

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
КРАСНОАРМІЙСЬКИЙ ІНДУСТРІАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІЧНОГО І СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ

регіональної науково-практичної конференції

до 10-ї річниці кафедри
«Економіка і менеджмент»

13 грудня 2007 року

Красноармійськ
2007

УДК 330.3+336+658
ББК 65.9 (4УКР)

Актуальні проблеми економічного і соціального розвитку регіону: Збірник матеріалів регіональної науково-практичної конференції до 10-ї річниці кафедри «Економіка і менеджмент» (13 грудня 2007р.). - Красноармійськ: КІП ДонНТУ, 2007. - 395 с.

У збірнику опубліковано матеріали науково-практичної конференції з актуальних проблем економічного і соціального розвитку регіону.

Для науковців, викладачів вищих навчальних закладів, фахівців різних галузей економіки, представників органів місцевого самоврядування, державних службовців, студентів.

Під загальною редакцією: Лисенко С.М., к.е.н., доцент

Оргкомітет: Дяченко Н.І, к.і.н., доцент
Коробський Р.В., старший викладач
Соколовський В.П., старший викладач
Безсонова Т.В., асистент
Лизунова О.М., асистент

УДК 330.3+336+658
ББК 65.9 (4УКР)

© Колектив авторів, 2007

Костенко Володимир Іванович,
проректор Донецького національного технічного університету

ВІТАЛЬНЕ СЛОВО

Шановні учасники конференції! Ми раді вітати в цьому залі представників науки і освіти, виробничої сфери і органів місцевого самоврядування, студентства Донецького регіону.

Сьогодні ми зібралися для того, щоб обмінятися результатами своїх наукових досліджень і практичної діяльності, які щільно пов'язані з проблемами соціального і економічного розвитку нашого регіону.

На сучасному етапі відбувається консолідація сил вчених і освітян, представників бізнесу, територіальних громад, місцевої влади у пошуках шляхів зростання економічного добробуту населення і розвитку людського потенціалу регіону шляхом ефективного використання всіх наявних ресурсів.

Законодавчою основою розв'язання зазначених проблем є Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів», який набрав чинності з 1 січня 2006 року. І на підставі цього закону в липні 2006 року Кабінетом Міністрів України затверджено Державну стратегію регіонального розвитку до 2015 року. У цьому фундаментальному документі виписані узагальнені проблеми соціально-економічного регіонального розвитку і запропоновані напрямки їх розв'язання на середньострокову перспективу.

Головною метою державної регіональної політики є створення рівноцінних умов для динамічного і збалансованого соціально-економічного розвитку регіонів України, забезпечення додержання соціальних стандартів життя для кожного громадянина незалежно від місця проживання, а також поглиблення процесів ринкової трансформації на основі підвищення ефективності використання потенціалу регіонів.

На жаль, існуючі форми регулювання економічної і соціальної сфер на регіональному і місцевому рівнях залишаються недостатньо ефективними і мало придатними для динамічного реформування економічних процесів, які відбуваються сьогодні в Донецькому регіоні.

Регіоналізація соціально-економічного розвитку повинна базуватися на рекомендаціях і висновках наукових досліджень, спрямованих на ґрунтовне вивчення та забезпечення ефективного використання ресурс-

ного потенціалу регіону; здійснення на інноваційній основі структурної перебудови економіки регіонів; широкий розвиток підприємництва; участь територіальних громад у вирішенні проблем соціально-економічного розвитку; удосконалення фінансових міжбюджетних відносин; налагодження міжнародного співробітництва; наближення національного законодавства до міжнародних норм і стандартів тощо.

Саме таким актуальним питанням присвячено цю ювілейну науково-практичну конференцію, яка проводиться з нагоди 10-ліття кафедри економіки і менеджменту Красноармійського індустріального інституту Донецького національного технічного університету. Кафедру було створено на базі кафедри суспільних наук тодішньої Красноармійської філії ДонНТУ. Першим завідувачем кафедри був к.е.н., доц. Юрій Данилович Зубенко, який і сьогодні щільно співпрацює з кафедрою над проблемами інноваційного розвитку економіки. Після структурної реорганізації і створення Красноармійського індустріального інституту кафедра отримала нову назву – кафедра економіки і менеджменту з виділенням в її складі секції соціально-гуманітарних дисциплін, яку очолила к.і.н., доц. Наталія Іванівна Дяченко. На сьогоднішній день секція переросла в окрему кафедру соціально-гуманітарної підготовки. Але тісні і добрі стосунки між кафедрами тривають. Прикладом такої наукової співпраці є дана конференція.

Думку про те, що подальша стратегія соціально-економічного розвитку Донецької області має розроблятися із залученням наукового потенціалу вищих навчальних закладів, розділяють усі учасники конференції. Це вселяє надію на те, що конференція пройде у діловій та дружній обстановці, у плідному обговоренні питань і проблем, що розглядаються у доповідях.

Насамкінець хочу побажати вам творчої наснаги, натхненної наукової праці на благо України.

1. МОНІТОРИНГ І МОДЕЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ І СУСПІЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ

Беззубко Л.В., Беззубко Б.І.

РОЗВИТОК СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВОГО ПАРТНЕРСТВА В РЕГІОНІ

Можливості узгодження класових інтересів здавна обговорювалися в роботах Ж.-Ж. Руссо, Фур'є, Сен-Симона та інших. Мілль був один з перших, хто використовував термін "партнерство" для характеристики соціальних відносин між хазяїнами і працівниками. Істотна увага була приділена проблемам співробітництва праці і капіталу в роботах А. Маршалла, М.Фоллет, Е. Мейо, Л.Ерхарда і інших. Серед вітчизняних дослідників, що займаються даною проблемою потрібно назвати насамперед Е.Лібанову, Г.Осового, О.Новікову, А.Андрющенко, І.Дубровського. Українські дослідники пропонують розглядати соціальне партнерство в декількох аспектах:

- як принцип діяльності суб'єктів колективних трудових відносин (це дуже широке розуміння терміна);
- як правовий інститут (це вузьке розуміння терміна), який представляє собою сукупність норм, що регламентують компетенцію спеціально утворених державних органів.

В якості одного з можливих визначень поняття соціального партнерства пропонується розглядати його як систему певних взаємовідносин між державою, роботодавцями, найманими робітниками (їх представниками), яка враховує цілі та інтереси сторін. Тільки на основі соціального партнерства можливо досягти згоди і соціальної злагоди в суспільстві, у вирішенні питань соціально-трудова відносин, Це буде закріплено в колективних договорах і угодах (генеральній, регіональних, галузевих).

Узагальнення поглядів на соціальне партнерство показує, що доцільно її розглядати як системне явище, що відображає зміст соціально-трудова відносин, інтереси окремих її суб'єктів. Соціальне партнерство в системі соціально-трудова відносин варто розглядати як складну систему. Основні складові системи соціального партнерства представлені на рис. 1.

Можливо визначити двовекторне спрямування соціального партнерства: подальший розвиток і соціальний захист її суб'єктів. Система соціального партнерства пов'язується з реалізацією ідеології, існуванням ціннісних орієнтацій та пріоритетів. Теорія та ідеологія соціального партнерства ґрунтується на визнанні наступних положень:

- необхідності мирного співіснування в суспільстві різних соціальних груп з їхніми специфічними, часто протилежними інтересами;

- об'єктивності прояву і конфлікту інтересів, боротьби між соціальними групами;
- можливості вирішувати існуючий конфлікт інтересів у цивілізованих формах, у вигляді взаємоприйняттого компромісу, який відповідає перспективним завданням суспільного прогресу.

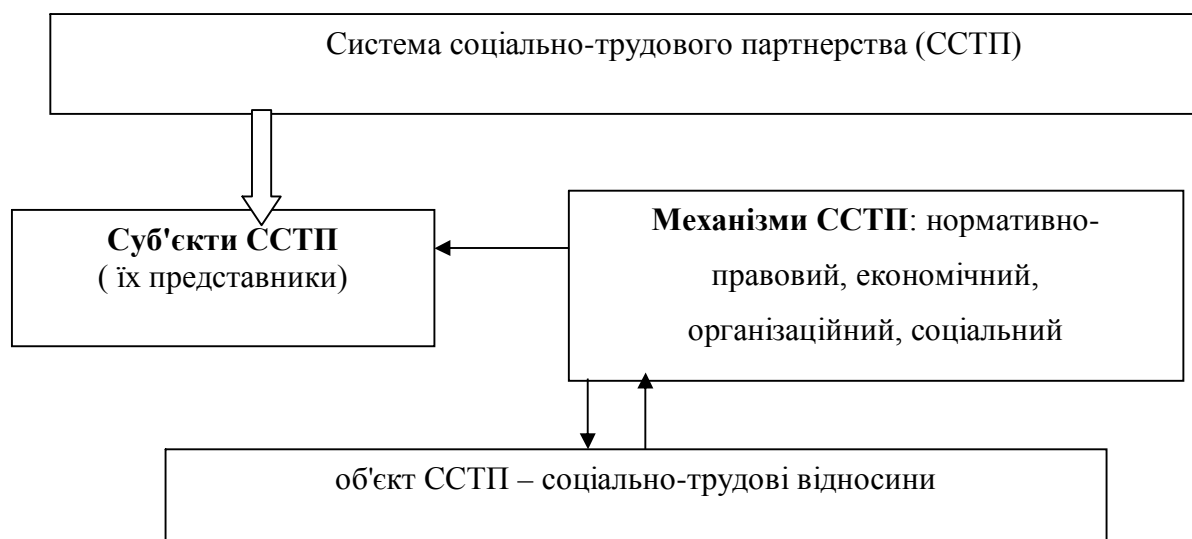

Рис. 1. Складові системи соціально-трудового партнерства

Основу соціально-трудових відносин, що складаються, між сторонами повинні складати принципи, вироблені Міжнародною організацією праці (МОП). Як основні принципи соціального партнерства необхідно відзначити наступні:

- взаємна повага і довіра сторін соціально-трудових відносин;
- рівність сторін;
- комплексність розглянутих питань в укладених договорах і угодах;
- пріоритетність примирливих методів і процедур;
- обов'язковість і відповідальність сторін за виконання досягнутих домовленостей, договорів і угод.

До основних суб'єктів ССТП на регіональному рівні відносяться:

1) обласна організація роботодавців;

2) регіональні об'єднання профспілок. Слід зауважити, що чисельність членів профспілок і кількість профспілкових організацій помітно зменшилася (табл. 1).

3) місцеві державні адміністрації, які відповідно до Закону України “Про місцеві державні адміністрації” мають право на представництво інтересів держави в системі соціально-трудового партнерства.

Таблиця 1 - Динаміка зміни кількості профспілок у Донецькій області

Роки	1995	2000	2003	2004	2005
Всього первинних профорганізацій од.	11981	8936	8074	7923	7625
Всього членів профспілок, тис. осіб	2317,3	1598,9	1419,9	1374,0	1345,2

Заради створення і розвитку в Україні ефективної системи соціально-трудового партнерства держава має взяти на себе й ефективно виконувати такі функції:

1. Розвиток і стимулювання переговорного процесу.
2. Зменшення кількості й пом'якшення гостроти соціальних конфліктів шляхом розвитку і вдосконалення практики застосування узгоджувальних процедур.
3. Формування реальних відносин соціально-трудового партнерства на державних підприємствах.
4. Заохочення роботодавців і працівників до розвитку відносин соціально-трудового партнерства.
5. Сприяння поширенню ідеології і культури соціального партнерства [1].

Зараз в Україні є певні нормативно-правовий і організаційний механізми створення системи соціального партнерства.

Нормативно-правовий механізм системи соціального партнерства складають міжнародні нормативно-правові акти (Хартії, Декларації, конвенції, Рекомендації Міжнародної організації праці); Конституція і закони України («Про колективні договори й угоди», «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)», «Про профспілки, їхні права і гарантії діяльності» та ін.);

Організаційний механізм системи соціального партнерства складають колективні договори на підприємствах і існуюча система угод – Генеральна угода, галузеві і регіональні угоди.

Економічний механізм системи соціального партнерства представляє собою сукупність економічних умов, що здійснюють економічний вплив на суб'єкти управління. Дія цього механізму повинна проявлятися у виникненні в суб'єктів управління матеріальній відповідальності і зацікавленості в реалізації вимог, які були зафіксовані в колективних договорах і угодах. Соціальний механізм системи соціального партнерства представляє собою сукупність психологічних установок, що характеризують відношення суспільства до соціального партнерства.

Ефективність соціального партнерства залежить від того наскільки повно воно буде вбудовано в систему управління соціально-економічним розвитком держави.

Література

1. Беззубко Л.В., Лобас В.М. Роль і місце органів державної влади в стабілізації соціально-трудова відносин і вирішенні колективних трудових спорів (конфліктів): Методичні рекомендації.- Донецьк: Норд Компьютер, 2004.- 32 с.
2. Беззубко Л.В., Шемяков О.Д. Трудовые конфликты как следствие нарушения баланса интересов сторон социально-трудовых отношений// Менеджер, 2005, №4.- С.144-148.

ИННОВАЦИИ В УНИВЕРСИТЕТЕ

Определим инновации как новшества, внедряемые в практику [1]. Соответственно, инновации могут служить эффективным средством для решения текущих и новых проблем.

В современных условиях (*всеобщая глобализация и информатизация; демократизация общества; приоритетное развитие экономики на базе новой техники и технологий; использование в развитие экономики и общества базы знаний и соответствующее повышение оценки уровня компетентности от общих знаний к специальным знаниям; быстрое развитие мирового рынка; ускоренная коммерциализация новых знаний; широкое распространение новых, более эффективных форм рыночных отношений: виртуальные посредники, инновационные малые и средние фирмы; и др.*) университеты сталкиваются с множеством сложных проблем:

- обучение студентов более широкому спектру знаний (динамично изменяющихся) и сохранение при этом необходимого уровня фундаментальной подготовки;
- широкое использование виртуальных методов обучения и сохранение профессорских научных и дидактических школ;
- коммерциализация обучения и необходимость создания научно-коммерческих профессионально ориентированных корпораций профессоров и студентов на уровне университета, города, страны, ряда стран;
- выход университетов из зоны чистого обучения и узкоспециализированных научных исследований на передовую линию развития новой техники и технологий, коммерциализации научных инноваций, корпоратизации и кластеризации с производственными, торговыми и другими субъектами рынка и общества;
- ускорение перехода от процессов обучения к научным исследованиям и повышению квалификации;
- переход от отдельного изучения (исследования) отдельных дисциплин к целостному изучению и отображению реальных объектов и процессов;
- другие.

Опыт изучения (как объектов) различных университетов и научных центров* (Московского энергетического института, Института электронных управляющих машин, Киевского института автоматики, Брюссельского (французского) университета, Донецкого национального технического университета, Университета Буэнос-Айреса, Аргентинского университета им. Дж. Кеннеди, Перу-

* Названия сохранены на моменты времени их изучения

анского технологического университета, Боливийского университета им. Сан-Симона, Центра исследований научно-технического потенциала и истории науки им. Г. М. Доброва Национальной академии наук Украины, Днепропетровского национального университета, Политехнического университета Мадрида и многих других) подсказывает пути решения возникающих проблем с помощью инноваций.

Остановимся на некоторых инновационных решениях современных проблем в университетах.

1. Инновационное обучение в магистратуре. Ставится задача об изучении, освоении и применении на практике магистрантами (*инженерами, бухгалтерами, аудиторами, адвокатами, экономистами, доцентами и другими специалистами организаций*) в Боливийском университете им. Сан - Симона новых информационных и коммуникационных технологий (ИКТ). Учебная нагрузка курса и оценка успешности обучения магистра распределяются следующим образом: 1) общие лекции с компьютерным сопровождением и иллюстрацией материала, форма – пассивное присутствие (30%); 2) групповое решение практических задач на ЭВМ и в Интернете, форма - активная (10%); 3) индивидуальное освоение университетской системы виртуального обучения и анализ с её помощью проблем развития ИКТ, форма – активная, форум (20%); 4) общая дискуссия по основным темам курса, форма - активная, участие (10%); 5) индивидуальная сдача письменного экзамена по основным темам курса, форма – активная (30%). Всего – 100%.

Материал курса был структурирован в лекциях и в учебном пособии следующим образом: **I. Базовые концепции:** стратегическое управление предприятием; системная концепция управления фирмой и ее информационный аспект; концепция информационно-коммуникационных технологий; экономика ИКТ. **II. Технологии Интернета:** Интернет; интранет, экстранет; электронная коммерция; электронный маркетинг; электронное обучение; электронная работа. **III. ИКТ на предприятиях:** электронный обмен данными и считывание информации; системы поддержки принятия решений; информационное обеспечение и его специальные и углубленные формы; сетевые технологии. **IV. Обработка информации в фундаментальных технологиях:** системные модели Микрософт Оффис; системные модели баз данных; системные модели оперативных систем; технологии телекоммуникаций; функционирование сетей. **V. Исследование ИКТ:** эволюция ИКТ; информационное моделирование фирм; оригинальные исследования ИКТ; управление информационными системами; компоненты ИКТ в сложных информационных системах; аудит фирмы и информатика. **VI. Внешняя среда информационных систем:** проблемы информатизации; информационные технологии в Латинской Америке и в развитых странах; юридические аспекты информационных технологий.

Вывод: Поставленная инновационная задача успешно решена [2].

2. Инновационные решения (в образовании, науке, производстве, экономике). Ставится задача разработать учебное пособие по теоретическим,

методологическим и практическим аспектам инноваций для студентов, специалистов и магистров, изучающих область инноваций в Днепропетровском национальном университете.

В разработанном учебном пособии комплексно рассматриваются основные характеристики, стандартные ситуации и особенности инновационных решений в области образования, науки, производства и экономики в целом. Раскрывается характер и существо инноваций, а также методы управления ими. Большое внимание уделено инновациям в образовательном процессе, а также примерам прикладных экономических исследований, носящих инновационный характер. Учебное пособие имеет следующую структуру: 1. Энтропийные и информационные оценки состояния знаний о производственно-экономических и инновационных объектах; 2. Характеристики инноваций; 3. Инновационное управление (менеджмент); 4. Инновационные проектные решения в образовании; 5. Примеры инновационных решений при использовании статистических методов моделирования и оптимизации в экономических образовательных проектах ВУЗов.

Вывод: Поставленная инновационная задача успешно решена [3].

3. Инновационное развитие системного анализа. Ставится задача разработки учебного пособия для университетских курсов «Системный анализ» по кафедре ПМИИ ДонНТУ и «Системные исследования» по специальности «Системы» Аргентинского университета им. Дж.Кеннеди, в которых инструментальные средства системного анализа опирались бы на теоретические положения Общей теории систем и на методологию целостности системного подхода.

Системный анализ исследуется как наука о системах в известных компонентах: Общая теория систем; Методология и методы системного анализа, Принцип целостности системного подхода. Искомые учебные курсы и соответствующее учебное пособие структурированы следующим образом:

1. Общая концепция систем (примеры систем; общие понятия и определения в системах; внешние связи систем; структуры систем; классификация систем); 2. Методология и иерархия теорий в системах (структура науки о системах, методология исследований в системах; общая теория систем; теория систем в статике и динамике); 3. Технология решения проблем в системах (концепция исследований в системах; использование исчисления высказываний; топологические пространства моделирования систем; анализ систем в статике; абстрактный алгоритм исследований в системах); 4. Системы в развитии (возникновение и синтез систем; функционирование систем; деградация и распад систем; циклическая эволюция систем).

Вывод: Поставленная инновационная задача решена успешно [4,5].

4. Системное развитие курса «Компьютерная техника». Исходное состояние: на Инженерном факультете Университета Буэнос-Айреса для студентов 1-го курса всех инженерных специальностей читаются лекции по теории компьютерной техники, практические занятия проводятся в форме изучения языка программирования «Паскаль». Ставится задача по организации курсовой

работы, которая охватывала бы все основные компоненты компьютерной техники (*структуру, основные устройства, представление и обработку информации, функционирование*) и заканчивалась бы решением на компьютере, с помощью программы, реальной задачи предприятия.

Студентам было предложено, используя модель системной структуры предприятия, выбрать на реальном предприятии компьютерную систему, описать используемые ресурсы (программно-аппаратные средства, информационные базы, персонал), определить решаемые с помощью ресурсов задачи предприятия, выбрать одну задачу, определить алгоритм её решения, по алгоритму составить программу и решить её на компьютере.

Вывод: Поставленная инновационная задача решена успешно [4,5].

5. Системное изучение реальных объектов и процессов. Известно, что образование и научные исследования осуществляются в основном по отдельным дисциплинам или наукам и научным специальностям: химия, физика, биология, экономика и т.д., при этом, некоторые из них удается объединить: химическая физика, биофизика, биомеханика и т.д. Однако, в окружающей нас природе и в обществе все реальные объекты существуют и развиваются как некоторые целостности. Поэтому всякое изучение и исследование является приближенным. Увеличить степень приближения можно, увеличив степень целостности. В философии и в общенаучных дисциплинах в качестве общеупотребительной целостности фигурирует система, как совокупность взаимосвязанных объектов. Ясно, что такое определение недостаточно инструментально, поскольку в мире все объекты взаимосвязаны, как минимум гравитационным полем. Использование диалектических законов, категориальных структур и категорий, исчисления высказываний и топологических пространств, практики тотального применения понятия «система» позволяют развить Общую теорию систем, методологию и методы системного анализа, методологический принцип целостности системного подхода в Науку о системах [4,5]. Соответственно, предлагается следующий алгоритм системной модификации образования в высших учебных заведениях:

1. Во всех фундаментальных и прикладных дисциплинах 1-3 курсов всех специальностей вводится раздел «Системы (соответствующей дисциплины)»;

2. На 4-м курсе всех специальностей преподается самостоятельная дисциплина «Основы систем»;

3. На 5-м или 6-м курсе всех специальностей выполняется дипломная работа по анализу и синтезу какой-либо системы (по специальности).

Список литературы

1. Економіка й організація інноваційної діяльності: Підручник/ О.І.Волков, М.П.Денисенко, А.П.Гречан та ін., - Київ: ВД „Професіонал”, 2004. – 960с.
2. <http://moodle.memi.umss.edu.bo> (Виртуальная система Боливийского университета им. Сан-Симона)
3. А.Н.Марюта, Ю.Д.Зубенко. Инновационные решения (в образовании, науке, производстве, экономике): Учебное пособие. – Днепропетровск: «Системные технологии», 2007. – 120с.

4. Ю.Д.Зубенко. Системный анализ: Учебное пособие/ Кафедра ПМИИ ДонГТУ - Донецк, 1995.- 163с.
5. <Yuriy Zubenko> <http://www.google.com.ar> (Публикации на испанском языке на международных конгрессах в Аргентине, Чили, Бразилии).

Казакова А.С., Гурнак О.В.

ПРОГНОЗУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

Банківська система – це один з найважливіших елементів економіки країни. Саме тому ефективне управління діяльністю комерційних банків, яке у першу чергу полягає в ефективному управлінні їх фінансовими ресурсами, на даний момент є актуальною проблемою.

Проблеми банківської системи, зокрема, ресурсної політики комерційних банків, вивчалися провідними вченими України і світу такими як Е.Гілл, Дж.Едвін, Р.Котлер, Дж. Кемпбелл, Васюрнко О.В., Завадська Д., Дмитрієва О.А. та ін. В їх роботах проведений досить глибокий аналіз проблем банківської системи України, розглянуті економіко-математичні методи, що застосовуються в банківській діяльності, але наявні наукові роботи не надають вичерпної відповіді на усі питання і шляхів вирішення проблем на практиці.

За даних умов особливої актуальності набувають теоретичні дослідження, розробка та застосування практичних аспектів наукового управління на базі застосування математико-економічних методів.

Як один з шляхів прогнозування фінансових результатів діяльності комерційного банку застосовують багатофакторні регресійні моделі, розглядаючи множинні залежності.

Результативною ознакою діяльності комерційного банку є прибуток, з яким стохастично пов'язані дві змінні – обсяг зобов'язань і позичкових активів.

Для розрахунку цього зв'язку застосуємо регресійну модель лінійної залежності. Вихідні дані про показники діяльності банку наведені у табл. 1.

Побудуємо лінійну модель методом МНК. Регресійна модель залежності суми прибутку від залишків позичкової заборгованості, залишків платних ресурсів і часу матиме вигляд:

$$Y = b_0 + b_1 \cdot x_1 + b_2 \cdot x_2 + b_3 \cdot t, \quad (1)$$

$$\text{або } Y = 1229,722 + 0,03373 \cdot x_1 - 0,0298 \cdot x_2 + 27,24 \cdot t. \quad (2)$$

Оскільки коефіцієнт детермінації дорівнює 0,8, то можемо говорити про достатню якість моделі – зміна Y обумовлено впливом змінних на 80%. Оскільки розрахункове значення F -статистики Фішера 10,807 більше табличного значення, яке становить 4,07, то можемо зробити висновок про статистичну надійність моделі у цілому (з вірогідністю 0,95). Отже, модель може бути застосована для прогнозування прибутку.

Таблиця 1 - Показники діяльності комерційного банку у 2006р.

Періоди		Прибуток, тис.грн.	Середні залишки позичко- вої заборгованості, тис.грн.	Середні залишки плат- них ресурсів, тис.грн.	Час
		У	Х ₁	Х ₂	t
2004р.	1 квартал	950,4	1001	12070	1
	2 квартал	1242,2	11250	14873	2
	3 квартал	1251,3	11775	15439	3
	4 квартал	1297,1	13330	17273	4
2005р.	1 квартал	1366,6	14640	17704	5
	2 квартал	1351,7	15578	19308	6
	3 квартал	1275,1	15954	20157	7
	4 квартал	1281,3	15770	21764	8
2006р.	1 квартал	1323,3	17027	22667	9
	2 квартал	1248,7	17706	25221	10
	3 квартал	1412,6	19684	27008	11
	4 квартал	1588,4	20323	26867	12

Для розрахунку прогнозних показників залишків позичкової заборгованості і платних ресурсів застосуємо метод екстраполяції тенденції.

Тенденція може бути описана наступним рівнянням:

$$X_i = a_0 + a_1 * t, \quad (3)$$

де t - порядковий номер періоду.

Для залишків позичкової заборгованості матриця значень після застосування функції ЛІНЕЙН матиме вигляд:

1231,5245	6498,25758
216,5409	1593,69786
0,7638442	2589,45252
32,344931	10
216881312	67052643,3

Отже, значення Х₁ в наступному (13-му) періоді становитиме (відповідно до формули (1):

$$X_1 = 6498,26 + 1231,52 * 13 = 22508,08 \text{ (тис.грн.)}$$

Для залишків платних ресурсів матриця значень після застосування функції ЛІНЕЙН матиме вигляд:

1330,2622	11382,55
52,04799	383,0628
0,9849223	622,4034
653,23071	10
253052460	3873860

Отже, значення X_2 в наступному (13-му) періоді становитиме (відповідно до формули (1):

$$X_2 = 11382,55 + 1330,26 * 13 = 28675,95 \text{ (тис.грн.)}$$

Підставивши прогнозні показники залишків позичкової заборгованості і залишків платних ресурсів в (2) отримаємо прогнозне значення прибутку:

$$Y^* = 1229,722 + 0,03373 * 22508,08 - 0,0298 * 28675,95 + 27,24 * 13 = 1488,42 \text{ (тис.грн.)}$$

Довірчий інтервал прогнозу розрахуємо за формулою:

$$Y^* - S_y * t_{1/2, n-2} \leq Y^* \leq Y^* + S_y * t_{1/2, n-2} \quad (4)$$

$$S_y * t_{1/2, n-2} = 76,25 * 1,8 = 137,25$$

Довірчий інтервал прогнозу становитиме:

$$1488,42 - 137,25 \leq Y^* \leq 1488,42 + 137,25$$

$$\text{або } 1351,17 \leq Y^* \leq 1625,67$$

Як висновок можна сказати, що так як модель є надійною (з вірогідністю 0,95), то розрахованому вище прогнозу можна довіряти.

Протоієрей Олександр Кондратюк, Лисенко С.М.

ФЕНОМЕН СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ БІЗНЕСУ В КОНТЕКСТІ ПРАВОСЛАВНОЇ ДУХОВНОСТІ

Підприємництво в сучасній Україні сприймається неоднозначно. З одного боку, у окремих соціальних категоріях спостерігається настороженість та негативізм стосовно соціальної значимості підприємницької діяльності. З іншого боку, у значної частини суспільства формуються нові уявлення про мету та основні функції бізнесу, етику ведення справ. Приходить розуміння того, що призначення бізнесу полягає не тільки в отриманні прибутку, але й у тому, що компанії беруть на себе відповідальність за наслідки своєї діяльності як у сфері економіки, так і в соціальній сфері. У цих умовах актуалізуються проблеми теоретико-методологічного осмислення феномену соціальної відповідальності бізнесу, зокрема, дослідження процесів створення морального клімату та формування ділової етики з урахуванням соціокультурних особливостей перебігу цих процесів в Україні на початку XXI століття.

Метою даного дослідження є виявлення глибинного духовного підґрунтя підприємницької діяльності на принципах соціальної відповідальності, а також аналіз практики соціально відповідального бізнесу, яка сприяє духовному відродженню української нації.

Відомий православний богослов протоієрей Сергій Булгаков вказував, що “релігія, панівний світогляд накладає свій визначальний відбиток на “економічну людину”. В людській душі встановлюється внутрішній зв’язок між релігією та

господарською діяльністю, і розкриття цього зв'язку є однією з найцікавіших сторінок новітньої економічної науки" [1, с.345]. Ці слова були написані майже сто років тому, але звучать вони й сьогодні нагально, оскільки ні серед вчених-економістів, ні серед богословів ця тема не є достатньо дослідженою. Яку економіку ми побудуємо, який тип господарства виберемо – відповіді на ці питання слід шукати в духовному осмисленні підприємницької діяльності.

Упродовж більш ніж тисячі років православ'я визначало духовне життя України і формувало національний характер. Але православний духовний ідеал та відповідні моральні цінності великою мірою визначили і норми господарської поведінки. Зміст цінностей повсякденної праці, практицизму, багатства та накопичення, заповзятливості тощо зумовлено уявленням про їхнє місце в православній картині світу. В сучасній Україні зв'язок між релігією та господарською діяльністю простежується, зокрема, в такому явищі, як соціальна відповідальність бізнесу (СВБ).

Не вдаючись до всебічного аналізу змісту поняття «соціальна відповідальність бізнесу», зазначимо, що всі дослідники, які зголошуються з тезою про те, що функції сучасного підприємництва не обмежуються отриманням прибутку, але мають вагому соціальну складову, вирізняють два напрямки, за якими проводиться діяльність з СВБ. Ці напрямки визначаються залежно від об'єкта застосування і можуть бути охарактеризовані як внутрішні та зовнішні.

Внутрішня діяльність, скерована на реалізацію принципів соціальної відповідальності бізнесу, спрямовується на досягнення достатньої прибутковості на власний капітал і задоволення акціонерів (власників компанії), а також на забезпечення належних умов праці робітників і збільшення продуктивності підприємства. Зовнішня діяльність із впровадження соціальної відповідальності зорієнтована на партнерів компанії, якими є бізнес-партнери, органи влади та територіальні громади, неурядові неприбуткові організації, суспільство в цілому.

В даній роботі ми зупинемося тільки на таких аспектах зв'язку православного світогляду із внутрішньою соціально відповідальною діяльністю, як політика компаній щодо персоналу. Зовнішній бік СВБ розглянемо в ракурсі практики благочинності з метою сприяння духовному відродженню української нації, в тому числі, мешканців Красноармійська.

Останнім часом в Україні з'являється практика, котра демонструє більш широке залучення бізнесу до СВБ-діяльності на робочому місці. Україна має достатньо прийнятний рівень законів про працю, але про належний рівень їхнього виконання не йдеться ще й досі. Мають місце численні порушення існуючих норм і вимог законодавства. Зокрема, за даними Міжнародної організації праці, у 2004 році Україна посіла 35 місце серед 90 країн за Індексом соціально-економічного захисту. Індекс розраховувався за сьома позиціями: захистом ринку праці (Україна посіла 55 місце серед 94 країн); захистом від необґрунтованого звільнення та захистом від звільнення з роботи без повідомлення (25 місце серед 99 країн); можливістю просування по службі

(30 місце серед 94 країн); можливістю підвищення кваліфікації (38 місце серед 94 країн); безпекою умов праці (45 місце серед 95 країн); правом голосу та доступом до профспілок (38 місце серед 99 країн); захистом доходу (40 місце серед 96 країн) [2, с.12]. Перелічені параметри індексу соціально-економічного захисту відбивають фундаментальні принципи православного ставлення до праці. Недарма православ'я називають «іоанічним» християнством, підкреслюючи, що воно надихається образом апостола Іоанна – улюбленого учня Христа, «апостола любові». Практична корисність господарських зусиль не має значення, якщо вона не керується любов'ю до Бога та ближнього. Будь-яка праця з православного погляду може бути як благом, так і злом залежно від її мотивації, від внутрішніх спонукань серця.

В цілому, православ'я підходить до праці як органічного елементу діяльності людини. В «Основах соціальної концепції Російської Православної Церкви», прийнятих Ювілейним Архієрейським Собором у 2000р., вказується на те, що праця - це творче розкриття людини, якій у силу споконвічної богоподібності дано бути співтворцем і співробітником Господа [3]. Заходи із соціальної відповідальності щодо стимулювання творчого розвитку персоналу компаній містять, зокрема, такі позиції, як підвищення кваліфікації та додаткове фінансове заохочення творчих проявів робітників, що має призводити до зростання продуктивності праці.

Православ'я особливу увагу приділяє такому вагомому питанню відповідальності компаній перед своїми працівниками, як установлений особливий ритм праці. Четвертою заповіддю Творця процес людської праці співвідноситься з Божественною творчістю, що поклала початок світобудові. Адже заповідь пам'ятати день суботній обґрунтовується тим, що при створенні світу *«І поблагословив Бог день сьомий, і його освятив, бо в нім відпочив Він від усієї праці Своєї, яку, чинячи, Бог був створив»* (ІМ.2.3) [3]. Божественне встановлення ритмічності праці стосовно щоденної виробничої діяльності має своє віддзеркалення у намаганні соціально відповідального менеджменту компаній додержуватися встановленого графіку роботи із недільним вихідним, справедливо винагороджувати працівників за надурочно відпрацьований робочий час, йти на поступки робітникам при наданні гнучкого графіку, наданні необхідної перерви в роботі з безкоштовними кавою і чаєм тощо.

Православна Церква прямо вказує, що відмова або затримка в оплаті праці є не тільки злочином проти людини, але й гріхом перед Богом. Святе Письмо говорить: *“Не будеш утискати наймита...Того ж дня даси йому за плату ... і не буде він кликати на тебе до Господа, і не буде гріха на тобі”* (5М. 24. 14-15), *“Горе тому, хто ... каже своєму ближньому працювати даремно, і платні його йому не дає”* (Єр. 22.13)[3].

В табл.1 надано інформацію, яка репрезентує частку підприємств, які впроваджують заходи з СВБ для своїх працівників у розрізі регіонів України [4, с.21]. Ці дані базуються на результатах опитування у 2005р. 1221 українського підприємства з п'яти областей.

Таблиця 1 - СВБ заходи для працівників компанії по різних регіонах (% підприємств)

	Київ та Київська область	Львів та Львівська область	Дніпропетровськ та Дніпропетровська область	Донецьк та Донецька область	Одеса та Одеська область	Харків Харківська область
Регулярно підвищуємо зарплату	50.4	50.6	56.3	51.3	65.4	49.8
Ніколи не затримуємо зарплату	78.8	78.5	86.1	92.3	93.3	76.3
Оплачуємо понадурочні години	50.7	25.4	38.5	29.0	45.5	30.3
Гнучкий графік роботи	13.2	11.1	16.3	4.0	4.1	17.7
Безкоштовний чай, кава	53.0	23.2	50.5	38.5	42.7	26.7
Система кредитування	10.6	4.7	9.4	13.1	19.0	9.3
Надаємо мед. страхування	13.8	24.9	26.6	31.0	15.3	9.8
Відсутність дискримінації	52.1	41.8	56.0	30.8	62.1	51.4
Підвищення кваліфікації	48.6	58.1	55.2	26.2	32.1	59.8
Додаткове фінансове заохочення	20.3	14.9	22.5	21.8	15.0	14.2

Як бачимо (див. табл.1), найбільш уживаним заходом соціально відповідальної діяльності щодо персоналу компаній є регулярна виплата заробітної плати: від 76% до 93% опитаних підприємств вказали, що виплачують винагороду за працю без утворення заборгованості. На жаль, на сьогоднішній день цього не можна сказати про решту підприємств, які не достатньо активно впроваджують у свою роботу принципи СВБ. Так, в цілому по Україні обсяги простроченої кредиторської заборгованості підприємств з оплати праці на 1 жовтня 2007р. становлять 346,2 млн.грн. [5]. Позитивним моментом є те, що порівняно з 1 січня 2007р. ця заборгованість скоротилася на 8,2%.

Близько половини усіх опитаних підприємств зазначили, що вони регулярно підвищують заробітну плату (див. табл.1). Спостерігаються значні розбіжності між регіонами у запровадженні таких заходів, як оплата понадурочного часу: у Києві та області - 50,3%, в Донецьку та області – 29%, у Львові та області - 25,4%. Слід зазначити, що даний показник не розкриває причин високої або низької оплати понадурочних годин. Серед них можуть бути як неетична поведінка компаній у ставленні до свого персоналу, так і відсутність або низький рівень використання робочої сили в понадурочний час.

Можливість підвищувати кваліфікацію надають своїм робітникам майже 60% підприємств у Харківській області й тільки 26% компаній Донецького регіону.

Підходячи до наведених даних з православної точки зору, слід зазначити, що навіть серед підприємств, які підтримують внутрішні форми соціальної відповідальності бізнесу, недостатнім є розуміння християнських принципів ставлення до праці. Це й не дивно з огляду на ті стимули, які спонукають підприємства до соціально відповідальної діяльності [4, с.41]. Мотивами релігійного характеру керується 16,2% підприємств у Львові та області (найбільше значення), але тільки 8,4% компаній в Донецьку й області та 3,1% компаній у Харкові та області (найменше значення). Цей низький рівень християнської свідомості українських підприємців та вищої ланки менеджменту можна пояснити, зокрема, історичними причинами, пов'язаними з більш як 70-літнім періодом безбожної радянської влади та атеїстичним вихованням народу. Ці процеси у більшому ступені захопили східні області й тривали довший час, ніж на заході України. Цю тезу підтверджують результати спільного дослідницького проекту “Донецьк – Львів: соціокультурні ідентичності та практики”, репрезентованого 29.01.2007р. Згідно з даними опитування громадської думки мешканців Донецька та Львова свій вільний час присвячує участі у релігійних службах 4% респондентів у Донецьку і 31% респондентів у Львові. А на запитання про святкування Пасхи ствердно відповіли 82% донеччан і 91% львів'ян; Різдва Христового – відповідно 75% донеччан і 96% львів'ян; П'ятидесятниці - відповідно 18% донеччан і 70% львів'ян; Покрова Пресвятої Богородиці - відповідно 3% донеччан і 38% львів'ян [6]. Ці дані свідчать про досить поверхове ставлення до Церкви, необізнаність багатьох людей, які позиціонують себе як православні, у християнському розумінні місця Церкви в житті людини (як земному, так і вічному).

Звернемося ще до одного з основоположних принципів християнства, а саме, до заповіді поводитися з іншими так, як хотіли б, щоб поводитися з нами. В усіх світових релігіях існує принцип не робити іншому того, чого не хочеш для себе. Але тільки у християнстві ця вимога закону піднімається на таку моральну висоту і переосмислюється у позитивному і дієвому ключі: слід не просто не робити ближньому зла, а необхідно робити добрі справи для Бога і ближніх. За вченням Церкви, ближнім є той, хто в даний момент знаходиться поряд і потребує нашої допомоги. Цей принцип лежить в основі християнської благодійності. Відповідно до концепції соціальної відповідальності бізнесу активна благодійна допомога є однією із зовнішніх форм СВБ. За останні три роки благодійну допомогу надавали 60,3% загального числа компаній. Найчастіше це великі підприємства (83,1%), хоча середні та малі підприємства також беруть участь у благодійній діяльності досить діяльно (відповідно 73,4% та 59,1% підприємств). Найбільш активно займаються благодійністю у Львові (75,9%) та Одесі (73,5%). Обсяги благодійної допомоги за останні три роки виросли для 37,9% компаній, не змінилися для 58,3% компаній, та зменшилися

для 3,7% компаній. Найбільше зросли обсяги благодійної допомоги на великих підприємствах (55,5%), дещо менше на середніх підприємствах (47,7%) [4, с.19]. Найважливішою сферою спрямування благодійної допомоги підприємства вважають допомогу дітям, на другому місці охорона здоров'я, на третьому - допомога інвалідам, престарілим, знедоленим. Духовність, наука та культура знаходяться у кінці списку (див. табл. 2) [4, с.19].

Таблиця 2. Найважливіші сфери спрямування соціальної допомоги (% підприємств)

	1 місце	2 місце	3 місце
Допомога дітям	21.5	23	15.4
Охорона здоров'я	19.9	23.2	20.1
Допомога інвалідам, престарілим, знедоленим	19.1	20	15
Екологія	11.3	10.2	13.7
Освіта	8.2	10.2	9.8
Захист прав людини	7.2	4.6	8.2
Духовність / релігія	5.6	2.2	4.8
Культура, мистецтво	4.1	3.5	7.7
Наука	3.1	3.2	5.5

Щодо результатів опитування українських підприємств стосовно сфер спрямування благодійної допомоги, то слід зауважити, що сама постановка питання у такому вигляді, як подано у звіті [4], викриває недостатнє розуміння православної позиції, згідно з якою допомога дітям, інвалідам, знедоленим, спрямування коштів на розв'язання освітніх, наукових, мистецьких та ін. проблем може бути формою соціального служіння християнина, якщо такою діяльністю рухає любов до Бога та ближнього. Але є специфічний аспект християнського ставлення і до підприємницької діяльності, і до благодійності. Він пов'язаний з принципом, який ігумен Лука (Коваленко) назвав молитовною вдячною підпорядкованістю Промислу [7]. За все християнин-підприємець має дякувати Господу: як за успіх у справах, так і за втрати; як за можливість допомагати ближнім, так і за молитву Церкви за нього. Тому важливою є така благодійна діяльність, яка спрямована на відновлення, будівництво і підтримку храмів як дому Отця, куди люди збираються для спільної молитви, де здійснюються Таїнства Православної Церкви, де з амвону звучить пастирське слово про наше спасіння. Благодійна підтримка необхідна також і для реалізації проектів духовного виховання дітей, молоді, дорослого населення. У місті Красноармійську, завдяки діяльності декількох соціально відповідальних компаній, серед яких лідирують ВАТ "Вугільна компанія "Шахта "Красноармійська-Західна №1" та Благодійний фонд "Надія", діють програми духовного виховання за такими основними напрямками: богослужбна, просвітницька, навчальна, соціальна діяльність. Відповіддю керівництва і робітників ВАТ "Вугільна компанія "Шахта "Красноармійська-Західна №1" на соціальні проблеми сучасного суспільства стало будівництво Свято-Покрово-Миколаївського храму на території підприємства. На теперішній момент діє

програма “Православна община при Свято-Покрово-Миколаївському храмі Вугільної компанії”, метою якої є формування і підтримка православної духовної, культурної, психологічної атмосфери в трудовому колективі. Матеріальне і кадрове забезпечення цієї програми, як і багатьох інших проектів, здійснює Благодійний фонд “Надія”, засновником якої є ВАТ “Вугільна компанія “Шахта “Красноармійська-Західна №1”. З 2000р. діє Дитячий Методичний Центр Християнського Православного Просвітництва імені рівноапостольного князя Володимира, до складу якого входять православний храм, дитяча недільна школа, різноманітні гуртки, бібліотека з читальним залом, відео- та фонотека.

Благодійну допомогу у різноманітних формах надають також Красноармійська міська рада, ВАТ «Красноармійський завод технологічного обладнання», ВАТ «Красноармійський динасовий завод», окремі підприємці міста.

Час, коли православні християни в нашій країні, не сприймаючи світські порядки, не брали участь у «справах тьми», минув, вважає ігумен Лука (Коваленко). Наступає час активних господарських, творчих дій, той час, коли за відомим висловлюванням, «краще запалити маленьку свічку, ніж проклинати темряву» [7].

Констатуючи, що протягом останніх п'ятнадцяти років до Церкви прийшла значна кількість людей, маємо вказати, що Україна стоїть тільки на початку шляху духовного відродження нації, яке торкається не тільки зовнішніх форм релігійності, але й глибинної внутрішньої зміни самого способу буття як служіння Богу та ближнім.

Список використаних джерел

1. Булгаков С. Н. Православие. Очерки учения православной церкви. 3-е издание; YMCA-PRESS, 11, rue de la Montagne Ste Genevieve, Paris 5e , 1989.
2. Соціальна відповідальність бізнесу: розуміння та впровадження / І. Акімова, О. Осінкіна, О. Філіпенко, А. Марцінків – К: Аналітично-дорадчий Центр Блакитної стрічки ПРООН в Україні, 2005, 41 с.
3. Основы социальной концепции Русской Православной Церкви. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.patriarchia.ru/db/text/141422.html>, вільний. - Загол. з екрану.
4. Соціальна відповідальність українського бізнесу: результати опитування / І. Акімова, О. Осінкіна, А. Марцінків – К: Аналітично-дорадчий Центр Блакитної стрічки ПРООН в Україні, 2005, 53 с.
5. Дебіторська та кредиторська заборгованість підприємств України // Експрес-випуск: Державний комітет статистики України, №287, 16.11.2007. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/express/expr2007/1107/287.doc>, вільний. - Загол. з екрану.
6. Пресс-релиз «Донецк – Львов: социокультурные идентичности и практики» // Компания ДИАЦ, Лаборатория социальных исследований Центра поддержки частной инициативы во Львове, 31 января 2007 г.
7. Игумен Лука (Коваленко). Христианские основы экономической этики. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.pravoslavye.org.ua/index.php?action=fullinfo&r_type=article&id=3222, вільний. - Загол. з екрану.

Коробський Р.В.

ПРОЦЕСИНГОВЕ РОЗБИТТЯ У ВЕЛИКИХ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМАХ ЯК ПАРАДИГМАЛЬНИЙ ЕЛЕМЕНТ СИСТЕМНОГО АНАЛІЗУ

Проблема обґрунтування ефективності інвестиційних проектів у складних умовах перехідної економіки й підвищеного ризику, як на початковій стадії проектування, так і на кінцевому етапі реалізації є актуальним предметом дослідження закордонних і вітчизняних учених [1,2]. Розроблені моделі й методи багатостадійної процедури проектного аналізу дозволяють обґрунтувати ефективність інвестиційного проекту на етапі проектування. Однак ефективність їх кінцевих результатів залишається низькою у зв'язку з відсутністю методики вибору механізмів реалізації. У світовій і вітчизняній практиці накопичується досвід, створюються методологічні основи управління проектами у процесі їх реалізації. Складність вирішення подібного класу задач полягає в тому, що для успішного завершення проекту потрібен складноструктурований контроль керування ходом виконання робіт, строками, вартістю, ресурсами. При участі в проекті декількох виконавців виникає проблема параметричного аналізу обраного проекту й вирішення на цій основі завдань погодженої взаємодії в означених процесах при виконанні вимог до якості, терміну і обсягу робіт, установлених замовником. Зазначені проблеми є предметом дослідження теорії активних систем, де активними елементами виступають замовник, що здійснює проектування, і виконавець - підрядник, що виконує сукупність взаємозалежних робіт. Актуальність проблеми полягає в тому, що механізм керування проектом містить у собі процедуру планування робіт, на основі якої визначаються оптимальні параметри проекту, і процедуру реалізації їх різними виконавцями, інтереси яких можуть бути досить слабо синхронізовані із дескриптивними вимогами замовника. З огляду на складність виникаючої проблеми й те, що кожний проект є унікальним, досліджується типове завдання визначення погоджувального механізму взаємодії між замовником і підрядником шляхом вибору стимулюючої функції. У результаті підрядник стає зацікавленим у своєчасному завершенні проекту.

Основною ідеєю побудови моделі функціонування проекту, що враховує активне інтрасистемне поведіння учасників проекту, є включення в модель інтересів виконавців, що беруть участь у проекті, засобів і методів досягнення цілей і результатів діяльності [1]. Сама ж система керування в загальному значенні є сукупністю підходів і реалізованих механізмів керування в організації. Традиційний функціональний підхід до керування ґрунтується на тому, що розглядає діяльність компаній як сукупність дій окремих елементів лінійно-функціональної ієрархії; замість цього пропонується використати процесний підхід. Процесний підхід - підхід до керування, що розглядає діяльність

компаній у вигляді сукупності бізнес-процесів, які пронизують елементи організаційної структури компанії. Процесний підхід передбачає формування організаційної структури підприємства не навколо функціональних підрозділів, а навколо бізнес-процесів. Основна ідея полягає в тому, щоб перейти від організаційної структури компанії, що склалася еволюційно, до тієї, що найбільш точно відповідає цілям, завданням і планам розвитку її бізнесу. Система керування містить у собі наступні основні блоки: стратегія й мета; продукти й бізнеси-процеси; організаційна структура; планово-бюджетна система, як основний механізм керування.

При вдосконаленні системи керування й, природно, всієї діяльності компанії, почати треба з визначення продуктів або послуг, які компанія має намір продукувати, потім визначити бізнес-процеси, які забезпечують весь виробничий цикл, після чого вибудовується організаційна структура й планово-бюджетна система. Удосконалення стратегії й цілей має на увазі розробку місії й стратегічної карти цілей компанії і її підрозділів, виявлення проблемних областей у компанії, опис сильних і слабких сторін компанії, можливостей і загроз для компанії в зовнішньому середовищі на основі ряду технологій і методик, таких як SWOT-аналіз, система збалансованих показників (Balanced Scorecard) і ін. Удосконалення продуктів і бізнес-процесів полягає в розробці методології опису бізнес-процесів і технології проведення проекту по опису діяльності компанії, пілотне моделювання бізнес-процесів компанії з метою демонстрації можливості реалізації виробленої методології, опис бізнес-процесів компанії, реінжиніринг бізнес-процесів компанії із проведенням розрахунків вартості й часу, виконання бізнес-процесів шляхом застосування різних методик, наприклад, методики ABC-аналізу. У цілому процесна модель компанії є основою для проведення аналізу бізнес-процесів, що часто приводить до висновків про необхідність їх реорганізації. Результатом є розроблені моделі процесів підприємства, що описують більш раціональну технологію виконання процесів, а також база даних про процеси, матеріальні й інформаційні потоки, ресурси, доступна для аналізу. Удосконалення організаційної структури полягає в оптимізації оргструктури компанії у відповідності зі стратегією, цілями й процесами компанії. Як правило, оргструктура розглядається компаніями в якості пасивної й досить стабільної внутрішньої характеристики, що у більшості випадків складається в результаті еволюційного розвитку, що в умовах динамічної швидкоплинної структури зовнішнього середовища не завжди приводить до ефективного функціонування компанії (наприклад, в умовах швидкого росту організації відсутність працюючого механізму вдосконалення системи керування може призвести власників до втрати контролю над бізнесом, зосередженим в руках найманого менеджменту). Удосконалення планово-бюджетної системи полягає в оптимізації структури бюджетів компанії й схем розподілу засобів (включаючи мотиваційні схеми на рівні співробітників) у відповідності зі стратегією, цілями, процесами й оргструктурою компанії [2]. Таким чином, у пропонованому підході до побудови системи керування про-

дукти й процеси повинні служити реалізації стратегії компанії й досягненню її цілей, оргструктура компанії повинна мінятися відповідно до мети і структури процесів компанії, планово-бюджетна система повинна сприяти реалізації цілей компанії (на досягнення цілей повинні виділятися відповідні бюджети) і відповідати оргструктурі компанії. Удосконалення системи керування компанією являє собою масштабне й глибоке перетворення її діяльності як єдиного комплексу з орієнтацією на керовану адаптивність до змін зовнішнього середовища у випадку впровадження механізму оптимальності вдосконалення системи керування. Основна відмінність завдань оптимального керування в детермінованому й стохастичному оточенні полягає в тому, що у випадку детермінованого оточення результат реалізації бізнесу-процесу відомий заздалегідь, у стохастичному оточенні результат також стохастичний, тому крім середнього очікуваного чистого наведеного доходу варто брати до уваги й ризик, асоційований з тим або іншим рішенням по зміні рівня засобів на споживання, тобто ризик (дисперсію) цього доходу. Інакше кажучи, завдання оптимального керування реалізацією бізнесу-процесу в стохастичному оточенні повинне також урахувувати додаткове обмеження по ризикованості бізнесу-процесу. Очевидно, що поняття оптимальності керування бізнесом-процесом повинне ґрунтуватися на осередених по різних можливих реалізаціях випадкових величин критеріях [4,5]. Як природні критерії оптимальності роботи бізнесу-одиниці розглядаються математичне очікування віддачі від реалізації бізнесу-процесу й ризик цієї віддачі, вимірюваний дисперсією цієї віддачі. При цьому математичне очікування віддачі розуміється в контексті математичного очікування чистої наведеної вартості бізнесу-процесу (NPV) за плановий період T , що включає суму дисконтованих знятих на споживання величин $\{V_t\}_{t=1}^{T-1}$ і дисконтованого залишку оборотних коштів на кінець планового періоду F_T за винятком початкових вкладень C_0 . Максимізація визначається по набору змінних $\{\alpha_t\}_{t=1}^{T-1}$, де α_t – частка засобів, що витрачаються на споживання, у t періоді.

Значних результатів досягнуто в рамках синергетичного підходу, що вивчає загальні закономірності кооперативних ефектів, які супроводжуються утворенням якісно нових просторових, часових та функціональних структур внаслідок неспецифічного зовнішнього впливу, - ефектів самоорганізації зазначених систем. Синергетичні результати послужили основою для побудови пропонованої моделі лише в плані породження певного образу динаміки суспільної системи, у якому використані значеннєві змісти основних понять, що вводяться синергетикою, такі як нелінійність, відкритість, хаос, порядок, біфуркація, ентропія, атрактор, диссипативні структури; у згаданих моделях вони присутні у вигляді своїх економічно адаптованих аналогів. Ступінь економічної новизни цих понять не є абсолютною, вони не народилися на порожньому місці, але доцільність їх введення може бути аргументована, насамперед, тими значеннєвими зсувами стосовно близьких понять, які вони припускають. Ці значеннєві зсуви задаються насамперед замкнутістю цих понять на

загальну динамічну самоорганізаційну картину. Наявність у крапці системної біфуркації траєкторій майбутнього, актуалізація через флуктуацію лише однієї з них уводить у поле уваги концепції самоорганізації подання про актуальні й потенційні стани, актуалізованої й потенційної реальності. Вся описана феноменологія поводження самоорганізаційних систем робить очевидною неможливість традиційного (такого, що задається лише лінійними зразками) підходу до керування системами. Нетелеологічність, атрактивність, флуктуація й випадковість вносять у подання про механізми системного керування й регулювання істотні корективи. Траєкторії розвитку системи, обумовлені її самоорганізаційним вибором, тільки і є практично можливими. Іншими словами, ми можемо аналізувати цілеспрямовані керуючі впливи, і якщо їх сила така, що принципово не руйнує досягнуту стійкість, ці зусилля можуть мати локальний успіх; межі цього задаються домінуючою атрактивністю, або вона все поставить на свої місця, або відбудеться вихід на наступну крапку біфуркації.

Керувати системою можна непрямим шляхом, змінюючи її керуючі параметри, а тим самим - той спектр атрактивностей, які вона здатна породжувати. Але це інший спосіб керування, порівняно із прямим впливом на поточні стани, як це відбувається у випадку керування лінійного, тут ми виходимо на зміну самого середовища. Динамічність організаційних систем є спостережуваною властивістю, однак розмаїтість типів емпіричних і аналітичних моделей соціально-економічної динаміки говорить скоріше про нерозвиненість її специфічного аналітичного й методологічного апарата, ніж про багатство її змісту. Перешкодою у використанні традиційного апарата динаміки в організаційних системах є наявність у них ряду взаємодіючих ієрархічно-мережних структур: організаційної, функціональної, управлінської, і ін. У той же час основою найпоширенішого динамічного підходу - факторного - є незмінність складу й структури факторів, що неявно припускає незмінність і всіх інших її структур. Крім того, ступінь вірогідності емпіричної факторної моделі істотно знижується відсутністю в ній об'єктивних закономірностей міжфакторної взаємодії й статистично значущої кількості достовірних даних.

Література

1. Леонтьев С.В. Модели и методы управления разработкой и реализацией программ регионального развития. М.: Физматлит, 2002. – 208 с.
2. Пивняк Г. Г., Пилов П. И., Бондаренко В. И., Салли В. И., Яценко Ю. П. Внутренние резервы повышения эффективности угольной промышленности в условиях рыночной трансформации экономики Украины // Горный журнал. 2005.- № 5.
3. Новиков Д.А. Стимулирование в организационных системах. М.: СИНТЕГ, 2003. – 312 с.
4. PRATT J.W. Risk aversion in the small and in the large. // *Econometrica*. 1964. Vol. 32 N 1-2 P.122-136.
5. Городецкий В.И., Грушинский М.С., Хабалов А.В. Многоагентные системы // *Новости искусственного интеллекта*. 1998. № 2. С. 64 – 116.

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МАРКЕТИНГУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Сучасна економічна ситуація в Україні ставить керівництво підприємств в досить жорстокі умови. Кожна фірма прагне до досягнення тривалої, стійкої конкурентоспроможності, оскільки цей результат гарантує успіх бізнесу. Для досягнення цієї мети підприємства здійснюють моніторинг поточної діяльності, аналіз і оцінку стратегічних перспектив, роблять критичну оцінку якості і ефективності маркетингової діяльності підприємства.

Маркетинг є складовою науково обгрунтованого планування, регулювання і управління. Розвиток маркетингу відбувається в різних напрямках. З одного боку, удосконалюється його методологія, впроваджуються математичні і інші прогресивні методи, використовується сучасна електронно-обчислювальна техніка. З другого боку, розширюється участь колективів у вивченні зовнішнього середовища та економіки в цілому.

Маркетинг сьогодні дуже важливий. Але маркетингологи стикаються з наростаючими проблемами. Існують перешкоди на шляху підвищення ефективності маркетингових організацій: плани маркетингу і генерального директора не співпадають; після реорганізації маркетингових відділів положення директора по маркетингу, залишилося як і раніше погано визначено; від маркетингових програм чекають результатів, що вимірюються. Маркетинг в організаціях недооцінений.

В умовах розвитку сучасних інформаційних систем та посилення конкурентної боротьби більше шансів добитися успіхів буде у тих організацій, які мають нагоду оперативно одержувати всю необхідну інформацію і швидко на її основі приймати маркетингові рішення. Здатність маркетингу організувати мультифункціональну співпрацю і його роль в підвищенні попиту на ринках, які страждають від конкуренції, показує, що маркетинг стає більш важливий саме в галузях, де він традиційно знаходився на других ролях.

Створення теорії і методології маркетингу в основному завершено, і головні напрями розвитку в найближчий час лежать в практичній площині. Безумовно, можлива поява нових визначень маркетингу, конкретизація і доповнення його принципів і методів, проте такий розвиток теорії маркетингу не носить принципового характеру.

Особливо слід сказати про використання зарубіжного досвіду. В першу чергу потрібно запозичити все краще, що є в країнах-сусідах. Обмін передовим досвідом – одна з форм економічних зв'язків. Останніми роками виявляється тенденція використання концепції маркетингу на міждержавному рівні. Має місце подальше розширення використання ідей маркетингу при рішенні найрізноманітніших проблем життя суспільства і держави, на міждержавному рівні, а не тільки на рівні окремих організацій. Так, все більш активно використовується макромаркетинг, тобто вид маркетингу, що допомагає вироб-

ляти державну політику в певних сферах життєдіяльності суспільства. Тут йдеться про маркетинг країни в цілому, що припускає стратегічну координацію економічних, політичних і психологічних підходів для виходу на визначений ринок.

За останній час почав нагромаджуватися цікавий досвід по застосуванню ідей маркетингу на рівні регіонів і міст різних країн. Тут йдеться про застосування потенціалу територіального маркетингу з метою підвищення ділової і туристичної привабливості регіонів. На основі використання макромаркетингу усередині країни можливо підвищити ефективність рішення таких задач, як покриття дефіциту бюджету за рахунок проведення вигідної для держави політики на ринку цінних паперів, раціональне використання земельних ресурсів. Крім того, можна говорити про використання маркетингового підходу в державних органах управління при рішенні багатьох задач.

Лисенко С.М., Ляшенко А.Г.

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ БІЗНЕСУ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРЕТИЧНОГО ОСМИСЛЕННЯ ТА ПРАКТИКА ВЗАЄМОДІЇ З ТЕРИТОРІАЛЬНИМИ ГРОМАДАМИ

Сучасний досвід розвитку багатьох країн свідчить про те, що від успішності формування та ефективності системи партнерських стосунків приватного підприємництва, влади, громадянського суспільства в соціальній сфері значною мірою залежить рівень і якість життя населення та соціальна стабільність. Таке партнерство передбачає, що бізнес має вестися в соціально відповідальний спосіб. Обговорення соціальної відповідальності підприємницьких структур бере свій початок у 1950-х роках з укріпленням корпоративного сектору економіки в північній Америці та Західній Європі. Для пострадянських країн ця проблема стала актуальною останніми роками, коли спостерігається збільшення масштабів національного виробництва при недостатньому соціальному розвитку, коли громадськість почала дізнаватися про приховані негативні економічні, екологічні, етичні наслідки діяльності компаній. Посилення тиску з боку суспільства з метою проведення організаціями програм соціальної відповідальності передбачає як широку обізнаність громадськості з діяльністю компаній, так і осмислення самого феномену корпоративної соціальної відповідальності. Це має допомогти формуванню такої поведінки приватного сектора, при якій поняття економічної ефективності та соціальної користі не є взаємовиключними, а навпаки, доповнюють одне одного.

Ці міркування обумовили мету даної роботи, яка полягає в узагальненні підходів до розуміння соціальної відповідальності бізнесу та виокремлення тих

складових цього поняття, які є нагальними для громади м. Красноармійська в сучасних суспільно-економічних умовах.

Правила взаємодії окремих інститутів, які є сторонами суспільно-економічних процесів, їхня роль та форми участі в соціальному розвитку України знаходяться на стадії утворення. Тому єдино визнаного розуміння поняття «соціальна відповідальність бізнесу (СВБ)» та синонімічного йому поняття «корпоративна соціальна відповідальність (КСВ)» на теперішній час не існує через багатогранність і малу дослідженість даного явища. Розрізняють широке поняття «корпоративна відповідальність перед суспільством» та більш вузьке поняття «соціальна відповідальність бізнесу». Перша з цих категорій визначається як філософія поведінки і концепція побудови діловим співтовариством, окремими корпораціями та підприємствами своєї діяльності за такими напрямками:

- 1) виробництво якісної продукції й послуг для споживачів;
- 2) створення привабливих робочих місць, виплата легальних зарплат, інвестиції в розвиток людського потенціалу;
- 3) дотримання вимог законодавства: податкового, екологічного, трудового та ін.;
- 4) ефективне ведення бізнесу, орієнтоване на створення доданої економічної вартості та зростання добробуту своїх акціонерів;
- 5) урахування суспільних очікувань і загальноприйнятих етичних норм у практиці ведення справ;
- б) внесок у формування громадянського суспільства через партнерські програми й проекти розвитку місцевих громад [1, с.9].

Стосовно поняття «соціальна відповідальність бізнесу» слід зазначити, що воно еволюціонувало відповідно до очікувань суспільства щодо ролі бізнесу в соціальному розвитку. Декілька прикладів визначення цієї категорії міжнародними організаціями (див. табл.1) показують, що абсолютних стандартів СВБ не існує, і вони можуть змінюватися з кожним поколінням залежно від національних соціально-економічних пріоритетів, історичних і культурних факторів, що впливають на діяльність компаній в тому чи іншому соціумі.

Як видно з наведених напрямків соціально відповідальної діяльності бізнесу, більшість з них стосується економічних, юридичних, екологічних та етичних принципів підприємництва.

Соціальна складова КСВ передбачає інвестування у розвиток людського потенціалу та реалізацію партнерських проектів і програм розвитку місцевих громад. Не применшуючи значення економічних та юридичних аспектів здійснення комерційної діяльності компаніями, слід вказати на особливу роль соціальних компонентів СВБ в умовах сучасних українських реалій. Серед факторів, які впливають на практику корпоративної соціальної відповідальності перед регіональною громадою Красноармійська, виділимо такі:

Таблиця 1 - Визначення соціальної відповідальності бізнесу [2, с.6]

Автор визначення	Дефініція СВБ
Зелена книга Європейського союзу	інтеграція соціальних та екологічних аспектів у щоденну комерційну діяльність підприємств та в їхню взаємодію з зацікавленими сторонами на добровільній основі
Бізнес задля соціальної відповідальності (BSR)	досягнення комерційного успіху засобами, які передбачають дотримання моральних цінностей та повагу до людей, спільнот і навколишнього середовища
Міжнародний форум лідерів бізнесу (IBLF)	досягнення комерційного успіху засобами, які передбачають дотримання моральних цінностей та повагу до людей, спільнот і навколишнього середовища
Всесвітня ділова рада за сталий розвиток (WBCSD)	зобов'язання бізнесу сприяти усталеному економічному розвитку, працюючи з робітниками, їхніми сім'ями, місцевою громадою та суспільством у цілому для поліпшення якості їхнього життя

Регіональна структура економіки. В економіці Донецького регіону, де знаходиться м. Красноармійськ, переважають галузі важкої промисловості (підприємства паливно-видобувного комплексу, енергетики, металургії, важкого та середнього машинобудування тощо). Тому розвиток СВБ залежить від розвитку цього сектору та його політики щодо корпоративної соціальної відповідальності. Так, частка вугільних підприємств у структурі виробництва м. Красноармійська складає близько 90 %, частка зайнятих на вугільних підприємствах – 48,5% від загальної чисельності зайнятих в економіці міста, а фонд оплати праці – 71%. Частка надходжень податку на доходи фізичних осіб, який є найбільш суттєвим для місцевого бюджету, за жовтень 2007. становила 38,2% від ВАТ «Вугільна компанія «Шахта «Красноармійська-Західна №1»» та 18,2% від ДП «Шахта «Краснолиманська». Ці підприємства є для м. Красноармійська бюджетоутворюючими.

Неефективна система соціального захисту. Деякі підприємства, які в процесі роздержавлення змінили форму власності, успадкували від радянських часів значну соціальну інфраструктуру (дитячі садки, будинки відпочинку, тощо), яку вони продовжують утримувати, вважаючи це діяльністю з СВБ, або яку було передано органам місцевої влади для фінансування за рахунок коштів місцевого бюджету. Чисельність об'єктів соціальної інфраструктури, які знаходяться на фінансуванні з місцевого бюджету Красноармійська складає 40, обсяг їхнього фінансування на 2007р. – 70 млн. грн., що становить 62% загальної суми видатків міського бюджету.

Також тяжкі негаразди в системах охорони здоров'я та освіти в Україні спонукають соціально відповідальні компанії підтримувати ці сфери. Позитивним зразком соціально відповідальної поведінки є позиція ВАТ «Вугільна компанія «Шахта «Красноармійська-Західна №1»» та благодійного фонду «Надія», одним із засновників якої є дане підприємство. Благодійний фонд щільно співробітничав з дитячими будинками, будинками престарілих, медич-

ними установами, багатьма бюджетними й громадськими організаціями. Соціально-незахищені громадяни забезпечуються продуктами, паливом, медикаментами, оздоровчими путівками, оплатою за лікування й медичні операції, безкоштовними благодійними обідами, підпискою на періодичну пресу. Фонд організує культурні й оздоровчі заходи. Сьогодні благодійні проекти фонду здійснюються за комплексною програмою, що має такі назви: "Надія, добробут, радість", "Діти й місто", "Духовність", "Освіта і життя", "Турбота", "Ліра", "Спорт", "Оздоровлення". 1 вересня 2005 року чотири навчально-виховних установи міста Красноармійська (дитячий сад №51 «Золота рибка», навчально-виховний комплекс, загальноосвітня школа №10, професійно-будівельний ліцей) почали спільно працювати в складі Навчально-виховного об'єднання, яке є флагманом впровадження в навчально-виховний процес православного компонента, інноваційних форм і методів організації позашкільної діяльності, створення умов для творчого інтелектуального і фізичного розвитку підростаючого покоління.

Важкий регуляторний тягар. Важке податкове навантаження, нестабільність законодавства і суперечності в нормативних актах стимулюють суб'єктів малого та середнього бізнесу "уходити в тінь". Це заважає показувати реальні прибутки та витратити частину цих прибутків на діяльність із СВБ. Крім того, деякі суб'єкти підприємництва застосовують неформальну або тіншову зайнятість, виплачуючи зарплату на рівні мінімальної, що значною мірою залежить від позиції керівництва підприємства і аж ніяк не відповідає засадам СВБ.

Слабкі місцеві громади. Високий ступінь централізації фінансів в Україні призводить, з одного боку, до обмеження стимулів та можливостей органів місцевого самоврядування в реалізації соціальних та інших програм. З іншого боку, це створює необхідність залучати компанії, які працюють у регіоні, до сприяння місцевому розвитку. Так, за січень-жовтень 2007р. сума сплачених податків юридичними та фізичними особами м. Красноармійська (контингент) склала 245433,8 тис. грн., в тому числі до міського бюджету надійшло 83980,5 тис. грн., тобто 34,2%. Згідно зі ст. 100 Бюджетного Кодексу України за вказаний період перераховано до Державного бюджету 13666 тис. грн., що складає 16,3% від податкових надходжень до місцевого бюджету. Таким чином, для соціально-економічного розвитку територіальної громади залишилось 28,6% сплачених податків.

Відсутність інституційної підтримки. На сьогоднішній день в Україні немає ані урядового органу, який міг би запроваджувати інструменти, стандарти й методики реалізації політики СВБ, ані розгалуженої мережі неурядових організацій, які б могли підтримувати діяльність із СВБ. Це ускладнює процес впровадження принципів корпоративної соціальної відповідальності у функціонування українських компаній. Особливо актуальним дане питання видається для Донецького регіону, оскільки згідно з даними опитування 1221 керівника найвищої ланки українських компаній, яке проводилося у шести найбільш ін-

дустриальних містах та відповідних областях України (а саме Києві, Харкові, Львові, Дніпропетровську, Донецьку та Одесі) значні відмінності в обізнаності щодо СВБ спостерігаються на регіональному рівні. Якщо в Києві та області поінформованість про соціальну відповідальність продемонструвало 90.7% опитаних компаній, то в Донецьку й області – тільки 61.5% компаній, що є відповідно найвищим і найнижчим показниками [3, с.7].

Розглянуті фактори впливають не тільки на поінформованість підприємств про широко застосовувану в світі концепцію і практику соціальної відповідальності підприємницьких структур, але й на ті інструменти, які використовують компанії з метою позитивного впливу на розвиток територіальних громад. Як видно з табл.2 [3,с.18], серед підприємств Донецького регіону найбільш поширеними заходами для місцевих громад є: благоустрій територій, кооперація і фінансова допомога місцевим органам влади у виконанні соціальних програм, а також сприяння створенню нових робочих місць. Найменш популярними серед підприємців нашого регіону є такі заходи підтримки територіальних громад, як створення робочих місць для інвалідів, шефство над дитбудинками та підтримка малого бізнесу.

Таблиця 2 - СВБ заходи для місцевих громад по регіонах (% підприємств)

	Київ та Київська область	Львів та Львівська область	Дніпропетровськ та Дніпропетровська область	Донецьк та Донецька область	Одеса та Одеська область	Харків та Харківська область
Фінансова допомога місцевій владі	31.3	9.9	38.0	39.4	10.5	14.4
Створення робочих місць	40.8	13.7	26.2	30.9	26.5	41.4
Робочі місця для інвалідів	13.1	5.3	28.5	10.1	18.9	17.0
Сприяння екологічним проектам	17.5	14.4	23.9	20.4	10.0	28.3
Спонсорство спортивних та культурних заходів	14.5	30.2	16.6	12.3	20.9	20.7
Благоустрій території	58.2	65.2	36.8	56.1	72.6	52.4
Шефство над дитбудинком	28.7	2.8	15.3	6.1	39.2	7.3
Підтримка малого бізнесу	4.6	5.6	5.4	0.8	2.3	12.5

Аналізуючи наведені дані, слід відмітити, що найбільша активність компаній спостерігається за такими напрямками, які можуть бути охарактеризовані разовими акціями чи заходами (благоустрій територій, спонсорство спортивних та культурних заходів), або такими напрямками співробітництва з місцевими

громадами, які тісно пов'язані із внутрішніми кадровими потребами підприємств (створення нових робочих місць). Тому нагальною є проблема формування такого ставлення до соціальної відповідальності, коли вона стає щоденною практикою та включається до стратегічних настанов розвитку бізнесу.

Опитування підприємств у Донецькій області показує, що органи місцевої влади є найпопулярнішим та головним зовнішнім партнером компаній у розвитку їхніх програм з СВБ, залишаючи організації та установи, що репрезентують громадянське суспільство (НДО, ЗМІ та інші організації та агентства) далеко позаду. Так, 31,0% фірм співпрацює з місцевими органами влади у розвитку соціальних програм. 12,2% компаній співпрацює з своїми діловими партнерами у розвитку програм з СВБ, ще 6% - з недержавними неприбутковими організаціями, 4,4% - з рекламними агентствами, 3,1% - з науковими інститутами, 1,8% - із ЗМІ [3. с35].

Іншою характерною ознакою співпраці з органами місцевої влади у розробці діяльності з СВБ є те, що її рівень пропорційний до розміру підприємства: чим більше підприємство, тим вищий рівень співпраці. Тому одним із завдань органів місцевої влади стає вишукування можливостей стимулювання саме малого і середнього підприємництва до діяльності з СВБ, не послаблюючи при цьому зв'язків із великими компаніями. Серед потенційних стимулів для активізації участі бізнесу в соціальному розвитку територіальних громад підприємці Донецьку та Донецької області називають такі, як:

- зниження податків для СВБ компаній - 77,4 % підприємств;
- зниження адміністративного тиску місцевих органів влади (наприклад, кількість перевірок пожежною службою, та санепідемстанцією) – 60 % підприємств;
- пропозиції з розвитку СВБ програм від органів місцевої влади – 18,4 % підприємств;
- висвітлення у ЗМІ діяльності з СВБ – 8,7 % підприємств;
- розширення банку соціальних та інформаційних програм на місцевому рівні – 7,8 % підприємств [3, с.47].

Як бачимо, переважна більшість вказаних стимулів соціально відповідальної діяльності компаній пов'язана із активізацією відповідної діяльності органів місцевого самоврядування і може розглядатися як основні напрямки більш тісного співробітництва між бізнесовими колами та територіальними громадами.

Список використаних джерел

1. Доклад о социальных инвестициях в России за 2004 год /под общей редакцией С.Е. Литовченко – М.: Ассоциация менеджеров, 2004 , с.9.
2. Соціальна відповідальність бізнесу: розуміння та впровадження / І. Акімова, О. Осінкіна, О. Філіпенко, А. Марцінків – К: Аналітично-дорадчий Центр Блакитної стрічки ПРООН в Україні, 2005, 41 с.
3. Соціальна відповідальність українського бізнесу: результати опитування / І. Акімова, О. Осінкіна, А. Марцінків – К: Аналітично-дорадчий Центр Блакитної стрічки ПРООН в Україні, 2005, 53 с.

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ ТА СУЧАСНІСТЬ

Зважаючи на проголошення 24 серпня 1991 року Акта про незалежність України перед парламентарями та науковцями постало питання соціально-економічного розвитку молодій державі. При цьому всі погляди спрямовувались на позитивні риси: вигідне геополітичне положення України, її значні природні багатства, трудовий та інтелектуальний потенціал, потужна матеріально-технічна база, але трансформація економіки не може відбуватися без втрат.

Влада вважала, що організація виробництва у будь-якій суспільно-політичній системі повинна базуватися на основному економічному відношенні, тобто на відношенні суб'єкта власності і суб'єкта виробництва до результатів своєї праці. Такий підхід було покладено в основу концепції соціально-економічних реформ в Україні [1].

Наведемо три основні періоди трансформації української економіки:

1) 1991–1994 рр. – лібералізація та обвальне падіння виробництва. У 1994 р ВВП зменшився до 59,6% рівня 1991 р., тобто на 40,4%. Загалом для цього періоду характерна слабкість у протидії кризовим чинникам. Виявилися як позитивні результати лібералізації (початок роздержавлення та приватизації, дерегуляція, свобода підприємництва і торгівлі, у тому числі зовнішньої), так і негативні (зростання інфляції, безробіття, зниження рівня доходів населення, обсягів виробництва, загострення соціальних проблем). В цей період Україна здійснила активні кроки, спрямовані на інтеграцію у світову господарську систему. У 1994 р. підписано Угоду про партнерство та співробітництво між Україною та ЄС, розпочато процес щодо приєднання до ГАТТ, який після заснування Світової організації торгівлі перейшов у переговорний процес щодо вступу України до цієї міжнародної організації. З цього приводу у 1996 р. відбулася Всеукраїнська нарада економістів, де Л.Д.Кучма відокремив три найголовніші взаємопов'язані проблеми: потреба в аналізі економічного розвитку країни, необхідність пошуку ефективних шляхів виходу з кризи, осмислення перспективних завдань, уточнення принципів довгострокової економічної політики [3];

2) 1995–1998 рр. – активізація протидії кризовим процесам і уповільнення темпів падіння в економіці.

За цей час були реалізовані такі основні організаційно-економічні заходи, спрямовані на створення ринкової інфраструктури: сформувалися і вдосконалювалися банківська, податкова, митна системи, фондовий ринок; здійснено приватизацію та демонополізацію в основних секторах економіки, сформовано конкурентне середовище; обмежено державне втручання в економіку; забезпечено вплив органів влади на економічні процеси, керованість ними, контроль за розподільчими відносинами.

Основними результатами другого етапу стали зниження інфляції, макроекономічна стабілізація, зупинення падіння виробництва. Якщо у 1991 – 1994 рр. середньорічний темп скорочення реального ВВП становив 14%, то у 1995–1998 рр. він зменшився вдвічі. З 1995 р. щорічні темпи падіння економічної активності різко знижуються: ВВП з 23% у 1994 р. до 1,7% у 1998 р., промислового виробництва – відповідно з 27% до 1,5% [2].

У 1998 р. вперше зросли капітальні вкладення (на 6,1%), у той час як у 1994 р. вони зменшилися на 22,5%. Прямі іноземні інвестиції у 1995 – 1998 рр. збільшилися у 5,8 раза. Кількість підприємств з іноземними інвестиціями зростає у 3,3 раза і досягла 7 тис. Щорічні темпи приросту інвестицій досягли у середньому 28% [2].

Незважаючи на значну девальвацію гривні (у вересні 1998 р. – на 51%, а за рік – на 81%), активними антикризовими заходами вдалося не допустити розкручування гіперінфляції та мінімізувати можливі втрати від дестабілізації економічних процесів.

1999–2003 рр. – стабілізація виробництва та економічне зростання. За підсумками 1999 р. практично стабілізувалася динаміка реального ВВП, вперше за роки незалежності було досягнуто приріст промислового виробництва (на 4%). Посилилася соціальна орієнтація виробництва. У 2000 р. вперше за роки незалежності було досягнуто збільшення реальних обсягів ВВП (на 6%), підкріплене зростанням у всіх основних галузях економіки. Важливими ознаками поліпшення економічної ситуації став випереджаючий приріст інвестицій в основний капітал (на 11,2%), зростання зовнішньоторговельного обороту (на 27%). Зменшилася частка збиткових підприємств [2].

На сьогоднішній день ми маємо не такі успішні результати, які були наведені у 2003р. Українське виробництво з високим рівнем матеріальних та енергетичних затрат, а також економічних ризиків можна порівняти з виробництвом слаборозвинутих країн.

Яким же чином подолати негативні явища?

У 1996р. пагубне становище української економіки долали шляхом введення фази санації, або точніше фази економічного пожвавлення. В.Федоренко наголошує, що головним у розвитку суспільства є розвиток промисловості, яка має базуватися на нових технологіях з урахуванням інвестицій [4].

На нашу думку, такий розвиток не є головним, а є лише однією складовою розвитку. Можна погодитись з В.Приймаком, який зазначає, що формування національної економічної системи залежить від розвитку основних складових перехідної економіки України, а саме стану і тенденцій демографічного розвитку, зайнятості та ринку праці, тобто людського потенціалу нації. Цілком новаторськими є екогномологічні основи розвитку національної економіки, а також конкурентоспроможний потенціал, стійкість фінансово-кредитної системи, розвиток спеціальних економічних зон, зовнішньоекономічного співробітництва [5].

Отже, економічну систему треба удосконалювати за допомогою наукових інструментів, але не треба сліпо копіювати чужий досвід. Завжди треба враховувати власну специфіку, історичні традиції, генетичні коріння, національну ідентичність та культуру свого народу.

Література

1. Заблоцький Б.Ф. Економіка України. Підручник. Львів, ЛБК НБУ, 1997, с.6
2. Гайдуцький П.І. Україна за роки незалежності 1991-2003. К., Нора-Друк, 2003, с. 4-6
3. Кучма Л.Д. Економіка країни: актуальні питання її сучасного розвитку. «Економіка України та шляхи її подальшого реформування». Матеріали Всеукраїнської наради економістів. К., Генеза, 1996, с. 4-5
4. Федоренко В.Г. Інвестиції та економіка України. «Економіка України». №5, 2007, с. 12-13
5. Приймак В. Минуле і сучасне економіки України. «Економіка України». №10, 2006, с. 94

Школяренко О.О.

ОЦІНКА ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ НА РІВНІ РЕГІОНУ

І в роки Радянського Союзу, і зараз, в епоху ринкових відносин завжди була актуальною проблема вибору критерію ефективної оцінки результативності роботи. Така оцінка потрібна і внутрішнім і зовнішнім користувачам інформації.

Традиційним показником, що використовується для розрахунку багатьох економічних чинників як за кордоном, так і у вітчизняних методиках фінансового аналізу діяльності підприємства, є прибуток. Але останнім часом з'явилися різні пропозиції щодо альтернативних критеріїв оцінки результатів діяльності підприємств. Так, зарубіжними економістами пропонується досить великий діапазон оціночних показників:

- не фінансових, таких як «лояльність клієнтів», «індекс інтелектуального капіталу», «оновлення та розвиток», «процеси», «вартість бренду», «показники задовільності клієнтів»;

- інтегрованих, таких як «збалансовані контрольні карти», що розробляються на базі фінансових та нефінансових показників.

Економічна наукова думка активно полемізує про переваги та недоліки кожного показника та можливість їх використання для надання об'єктивних характеристик стану підприємства і окремих сторін його діяльності. Сучасні зарубіжні підприємства в своїй аналітичній роботі для вимірювання фінансового результату досить активно починають застосовувати показник «економічної доданої вартості», концепція якого побудована на порівнянні здобутого прибутку та витрат, що компенсують вартість капіталу. Власне кажучи, цей показник розвиває традиційні методи інвестиційного аналізу, але поряд з цим дозволяє визначити, на скільки ефективною є робота підприємства, а також надає можливість стимулювати підвищення ефективності використання капіталу.

Серед вітчизняних дослідників показника доданої вартості відома Н.Абрютіна, яка пропонує використання цього показника на мікро- та макрорівні аналізу фінансово-економічної діяльності підприємств [1].

Наявність в Україні великої кількості збиткових підприємств призводить до методичних проблем, які виникають при розрахунках та тлумаченні економічних показників їх діяльності. Ці особливості потребують спеціального підходу до формування методів аналізу діяльності підприємств як прибуткових, так і збиткових. Нові вимоги пов'язані з необхідністю використання відповідних показників, які б надавали об'єктивну та адекватну інформацію про фінансовий стан підприємств. Такі чинники можуть розроблятися на базі показника доданої вартості, яку створює підприємство в процесі своєї діяльності. Цей показник може бути узагальнюючим критерієм результативності діяльності акціонерного товариства завдяки тому, що додана вартість поділяється між усіма учасниками корпоративних відносин у формі заробітної плати, відсотків за залучений капітал, дивідендів та податків, при цьому частка може також залишатись підприємством для свого подальшого розвитку.

Отже, метою запропонованого дослідження є вибір фінансового показника, який вимірює результативність корпоративного управління в сучасних умовах економіки та дозволяє визначити пріоритетну послідовність управління відповідними показниками, а також контролювати економічні процеси в акціонерному товаристві з боку власників капіталу.

Так, до головних учасників корпоративного управління, які формують напрямки розподілу доданої вартості, відносяться: персонал підприємства, держава, постачальники капіталу (власного та залученого).

Для цілей аналізу пропонується обчислення показника доданої вартості за трьома методами: розподільний, виробничий та нормативний. Відповідно до методів розрахунку формуються три показники доданої вартості: адитивна додана вартість фактична, залишкова додана вартість, адитивна додана вартість нормативна. В процесі аналізу пропонується зробити порівняння їх значень та в залежності від результатів виявити фінансовий стан підприємства, напрямки та пріоритети управлінського впливу для нормалізації та підвищення ефективності його діяльності.

При проведенні аналізу для оцінки стану підприємств та виявлення з них найбільш перспективних для інвестування проводиться співставлення показників адитивної доданої вартості фактичної, залишкової доданої вартості та адитивної доданої вартості нормативної. Аналіз даних потребує систематизації отриманих результатів та дає можливість для групування підприємств за ознаками, які характеризують різні співвідношення показників доданої вартості. Попарне зіставлення всіх трьох показників доданої вартості передбачає наявність різних ситуацій, які можуть виникнути.

Ґрунтуючись на наведеній систематизації в напрямку від найглибшої збитковості до наднормативної прибутковості, підприємства відносяться до тієї чи іншої підгрупи.

Кожна група підприємств потребує індивідуального підходу до виявлення проблем та недоліків діяльності підприємства та вибору заходів, що спрямовуються на поліпшення його стану. Для задоволення цих вимог необхідно чітко розмежувати напрями та пріоритети здійснення заходів з виводу збиткових підприємств із занепаду та підвищення ефективності діяльності як збиткових, так і прибуткових підприємств. Запропоновано пріоритетну послідовність управління відповідними показниками для кожної виділеної підгрупи підприємств. Треба зауважити, що така послідовність управління показниками доданої вартості прийнятна не тільки для окремих підприємств, але й для галузі в цілому. Для цього проводиться розрахунок загальних показників доданої вартості та проводиться їх аналіз. Виявлення того, чи є підприємства прибутковими чи збитковими, та їх процентний вплив на показники доданої вартості для галузі необхідні, щоб виконком був в змозі виявити підприємства, перспективні для інвестування, та такі, що потребують субсидій та дотацій.

Порівнявши значення адитивної доданої вартості фактичної, залишкової доданої вартості та нормативної адитивної доданої вартості, ми знайшли:

- 82,5% промислових підприємств Красно армійського району в основному відносяться до другої підгрупи другої групи, вони є збиткові, але цілком перспективні для вкладення інвестиції;

- 12,3% підприємств відносяться до першої підгрупи третьої групи, вони теж збиткові, але перспективні для вкладення інвестиції.

Зручність показників доданої вартості полягає у тому, що можна проводити подібний аналіз і для одного підприємства, і для галузі в цілому, що є необхідним для проведення оцінки інвестиційної привабливості тієї чи іншої галузі промисловості. Такий аналіз виявляє не тільки прибуткові підприємства, але й збиткові, до того ж надає напрямок для управління показниками щодо покращення стану підприємства і галузі в цілому. Аналіз доданої вартості з точки зору зовнішніх користувачів інформації є дуже зручним і через те, що стан галузі можна оцінювати, не прив'язуючись до кількості працюючих в цій галузі підприємств. До того ж, до тих підприємств, що не збанкрутували, можна використати аналіз доданої вартості в динаміці та прослідкувати, як змінилися показники через певний проміжок часу.

Таким чином, процес виходу підприємства з кризового стану, коли додана вартість не виробляється зовсім або створюється в недостатньому обсязі, розкладається на окремі етапи, кожному з яких відповідає свій фінансовий рівень розвитку підприємства. Якщо підприємство успішно подолає (не без допомоги інвесторів) всі зазначені етапи, що спрямовані на створення необхідного розміру доданої вартості, та збалансує всі її складові елементи, то це призведе до зростання рівня ефективності виробництва та дозволить задовольнити інтереси усіх учасників управління.

Література

1. Абрютіна Н. С. Добавленная стоимость и прибыль в системе микро- и макроанализа финансово-экономической деятельности // Финансовый менеджмент. – 2005 - №1 - С. 13-17.

2. ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ Й МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Брюховецька Н.Ю., Ігнатова О.А.

ЗМІЦНЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БАЗИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УМОВАХ РОЗВИТКУ БЮДЖЕТНОГО ФЕДЕРАЛІЗМУ

Розвиток демократичних відносин, започаткування та поглиблення адміністративної та бюджетної реформ в Україні передбачає посилення ролі місцевого самоврядування в системі державного управління. При тому, що Конституцією України закріплений унітарний державний устрій, серед основних принципів побудови національної бюджетної системи у Бюджетному Кодексі зазначені принципи самостійності бюджетів та субсидіарності, які є ознаками бюджетного федералізму. Розширення власних адміністративних та економічних повноважень місцевого самоврядування нагально вимагає зростання обсягу власної дохідної бази, зменшення фінансової залежності від держави, удосконалення форм і методів міжбюджетних відносин.

Питання розвитку бюджетного федералізму в Україні та в світі вивчаються відомими вітчизняними науковцями. О.П. Кириленко своїм дослідженням пропонує знайомитися із закордонним досвідом бюджетного федералізму і здійснювати в Україні пошук власної моделі, "яка б повною мірою відображала національні традиції, узгоджені з визначеними цілями та пріоритетами суспільного розвитку"[1,с.558]. О.А. Музика підкреслює корисність канадського досвіду міжбюджетних відносин на основі формування державних програм бюджетного вирівнювання [2, с.163-164].

Характеризуючи національні особливості бюджетного федералізму, В. Федосов вказує на відсутність для місцевої влади "фінансової вигоди від економічного піднесення регіонів, якими вона управляє", тоді як "всі механізми сучасного бюджетного федералізму спрямовані на заохочення до активного прагнення до самодостатності, опори на власні сили, нарощування фінансово-економічного потенціалу" [3, с.652].

Гарантуючи всім громадянам України рівні соціальні права, держава делегує обов'язки щодо їх забезпечення місцевим органам влади разом із джерелами фінансування – закріпленими загальнодержавними податками, зборами та обов'язковими платежами. Розмежування видатків між місцевими бюджетами здійснюється за принципом субсидіарності, який передбачає максимальну наближеність їх здійснення до кінцевого споживача бюджетних послуг. Нерівномірність територіального розподілу податкової бази та мережі бюджетних установ зумовлює відсутність балансів мінімальних місцевих бюджетів, яка для більшості адміністративно-територіальних утворень покривається шляхом надання дотацій вирівнювання з державного бюджету. Визначення методології

збалансування дохідної та видаткової частин місцевих бюджетів є необхідним для формування пріоритетів регіональної та територіальної бюджетної політики.

В 2005-2007 рр. у процесі розподілу міжбюджетних трансфертів (дотацій вирівнювання та коштів, що передаються до державного бюджету) брали участь 690 адміністративно-територіальних одиниць, серед яких більше 90% регіонів отримували дотаційний трансферт. Скорочення питомої ваги регіонів-донорів відбувалося більшою мірою за рахунок зменшення бюджетів міст обласного значення з їх числа (в 2007 р. кількість міст обласного значення – донорів – становила 46 [4]). Майже всі райони та області України є дотаційними регіонами, які самостійно не здатні забезпечити власних збалансованих мінімальних бюджетів.

Після прийняття Бюджетного кодексу України [5] та впровадження формульної методики розрахунку обсягу міжбюджетних трансфертів значно підвищилася залежність місцевих бюджетів від трансфертів з державного бюджету - її найвищого рівня було досягнуто у 2006 р., що суперечить задекларованим намірам держави щодо підвищення самостійності місцевих бюджетів і свідчить про зменшення самодостатності місцевих органів влади у фінансовому плані. Аналіз абсолютних показників обсягу нарахованих міжбюджетних трансфертів доводить, що жодного року після впровадження в 2002 р. формульної методики їх нарахування не забезпечувався баланс між сумою дотацій вирівнювання регіонам-реципієнтам і коштами, що перераховуються до державного бюджету. Більш того, розрив між вказаними сумами щороку зростав і сягнув в 2006 р. перевищення майже в 12 разів (а якщо не враховувати кошти, які перераховуються до Державного бюджету з бюджету м. Києва, який має особливий статус, то це вказане перевищення дорівнювало 23,8 рази).

Розбалансування доходів і видатків Державного бюджету за показниками міжбюджетних трансфертів є одним з чинників наявного бюджетного дефіциту. Розрахунки показують, що в 2004-2005 рр. дефіцит Державного бюджету майже дорівнював сумам, на які порушувався баланс між надходженнями та перерозподілом міжбюджетних трансфертів, а в 2003, 2006 та 2007 рр. абсолютний розрив додатних та від'ємних міжбюджетних потоків був навіть більшим за суму бюджетного дефіциту, що призводило до необхідності залучення додаткових дохідних джерел для покриття вказаних дисбалансів.

Аналіз наукових публікацій та нормативно-правової бази формування місцевих бюджетів дозволяє стверджувати, що переваги в збалансуванні місцевих бюджетів надаються трансфертним методам регулювання. Складання проекту місцевого бюджету на плановий рік починається з визначення обсягу міжбюджетних трансфертів шляхом порівняння кошику доходів і видатків загального фонду відповідного бюджету відповідно до формул, затверджених Кабінетом Міністрів України. І лише у наступну чергу місцеві фінансові органи формують план надходжень і видатків власних централізованих фінансових ресурсів. Такий підхід до бюджетного планування суперечить принципам функціонування

місцевого самоврядування як інституту і не сприяє зміцненню фінансової бази для забезпечення його власних повноважень.

Загалом можна виділити три основні передумови реформування системи міжбюджетних трансфертів в Україні, закладені Бюджетним кодексом [5]. Першою є заходи, спрямовані на підвищення ролі місцевих урядів у функціонуванні сектору державного управління. Другою передумовою трансформації системи міжбюджетних трансфертів стало те, що вони є основним джерелом доходів місцевих бюджетів, звідки випливає важливість справедливого визначення їх обсягу та ефективного здійснення. Чіткий розподіл видатків між усіма видами бюджетів не лише посилює їх відповідальність за проведення відповідних видатків і тим самим підвищує ефективність видаткової політики, а й спрощує застосування формули розподілу міжбюджетних трансфертів. Це є третьою передумовою реформування системи міжбюджетних трансфертів [6].

Головними особливостями формування міжбюджетних відносин згідно з положеннями Бюджетного кодексу стали: визначення обсягів міжбюджетних трансфертів між державним та місцевими бюджетами окремо для бюджету Автономної Республіки Крим, кожного з обласних бюджетів, бюджетів міст Києва і Севастополя, кожного міста обласного значення і району, тобто 686 бюджетів; здійснення чіткого розподілу на стабільній основі фінансових ресурсів між державним та усіма видами місцевих бюджетів; визначення вимог до застосування формульного підходу до обрахунку міжбюджетних трансфертів (дотацій вирівнювання та коштів, що передаються до державного бюджету) [7].

Створення територіальних громад є результатом добровільного об'єднання громадян, отже їх учасники не тільки приймають самостійні рішення про надання необхідних мешканцям такої громади колективних (суспільних) благ та послуг, але й фінансують їх за рахунок власних коштів. У зв'язку з цим необхідно формувати у населення громадянську самосвідомість, знання та використання своїх прав щодо забезпеченості прийнятним рівнем суспільних (конституційних) послуг. Формування інститутів громадянського суспільства уможливить створення механізму контролю з боку населення за бюджетними рішеннями органів місцевого самоврядування та відповідальність останніх перед своїми виборцями.

Чіткий розподіл повноважень між органами державної влади та місцевого самоврядування є необхідним для законодавчого закріплення за місцевими бюджетами на довгостроковій основі певних доходів (як у вигляді відрахувань від загальнодержавних податків, так й у вигляді податків і зборів, які повністю надходять до місцевих бюджетів). Довгострокові податкові гарантії дозволять створити умови не тільки для розвитку місцевої ініціативи, але й для поліпшення контролю за використанням фінансових ресурсів країни. Місцеві органи влади, виходячи із закріплених за ними доходів і функцій, повинні самостійно планувати видатки відповідних бюджетів і нести відповідальність за їх виконання.

З метою усунення територіальних відмінностей в рівнях економічного розвитку регіонів пропонується створити Державний цільовий Фонд бюджетного вирівнювання, а також розробити організаційний та фінансовий механізми його функціонування. Первісним завданням Фонду має стати підтримка депресивних територій, економічний потенціал яких значно поступається перед середніми загальнодержавними показниками. Окрім підтримки депресивних територій через Фонд також повинна здійснюватися державна підтримка регіонів при вирішенні пріоритетних завдань регіонального розвитку, які мають загальнодержавне значення.

Література

1. Місцеві фінанси: Підручник / За ред. О.П.Кириленко. – К.: Знання, 2006. – 677 с.
2. Музика О.А. Неподаткові доходи місцевих бюджетів України (фінансово-правове дослідження): Монографія. – К.: Атака, 2006. – 256 с.
3. Бюджетний менеджмент: Підручник / В.Федосов, В. Опарін, Л. Сафонова та ін.; За заг. ред. В. Федосова. – К.: КНЕУ, 2004 – 864 с.
4. Закон України «Про Державний бюджет України на 2007 рік» від 27 листопада 2006 р. № 489-V// Відомості Верховної Ради України. – 2007. - № 7-8. – Ст. 66.
5. Бюджетний кодекс України// Відомості Верховної Ради України. - 2001. - № 37 – 38. – Ст. 189.
6. Азаров М.Я., Копилов В. А., Воронова Л. К., Єфіменко Т. І., Мряковський А. І. Науково-практичний коментар до бюджетного кодексу України / Науково- дослідний фінансовий ін-т / Микола Я.А. (заг.ред.). — К. : НДФІ, 2006. — 632с.
7. Бех Г. В., Бондаренко И. Н., Воронова Л. К., Головашевич А. А., Дмитрик О. А. Научно-практический комментарий Бюджетного кодекса Украины / Академия правовых наук Украины; Институт гос. строительства и местного самоуправления / Н.П. Кучерявенко (общ.ред.). — Х. : Одиссей, 2005. — 416с.

Василенко А.І.

СПІВВІДНОШЕННЯ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ З ОРГАНАМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

Державне управління є одним з чинників розвитку держави та її керівних органів. У сучасній науці напрацьовані критерії державного управління як цілісної, складної, самокерованої системи, розвиток якої підпорядкований об'єктивно діючим законам. Без надійного управління не може існувати ні одне суспільне утворення, а тим паче, держава.

З теорії розвитку держави вбачається, що управління може розвиватися разом з розвитком суспільних відносин, економічних, політичних та інших аспектів її розвитку та розвитку самої адміністративної системи. Як у вітчизняній, так і у зарубіжній літературі не існує загально визначеного поняття як „державне управління”. Одні автори трактують державне управління як форму та функції, а найчастіше – це дія органів влади по управлінню суспільством за допомогою підзаконних актів на підставі діючого законодавст-

ва. Але ні одна з викладених теорій не розкриває сутність державного управління, яке виконує найголовніше своє призначення – це забезпечення розвитку і функціонування суспільства у своїй сутності та цілісності. Державне управління відрізняється від інших видів (біологічного, технічного) управління тим, що це є організуюча діяльність держави, яка направлена на досягнення виконання основних функцій та завдань держави і пануючого суспільного ладу. При цьому державою, для досягнення соціальної мети, що розуміється як цілепокладаюча діяльність людей, пов'язаних з реалізацією їх інтересів, обумовлених їх матеріальним буттям та соціально-економічних інтересів, створюються інститути управління.

В умовах переходу державного управління від тоталітарної держави до демократичної з ринковим розвитком економіки виникла необхідність у реформуванні й системи державного управління, яке стало неефективним, не охоплює усі сфери суспільного життя та верств населення. Управлінський вплив спрямований, у першу чергу, на поведінку людей, але держава у діяльності своїх керівних органів управляє не тільки людьми, але і елементами виробничого та духовного життя людини, без якого не може бути цивілізованого суспільства керування природними, матеріальними та фінансовими ресурсами, розвивати культуру та освіту і науку. У той же час проводиться масове роздержавлення та скорочення чисельності об'єктів державного підпорядкування, хоча більша частина майна та об'єктів, які відіграють стратегічну роль, застаються в державі. Це найбільші підприємства базових галузей економіки та військово-промислового комплексу. Частину своїх повноважень держава делегувала владі на місцях, якій було передано майно у комунальну власність та функції по управлінню ним.

Спираючись на вищевказане можна зробити висновок, що:

- Управління державою є основною і соціальною функцією, яка виникає з потреб самого суспільства як самокерованої системи.
- Суспільство як соціальна організація є складною самокерованою системою, яка само управляється й не може діяти без наявності безперервного самоуправління з боку економічно керуючого класу.
- Соціальне управління, це суспільні відносини, направлені на удосконалення економічних та культурних потреб населення держави у їх розвитку.
- Організуюча діяльність державного управління, яка направлена на досягання мети суспільства.

У той же час, державне управління суттєво відрізняється від місцевого самоврядування, хоч воно і є одним з інститутів формування державної політики в управлінні окремими групами населення держави на підставах демократизму.

Згідно до Закону України „Про місцеве самоврядування в Україні” місцеве самоврядування – це гарантоване державою право та реальна здатність територіальних громад – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську

громаду жителів кількох сіл, селища, міста – самостійно або під відповідальність органів чи посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції та законів України. Конституція України, у свою чергу, передбачає розвиток місцевого самоврядування яким є місцеві ради та створені ними виконавчі органи.

Матеріальною і фінансовою основою місцевого самоврядування є рухоме і нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, інші кошти, земля, природні ресурси, що є у власності територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах, а також об'єкти їх спільної власності, що перебувають в управлінні районних і обласних рад. Держава бере участь у формуванні доходів місцевих бюджетів, підтримує місцеве самоврядування. Витрати органів місцевого самоврядування, що виникли внаслідок рішень органів державної влади, компенсуються державою. Звідси, необхідність чіткого розмежування прав органів державного управління та органів місцевого самоврядування.

Статтею 4 Закону України „Про місцеве самоврядування” окреслені основні принципи місцевого самоврядування, до яких входять: народовладдя, законність, гласність, колегіальність, поєднання місцевих і державних інтересів, виборності, правової організаційної та матеріально – фінансової самостійності в межах повноважень, підзвітності та відповідальності перед територіальними громадами їх органів та посадових осіб, державної підтримки та гарантії місцевого самоврядування, судового захисту прав місцевого самоврядування. У теоретичній площині розмежування владних повноважень є затвердженим законодавчо й не повинно якимось чином впливати на їх роботу. Але практично, з цих принципів є винятки, які потребують уваги держави та подальшого розвитку місцевого самоврядування.

По-перше, це недостатнє фінансування місцевих бюджетів, так як бюджет органів місцевого самоврядування складається з доходів від діяльності підприємств, то у селах, селищах, у своїй більшості, відсутні потужні підприємства, які б могли надавати у місцевий бюджет значне кількість грошових коштів, недостатнє фінансування перешкоджає розвитку інфраструктури, а це школи, садки, культурна сфера, служби побуту. Все це негативно впливає на розвиток місцевого самоврядування, так як всі ці видатки на заробітну плату лікарів, вчителів та інших фінансуються з місцевих бюджетів.

По друге, практично відсутня правова та матеріально – фінансова самостійність. На практиці реалізація функцій та повноважень місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування призводить не тільки до погоджених дій, але нерідко породжує різні проблеми щодо встановлення меж їх функцій та повноважень. До кінця всі ці спірні питання не врегульовані, хоча й після прийняття Верховною Радою України законів „Про місцеві державні адміністрації” від 2 квітня 1997 року та „Про місцеве самоврядування в Україні” від 24 квітня 1997 року більшість питань, які виникали між цими органами, було врегульовано.

З розвитком державності настає й розширення межі здійснення функцій і повноважень влади на місцях, тому що питання які постають перед органами місцевого самоврядування можуть бути вирішені у більш короткий строк, прийняті рішення, які задовольняють місцеві громади та особисто, людей, які там проживають. Межі здійснення функцій і повноважень влади на місцях існують практично у всіх державах, тому що не можна у правовому полі раз і назавжди закріпити ці межі, оскільки розвиток суспільства та суспільних відносин часто породжує нові проблеми, які не можуть бути вирішені у рамках діючого законодавства. У той же час, законодавець, в особі законодавчого органу, не може займатися дрібними питаннями розмежування повноважень влади на місцях.

Існуюча система правового розмежування функцій і повноважень місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування складається з організаційно – правових, договірних та інших відносин:

- Основним джерелом розмежування повноважень є Конституція України, яка служить основним засобом їх нормативного закріплення,
- Іншим основним видом нормативно – правового розмежування функцій і повноважень місцевого самоврядування і державних адміністрацій є закони України, які регулюють відносини між ними, та виключають протиріччя, які виникають у процесі їх діяльності.
- Також велику роль у відносинах між державними адміністраціями та органами місцевого самоврядування відіграють підзаконні акти: Укази Президента та Постанови і Розпорядження Кабінету Міністрів України, які доповнюють та частково знімають частину питань у розподілі функцій та повноважень між цими органами.
- Найліпші умови співпраці та співробітництва державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування не можуть бути без суперечок по суті виконання цими органами покладених на них функцій. Тому такі суперечки є одним з важелів розвитку держави. Вони можуть бути важливим стимулом прогресу у правовому регулюванні суспільних відносин.
- Ті питання, які не врегульовані Конституцією України, або протирічать дії прямого Закону, можуть бути розглянуті Конституційним Судом України, що є також правовим джерелом розмежування функцій та повноважень між органами державної влади та органами місцевого самоврядування.

Отже, на практиці нова правова основа розширює можливості правового вирішення запитань щодо загального розмежування, що тільки піде на користь народу України, ще раз піднесе Україну як правову самодостатню державу.

ПРОБЛЕМИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

З отриманням незалежності Україною, все більше уваги почало приділятися розвитку та становленню місцевого самоврядування. Бо місцеве самоврядування, та ланка закону, яка законодавчо повністю закріплена за вказаною громадою.

Законодавчо діяльність органів місцевого самоврядування регулюється розділом XI Конституції України та Законом України "Про місцеве самоврядування в Україні", прийнятого Верховною Радою України 21 травня 1997 року. За цей час законодавство понесло суттєві зміни які, у першу чергу, мають відношення до проблем місцевого самоврядування.

За період свого існування місцеве самоврядування пройшло три етапи: першим етапом розвитку був період підготовки до створення у 1994-1996 рр.; другим етапом було закріплення цивілізованого вибору та розвитку системи законодавства про самоврядування; третій етап – реформування та реалізація основних законів щодо місцевого самоврядування.

Але не дивлячись на такий тривалий час становлення місцевого самоврядування мають місце проблеми, які можна поділити на зовнішні і внутрішні.

До зовнішніх проблем належать:

- недостатність правозастосовуючої практики з використання правових актів;
- недосконалість діючого законодавства з приводу правового положення та повноважень органів місцевого самоврядування, які реалізуються не в повному обсязі;
- зайві ланки у схемі місцевого самоврядування, які заважають вирішенню деяких проблем;
- існування неконституційних форм правового регулювання питань місцевого самоврядування, як то: прецеденти та доктрини, яких притримуються працівники органів місцевого самоврядування, тіньові схеми державного врядування, реєстрації та дозвільної системи, існування неконституційних звичаїв, кумівства та інше.
- недосконалість законодавства про місцеве врядування при вирішенні питань та правового статусу зборів місцевих жителів, про комунальну власність, про розмежування деяких питань управління місцевою громадою;
- побудова адміністративного апарату органів місцевого самоврядування з урахуванням розмежування їх компетенції та недопущення поширення повноважень рівноправних органів на одну територію.

Крім загальних проблем, які можна визначити, як зовнішні, існують і внутрішні проблеми місцевого самоврядування. До яких можна віднести такі проблеми:

- недостатня організація роботи по залученню громади до громадського управління, створення громадських асоціацій, організацій, які б співпрацювали з органами місцевого самоврядування з питань організації суспільно - громадського життя на певній територіальній одиниці;
- недостатній розвиток громадсько-політичної інфраструктури, яка б гарантувала виконання органами місцевого самоврядування своїх конституційних функцій належним чином. У останній час є спроби надання цьому процесу якогось напрямку, але зусилля ці недостатні для правового розвитку самоврядування;
- відсутність або недостатня забезпеченість органів місцевого самоврядування юристами – фахівцями суспільно - громадських відносин, які б могли регулювати та ініціювати прийняття законних та виважених рішень органами місцевого самоврядування;
- недостатня законодавча база по розвитку громадських об'єднань, їх прав, фінансування проектів, заохочення громадян за активну участь у громадських справах, яка не затверджена державою і не розробляється та не використовується на місцевому рівні;
- недостатність просвітницької роботи з питань діяльності органів місцевого самоврядування, яку необхідно взяти на себе методичним центрам, які б аналізували роботу, надавали б методичні рекомендації та забезпечували такими рекомендаціями всі місцеві органи самоврядування;
- відсутність глибоко продуманої стратегії правової політики органів місцевого самоврядування, що приводить до правового нігілізму, недостатня підготовка керівників як самих органів місцевого самоврядування, так і керівників підприємств та фахівців;
- усунення органів держави від розробки та реалізації стабільної, послідовної та ефективної муніципальної політики, яка є і буде основою правового розвитку місцевого самоврядування;
- неможливість участі органів місцевого самоврядування та громадських організацій та асоціацій, які існують на території громади, до ініціювання законодавчого або правового розвитку реалізації конституційних прав і свобод;
- наявність соціальних, культурних, політичних перешкод в реалізації органами місцевого самоврядування політичних прав та свобод людини і суспільства.

З наведених проблем розвитку та становлення місцевого самоврядування можна зробити висновок, що: проблеми органів місцевого самоврядування існують як на законодавчому, так і на місцевому рівні і складаються із впливу багатьох негативних причин, які виникли на протязі формування влади на законодавчому рівні з конституційних відносин та законодавства, яке з нього випливає, та розбіжностей між цими нормативними актами та потребують негайного виправлення як на місцевому та і державному рівні шляхом прийняття змін та внесення їх до законодавчих актів.

ОСОБЛИВОСТІ НОРМАТИВНОГО ВИЗНАЧЕННЯ ТЕРМІНУ «ДЕРЖАВНИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ГОСПОДАРСЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ»

Аналіз процесу формування законодавства щодо здійснення державного контролю, особливо останнім часом, свідчить про те, що певні формоутворюючі зміни нормативно-правового регулювання цієї діяльності дуже часто створюються без урахування змісту вже поставлених раніше та відпрацьованих на практиці стратегічних завдань його розвитку. Це, в першу чергу, стосується створення понятійного апарату на законодавчому рівні, щодо визначення якого нині немає однозначного підходу в теоретичних розробках та нормативній регламентації. Так, наведене в законодавстві поняття „державного нагляду (контролю)” у сфері господарської діяльності [1] за своїм змістом лише частково вирішує проблему уніфікації та узагальнення поняття „державний контроль за господарською діяльністю” в різних сферах господарювання.

Виходячи з цього, метою дослідження є систематизація існуючих нормативних визначень категорій, що формують термін „державний контроль за господарською діяльністю”, виявлення характерних відмінностей процесів контролю і нагляду та доцільності застосування поняття „державний нагляд” в законодавстві України.

В теоретичному плані визначення поняття державного контролю за господарською діяльністю розглядалось в наукових працях з економіки, права, державного управління та дістало найбільшого розвитку в дослідженнях з господарського права [2–9]. Загальне визначення державного нагляду (контролю) в сфері господарської діяльності на законодавчому рівні наведено в Законі України від 5.04.2007 р. №877-V „Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності” [1]. Цей закон є спеціальним по відношенню до загальної норми Господарського кодексу України, зокрема ст. 19 „Державний контроль та нагляд за господарською діяльністю” [10, с. 311]. Аналіз свідчить, що сфери „державного нагляду (контролю)” та органи держави, які уповноважені його здійснювати, в законі не наведені, дія його не поширюється на цілу низку суспільних відносин, державний контроль за якими здійснюють такі органи, як державна контрольно-ревізійна служба, антимонопольний комітет, державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг, митні та правоохоронні органи, органи страхового нагляду та інші.

Нормативно-правовими актами України, які є спеціальними в тій чи іншій сфері суспільного життя, також закріплено численні визначення дефініцій „контроль” та „нагляд” (табл. 1).

Дослідження відповідних положень законодавства щодо вживання термінів „контроль” та „нагляд” в тому чи іншому значенні дає змогу систематизувати різні визначення цих дефініцій за своїм змістом наступним чином: це функції державних органів; діяльність або система дій уповноважених органів державної влади; функ-

ція управління; спеціальні заходи державних органів або сукупність організаційних та правових заходів; процес спостереження або виявлення та попередження правопорушень.

Таблиця 1 - Терміни, визначення яких наведено в нормативно-правових актах України за сферами державного управління та регулювання

Сфери державного управління та регулювання	Перелік термінів, визначення яких наведено в нормативно-правових актах України
Зовнішньоекономічна діяльність	„Державний експортний контроль”. „Митний контроль”. „Контроль транзитних вантажів”.
Забезпечення санітарного та епідеміологічного благополуччя	„Державний ветеринарно-санітарний контроль”. „Державний контроль” (щодо якості харчових продуктів та сировини). „Контроль регулюючий (радіаційний) ”. „Державний ветеринарно-санітарний нагляд”. „Державний нагляд” (щодо якості харчових продуктів та сировини). „Державний санітарно-епідеміологічний нагляд”.
Транспортна діяльність	„Контроль” (щодо безпеки судноплавства). „Контроль судноплавних компаній”. „Державний нагляд” (щодо безпеки судноплавства). „Нагляд” (щодо безпеки на авіаційному, залізничному та автомобільному транспорті).
Забезпечення дотримання стандартів, норм і правил при здійсненні господарської діяльності	„Державний архітектурно-будівельний контроль”. „Метрологічний контроль”. „Експертно-пробірний контроль”. „Державний нагляд (контроль) ”. „Державний метрологічний нагляд”. „Державний пожежний нагляд”. „Державний нагляд” (щодо карантину рослин). „Державний нагляд за користуванням радіочастотним ресурсом України”.
Забезпечення належної якості товарів, робіт, послуг	„Державний контроль якості лікарських засобів”. „Контроль за додержанням ліцензійних умов”. „Державний контроль за якістю ветеринарних препаратів, субстанцій, готових кормів, кормових добавок та засобів ветеринарної медицини”. „Нагляд за неспецифічною дією ветеринарних препаратів”. „Державний нагляд” (щодо додержання стандартів, норм і правил при виробництві та випуску продукції). „Технічний нагляд”.
Фінансові, кредитні, податкові відносини, валютне регулювання	„Державний внутрішній фінансовий контроль”. „Банківський нагляд”.
Забезпечення раціонального використання природних ресурсів	„Державний контроль за геологічним вивченням надр (державний геологічний контроль) ”. „Державний гірничий нагляд”.

Аналіз численних кодексів, законів, постанов уряду та інших нормативних актів України щодо здійснення державного контролю і нагляду за сферами державного управління та регулювання дозволив дійти висновку, що терміни „контроль” і „нагляд” в законодавстві України фактично ототожнюються. Узагальнення змісту відповідних положень законодавства не дає змогу чітко розмежувати зміст, мету, об'єкт, предмет, методи здійснення контролю та нагляду, виявити основні характерні риси цих видів діяльності держави. Цей процес також ускладнюється фразеологічними неточностями законодавства, такими, наприклад, як: „державний нагляд (контроль)” [1, с. 12]; „нагляд – постійний контроль” [11, с. 254]; державний нагляд – це „діяльність ... по контролю” [12, с. 582]; „банківський нагляд – система контролю” [13, с. 2] та інші.

Крім того, досліджуваний термінологічний апарат не представлено в таких важливих сферах суспільного життя, як охорона праці, захист прав споживачів, регулювання туристичної, страхової діяльності, ринку цінних паперів, фінансових послуг, цін і тарифів, податкових відносин та валютного регулювання, використання бюджетних коштів, державного та комунального майна, охорони навколишнього природного середовища, монополізму та конкуренції тощо. При цьому треба підкреслити, що зміст відповідних положень законодавства свідчать про існування державного контролю чи нагляду, а іноді і обох процесів, в кожній з цих сфер державного регулювання.

Результати аналізу відповідних норм спеціального законодавства, який було проведено в різних сферах суспільного життя, компетенції та повноважень органів контролю та нагляду, методів їх здійснення дають змогу дійти висновку, що в законодавстві України порушується принцип розмежування контрольної та наглядової діяльності. Головним критерієм відмінності контролю від нагляду більшість авторів вважають те, що контролюючий орган має право втручатися в оперативну діяльність суб'єктів господарювання і самостійно притягати до юридичної відповідальності правопорушників, тоді як наглядові органи позбавлені таких можливостей [4, с. 244-246; 5, с. 91-94; 8, с. 180-189; 9, с. 93]. Підтримуючи таку точку зору, можна стверджувати, що державний нагляд в Україні здійснюється єдиним державним органом – прокуратурою, виключними наглядовими функціями якої є нагляд за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство; нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень; нагляд за додержанням прав і свобод людини і громадянина, додержанням законів з цих питань органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими і службовими особами [14, с. 407]. В свою чергу, державні органи виконавчої влади, в повноваження яких згідно закону входить здійснення наглядових функцій (санітарно-епідеміологічна служба, метрологічна служба, пожежна інспекція та інші) здійснюють державний контроль, тому що кожен з них при виявленні порушення має права і, саме головне, обов'язки щодо припинення правопорушень та застосування адміністративно-господарських санкцій.

Не можна також погодитися з тими твердженнями, які допускаються іноді і теоретично, і в законодавстві, що процеси здійснення державного контролю та державного нагляду несуть в собі елементи один одного. Обидва процеси спрямовано на забезпечення законності в державі, але вони мають різні об'єкт, предмет, суб'єкт і методи здійснення.

Таким чином, застосування терміну „державний нагляд за господарською діяльністю” в законодавстві України є некоректним та не відповідає сутності процесу нагляду. Об'єктом державного нагляду не можуть бути суспільні відносини, що виникають в процесі організації та здійснення господарської діяльності.

Література

1. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності: Закон України від 5.04.2007 р. № 877-V // Офіційний вісник України. – 2007. – № 44. – Ст. 1771. – С. 12–20.
2. Контроль і ревізія: Підручник / Ф.Ф.Бутинець, С.В.Бардаш, Н.М.Малюга, Н.І.Петренко – Житомир: ЖІТІ, 2000. – 512 с.
3. Малиновський В.Я. Державне управління. – К.: Атака, 2003. – 576 с.
4. Адміністративне право України: Підручник / Ю.П. Битяк, В.М. Гаращук, О.В. Дьяченко та ін. / За ред. Ю.П. Битяка. – К.: Юрінком Інтер, 2005. – 544 с.
5. Андрійко О.Ф. Державний контроль в Україні. – К.: Наукова думка, 2004. – 301 с.
6. Письмаченко Л.М. Контроль в системі державного управління економікою: стан, проблеми та напрями вирішення // Економіка та держава. – 2006. – № 8. – С. 67–69.
7. Попелюк В. Правові засади контролю у сфері господарювання: сучасний стан // Підприємництво, господарство і право. – 2005. – № 5. – С. 86–89.
8. Рохлин В.И. Прокурорский надзор и государственный контроль: история, развитие, понятие, соотношение. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2003. – 305 с.
9. Скопич О.Д. Теоретико-правовий аналіз контролю в системі місцевого самоврядування // Статистика України. – 2007. – № 2. – С. 91–94.
10. Господарський Кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV // Офіційний вісник України. – 2003. – № 11. – Ст. 462. – С. 303–458.
11. Про затвердження Правил сертифікації аеропортів: Наказ Державної служби України з нагляду за забезпеченням безпеки авіації від 13.06.2006 р. № 407 // Офіційний вісник України. – 2006 – № 26. – Ст. 1918. – С. 252–277.
12. Про державний нагляд за додержанням стандартів, норм і правил та відповідальність за їх порушення: Декрет Кабінету Міністрів України від 08.04.1993 р. № 30-93 // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 23. – Ст. 247. – С. 582–588.
13. Про Національний банк України: Закон України від 20.05.1999 р. № 679-XIV // Офіційний вісник України. – 1999. – № 24. – Ст. 1087. – С. 2–25.
14. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141. – С. 381–417.

Горбова А.І., Пархоменко М.М.

ПРАВОВІ АСПЕКТИ МІСЦЕВИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ І САМОВРЯДУВАННЯ

Закон України від 26 березня 1992 р. «Про місцеві Ради народних депутатів та місцеве і регіональне самоврядування» визначає *місцеве самоврядування* як територіальну самоорганізацію громадян для самостійного вирішення безпосередньо або через органи, які вони обирають, усіх питань місцевого життя в межах Конституції України, законів України та власної фінансово-економічної бази. Місцеве самоврядування є органічним поєднанням форм представницької і безпосередньої демократії, тобто систему самоврядування становлять як певні представницькі органи, так і форми безпосереднього волевиявлення населення територіальної одиниці. Місцеве самоврядування здійснюється в межах відповідних адміністративно-територіальних одиниць.

Мета статті: дослідити реалії та перспективи розвитку місцевого самоврядування в Україні. Визначити правові аспекти регулювання місцевого самоврядування в Україні.

Територіальну основу місцевого самоврядування становлять сільські поселення, селища, міста. Тому система місцевого самоврядування включає, по-перше, сільські, селищні, міські Ради народних депутатів та їх органи, по-друге, інші форми територіальної самоорганізації громадян (громадські комітети і ради мікрорайонів, житлових комплексів, домові, вуличні, квартальні, дільничні, селищні, сільські комітети та інші органи), по-третє, місцеві референдуми, загальні збори громадян – форми безпосереднього волевиявлення населення [3]. Районні в містах Ради народних депутатів є складовою частиною міського самоврядування. Для більш ефективного здійснення своїх повноважень органи місцевого самоврядування можуть об'єднуватися в асоціації, інші добровільні об'єднання.

Органи місцевого самоврядування складаються не тільки із відповідних Рад народних депутатів, а й виконавчо-розпорядчих органів, що утворюються Радами та їм підзвітні.

Основними принципами місцевого самоврядування є самостійність і незалежність Рад народних депутатів у межах своїх повноважень, самофінансування і самозабезпечення, оптимальна децентралізація.

Принципи місцевого самоврядування – захист прав, свобод і законних інтересів громадян, соціальної справедливості, поєднання місцевих і державних інтересів особи і всього населення відповідної території.

Функцій органів самоврядування – забезпечення комплексного соціально-економічного розвитку підвідомчої території; здійснення керівництва підприємствами (об'єднаннями), організаціями та установами, які є їх комунальною власністю [2].

Органи місцевого та регіонального самоврядування є правочинними розглядати питання, віднесені законодавством України до їх відання. При цьому реалізують вони надану їм компетенцію самостійно. А керувати місцевими Радами може лише закон.

Законом України про місцеві Ради народних депутатів та місцеве і регіональне самоврядування передбачається відповідальність у разі невиконання рішень органів самоврядування; рівно ж як і органи самоврядування несуть відповідальність за законність та наслідки прийнятих ними рішень [1].

Місцеві самоврядувальні органи проводять свою роботу сесійно. Сесія Ради складається з пленарних засідань, а також засідань постійних комісій Ради.

Система місцевого самоврядування в структурно-організаційному плані являє собою сукупність органів місцевого самоврядування, органів самоорганізації населення та організаційних форм, за допомогою яких відповідна територіальна громада або її складові частини здійснюють завдання та функції місцевого самоврядування, вирішують питання місцевого значення.

Закон «Про місцеве самоврядування в Україні» до елементів системи місцевого самоврядування відносить: територіальну громаду; сільську, селищну, міську раду; сільського, селищного, міського голову; виконавчі органи сільської, селищної, міської ради та інші.

У структурі системи місцевого самоврядування можна виділити два основних елементи - територіальну громаду та органи місцевого самоврядування [1].

Реальність місцевого самоврядування визначається в першу чергу матеріальними і фінансовими ресурсами, якими розпоряджається територіальна громада та які в сукупності становлять матеріальну і фінансову основу місцевого самоврядування.

Від імені та в інтересах територіальних громад правомочності щодо володіння, користування та розпорядження об'єктами права комунальної власності можуть здійснювати відповідні органи місцевого самоврядування.

До складу комунальної власності входить: рухоме і нерухоме майно, доходи місцевих бюджетів, земля, природні ресурси, підприємства, установи та організації, в тому числі банки, страхові товариства, а також пенсійні фонди, частка в майні підприємств, житловий фонд, не житлові приміщення, місцеві енергетичні системи, громадський транспорт, системи зв'язку та інформації, заклади культури, освіти, спорту, охорони здоров'я, науки, соціального обслуговування та інші.

Визнання місцевого самоврядування як засади конституційного ладу означає встановлення демократичної децентралізованої системи управління, яка базується на самостійності територіальних громад, органів місцевого самоврядування при вирішенні всіх питань місцевого значення [2]. З конституційного положення прямо випливає, що органи місцевого самоврядування не входять до єдиного державного механізму і, в силу цього, місцеве самоврядування можна розглядати як окрему форму реалізації народом належної йому влади.

Як специфічна форма реалізації належної народо́вї влади місце́ве самоврядування характеризується:

- 1) місце́ве самоврядування має особливого суб'єкта-територіальну громаду;
- 2) місце́ве самоврядування займає окреме місце в політичній системі. Взаємозв'язок місцевого самоврядування з державою досить тісний і знаходить свій вияв у тому, що, по-перше, і місце́ве самоврядування, і державна влада мають єдине джерело - народ (ч. 1 ст. 5 Конституції України); по-друге, органам місцевого самоврядування можуть надаватися законом окремі повноваження органів виконавчої влади (ст. 143 Конституції України) і стан їх реалізації контролюється відповідними органами виконавчої влади.

Таке становище місцевого самоврядування дозволяє характеризувати його як самостійну форму публічної влади. Самостійність місцевого самоврядування гарантується Конституцією України;

- 3) місце́ве самоврядування має особливий об'єкт управління - питання місцевого значення, перелік яких у вигляді предметів відання органів та посадових осіб місцевого самоврядування визначено в Законі України від 21 травня 1997 р. «Про місце́ве самоврядування в Україні».

Повноваження місцевого самоврядування - це визначені Конституцією і законами України, іншими правовими актами права і обов'язки територіальних громад, органів місцевого самоврядування із здійснення завдань та функцій місцевого самоврядування.

У загальному вигляді найважливіші питання, віднесені до відання місцевого самоврядування, визначені Конституцією України, ст. 143 якої передбачає, що територіальні громади села, селища, міста безпосередньо або через утворені ними органи місцевого самоврядування управляють майном, що є в комунальній власності.

Місце́ве самоврядування - багатогранне та комплексне політико-правове явище, яке може характеризуватися різнобічно. Аналіз Конституції України (1996р.) дозволяє зробити висновок, що місце́ве самоврядування як об'єкт конституційно-правового регулювання виступає в якості: відповідної засади конституційного ладу України; специфічної форми народовладдя; права жителів відповідної територіальної одиниці (територіальної громади) на самостійне вирішення питань місцевого значення. Місце́ве самоврядування як засада конституційного ладу виступає одним із найважливіших принципів організації і функціонування влади в суспільстві й державі та є необхідним атрибутом будь-якого демократичного ладу.

Список використаної літератури

1. Конституція (Осноаний Закон)України:Текст із змінами і доповненнями станом на 20 квітня 1993 року.Львів,1993 рік
2. Правознавство/За ред. Михайла Настюка.- Львів:Світ,1994.-271с.
3. Рабінович П.М., Шмельова Г.Г. Загальна теорія права і держави: навчальний посібник.К.,1993

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ТА МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

Для забезпечення благополуччя суспільства загалом та кожного громадянина зокрема, ефективного функціонування економіки і демократичної діяльності держави дуже важлива злагодженість державного управління та місцевого самоврядування. Це одна з пріоритетних проблем, яка стоїть на порядку денному у ХХІ столітті [1].

Мета статті: дослідження роботи системи державного управління та місцевого самоврядування та заходів, необхідних для створення сучасної, ефективної системи управління як на центральному, так і на низовому рівнях.

Одним із основних факторів, які сприяють створенню ефективно-функціонуючого державного механізму є мотивація. Це обумовлює потребу теоретичної розробки методологічних основ підвищення ефективності державного управління в українських реаліях та обґрунтування дієвості використання мотивації як фактора підвищення ефективності державного управління.

Питання підвищення ефективності державного управління набуває особливої актуальності в контексті розбудови в Україні демократичної, правової, соціально-орієнтованої ринкової економіки. На думку провідного фахівця в галузі державного управління, професора І.В. Розпутенка, успіх соціально-економічних і політичних перетворень в Україні залежить від ефективності державного управління. Тому необхідність підвищення ефективності державного управління, проведення реформи державної служби є нагальним завданням та пріоритетом розвитку, невід'ємною умовою успішної реалізації системної реформи всіх сфер суспільного життя (економічної, соціальної, політичної, духовної тощо). Отже, актуальність проблеми підвищення ефективності державного управління не викликає сумнівів [2].

Після здобуття незалежності, замість розробки і впровадження ефективної методології державного управління в Україні відбувалося несистемне, неорганізоване, стихійне вирішення складних проблем, тобто ручне управління. Вимагає серйозної дослідницької уваги варіант (або модель) соціально-політичної модернізації, який був вибраний українською владою після грудня 1991 року. Колосальні соціальні і морально-духовні витрати, які несе народ України за реалізацію цілей віртуальної модернізації, не порівняно висока ціна в порівнянні з тією, яку заплатили країни Балтії і Центральної Європи за реальну модернізацію суспільства загалом і його політичного життя. Непрофесійне управління державою, неефективна діяльність влади призвели до великої кількості помилок і прорахунків, які є основною причиною нинішнього стану України. В результаті - в Україні за 16 років незалежності так і не було вироблено механізмів успішного, ефективного управління державою.

Усім, хто уважно стежить за процесами, які останнім часом відбуваються в країні, стає зрозуміло, що успіх перетворень значною мірою залежатиме від того, наскільки швидко й успішно керівництво країни зможе створити необхідні умови для функціонування Української держави. Успіх також залежатиме від того, наскільки посадові особи, на яких покладено відповідальність за формування державної політики, розуміють свою роль і наскільки ця роль умотивована [2]. Враховуючи вищезазначене та той факт, що основним ресурсом від якого на сучасному етапі залежить успіх будь-якої діяльності є люди, для досягнення позитивних зрушень необхідно не тільки володіти всіма необхідним ресурсами (матеріальними, технічними, людськими, інформаційними тощо), а й враховувати наявність у людей бажання до змін, до ефективної діяльності. Тобто наявність дієвої мотивації орієнтує працівника на ефективне виконання як щоденної діяльності, так і на поліпшення кінцевого результату, тоді як її відсутність - викликає несумлінне відношення до роботи і може знівелювати досягнення кінцевого результату. Отже, ситуація, яка склалась зараз в Україні свідчить, що розв'язання проблеми підвищення ефективності державного управління – запорука й необхідна передумова вирішення всіх інших проблем, які накопичились в Україні.

Людина в управлінні завжди відіграє головну, визначальну роль. Через неї здійснюється персоніфікація державно-управлінських відносин. Адже справжню історію творять люди, підкорюючись при цьому об'єктивним законам суспільного розвитку і поступово розширюючи "простір" для самодіяльності і самореалізації особистості. І поки людина буде відчувати себе тільки об'єктом впливу, а не учасником формування життя, не буде ефективних державно-управлінських відносин". Тому виникає необхідність дотримання конституційних положень, згідно яких людина є найвищою соціальною цінністю та переорієнтації державного управління на людину.

Нова система місцевого державного управління в Україні має бути створена шляхом проведення адміністративної та судової реформ, реформи прокуратури, концептуальні напрямки яких визначені рішеннями Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України.

Проведення означених реформ обумовлено тим, що існуюча в Україні система місцевого державного управління залишається в цілому неефективною, вона еkleктично поєднує як інститути, що дісталися у спадок від радянської доби, так і нові інститути, що сформувалися у період незалежності України. Ця система є внутрішньо суперечливою, незавершеною, громіздкою і відірваною від людей, внаслідок чого існуюче державне управління на місцях стало гальмом у проведенні соціально-економічних і політичних реформ [3].

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що важливою передумовою успішності ринкових перетворень є ефективність мотивації персоналу на всіх рівнях: "людина – установа – сфера діяльності – держава". Без вмотивованих кадрів не можна провести реформи, забезпечити ефективне керівництво установою і державою. На це необхідно звертати увагу при проведенні реформи

місцевого державного управління, яка полягає у комплексній перебудові існуючої в Україні системи державного управління всіма сферами суспільного життя. У діяльності місцевих державних адміністрацій має бути підвищена ефективність контрольних-наглядових функцій за додержанням Конституції і законів, а також щодо здійснення державного управління і місцевого самоврядування з одночасним посиленням у діяльності районних державних адміністрацій значення розпорядчо-виконавчих функцій. Наростаюча роль місцевого самоврядування потребує оновлення законодавства, всебічного дослідження як нових правових інститутів, так і тих, що існували раніше і в сучасних умовах придбали новий зміст.

Для ефективної діяльності будь-якої системи потрібна злагоджена діяльність всіх компонентів. При будь-яких порушеннях в системі важливо знати, на який компонент і яким чином можна вплинути для усунення різного роду недоліків, помилок тощо. Тому необхідна розробка обґрунтованої схеми вдосконалення системи державного управління та місцевого самоврядування в Україні.

Список використаних джерел

1. Лазор О. Державна служба в Україні. – Київ.: Дакор КНТ, 2006 – 468 с.
2. Розпутенко І.В. Деполітизація, департизація чи... декланізація? // Українське слово. – 2006. - №34 (3286).
3. Пухтинський М., Власенко О. Місцеве самоврядування: сучасні проблеми і перспективи // Проблеми трансформації територіальної організації влади: Зб. матеріалів та документів / Наук. ред.: М.Пухтинський. – К., 2005.

Пашкова І.В.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ Й МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

Для забезпечення благополуччя суспільства загалом та кожного громадянина зокрема, ефективного функціонування економіки і демократичної діяльності держави дуже важлива злагоджена робота системи державного управління.

Управління – це властивість, що внутрішньо притаманна суспільству на будь-якому стані його розвитку, оскільки серед об'єктивних закономірностей його існування і розвитку є потреба постійного впорядкування, тобто впливу на нього. Саме управління і здійснює такий вплив. Зрештою, виникнення владних відносин у суспільстві було неминучим, оскільки завжди виникає потреба в організації управління.

Державне управління має низку специфічних властивостей: 1) суб'єктом управління є держава; 2) державне управління спирається на владні повноваження і поширюється на все суспільство; 3) за характером і обсягом

управлінських явищ державне управління охоплює вирішення спільних справ, узгодження дій всіх громадян, захист спільного інтересу; 4) державне управління містить не лише комплекс методів і засобів правових, політичних, економічних, а й існує із допомогою правоохоронних органів.

Державне управління, хоч і є окремим видом діяльності держави, однак не є винятковою прерогативою якогось одного виду державних органів. Державне управління у тому чи іншому обсязі виявляється у діяльності різних державних органів, котрі належать до законодавчої, виконавчої або ж судової влади. Однак, для органів виконавчої влади державне управління є провідним напрямом діяльності, адже саме ця гілка влади за своєю природою має управлінську спрямованість.

Все ж, не слід забувати, що низка повноважень виконавчої влади (надання управлінських послуг, справляння податків та інших обов'язкових зборів, застосування заходів адміністративного примусу) хоча й сприяє реалізації управлінського впливу, однак не містять ознак прямого державного управління.

Особливу роль в функціонуванні держави утворює місцеве самоврядування, яке є дуже різним у різних державах, але має однакове завдання: реалізувати співробітництво індивіда, громадянського суспільства й держави.

Міське самоврядування – політико-правовий інститут, у межах якого здійснюється управління місцевими справами в низових адміністративно-територіальних одиницях (громадах) через самоорганізацію місцевих жителів за згодою й допомогою держави.

Адміністративно-державницькій сфері управління України характерні ознаки, притаманні для таких структур суспільства у перехідний період. Уся система державного управління потребує реформування. Це пов'язано, з тим, що ефективна виконавча влада в демократичному суспільстві повинна відповідати критеріям професійності та публічності. Діюча політична система України зумовила формування такого типу урядування, який за багатьма параметрами не відповідає стратегічному курсу держави до демократії та європейських стандартів. Таке урядування є неефективним, схильним до корупції, внутрішньо суперечливим, надмірно централізованим, громіздким і відірваним від потреб звичайної людини.

Основними причинами подібного стану системи державного управління в Україні є:

- незавершеність формування нової нормативно-правової бази діяльності органів державної влади та неефективне використання чинної;
- незавершеність трансформації Кабінету Міністрів України в орган політичного керівництва;
- низька ефективність організації діяльності міністерств;
- нераціональна система органів виконавчої влади на центральному рівні;
- неефективна організація системи влади на регіональному та місцевому рівнях;

- нерозвиненість місцевого самоврядування та нераціональний адміністративно-територіальний устрій;
- недосконала система державної і муніципальної служби;
- відсутність паритетних засад у відносинах особи з державними органами.

Реформована система державного управління в Україні має наближатися до стандартів публічного адміністрування, прийнятих у країнах розвинутої демократії, зокрема в Європейському Союзі.

Проблема невизначеності інституційно-владних повноважень і організаційно-кадрових принципів діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування може бути розв'язана лише за допомогою послідовного здійснення адміністративної реформи.

Ще одним принципово важливим кроком у реформуванні політичної моделі України є встановлення ефективного цивільного контролю над силовими відомствами – Міністерством внутрішніх справ і Міністерством оборони.

Прийняття Адміністративного процесуального кодексу України дасть змогу вперше на законодавчому рівні врегулювати весь спектр відносин громадян із органами виконавчої влади та місцевого самоврядування.

Філіпова А.В., Антоненко В.М.

ВПЛИВ БЮДЖЕТНО-ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ НА ЕКОНОМІЧНІ ПРОЦЕСИ В УКРАЇНІ

Бюджетно-податкова політика держави здійснює значний вплив на загальний економічний та політичний стан у країні. Коливання податкової політики, зміни порядку, ставок, принципів оподаткування, збільшення податкового навантаження впливає на економічні процеси, провокує зростання цін, інфляцію, погіршення фінансового стану платників, що призводить до політичної і соціальної напруженості. З іншого боку, її раціональність, гнучкість, відповідно до вимог часу забезпечує стабільний розвиток при задоволенні потреб держави і платників.

Основною проблемою бюджетної політики України є вихідні умови її формування. Заданою величиною можна вважати обсяги видатків бюджету, а тому завданням держави є забезпечення доходної частини бюджету, яка б покривала видаткову частину. Оскільки бюджет України в останні роки був дефіцитним, сподіватися на суттєве зниження податкового тиску на виробництво не доводиться.

Отак, проблема побудови ефективної податкової системи, розвитку податкової політики з метою її спрямування на забезпечення економічного розвитку, підвищення добробуту населення та виходу капіталу з тіньової економіки залишається однією із найактуальніших у процесі становлення ринкових відносин і закладення підвалин для економічного зростання.

Податкова політика держави включає такі компоненти:

- принципи оподаткування;
- законодавство з питань оподаткування (законодавчо встановлені податки, збори);
- систему взаємовідносин між платниками податків та контролюючими органами, яку визначено законодавчо.

Основним важелем впливу податкової політики на суб'єкти господарської діяльності є податкова система. Вона являє собою сукупність принципів оподаткування, контролю за сплатою податкових зобов'язань та є регулятором економічних відносин у країні. Метою податкової системи є забезпечення надходжень до бюджетів, видаткова частина яких використовується на утримання соціальної інфраструктури, силових структур, органів законодавчої, виконавчої, судової влади, здійснення соціально-економічних програм.

Аналіз за останні роки свідчить, що податкова система зазнавала значних змін. Відбулося скасування відрахувань до фонду здійснення заходів щодо ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи та соціального захисту населення, державного інноваційного фонду, фонду ремонту і будівництва автомобільних доріг. Були також знижені ставки оподаткування податку на прибуток, податку на доходи фізичних осіб. Однак, як і раніш, залишається значна кількість загальнодержавних та місцевих податків, через що ускладнюється ведення податкового обліку. Крім того, велика кількість змін у чинних законодавчих та нормативних документах (зараз їх діє близько 1100), які суперечать один одному, різні доповнення провають можливість здійснення ненавмисного та непотрібного порушення податкового законодавства.

Безпідставне зростання податкового навантаження разом із втратами, пов'язаними зі сплатою податків, залишається основною проблемою, що призводить до погіршення фінансового стану платників, відтоку коштів у тіньову економіку. Аналіз 2005 року показав, що заборгованість зі сплати податків за відповідний період зросла на 1,1 млрд. грн. і становила 17,4 млрд. грн. на 01.01.2006 року [1]. За даними Міністерства фінансів України в 2005 році, порівняно з 2004 роком відбулося значне зростання доходів бюджету (на 41 млрд. грн., або 45%). Однак, зростання доходної частини бюджету за рахунок активізації економічної діяльності склало всього 7 млрд. грн. Три четверти приросту було отримано за рахунок збільшення фіскального навантаження на платників, розширення бази оподаткування та особливостей обліку ПДВ.

Досить відчутним є значення податку на прибуток у загальній сумі доходів (понад 17%). Зниження ставки оподаткування з 30 до 25% в 2004 році не зумовило зменшення частки даного податку в загальній сумі доходів бюджету. Навпаки – в 2005 році частка цього податку зросла до 22,1%. Такий високий рівень оподаткування прибутку Україна має не за рахунок податкової ставки, а за рахунок ширшої податкової бази, що є наслідком жорстких обмежень

віднесення витрат до складу валових та практично повної відсутності інвестиційних податкових пільг [3].

За даними Державного комітету статистики України сума поточних податків з доходів, сплачена громадянами України у вересні 2007 року, склала 3078 млн. грн., що у 1,6 рази більше, ніж у вересні 2006 року. Загалом, за період січень – вересень 2007 року було сплачено 25020 млн. грн., тоді як за весь 2005 рік сума податку з доходів фізичних осіб склала 17325,2 млн. грн. Отже, зниження ставок податку на прибуток та податку з доходів фізичних осіб не сприяло реальному послабленню податкового тиску. Ця проблема стоїть у країні дуже гостро, бо це, мабуть, одна з найголовніших причин не дуже стрімкого економічного зростання. Вирішення цього питання забезпечить стабільність діяльності суб'єктів господарювання, а отже – й ефективне функціонування економіки держави. Податкова політика повинна сприяти процесам надходження інвестицій в економіку України для подальшого розширення виробничих процесів, освоєння нових технологій. Для цього варто використати регулюючу функцію податкової системи у вигляді застосування пільгового оподаткування при виконанні певних умов поліпшення фінансових показників діяльності суб'єктів господарювання. Стимулювання виробництва в країні за рахунок зниження ставок оподаткування можливо використовувати при виконанні платником таких умов: зростання економічних показників виробництва, розширення виробничих процесів без погіршення стану платоспроможності, впровадження нових прогресивних технологій. Можливі варіанти пільгового оподаткування перспективних галузей промисловості з метою участі у конкурентній боротьбі на світовому ринку та забезпечення поступального розвитку економіки.

Для успішного розвитку ринкового господарства необхідно, щоб система оподаткування базувалася на таких основних принципах: забезпечення якнайменшого податкового тиску; відповідності структурній політиці держави; виключення подвійного оподаткування; забезпечення адекватності розміру податків обсягу державних послуг тощо.

Давно очікувана податкова реформа планує: припинити існування спрощених систем оподаткування, закріпити паралельне існування бухгалтерського та податкового обліку, ввести податок на нерухомість, підвищити ставки акцизів. Передбачається істотне зниження податкового тиску за рахунок: зниження ПДВ до 18% з 2009 року; зниження податку на прибуток до 20% з 2010 року; введення єдиного соціального податку з невизначеною поки що ставкою; відміна окремих місцевих податків. Однак, основою зниження податкового тиску може стати лише реальне зростання ВВП та скорочення, видаткової частини бюджету.

За таких перспектив податкова система України має всі шанси наблизитися до рівня розвинених країн світу. Таким чином, бюджетно-податкова політика уряду матиме змогу ефективно впливати на процеси господарської діяльності і сприяти економічному й соціальному розвитку держави.

Перелік посилань

1. Панченко В.І. Податкова політика як засіб впливу на фінансово економічні процеси в Україні // Актуальні проблеми економіки. – 2006. – № 9(63). – С. 94 – 99.

Чала І.В.

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНФРАСТРУКТУРИ ФОНДОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ

Одним з найважливіших сегментів національної системи ринкового господарства, який перетворює заощадження на інвестиції та перерозподіляє фінансові ресурси між секторами національної економіки, є фондовий ринок. Він дозволяє державі та суб'єктам господарювання розширювати коло джерел інвестування, не обмежуючись самофінансуванням та банківськими кредитами.

Ефективність функціонування ринку цінних паперів залежить від розвинутості діяльності його професійних учасників. Актуальним є дослідження професійної діяльності на ринку цінних паперів, що підтверджено необхідністю розвитку підприємницької діяльності на фондовому ринку України, яка стимулює процес перетворення заощаджень в інвестиції, приносить прибуток їх власникам і позитивно впливає на розвиток національної економіки в цілому.

Загальна мета роботи - виявити недоліки системи державного регулювання професійної діяльності на фондовому ринку України та сформулювати шляхи щодо її поліпшення.

Основними нормативно - правовими актами, які регулюють професійну діяльність на фондовому ринку України є: Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок», Закон України «Про державне регулювання ринку цінних паперів», Закон України «Про національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні» [1, 2, 3, 4].

Державне регулювання ринку цінних паперів здійснюється у наступних формах:

- прийняття актів законодавства з питань діяльності учасників ринку цінних паперів;
- регулювання випуску та обігу цінних паперів, прав та обов'язків учасників ринку цінних паперів;
- видача спеціальних дозволів (ліцензій) на здійснення професійної діяльності на ринку цінних паперів та забезпечення контролю за такою діяльністю;
- заборона та зупинення на певний термін (до одного року);
- професійної діяльності на ринку цінних паперів у разі відсутності спеціального дозволу (ліцензії) на цю діяльність та притягнення до відповідальності за здійснення такої діяльності згідно з чинним законодавством;

- реєстрація випусків (емісій) цінних паперів та інформації про випуск (емісію) цінних паперів; контроль за дотриманням емітентами порядку реєстрації випуску цінних паперів та інформації про випуск цінних паперів, умов продажу (розміщення) цінних паперів, передбачених такою інформацією;
- створення системи захисту прав інвесторів і контролю за дотриманням цих прав емітентами цінних паперів та особами, які здійснюють професійну діяльність на ринку цінних паперів;
- контроль за достовірністю інформації, що надається емітентами та особами, які здійснюють професійну діяльність на ринку цінних паперів, контролюючим органам;
- встановлення правил і стандартів здійснення операцій на ринку цінних паперів та контролю за їх дотриманням;
- контроль за дотриманням антимонопольного законодавства на ринку цінних паперів;
- контроль за системами ціноутворення на ринку цінних паперів; контроль за діяльністю осіб, які обслуговують випуск та обіг цінних паперів; проведення інших заходів щодо державного регулювання і контролю за випуском та обігом цінних паперів [1].

Державне регулювання ринку цінних паперів здійснює Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку. Інші державні органи здійснюють контроль за діяльністю учасників ринку цінних паперів у межах своїх повноважень, визначених чинним законодавством. До складу державних органів, що регулюють діяльність професійних учасників ринку цінних паперів відносять:

- Фонд державного майна України (ФДМ),
- Національний банк України (НБУ),
- Державна комісія по цінним паперам та фондовому ринку (ДКЦПФР),
- Антимонопольний комітет України (АМК),
- Міністерство фінансів (МФ),
- Міжвідомча комісія з питань протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств та ін.

Державна комісія з цінних паперів і фондового ринку є державним органом, який регулює професійну діяльність на ринку цінних паперів у відповідності до мети та завдань. Основними задачами Державної комісії з цінних паперів і фондового ринку є:

- формування і забезпечення реалізації єдиної державної політики по розвитку і функціонуванню ринку цінних паперів і їхніх похідних в Україні, сприяння адаптації національного ринку цінних паперів до міжнародних стандартів;
- координація діяльності державних органів з питань функціонування в Україні ринку цінних паперів і їхніх похідних;
- здійснення державного регулювання і контролю за випуском і звертанням цінних паперів і їхніх похідних на території України, дотримання законодавства в даній сфері;

- захист прав інвесторів шляхом застосування заходів для попередження і припинення порушень законодавства на ринку цінних паперів, застосування санкцій за порушення законодавства в межах своїх повноважень;
- сприяння розвитку ринку цінних паперів в Україні;
- узагальнення практики застосування законодавства України з питань випуску і обігу цінних паперів, розробка пропозицій щодо його удосконалення.

ДКЦПФР щорічно приймає усе більш тверді правила ліцензування професійних учасників фондового ринку. У травні 2006 року ДКЦПФР випустила нові ліцензійні умови ведення професійної діяльності на ринку цінних паперів. Нові правила видачі ліцензій стосуються не тільки професійних учасників ринку, але і емітентів акцій, тобто акціонерних товариств. Дані про кількість діючих спеціалістів фондового ринку в Донецькій області, які мають ліцензію наведені у табл. 1.

Таблиця 1 - Кількість діючих ліцензованих професійних учасників фондового ринку в Донецькій області на 01.11.07.

Учасники фондового ринку	Кількість учасників, отримавших ліцензію
Реєстратори	17
Держателі ЦП	14
Торговці ЦП	69
Емітенти, які ведуть власний реєстр іменних цінних паперів	13

Виходячи з вищевикладеного, можна зробити висновок, що система державного регулювання професійної діяльності на фондовому ринку України має деякі недоліки, які заважають розвитку національної моделі ринка цінних паперів.

Для підвищення ефективності державного регулювання фондового ринку необхідно створити нормативно-правову базу для звертання цінних паперів українських емітентів за межами України, а також по допуску цінних паперів іноземних емітентів на фондовий ринок України. Держава повинна створити умови розширення кола емітентів фондового ринку, насамперед, за рахунок великих підприємств, найбільш привабливих для інвесторів, у тому числі і іноземних.

Досягти високою рівня ліквідності і надійності всіх цінних паперів, що обертаються в Україні, протягом короткого часу неможливо, однак удосконалення законодавчого регулювання і контролю цього процесу може прискорити становлення ефективного фондового ринку, де важливу роль грають професійні учасники.

Література

1. Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок» від 23.02.06. № 3480-IV
2. Закон Украины «О национальной депозитарной системе и особенностях электронного обращения ценных бумаг в Украине» // ВВРУ. - 1998 №15. -Ст.67.
3. Поважний О. С. Фондовий ринок в умовах трансформації економіки України. - Донецьк: ДонДАУ, 2000. - 302 с.
4. Козаченко Г., Воронкова А. Корпоративне управління. Підручник для вузів. - Київ: „Лібра“, 2004. -368 с.

РОЗРОБКА СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ РЕГІОНУ З УРАХУВАННЯМ КОМПЛЕКСНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ В ЦІЛОМУ

В умовах посилення інтеграційних процесів відбуваються значні зміни на регіональному рівні управління. Надання регіонам більшої самостійності, делегування відповідних повноважень стосовно організації процесу соціально-економічного розвитку підвищує рівень складності управління регіоном як системою. Це вимагає формування таких методів регіонального управління, які б відповідали не лише новому статусу регіону, але й умовам зовнішнього середовища, що характеризуються високим рівнем нестабільності. Новий статус регіону визначає необхідність формування стратегічних методів управління та планування, які реалізують функцію стратегічного бачення розвитку регіону.

В Україні створено правову базу, яка дозволяє територіальним громадам міст та їх представницьким органам самостійно планувати розвиток власної території (Закон України "Про місцеве самоврядування в Україні" (ст. 27)). Стратегічне планування соціально-економічного розвитку територій - один з найсучасніших методів управління територіальним розвитком, який, згідно Указу Президента України від 25 травня 2001 р. "Про концепцію державної регіональної політики", поступово запроваджується в усіх регіонах України.

На сьогодні в регіонах держави триває процес розробки стратегічних планів розвитку на період до 2015 року, проте аналіз їх реалізації в таких областях як Харківська, Луганська, Тернопільська, Львівська, Закарпатська, Івано-Франківська, Чернівецька та містах - Луцьку, Вінниці, Луганську Бердянську, Євпаторії, Прилуках, Рівному, Кам'янець-Подільську, Миколаєві, Чернівцях, Івано-Франківську тощо свідчить, що не всі вони виконуються в повному обсязі й у належний термін.

Проведена оцінка регіональних стратегій свідчить про використання широкого спектру методів діагностики соціально-економічного стану регіонів та визначення стратегічних цілей їх розвитку. Формування стратегій в основному базується на існуючій методичній базі, насамперед, «Методичних рекомендаціях щодо формування регіональних стратегій розвитку», підготовлених Міністерством економіки та з питань європейської інтеграції України у 2002 році. В окремих регіонах при формуванні стратегічних прогнозів використовується сучасний світовий досвід щодо методологічних підходів до розробки зазначених документів, а також залучаються зарубіжні експерти.

Суттєвими недоліками розроблених стратегічних планів розвитку регіонів є те, що у них:

1) відсутні індикатори досягнення цілей та чітко не визначені організаційно-економічні механізми впровадження стратегій і контролю за їх реалізацією;

2) не враховуються найважливіші чинники конкурентоспроможності регіону - якості місцевої влади, тобто ефективності управлінських рішень, спроможності до прогнозування та передбачення можливих ризиків, прозорості в прийнятті рішень та відкритості для контролю з боку суспільства;

3) немає бачення перспективи, прогнозу розвитку регіону з урахуванням мінливих чинників і можливих ризиків, зокрема й міжнародних. Розробники стратегій формують перспективу розвитку регіону від уже існуючого рівня, не беручи до уваги світові тенденції, їх зміни, глобальні виклики, тобто стратегії орієнтовані переважно на еволюційне зростання, використання або поліпшення існуючого потенціалу;

4) не визначене місце того чи іншого регіону в системі міжтериторіального й міжнародного поділу праці, що дало б змогу встановити шляхи підвищення конкурентоспроможності територій;

5) не проведені прогнозні розрахунки основних показників розвитку економіки регіону з позиції економічної безпеки, тобто процес формування стратегічних планів розвитку територій відбувається без урахування питань забезпечення економічної безпеки регіону.

Трапляються також випадки формалізованого, теоретичного підходу розробників до формування стратегій розвитку регіонів, що робить їх нездійсненними.

Для усунення вищезазначених недоліків та підвищення ефективності управління розвитком регіону буде за доцільне:

1) законодавчо визначати місце стратегії та стратегічного планування в системі державного регулювання. Для цього необхідно доповнити Закон України "Про державне прогнозування та розроблення економічного і соціального розвитку України" статтями "Розробка стратегічних планів соціально-економічного розвитку регіону" та "Розробка стратегії соціально-економічного розвитку регіонів", де передбачити механізм фінансування державних програм регіонального розвитку;

2) більш ефективно використовувати громадські інститути, які, на відміну від офіційних органів влади, спроможні неупереджено здійснювати контроль за втіленням стратегій соціально-економічного розвитку регіону; суспільну експертизу досягнутого; розповсюджувати інформацію про результати та невикористаний потенціал регіону через конференції, круглі столи, також необхідний контроль за втіленням стратегічних завдань тощо;

3) органам місцевої державної влади, місцевого самоврядування створити організаційну структуру, яка б постійно відслідковувала стан економічної безпеки регіону на основі постійно діючої системи моніторингу економічної безпеки (постійний моніторинг факторів, що викликають загрозу економічній безпеці з використанням кількісних параметрів порогових значень, розробка захо-

дів щодо захисту економічних інтересів регіону), і складалася з інформаційного, аналітичного та організаційно-економічного блоків. Проводити регулярну підготовку кваліфікованих кадрів адміністративного менеджменту;

4) враховувати у стратегічному плані розвитку регіону індикатори економічної безпеки та визначити відповідальних за їх досягнення, що дозволить вирішити проблеми забезпечення економічної безпеки на перспективу та сприятиме розмежуванню повноважень, створенню інституційних засад для системної реалізації державної регіональної політики економічної безпеки, гармонійному взаємоузгодженню державних та місцевих інтересів. Необхідно забезпечити єдиний підхід до формування стратегічного плану розвитку регіонів та застосовувати єдині порівняльні індикатори досягнення цілей стратегічних планів;

5) діяльність суб'єктів управління регіонів із забезпечення економічної безпеки реалізувати за таким напрямками:

- виявляти зовнішні та внутрішні фактори загрози економічній безпеці, а також випадки відхилення прогнозованих або фактичних параметрів розвитку економіки області від порогових значень безпеки і розробляти комплексні заходи з усунення загроз;

- формувати пропозиції щодо коригування економічної політики, інституційних перетворень, спрямовані на усунення або пом'якшення їх негативних наслідків;

б) удосконалювати фінансову політику регіону, від реалізації якої залежить значна кількість показників безпеки. Концентрація значних фінансових ресурсів в місцевих бюджетах України дозволить органам виконавчої влади регіонів мати фінансову базу для реалізації своїх повноважень у відповідності з Конституцією України, сформує основу для забезпечення економічної безпеки регіону.

Таким чином, врахування зазначених пропозицій при розробці основних напрямків соціально-економічного розвитку регіону на перспективу дозволить підвищити їх обґрунтованість, дієвість та ефективність.

3. ЕКОНОМІЧНІ Й ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ, ГАЛУЗЕЙ І РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Бондарчук І.Є., Лизунова О.М.

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ЛІЗИНГОВИХ УГОД В УКРАЇНІ

Протягом трьох останніх десятиріч у світі різко зросла популярність лізингу. Зростає інтерес до лізингу та збільшується кількість лізингових угод, що укладаються, і в Україні. Завдяки фінансовим та іншим перевагам, меншому ризику багато фірм істотною частиною свого майна володіють на правах лізингу, а не на правах власності на майно.

Лізинг є організаційною формою підприємницької діяльності, яка виражає відносини власності, особливу систему господарювання. Він відноситься до підприємницької діяльності більш високого рівня, в порівнянні з орендою, банківською чи комерційною, оскільки він передбачає і вимагає широкого діапазону знань і фінансового бізнесу, і положення у виробництві, на ринках устаткування та нерухомості, а також мінливих потреб клієнтів та особливостей оренди.

Соціально-економічний зміст лізингу визначається власністю і спільною економічною діяльністю по вертикалі і горизонталі (з власником, суспільством тощо), а також умовами трансформації власності. Матеріально-речовий бік лізингу характеризується організаційно-правовими формами виробництва, наймом усіх або частини речових елементів підприємницької діяльності, купівлею-продажем майна та умовами кредитування.

На сучасному етапі поки що не існує єдиної думки серед економістів щодо економічної сутності лізингу. Його зміст і роль в теорії та практиці трактуються по-різному. Одні розглядають лізинг як своєрідний спосіб кредитування підприємницької діяльності; інші повністю ототожнюють його з довгостроковою орендою або з однією з її форм, яка в свою чергу зводиться до найманих чи підрядних відносин; треті вважають лізинг завуальованим способом купівлі-продажу засобів виробництва чи права користування чужим майном; а четверті визначають лізинг як дії за чужий рахунок, тобто управління чужим майном за дорученням довірителя.

Згідно з українським законодавством об'єктом лізингу є будь-яке рухоме і нерухоме майно, яке можна віднести до основних фондів. Лізингом мають право займатися будь-які юридичні або фізичні особи, що мають кошти для інвестування. Однак зазвичай такі операції здійснюють спеціалізовані компанії (фінансові інститути) — лізингові фірми або великі банки. Для комерційних банків лізинг привабливий тим, що дає їм змогу одержувати додатковий прибуток. Це можливість вигідного вкладення вільних коштів під орендний відсоток.

Лізинг особливо привабливий для дрібних і середніх фірм, тому що дає їм можливість не тільки оперативно провести реконструкцію виробництва, а й направити зекономлені фінансові кошти на інші цілі. Лізинг полегшує доступ підприємців до високих технологій, дозволяє оперативно замінити застарілі зразки техніки на прогресивне обладнання.

Найбільшу питому вагу угод на сучасному етапі розвитку лізингових відношень укладають авіа- та залізничні компанії, які беруть у лізинг велику кількість обладнання. Багато фірм беруть у лізинг своє ж майно, а магазини – будинки і склади.

На думку економістів, поширення лізингу пояснюється низкою його переваг порівняно з простим володінням майна. Зокрема, орендар одержує можливість використання дорогої новітньої техніки без великих початкових капітальних вкладень; для прискорення темпів відновлення основних фондів. Відокремлення права власності від права користування засобами виробництва дає змогу орендареві (підприємцю) здійснювати розширення і модернізацію виробництва, не звитрачаючи коштів на придбання у власність техніки, а обмежуючись тільки оплатою на вигідних умовах її оренди. Орендарям немає необхідності попередньо накопичувати значні власні кошти та одержувати банківські кредити. Для лізингу залучається не позиковий капітал, а обладнання, що не є власністю підприємства, не оподатковується податком на основні кошти.

Виробничим підприємствам лізинг допомагає реалізувати свою продукцію і вижити в умовах кризи. Лізинг, як форма підприємницької діяльності, дуже важливий, оскільки для виробників розширюються можливості збуту власної продукції, особливо тієї, яка дорого коштує. Для лізингодавців лізинг - це більш економічно вигідна форма здачі майна в найм завдяки порівняно високому рівню лізингових платежів. Лізингоотримувачеві надається можливість оперативного поновлення виробничих фондів за рахунок отримання нового дорогого обладнання в користування без його повної оплати. Лізинг одночасно активізує інвестиції приватного капіталу у сферу виробництва, поліпшує фінансове становище безпосередніх товаровиробників і підвищує конкурентоспроможність малого і середнього вітчизняного бізнесу.

Для держави фінансове заохочення лізингу є засобом стимулювання продажу нової техніки, постійного прискорення поновлення виробничих фондів, інтенсифікації розвитку національної економіки та підвищення її конкурентоспроможності на світовому ринку.

Враховуючи те, що кожен учасник лізингової угоди фіксує свої податкові зобов'язання перед державним і місцевим бюджетами і сприяє їх наповненню, слід вважати доцільним вкладення якоїсь частини коштів на підтримку українського підприємництва у створенні фірм лізингодавців.

Світова практика здійснення лізингових операцій доводить, що в умовах економічної кризи, подібної до тієї, що склалася в Україні, коли практично зупинилося фінансування оновлення основних засобів у зв'язку з недостатністю

прибутку підприємств і значним зменшенням виробництва, лізинг як метод фінансування, є найбільш доцільним і мобільним і може сприяти збереженню ліквідності більшості підприємств України.

Гарантією та запорукою успішного розвитку будь-якої підприємницької діяльності є її надійне правове забезпечення. І навпаки, правова невизначеність від партнерів стає однією з причин, що стримує підприємницьку ініціативу. Лізинговий бізнес не є винятком. Тому важливою умовою розвитку лізингових відносин є створення сучасного мобільного законодавства, що стимулюватиме ділову активність усіх учасників лізингових угод: лізингових фірм, банків, підприємств виробничої та сервісної сфери, потенційних лізингоодержувачів. Підтримка лізингових відносин на державному рівні неминуча. В 1997 році в Україні вперше було прийнято Закон України «Про лізинг», в якому визначаються основні положення щодо лізингової діяльності. Окремі питання також розглянуті і в Господарському Кодексі України.

Існуючі розбіжності у визначенні лізингу та відсутність офіційної статистики дають експертам підстави для обрахунку абсолютно незіставних показників обсягу лізингових операцій в Україні, перешкоджають виробленню політики, адекватної вимогам динамічного розвитку лізингу.

Зазначені вище проблеми ускладнюють організацію і роблять тривалішою підготовку до укладання лізингової угоди. Їх вирішення спростить механізм укладання цих угод.

Удосконалення законодавчих актів щодо видів лізингу, лізингових платежів прискорить механізм укладання лізингових угод на внутрішньому і міжнародному рівнях, що дасть можливість підприємцям швидше оновлювати матеріально-технічну базу, користуватися новою технікою та передовою технологією.

Борисова Ю.Е., Беличенко А.Ф.

ОСНОВНЫЕ ФАКТОРЫ ПРИ РАЗРАБОТКЕ МОДЕЛИ МАРКЕТИНГОВОГО ИССЛЕДОВАНИЯ В ПРОЦЕССЕ ВЫХОДА ОТЕЧЕСТВЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ НА МЕЖДУНАРОДНЫЙ РЫНОК

Современные условия развития хозяйственной сферы жизни общества характеризуются дальнейшим обострением конкурентной борьбы на мировых рынках, все более сложными как технологическими, так и организационными моделями производства, чрезвычайной информационной перенасыщенностью. Расширение международных связей и интеграции, установление коммерческих и деловых отношений, уверенный выход на мировой рынок при одновременной активизации внутреннего — обязательные условия занятия Украиной достойно-

го места в мировом сообществе. А это недостижимо без изучения факторов, оказывающих непосредственное влияние на выход страны на международную арену. Эффективность внешнеэкономической деятельности предприятий тесно связана с целями и факторами инструмента маркетинга. Причем его международные аспекты становятся все актуальнее благодаря дальнейшей глобализации мировой экономики, расширению международной торговли. Расходы на соблюдение процедур международной торговли составляют 10% общего объема ее стоимости. Целью данной работы является выявление факторов международного маркетинга, соблюдение которых позволит Украине не оставаться в стороне от региональных и мировых интеграционных процессов. Ведь именно они приводят к уменьшению соответствующих расходов, что дает возможность в перспективе поддерживать международную конкурентоспособность предлагаемых товаров и услуг, использовать преимущества активного участия в кооперации и разделении труда. Данная проблема была изучена многими научными исследователями в своих работах. Среди них следует указать таких авторов, как Ф. Котлер, Е.М. Азарян, Г.Л. Багиев, П. Диксон и др. Однако этой теме следует уделить особое внимание ввиду неполного рассмотрения некоторых ее аспектов, что происходит вследствие быстро изменяющейся политической обстановки и влияния НТП. Внешнеэкономические связи становятся все более важной составной частью деятельности предприятий и организаций. Растет интерес к сотрудничеству с партнерами из зарубежных стран. В этих условиях появляются проблемы, требующие детального изучения, ведь для выхода на мировой рынок необходим учет и соблюдение множества условий и факторов, формирования комплекса маркетинга для конкретных условий отдельных стран, изучения специфики политической, экономической, культурной и других сфер жизнедеятельности общества. Международный маркетинг – это рыночная концепция управления деятельностью международной компании. В основе ее лежат принципы организации производства и сбыта продукции для иностранных покупателей, разрабатываемой, производимой и продвигаемой с учетом как существующих, так и будущих потребностей зарубежных рынков с целью наиболее эффективного обеспечения долгосрочных интересов компании [1]. Иными словами, международный маркетинг представляет собой важное условие установления действенной обратной связи между спросом и предложением в международном масштабе, является своеобразным гарантом того, что изготовленная продукция, пройдя все этапы производственного процесса, найдет свой путь к конечному потребителю за рубежом. Фирмы занимаются международным маркетингом в силу самых разных причин. Некоторых подталкивают к этому довольно скудные возможности отечественного рынка, других привлекают перспективные возможности, которые открываются за границей. С учетом риска, присущего деятельности по международному маркетингу, фирме следует подходить к принятию решений в этой области последовательно и комплексно. В первую очередь, необходимо четко определиться в международной маркетинговой среде, в частности, в особенностях системы международной торговли. Фирма, выступающая на одном или нескольких зарубежных рынках, должна решить, будет ли она и в какой мере при-

способливать свой комплекс маркетинга к местным условиям. Это очень важный фактор, так как, если не учитывать особенностей отдельных стран, а использовать стандартизированный комплекс маркетинга, могут складываться довольно смешные ситуации. Так, в Испании название одной из машин фирмы «Шевроле» - «Нова» - воспринималось как словосочетание, которое означает «Не едет», а в Швеции фирма «Элен Кертис» сменила название шампуня «Вечерний» на «Дневной», потому что шведы моют голову по утрам [2,3]. Таким образом, обязательный учет индивидуальных предпочтений потенциальных потребителей является неотъемлемым залогом успешной маркетинговой кампании. Следует отметить, что выходу предприятий на международный рынок предшествует маркетинговое изучение рынка. Наиболее широко используемыми методами проведения маркетинговых исследований являются [4, 5]: -методы анализа документов; -методы опроса потребителей; -экспертные оценки; -экспериментальные методы. При рассмотрении конкретного зарубежного рынка нужно обязательно исходить из оценки его экономических, политико-правовых и культурных особенностей. Важным моментом является процедура изучения культурной среды страны. Прежде чем приступить к разработке маркетинговой программы, продавцу следует выяснить, как воспринимает зарубежный потребитель те или иные товары и как он пользуется ими. Планируя выход на внешние рынки, специалист по международному маркетингу должен хорошо изучить экономику каждой интересующей его страны. Привлекательность страны как экспортера определяется двумя главными характеристиками: структурой хозяйства и характером распределения доходов в стране. Существует 4 типа хозяйственных структур: 1) страны с экономикой типа натурального; 2) страны - экспортеры; 3) развивающиеся; 4) промышленно развитые страны. Вторым экономическим показателем, требующим своего изучения - характер распределения доходов в стране [5]. Классифицировать страны по этому признаку можно следующим образом: -страны с очень низким уровнем семейных доходов; -страны с преимущественно низким уровнем семейных доходов; -страны с очень низким и очень высоким уровнями семейных доходов; -страны с низким, средним, высоким уровнями семейных доходов; -страны с преимущественно средним уровнем семейных доходов. Особо актуальным является изучение современного положения Украины, ее предприятий, на международной арене и представление их проблем в этой области. Вопрос об отношении Украины к тем или иным международным экономическим объединениям и интеграционным процессам стал необходимой составляющей ее внешней стратегии, условием решения кардинальных проблем внутреннего развития. Особую актуальность этой проблеме придают сразу несколько факторов. Это - и фактор снижения или отмены как тарифных, так и нетарифных барьеров в торговле, и фактор содействия инвестициям посредством упрощения процедуры капиталовложений в Украину, и гарантии соответствующих льгот от иностранных правительственных структур, а также и возможность внедрения совместных межгосударственных научно-технических кооперационных проектов, и многое другое. Влиятельной международной экономической тенденцией является регионализация, которая в определенной мере

противоречит глобализации (хотя бы потому, что связана с созданием новых регулятивных ограничений), и является действенной формой ее выражения [6,7]. Наиболее заметной среди региональных интеграционных тенденций в современном мире является евроцентризм, который, по очевидным географическим и историческим причинам, не может не касаться жизненных интересов Украины. Подводя итог вышеизложенному, отметим, что бесспорно основным условием эффективного и динамичного развития внешнеэкономических связей Украины является перенос акцентов в ее международной хозяйственной стратегии на максимально глубокую обработку товаров, активное привлечение иностранного капитала и многоцелевая геополитическая стратегия. Следует отметить, что разные страны резко отличаются друг от друга своей политико-правовой средой. Принимая решение заключить деловые отношения с той или иной страной, необходимо учитывать следующие факторы: -отношение к закупкам из-за рубежа; -политическая нестабильность (частая смена правительства, очень резкая перемена курса); - валютные ограничения; -транспортная инфраструктура; -государственный аппарат (степень эффективности системы помощи иностранным компаниям со стороны принимающего их государства). Таким образом, для украинских предприятий проблема изучения рынка зарубежной страны сохраняется как достаточно актуальная и требующая своего разрешения. Именно поэтому в процессе формирования практической модели изучения внешнего рынка особое внимание должно быть уделено, прежде всего, неуправляемым факторам внешней среды целевого рынка. Это позволит не только найти наиболее рациональные способы выхода на данный рынок и его эффективного освоения за более короткий период, но и значительно сократить расходы на организацию внешнеэкономической деятельности украинских предприятий. Все это положительно скажется на основных экономических и финансовых показателях его деятельности (объема продаж, выручки и прибыли от реализации продукции).

Список использованной литературы

1. Сейфуллаева М.Э. Международный маркетинг: теория и методология. - М., 1999. С.22.
2. Азарян Е.М. Международный маркетинг. - Киев: ИСМО МО Украины, НВФ "Студцентр", 1998
3. Багиев Г.Л., Моисеева И.К., Никифорова С.В. Международный маркетинг. - СПб.: Питер, 2001
4. Смеричевский С.Ф., Хижняк Л.Т. Организация и технология маркетинговых исследований. - Учебное пособие. - Донецк, ДонГАУ. - 2002. - 247 с.
5. Котлер, Филип. Основы маркетинга. Краткий курс.: Пер. С англ.. - М.: Издательский дом "Вильямс", 2007. - 656 с.: ил. - Парал.тит.англ.
6. Мокров Г.Г., Дронов Р.И. Маркетинг в сфере внешнеторговой деятельности: Учебное пособие. - М.: ЮРКНИГА. 2004. - 304 с.
7. Международный маркетинг: Учеб. Пособие для вузов/ Г.А. Васильев, Л.А. Ибрагимов, Н.Г. Каменева и др.; Под ред. Г.А. Васильева, Л.А. Ибрагимова. - М.: ЮНИТИДАНА, 1999. -199 с.

Броденко А.М., Коробський Р.В.

ІНВЕСТИЦІЇ У ВУГІЛЬНУ ПРОМИСЛОВІСТЬ

Як відомо, на початку 90-х років інвестиції спрямовувались на підтримку ледь жевріючих підприємств, обігові кошти яких були спожиті, а, витрачені інвестиційні ресурси не дали навіть припинення спаду виробництва. Помилки у виборі напрямків інвестування, у спрямуванні коштів у малоефективні, недостатньо обґрунтовані проекти призвели до припинення інвестиційних процесів і, як наслідок, до скорочення інвестицій. Отже, скорочення обсягів інвестицій призвело до скорочення виробництва і в якійсь мірі це підштовхнуло нашу країну до економічної кризи. Тому питання вибору напрямів інвестування стоїть дуже гостро.

Вугілля є специфічним товаром і його збут здійснюється за давно відпрацьованими схемами, а ціна регулюється державою. Особливістю планування роботи українських підприємств вугільної промисловості є планування ціни вугільної продукції на рівні, нижчої за рівень беззбитковості. Справа в тому, що, з одного боку, варіант з нульовою рентабельністю за умови покриття дефіциту вугільної продукції імпортною сировиною з урахуванням сучасних світових цін виявляється у 2 рази дешевшим від затрат на державну підтримку. Водночас орієнтація вітчизняного вугледобутку тільки на рентабельне виробництво призведе до значної втрати робочих місць, і не тільки у вугільній галузі. Ефект мультиплікатора виявиться у вигляді згортання виробництва в багатьох суміжних галузях з непередбачуваними соціальними та економічними наслідками. Тому на загальнодержавному рівні визнано, що для нашої держави стратегічно правильним є підтримка вугільних підприємств засобами державного дотування, а не зміна цін на вугільну продукцію до рівня рентабельності.

Згідно з діючим порядком засоби держпідтримки на капітальні вкладення повинні надаватися за результатами конкурсу бізнес-проектів. Однак, цей порядок, з одного боку, не передбачає прямої економічної відповідальності підприємств за невиконання конкурсних зобов'язань, в результаті чого конкурсний відбір втрачає закладений в цю процедуру зміст. З іншого боку, діючий порядок розповсюджується на всі капітальні вкладення, в тому числі, й на вкладення в просте відтворення шахтного фонду, тобто на ті, які не створюють нового економічного ефекту, але є життєво необхідними для функціонування підприємств. На мою думку такі вкладення повинні здійснюватися за рахунок амортизаційних відрахувань, включаючи поточні державні дотації.

Засоби держпідтримки, котрі виділяються на розвиток діючих підприємств, необхідно надавати за умови їх повернення. Бюджетні витрати слід відшкодовувати після реалізації проектів незалежно від досягнутих результатів (рентабельними підприємствами – шляхом систематичних відрахувань частини доходу від продажу вугільної продукції; збитковими –

шляхом зниження поточних дотацій). Такий порядок державного фінансування створює конкуренцію за отримання бюджетних коштів, буде стимулювати їх ефективне використання, сприяти розширенню інвестиційного потенціалу галузі.

Разом з тим можливості державного фінансування вугледобувних підприємств обмежені. Тому для розвитку шахт актуальним є пошук і раціональне використання власних засобів, а також привернення недержавних інвестицій. Необхідно орієнтуватися на взаємодію державного і недержавного інвестування.

Державні вугледобувні підприємства, централізуючи фінансові ресурси шахт та інших підрозділів, а саме, амортизаційні відрахування, отримують можливість для маневру і концентрування цих ресурсів з метою здійснення інноваційних заходів. Державні вугледобувні підприємства можуть стати також надійними партнерами для недержавних інвесторів.

Орієнтація на недержавні капітали може мати різну глибину реалізації. В Україні початок роздержавленню галузі було закладено шахтами ім. Засядько (формування власного приватного капіталу в рамках орендної форми), „Комсомолец Донбасу” та «Красноармійська-Західна №1» (залучення недержавного капіталу через приватизацію). Найбільшої уваги заслуговує досвід ВАТ „ВК „Шахта „Красноармійська-Західна №1”, де вперше випробували схеми корпоративної розробки шахтного поля і приватизації підприємства шляхом додаткової емісії і продажу акцій. Однак, треба враховувати, що джерелом коштів для інвестування має слугувати продаж саме акцій додаткової емісії, бо засоби від продажу акцій первинної емісії у відповідності до нашого законодавства направляються переважно в держбюджет. Також необхідно враховувати парові перепони для проведення додаткової емісії акцій до завершення виконання плану розміщення акцій первинної емісії. Даною обставиною було обумовлено прийняття спеціальної постанови про створення ВАТ „ВК „Шахта „Красноармійська-Західна №1”, що дозволило здійснити додаткову емісію акцій без продажу акцій первинної емісії. Такий порядок міг би стати прийнятним для усіх шахт при прийнятті на законодавчому рівні правової норми, яка б передбачала реорганізацію держпідприємств у відкриті акціонерні товариства, 100% акцій яких належать державі. Це позбавило б акціонерні товариства необхідності у продажу акцій первинної емісії і дало б їм право на здійснення одразу додаткової емісії.

Таким чином, емісія цінних паперів є ефективним способом привернення інвестицій прибутковими підприємствами, але таких одиниці. Нерентабельні вугледобувні підприємства можуть використовувати цей спосіб лише за умови, що після здійснення інвестицій вони стануть прибутковими. Однак, навряд чи можна розраховувати, що цінні папери збиткових підприємств будуть користуватися попитом і їх продаж забезпечить отримання інвестиційних коштів у необхідних для галузі обсягах. Тому треба використовувати й інші, менш масштабні, але більш прийнятні способи залучення інвестицій з урахуванням

досвіду, обумовленого нерозвиненістю правового та методичного забезпечення цієї сфери діяльності підприємств.

Найбільш доцільними є такі методи залучення інвестицій:

1. Участь недержавного інвестора у фінансуванні інвестиційних або інноваційних заходів, проектів, програм з метою відтворення, оновлення, нарощування виробничого потенціалу, підвищення соціально-економічної ефективності господарської діяльності підприємства.

2. Розробка недержавним інвестором окремої ділянки шахтного поля.

3. Диверсифікація виробництва (видобуток метану, попутних корисних копалин, випуск іншої продукції) за участі недержавного інвестора з використання вугільного родовища в межах підприємства або його техногенних родовищ і породних териконів.

4. Лізинг гірнично-шахтного обладнання.

Таким чином, вугілля є головним енергоносієм України і гарантом її незалежності на фоні постійного подорожчання нафти та газу на світовому ринку. Україна володіє значними запасами вугілля, достатніми для забезпечення власних потреб. Перераховані способи залучення інвестицій при реформуванні вугільної промисловості будуть сприяти фінансовому забезпеченню інноваційного розвитку галузі, а отже досягненню нею високого потенційного рівня.

Васьковская Я.В.

ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ РЕИНЖИНИРИНГОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В УСЛОВИЯХ ИНТЕГРАЦИИ

Экономическая интеграция как высшая ступень международного разделения труда и процесс развития глубоких и устойчивых взаимосвязей стран характеризуется сращиванием процессов воспроизводства, научного сотрудничества, образованием тесных хозяйственных и научно-производственных отношений.

Успешная евроинтеграция Украины предполагает эффективное промышленное производство. В последние годы в Украине наметился рост производства, но все равно в промышленности общее экономическое положение остается кризисным. Поэтому возникла необходимость поиска радикально новых стратегий построения конструкции функционирования предприятия для повышения его экономической эффективности. В этой связи перспективным представляется внедрение принципов реинжиниринга.

Реинжиниринг – это процесс, направленный на изменение принципов функционирования предприятия. Автор термина «реинжиниринг» М. Хаммер ввел его в 1990 г. и определил его как радикальную перестройку деловых процессов (бизнес-процессов) для резких улучшений в основных актуальных пока-

зателях их деятельности: стоимость, качество, услуги и темпы. Бизнес-процесс при этом, является выделенным звеном в цепочке деятельности предприятия, при совершении которого предприятие получает прибыль.

Однако причиной частых неудач при проведении реинжиниринга только лишь бизнес-процессов, есть неучитывание того, что они не могут быть изменены без крупномасштабной перепланировки и обновления организации и управления всей деятельности предприятия.

Реинжиниринг бизнес-процессов представляет собой частичные решения по системной интеграции, направленные на то, чтобы раскрыть, интегрировать, трансформировать и соединить разрозненные приложения, информацию и процессы. Это может давать кратковременный эффект. При построении новой системы функционирования предприятия следует стремиться к долгосрочным результатам и строить ее таким образом, чтобы она была способна долго служить и приспосабливаться к изменяющимся условиям.

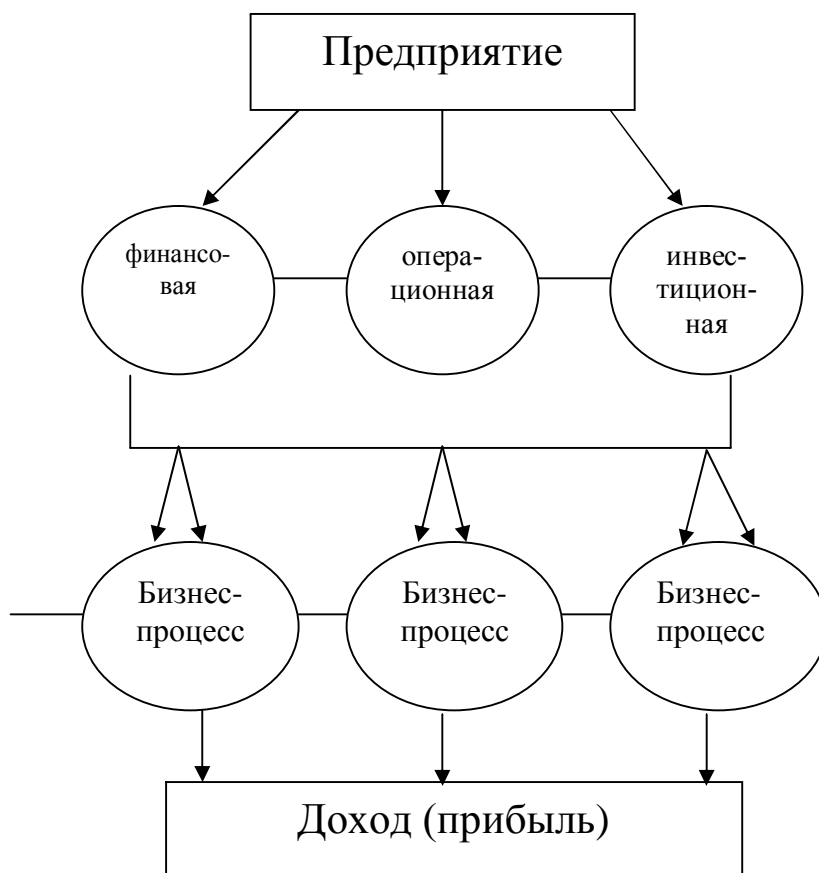

Рисунок 1 – Принципиальная схема реинжиниринга

Полный реинжиниринг предприятия заключен в сочетании реинжиниринга организации и управления предприятия с реинжинирингом бизнес-процессов, аккумулированных внутри, с организацией возможности выстраивания их в параллельных плоскостях и параллельной оптимизацией. При этом, важным является определение основных направлений повышения эффективности деятельности предприятия, средства достижения этого, определение факторов роста и методов определения эффективности.

Чтобы построить эффективно работающее предприятие нужно учитывать что, производственный, финансовый, инвестиционный, маркетинговые процессы являются частями системы функционирования предприятия, а бизнес-процессы своеобразными блоками (подсистемами). Между ними существуют структурные, функциональные и генетические связи, обусловленные происхождением одних элементов из других.

Структура целого воздействует на характер функционирования и развития частей системы. Предприятие, в целом, является носителем бизнес-процесов, как и цех является носителем производственных и технологических бизнес-процесов (рис. 1).

Помимо бизнес-процесов на предприятиях функционирует большое количество различных процессов, оказывающих непосредственное влияние на работу и эффективность предприятия. Реинжиниринг предполагает проводить изменения «сверху-вниз» и тем логичнее начать его не с бизнес-процесов, а с реинжиниринга деятельности предприятия в целом.

Вискребець А.С., Коробський Р.В.

ІННОВАЦІЇ У ХАРЧОВІЙ ПОМИСЛОВІСТІ УКРАЇНИ

Харчова промисловість України налічує на сьогодні понад 22 тисячі підприємств, на яких зайнято більше півмільйона осіб. Питома вага харчової промисловості в загальному обсязі промислового виробництва у 2005 р. становила 18,9%. За цим показником вона утримує друге місце після чорної металургії. У Вінницькій, Волинській, Тернопільській та Чернігівській областях галузь складає основу промислового виробництва, займаючи в його структурі близько 50%. Питома вага вітчизняних продуктів на внутрішньому продовольчому ринку досягла 93,6%. Галузь здатна забезпечити внутрішні потреби у продовольчих товарах, має значний експортний потенціал та позитивне сальдо зовнішньої торгівлі. Обсяги іноземних інвестицій складають майже третину від загальних капіталовкладень в економіку України. Протягом останніх років галузь входить до п'ятірки лідерів, що постійно нарощують обсяги виробництва.

Проведений аналіз засвідчив, що поряд з такими позитивними зрушеннями в розвитку галузі, як зростання обсягів виробництва продукції, збільшення внесків до бюджету, зміцнення позицій вітчизняної продукції на внутрішньому ринку та розширення зовнішнього товарообігу, наявні також негативні тенденції, що проявляються в скороченні виробництва окремих видів продукції, погіршенні фінансових показників та структури експорту. Основними причинами негативних тенденцій є: недостатність фінансових коштів підприємств, що не дозволяє забезпечити належне відновлення, реконструкцію і модернізацію необоротних активів та впровадити новітні досягнення науково-технічного прогресу; недостатнє використання потенціалу окремих галузей

(цукрова, спиртова, парфумо-косметична, окремі підгалузі місцевої промисловості); скорочення споживчого попиту; недосконалість законодавчої та нормативно-правової бази; несприятлива кон'юнктура зовнішнього ринку; протекціоністські заходи з боку країн-імпортерів, занепад галузевої науки.

Одним з найважливіших завдань подолання негативних тенденцій розвитку харчової промисловості є розв'язання проблем формування ефективного організаційно-економічного механізму на етапах постачання, виробництва та збуту продукції галузі, який охоплює такі сфери, як: сировинне забезпечення (зокрема, ефективне розміщення і розвиток сировинної бази, ув'язка системи сировина – переробка з точки зору економічних важелів і цінової політики, розподіл доходів від спільної діяльності, єдність власника сировинних ресурсів і переробки); технологічно-виробничі процеси; система маркетингу; тарне господарство; галузева наука.

Аналіз ситуації на ринку продовольчих товарів виявив, що стан відносної рівноваги, в якому він сьогодні перебуває, несе в собі критичну масу нестабільності, оскільки крім перелічених ризиків ринку, його насиченість, яка виступає стабілізуючим чинником, базується на штучному обмеженні попиту внаслідок низького рівня доходів значної частини населення країни. Тобто, в такій ситуації збільшення обсягів виробництва створює реальну загрозу кризи перевиробництва. Разом з тим зростання грошових доходів населення при повільній реакції пропозиції на підвищення його платоспроможності може спровокувати інфляційні процеси на макрорівні.

Необхідність регулювання ринків продовольчих товарів з боку держави зумовлюється їхньою великою залежністю від загальної макроекономічної ситуації та значною чутливістю до стану ринків інших товарів. Крім того, оскільки переважна частина продуктів відноситься до товарів першої необхідності, то вони мають низьку цінову еластичність, тобто ціна слабо реагує на попит вже з огляду на кінцеве призначення товару. З іншого боку, сезонний характер виробництва та короткий термін зберігання значної частини продовольства (сировини й товарів) часто змушують їх виробників збільшувати видатки виробництва і визначати його обсяги без урахування цінової ситуації.

На сучасному етапі особливого значення набуває територіально-галузевий підхід в управлінні розвитком економіки, її окремих комплексів, галузей і виробництв, який базується на врахуванні важливої ролі географічних (територіальних, місцевих) чинників. Такий підхід є виправданим для харчової промисловості, розвиток і розміщення якої спрямовані на розв'язання двох найважливіших завдань: забезпечення раціонального використання сировинних ресурсів на певній території в загальнотериторіальній системі поділу праці з виробництва продовольчих товарів та забезпечення населення території продуктами харчування. Крім цього, вдосконалення територіальної організації є важливою проблемою управління розвитком харчової промисловості як складової господарського комплексу території, розв'язання якої дозволяє одер-

жати значний економічний ефект на галузевому, регіональному і загальнодержавному рівнях.

Проявом просторової організації виробництва є його регіональна спеціалізація, яка виявляється у переважаючому розвитку на території тих галузей і виробництв, для яких наявні найбільш сприятливі природно-ресурсні та економічні передумови. На основі проведених досліджень до регіонів спеціалізації на виробництві продукції харчової промисловості за інтегральним індексом спеціалізації автором віднесено вісім областей (Вінницька, Дніпропетровська, Донецька, Київська, Полтавська, Харківська, Черкаська та Чернігівська), а також міста Київ і Севастополь. Вдосконалення сучасної просторової організації харчової промисловості України потребує здійснення комплексу заходів на трьох основних рівнях управління: державному, регіональному та базовому. На державному рівні на основі міжгалузевого балансу виробництва і розподілу продукції мають здійснюватись прогностичні розрахунки темпів, пропорцій і галузевої структури харчової промисловості, в узгодженні з попитом на продовольчі товари за фізіологічно обґрунтованими нормами, грошовими доходами населення, експортними потребами держави; також повинні бути створені організаційні, технічні, технологічні, економічні та соціальні передумови для розширеного виробництва в галузі. На регіональному рівні необхідно забезпечити збалансований розвиток регіональних ринків промислових продовольчих товарів на основі: оптимізації територіальної спеціалізації харчової промисловості; створення системи фінансового, кредитного, податкового, страхового, матеріального забезпечення; розвитку регіональної ринкової інфраструктури; гарантування продовольчої безпеки в регіоні шляхом створення необхідних продовольчих резервів. На базовому рівні найважливішими завданнями є: узгодження обсягів виробництва, реалізації і переробки продукції з необхідним ресурсним забезпеченням; оптимізація сировинних зон переробних підприємств; контроль за обсягами виробництва відповідно до попередньо визначених товарних квот.

Рушійною силою ринкової системи господарювання і, відповідно, важливою складовою її організаційно-економічного механізму є конкуренція. За період економічних перетворень в Україні створено достатню нормативно-правову базу конкурентного законодавства та здійснено комплекс заходів щодо формування ефективного конкурентного середовища. Харчова промисловість була однією з перших, що розпочала приватизацію державного майна, і на сьогодні у державному секторі залишилося менш ніж 3% підприємств. В ряді галузей, що першими розпочали приватизацію і які отримали істотні інвестиції, обсяги виробництва досягли докризового рівня, або перевищили його (пиво-варна, плодоовочева), інші галузі з переважно приватизованими підприємствами стали гнучкіше реагувати на потреби ринку. Як показали дослідження, домінуючою формою власності в галузі є колективна, а основним організаційним типом підприємств у ній – акціонерні товариства. Приватні підприємства є чисельнішими за них, однак їх питома вага за вартістю основ-

них засобів і виручкою від реалізації продукції є незначною. Державний сектор представлений переважно державними підприємствами, які займають останнє місце за ефективністю використання основних засобів серед підприємств інших форм власності й господарювання. Приватизовані підприємства займають відносно невелику питому вагу в структурі галузі, проте володіють більш ніж половиною основних засобів харчової промисловості. За показниками фінансової результативності та рівня матеріально-технічної бази виробництва найбільш конкурентоспроможними є акціонерні товариства, а найслабшими – комунальні, приватні і державні підприємства харчової промисловості та перероблення сільськогосподарської продукції. Аналіз процесу роздержавлення і приватизації, становлення різноманіття форм власності та господарювання як важливої передумови формування конкурентного середовища в харчовій промисловості дозволив виявити ряд проблем, накопичених за час реформування, які можна вважати причинами низької конкурентоздатності як державних так і приватизованих підприємств. Це, зокрема: поширення використання способів нелегітимної приватизації за позаприватизаційними схемами (маються на увазі розрахунки з кредиторами високоліквідним державним майном); невідповідність систем галузевого державного регулювання, що призвела до втрати керованості недержавним сектором підприємств харчової промисловості; низька ефективність діючої системи управління державною власністю; відсутність раціональних пропорцій між різними формами власності та господарювання, недорозвиненість комунальної власності та інші проблеми, які є загальними для приватизаційного процесу, що відбувся. Дослідження конкурентності ринків окремих продовольчих товарів на основі показників ринкової концентрації галузі та монопольної влади дозволило зробити висновок, що сьогодні посилення концентрації виробництва є об'єктивним, закономірним процесом, який створює умови для модернізації харчових підприємств та забезпечує виживання вітчизняних виробників в умовах жорсткої зовнішньої конкуренції. Разом з тим, посилення ринкової концентрації в найбільш прибуткових і технологічно розвинених галузях харчової промисловості призводить до посилення монопольної влади окремих компаній і згортання конкурентних відносин на ринках продукції, яку вони виробляють. Прояви дії чинників монопольної влади вимагають від державних і галузевих органів управління економікою посилення уваги до стану конкурентних відносин, вивчення стану конкурентного середовища з урахуванням усіх чинників його формування, розробки та вжиття заходів щодо запобігання монополізації й стимулюванню конкуренції в галузі.

Воронкова А.Ю., Лисенко С.М.

ІНВЕСТИЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДТВОРЕННЯ ОСНОВНИХ ВИРОБНИЧИХ ФОНДІВ ВУГІЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Розвиток вугільної промисловості, найважливішої базової галузі країни, є умовою її економічної безпеки. Задоволення у найближчі роки потреби у вугільній продукції вимагає планомірного зростання видобутку, стабільного відновлення виробничого потенціалу галузі на основі реконструкції і технічного переозброєння підприємств. Однак, інвестиційна діяльність, яка забезпечує розвиток вугільної промисловості, знаходиться у кризі, що призвело до катастрофічного стану шахтного фонду, машин і устаткування. Понад 80% підприємств працює без реконструкції, технічної модернізації. Устаткування застаріло не лише морально, але й фізично. Рівень використання видів прогресивного обладнання на вугільних підприємствах коливається у межах 2-20% [1]. Тому потреба галузі в інвестиціях є очевидною, а проблема пошуку потенційних інвесторів, здатних забезпечити процеси відтворення основних фондів коштами у достатньому обсязі і на прийнятних умовах, надзвичайно актуальною.

Для подолання кризових явищ і підйому галузі було прийнято ряд директивних і програмних документів (Енергетична стратегія України до 2030р., в тому числі і розділ по вугільній промисловості, Концепція розвитку вугільної галузі [2], Указ Президента України „Про заходи щодо удосконалення державного управління вугільною промисловістю” та ін.). Але результати їх реалізації є дуже низькими через те, що держава не має коштів для повного фінансування такої капіталомісткої галузі, як вугільна.

Згідно з діючим порядком, засоби держпідтримки на капітальні вкладення повинні надаватися вугільним підприємствам за результатами конкурсу бізнес-проектів. Проте цей порядок, з одного боку, не передбачає прямої економічної відповідальності підприємств за невиконання конкурсних зобов'язань і неефективне використання бюджетних засобів, в результаті чого конкурсний відбір бізнес-планів втрачає свій сенс. З іншого боку, чинний порядок розповсюджується (хоча і формально) на усі капітальні вкладення, які фінансуються з бюджету, у тому числі і на вкладення в просте відтворення шахтного фонду, тобто на ті інвестиції, які не створюють нового економічного ефекту, але є життєво необхідними для функціонування підприємства. В такому разі вони не можуть бути об'єктами конкурсу. Ці вкладення повинні здійснюватися за рахунок амортизаційних відрахувань, що покриваються доходом підприємства, враховуючи поточні державні дотації.

Кошти держбюджету, які відокремлюються для капітальних вкладень на розвиток (технічне переоснащення, модернізацію та реконструкцію) діючих віглевидобувних підприємств, слід було б надавати на конкурсній основі на умовах їх повернення. Критеріями відбору інвестиційних проектів для бюджет-

ного фінансування повинні стати строки їх виконання і строки повернення бюджетних коштів, визначені виходячи із запланованої ефективності їх використання. Бюджетні витрати слід відшкодувати після реалізації проектів в обов'язковому порядку незалежно від фактично досягнутих результатів: рентабельним підприємствам – шляхом систематичних відрахувань (в спеціальний фонд) визначеної частки доходу від продажу вугільної продукції протягом певного встановленого періоду; збитковим – шляхом зниження поточних дотацій на передбачену величину або ліквідації дотацій. Такий порядок державного фінансування створює дієву конкуренцію за отримання бюджетних коштів, буде стимулювати їх ефективне використання, сприяти розширенню інвестиційного потенціалу галузі.

Разом з тим, можливості державної фінансової підтримки гірничо-видобувних підприємств не є безмежними. В умовах економічної ситуації, що склалася на сьогоднішній день у нашій країні, вугільна галузь фінансується державою лише на 30-32% параметрів, встановлених у затверджених урядом програмах [3]. Тому для розвитку шахт актуальними є пошук і раціональне використання власних коштів, а також залучення недержавних інвестицій.

У складі інвестиційних ресурсів вуглевидобувних підприємств потрібно підвищити роль амортизації і прибутку, для чого треба відновити амортизацію як стабільне і стійке джерело інвестицій. Для розширення можливостей самофінансування і захисту амортизаційного фонду від інфляції доцільно використовувати механізм прискореної амортизації, котрий дозволяє в першій половині терміну служби нових машин і устаткування збільшити амортизаційний фонд. Також необхідно забезпечити цільове спрямування амортизаційного фонду, не допускаючи його використання на поточні витрати, на споживання.

Недержавні інвестиції можуть залучатися підприємствами у вигляді майнових та інтелектуальних цінностей, переважно у вигляді цільових грошових вкладень, обладнання, технічної документації. Найбільш доцільними є такі засоби залучення недержавних інвестицій:

- участь недержавного інвестора у фінансуванні інвестиційних (в тому числі й інноваційних) заходів, проектів, програм, що здійснюються з метою відтворення, оновлення, нарощування виробничого потенціалу, підвищення соціально-економічної ефективності господарської діяльності підприємства;
- розробка недержавним інвестором окремої ділянки (блоку) гірничого відводу (шахтного поля);
- диверсифікація виробництва (видобуток метану, супутних корисних копалин, випуск іншої продукції) за участі недержавного інвестора;
- лізинг гірничо-шахтного обладнання.

Недержавні інвестиції для здійснення інвестиційного проекту можуть використовуватися підприємством як єдине джерело фінансування проекту або як додаткове джерело разом з власними ресурсами. Підприємство може визначати

недержавного інвестора і виконавців інвестиційного проекту за конкурсом, порядок і умови якого встановлюються на основі розробки бізнес-плану.

Розробка ділянки шахтного поля за рахунок фінансового забезпечення недержавним інвестором є можливою на основі договору про спільну діяльність підприємства і інвестора або договору підряду, при цьому інвестор повинен мати спеціальний дозвіл (ліцензію) на користування надрами. Розрахунки між підприємством і інвестором можуть здійснюватися за двома варіантами. За першим з них вважається, що інвестор надає підприємству послуги з видобутку вугілля, і його прибуток являє собою різницю між отриманою ним платою за послуги та безпосередніми витратами. За іншим варіантом передбачається, що підприємство надає інвестору послуги, пов'язані з видобутком вугілля, і прибуток інвестора утворюється як різниця між ринковою вартістю вугілля, що видобуто, і його витратами, враховуючи плату за послуги підприємства. Вартість послуг, які інвестор надає підприємству, або вартість послуг, що підприємство надає інвестору, повинна визначатися заздалегідь і фіксуватися у договорі.

Основою диверсифікації виробництва за участі недержавного інвестора може стати мала енергетика. Концепція її розвитку, яку висунуто Інститутом геотехнічної механіки НАН України, передбачає створення на базі вугільних шахт енергетичних об'єктів у вигляді малих теплоенергетичних комплексів (МТЕК), що перетворювали б вугілля на місці його видобутку у теплову та електричну енергію. Шахти зі значними запасами метана та розвиненою дегазаційною мережею можуть бути оснащені об'єктами малої енергетики у вигляді газогенераторних чи турбогенераторних установок. Створення вугільно-енергетичних конгломератів дозволяє забезпечити електричною та тепловою енергією саме вугільне виробництво і виробляти енергоресурси для продажу. Це дає можливість отримання високоліквідної продукції при менших капітальних вкладеннях, забезпечує зниження рівня інвестиційних ризиків [4].

Недержавний інвестор може прийти до гірничо-видобувної галузі і як лізингодавець. Сучасний стан вуглевидобувного виробництва в Україні вимагає все більш поширеного використання лізингових операцій. Розвиваючи лізингові відношення у вугільній промисловості, відразу можна вирішити декілька проблем: без значних початкових витрат реконструювати застарілі вугільні підприємства; забезпечити замовленнями вітчизняні машинобудівні заводи-виробники; створити додаткову кількість робочих місць у вуглевидобувних регіонах [5].

Однак на сьогодні інвестиційна привабливість багатьох вугільних підприємств є низькою. Високий ступінь ризику втрати вкладених коштів, значні терміни окупності і важкопрогнозований рівень віддачі капіталів створюють перешкоду для залучення коштів недержавних інвесторів у вугільну промисловість. Для стимулювання підприємницьких структур щодо вкладення капіталу треба законодавчо надавати їм пільги на одержання інвестиційних кредитів, звільняти від податку на додану вартість при придбанні устаткування,

купівлі будівельних матеріалів тощо; стимулювати організації, що беруть участь у реалізації інвестиційних проектів (заводи- виробники технологічного устаткування, постачальників матеріальних ресурсів) шляхом звільнення від податку на прибуток, одержуваний від робіт з конкретного інвестиційного проекту, здійсненому за їх участю.

Отже, вугільним підприємствам необхідно орієнтуватися на взаємодію, взаємодоповнення державного і недержавного інвестування. Запропоновані вище засоби залучення інвестицій мають сприяти реальному фінансовому забезпеченню відтворення основних виробничих фондів та сприятимуть ефективному реформуванню вугільної галузі.

ЛІТЕРАТУРА

1. С.Захарін „Інвестиційне забезпечення відтворення основних фондів”//”Економіка України” №5, 2007р.- с.43.
2. Концепція розвитку вугільної промисловості // „Уголь Украины», №9, 2005р. –с.3.
3. С.В.Янко „Инвестиционное обеспечение развития угледобывающих предприятий Украины” // «Уголь Украины» №1, 2006 г. – с.14-18.
4. А.И.Кабанов, Л.Л.Стариченко „Негосударственный капитал в системе инвестирования развития предприятий угольной промышленности” // «Уголь Украины» № 12, 2003 г. – с.14-16.
5. Л.С.Лесник „Лизинг як джерело технічного переозброєння вугільних шахт” // «Уголь Украины» № 3, 2005 г. – с.16-17.

Гоц Л.М.

СУЧАСНІ МЕТОДИ ОЦІНКИ ГУДВІЛУ

У практиці оцінки гудвілу виділяють дві групи методів: прямі, засновані на твердженні, що гудвіл - це відособлений об'єкт оцінки, незалежний від оцінки майна і непрямі, відповідно до яких гудвіл розраховується як різниця між вартістю підприємства як єдиного майнового комплексу і вартістю скоригованих чистих активів [4.].

Прямі методи

Метод на основі показника ділової активності заснований на мультиплікативній моделі, що визначає залежність гудвілу як елемента вартості бізнесу, від показника ділової активності. В якості показника ділової активності в західноєвропейських країнах, як правило, використовується середній обсяг продажів за останні три роки, що були здійснені на дату оцінки.

Метод на основі середньогалузевої суми прибутку заснований на твердженні, що гудвіл – це сумарний ефект від численних синергізмів і характеризується як надприбуток підприємства, що виражається сумою синергетичних ефектів стосовно середньогалузевої норми рентабельності активів.

Відповідно до наведеного методу гудвіл розраховується як різниця між чистим прибутком підприємства і вартістю його активів. Як правило, на промислових підприємствах, виробничих комплексах й об'єднаннях чистий прибуток

не більше вартості активів. Застосування даного методу для оцінки гудвілу підприємства спірно оскільки той факт, що обсяг чистого прибутку нижче вартості активів підприємства не означає, що гудвіл підприємства буде негативним.

Метод надлишкового прибутку ґрунтується на припущенні можливості гудвілу приносити компанії прибуток, який повинен бути вище середньогалузевого значення на вкладений капітал.

Метод на основі обсягу реалізації. В основі даного методу лежить середньогалузевий коефіцієнт рентабельності реалізації продукції (мультиплікатор «прибуток / обсяг продажів»), що характеризує питому вагу чистого прибутку в обсязі реалізації продукції [1, с. 421].

Кваліметричний метод полягає в проведенні аналогії між корисністю діяльності підприємства і величиною його створеного гудвілу.

Ліверіджний метод. Відповідно до даного методу гудвіл прямопропорційний первісній (проектній) вартості активів підприємства і відхиленню обсягів реалізації продукції від проектної величини [3, с. 34].

Непрямі методи.

Непрямі методи оцінки гудвілу засновані на показнику ринкової капіталізації компанії, за який приймається сума ринкової вартості всіх акцій компанії-емітента, сформована на ринку в конкретний момент часу.

Оцінка гудвілу через неконтрольний характер заснована на затвердженні, що в акціях підприємства міститься частина матеріального і нематеріального майна підприємства-емітента, а також дисконтовані майбутні прибутки, викликані додатковими перевагами, тобто гудвіл. Це означає, що кожен інвестор, придбавши акції компанії-емітента, здобуває частину гудвілу.

Дана модель найбільш точно відображує сутність гудвілу як надбавку до вартості підприємства, викликану не додатковими матеріальними або фінансовими вкладеннями, а навпаки нематеріальними факторами. Модель оцінки гудвілу на основі показника ринкової капіталізації за змістом близька до офіційного методу. Єдиною відмінністю даної моделі від офіційного методу є вираховування з ринкової вартості підприємства ринкової вартості активів підприємства, а не балансової.

Наведена модель оцінки гудвілу має недолік, що полягає в помилковому твердженні, що додаткові прибутки, обумовлені гудвілом, містяться тільки у вартості акцій контрольного пакета. Оскільки на фондовій біржі котируються акції як миноритарного, так і контрольного пакетів, то під впливом попиту та пропозиції формується ціна обох видів акцій, а, отже, частина гудвілу припадає як на миноритарний, так і на контрольний пакети акцій компанії.

Перевага даної моделі полягає у тому, що вона враховує різницю у вартості контрольного і миноритарного пакетів акцій.

Загальним недоліком усіх перерахованих методів є то, що не один із них не відповідає законодавчо закріпленому визначенню гудвіла. Так, стандарт бухгалтерського обліку №19 «Об'єднання підприємств», затверджений наказом

Міністерства фінансів України № 163 від 07.07.1999 р., трактує гудвіл як перевищення вартості придбання над часткою покупця в справедливій вартості придбаних ідентифікованих активів і зобов'язань [2, с. 204]. Отже гудвіл виникає тільки під час купівлі-продажу підприємства як цілісного майнового комплексу і його вартість можна розрахувати тільки під час продажу компанії.

Таким чином, всі приведені методи розрахунку гудвілу можуть використовуватись для прогнозування вартості гудвілу, а не для розрахунку його на конкретний момент часу.

Література

1. Бланк И.А. Основы инвестиционного менеджмента: в 2 т. Т.1. – К.: Эльга-Н, НИКО-Центр, 2001. – 536 с.
2. Бухгалтерские стандарты 2005 / Е.Н. Назарова, И.Н. Цовма; Под ред. Т.И. Дружинина – Харьков: Центр «Консульт», 2005. – 304 с.
3. Елисеев В.М. Гудвилл: проблема оценки и отражения в отчетности // Вопросы оценки. – 2004. – №1. – С. 31 – 37.
4. Сметанин А.М. Оценка гудвилла в принятии финансовых решений. – Общеобразовательный сайт «Scientist cat». – [Цит. 2007, 26 жовтня]. – Доступный с : < http://www.smartcat.ru/catalog/con_166_1.shtml >.

Губарев В. В.

ПЕРЕВАГИ І НЕДОЛІКИ ІПОТЕЧНОГО КРЕДИТУВАННЯ: ДЕРЖАВНИЙ І РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТИ

Відомо, що існує багато видів кредитів: інвестиційний кредит, кредит оборотного капіталу, іпотечний кредит.

Категорія іпотечного кредиту (іпотека) тільки входить у вільний обіг і розуміння в ринковій економіці України. За своєю суттю іпотека – це продаж житлових або нежитлих приміщень, землі з відстрочкою платежу або надання банками позик на покупку. Відповідно до Закону України «Про іпотеку» вводиться визначення категорії іпотека. Іпотекою признається застава землі, нерухомого майна, при якому земля і (або) майно, що становить предмет застави, залишаються у заставника або третьої особи.

На відміну від інших кредитів, об'єктом іпотечного кредиту можуть бути і квартири, і будівлі, і споруди, і земля, і гроші. Специфічними товарами, що продаються в кредит, як і оплачуваними за рахунок банківських позик, є об'єкти тривалого користування, як особистого, так і господарського характеру. Суб'єктами кредиту, з одного боку, виступають кредитори, в даному випадку – це комерційні банки, фінансові фонди, спеціальні установи іпотечного кредиту та інші підприємства, а з іншого боку – позичальники – фізичні і юридичні особи. Сплачуватися іпотечний кредит може в разовому порядку або з розрахункового платежу (з рівномірними виплатами або із зростаючими платежами).

Через різні форми іпотечного кредиту обслуговується постійно зростаюча частка ринку нерухомості.

Іпотечний кредит виконує важливу роль в сучасних кредитних системах Європи і США. І європейський, і американський досвід кредитування суттєво відрізняються один від одного. Також дуже цікавий і повчальний досвід Африки. Для визначення основних напрямів формування і розвитку іпотечного кредитування в Україні необхідно вивчати, аналізувати як позитивний, так і негативний світовий досвід. Коли наводиш приклади позитивного досвіду, слід говорити про іпотечне кредитування в США за часів президентства Ф.Д.Рузвельта, а також про післявоєнні реформи Людвіга Ерхарда у Федеральній республіці Німеччини [2, с. 29-58].

У країнах з ринковою економікою іпотека - зручна і вигідна форма обслуговування населення, підприємств і організацій різних форм власності, вона виконує велику роль в економіці. Тому іпотека, і всі відносини, що забезпечують її нормальне функціонування, піддаються активному регулюванню з боку держави і муніципальних органів влади. Регулювання здійснюється як на рівні видачі кредиту, так і на рівні його використання і виражається або в заохоченні кредитування кінцевого споживача через процентну ставку, термін кредиту, первинну участь власними засобами в операції, що кредитується, або в посилюванні режиму кредитування.

Іпотечному кредитуванню належить унікальна роль і в питаннях стимулювання споживацького попиту, і в питаннях поліпшення житлових умов, і в залученні додаткових інвестицій до основних і оборотних фондів підприємств, і в питаннях соціальної стабільності в суспільстві. Особливе місце іпотечному кредитуванню відводиться як реальному інструменту залучення позабюджетних інвестицій.

Коли в Україні розпочався процес формування ринкових форм господарювання, що супроводжується падінням виробництва, а відповідно і товарообігу, інфляцією, відсутністю ринку землі, а також активним створенням великої кількості середніх і малих підприємств різних форм власності, також почала відроджуватись необхідність в різних формах заставних відносин. Наявність попиту на цей вид послуг виявився у вигляді безлічі малих і найдрібніших підприємств, які дають кредити під заставу і нерухомого, і іншого майна, як фізичних, так і юридичних осіб.

Сьогодні можна говорити, що в Україні поступово розвивається іпотечне кредитування. При цьому слід виділяти два основні напрями даного процесу. Перше, розробка і розвиток централізованих схем іпотеки державою. Друге, розвиток різних моделей іпотечного кредитування в регіонах.

Першість за темпами розвитку іпотечного кредитування, на думку автора, все ж таки за регіонами, адже саме тут формується і знаходить свій вираз споживацький попит на житлові і нежилі приміщення, землю.

Ще декілька років тому мало хто з нас знав про існування іпотечного кредиту, це нове явище у сфері кредитно-грошових відносин поступово займає

належне місце в нашому житті. Слід зазначити, що іпотечний кредит має безліч позитивних рис і для населення, і для підприємств, і для регіональних органів влади, і для держави загалом.

Зупинимося на перевагах даного виду кредитування для населення. На думку автора, це цілий комплекс положень.

1. Можливість одержати нерухоме майно, яке без використання кредиту довелося б дуже довго чекати, або яке було б просто не доступне.
2. Дозволяє людині придбати матеріальні фінансові активи, які за вартістю перевищують суму, яку він міг би заплатити, виходячи тільки з його власних заощаджень.
3. Гнучкість: робити покупку в зручний момент зниження цін і здійснювати вигідні операції, навіть якщо у цей момент ми не маємо в своєму розпорядженні потрібної суми готівки.
4. Безпека: коли ми робимо покупку, безготівкові рахунки є зручнішим і надійнішим засобом оплати в порівнянні з готівкою грошима.
5. Дозволяє купувати житло протягом тривалішого періоду, ніж нормальний інтервал між грошовими надходженнями.

Але не слід забувати, що іпотечний кредит має і свої недоліки, які слід врахувати:

1. Формує ілюзію багатства, що може привести до надмірних витрат, а надалі у міру зростання боргів, часто виникають труднощі з щомісячними платежами.
2. Покупка житла в кредит обходиться дорожче, ніж при оплаті готівкою (це відбувається тому, що при покупці в кредит ціна товару декілька вища, ніж при оплаті готівкою, і до неї ще треба додати процент за користування кредитом).
3. Люди, що користуються кредитом, часто ігнорують сезонність в цінах на житлі, оскільки вони можуть купити все, що хочуть, у будь-який час, здійснюючи тим самим неекономні операції.

У Донецькій області небагато банків надають послуги з іпотечного кредитування населення, це – Приватбанк, Індексбан, Промінвестбанк, Укрсиббанк. Умови придбання житла в кредит стандартні:

1. Спочатку клієнту необхідно сплатити 50% від суми запланованої покупки, а інші 50% протягом 1-5 років.
2. При нотаріальному оформленні продавець одержує всю суму відразу.
3. Суму, що залишилася, оплачує банк.
4. Сума кредиту, що залишилася, виплачується рівними частками на весь термін кредитування. Середня процентна ставка 17-18%% в рік для доларових кредитів, 20-25%% в гривнях. Процент нараховується на суму, що залишилася, з щомісячною виплатою суми основного боргу плюс процент.
5. Можливе дострокове погашення кредиту.
6. Мінімальна сума кредиту 1000 дол.
7. Максимальна сума кредиту 20 000 дол.

Безліч позитивних ефектів від використання іпотечного кредитування може мати і підприємство. Так наприклад:

1. Надає можливість залучати висококваліфікованих працівників.
2. Добре стимулює ефективність праці (коли людина одержує заробітну платню, недостатню для покупки житла за готівковий розрахунок, люди мають нагоду купувати в кредит або брати кредит під покупку).
3. Зменшує текучість кадрів через те, що вимушує людей якомога більше цінувати своє робоче місце (зменшення текучості кадрів сприятливо впливає на економіку країни).
4. Розвиває творчу активність у працівників в питаннях збільшення прибутковості.

Але це мова йде про переваги і недоліки іпотечного кредитування співробітників підприємств і організацій.

Адже рамки іпотечного кредиту набагато ширші. Іпотекою можуть користуватися і фізичні, і юридичні особи. Відповідно підприємства в заставу під кредити можуть надавати і будівлі, споруди, землі, що знаходяться в їх власному розпорядженні.

Перевага іпотечних кредитів для юридичних осіб, в першу чергу, полягає в отриманні довгострокових позик. Розвиток цієї форми кредитування підприємств дасть поштовх появі рентних відносин (в рамках іпотечних договорів домовляється про право ренти з власності, яка виступає як застава). З'явиться додатковий вид цінних паперів, так звані іпотечні сертифікати, які будуть котируватися на біржах. Матимуть місце іпотечні інвестиції, які являють собою скупку іпотечних боргових зобов'язань з метою отримання комерційного прибутку.

Таким чином, удосконалюватимуться ринкові товарно-грошові відносини підприємств і організацій, розширюючи можливості наших господарників в додаткових інвестиціях до основних фондів, технічного і технологічного оновлення, інновацій і багатьох інших напрямів прогресивного розвитку.

Значущість іпотечного кредиту важлива і для всієї економіки країни. Він виконує певні функції:

1. Бере участь в перерозподілі капіталів між господарськими комплексами регіонів і тим самим сприяє утворенню середньої норми прибутку.
2. Підвищує і стимулює ефективність праці.
3. Розширює регіональні ринки нерухомості.
4. Прискорює процес реалізації житла, землі, послуг агентів з нерухомості і отримання прибутку.
5. Сприяє централізації капіталу.
6. Прискорює процес накопичення і концентрації капіталу
7. Забезпечує скорочення витрат обігу.

А так само як і будь-яка інша форма безготівкового кредиту, іпотечне кредитування розвиває систему безготівкових розрахунків (виробництво платежів без участі готівки шляхом переказу грошових коштів з рахунку боржника

на рахунок кредитора) і збільшує швидкість обігу грошей (за допомогою кредиту вільні грошові капітали і заощадження поміщаються їх власниками в банки, а останні шляхом надання позик пускають їх в обіг). Таким чином, іпотечний кредит і кредитна система зводять до мінімуму резерв грошей як купівельного і платіжного засобів у кожної окремої фізичної і юридичної особи [1,2].

Вивчаючи світовий досвід і аналізуючи незначний власний, слід чітко визначитися, що подальший розвиток іпотечного кредитування в регіонах має припинитися, оскільки відсутня економічна політика держави відносно цього процесу.

Слід виділити основні проблеми, які стримують швидкий розвиток іпотечного кредитування і в Україні, і в індустріальному Донецькому регіоні (регіоні, де найвища заробітна платня, найвищий рівень доходів, найвищий рівень розвитку малого і середнього бізнесу в Україні, після м.Києва). На думку автора, це:

- низькі доходи громадян і відсутність середнього класу, як гаранта соціальної і матеріальної стабільності;
- недосконалість правового поля;
- фактична відсутність державних інвестицій в житловий сектор;
- дисонанс у високій вартості на житло (у центральних районах крупних міст або в елітних курортних зонах) і дуже низької вартості на житло у периферії (у малих і середніх містах, сільській місцевості);
- відсутність ринку землі;
- відсутність інституту іпотечних брокерів;
- відсутність довгострокового кредитування (так званих довгих ресурсів).

Особливу роль в стимулюванні розвитку іпотеки відіграє наявність правового поля, яке повинне формуватися і на рівні держави, і на регіональному рівні. Для України на рівні держави це, по-перше, ухвалення закону «Про розвиток іпотечного житлового кредитування», розробка моделі іпотечного страхування, а також інструкції і положення про реєстрацію іпотеки, дію фондів тимчасового мешкання, особливостях опіки і багато що ін.

Крім того, на регіональному рівні необхідно створити нормативну базу, що має створювати максимально сприятливі умови для розвитку іпотечного кредитування. Це законодавчі акти і постанови адміністрації за наступними основними напрямками:

- створення страхових фондів (або змішаного типу, що займаються змішаним страхуванням, або спеціалізовані);
- забезпечення взаємодії комерційних банків з місцевими органами влади і страховими фондами;
- забезпечення реєстрації установами юстиції, договорів купівлі-продажу і іпотеки;
- створення резервного фонду для тимчасового розташування юридичних і фізичних осіб, що не справилися з погашенням іпотечного кредиту, на період обігу стягнення, реалізації нерухомості і можливо придбання нових об'єктів.

Для підтримки і всебічного розвитку іпотечного кредитування необхідно чітко визначитися у виборі і розумінні необхідності цієї форми кредитування; розумінні найефективнішого шляху розвитку цього процесу і в регіонах, і на загальнодержавному рівні.

Література

1. Максимов С.Н. Основы предпринимательской деятельности на рынке недвижимости: Учебное пособие для вузов. СПб: Питер. (Москва, Харьков, Львов), 2000.- 242с.
2. Ужегов А.Н. Квартира в кредит: ипотечная сделка. – СПб: Питер, 2001. – 288с.

Іванченко А.А., Школярєнко О.О.

МАРКЕТИНГ, ЯК СКЛADOVA УСПІШНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

На сьогодні не всіма підприємствами використовується в повній мірі потенціал маркетингу.

Потенціал маркетингу – це сукупність коштів і можливостей підприємства в реалізації маркетингової діяльності. Оцінка потенціалу дозволить виявити сховані резерви в розвитку підприємств та збільшити віддачу від застосування передового економічного інструментарію.

Для реалізації потенціалу маркетингу на підприємстві необхідне впровадження раціонально і виважено розробленої маркетингової політики щодо забезпечення стабільної діяльності в досягненні конкурентних переваг та зміцненні позицій підприємства на ринку.

Нестабільна ринкова ситуація, яка склалася в Україні, призвела до того, що вітчизняні підприємства не можуть в повній мірі використовувати потенціал маркетингу. Саме тому особливої актуальності набуває проблема формування та реалізація маркетингової політики.

Маркетингова політика підприємства включає товарну, цінову, збутову політику, а також політику комунікацій.

Акцентуємо увагу на ціновій політиці, зокрема на її визначенні, як економічної категорії.

Існує різне трактування цінової політики :

- О.Кальченко наводить такі визначення: цінова політика підприємства являє собою управління діяльністю підприємства із встановлення ціни; комплексу заходів щодо процесу ціноутворення на підприємстві, які мають бути зорієнтовані на максимальне задоволення потреб споживачів та отримання бажаного прибутку від реалізації продукції на ринку [1];

- С.Безкоровайна вважає, що цінову політику підприємства слід розглядати як систематичну, цілеспрямовану діяльність, пов'язану з урахуванням впливу основних чинників ціноутворення [2];

- А.Яновський припускає, що цінову політику доцільно розглядати з позиції одного з видів економічної діяльності бізнес-одиниці (підприємства,

фірми, компанії) на основі використання сукупності параметрів попиту та пропозиції, [3];

- на думку С.Мочерного, цінова політика - це комплекс економічно важених заходів щодо встановлення оптимальної ціни на товари і послуги та її регулювання залежно від попиту та пропозиції, регулюючих дій держави [4];

- з погляду О. Сардак, цінова політика представляє собою процес прийняття управлінських рішень щодо встановлення та коректування цін з урахуванням ціноутворюючих факторів, з орієнтацією на попит, забезпечення конкурентних переваг підприємства на ринку та одержання прибутку [5].

Проаналізувавши існуючі концепції можна сказати, що в них представлені три основних підходи щодо визначення змісту поняття „цінова політика”.

В першому підході розглядається цінова політика як діяльність підприємства або його керівництва зі здійснення процесу ціноутворення. Цієї думки дотримуються А. Яновський, О. Кальченко.

Другий підхід до визначення терміну цінової політики заснований на розгляді її, як комплексу заходів щодо встановлення оптимальної ціни, а також її регулювання в залежності від різноманітних факторів. До такого вирішення проблеми схиляються С. Мочерний, В. Корнев та інші.

Третій підхід передбачає, що цінова політика - це безперервний процес прийняття управлінських рішень щодо вирішення питань ціноутворення. Такої точки зору дотримується О. Сардак.

Формування маркетингової цінової політики підприємствами потребує нового підходу в прийнятті і виборі ціноутворення. Психологія підприємця повинна виходити з потреб споживача, які приведуть до ефективного використання потенціалу маркетингових досліджень: обрання оптимального ринку збуту, здійснення обґрунтоване планування, обґрунтоване, згідно результатів маркетингових досліджень, передбачення, прогноз розвитку ринкової ситуації і розробка відповідних заходів маркетингового впливу на ринок з метою забезпечення ефективної підприємницької і маркетингової діяльності та реалізація стратегічних напрямків підприємства.

Література

1. Цінова політика і стратегія підприємства в системі маркетингу/ О. Кальченко// Сіверянський літопис. - 2005.- №4-5
- 2.Прийняття цінових рішень підприємства на основі аналізу основних факторів ціноутворення./С.В.Безкоровайна//Вісник КНУТД- 2004.- №3
- 3.Формирование ценовой политики предприятия /А.Яновский// Маркетинг. - 2002. - №3 (64).
4. Мочерний С.В., Устинко О.Н., Чоботар С.І.Основи підприємницької діяльності: Посібник. - К.: Вид. центр "Академія", 2001. - 280с.
5. Цінова політика підприємств у системі маркетингу: Автореф.дис.канд.екон.наук: 08.06.01/ О.В.Сардак //; Донец. держ. ун-т економіки і торгівлі. - Донецьк, 2000. -19с.

МЕТОДЫ ИССЛЕДОВАНИЯ РЕЗЕРВОВ ПОВЫШЕНИЯ РЕНТАБЕЛЬНОСТИ ПРОДУКЦИИ

Как известно, целью рыночного производства является получение прибыли, достаточной для развития производства решения социально-экономических задач [7]. При этом предприятию важно гарантировать конкурентоспособность продукции, достаточный уровень которой обеспечивается минимальными затратами и низкими отпускными ценами, высоким качеством и оптимальными объемами ее выпуска. Отсюда экономическим условием развития предприятия становится прибыльность продукции и ее высокая рентабельность (R_n), которая выражается в процентах и устанавливается по следующей формуле:

$$R_n = \frac{\sum_i^n (Q_i \times C_{oi} - C_{ni}) \times 100}{C_{\text{в}}} \quad (1);$$

где n – количество выпускаемой продукции (ассортимент);

Q_i - объем i -той продукции, определяемый натуральными показателями (т, кг, м² и др.)

C_{oi} - отпускная цена единицы i -того вида продукции, грн.;

C_{ni} - себестоимость единицы i -того вида продукции, грн.;

$C_{\text{в}}$ - себестоимость выпуска товарной продукции, грн.;

Используя показатель рентабельности и этот метод ее оценки, руководитель предприятия может оперативно реагировать на изменение экономической ситуации. Но при этом важно также знать резервы снижения собственных затрат, спрос на продукцию и конкурентоспособность цен.

Вопросу экономического анализа и, прежде всего, себестоимости продукции посвятили свои работы многие известные специалисты. Следует назвать труды Г.В. Савицкой [10], А.Д. Шеремета [1], Т.П. Карпова [5], В.Г. Лебедева [9] и др. Однако в работах этих авторов раскрыты в основном методы факторного анализа затрат и прибыли, имеющие исследовательский характер. В тоже время, в целях оперативного планирования управления экономикой предприятия нуждаются в методах количественного анализа и быстрого реагирования на нежелательные отклонения в затратах и рентабельности по основному кругу экономических показателей.

Поэтому целью данного исследования является совершенствование методологии экономического анализа при выявлении нежелательных отклонений от плановых показателей и оценке резервов роста прибыльности, снижения затрат

в производстве. В качестве объекта исследования выбрано самое крупное в Европе предприятие по добыче соли – Государственное производственное объединение (ГПО) «Артемсоль», которое обладает передовой технологией, высокой конкурентоспособностью и экономическими показателями.

Исследованиями установлено, что рост товарной продукции в 2005-2006 гг. определялся тремя основными группами факторов: ростом объема отдельных видов продукции в натуральном измерении, уровнем ее себестоимости и отпускных цен. Для количественной оценки влияния каждого фактора на рост товарной продукции была предложена методика, апробация которой проведена при анализе выпуска массовой продукции объединения – соли молотой навалом. На основе использования указанной методики проведена оценка резервов увеличения рентабельности продукции и экономической эффективности от ее использования на предприятии. Методика содержит следующие основные положения:

1. Индексным методом определяется суммарный объем товарной продукции в отчетном периоде с учетом влияния указанных выше трех факторов ($Q_{\text{тов.о.}}$):

$$Q_{\text{тов.о.}} = Q_{\text{п.н.і.}}^{\text{баз}} \times C_i^{\text{баз}} \times I_{\text{п.н.і.}} \times I_{\text{с.і.}} \times I_{\text{ц.і.}} \quad (2);$$

где $Q_{\text{п.н.і.}}^{\text{баз}}$ - объем выпуска *i*-го вида продукции в базисном периоде, т;

$C_i^{\text{баз}}$ - себестоимость единицы *i*-й продукции в базисном периоде, грн.;

$I_{\text{п.н.і.}}$ - индекс уровня выпускаемой продукции *i*-го вида в отчетном периоде с учетом ее прироста по сравнению с базисным периодом;

$I_{\text{с.і.}}$ - индекс уровня себестоимости единицы *i*-го вида продукции в отчетном периоде с учетом ее изменения по сравнению с базисным периодом;

$I_{\text{ц.і.}}$ - индекс превышения уровня отпускных цен над себестоимостью единицы *i*-го вида продукции в отчетном периоде.

Показатели	Уровень показателей	
	2005 г.	2006 г.
Производство соли молотой навалом, тыс. т	955,704	994,704
Себестоимость 1 т соли, грн.	34,52	40,71
Уровень отпускных цен за 1 т соли, грн.	х	58,33

Исходные данные:

$$I_{\text{п.н.і.}} = \frac{994,704}{955,704} = 1,04$$

$$I_{\text{с.і.}} = \frac{40,71}{35,52} = 1,1793$$

$$I_{ц.і.} = \frac{58,33}{40,71} = 1,4328$$

$$Q_{\text{тов.о.}} = 955,704 \times 34,52 \times 1,04 \times 1,1793 \times 1,4328 = 57474,55 \text{ тыс. грн.}$$

2. Определяется прирост товарной продукции в отчетном периоде по сравнению с базисным за счет каждого фактора в отдельности:

а) прирост товарной продукции за счет роста продукции в натуральном измерении на 4% ($\square C_{n.o.i.}$):

- себестоимость товарной продукции в базисном периоде ($C_{n.б.і.}$):

$$C_{n.б.і.} = 955,704 \times 34,52 = 32990,902 \text{ тыс. грн.};$$

- себестоимость выпуска товарной продукции в отчетном периоде с учетом индекса прироста продукции в натуральном измерении ($C_{n.o.i.}$), равного 1,04:

$$C_{n.o.i.} = 32990,902 \times 1,04 = 34310,538 \text{ тыс. грн.};$$

- прирост себестоимости товарной продукции в отчетном периоде за счет роста продукции в натуральном измерении на 4% ($\square C_{n.o.i.}$) составляет:

$$\square C_{n.o.i.} = 34310,538 - 32990,902 = 1319,636 \text{ тыс. грн.};$$

б) прирост товарной продукции в отчетном периоде по сравнению с базисным за счет роста себестоимости единицы продукции ($\square C_{n.o.i.}$):

- себестоимость выпуска товарной продукции в отчетном периоде с учетом роста себестоимости единицы продукции:

$$C_{n.o.i.} = 34310,538 \times 1,1793 = 40462,4175 \text{ тыс. грн.};$$

$$\square C_{n.o.i.} = 40462,4175 - 34310,538 = 6151,8795 \text{ тыс. грн.};$$

в) прирост товарной продукции в отчетном периоде по сравнению с базисным за счет превышения отпускных цен над себестоимостью единицы продукции ($\square Q_{\text{тов. ц.і.}}$):

- объем товарной продукции в отчетном периоде с учетом превышения отпускных цен над себестоимостью единицы продукции ($Q_{\text{тов.і.}}$):

$$Q_{\text{тов. ц.і.}} = 40462,4175 \times 1,4328 = 57974,5518 \text{ тыс. грн.}$$

$$\square Q_{\text{тов. ц.і.}} = 57974,5518 - 40462,4175 = 17512,1343 \text{ тыс. грн.}$$

г) суммарный прирост товарной продукции за счет влияния трех факторов составляет:

$$1319,636 + 6151,8795 + 17512,1343 = 24983,6498 \text{ тыс. грн.}$$

3. Для определения резервов роста рентабельности продукции при условии сохранения неизменным уровня цен отчетного периода и уровня себестоимости единицы продукции ($\square R_{п}$) может быть предложена следующая формула:

$$\square R_{п} = \frac{Ц_o - C_o}{C_o} \times 100 - R_o \quad (3);$$

где $Ц_o$ – цена единицы продукции данного вида в отчетном периоде, грн.;

C_6 – себестоимость продукции данного вида в базисном периоде, грн.;

C_o – себестоимость единицы продукции данного вида в отчетном периоде, грн.;

R_o – рентабельность продукции данного вида в отчетном периоде, %.

В качестве примера используются показатели вида продукции «соль молотая навалом»:

$$C_o=58,33 \text{ грн./т}; C_6=34,52 \text{ грн./т}; C_o=40,71 \text{ грн./т}; R_o=43,3\%$$

$$\square R_{п} = \frac{58,33 - 34,52}{40,71} \times 100 - 43,3 = 15,2.$$

При условии сохранения неизменным уровня цен отчетного периода и снижении темпов прироста себестоимости продукции на i -ю величину процентов, дополнительный резерв роста ее рентабельности ($\square R_{ng}$) может быть определен по формуле:

$$\square R_{ng} = \frac{C_o - C_6}{C_o \times (1 - \frac{i}{100})} \times 100 - R_o \quad (4);$$

где i – процент возможного снижения темпов прироста себестоимости продукции в отчетном периоде по сравнению с базисным периодом или плановым уровнем.

В этом случае при условии снижения темпов роста себестоимости продукции на один процент:

$$\square R_{ng} = \frac{58,33 - 34,52}{40,71 \times (1 - \frac{1}{100})} \times 100 - 43,3 - 15,78\% .$$

Таким образом, резерв дополнительного роста рентабельности продукции может быть увеличен за счет уменьшения темпов прироста себестоимости на 0,58% (15,78-15,2). Следовательно, экономическая значимость одного процента снижения себестоимости единицы продукции ($\mathcal{E}_{зн}$) равнозначна росту рентабельности продукции на 0,58%. Ее величина может быть установлена по формуле:

$$\mathcal{E}_{зн} = \frac{\Pi_{po}}{R_o} \times \square R_{ngc} \quad (5);$$

где Π_{po} – прибыль от реализации единицы продукции в отчетном периоде, грн.;

$\square R_{ngc}$ – дополнительный резерв прироста рентабельности продукции за счет снижения темпов роста себестоимости продукции, %.

$$\mathcal{E}_{зн} = \frac{17,62}{43,3} \times 0,55 = 0,2238 \text{ грн.}$$

Экономический эффект от снижения темпов прироста себестоимости единицы продукции ($\mathcal{E}_{п}$):

$$\mathcal{E}_{п} = \mathcal{E}_{зн} \cdot Q_{пр} \quad (6);$$

где $Q_{пр}$ – объем выпускаемой продукции в отчетном периоде в натуральном измерении (994881 т)

$$\mathcal{E}_{п} = 0,2238 \cdot 994881 = 222665 \text{ грн.}$$

В результате анализа и расчета резервов снижения затрат в масштабе предприятия можно установить:

- рентабельность отчетного периода (R_o):

$$R_o = \frac{T_{но} - C_o}{C_o} \quad (7);$$

где $T_{но}$ - вся товарная продукция предприятия отчетного периода, тыс. грн.

$$R_o = \frac{262129,5 - 212035}{212035} \times 100 = 23,63\% .$$

Отсюда максимально возможный резерв роста рентабельности всей продукции при неизменности отпускных цен отчетного периода ($\square R_{п}$) может составить:

$$\square R_{п} = \frac{262129,5 - 177604}{212035} \times 100 - 23,63 = 16,23\%$$

При уменьшении темпов прироста себестоимости выпуска продукции на один процент дополнительный резерв роста рентабельности продукции может составить ($\square R_{ng}$): экономическая значимость одного процента возможного роста рентабельности выпуска продукции предприятия ($\mathcal{E}_{зн}$) при это составит:

$$\mathcal{E}_{зн} = \frac{262129,5 - 212035}{23,63} = 2119,9 \text{ тыс. грн.}$$

Максимально возможный экономический эффект от сохранения себестоимости продукции на базовом ее уровне в расчете на единицу продукции ($\mathcal{E}_{п}$) может составить:

$$\mathcal{E}_{п} = 2119,9 \cdot 16,23 = 34405,9 \text{ тыс. грн.}$$

Реально достижимый экономический эффект за счет снижения темпов прироста себестоимости продукции в отчетном периоде по сравнению с базисным периодом на один процент составит:

$$\mathcal{E}_{п} = 2119,9 \cdot 0,407 = 862,8 \text{ тыс. грн.}$$

На рынке товаров в условиях свободной конкуренции важным критерием оценки эффективного производства является достаточный уровень рентабельности продукции. Динамика ее изменения и определяющих факторов становятся инструментом оперативного регулирования прибыльности и конкурентоспособности производства.

Исследования рентабельности продукции и определяющих ее факторов при производстве соли в ГПО «Артемсоль» позволили усовершенствовать методику оперативного ее анализа. Методика позволяет оперативно решать следующие задачи: оптимизировать выпуск продукции по ее видам; оценивать влияние на уровень рентабельности продукции изменения объема производства, затрат и отпускных цен; выявлять резервы роста рентабельности продукции,

оценивать возможный экономический эффект от регулирования экономических условий производства.

Перспективными направлениями исследования по проблеме являются: расширение круга оценочных показателей, углубление анализа факторов, создание методологии комплексного анализа и выявления внутривидовых резервов, создание системы компьютерных программ.

Литература

1. Баканов М.И. Шеремет А.Д. Теория экономического анализа: Учебник – 4-е изд., перераб и доп. – М.: Финансы и статистика, 1999. – 416 с.
2. Бланк И.А. Управление прибылью. – К.: Ника-Центр, 1998. – 544 с.
3. Ермолович Л.Л. Анализ финансово-хозяйственной деятельности предприятия. – Мн.: БГЭУ, 2001. – 349 с.
4. Иваниенко В., Лосева Н. Факторный анализ прибыли. – «Бизнесинформ», 1998. - № 2. – с.53-57.
5. Карпова Т.П. Управленческий учет. – М.: Банки и кредит, 2000. – 327 с.
6. Ковалёв В.Н., Литовченко С.М. Повышение стимулирующей роли цен в соляной промышленности (обзорная информация) / Выпуск 5.– М.: ЦНИИТЭИ пищепром, 1981. – 12с.
7. Козырев В.М. Основы современной экономики: Учебник. – 2-е изд. перераб. и доп. – М.: Финансы и статистика, 2001. – 432 с.
8. Купрякова Е.М., Горфинкель В.Я. Экономический анализ – М.: ИНФРА-М, 2000. - 375 с.
9. Лебедев В.Г., Управление затратами на предприятии. – Спб.: Бизнес-пресса, 2000. – 276 с.
10. Савицкая Г.В. Анализ хозяйственной деятельности предприятия: Учебное пособие, 6-е изд. перераб. и доп. – Мн.: Новое знание, 2001. – 704 с.
11. Економіка підприємства. Підручник/ За заг.ред.С.Ф.Покропивного.– К.:КНЕУ, 2001.– 528 с.

Ковалёв С.В., Матвийчук В.И.

ЗНАЧЕНИЕ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В СИСТЕМЕ УПРАВЛЕНИЯ ОСНОВНЫМИ ФОНДАМИ ПРОМЫШЛЕННОГО ПРЕДПРИЯТИЯ

Управление основными фондами, по опыту большинства зарубежных компаний, считается одним из важнейших источников увеличения рентабельности капиталоемкого производства. Теоретические аспекты эффективности управления основными фондами нашли обоснование в трудах видных учёных экономической науки таких как: Бороненкова С.А., Волков О.И., Гинзбург А.И., Горфинкель В.Я., Грузинов В.П., Кураков Л.П., Мельник М.В., Салимжанов И.Х., Самогородская М.И., Фёдоров Н.В., Шеремет А.Д., Боумен К., Швец И.Б., Чумаченко Н.Г. и других.

Для большинства украинских производственных предприятий и компаний отраслей промышленности основной проблемой является стареющая инфраструктура основных фондов, постоянная необходимость обновления выработавших свой ресурс объектов основных производственных фондов, высокие затраты на поддержание работоспособности основных фондов. При этом ры-

ночные условия становятся все более жёсткими, требования потребителей к производственному процессу, качеству продукции растут, и компаниям приходится уделять внимание прежде всего ассортименту и качеству своей продукции или услуг и одновременно – оптимизации инвестиций в основные фонды и снижению производственных затрат. В этих условиях важной составляющей успеха становится эффективное управление основными фондами: снижение времени простоя объектов основных фондов и издержек на их обслуживание и ремонт; сокращение общих затрат на эксплуатацию, в том числе своевременное выведение нерентабельных активов; предотвращение аварий и т. д. Для крупных компаний с развитой инфраструктурой большое значение приобретает применение подхода приоритетной замены активов, то есть направление инвестиций к тем объектам основных фондов, которые по соображениям безопасности, надёжности работы и рентабельности первыми нуждаются в замене.

Мировые тенденции развития промышленных предприятий повышают актуальность применения информационных технологий (ИТ) для управления работоспособностью оборудования. Наиболее значимыми среди них являются следующие тенденции:

- 1) сложность – растёт сложность технологического оборудования, его интеллектуальная ёмкость, часто опережающие возможности информационных технологий;
- 2) глобализация – расширяется число ремонтных служб, сервисных станций, поставщиков запасных частей, увеличивается сложность планирования и материально-технического обеспечения производственного процесса;
- 3) соответствие нормативам – требования к отчётности и короткий цикл диагностики состояния основных фондов требуют лучшего доступа к базе данных на предприятии;
- 4) цифровые технологии – доступность цифрового представления и безбумажные технологии изменяют практику работы с документами;
- 5) интернет-взаимодействие – внешний мир предприятия переходит в Интернет-технологии, обеспечивая глобальный доступ к данным и поставщикам основных фондов, занимающимся сервисным послепродажным обслуживанием.

Мировой рынок информационно-технологических решений для управления основными фондами, отслеживая тенденции развития потребностей в данной области, откликается предложением целого спектра продуктов. Система управления основными фондами на промышленном предприятии должна развиваться в двух направлениях:

- 1) повышение производительности и продуктивности основных фондов промышленного предприятия на основе внедрения инноваций и инновационных технологий. Это позволит уменьшить степень износа основных фондов, предотвратить форс-мажорные обстоятельства;
- 2) использование в практике управления современных информационных технологий, что позволит улучшить качество, дизайн, функциональность продукции.

В целом предлагаемые ИТ-продукты в области управления основными фондами можно разделить на 3 класса.

1. Локальные системы «Управление техобслуживанием и ремонтами» (MRO Software, Indus, Mincom, Invensys Avantis, Datastream). Такие системы, имея глубокую функциональность на уровне регулярных задач обслуживания оборудования, не обладают требуемой полнотой в первую очередь в области горизонтальной интеграции с другими сферами деятельности предприятия.

2. Системы на основе промышленных пакетов по управлению проектами (Primavera, Open Plan и др.). Архитектурно такие системы представляют собой инфраструктурное окружение промышленных пакетов по управлению проектами. Основная сфера применения таких решений – выполнение сложных ремонтов проектного типа.

3. Подсистемы «Управление техобслуживанием» в ERP-системах (IFS Applications, SAP R3, Oracle Applications и др.). В ERP-системах (Enterprise Resource Planning systems) функционал по моделированию сложного технологического оборудования, его ремонту, техническому и сервисному обслуживанию представлен наиболее полно и, что очень важно для средних и крупных промышленных предприятий, этот функционал интегрирован со всеми сферами деятельности предприятия.

Большое число промышленных предприятий по всему миру используют информационные системы по управлению основными фондами (Enterprise Asset Management - EAM-системы), которые направлены прежде всего на планирование и управление техническим обслуживанием и ремонтами (ТОиР). Использование EAM-систем позволяет сократить расходы за счёт снижения затрат на обслуживание оборудования в среднем на 25-30%, аварийных и сверхурочных работ на 30%, повышения эксплуатационной доступности оборудования на 15-17%.

Внедрение EAM-системы позволяет решить такие задачи, как оптимизация трудозатрат обслуживающего персонала, совершенствование логистики запасных частей и расходных материалов, оптимизация издержек на текущий и капитальный ремонты, адекватное планирование ремонтных работ, учёт технического состояния оборудования, калькуляция и учёт стоимости ремонтов и др. Интеграция EAM-систем со «смежными» приложениями управления предприятием – финансовыми, логистическими (управление закупками, складами), приложениями планирования производства, технологическими системами и др. – даёт возможность реализовать в едином информационном поле процесс управления ТОиР, обеспечить руководителей информацией для управления основными фондами.

Однако у систем класса EAM есть ряд ограничений с позиций комплексного управления жизненным циклом основных фондов: они не дают возможности оценивать эффективность основных фондов, их структуру, прогнозировать наиболее адекватные варианты воспроизводства основных фондов и его финан-

сировання, вибрати пріоритетні проекти заміни об'єктів основних фондів на основі технологічних і фінансових факторів і т. д.

При застосуванні світових ERP-систем для завдань управління обладнанням особе місце займає система IFS Applications як система, «выросшая» на базі досвіду розробки програмних продуктів, призначених саме для управління обладнанням, а також досвіду, враховуючого тенденції розвитку світового бізнесу.

Ідеологія створення і розвитку системи IFS Applications націлена на урахування відносно невеликого, але ключового набору критеріїв, дотримання котрим є заставою успішного прогресу підприємства в сучасних конкурентних умовах.

Таким чином, для ефективного управління основними фондами в сучасних промислових підприємствах необхідно впровадити інноваційні і інформаційні технології, які дозволять вирішити наступні завдання:

- 1) впровадити прогресивні технології на підприємствах вугільної промисловості, можна забезпечити високу якість і конкурентоспроможність продукції;
- 2) сучасні енергозберігаючі технології в вугільній промисловості дозволять знизити собівартість продукції;
- 3) перспективні конструкційні матеріали і сучасні технології обробки матеріалів, а також автоматизоване управління технологічними процесами і інтегровані виробничі системи скоротять виробничий процес і значно підвищать продуктивність праці промислового підприємства.

Враховуючи, що витрати на ремонти, втрати від простоїв і поломок на промислових підприємствах достатньо великі, то впровадження сучасних інформаційних технологій є майже єдиним необхідним для управління основними фондами промислових підприємств.

Коніщева Н.Й., Трушкіна Н.В.

ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ СТРУКТУРИ УПРАВЛІННЯ ЛОГІСТИЧНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ НА ВУГІЛЬНИХ ШАХТАХ

В умовах формування нової моделі вугільного ринку особливої актуальності набувають питання забезпечення виробництва матеріальними ресурсами, удосконалення управління складським господарством, збутовою діяльністю, транспортними потоками, запасами вуглевидобутку та вуглезбагачення. Вирішення цих питань потребує розробки комплексу заходів щодо підвищення ефективності управління логістичною діяльністю, скорочення вит-

рат, пов'язаних із здійсненням її процесів, створення комерційних підрозділів на вугільних шахтах.

Фахівцями відділу проблем перспективного розвитку паливно-енергетичного комплексу Інституту економіки промисловості НАН України проводиться значна науково-дослідна робота з проблем підвищення ефективності управління логістичною діяльністю на вугільних шахтах [1–7]. Серед недоліків її здійснення виявлено такі:

спостерігається неузгодженість взаємовідносин між діючими на шахтах відділами маркетингу, збуту і матеріально-технічного забезпечення та поставальниками при укладанні договорів на поставку партії матеріальних ресурсів, вантажно-транспортними управліннями – на оренду транспортних засобів і споживачами – на поставку вугільної продукції;

логістичні процеси здійснюються розрізнено один від одного, робота відділів матеріально-технічного забезпечення, виробництва, транспорту та збуту недостатньо узгоджена, відсутні відділи, які б займалися організацією та координацією процесів логістичної діяльності.

Це обумовлює зростання витрат шахт в результаті збільшення:

- витрат на матеріально-технічне забезпечення та зберігання виробничих і складських запасів;
- витрат на здійснення збутової діяльності через невиконання умов договорів на поставку вугільної продукції споживачам, зниження рівня якості та сервісу їх обслуговування;
- транспортних витрат через нераціональне використання вагонів за вантажопідйомністю, простої транспортних засобів і неузгодженість графіків їхнього руху.

Вирішення проблем підвищення ефективності управління логістичною діяльністю потребує створення спеціалізованого структурного підрозділу. Він повинен займатися організацією та координацією процесів логістичної діяльності на вугільній шахті. Розглянемо основні напрями його діяльності, обґрунтування організаційної структури, а також методику оцінки ефекту від її удосконалення на шахтах.

Тому метою цього наукового дослідження визначено розробку пропозицій щодо удосконалення організаційної структури управління логістичною діяльністю на вугільних шахтах. Для досягнення поставленої мети вирішено такі наукові завдання: запропонувати основні напрями діяльності спеціалізованого структурного підрозділу з управління логістичною діяльністю та на цій основі розробити пропозиції щодо удосконалення організаційних структур; визначити складові очікуваного ефекту від удосконалення організаційної структури управління логістичною діяльністю; здійснити апробацію запропонованого методичного підходу до оцінки ефекту.

На основі проведених досліджень вченими Інституту економіки промисловості НАН України розроблено пропозиції щодо створення спеціалізованого структурного підрозділу, який повинен займатися

організацією та координацією процесів логістичної діяльності на шахті в єдиному комплексі: матеріально-технічне забезпечення, транспортування та складування матеріальних ресурсів, виробництво та збагачення продукції вуглевидобутку, переробка та утилізація відходів вуглевидобутку та вуглезбагачення, формування та зберігання запасів вугільної продукції на складах, обслуговування споживачів, транспортування продукції, її збут споживачам, контроль і регулювання логістичної діяльності [8–11].

Визначено напрями діяльності спеціалізованого структурного підрозділу з управління логістичною діяльністю на шахті, серед яких: управління матеріально-технічним забезпеченням, складським господарством, процесом виробництва продукції вуглевидобутку та вуглезбагачення, процесом переробки та утилізації відходів вуглевидобутку і вуглезбагачення, виробничими та складськими запасами, транспортними потоками, процесами обслуговування споживачів, збутом вугільної продукції.

Для реалізації цих напрямів авторами цієї статті запропоновано два варіанти створення організаційної структури управління логістичною діяльністю на вугільній шахті. Вони відрізняються переліком процесів логістичної діяльності, які повинен виконувати спеціалізований підрозділ.

Згідно першого варіанту до складу структурного підрозділу з управління логістичною діяльністю повинні входити такі відділи (рис. 1):

1. Планово–аналітичний відділ – спеціалісти з: 1.1. прогнозування показників, які пов'язано із здійсненням логістичної діяльності вугільного підприємства; 1.2. розробки норм і нормативів та аналізу запасів матеріальних ресурсів; 1.3. розробки планів матеріально-технічного забезпечення; 1.4. розробки планів виробництва; 1.5. планування обсягів запасів продукції вуглевидобутку та вуглезбагачення на складах; 1.6. розробки стратегії маркетингу та формування плану маркетингу.

2. Відділ матеріально-технічного забезпечення – спеціалісти з: 2.1. оформлення заявок на придбання матеріальних ресурсів; 2.2. укладання договорів на поставку матеріальних ресурсів; 2.3. організації заводу матеріалів та обладнання на склади; 2.4. організації процесів складування матеріальних ресурсів та оформлення документації; 2.5. аналізу витрат, пов'язаних з матеріально-технічним забезпеченням процесу виробництва вугільної продукції.

3. Виробничий відділ – спеціалісти з організації: 3.1. процесу виробництва продукції вуглевидобутку та вуглезбагачення; 3.2. транспортування вугілля на збагачувальну фабрику; 3.3. процесу збагачення продукції вуглевидобутку; 3.4. процесу утилізації і переробки відходів вуглевидобутку та вуглезбагачення; 3.5. аналізу витрат на процес виробництва продукції.

4. Відділ управління запасами – спеціалісти з організації: 4.1. розміщення запасів на складах; 4.2. оформлення документації; 4.3. процесу навантаження вугільної продукції; 4.4. аналізу витрат на зберігання запасів на складах.

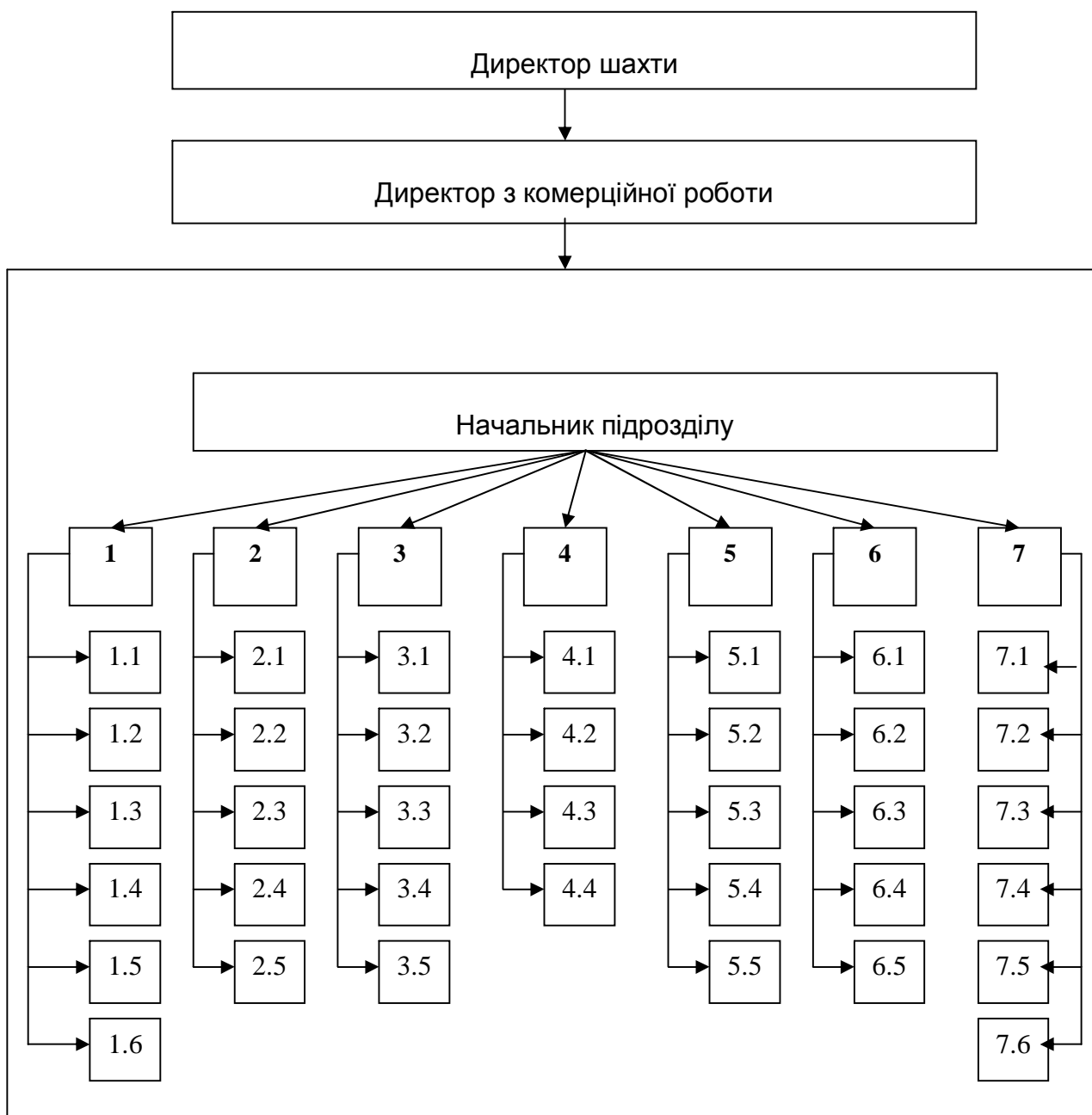

Рис. 1. Перший варіант організаційної структури спеціалізованого підрозділу з управління логістичною діяльністю шахти

5. Транспортний відділ – спеціалісти з організації: 5.1. вибору засобів та маршрутів транспортування вугільної продукції; 5.2. процесу забезпечення транспортом підрозділів вугільного підприємства; 5.3. визначення умов оплати та укладання договорів на оренду транспорту; 5.4. процесів транспортування продукції споживачам та оформлення транспортних накладних; 5.5. аналізу транспортних витрат.

6. Відділ маркетингу – спеціалісти з: 6.1. проведення маркетингових досліджень ринків вугілля та аналізу конкурентів і споживачів; 6.2. SWOT–

аналізу; 6.3. оформлення заявок на поставку вугільної продукції, визначення умов оплати, укладання договорів на поставку з крупнооптовими споживачами; 6.4. і 6.5., відповідно, оформлення заявок на поставку продукції, визначення умов оплати, укладання договорів на поставку з середньооптовими та дрібнооптовими споживачами.

7. Контрольно-обліковий відділ – спеціалісти з обліку та контролю витрат на: 7.1. матеріально-технічне забезпечення; 7.2. виробництво продукції вуглевидобутку та вуглезбагачення; 7.3. здійснення процесів переробки та утилізації відходів; 7.4. зберіганням запасів вугільної продукції на складах; 7.5. транспортування продукції споживачам; 7.6. своєчасною сплатою за придбані матеріальні ресурси, оренду транспортних засобів та відвантаженої вугільної продукції.

На деяких вугільних шахтах не здійснюються процеси складування матеріальних ресурсів, формування виробничих і складських запасів, а також переробки та утилізації відходів вуглевидобутку та вуглезбагачення. Тому на цих шахтах напрямами діяльності спеціалізованого структурного підрозділу з управління логістичною діяльністю повинні бути: управління матеріально-технічним забезпеченням, процесом виробництва продукції вуглевидобутку, транспортними потоками, процесами обслуговування споживачів, збутом вугільної продукції.

Виходячи з цих напрямів, запропоновано другий варіант оргструктури підрозділу з управління логістичною діяльністю, до складу якого повинні входити такі служби (рис. 2):

1. Планово-аналітична служба – спеціалісти з: 1.1. прогнозування показників, які пов'язано із здійсненням логістичної діяльності вугільного підприємства; 1.2. розробки норм і нормативів, аналізу використання матеріальних ресурсів та розробки планів матеріально-технічного забезпечення; 1.3. розробки планів виробництва; 1.4. розробки стратегії маркетингу та формування плану маркетингу.

2. Служба матеріально-технічного забезпечення – спеціалісти з: 2.1. оформлення заявок на придбання матеріальних ресурсів та укладання договорів на поставку матеріальних ресурсів; 2.2. організації заводу матеріалів та обладнання на шахту та оформлення документації; 2.3. аналізу, обліку та контролю витрат, пов'язаних з матеріально-технічним забезпеченням процесу виробництва вугільної продукції.

3. Виробнича служба – спеціалісти з організації: 3.1. процесу виробництва продукції вуглевидобутку; 3.2. аналізу витрат на процес виробництва продукції; 3.3. обліку та контролю витрат, пов'язаних з виробництвом вугільної продукції.

4. Транспортна служба – спеціалісти з організації: 4.1. вибору засобів та маршрутів транспортування вугільної продукції; 4.2. визначення умов оплати та укладання договорів на оренду транспорту; 4.3. процесів транспортування

продукції споживачам та оформлення транспортних накладних; 4.4. аналізу, обліку та контролю транспортних витрат.

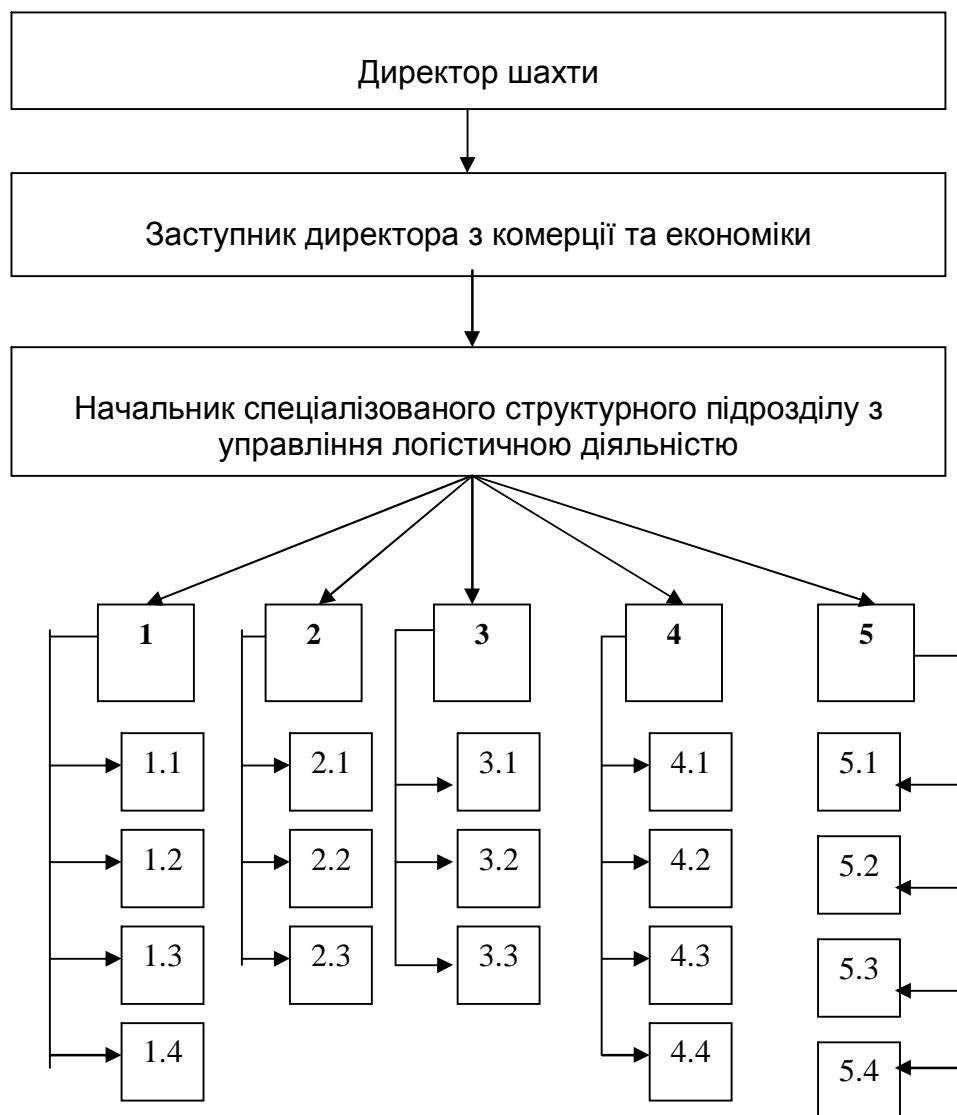

Рис. 2. Другий варіант організаційної структури управління логістичною діяльністю шахти

5. Служба маркетингу – спеціалісти з: 5.1. проведення маркетингових досліджень ринків вугілля та аналізу конкурентів і споживачів; 5.2. SWOT-аналізу; 5.3. оформлення заявок на поставку вугільної продукції, визначення умов оплати, укладання договорів на поставку зі споживачами; 5.4. аналізу, обліку та контролю витрат на здійснення збутової діяльності.

Авторами визначено складові очікуваного ефекту від удосконалення організаційної структури управління логістичною діяльністю на вугільних шахтах. До них відносяться:

- економія витрат, пов'язаних з формуванням фонду оплати праці за рахунок скорочення робочих місць у діючих відділах маркетингу, збуту та матеріально-технічного забезпечення на шахтах;
- економія витрат на здійснення логістичної діяльності вугільної шахти за рахунок скорочення:
- витрат на матеріально-технічне забезпечення – воно досягається на основі удосконалення системи планування, обліку та аналізу витрат, пов'язаних з придбанням матеріальних ресурсів, а також організації інформаційного забезпечення процесу управління матеріально-технічним постачанням;
- витрат на здійснення збутової діяльності – за рахунок скорочення часу на обслуговування споживачів, прискорення оформлення відповідної документації, підвищення оперативності прийняття управлінських рішень та рівня сервісу обслуговування споживачів;
- транспортних витрат – через раціональне використання вагонів за вантажопідйомністю, підвищення рівня узгодженості графіків їх руху та формування оптимальних маршрутів транспортних засобів.
- Здійснено апробацію запропонованого методичного підходу до оцінки ефекту від удосконалення організаційних структур управління логістичною діяльністю на прикладі двох з обстежених шахт.

Розрахунки показали, що очікуваний ефект від удосконалення організаційної структури управління логістичною діяльністю за першим варіантом на одній з обстежених шахт складає 4,9 млн. грн. на рік. Очікуваний ефект від удосконалення оргструктури управління логістичною діяльністю за другим варіантом на другій обстеженій шахті складає 0,8 млн. грн. на рік.

Таким чином, розроблені рекомендації щодо удосконалення організаційної структури управління логістичною діяльністю сприятимуть зростанню рівня узгодженості дій між спеціалізованим структурним підрозділом з управління логістичною діяльністю та постачальниками матеріальних ресурсів, вантажно-транспортними організаціями при укладанні договорів на оренду транспортних засобів; покращенню якості обслуговування учасників логістичних процесів; підвищенню рівня обслуговування споживачів і прибутковості від реалізації вугільної продукції споживачам.

Таким чином, **наукова новизна отриманих результатів дослідження** полягає в розробці пропозицій щодо удосконалення організаційної структури управління логістичною діяльністю на шахтах.

Практична значущість результатів дослідження полягає в тому, що запропоновані рекомендації можна використовувати при розробці організаційних структур управління логістичною діяльністю на вугільних шахтах, а також при обґрунтуванні рішень щодо підвищення ефективності їх функціонування.

Література

1. Коніщева Н.Й., Трушкіна Н.В. Управління логістичною діяльністю підприємств вугільної промисловості // Маркетинг та логістика в системі менеджменту: V Міжнар. на-

- ук.-практ. конф. Львів, 7–9 жовтня 2004 р. – Львів: Нац. ун–т “Львівська політехніка”, 2004. – С. 149–152.
2. Коніщева Н.Й., Трушкіна Н.В. Управління логістичною діяльністю промислових підприємств // Економіка промисловості. – 2005. – № 1. – С. 114–123.
 3. Коніщева Н.Й., Трушкіна Н.В. Управління логістичною діяльністю вугільного підприємства // Вісник Тернопільської академії народного господарства. – 2005. – № 4. – С. 57–66.
 4. Коніщева Н.Й., Трушкіна Н.В. Управління логістичною діяльністю як чинник підвищення ефективності використання стратегічного потенціалу вугільного підприємства // Вісник Хмельницького національного університету. – 2005. – № 6. – Т. 1. Економічні науки. – С. 10–15.
 5. Коніщева Н.Й., Трушкіна Н.В. Підвищення ефективності управління логістичною діяльністю вугільного підприємства // Проблеми підвищення ефективності функціонування підприємств різних форм власності: Сб. науч. тр. – Донець: Ін–т економіки промисловості НАН України, 2005. – С. 75–89.
 6. Трушкіна Н.В. Напрями удосконалення управління логістичною діяльністю вугільного підприємства // Экономические проблемы и перспективы стабилизации экономики Украины: Сб. науч. тр. – Донець: Ін–т економіки промисловості НАН України, 2005. – С. 337–351.
 7. Коніщева Н.Й., Трушкіна Н.В. Комплексна оцінка ефективності логістичної діяльності вугільних підприємств // Вісник Хмельницького національного університету. – 2006. – № 5. – Т. 3 (84). – С. 74–78.
 8. Коніщева Н.Й., Трушкіна Н.В. Обґрунтування доцільності створення логістичних центрів на вугільних підприємствах // Науковий потенціал світу’ 2004: I Міжнар. наук.-практ. конф. Дніпропетровськ, 1–15 листопада 2004 р. – Т. 20. Економіка підприємства. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2004. – С. 56–58.
 9. Трушкіна Н.В. Формування організаційної структури управління логістичною діяльністю на вугільному підприємстві // Экономические проблемы и перспективы стабилизации экономики Украины: Сб. науч. трудов. – Донець: Ін–т економіки промисловості НАН України, 2004. – С. 246–254.
 10. Коніщева Н.Й., Трушкіна Н.В. Пропозиції щодо створення спеціалізованого структурного підрозділу з управління логістичною діяльністю вугільного підприємства // Економічний вісник Національного гірничого університету. – 2005. – № 1. – С. 97–107.
 11. Трушкіна Н.В. Удосконалення організаційної структури управління логістичною діяльністю вугільної шахти // Економічний вісник Національного гірничого університету. – 2006. – № 1. – С. 86–91.

Крохмалюк І.В., Школяренко О.О.

ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ МАРКЕТИНГУ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Інноваційний процес — складний комплексний організаційний захід із насиченими інформаційними етапами прийняття різнорідних рішень. Концептуальна організація маркетингового підходу до інноваційного процесу дозволяє знизити ризик помилкових рішень і неефективних витрат у процесі виконання НДКР і організації серійного виробництва нового товару. Інновація, як правило,

є результатом складної взаємодії різних сфер діяльності корпоративного підприємства. Після розробки нового продукту потрібні інвестиції у виробництво. Для зменшення інноваційних ризиків необхідним є випробування нового продукту, в тому числі на потенційних споживачах. Для окупності витрат на розробку і виробництво продукту він повинен зберігати свої переваги на ринку для повторних продажів протягом певного часу. Аналіз джерел вказує на те, що для розробників найважливішими є наступні маркетингові оцінки: результати випробування, перше повторення, звикання, частота продажів.

Зауважимо, що концепція розробки нових видів продукції на основі маркетингу припускає дотримання трьох принципів;

- потреби нового продукту у споживачів;
- координації діяльності для задоволення потреб споживачів;
- аналіз прибутковості (аналіз результатів інноваційної діяльності).

У сучасній концепції маркетингу у сфері інноваційної діяльності суттєве значення, на нашу думку, має вивчення ринків новацій та інновацій. Ці дослідження повинні стати основою розробки стратегій тактики поведінки підприємства на ринках, проведення цілеспрямованої товарної політики. Використання маркетингових досліджень у сфері інноваційної діяльності має різноманітні варіації залежно від підприємства й типу необхідної інформації. Незважаючи на те, що більшість підприємств проводить маркетингові дослідження у тій чи іншій формі, спеціалізовані відділи створюються, як правило, великими й середніми підприємствами корпоративного типу. Крім того, підприємства, що розробляють і впроваджують інновації у сфері споживчих товарів (наприклад, харчова та легка промисловість), витрачають на маркетингові дослідження більше засобів, ніж підприємства, що випускають інноваційну продукцію виробничого призначення.

Сучасний ринок інформаційних послуг являє собою сукупність економічних, правових і організаційних відносин із продажу і купівлі інформаційних послуг, що складаються між постачальниками і споживачами інформації. Ринок маркетингової інформації, на нашу думку, можна умовно поділити на такі основні сектори: економічна інформація; біржова й фінансова інформація; професійна та науково-технічна інформація; комерційна інформація; статистична інформація; масова й споживча інформацій; результати маркетингових досліджень на замовлення.

Відповідно до концепції Ф. Котлера СМІ доцільно формувати шляхом створення чотирьох підсистем:

1. підсистеми внутрішньої звітності;
2. підсистеми збирання поточної зовнішньої маркетингової інформації;
3. підсистеми маркетингових досліджень;
4. підсистеми аналізу маркетингової інформації.

Підсистема внутрішньої звітності відображає показники поточного обсягу продажів товарів, суми витрат, матеріальні запаси, рух готівки, дебіторську і кредиторську заборгованість. Ця підсистема цілком

підтримується комп'ютерами і комп'ютерними мережами, що забезпечує оперативність і точність інформаційних даних. Підсистема збирання поточної зовнішньої маркетингової інформації забезпечує менеджерів і вище керівництво інформацією про зовнішнє середовище. Підсистема маркетингових досліджень забезпечує регулярне визначення даних, необхідних для вирішення маркетингових задач, а також їхнє збирання, аналіз і звіт про результати. Підсистема активно підтримується комп'ютерами. В таких системах, як правило, використовується програмне забезпечення баз даних, електронних таблиць, графічне моделювання, різні спеціальні пакети статистичної обробки даних. Базис підсистеми маркетингових досліджень утворюють дві групи засобів: 1. засоби статистичного моделювання («статистичний банк»), що є сукупністю сучасних методик статистичної обробки інформації; 2. набір спеціальних маркетингових моделей, що сприяють прийняттю оптимальних маркетингових рішень.

За підсумком аналізу різних джерел підсистема аналізу маркетингової інформації повинна виконувати такі функції за визначеною технологічною схемою: виявлення проблем і формування цілей дослідження; добір джерел інформації; збирання й обробка інформації; аналіз інформації і даних; звіт про отримані результати.

На практиці більшості маркетингових служб підприємств корпоративного типу, що проводять інноваційну діяльність, теоретична градація розглянутих підсистем виявляється в інтегрованому вигляді. Процес розробки і виходу товару на ринок включає етапи від генерації ідей до початку комерційної реалізації товару. У цей час підприємство формує потенційні варіанти товару, одержує уявлення про споживачів, оцінює варіанти й усуває найменш привабливі, розробляє дослідні зразки продукції, випробує їх і впроваджує на ринку. На перших етапах це може викликати істотні витрати. Тому ефективна маркетингова політика виявляється в ретельній перевірці концепції товару на ранніх етапах інноваційного циклу.

Середні підприємства корпоративного типу (акціонерні підприємства, які у галузі легкої промисловості України складають переважну більшість) для вирішення маркетингових задач можуть застосовувати автономні маркетингові програми. Якщо в корпоративних модулях відсутні засоби підтримки підсистем маркетингових досліджень, то можливе вирішення цієї проблеми шляхом: замовлення проведення маркетингових досліджень спеціалізованим маркетинговим фірмам; або створення власного відділу маркетингових досліджень, що використовуватиме будь-які придатні програмні засоби.

Зауважимо, що інформаційна технологія повинна надати можливість створення довідника характеристик товарів, засобів аналізу купівельних оцінок. Для обробки купівельних оцінок спеціалізований програмний модуль повинен забезпечувати автоматичний перехід від якісних (зовнішніх) оцінок до їх кількісних (внутрішніх) еквівалентів. Порівняльна характеристика найпопулярніших в Україні маркетингових програм показує, що найменшу

кількість обмежень щодо спеціалізованих аналітичних методів маркетингу мають дві програми: «BEST-Marketing» і «Marketing Expert». При цьому програма «BEST-Marketing» є більш доступною для підприємств за ціновими характеристиками. Визначимо, що сучасні телекомунікаційні технології, засновані на використанні Інтернет, створюють для маркетингових підрозділів підприємств: по-перше, широкі можливості реклами товарів і послуг; по-друге, додаткові можливості продажу через Інтернет-магазини. Однак додаткові можливості продажу, на нашу думку, пов'язані зі значним ризиком при проведенні взаєморозрахунків. Зауважимо, що підприємства, які мають свою Web-сторінку (сайт) в Інтернет, можуть розміщувати на ній свою рекламу. Підприємства, що не мають таких сторінок, можуть розміщувати свою рекламу на сайтах інших підприємств. Основною формою розміщення реклами на сайтах є банер — вузька екранна смужка, на якій міститься рекламний текст або малюнок. Програмне забезпечення Web-технології дозволяє вести облік відвідувань сайту, що дає уявлення про зацікавленість клієнтів й оцінювати ефективність електронної реклами. Програма «Marketing Expert» підтримує колективну роботу над корпоративним планом маркетингу. Декілька підрозділів можуть самостійно планувати свої дії, знаходячись в одному проекті.

Вирішення задач аудиту маркетингу є початком стратегічного планування, пов'язаного зі створенням карти ринку. На карті розміщуються структурні елементи підприємства (відділи, канали збуту), зовнішні сегменти ринку (території, товарні групи, цільові групи споживачів, конкуренти) і заходи маркетингу, що визначені для конкретних сегментів. Процедура складання карти ринку являє собою практичну сегментацію ринку, у ході якої визначаються основні цільові групи споживачів. Об'єкти (сегменти) разом з їхніми зв'язками, нанесеними на карту, утворюють деревоподібну структуру моделі підприємства. Сегментний аналіз прибутковості для будь-якого об'єкта карти ринку, на нашу думку, є одним з основних елементів аудиту маркетингу. Зіставлення доходів від продажів і витрат може бути забезпечене тим, що кожний сегмент має оригінальні значення властивостей: дані про продажі, ціни, знижки, витрати маркетингу.

Можна зробити висновки після викладеного матеріалу. Специфіка інноваційної діяльності підприємств корпоративного типу у сфері легкої промисловості визначається швидкою зміною асортименту товарів, розширенням сфери застосування нових технологій, істотною динамікою розробок, виробництва і виведення нових товарів на ринок. Інноваційна діяльність проводиться на основі періодичного комплексного аналізу з метою порівняння досягнень у галузі новацій із потенціалом ринку і визначення можливості використання ринку у наступних періодах. Інноваційна діяльність і конкурентна стратегія підприємства безпосередньо пов'язані із застосуванням маркетингового підходу в розробці нових товарів і виведенні їх на ринок. Ефективне використання маркетингової інформації у сфері інноваційної діяльності можливе тільки в умовах створення системи маркетингової

інформації (СМІ). Необхідність формування СМІ пов'язана із концепцією сучасного маркетингу. Середні підприємства корпоративного типу для вирішення маркетингових задач можуть застосовувати автономні маркетингові програми. Порівняльна характеристика найпопулярніших в Україні маркетингових програм показує, що найменшу кількість обмежень за спеціалізованими аналітичними методами маркетингу мають дві програми: «BEST- Marketing» і «Marketing Expert». При цьому програма «BEST-Marketing» є більш доступною для підприємств за ціновим характером.

Лавренюк О.Л., Коробский Р.В.

СТРАТЕГИЯ ПЕРСПЕКТИВНОГО РАЗВИТИЯ УГОЛЬНОЙ ОТРАСЛИ

Уголь — единственный энергоноситель, объемы которого потенциально достаточны для полного обеспечения потребностей национальной экономики. Поэтому угольная промышленность Украины является гарантом энергетической независимости государства.

Следует отметить, что из-за недостаточных капитальных вложений в предыдущие годы в угольную промышленность в Украине самый старый среди стран СНГ шахтный фонд. В результате сформировался отрицательный баланс производственных мощностей. Почти 96% шахт свыше 20 лет работают без реконструкции. Из-за медленной реструктуризации отрасли в эксплуатации находится много мелких и средних убыточных неперспективных предприятий.

Угрожающие масштабы приобрел износ активной части промышленно-производственных фондов отрасли.

Как результат, в отрасли накопились такие основные проблемы:

- устаревший морально и физически изношенный шахтный фонд, который определяет низкую инвестиционную привлекательность для осуществления инновационной модели модернизации и развития угольной промышленности;
- катастрофическая потеря кадрового потенциала вследствие непрестижности шахтерской профессии;
- хронический недостаток средств как на обеспечение текущего функционирования, так и на развитие угледобывающих предприятий;
- нерешенность вопросов относительно адаптации механизма ценообразования на угольную продукцию к условиям рыночных отношений;
- отсутствие рыночных механизмов и стимулов для повышения эффективности работы угледобывающих предприятий;
- необеспеченность экологической безопасности при ликвидации шахт; несоответствие цен на горно-шахтное оборудование и угольную продукцию;

- неудовлетворительное состояние отраслевой науки из-за хронической нехватки средств, морального и физического старения лабораторно-исследовательской базы, потери кадрового потенциала по причине низкой заработной платы и нерешенности социальных проблем.

Таким образом, сложилось противоречие между чрезвычайно важным значением угольной промышленности для экономики и энергетической безопасности государства и крайне сложным состоянием отрасли по экономическим, финансовым, техническим и социальным критериям. Стратегическая цель развития угольной промышленности состоит в стабилизации и дальнейшем развитии для достижения экономически обоснованных объемов производства угольной продукции, требуемых для энергетической безопасности государства. Для достижения цели В.Г. Красник считает необходимым следующее:

- реализация возможностей страны и угледобывающих предприятий в вопросах, касающихся финансирования развития отрасли, и в их закреплении на государственном уровне, консолидация государственных средств для вывода из кризисного состояния и развития;

- осуществление неотложных мер по обеспечению предприятий квалифицированными кадрами, повышению профессионального уровня персонала на производстве, престижности шахтерского труда путем увеличения уровня оплаты, а также по социальной защите работников в процессе реструктуризации и проведения приватизации;

- комплектация шахт современным горно-шахтным оборудованием;

- введение государственного механизма ограничения монопольно высоких цен на горно-шахтное оборудование и материально-технические ресурсы для угледобывающих предприятий;

- разработка и реализация программ по восстановлению шахтостроительного комплекса;

- адаптация угледобывающих предприятий к рыночным условиям хозяйствования и создание действенных правовых условий для привлечения негосударственных инвестиций в развитие отрасли [1].

Доктор технических наук Б.А. Грядущий видит необходимым пересмотреть стратегию развития угольной отрасли. Основными направлениями, которые должны быть отражены в комплексной программе развития отрасли, считает:

- уточнение стратегических запасов и определение целесообразных объемов добычи угля и сопутствующих ему других полезных ископаемых;

- организационное и духовное возрождение горной науки как основы развития отрасли, обеспечение выхода ее на передовые позиции в мире;

- возрождение и реконструкция шахтного фонда (аудит, инвентаризация и ранжирование по степени пригодности к внедрению прогрессивных технологических решений; определение объемов горных работ; развитие программы возрастания технического уровня шахтного фонда)

- ергономические и экологические аспекты стратегии: подготовка и переподготовка кадров; престиж горных профессий; охрана труда, коллективные и индивидуальные средства защиты; разработка программ закрытия шахт, рекультивации земель и ликвидации отрицательных последствий работы шахт и комплексов.

- экономические аспекты стратегии: введение дифференцированной рентабельной платы; создание кадастра горно-геологических условий горного отвода; изменение структуры себестоимости единицы добываемой продукции; поэтапное обеспечение рентабельности производства [2].

Как отмечает в своей статье Г.Г. Литвинский, проведенный ретроспективный анализ состояния горно-добывающей промышленности позволил выявить и сформулировать принципиальные технические противоречия, показать направления их преодоления путем принятия нестандартных решений, основанных на прогрессивных концепциях и законах развития технических систем. В результате разработана научная доктрина создания шахты в виде энергетически самодостаточного и экологически чистого предприятия [3].

Литература

1. В.Г. Красник. Программы перспективного развития угольной промышленности Украины. «Уголь Украины», №12, 2006.
2. Б.А.Грядущий, Е.П. Мухин, В.Б. Грядущий. Стратегические направления возрождения угольной отрасли. «Уголь Украины», №1, 2007.
3. Г.Г. Литвинский. Стратегия развития горной промышленности. «Уголь Украины», №12, 2006. – с.3-6.

Лещова О.С., Лизунова О.М.

МАРКЕТИНГ ПЕРСОНАЛУ ЯК ВИД ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РИНКУ ПРАЦІ МОЛОДИХ ФАХІВЦІВ

В Україні, яка трансформує свою економіку в соціально-ринкову, проблеми функціонування ринку праці молодих фахівців набувають статусу першочергових. В умовах перехідного періоду, коли проходить становлення досконалих трудових відносин, ситуація на вітчизняному ринку праці характеризується багатьма негативними тенденціями. Альтернативою ринку праці молодих фахівців у плановій економіці було державне замовлення. Випускники вузів разом з дипломом отримували направлення на роботу. Таким чином, держава вирішувала проблему працевлаштування молоді без досвіду роботи. Сучасний ринок праці молодих фахівців чітко характеризує кожен вищий навчальний заклад. Рівень працевлаштування, оплати праці, посада випускників – це один із показників, який формує імідж навчального закладу. А формування власного обличчя (іміджу) вимагає термінового вивчення та аналізу. Практична цінність діяльності в даному напрямі полягає у створенні спільної методичної бази інформаційно-практичного забезпечення студентства з

метою підвищення конкурентоспроможності навчальних закладів на вітчизняному ринку праці та входження у світовий ринок освітніх послуг.

Проблема людських ресурсів і виховання нового покоління керівників та менеджерів, які були б здатні управляти сучасними підприємствами та організаціями, є критичною від початку ринкових перетворень в Україні. Навчальні заклади повинні оцінити поточні потреби бізнесу та підходи до забезпечення цих потреб з метою коригування своїх навчальних планів, змісту навчальних курсів, технологій викладання та практики проведення дослідницької роботи. Бізнесмени очікують від бізнес-освіти не тільки якісних знань, а також формування навичок, необхідних для застосування цих знань на робочому місці.

Консорціум з удосконалення менеджмент-освіти в Україні в межах проекту «Бізнес-менеджмент-освіта в Україні» Агентства США з міжнародного розвитку здійснює щорічну програму досліджень з метою оцінки сучасного стану системи бізнес-менеджмент-освіти. Результати досліджень свідчать, що випускники вищих навчальних закладів недостатньо володіють комунікаційними навичками, не знають особливостей роботи в команді та не вміють самостійно приймати рішення, застосовувати знання з менеджмент-дисципліни на практиці. Випускникам вищих навчальних закладів бракує навичок та умінь, які є важливими для працедавців.

Такі навички та уміння, як уміння ефективно спілкуватися, здатність працювати в колективі, уміння самостійно приймати рішення, лідерський потенціал і знання професійної етики є дуже важливими для сучасних роботодавців. Близько 50% респондентів вважають, що вміння готувати ділову документацію, комп'ютерні й аналітичні навички, а також загальні навички та вміння мають для випускників суттєве значення для їхньої успішної роботи у бізнесі.

Зараз у випускників не вистачає навичок і умінь, які є важливими для роботодавців. На думку 89% респондентів уміння працювати в колективі має визначальне значення для діяльності організації, а 57% респондентів зазначили, що випускники вищих навчальних закладів такого вміння не мають. Загальні навички й уміння є важливими для 66% респондентів, 57% із них зазначили на те, що випускникам навчальних закладів не вистачає розуміння письмової й усної інформації.

Отже, випускники вищих навчальних закладів недостатньо володіють навичками комунікацій, роботи в команді й самостійно приймати рішення, а також не вміють застосовувати знання менеджмент-дисциплін на практиці.

На рівні вищого навчального закладу доцільним є створення єдиної системи управління інформаційним забезпеченням ринку праці, яка охоплює студентів та випускників даного вузу за спеціалізаціями, включає процес та методи збирання, накопичення, зберігання інформації та управління нею. З метою формування іміджу навчального закладу, підвищення рівня працевлаштування

у навчальному закладі створюється спеціальний підрозділ — інформаційний центр кар'єри.

Його основні функції — управління інформаційним забезпеченням, тобто створення спільної методичної бази інформаційно-практичного забезпечення студентства з метою підвищення конкурентоспроможності навчальних закладів на вітчизняному ринку праці та входження у світовий ринок освітніх послуг. Інформаційний центр кар'єри (далі — Центр), створений при вищому навчальному закладі у співробітництві з Асоціацією випускників цього закладу, передбачає професійну адаптацію молоді, особливо молодих кваліфікованих фахівців, здатних плідно працювати в умовах ринку, задовольняти потреби економічних структур у державному та приватному секторі. Напрями роботи Центру:

1. Налагодження безпосередніх контактів із фірмами та організаціями:

- щорічна практика студент останніх курсів бакалаврату/магістратури економічних спеціальностей у компанії;

- участь співробітників компанії в науково-практичних семінарах, спрямованих на поповнення фундаментальної освіти знаннями й навичками, практично необхідними молодим фахівцям.

2. Пошук та прийом інформації про вакансії тимчасової, сезонної та постійної роботи, можливості практики та стажування студентів.

3. Створення баз даних студентів і випускників.

4. Сприяння щодо планування кар'єрного росту студентів та випускників.

Для опанування проблеми працевлаштування та ефективного використання знань та вмінь, які були набуті у вищих навчальних закладах, студентству пропонується нова дисципліна «Маркетинг персоналу» як вид інформаційного забезпечення. Мета курсу — допомогти студентам та випускникам вищих навчальних закладів скласти власний план кар'єрного росту та опанувати мистецтво продажу власного робочого потенціалу на ринку праці. Тематичний план курсу відповідає поняттю «Маркетинг персоналу». Під поняттям «маркетинг персоналу» розуміємо вид діяльності персоналу, спрямований на визначення й покриття потреби в працевлаштуванні.

На ринку праці, як і на будь-якому іншому ринку, обов'язково є товар, тільки він має особливі властивості — це вміння і професійні знання працівників. Кар'єра, соціальний стан, і добробут кожного молодого фахівця залежать від того чи здатний він розглядати свої навички, майстерність, інтелектуальний потенціал як товар, який пропонує на ринку праці. Будуючи професійну кар'єру в умовах ринку, молодь виступає як творець і продавець своєї робочої сили, а домогтися успіху допомагає знання кон'юнктури ринку, його законів і методів роботи на ньому. Молодий фахівець повинен мотивувати кожен крок на ринку праці для більш ефективного використання власних знань та вмінь на користь розвитку підприємства або організації:

- потрібно визначити, який саме товар потрібен потенційному роботодавцю (покупцю) і де цей покупець знаходиться;

- навіть маючи ходовий і коштовний товар, не можна його продати без організації реклами та збуту. Потрібно вміти запропонувати себе потенційним роботодавцям так, щоб роботодавець захотів зустрітися й познайомитися ближче з майбутнім працівником. На зустрічі з роботодавцем поводити себе так, щоб він прийняв на роботу, запропонував гідні умови праці й оплати. Це теж складова частина маркетингу;

- купуючи товар, покупець не повинен розчаруватися в покупці. Важливо зміцнити свої позиції на отриманій роботі й домогтися успіху. Якщо ні, то кар'єра не відбудеться. У найкращому разі у молодого фахівця не буде подальшого росту. А в гіршому - він втратить роботу.

При формуванні іміджу навчального закладу важливо постійно підвищувати мотивацію студентів щодо навчання. Якість знань та вміння застосовувати їх на практиці формує конкурентоспроможність кожного випускника вищого навчального закладу.

Проаналізувавши все викладене вище, можна зробити висновок, що у статті запропоновано методи інформаційного забезпечення ринку праці молоді у вищих навчальних закладах. Методологічна розробка єдиної системи управління інформаційним забезпеченням ринку праці на рівні вищого навчального закладу вирішує проблеми мотивації та ефективності навчання, працевлаштування та самореалізації на ринку праці. Ця система повинна структурно включатися до загальної інформаційної системи навчального закладу та Інтернет. Для практичної реалізації перерахованих напрямків діяльності інформаційного центру кар'єри доцільно сформувати: банк резюме, банк вакансій та систему обміну інформації.

Лизунова О.М.

АНАЛІЗ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ РОЗВИТКУ ПАЛИВНО-ЕНЕРГЕТИЧНОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ

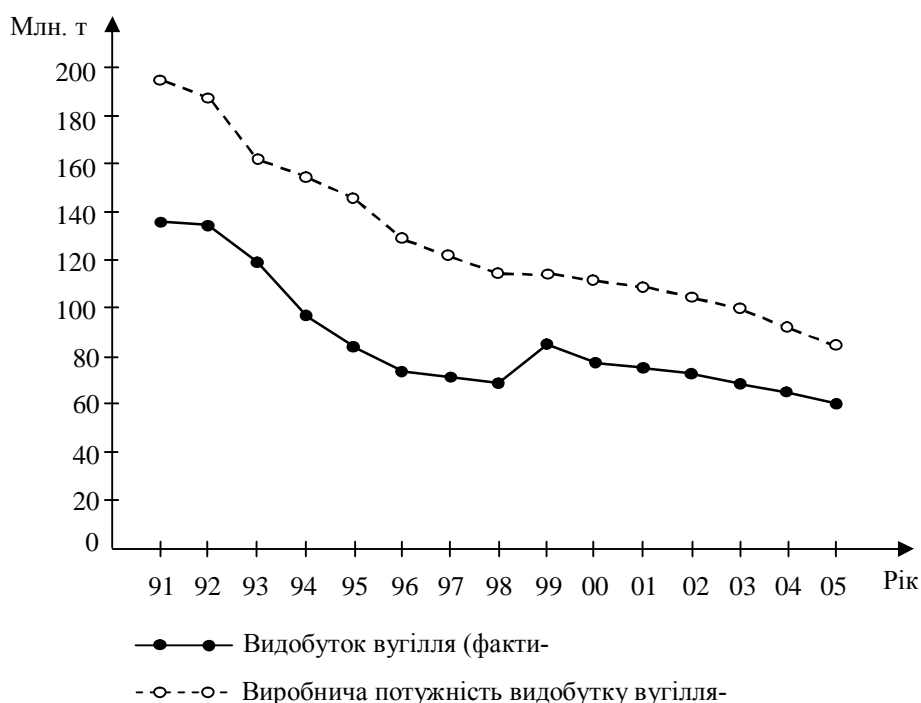
Прогнозування розвитку паливно-енергетичного комплексу і його галузей – найважливіша ланка державного управління економікою, база для ухвалення конкретних рішень по забезпеченню необхідного рівня енергетичної безпеки країни, яка передбачає надійне, своєчасне і повне задоволення потреб матеріального виробництва і соціальної сфери в паливно-енергетичних ресурсах за доступними цінами як власного виробництва, так і їх імпорту. Розглянемо становлення і розвиток вугільної промисловості в Україні; з'ясуємо причини кризи в галузі.

В різних країнах світу проблема енергетичної безпеки вирішується залежно від наявності геологічних запасів горючих корисних копалин і можливостей самозабезпечення енергоресурсами, від рівня розвитку економіки, зокрема

її валютної ефективності, і від вибраних пріоритетів державної енергетичної політики.

Згідно статистичних даних, в структурі світових запасів органічного палива на вугілля доводиться 57 %, на нафту – 28% і на природний газ –15%. В Україні ці показники складають відповідно 67 %, 7% і 26 %. Загальний обсяг запасів вітчизняного вугілля складає близько 117 млрд. тонн, з них промислових – до 9 млрд. тонн, з яких майже 3,5 млрд. тонн – енергетичне вугілля.

Проаналізуємо виробничий потенціал галузі. В даний час у вугільній промисловості функціонують близько 180 шахт і 3 розрізи. Протягом 1992–2006 р.р. виробнича потужність вугледобувних підприємств зменшилася з 135 млн. до 60,5 млн. тонн на рік (мал.1).

Мал.1 Динаміки виробничих потужностей і обсягів видобутку вугілля, млн.т

Починаючи з 1991 року видобуток вугілля в країні постійно скорочувався і в 1998 р. склав всього 66,5 млн.т. В 1999 р. ця тенденція припинилася Але з 2000г. поновлюється зниження обсягів виробництва і по сьогоднішній день спостерігається криза вугільної галузі.

Майже 96 % шахт понад 20 років працюють без реконструкції; 2/3 основного стаціонарного устаткування відпрацювали нормативний термін експлуатації і потребують негайної заміни. Питома вага вугледобувних механізованих комплексів і прохідницьких комбайнів сучасного технічного рівня складає лише третину, а нових навантажуючих машин і стрічкових конвеєрів – близько 15%. На шахтах, які розробляють пласти крутого падіння, майже 60% загального обсягу вугілля добувається з використанням відбійних молотків.

Продуктивність праці у вугільній промисловості України у декілька разів нижче в порівнянні з Росією, Німеччиною, Польщею і в десятки разів нижче, ніж в США, Канаді, Австралії, Південній Африканській Республіці. Переважна більшість вугільних шахт і розрізів збиткова. Рівень заробітної платні найнижчий серед інших галузей паливно-енергетичного комплексу, внаслідок чого на підприємствах промисловості росте дефіцит кадрів.

В Україні сучасний рівень енергетичної безпеки за основними ознаками і прийнятими в світі критеріям є недостатнім. Для підвищення його за рахунок диверсифікації імпорту енергоносіїв слід щонайменше намітити шляхи для диверсифікації поставок, створити економіку з рівнем валютної ефективності, достатнім для розрахунків за імпорт їх необхідної кількості. Це потребує значних термінів і засобів, яких Україна не має. Тому на найближчі 10–15 років реальним шляхом посилення енергетичної безпеки держави є збільшення рівня самозабезпечення енергоносіями, зокрема вугіллям.

За станом сировинної бази палива Україна достатньо (на сотні літ) забезпечена тільки вугіллям, в країні створена виробнича база і інфраструктура для його здобичі. Тому об'єктивно галузь є і залишатиметься основним постачальником палива на внутрішній ринок, гратиме ведучу роль в підтримці належного рівня енергетичної безпеки. Саме така роль відведена вугільній галузі в проекті «Енергетична стратегія України на період до 2030 року і подальшу перспективу».

Українська вугільна промисловість знаходиться в кризовому стані, унаслідок чого є збитковою галуззю.

Криза вугільної галузі приречена наступними причинами: недостатнє фінансування галузі; невиконання програм розвитку вугільних підприємств; недостатньо продумані організаційні перебудови в галузі; відсутність фінансової підтримки інноваційної діяльності у вугільній промисловості.

Для забезпечення подальшого нормального функціонування вугільної промисловості України необхідно:

- відповідно до норм ВТО тимчасове збільшення її державної фінансової підтримки і прискорення реструктуризації (ліквідації або консервації безперспективних шахт, модернізації перспективних і будівництва нових рентабельних шахт) з метою подальшого скорочення і можливої в майбутньому відміни державного субсидування;

- встановлення ітеративного порядку розробки і реалізації довгострокової програми розвитку галузі з щорічним коректуванням завдань залежно від фінансових можливостей держави і обставин, що змінюються;

- забезпечення рівноправної ринкової конкуренції різнорентабельних вугледобувних підприємств, не залежно від форм власності, у тому числі, за право отримання державних субсидій;

- розширення роздержавлення галузі, аж до безкоштовної передачі в приватну власність або оренду (концесію) збиткових шахт потенційним інвесторам, введення біржової (аукціонної) торгівлі вугільною продукцією, перебудова системи державної підтримки вугледобувних підприємств на стимулюючих почат-

ках, вдосконалення організаційної структури управління державним сектором галузі з регламентацією ступеня самостійності шахт залежно від їх рентабельності.

З метою поліпшення економічного стану вугільної промисловості, запропонована довгострокова програма (10 років) розвитку галузі може бути використана керівниками шахт на конкретному вугледобувному підприємстві в процесі формування заходів по поліпшенню економічного стану і подальшому розвитку вугільної промисловості на найближчу перспективу.

Мартінович В.Г., Лисенко С.М.

ЗНИЖЕННЯ ОПЕРАЦІЙНИХ ВИТРАТ ВУГІЛЬНОГО ПІДПРИЄМСТВА ЗА РАХУНОК ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЕНЕРГОЗБЕРІГАННЯ

Існуючі прогнози розвитку світової економіки на довгостроковий період свідчать, що споживання енергоресурсів буде зростати. В наш час більше 90% енергії, необхідної людині, отримують за рахунок зпалення вугілля, газу, нафти. Вичерпність запасів, зростаюча вартість видобутку й транспортування, а також безперервне підвищення цін вимагають економити традиційні види палива, шукати нетрадиційні джерела енергії, застосовувати більш ефективні інноваційні ресурсозберігаючі механізми та види обладнання.

Інноваційний розвиток вугільної промисловості доцільно здійснювати за рахунок локальних заходів НТП, проведених на окремих підприємствах (шахтах, збагачувальних фабриках), капітальної реконструкції шахт і нового шахтного будівництва. Локальні заходи досить різноманітні і можуть застосовуватися у всіх технологічних процесах і ланках вугільного виробництва. У вигляді "нововведень" їх розробляють наукові, конструкторські і проектні організації і як "інновації" реалізують у виробництві. [1, с. 21-22]

На сьогоднішній день питання щодо енергозбереження для багатьох вугільних підприємств є стратегічним, тому мета цієї роботи полягає у виявленні можливостей раціонального використання палива і енергії та впровадження інноваційних енергозберігаючих технологій шляхом аналізу виконання програми енергозбереження вугільної компанії, результатом чого має стати зниження операційних витрат.

Реальну допомогу у вирішенні питань економії паливно-енергетичних ресурсів (ПЕР) може надати енергетичне обстеження. Це один з інструментів економічної політики підприємства у сфері енергозбереження, який полягає в технічному обстеженні процесів енерговикористання та розробці рекомендацій щодо впровадження організаційних, правових, технічних і технологічних заходів енергозбереження, а також розробці науково обґрунтованих норм і нормативів питомих витрат енергії. [2, с. 14]

Одним із лідерів вугільної промисловості є ВАТ „Вугільна компанія „Шахта „Красноармійська-Західна №1”, яка завдяки використанню енергозберігаючих технологій у 2004 році по відношенню до 2003 р. зменшила витрати електроенергії на 1 т готової вугільної продукції на 0,47 грн., у 2005 (до 2004 р.) зменшила на 0,33 грн/т.

НДІГМ ім. Федорова разом з інженерно-технічними працівниками шахти „Красноармійська-Західна №1” виконали енергоаудит цього підприємства. Об'єкти енергоаудиту – шахта в цілому та найбільш енергоємні технологічні процеси (провітрювання, виробітка та використання стислого повітря, спускання-підймання вантажів і людей, магістральний конвейерний транспорт, відкачування води, виробництво тепла та ін.). Було обстежено технологічне обладнання та процеси споживання ним електроенергії та енергоносіїв (вугілля, води, стислого повітря, метану). Аналіз отриманих даних дозволив обґрунтувати організаційні й технічні заходи щодо економії енергії та енергоносіїв, скорочення витрат на їх оплату.

На шахті „Красноармійська-Західна №1” інноваційна модель частотно-керованого електропривода механізмів колосникових решіток вугільного котла визначена як локальний захід НТП. Пропонується для привода механізму колосникових решіток застосувати частотно-керований електропривод на основі встановленого приводного електродвигуна потужністю 5,5 кВт, з частотою обертання 3000 об/хв. та перетворювача частоти виробництва фірми АВВ.

Розрахунок економічної ефективності впровадження частотно-керованого електропривода для механізму колосникової решітки вугільного котла ґрунтується на порівнянні обсягу споживання електроенергії існуючим (приводним електродвигуном) і пропонованим електроприводом.

Економія потужності дорівнює різниці потужностей, що споживається встановленим й пропонованим електроприводами:

$$PE = P_{ум} - P_{чк} = 7,7 - 1,83 = 5,87 \text{ кВт},$$

де $P_{ум}$ – сумарна активна потужність, що споживається існуючим електроприводом;

$P_{чк}$ – активна потужність, що споживається частотно-керованим електроприводом;

Економія електроенергії за місяць дорівнює:

$$W_m = PE * 24 * 30 = 5,87 * 24 * 30 = 4226,4 \text{ кВт*год/міс.}$$

Приймаємо, що на головному стволі один котел працює цілий рік, а другий – півроку. Річна економія електроенергії при впровадженні двох електроприводів складе:

$$W_p = W_m * (6 + 12) = 4226,4 * 18 = 76075,2 \text{ кВт*год/рік.}$$

Вартість зекономленої електроенергії за рік складе:

$$BE = (W_p * CE) / 2,$$

де $CE = 0,372$ грн/кВт*год – вартість 1 кВт*год для одного електропривода.

$$BE = (76075,2 * 0,372) / 2 = 14149,98 \text{ грн/рік.}$$

Таким чином, за рахунок впровадження інноваційних технологій енергозберігання на досліджуваному підприємстві можливе зниження операційних витрат порівняно з минулим роком на суму 14149,98 грн. за рахунок економії 76075,2 кВт*год. електроенергії.

Список використаних джерел

1. В.Е. Нейенбург, Ю.З. Драчук. Об инновационной модели структурной перестройки угольной промышленности Украины//Уголь Украины. – 2004. - №12.
2. В.И. Мялковский, Н.А. Чехлатый, Н.П. Демченко. Повышение энергетической эффективности систем подземного электроснабжения шахты// Уголь Украины. – 2006. - №5.

Моїсєєва Ю.Ю., Григоренко А.Є.

ВДОСКОНАЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КАФЕДР ЯК НАПРЯМ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ВНЗ

В наш час ВНЗ працюють в умовах конкуренції, тому великого значення набувають репутація випускників, їх корпоративна культура, різноманітні „ноу-хау”, монографії ВНЗ, його методичні посібники, підручники, статті, доповіді та інше. Підвищення конкурентоспроможності ВНЗ в сучасних умовах при обмежених матеріальних ресурсах потребує підвищення якості викладацького процесу.

Педагогічні колективи кафедр ВНЗ мають розв’язувати широке коло проблем, пов’язаних з упровадженням інформаційних комп’ютерних технологій і засобів телекомунікації в навчальний процес і науково-дослідну діяльність. Це потребує вдосконалення інформаційного забезпечення ВНЗ на всіх рівнях його діяльності. Деякі аспекти цієї проблеми розглядалися в працях Воронкової А.Є., Гриньової Н.Є., Холмської Г.Д., Марюти А.М., Зубенко Ю.Д. та інших науковців.

Якісне управління основними робочими процесами потребує різних видів інформації. Насамперед треба визначити, що ж таке інформація? Інформація є сукупністю відомостей про факти, об’єкти, події та ідеї, які в даному контексті мають цілком певне значення. На різних рівнях менеджменту використовують різні види інформації:

1) На стратегічному рівні використовується інформація, що допомагає планувати і приймати рішення про довгостроковий напрямок діяльності ВНЗ. Треба уважно проаналізувати зовнішнє оточення, щоб знайти і застосувати рішення, що допоможуть ВНЗ ефективно діяти в цьому оточенні через певний час (потенційні абітурієнти та ін.). Необхідна на цьому рівні інформація — комплексна, нерутинна й орієнтована на перспективу.

2) Інформація, використовувана на рівні підрозділів (кафедр) стосується направляючих і контрольних дій підлеглих одиниць ВНЗ.

3) На операційному рівні цікавляться щоденним виконанням різних задач у межах їхніх сфер відповідальності. Вони планують, організують і контролюють повсякденну роботу усередині ВНЗ.

4) Реєстрація різноманітної документації є основою для генерування інформації усередині ВНЗ. У минулому така реєстрація проводилася на папері — у головних книгах, на спеціальних картах, у формулярах та ін. Як тільки одержали поширення комп'ютери, обсяги нагромадження такої інформації різко зросли.

Управлінська діяльність в Красноармійському індустріальному інституті ДонНТУ дворівнева (деканат-кафедра). Деканат виконує організаційну функцію управління з надання освітніх послуг та координує діяльність кафедр щодо організації навчального процесу. Кафедра орієнтована на кінцевий результат, самоорганізацію, самоналагоджуваність. Високий рівень розвитку відносин між деканатом та кафедрами дозволяє системі управління гнучко адаптуватися до завдань і умов Болонського процесу, тобто здійснювати саморозвиток системи менеджменту. Тобто вдосконалення інформаційного забезпечення доцільно розпочинати не зверху, а знизу, тобто з того рівня, де формують знання, навички, вміння і моральні якості майбутніх спеціалістів, і де визначається якість результатів навчальної діяльності.

Якість результатів навчального процесу забезпечується через управління якістю основних робочих процесів ВНЗ. В свою чергу, якісне управління основними робочими процесами обумовлюється такими чинниками, як:

- якість змісту навчальних програм відповідного рівня (бакалавр, магістр) і напряму освіти;
- якість підготовки абітурієнтів і студентів;
- позитивна мотивація студентів;
- якість методичного і матеріально-технічного забезпечення навчального процесу;
- якість підготовки професорсько-викладацького і допоміжного персоналу;
- позитивна мотивація персоналу;
- якість технологій навчання;
- якість технологій тестування і перевірки знань, вмінь і навичок студентів;
- якість виховної (кураторської) роботи студентів;
- якість загального менеджменту університету. [1]

Вдосконалення інформаційного забезпечення ВНЗ націлено на поліпшення рівня підготовки студентів та оптимізацію навчального процесу через інтеграцію інформаційних комп'ютерних технологій в усі сфери діяльності кафедри.

По-перше, це формування інформаційної культури майбутніх спеціалістів. Складовими інформаційної культури є знання про закони функціонування інформаційного середовища, володіння методами й прийомами роботи з інформацією, розміщеною в глобальній мережі Інтернет, вміння орієнтуватися в інформаційних потоках, відбирати та швидко оброб-

ляти інформацію, а також готовність до співпраці та взаємо обміну інформацією з колегами й членами суспільства завдяки використанню телекомунікаційних засобів і технологій.

По-друге, це застосування інформаційних комп'ютерних технологій для вдосконалення й оновлення форм, методів, засобів навчання дисциплін науково-природничої та професійно-практичної підготовки. Значне місце в сучасному інформаційно-методичному забезпеченні навчального процесу ВНЗ посідає комп'ютерне програмне забезпечення навчального призначення та комп'ютерно-орієнтовані методики навчання, націлені на забезпечення активної пізнавальної діяльності й високий рівень самостійності студентів у процесі здобуття знань.

Це також використання інформаційних комп'ютерних технологій в науково-дослідницькій та в організаційній діяльності кафедр – для автоматизації інформаційного забезпечення управління навчально-виховним процесом і науковими проектами. [2]

Таким чином, вдосконалення інформаційного забезпечення кафедри є важливим кроком у напрямку підвищення підготовки спеціалістів, оскільки дає широкі можливості для інформаційно-методичної підтримки навчального процесу і навчально-пізнавальної діяльності суб'єктів навчання й упровадження інтенсивних комп'ютерно-орієнтованих технологій та педагогічних програмних засобів.

Література

1. А.Е. Воронкова, Н.Є. Гриньова. Концептуальні основи побудови менеджменту якості надання освітніх послуг // Актуальні проблеми економіки. – 2007. - № 2(68). – С. 39 – 47.
2. Г.Д. Холмська. Віртуальний освітній простір – результат комплексної інформатизації випускової кафедри технічного університету // Вища школа. – 2006. – С. 75 – 86.
3. А.Н. Марюта, Ю.Д. Зубенко. Инновационные решения (в образовании, науке, производстве, экономике). Учебное пособие. – Днепропетровск: Системные технологии, 2007. – 240 с.

ФОРМУВАННЯ ВИТРАТ НА ВИРОБНИЦТВО ВУГІЛЬНОЇ ПРОДУКЦІЇ

Звітність про собівартість вугільної продукції є інформаційною базою для управління витратами на видобуток. Інформація має бути оптимальною, тобто достатньою та достовірною для прийняття рішень щодо раціонального використання таких факторів, як капітал, труд, земельні відводи. Для цього система обліку повинна враховувати галузеві особливості. Вугільна галузь України є багатоукладною, вона має у складі 132 шахти з державною формою власності, 21 шахту приватизовану потужними фінансово-промисловими компаніями з недержавною формою власності, три розрізи, які входять до закритих акціонерних товариств, дві шахти, що в оренді, та понад 180 непотужних шахт і відокремлених дільниць, діючих шахт та тих, що закриваються. Крім цього, функціонують шах-то-машинобудівельні та рудо ремонтні заводи, транспортні та інші підприємства. Вважалося, що вугільна промисловість є монопродуктовою галуззю. Насправді ж в Україні видобувається вугілля дев'яти марок, тому готова вугільна продукція нараховує понад 60 найменувань [1].

У 2005 р. видобуто 79,8 млн. т рядового вугілля, у тому числі державними шахтами 46,1 млн. т, або 58,9%. Економіка України забезпечується вугільною продукцією власного виробництва на 95%, але якість її не повною мірою задовольняє споживачів. У 2005 р. на збагачувальних фабриках було перероблено 50,7 млн. т вугілля та одержано 32,1 млн. т продуктів. Споживачам поставлено 22,7 млн. т рядового вугілля. Це обумовило ведення обліку обсягів готової вугільної продукції, яка складається з рядового вугілля та продуктів збагачення (концентрат, промпродукт, відсів, шлам), що постачаються споживачам.

Промисловість з 2001 р. перейшла від обліку та звітності витрат на видобуток рядового вугілля до обліку та звітності витрат на виробництво готової вугільної продукції відповідно до тимчасових методичних рекомендацій з обліку витрат на її виробництво на шахтах та розрізах [2]. Але цього недостатньо для виявлення причин постійного зростання собівартості 1 т вугільної продукції та для прийняття рішень щодо її зниження.

Витрати на виробництво вугільної продукції у 2005 р. покривалися доходом від її реалізації на 80,4%. Державна фінансова підтримка на покриття частини витрат з собівартості дорівнювала 11,9%, решта утворювала непокриті збитки. Таке явище спостерігалось і у попередні роки, що обумовило утворення кредиторської заборгованості на підприємствах. Завдяки збільшенню державної фінансової підтримки вуглевидобувних підприємств непокриті збитки у I півріччі 2006 р. зменшилися у порівнянні з відповідним періодом попереднього року. Але підвищення рівня заробітної плати на 4%, зростання тарифів на електроенергію, цін на матеріально-технічні ресурси та послуги промислового

характеру шахтам не дозволили покращити стан галузі [3]. Собівартість 1 т готової продукції за 7 міс 2006 р. досягла 323,08 грн., ціна реалізації 1 т дорівнювала 241,69 грн., тобто збитки на 1 т становили 81,39 грн. Діючі Галузеві методичні рекомендації з обліку витрат на виробництво готової вугільної продукції [2] не дозволяють системно встановлювати причини зростання собівартості перш за все тому, що вони не передбачають калькулювання собівартості видобутку рядового вугілля. Відсутність такого показника на середньому і вищому рівнях управління галуззю заважає визначенню ефективності роботи конкретної шахти, особливо під час прийняття рішень щодо її закриття та установа розміру держпідтримки на покриття частки витрат з собівартості. У процесі збагачення частина породи вилучається й якість продуктів поліпшується, але обсяги готової продукції зменшуються у порівнянні з переробленим рядовим вугіллям. В умовах, коли витрати на виробництво готової вугільної продукції збільшуються, а обсяг її зменшується, собівартість 1 т буде зростати. Може статися, що шахта, яка постачає споживачам рядове вугілля, буде мати нижчу собівартість, ніж та, яка постачає збагачений продукт.

Отже, сучасна облікова інформація не дозволяє визначати ефективність роботи шахт. Тому в систему обліку витрат на виробництво доцільно ввести показник собівартості видобутку 1 т рядового вугілля. Для позитивного вирішення цього питання в органах управління галуззю такий показник можливо знаходити розрахунковим методом за формулою :

$$C_p = (V_{пс} - V_з - V_т) / D_p,$$

де C_p — собівартість 1 т рядового вугілля, грн.; $V_{пс}$ — витрати на готову продукцію по повній собівартості, грн.; $V_з$ — витрати на збагачення рядового вугілля, грн.; $V_т$ — витрати на транспортування рядового вугілля від шахти до збагачувальної фабрики, грн.; D_p — обсяг видобутку рядового вугілля, т.

Розрахунки свідчать, що собівартість 1 т рядового вугілля у 2005 р. у державному секторі галузі коливалась від 88,29 грн. до 1069,82 грн.. Різні рівні собівартості управління виробництвом та збутом вугільної продукції зумовили неоднакову рентабельність збитковості шахт державного сектора галузі. Великий рівень собівартості видобутку 1 т рядового вугілля на більшості шахт потребує мобілізації резервів для зниження витрат із застосуванням важелів системного управління витратами. З цією метою необхідно розробити методичні рекомендації, які мають урахувати структурні зміни у вугільній промисловості, що відбуваються внаслідок трансформації системи управління та форм власності. Зараз шахти можуть діяти самостійно, а це потребує диференційованого підходу до визначення складу витрат на видобуток вугілля залежно від статусу шахти. Рішення щодо збагачення рядового вугілля приймається на рівні вуглевидобувного підприємства, тому саме на ньому потрібно вести облік та звітність про витрати на виробництво готової вугільної

продукції. Крім того, облік та звітність пропонується вести з розрахунку на видобуток рядового вугілля по кожній шахті. Це дозволить оцінювати шахти з точки зору виробничої та економічної ефективності, не робити помилок під час прийняття рішень щодо доцільності їх подальшої експлуатації. У ринкових умовах господарювання виникає необхідність визначати собівартість усіх видів вугільної продукції з метою встановлення конкурентоспроможності. Собівартість 1 т кожного виду продуктів збагачення приймається на середньому рівні, оскільки продукти отримують під час проходження єдиного технологічного процесу. Ціна на продукти збагачення повинна визначатися окремо по кожному виду з урахуванням їх енергетичної чи технологічної цінності. Якщо шахта постачає рядове вугілля на декілька фабрик, тоді собівартість продуктів збагачення визначається по кожній фабриці. Вуглевидобувне підприємство з урахуванням централізованих витрат та витрат, що пов'язані зі збагаченням вугілля, складає зведений звіт про собівартість готової вугільної продукції. У довідці до звіту шахт пропонується наводити витрати на виробництво та собівартість 1 т рядового вугілля, готової товарної вугільної продукції та продуктів збагачення. На шахтодільницях облік витрат пропонується вести по тих видах вугілля, які пов'язані з діяльністю конкретної шахти з урахуванням частки загальновиробничих та адміністративних витрат шахтоуправління. Звіти про собівартість вугільної продукції пропонується подавати у такому порядку: шахти та шахтоуправління — щомісячно вуглевидобувному підприємству; вуглевидобувні підприємства — щомісячно зведений звіт Мінвуглепрому. Крім того, треба вказувати обсяги переробки рядового вугілля та отриманих продуктів збагачення по видах, витрати на збагачення та собівартість 1 т кожного виду. Видобувним підприємствам (компаніям) з державною формою власності доцільно розробити та ввести в дію систему управління витратами на всіх рівнях і стадіях виробництва вугільної продукції. Як елемент цієї системи мають стати оновлені методичні рекомендації з обліку витрат на виробництво вугільної продукції.

Література :

1. Братков Е. Я., Альшева Н. В. Становление рынка угольной продукции в Украине и проблемы ценообразования // Уголь Украины.- 1998.- № 8-9.
2. Тимчасові галузеві методичні рекомендації з обліку витрат на виробництво готової вугільної продукції на шахтах та розрізах / ДонВУГІ.— Донецьк, 2001.
3. Пискунова Н. В. Системный подход к разрешению проблем шахт Украины // Уголь Украины.— 2002.— № 5.

Рязанцев Н. А., Рязанцева Н. А.

ВИЗНАЧЕННЯ ОПТИМАЛЬНОГО ОБСЯГУ ВИДОБУТКУ ВУГІЛЛЯ ШАХТ КРАСНОАРМІЙСЬКОГО РЕГІОНУ

В умовах ринкової економіки, коли основним критерієм виробничо-господарської діяльності підприємства є прибуток, виникають такі поняття як “точка беззбитковості”, “інтервал беззбиткового видобутку”, “оптимальний обсяг видобутку вугілля”. Звичайний лозунг “чим більше видобуток вугілля, тим краще” не спрацьовує. Для кожного окремого підприємства результат фінансово-економічної діяльності залежить не тільки від рівня видобутку, а й від обсягу споживання ресурсів, співвідношення цін на споживчі ресурси і вугільну продукцію, соціальних обставин у країні і т.і. В останні роки індекс підвищення цін залишався досить великим, тому, незважаючи на жорсткий режим економії, витрати на виробництво вугільної продукції щорічно зростають. Так з 1995 по 2005 рік середньомісячні умовно-постійні витрати зросли у 5,86 рази, а загальні витрати – у 5,3 рази. Залежність витрат на виробництво вугільної продукції від обсягів видобутку є досить складною. Перш за все, умовно-постійні витрати не є такими, а залежить від кількості стволів, вентиляторів головного провітрювання, водовідливних установок, очисних та підготовчих вибоїв у роботі, що можуть змінюватись протягом року як завгодно. По-друге, умовно-змінні витрати складаються як з прогресивної частини, що зростає із збільшенням рівня видобутку, так і з регресивної частини, що зменшується із зростанням рівня видобутку (витрати на підтримання підготовчих виробок, профілактичні заходи проти обвалювання покрівлі у очисних вибоях, викидів вугілля і газу тощо). У зв'язку з цим, форма кривої залежності витрат по собівартості від обсягів видобутку (або від обсягів вугільної продукції) має вигляд косинусоїди або кубічної параболи, що не виходять з початку координат. На малюнку 1 наведено залежність витрат на виробництво від місячного видобутку вугілля за останні роки для шахти ім. О.Г. Стаханова. Оптимальний видобуток при цьому складає 144 тис.т вугілля або близько 90 тис.т товарної продукції на місяць.

Якщо ціна на вугільну продукцію і її якість відносно стабільні, залежність доходу від обсягу видобутку наближається до прямої лінії, що виходить з початку координат.

Фактично ціна на вугільну продукцію коливається залежно від її якості, соціальних обставин, кон'юнктури ринку, умов договору із споживачем, тому залежність доходу від видобутку не є прямою. У зв'язку з цим, в загальному випадку можливі п'ять варіантів:

1. При будь-якому обсязі видобутку витрати на виробництво продукції завжди більше ніж доходи від її реалізації. Шахта працює збитково. Існує оптимальний видобуток, при якому збитки мінімальні. Кошти для

покриття цих збитків і є необхідна сума держпідтримки (дотації).

2. Існує лише одна точка, в якій криві витрат і доходів торкаються одна одної (точка беззбитковості). Ця точка і є обсягом оптимального видобутку, в якій збитків немає, але нема й прибутків.

3. Крива доходів перетинає криву витрат, при цьому існує одна точка беззбитковості. Після цього чим більше видобуток, тим більше прибуток.

4. Крива доходів перетинає криву витрат, при цьому існує дві точки беззбитковості. Між ними лежить інтервал обсягів видобутку, в якому підприємство працює прибутково. Обсяг видобутку, при якому прибуток максимальний, є оптимальним.

5. Крива доходів перетинає криву витрат, при цьому існує більше двох точок беззбитковості. В цьому випадку маємо кілька інтервалів прибуткової роботи. Оптимальним є обсяг видобутку, в якому прибуток максимальний.

Між тим визначення оптимального обсягу видобутку як у короткостроковому, так і у довгостроковому періодах є досить актуальною задачею.

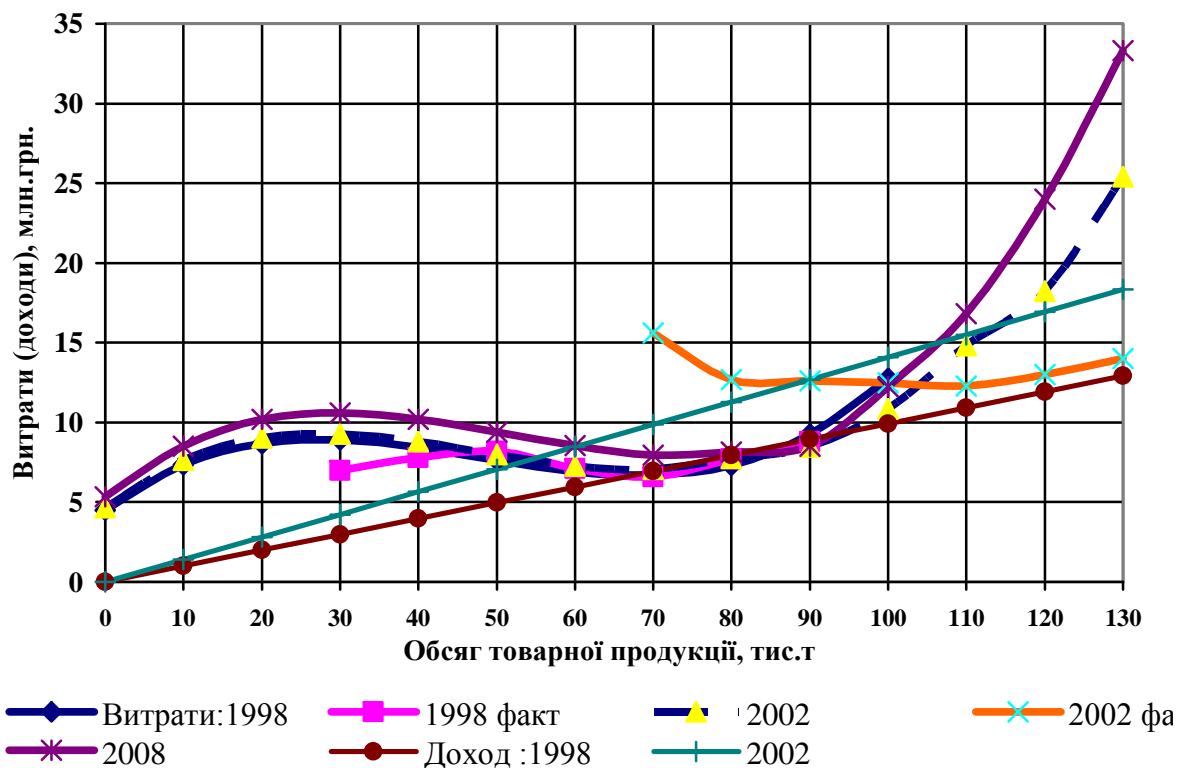
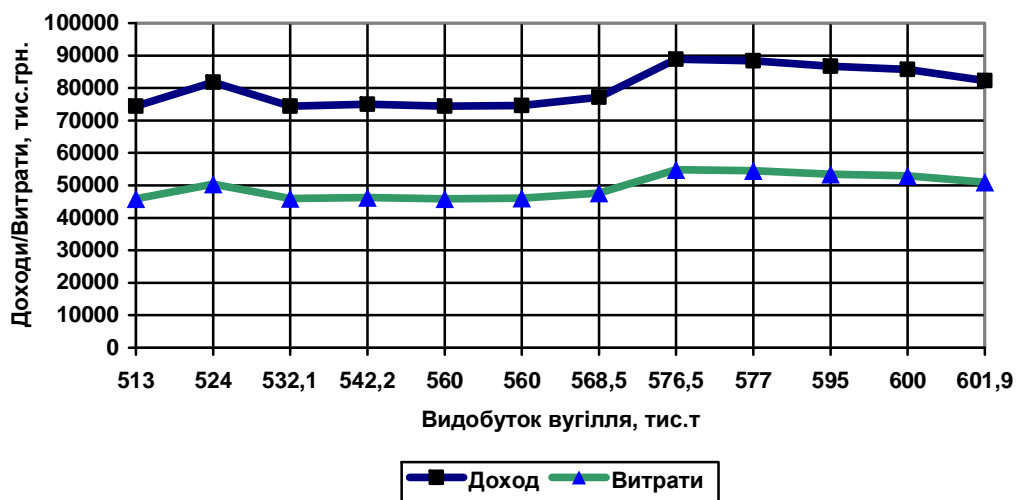

Рис.1 Визначення точок беззбитковості та оптимального видобутку шахти ім.. О.Г. Стаханова

У Красноармійському регіоні надзвичайний інтерес викликає визначення оптимального видобутку шахти «Красноармійська-Західна №1». У 2006 році шахта працювала прибутково на рівні 563 тис.т на місяць.

Оптимальний обсяг видобутку будемо визначати на основі порівняння граничного доходу з граничними витратами. Обсяг видобутку, при якому граничний дохід і витрати рівні, є оптимальним, так як функція прибутку досягає максимуму. При фіксованому граничному доході і змінюваних граничних витратах, оптимальний обсяг видобутку також змінюється. Зростання граничних витрат обумовлює зменшення оптимального обсягу видобутку. Критичним зменшенням оптимального обсягу видобутку слід рахувати точку, в якій спостерігається рівність граничних витрат, середніх витрат і граничного доходу. Подальше зростання граничних витрат приводить до збиткової роботи шахти. Таку точку слід позначити як “точку критичного оптимального обсягу видобутку”.

Зростання граничних витрат в довгостроковому періоді обумовлене поглибленням гірничих робіт. Цей фактор є комплексним, бо враховує вплив інших факторів. Між витратами на видобуток і глибиною робіт є однозначний зв'язок. Вона не залежить від технологічної схеми шахти, але враховує схему вентиляції. Таким чином, маючи базовий рівень витрат вуглевидобутку на даній глибині і прогножуючи збільшення глибини робіт, можна прогнозувати і зростання витрат. На основі цієї залежності будується прогнозна модель розвитку шахти на довгостроковий період.

Задачу визначення оптимального обсягу видобутку і прогнозування основних техніко-економічних показників роботи шахти можна розбити на кілька етапів.

1. На основі графо-аналітичного методу і методу найменших квадратів визначається залежність валових витрат від обсягу видобутку в короткостроковому періоді, за який приймається 1 рік. Зміну постійних валових витрат в цю-

му випадку можна не враховувати. Зв'язок валових витрат і обсягу видобутку, як показує аналіз роботи шахт регіону в останні роки, може бути наступним:

$$BB = aD^3 + bD^2 + dD + c; \quad (1.1)$$

де BB – валові витрати, тис.грн.

D – місячний видобуток вугілля по шахті або місячний обсяг реалізованої продукції, тис.т/міс.

a, b, d, c – розмірні коефіцієнти.

Конкретні значення коефіцієнтів отримані для базових умов 2006 року. Базові умови, що визначають загальний рівень валових витрат, можуть бути охарактеризовані трьома гірничо-геологічними показниками: середньодинамічна потужність вугільних пластів, що розробляються (m, m); середня глибина гірничих робіт (h, m) і багатогазовість ($q, \text{куб.м/т}$). Другі показники з пливом часу мало впливають на валові витрати. У 2006 році середньодинамічна потужність пласта складала 1,72 м, середня глибина розробки – 800 м, багатогазовість – 20 м/т с.б.м. Видобуток вугілля складав 6750,6 тис.т., готова товарна продукція – 4351,5 тис.т., чисельність ПВП – 7741 чол., продуктивність праці – 93,2т/міс., оптова ціна – 221,6 грн./т, собівартість 1т – 136,71 грн.т.

Коефіцієнти $a=0,000125 \text{ тис.грн./1000т}^3; b=-0,118 \text{ тис.грн./1000т}^2; c=78,26 \text{ тис. грн./1000 т}; d=45000 \text{ тис.грн.}$; валові витрати у базовому 2006 році мають вигляд:

$$BB = 0,000125 D^3 - 0,118 D^2 + 78,26 D + 45000; \quad (1.2)$$

Граничні витрати є першою похідною від валових витрат

$$ГВ = (BB)' = 0,000375 D^2 - 0,236 D + 78,26; \quad (1.3)$$

Оптимальний видобуток досягається, коли граничні витрати дорівнюють граничному доходу. Якщо ціна на вугілля фіксована (а вона дорівнює 221,6 грн./т), то граничний дохід дорівнюється оптовій ціні.

Таким чином,

$$0,000375 D^2 - 0,236 D + 78,26; = Ц_0; \quad (1.4)$$

Тоді $D_0 = 1000$ тис.т/міс. або 12 млн. т на рік.

Максимальний прибуток досягається при оптимальному видобутку.

$$ПР_{\max} = Ц_0 D_0 - BB_0 = 91,4 \text{ млн.грн. на місяць.}$$

Крім оптимального видобутку, є ще характерні точки беззбитковості, при яких досягається нульовий прибуток. Беззбитковість досягається, коли валові витрати дорівнюють валовому доходу або коли середні витрати дорівнюють оптовій ціні.

$$BB = VD; \quad (1.5)$$

$$aD^3 + bD^2 + (c - Ц_0)D + d = 0; \quad (1.6)$$

$$0,000125 D^3 - 0,118 D^2 + (78,26 - 221,6)D + 45000 = 0; \quad (1.7)$$

Вирішуючи рівняння, маємо дві точки беззбитковості: $D_{61} = 265$ тис.т на місяць, $D_{62} = 1500$ тис.т на місяць.

На основі календарного плану розвитку гірничих робіт і прогнозу багатогазовості на різних глибинах прогнозуються зміни базових умов на весь період доробки запасів і розраховуються коефіцієнти валових витрат на перспективу.

Коефіцієнти функції валових витрат на 2016 рік з урахуванням зростання індексу цін на 10% у рік (2,6 рази за 10 років):

$$a(t) = 0,000125 \times 1,23 \times 2,6 = 0,0004 \text{ тис.грн./1000т}^3;$$

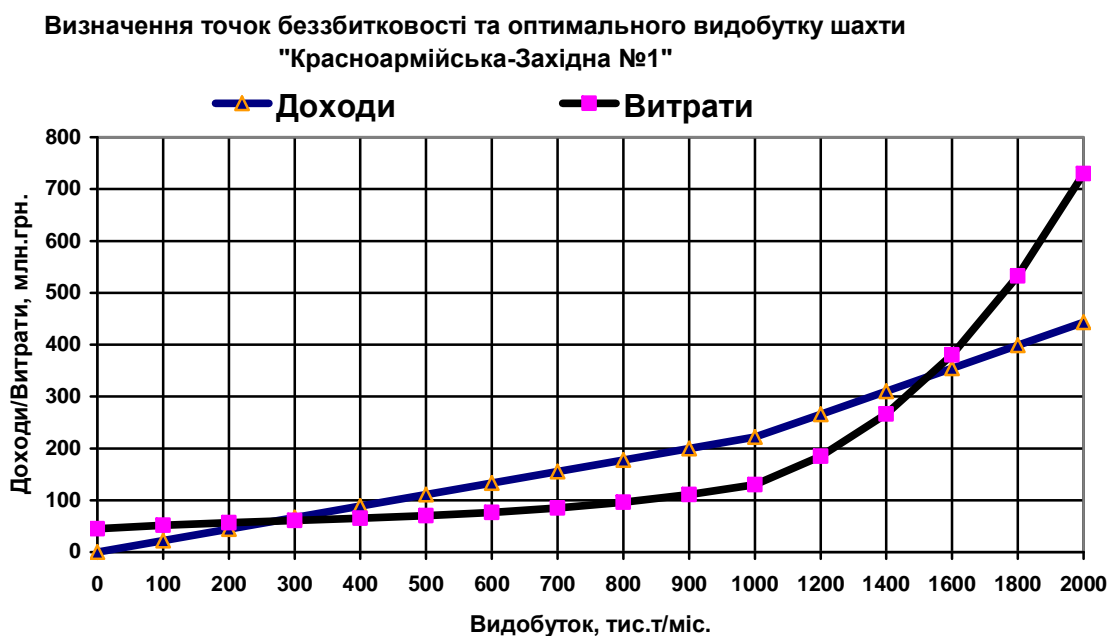
$$b(t) = -0,118 \times 1,23 \times 2,6 = -0,377 \text{ тис.грн./1000т}^2;$$

$$c(t) = 78,26 \times 1,23 \times 2,6 = 250,3 \text{ тис.грн./1000т};$$

$$d(t) = 45000 \times 1,23 \times 2,6 = 143910 \text{ тис.грн.}$$

Валові витрати у 2016 році:

$$ВВ = 0,0004 D^3 - 0,377 D^2 + 250,3D + 143910;$$

Граничні витрати:

$$ГВ = 0,0012 D^2 - 0,754 D + 250,3;$$

Оптимальний видобуток у 2016 році при оптовій ціні $C_0 = 221,6 \times 2,6 = 576,16$ грн./т

$$D_0(t) = \frac{0,754 \pm [(0,57 + 4 \times (0,0012 \times 250,3))^2]}{2 \times 0,0012} = 868 \text{ тис.грн.}$$

або 10,4 млн.т на рік, що менше ніж у 2006 році.

Максимальний прибуток складе:

$PR_{\max} = 576,16 \times 868 - (0,0004 \times 868^3 - 0,377 \times 868^2 + 250,3 \times 868 + 143910) = 161,4$ млн.грн. на місяць

Таким чином, у найближчу перспективу доцільно об'єднати поля шахт «Красноармійська-Західна №1» та №2-3 (блок №10) і підтримувати видобуток 10-12 млн.т на рік, коли досягається найвища прибутковість.

Смірнов В.В., Коробський Р.В.

ІННОВАЦІЇ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

Дослідження економічних криз, що виникають циклічно внаслідок порушення пропорцій між окремими складовими економічних систем різного рівня, є дуже актуальним у наші часи. Структурна криза спричиняється, насамперед, невчасними технологічними змінами; відповідна атакуюча інноваційна стратегія може попередити подібну кризу або пом'якшити її наслідки. За існуючого міжнародного поділу праці позиції розвинутих країн зміцнюються саме за рахунок нівелювання циклічних коливань, своєчасної технологічної реструктуризації та розвитку наукомістких виробництв, а також завдяки трансферу кризових ситуацій і факторів до інших країн. Іншим країнам при цьому загрожує консервація економічної і технологічної відсталості. Проблема ефективної міжнародної спеціалізації стає ще актуальнішою в умовах глобалізації світової економіки та переходу її у постіндустріальну стадію. Гідне місце країни у міжнародному поділі праці забезпечується лише через адаптацію структури національної економіки до вимог світового і внутрішнього ринків. Реструктуризація економіки може відбуватися через переливання капіталу в прибуткові галузі, що дає тимчасові переваги. Іншим шляхом є реалізація науково-інноваційної політики, орієнтованої на здобуття нових знань, розробку нових конструктивно-технологічних рішень, комерціалізацію інновацій та технологічну реструктуризацію всієї економіки. Порушення темпу інноваційного розвитку - найбільша загроза для економіки і, передусім, для науки, яка має працювати за довгостроковим замовленням. Окремі мікросистеми, незважаючи на технологічне відставання країни, можуть зберігати конкурентоспроможність, кооперуючись з іноземними структурами, але це призводить до руйнування системи внутрішньої кооперації у національній економіці. Тому потрібне безперервне фронтальне оновлення вітчизняних продуктів і технологій. Отже, міжнародна спеціалізація країн нині зумовлюється не галузевим принципом, а можливостями країни виконувати певні етапи науково-інноваційного циклу. Наукові відкриття й нові технологічні кластери справляють тотальний вплив на світову економіку через «технологічні хвилі», які нагадують витки об'ємної висхідної спіралі. Кожний виток базується на нових знаннях. Країни, що контролюють піонерні фундаментальні і пошукові дослідження, отримують глобальну квазіренду. Далі

за спадною градацією слідує країни, що зайняті у менш наукоємних етапах інноваційного циклу. Країни, що спеціалізуються на проектно-конструкторських розробках, тримаються впритул за лідерами; за ними йдуть країни, які здійснюють масове впровадження високотехнологічних товарів; останніми на цій шкалі є країни — виробники ресурсів і товарів з низьким ступенем переробки та країни — експортери сировини.

Локальний інноваційний розвиток країни має узгоджуватися з ритмом світового науково-технічного прогресу (НТП) і бути системним. Товарні інновації послідовно викликають технологічні, організаційні, економічні, соціальні, правові та політичні інновації. Тобто інновації, які починаються у техносфері, поступово охоплюють соціум в цілому. Приклад України підтверджує таку модель сприйняття нового. Розрив між технологічним рівнем України і бажанням швидко досягти європейських стандартів життя призвів до бурхливих перетворень у суспільстві, які доводять необхідність врахування диференціації технологічного розвитку країн. Недооцінка технологічних розривів створює ілюзії щодо можливості форсування певних етапів перетворень. Не слід забувати, що саме технологічним розривам ми зобов'язані глибокими кризами, зниженням конкурентоспроможності, деградацією соціальної та екологічної ситуації.

Теорія світових технологічних хвиль та технологічних циклів на мікрорівні досить глибоко розроблена. А теоретичні основи диференціації технологічного розвитку країн висвітлені недостатньо, тоді як усвідомлення такої диференціації дає змогу виявити мотиви країн-партнерів і країн-конкурентів, прогнозувати розвиток зовнішньоекономічної діяльності, уникати «імпорту криз», вірно оцінювати умови включення у глобальні процеси, визначити обмеження і загрози, що заважають реалізації конкурентних переваг країни в нерівних умовах господарювання. Градація країн за технологічною структурою економіки стає дедалі відчутнішою. Провідні країни зміцнюють позиції через спеціалізацію на дохідній наукоємній продукції і прорив у шостий технологічний уклад; країни другого ешелону орієнтуються на вже освоєні нові технології; країни третього ешелону перебувають на периферії технологічної гонки й задовольняються дрібними технологічними нішами; країни-аутсайтери спираються на старі технологічні уклади. Отже, переваги технологічного перевороту монополізує невелика кількість провідних країн та їхніх ТНК, котрі присвоюють ліву частку технологічної квазіренти [1.2]. Водночас транзитивним країнам і країнам, що розвиваються, загрожує консервація технологічної відсталості. Технологічний розрив між країнами посилюється трансфером криз, який здійснюють розвинуті країни для отримання економічних та науково-технічних переваг над країнами-конкурентами. Певні механізми трансферу криз (експорт продукції і технологій за межами їхнього життєвого циклу, поглинання незахищених інтелектуальних продуктів, диспаритет у торгівлі високотехнологічною продукцією) якраз діють у напрямі консервації технологічного відставання менш розвинутих країн. Україна має вигідне геоположення, що мінімізує витрати на транзит вантажів і сприяє істотним надходженням до бюджету. Водночас це зумов-

лює високу частку транспортних послуг у структурі експорту послуг (понад 75%) і недостатню увагу до експорту інших видів послуг. Технологічна реструктуризація економіки стає пріоритетним завданням державної антикризової політики на перспективу. Наша держава, в економіці якої переважають третій і четвертий технологічні уклади, може опинитися на периферії технологічного прогресу. Метою технологічної реструктуризації економіки має бути створення сучасного збалансованого економічного комплексу з потужним корпоративно-коопераційним каркасом, що може забезпечити щільну кооперацію вітчизняних суб'єктів господарювання та вигідне інтегрування у світову економіку. Елементами цього каркасу мають бути кластери сучасних технологій та їхні носії — технополіси, технопарки, власні транснаціональні корпорації, фінансово-промислові групи, холдинги, територіально-виробничі комплекси (територіальні кластери). Удосконалення технологічної структури економіки має забезпечити підвищення її ефективності, створити підґрунтя для формування прогресивної структури експорту і розвитку внутрішнього ринку. Основою стратегії технологічної реструктуризації економіки має бути прискорений розвиток сучасних технологій, а також галузей і територіальних кластерів (територіально-виробничих комплексів, технопарків і технополісів), де такі технології розвиваються. Одним із таких стратегічних напрямів є прискорений розвиток інформаційних технологій. Значний технологічний розрив та його збільшення внаслідок гальмування нововведень загрожують транзитивним країнам «футурошоком» (ситуацією, коли радикальні зміни потрібно здійснити у стислі терміни з надмірними витратами ресурсів і надзвичайною напругою). За цих умов технологічний розрив може перетворитися на прірву, а країна — на об'єкт експлуатації з боку розвинутих країн. Виникає нагальна необхідність прискореного запровадження всіх елементів інноваційної моделі розвитку національної економіки, адекватного реагування на технологічні виклики глобальної економіки і забезпечення перспективної конкурентоспроможності України. Відставання в технологічній модернізації може призвести до перетворення України на сировинний додаток розвинутих держав і втрати конкурентоспроможності навіть на традиційних ринках. На державному рівні для спрямування структурної перебудови економіки у русло інноваційного розвитку доцільно здійснити такі додаткові заходи [3]:

- активізувати укладання міжнародних угод щодо інноваційно-технологічного співробітництва в рамках реалізації державної інноваційної політики, а також прямих двосторонніх договорів між іноземними та українськими юридичними особами на основі норм міжнародного права у цій сфері;
- сприяти запровадженню системи венчурного фінансування в науково-технічній сфері та забезпечити законодавче супроводження венчурного бізнесу, створити та забезпечити підтримкою загальний банк даних винаходів для полегшення пошуку необхідних для господарюючих суб'єктів нововведень;

- активізувати співробітництво у сфері міжнародного науково-технічного кооперування на основі поєднання економічних, соціальних та екологічних інтересів держави з інтересами окремих господарюючих суб'єктів різних країн за умов надійного захисту державних інтересів та прав власника науково-технічної продукції;
- розробити та запровадити у практику «ІІІ-стратегію» (стратегію щодо прямих іноземних інвестицій), заходи якої у контексті забезпечення економічної безпеки держави сприяли б адресному залученню та ефективному використанню ІІІ, виходячи з пріоритетів структурної перебудови економіки країни, насамперед — пріоритетів технологічної реструктуризації економіки;
- створити умови для активізації процесу створення та функціонування транснаціональних корпорацій і промислово-фінансових груп як основних елементів побудови корпоративно-коопераційного каркасу економіки країни; сприяти формуванню інноваційної інфраструктури нового типу тощо;
- ввести у практику фактичне, а не декларативне пільгове оподаткування пріоритетних видів інноваційної діяльності, що активізує інноваційну спрямованість діяльності резидентів і нерезидентів в Україні;
- розробити та запровадити у практику механізм страхування інвестиційно-інноваційної діяльності.

Література

1. Кузьменко О.М. Особливості національної інноваційної системи України // Схід. - 2006. - № 4(76). - С. 53-57.
2. Кузьменко О.М. Проблеми розвитку інноваційних процесів в Україні (на прикладі промислових підприємств) // Менеджер. Вісник Донецької державної академії управління. - 2006. - № 2(36).
3. Кондратьев Н.Д. Большие циклы конъюнктуры и теория предвидения. — М.: Экономика, 2002.
4. Кузнец С. Современный экономический рост: результаты исследований и размышлений. Нобелевская лекция//Нобелевские лауреаты по экономике: взгляд из России; Под ред. Ю.В. Яковца. Спб.: Гуманистика, 2003.

Солоха Д.В., Топіліна О.В.

ЧИННИКИ ІНВЕСТИЦІЙНО – ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ В КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Необхідною умовою успішної економічної та господарської діяльності будь – якої країни є стабільність і стійкість як національної економічної систем, так і регіональної. Її успішне функціонування та подальший ефективний розвиток забезпечується за допомогою залучення інвестицій до інноваційної діяльності. Адже саме завдяки інноваціям повинно бути досягнуто економічне зростання вже в найближчій перспективі.

Проведене дослідження є особливо актуальним для даного часу і тим більше для України. Цей факт викликає появу проблеми покращення економічної ситуації, що можливо лише за умовою прискорення подальшої діяльності інвестиційних програм інноваційного розвитку виробництва нашої держави.

Метою дослідження є аналіз особливостей інвестування інноваційного розвитку виробництва України як на макrorівні, так і на мезорівні.

Проблемам інноваційного розвитку присвячені численні наукові роботи, в яких досліджено зміст, чинники, напрями, стратегії і методи забезпечення такого типу діяльності, визначено його вплив на розвиток держави і регіонів.

Незважаючи на наявність досить великої кількості різних думок відносно проблем, шляхів, підходів інвестування інноваційного розвитку виробництва, недостатньо увагу було приділено розробці концепцій інвестування інноваційних програм саме старопромислових регіонів України, які є „локомотивами” національної економіки, територіями на яких формується значний потенціал країни, та є системоутворюючим нової держави [1].

Протягом всіх років незалежності галузева структура інвестицій в Україні характеризується наявністю стабільної групи найпривабливіших видів економічної діяльності, в які прямує основна частина іноземних інвестицій. Серед галузей - лідерів по залученню інвестицій можна виділити внутрішню торгівлю, фінанси, промисловість, будівництво. В цілому на ці галузі доводяться 70-75 % залучених іноземних інвестицій [2].

У квітні 1997 року була створена Консультативна рада з питань іноземних інвестицій в Україні як консультативний орган при Президенті України. Основною метою була розробка і реалізації державної політики по залученню і ефективному використуванню іноземних інвестицій в економіку України, а також прискорення її інтеграції в світові економічні процеси. В 2001 р. КМ України була прийнята Програма розвитку інвестиційної діяльності на 2002-2010 р.

За 2005 рік у розвиток економіки держави направлено 60,0 млрд. грн. капітальних інвестицій. Більш значну частину з них (85,8 % загального обсягу) складають інвестиції до основного капіталу (капітальне будівництво, придбання машин і обладнання). На поліпшення об'єктів (капітальний ремонт, модифікація, модернізація) витрачено 9,7 % всіх інвестицій [2]. Приріст інвестицій до основного капіталу досягнутий в 13 регіонах (в 2004 році - в 23 регіонах). В 1,2 раз зросли об'єми інвестицій в Донецькій, Луганській, Вінницькій, Сумській областях і м. Києві, на більше 10 % - в Дніпропетровській, Миколаївській, Тернопільській, Полтавській і Львівській областях. Як і в минулому році, найбільшу частину (40,8 %) всіх інвестицій основного капіталу спрямовані до розвитку добувної і оброблювальної промисловості, і підприємств по виробництву та розподілу електроенергії, газу і води. Майже дві третини (64,7 %) цих засобів освоєно підприємствами оброблювальної промисловості [3].

Значно зросли обсяги інвестицій до основного капіталу у підприємств по виробництву шкіри і шкіряного взуття - в 2,5 рази, текстильної промисловості і пошиття одягу - в 2,1 рази, металургії і обробки металу - в 1,6 рази, хімічного виробництва - в 1,5 рази, хімічної і нафтохімічної промисловості, по виробництву деревини і продукції з деревини - в 1,4 рази.

Разом з тим значно скоротилися об'єми інвестицій до основного капіталу, направлені до розвитку готельного господарства (на 48,5 %), підприємств целюлозно-паперової, поліграфічної промисловості і видавничої справи (на 43,3 %), а також підприємств по виробництву і розподілу електроенергії, газу і води (на 32,0 %). Капіталовкладення в житлове будівництво склали 7292,4 млн. грн. [2].

Поки що інвестиційну активність в Україні, не дивлячись на деяке покращення не можна вважати задовільною. За оцінкою спеціалістів Європейського центру досліджень, підприємницький ризик інвестицій в Україні становив 80 % [4,с.139]. У 2006 на 8,5 % збільшились інвестиції до основного капіталу. Найбільша частина направлена на розвиток промисловості – 40,4 % [4,с.155].

У 2006 року надійшло близько 106 млн. доларів, у тому числі іноземних інвестицій – 5,3 млн. доларів. Крім того, в області створено 635 нових і збережено 353 діючих робочих місць. На сьогодні у регіоні ухвалено до реалізації 143 інвестпроектів на загальну суму \$1104,8 млн. [3].

У 2007 році до Донецької області в межах діяльності СЕЗ і ТПР планується долучити приблизно \$200 млн. інвестицій і збільшити обсяги виробництва продукції у 1,7 рази по відношенню до 2006 рока. Зріст обсягів виробництва передбачає, в першу чергу, за рахунок технічного перевантаження, впровадження нових досконалих технологій і запуску до експлуатації нових потужностей. До теперішнього часу фактично надійшло інвестицій на суму \$422,0 млн., у тому числі іноземних - \$187 млн. Опановано \$405,1 млн., чи 96 % від суми залучених інвестицій [3].

Ключовими аспектами, що забезпечують реалізацію інноваційної політики, пріоритетний розвиток високотехнологічних і наукоємних галузей промисловості є:

- фінансово-кредитний механізм;
- чинники обумовлені законодавчими і нормативно - правовими актами;
- інституційні перетворення;
- реформування системи освіти;
- трансформація відносин експорту і митного регулювання.

Інституційні перетворення повинні бути направлені, перш за все, на розвиток високотехнологічних виробництв в галузях промисловості. Слід відзначити, що сучасні тенденції інвестиційної привабливості інноваційного потенціалу українських підприємств є проблемою не тільки національною, а і регіональною. Інвестиції у виробництво із США та країн ЄС мають тенденцію до збільшення. Протягом останніх років зберігається загальна тенденція збільшення інвестування інноваційної діяльності українських підприємств й за

рахунок надходжень з Росії. Однак, залишаються неузгоджені питання щодо удосконалення законодавчої та нормативної бази. Актуальним також залишається вирішення інституційних проблем. Цей факт викликає низку проблем у створенні умов для залучення іноземного капіталу до інноваційного розвитку виробництва України в цілому, тобто цим питанням слід приділити якомога більше уваги у наступних наукових дослідженнях.

Література

1. Макогон Ю.В. Участие Украины в различных интеграционных объединениях: совместное состояние и перспективы// Проблеми розвитку зовнішньоекономічних зв'язків та залучення іноземних інвестицій: регіональний аспект. Зб. наук. праць. Ч.1. – Донецьк: ДонНУ, 2004. — С.14
2. Україна у цифрах у 2006 році – Короткий статистичний довідник. – К.: Державний комітет статистики України. – 2007.
3. Статистичний щорічник Донецької області за 2006 рік// За ред. Зеленого О.А. - Донецьк. – 2007 р.
4. Дроздова Г.М. – Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності підприємства. – К.: ЦУЛ, 2005 р.

Усова А.К., Ігнатова О.А.

ФІНАНСОВЕ ПЛАНУВАННЯ НА ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВАХ ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

В умовах переходу до ринкової економіки фінансове планування набуває нового значення. Адже воно являє собою не тільки процес розробки системи фінансових планів і планових показників, а є інструментом управління економікою підприємства, який забезпечує підвищення її ефективності, забезпечення успіху на ринку, здійсненню матеріального стимулювання працівників.

З-поміж вітчизняних фахівців, які досліджують питання фінансового планування слід назвати І.О.Бланка, М.Д.Білика, М.Я.Коробова та інших. Метою моєї статті є аналіз основних проблем фінансового планування на промислових підприємствах Донецької області і пошук можливих шляхів покращення зазначеного процесу. Адже Донецька область є однією з найрозвинутіших промислових областей України. На частку промисловості цієї області припадає 90% валової продукції її господарства. Тут зосереджена велика кількість підприємств паливно-енергетичної, хімічної, машинобудівної промисловості. Переконались зі значимістю цієї області можна, розглянувши таблицю 1 [3]. Але, на жаль, багато промислових підприємств Донецької області є збитковим, що можна побачити з таблиці 2 [3].

Із вищевикладеного матеріалу можна зробити висновок, що вдосконалення діяльності підприємств промисловості в Донецькій області є актуальним пи-

танням. Можливим варіантом вирішення цього завдання є саме вдосконалення фінансового планування.

Сутність терміну „фінансове планування” трактується вченими по-різному. На думку Г.О.Крамеренко, „Фінансове планування представляє собою процес розробки системи фінансових планів і планових показників для забезпечення розвитку підприємства необхідними фінансовими ресурсами і підвищення ефективності його фінансової діяльності у перспективі”[2].

Таблиця 1.- Частка Донецької області у виробництві продукції по Україні

Продукція	Вироблено у 2006 р.		Область у % до У-ни
	В Україні	В Дон. області	
Електроенергія, млрд. кВт. год	193,4	25,8	13,3
Готове вугілля, млн. т.	61,7	27,6	44,7
у т.ч. для коксування	23,1	16,6	71,9
Чавун, млн. т.	32,9	14,9	45,4
Сталь, млн. т.	41,6	19,3	46,4
Готовий прокат чорних металів, млн. т.	22,4	10,2	45,4
Кокс, млн. т.	19,2	9,5	49,5
Сірчана кислота, тис. т.	1492,6	305,3	20,5
Холодильники, тис. шт.	1068,5	1048,4	98,1
Сіль, млн. т.	6,0	3,6	59,7

Таблиця 2. Питома вага збиткових підприємств за деякими видами промислової діяльності, %

Промисловість	2004 р.	2005 р.	2006 р.
Добувна	36,7	37,5	36,9
Переробна	34,9	35,4	35,5
Легка	34,7	34,1	31,7
Виробництво коксу	25,0	35,3	25,0
Хімічна і нафтохімічна	34,2	32,6	39,4
Металургійне виробництво	31,4	36,8	35,2
Машинобудування	32,1	32,4	33,0

З позиції В.М.Гриньової та В.О.Коюди „...фінансове планування-це складова управління фінансовими ресурсами, процес оцінки потреб у коштах для забезпечення поточного виробництва і подальшого виробничого та соціального розвитку, а також визначення джерела цих потреб”[1]. Отже, можна сказати, що немає єдиного законодавчо закріпленого поняття „фінансового планування”, що вже породжує проблему у розумінні сутності цього процесу.

Що ж до проблем фінансового планування на промислових підприємствах Донецької області, то їх теж досить значна кількість. А вже фінансове планування в Україні під час перехідного періоду довго залишалося поза увагою, що призвело до низки негативних наслідків.

Однією з головних проблем фінансового планування на промислових підприємствах Донецької області є необґрунтованість фінансових планів, що викликано, зазвичай, заниженими термінами погашення дебіторської заборгованості, необґрунтованими даним щодо збуту і питомої ваги коштів у розрахунках. Першою причиною цього є функціональна роз'єднаність підрозділів, що беруть участь у формуванні фінансових планів. Друга причина цієї проблеми має корені ще в адміністративному підході до цього питання, що полягає у принципі „щоб отримати певну величину необхідно вимагати на декілька порядків більше”. Особливо це характерно для державних підприємств. Такий підхід викликає багато негативних наслідків. По-перше, використання цього підходу при фінансовому плануванні призводить до необґрунтованості прийнятих зобов'язань, що, у свою чергу, викликає недовіру до даних підприємств з боку споживачів їх продукції. По-друге, „перебільшення”, покладене в основу фінансового планування, викликає пере-кручування планових економічних показників, і ефективне управління матеріальними і трудовими ресурсами стає неможливим. Другою проблемою фінансового планування на деяких промислових підприємствах Донецької області є відрив довгострокових фінансових планів від короткострокових. А вже, безумовно, стратегічне, оперативне і поточне фінансове планування повинні бути об'єднані у один нерозривний ланцюг. І тільки тоді може йти мова про ефективне фінансове планування.

Іншою проблемою є те, що фінансові плани на багатьох підприємствах спізнюються до планового терміну через складну процедуру їх узгодження і тривалий процес передачі фінансових планів із відділу до відділу. Тому за таких умов навіть достовірний фінансовий план втрачає свою цінність.

Ще однією проблемою є те, що на більшості промислових підприємств плановими показниками є виручка, собівартість і прибуток. Не аналізуються такі показники як рентабельність активів і власного капіталу, темп економічного зростання, запас фінансової міцності підприємства, що знижує ефективність управління підприємством,

Отже, фінансове планування на промислових підприємствах Донецької області поки що не забезпечує виконання на належному рівні управлінської функції.

Основним напрямом поліпшення справ в сфері фінансового планування мають бути:

1. Розгляд фінансового плану не як директиви, а як процесу, що забезпечує підприємству економічну автономію.

2. Поєднання у нерозривний ланцюг стратегічного, оперативного і поточного фінансового планування на промислових підприємствах, де провідну роль відіграє фінансова стратегія.

3. Розробка чіткої системи підготовки і передачі планової інформації з відділу до відділу, спрощення процедури узгодження фінансових планів на промислових підприємствах.

4. Включення до ключових планових показників на промислових підприємствах таких, як рентабельність власного капіталу, рентабельність активів, темп економічного зростання, запас фінансової міцності.

5. Розроблення і застосування на промислових підприємствах такого планового управління, яке б враховувало зміни стану ринкового середовища і потенціал підприємства. А також поступова трансформація фінансового плану в план-прогноз фінансово-економічної діяльності підприємства.

Також треба зазначити, що фінансове планування може бути ефективним тільки тоді, коли на підприємстві запроваджена ефективна контролююча система моніторингу виконання фінансового плану. Ця система повинна включати в себе контрольні точки моніторингу ходу виконання фінансового плану, проміжні фінансові та інші звіти. Саме контроль дозволяє відповісти на головне питання фінансового планування - коли необхідно здійснити корегування дій та внести зміни у фінансовий план.

Отже, звісно, якщо підприємство не має потенціалу працювати прибутково, тільки завдяки впровадженню системи фінансового планування навряд чи почне ефективно функціонувати. Але фінансове планування може стати дієвим інструментом підвищення ефективності діяльності підприємства і забезпечити йому успіх на ринку.

Отже, можна зробити висновок, що удосконалення фінансового планування на промислових підприємствах Донецької області може поліпшити їх фінансовий стан. І, можливо, питома вага збиткових промислових підприємств у їх загальній кількості може не значно, але все ж таки зменшиться.

Перелік посилань

1. Гриньова В.М., Коюда В.О. Фінанси підприємств: Навч. посіб.- 2-ге вид., перероб. і доп.- К.: Знання, 2004.- с.175
2. Крамеренко Г.О. Фінансовий аналіз і управління.- К.: Центр навчальної літератури, 2003.- 123с.
3. Статистичний збірник „Промисловість Донецької області в 2006 році” Головне управління статистики в Донецькій області

4. ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ У СВІТОВІ ТА РЕГІОНАЛЬНІ ЕКОНОМІЧНІ СТРУКТУРИ

Ігошина М.Є., Приходченко Т.А.

УКРАЇНА У ГЛОБАЛЬНИХ ВИМІРАХ

На даний час глобалізація, суть якої полягає у посиленні міжнародних зв'язків, економічної взаємозалежності країн, поширенні новітніх технологій та єдиних стандартів життя, стає одним з вирішальних факторів впливу на динаміку та характер розвитку окремих країн, здатність втримувати економічну рівновагу та формувати власну економічну політику.

Україна знаходиться під впливом процесів глобалізації і є активним її учасником. Сьогодні існує нагальна необхідність визначення місця країни в міжнародних вимірах, ступеню відставання від провідних розвинених країн та потенціалу розвитку.

Серед 62-х найбільш глобалізованих країн світу за індексом Глобалізації Україна займає 39 місце. Відповідно до індексу глобальної конкурентоспроможності (далі - ІГК) (використано розрахунки Всесвітнього Економічного Форуму для 2006-2007 рр.) серед 125 країн світу Україна займає лише 78 місце. Найменші конкурентні переваги Україна має за такими складовими конкурентоспроможності, як рівень розвитку інституцій, охорони здоров'я та початкової освіти, технологічна готовність, а також ефективність ринків. Розвиток бізнесу та макроекономічне середовище не виступають визначальними чинниками переваг чи недоліків, що впливають на загальний рівень міжнародної конкурентоспроможності України. Для того, щоб в майбутньому Україна могла посісти чільне місце поміж інших країн світу, потрібно провести ряд ефективних системних реформ, які будуть сприяти підвищенню конкурентоспроможності національних інституцій, інфраструктури, покращенню якості охорони здоров'я, освіти, активізації впровадження інновацій.

У глобалізованому світі освіта і наука вже давно стали визначальним фактором економічного розвитку. Повноцінним учасником глобальної економіки може бути лише та країна, в якій інтелектуальні професії стали масовими, а інвестиції у розвиток людського потенціалу – вагомими і ефективними.

Виміром вироблення інформації та знань в країнах є індекс К-суспільства (Ік), який оцінює рівень доступу до якісної освіти, мережі Інтернет, використання інтелектуального потенціалу та високих технологій. За цим індексом зпоміж 45 кращих країн світу Україна посідає лише 40-е місце. Тобто на сьогодні для України немає альтернативи збільшенню інвестицій в людський розвиток.

У зв'язку з загостренням міжнародної конкуренції, очікуваним у 2007 році вступом України до СОТ, посиленням інтеграції з країнами ЄС і євразійського простору та прагненням України зайняти чільне місце на світових ринках й у світових рейтингах конкурентоспроможності існує нагальна необхідність концентрації зусиль та ресурсів на тих напрямках діяльності, де формуються перспективні конкурентні переваги України, а також модернізації інституційного середовища і ринкової інфраструктури з урахуванням досвіду розвинутих країн та успішних країн з перехідною економікою.

В майбутньому зростаючий освітній потенціал суспільства, активне впровадження новітніх виробничих та інформаційних технологій, підвищення спроможності до впровадження ефективних управлінських рішень дозволять скоротити відставання у темпах та якості розвитку економіки України і істотно наблизитися (увійти до перших 50 країн рейтингу, який визначає глобальну конкуренцію) до рівня життя населення розвинутих країн світу. Забезпечення відповідного рівня конкурентоспроможності є однією із ключових вимог щодо членства України в Європейському Союзі.

У першому півріччі 2007 року активізовано роботу, спрямовану на створення передумов, необхідних для вступу України до СОТ та інтеграції до Європейського Союзу.

Подальшому розвитку співробітництва з Європейським Союзом сприяли як окремі фактори зовнішньої політики ЄС (розширення ЄС зі вступом Болгарії та Румунії, запровадження Європейського інструменту співробітництва та партнерства в рамках Європейської політики сусідства), так і досягнення ряду важливих домовленостей щодо посилення двостороннього діалогу.

У 2007 році започатковано переговори щодо укладення нового договору між Україною та ЄС. Проводяться неформальні робочі консультації стосовно перспектив створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС. 18 червня підписано угоди про спрощення оформлення віз та реадмісію осіб між Україною та ЄС, що є першим кроком на шляху запровадження безвізового режиму з Європейським Союзом.

Завершується реалізація першого етапу Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства ЄС, розпочато роботу щодо визначення цілей та завдань другого етапу.

Започатковано реалізацію в Україні перших проектів програми Twinning (у сферах цивільної авіації та регулювання ринку електроенергії). У найближчі роки планується розпочати реалізацію близько 50-ти проектів програми Twinning обсягом близько 60 млн. євро.

Станом на 1 серпня 2007 р. проведено 16 офіційних засідань Робочої групи (РГ) з розгляду заявки України про вступ до СОТ. Проект звіту РГ узгоджено на 99 відсотків. Завершено переговори з доступу до ринку товарів і послуг із 49 членами Робочої групи. Триває процедура узгодження зазначених документів з Киргизькою Республікою.

31 травня 2007 року Верховною Радою схвалено 11 законів, що стосуються приведення законодавства України у відповідність до норм СОТ.

Проведено друге засідання Комітету з питань економічного співробітництва, який є складовою частиною Українсько-Російської міждержавної комісії, одним з найбільш важливих результатів якого стало прийняття Програми економічного співробітництва України і Російської Федерації на 2008-2010 роки та Заходів до неї.

Поряд з цим, існує ряд проблем, які негативно впливають на розвиток країни. За нинішньої структури економіки її подальший швидкий розвиток – а тільки так можна скоротити відставання від розвинутих країн – багато у чому обмежений кон'юнктурними перспективами сировинного, матеріало- та капіталомісткого експорту, недостатнім розвитком обробної промисловості, внаслідок чого задоволення найважливіших споживчих та інвестиційних потреб покладається на імпорт. Залишається неприпустимо високою енергоємність виробництва та побутової сфери.

Таким чином, стратегічні пріоритети розвитку України на сьогодні визначаються її активним залученням до політико-економічного простору Європи, де наша країна, зважаючи на наявний потенціал, має відігравати одну з провідних ролей. На шляху до цієї мети перед Україною постає кілька складних завдань, пов'язаних, перш за все, із наближенням до європейських стандартів життя через істотне підвищення темпів соціально-економічного розвитку держави.

Просоленко О.М.

ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ В СВІТОВІ ТА РЕГІОНАЛЬНІ ЕКОНОМІЧНІ СТРУКТУРИ

Одним із найважливіших чинників розвитку людської цивілізації, безумовно, виявилася інтеграція. Вже за одне це вона гідна детального вивчення. Термін “інтеграція” походить з латині, де *integratio* означає з'єднання окремих частин у загальне, ціле, єдине. Одним із видів інтеграції є економічна інтеграція. Вона – найвищий ступінь розвитку міжнародних економічних відношень.

Процес економічної інтеграції відбувається тоді, коли дві (або більше) країни об'єднуються разом для створення ширшого економічного простору з метою:

- забезпечення кращих умов торгівлі;
- збільшення розмірів ринку, використання ефекту масштабу виробництва (для країн з малою ємністю національного ринку);
- розширення торгівлі паралельно з поліпшенням інфраструктури;
- поширення передових технологій;
- стимулювання конкуренції.

Окрім цього, як свідчить практика, міжнародна торгівля є кращим засобом зруйнувати існуючі вітчизняні монополії. Вона також приносить інші переваги, зокрема, зникає дефіцит. Країни укладають інтеграційні угоди, сподіваючись на економічний виграш, проте можуть також мати політичні та інші цілі. Відомо декілька форм або етапів розвитку економічної інтеграції (табл.1)

Таблиця 1 - *Форми економічної інтеграції*

Форма економічної інтеграції	Скасування тарифів та квот між учасниками	Єдина торговельна політика щодо третіх країн	Скасування обмежень на рух виробничих факторів	Гармонізація економічної політики та інституцій	Єдина валюта, єдина валютна політика
1. Зона вільної торгівлі	Так	Ні	Ні	Ні	Ні
2. Митний союз	Так	Так	Ні	Ні	Ні
3. Спільний ринок	Так	Так	Так	Ні	Ні
4. Економічний союз	Так	Так	Так	Так	Ні
5. Економічний і валютний союз	Так	Так	Так	Так	Так

Зона вільної торгівлі виникає тоді, коли група країн скасовує обмеження на взаємну торгівлю, але, разом з цим, кожна країна-учасниця зберігає свою власну систему тарифів і квот на торгівлю з третіми країнами. Іншими словами, це зона, в межах якої підтримується вільна від митних і кількісних обмежень міжнародна торгівля товарами. Розрізняють повну та промислову зони вільної торгівлі. Промислова зона вільної торгівлі репрезентує незначний ступінь економічної інтеграції і охоплює торгівлю лише промисловими товарами. Прикладом промислової зони вільної торгівлі є Європейська асоціація вільної торгівлі (ЄАВТ).

Митний союз - це інтеграційне об'єднання, утворюється тоді, коли країни-учасниці усувають будь-які обмеження на взаємну торгівлю, а також вводять спільну систему тарифів і квот по відношенню до третіх країн. Таким чином, митний союз передбачає заміну декількох митних територій однією при повній ліквідації митних податків в межах митного союзу і створенні єдиного зовнішнього митного тарифу.

Спільний ринок - це митний союз з усуненням будь-яких обмежень на переміщення товарів, послуг, а також виробничих факторів: капіталу і робочої сили. Створення єдиного спільного ринку вимагає гармонізації та уніфікації значної кількості законодавчих правил та норм у багатьох сферах діяльності, що потребує формування наднаціональних органів управління і контролю. Побудова спільного ринку повинна завершитися створенням дійсно єдиного економічного, правового та інформаційного простору і дати імпульс для переходу до якісно нової сходинки економічної інтеграції – економічного союзу.

Економічний союз - складна форма міждержавної економічної інтеграції, що потребує проведення єдиної економічної і валютно-фінансової політики,

створення системи регулювання соціально-політичних процесів, координацію національних податкових, антиінфляційних, валютних та інших заходів.

Економічний і валютний союз - найвища сходинка економічної інтеграції, передбачає проведення єдиної валютної політики, введення єдиної валюти, створення нового інституту - Єдиного Центрального банку, який разом з Центральними банками країн-учасниць створить єдину систему Центральних банків країн, що входять до економічного і валютного союзу. Варто підкреслити: якщо зона вільної торгівлі, митний союз чи спільний ринок здебільшого виникають внаслідок ліквідації обмежень, то створення економічного союзу та економічного і валютного союзу потребує згоди всіх країн-членів на передачу економічного суверенітету до нових наднаціональних установ.

Рівень економічного розвитку України, як і будь-якої іншої країни, тісно пов'язаний з процесами, що відбуваються у всесвітньому господарстві. Від ступеню участі в міжнародному поділі праці залежить вирішення багатьох проблем української економіки.

До головних економічних чинників, які впливають на швидкість процесу входження України у світовий економічний простір, слід віднести:

Позитивні:

- значний сировинний потенціал;
- вигідне географічне положення, розвинуту мережу залізничних доріг, водних і повітряних трас, трубопроводів і мережу енергопостачання ;
- досить високий рівень кваліфікації кадрів поряд з вкрай низькою заробітною платою, хоча досить часто це нівелюється низьким рівнем продуктивності праці;
- наявність технологічно-передових секторів промисловості, здатних до швидкого освоєння нових видів продукції;
- наявність виробничої бази (будинки, інфраструктура, тощо), яка швидко без значних обсягів інвестування може бути використана у новому виробничому процесі.

Негативні:

- тривалий час Україна, як інші постсоціалістичні країни, була ізольована від світогосподарських глобальних процесів. Функції щодо регулювання зовнішньої торгівлі і платежів в основному виконували органи державного управління, а не ринкові регулятори;
- наявність високого ступеню політичної нестабільності, відсутність чіткої економічної політики, непослідовність в проведенні реформ;
- невизначеність, непослідовність, а іноді відсутність належної законодавчої бази ;
- велику корумпованість владних структур різних рівнів;
- відносно великий державний борг , невиважена політика щодо зовнішніх запозичень (більшість з них взяті у вигляді кредитів, а не у формі прямих ін-

- вестицій, і використані неефективно, в основному на покриття дефіциту державного бюджету і платіжного балансу);
- скорочення виробничого споживання в результаті падіння виробництва, а також обмеженість внутрішнього ринку у зв'язку з вкрай низькою купівельною спроможністю населення;
 - низка інвестиційна привабливість галузей з довгостроковим циклом віддачі вкладених капіталів. В результаті структурні зрушення гальмуються фактично нульовою інвестиційною активністю;
 - значний відтік капіталу з України (в негативному відношенні $\sim 1/10$), обумовлений невірою значної частини вітчизняних бізнесменів у сталість економічних перетворень, а також значні труднощі щодо легального ведення бізнесу;
 - подальше погіршення структури експортно-імпортних потоків: збільшення в експорті питомої ваги сировинної групи товарів, а в імпорті - продукції споживчого призначення;
 - недостатній розвиток фінансової, технічної, інформаційної та іншої інфраструктури;
 - неконкурентоздатність продукції більшості українських підприємств, більш того, - ймовірність "системного відриву" її від групи провідних країн через несумісність технологій, низьку здатність економіки до інвестицій та нововведень, структурно-галузеву несумісність;
 - переважна орієнтованість торговельних зв'язків України на одну країну - Російську Федерацію

Щодо стратегічних напрямів інтеграції України в світове господарство необхідно виділити входження її в перспективі до структур Європейського Союзу (ЄС).

У напрямі розвитку зовнішньої торгівлі з окремими регіонами світу одне з найбільш пріоритетних напрямлень української інтеграції є поглиблення зв'язків з країнами-членами Європейського Союзу. Необхідність інтеграції України до ЄС впливає з ряду об'єктивних обставин:

- Україна представляє собою одну з найбільших, як за чисельністю населення, так і за територією, європейських країн;
- інтеграція відкриває перед Україною значні можливості щодо використання свого вигідного географічного положення;
- орієнтація на співробітництво з Європейським Союзом змусить українських товаровиробників підтягуватися до високих європейських стандартів. Саме через європейський ринок ми зможемо отримувати новітні технології, за допомогою яких виготовлятимемо продукцію, конкурентноспроможну на ринках Європи, Азії, Росії, країн СН;
- забезпечення недискримінаційного доступу основних товарів експорту України на ринки ЄС. Треба врахувати, що європейський ринок - це понад 500 млн. потенційних споживачів, що мають високу платоспроможність;

– Україна вже зараз може сподіватись на певну підтримку з боку ЄС та його країн-членів в питанні приєднання України до Генеральної Угоди про тарифи і торгівлю ГАТТ/СОТ, одержання доступу до Загальної системи преференції ЄС.

Втім, процесу інтегрування України до ЄС заважає низький рівень міжнародної конкурентоспроможності основної маси українських підприємств. Але по мірі спроможності Україна робить поступові кроки інтеграції до ЄС. Першим з них стало законодавче врегулювання з боку України своїх відносин з Європейським Співтовариством та державами-членами шляхом укладення Угоди про партнерство і співробітництво (УПС) від 14 червня 1994 року (що замінила Угоду про торгівлю та комерційне й економічне співробітництво, яку Європейське Співтовариство і Радянський Союз підписали в 1989 році). В економічному аспекті УПС є важливим кроком щодо залучення України до правового поля єдиного європейського ринку та ГАТТ/СОТ. Положення УПС, що регулюють питання переміщення товарів, послуг, робочої сили та капіталів значною мірою визначатимуть правове поле регулювання відповідних відносин, впливаючи на внутрішнє законодавство обох Сторін і особливо України, оскільки нормативні акти ЄС здебільшого відповідають всім правилам, визначеним в УПС.

Одним з наступних кроків на шляху інтеграції до ЄС має стати вступ України до Світової організації торгівлі (СОТ), членами якої є 81 країна світу. Наразі підписані протоколи з усіма країнами-членами СОТ.

Прямими загальноекономічними наслідками від членства України в цій організації буде забезпечення гарантованого доступу до світових ринків товарів, робіт, послуг за рахунок отримання відповідних прав для захисту своїх інтересів на світових ринках, значне розширення обсягів іноземних інвестицій, що залучаються, і захист інтересів національного товаровиробника. Членство України в СОТ є передумовою початку переговорів з ЄС про асоційоване членство.

Таким чином, Україна перебуває лише на першій інституційній сходинці в побудові відносин з ЄС - укладеного договору про партнерство і співробітництво. Це найбільш проста форма взаємодії, яку від повного членства віддаляють ще дві сходинки - угода про вільну торгівлю та статус асоційованого члена ЄС.

Нині розвиток співробітництва України з ЄС охоплює близько 30 галузей народногосподарського комплексу. ЄС є другим після СНД торговельним партнером України і найбільшим джерелом фінансової допомоги. Але процес інтеграції до Європейського Союзу досить тривалий і важкий, а одних декларацій щодо вибору європейського шляху розвитку для його досягнення недостатньо.

У регіональному аспекті одним з пріоритетних напрямів у зовнішньоторговельній діяльності України є співробітництво з країнами СНД,

що обумовлено історичними зв'язками, взаємопов'язаністю економік, подібністю економічних проблем.

Перспективним напрямом розвитку зовнішньої торгівлі з країнами СНД є налагодження прямих зв'язків з окремими її регіонами. Такі зв'язки вже розвиваються з Башкортостаном, Татарстаном, Дагестаном, Бурятією, Якутією, Санкт-Петербургом.

У межах СНД існують умови для подальшого розвитку торгівлі з Білоруссю і Молдовою, а також поглиблення відносин з країнами Центральної Азії, насамперед, з Узбекистаном, Туркменистаном, Казахстаном, які мають великі природні ресурси (зокрема, паливно-енергетичні та мінерально-сировинні). Серед інших країн СНД привабливими є зв'язки з країнами Закавказзя, які сприяють виходу України на ринки Центральної Азії і Близького Сходу.

Суперечності економічної інтеграції в СНД привели до того, що цей процес практично загальмувався. У зв'язку з цим зовнішньоекономічна політика України щодо країн СНД буде направлена на розширення та поглиблення двосторонніх зв'язків. З цією метою вже підписані Міждержавні програми довгострокового співробітництва з Російською Федерацією, Республікою Молдова, Республікою Беларусь, Казахстаном і Грузією, розробляються аналогічні програми довгострокового економічного співробітництва з Туркменистаном, Азербайджанською Республікою, Республікою Узбекистан і Вірменією.

Однім з перспективних напрямів співробітництва в межах екс-СРСП слід також зазначити забезпечення взаємовигідних і стабільних торговельних зв'язків з країнами Балтії, в перспективі в режимі вільної торгівлі.

Чорноморський економічний басейн.

Інтереси України як морської держави вимагають надання пріоритетного значення активізації її участі у Чорноморському Економічному Співробітництві (ЧЕС), де вона є однією з 11 країн-засновників. З метою поглиблення економічного співробітництва з країнами-учасниками ЧЕС Україна вживає конкретних заходів для розробки, розвитку і виконання проектів у таких галузях як транспорт і зв'язок, торгівля і промисловий розвиток, обмін економічно-комерційною інформацією, сільське господарство, наука тощо. Серед основних пріоритетів - поглиблення економічних відносин з Туреччиною - для забезпечення диверсифікації джерел надходження нафтопродуктів, а також імпорту сировини для легкої промисловості, Грецією - розвиток судноплавства в басейні Середземного моря, Болгарією та Румунією - розвиток торгівлі в Придунайському регіоні.

Північноамериканський регіон

Необхідно розвивати позитивну тенденцію для збільшення обсягів торгівлі з країнами Північноамериканської зони вільної торгівлі, особливо з США та Канадою.

Латинська Америка

У розвитку торговельних відносин з країнами Латинської Америки перспективним є співробітництво з такими країнами як Бразилія, Аргентина, Чилі, на нову фазу взаємин виходять відносини з Панамою та Перу, відновлюються зв'язки з Кубою.

Африка

Зростає роль торговельно-економічних зв'язків з країнами Африки, Азії та Тихоокеанського регіону. Україна буде продовжувати активну співпрацю з країнами Північної (Єгипет, Марокко, Туніс) і західної Африки (Гвінейська Республіка, Нігерія), з Південно-Африканською Республікою.

Східний регіон

Найперспективнішим партнером України на Далекому Сході є Японія, яка включила Україну до Генеральної системи преференцій. Необхідно активізувати співробітництво з Новими індустріальними країнами (НІК), з країнами АСЕАН, Китаєм і Індією, країнами Південно-Західної Азії (Близького та Середнього сходу) такі, як Ліван, Кувейт, Туреччина, Сирія, Саудівська Аравія, Об'єднані Арабські Емірати. Вони мають велике значення з точки зору забезпечення економіки України джерелами енергоносіїв і споживання інженерно-технічних послуг України у спорудженні промислових та цивільних об'єктів, транспортної і комунальної інфраструктури. За певних умов доцільне співробітництво у розвитку трансконтинентальної системи транспорту та зв'язку. Українські підприємства ВПК можуть одержати в цьому регіоні необхідні для конверсії кошти від торгівлі військовою технікою, озброєнням та надання ремонтних послуг.

Китай і Індія - основні партнери України в зовнішній торгівлі. В перспективі це ринки для значного збільшення експорту української продукції машинобудування і передових технологій, насамперед, для реконструкції об'єктів, збудованих колишнім СРСР.

Країни АСЕАН - потенційні партнери України в ХХІ столітті. Вони можуть стати значними ринками для вітчизняної машинобудівельної продукції, інженерно-технічних послуг, підготовки кадрів. Україна може взяти участь у будівництві великих об'єктів енергетичного та промислового значення. Збільшуватимуться обсяги експорту традиційної продукції української промисловості (металопрокат, виробництво важкого металобудування, верстати, мінеральні добрива та інша хімічна продукція), імпорту порівняно дешевих, але високотехнологічних виробів.

Виходячи з викладеного, бачимо:

- а) нагальну необхідність інтеграції Україні у систему світового економічного господарства;
- б) Україну - як досить цілісну соціально-економічну систему, яка має вагомий потенціал для перспективного входження в світову економічну систему;
- в) несприятливу економічну ситуацію, що склалася в державі, яка суттєво заважає інтеграції України у світогосподарські структури.

Головний висновок стосовно України майже очевидний: необхідно якомога швидше просуватися у напрямку здійснення ринкових реформ, демократичної трансформації суспільства та покращання економічної ситуації в країні шляхом усунення вищезазначених негативних чинників.

Щодо глобальної (світової) економічної інтеграції – можна зробити висновки про її бурхливий розвиток в останні декілька десятиліть, які дають підстави стверджувати, що позитивні наслідки економічної інтеграції в світовому масштабі явно переважають деякі негативні прояви цього процесу. На теперішній час існують суттєві передумови для подальшого поглиблення світової економічної інтеграції. Можна сподіватися на те, що вона, як складова загальносвітових інтеграційних тенденцій (політичних, культурних, тощо), буде сприяти подальшому суспільному розвитку та вирішенню глобальних світових проблем.

Чепеленко А.М.

РЕГІОНАЛЬНО-ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРІОРИТЕТИ УКРАЇНИ В ПОЦЕСІ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Майже два десятиріччя питання вибору основного напрямку розвитку інтеграційних процесів у зовнішньоекономічній сфері є найбільш актуальним питанням в умовах поглиблення взаємодії національних економік зі світовим господарством.

Міжнародна економічна інтеграція найбільш конкретно проявляється на регіональному рівні, тому доцільно розглядати механізм інтеграції стосовно регіонально-інтеграційних пріоритетів.

Ці питання широко обговорювалися в економічній науковій літературі такими провідними вченими, як Лук'яненко Д.Г., Макогон Ю.В., Мокій А.І., Кредисов А., Бураковський І., Новицький В.

Метою роботи є дослідження і систематизація знань про технологію функціонування перспективних напрямів регіональної інтеграції в контексті інтеграції України до Європейського Союзу.

Міжнародна економічна інтеграція представляє собою різні форми коротко- і довгострокового економічного співробітництва між політично незалежними країнами на основі угод міжнародно-правового кшталту.

За рівнем кооперації та глибини відношень між ринками окремих країн, регіональна інтеграція може набувати різних форм:

- зона вільної торгівлі;
- митний союз;
- спільний ринок;
- економічно-монетарний союз;
- економічно-політичний союз (рис.1).

Починаючи від зони вільної торгівлі, всі вищі форми являють собою логічний розвиток інтеграції, до якого з часом доходять учасники процесу. Спочатку проявляються переваги так званої негативної інтеграції (зняття обмежень і ліквідація різноманітних бар'єрів у торгівлі). Усвідомивши проблематичність подальшого руху шляхом зближення та відпрацювавши відповідні програми дій країни-учасниці переходять до значно складнішої стадії, де вже вимагається запровадження спільної політики щодо третіх країн, створення спільних інституцій, що вимагає конструювання та підключення нових механізмів і пов'язано з позитивною інтеграцією.

Ознаки Форма	Відміна мит та кількісних обмежень	Єдиний зовнішній митний тариф	Вільний рух факторів виробництва	Гармонізація економічної політики. Спільні інституції	Політична уніфікація. Наднаціональні інституції
Економічно-політичний союз					
Економічно-монетарний союз					
Спільний ринок					
Митний союз					
Зона вільної торгівлі					

Рисунок 1 – Форми міжнародної економічної інтеграції

Серед переваг вищих форм міжнародної регіональної інтеграції виділяються наступні:

- покращення ефективності функціонування ринків товарів, послуг, капіталу і праці завдяки зменшенню непевності торгівців та інвесторів щодо майбутніх курсів обміну й витрат на трансакції;
- підвищення рівня загальної господарської стабільності, що має вплив на зростання міжнародних оборотів;
- покращення якості фінансових послуг, редукція витрат на трансакції;
- елімінація інформаційних витрат і пов'язаних із ними цінових дискримінацій;
- покращення алокації засобів у секторах виробництва, а також фінансових послуг, унаслідок підвищення ефективності управління системою та зменшення необхідного рівня монетарних резервів країн-членів (оскільки відпадає потреба утримування резервів валют країн-членів);
- пришвидшення господарського зростання цілої унії в результаті уніфікації національних монетарних політик [1].

Вісью, навколо якої обертаються всі сфери регіональної економічної інтеграції в Європі є ефективний ринковий механізм [2].

Загалом, негативні наслідки міжнародної економічної інтеграції тим менші, а переваги тим більші, чим більш відкритою була економіка країни-учасниці [3].

Конституцією України визначено головні стратегічні орієнтири, які є основними державними пріоритетами а саме:

- виявлення і захист суспільних потреб, інтересів, цілей;
- забезпечення інтересів суспільства у міжнародних відносинах;
- контроль за здійсненням зовнішньоекономічної діяльності;
- надання права чи заборона здійснення певних видів діяльності;
- захист суверенітету і територіальної цілісності України;
- забезпечення економічної та інформаційної безпеки держави;
- захист прав усіх суб'єктів господарювання;
- підтримання дипломатичних та торговельно-економічних відносин з іншими країнами та інші [4].

Регіонально-інтеграційні пріоритети України представлено на рисунку 2. Передусім необхідно відзначити досить тривалу боротьбу за вплив між Європою та Північною Америкою, яка вже протягом століття відчувається не тільки політиками, а також підприємцями та населенням [2].

Питання зовнішньої торгівлі були підняті в рамках перехідних договорів 1995-1996 рр. про торгівлю і діяльність, що пов'язана з нею.

Конструктивне співробітництво між ЄЕС і Україною розпочалося на певному рівні ще в 1989 році, коли було укладено угоду щодо торговельного і господарчого співробітництва.

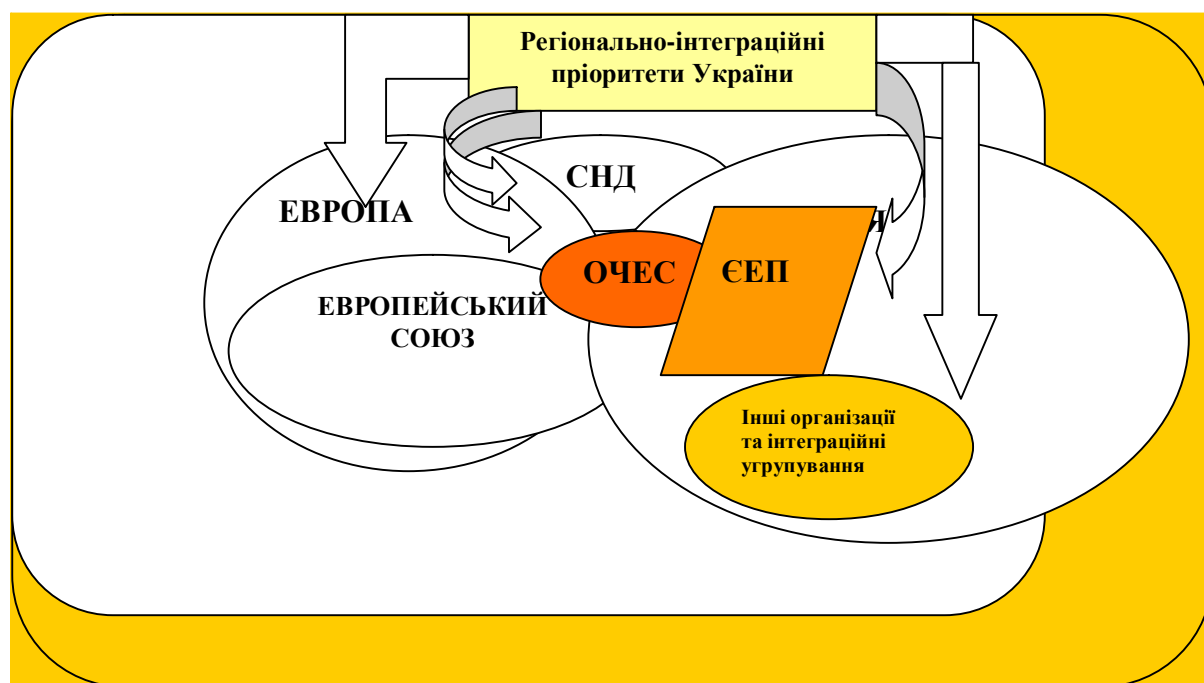

Рисунок 2 – Регіонально-інтеграційні пріоритети України [7]

З боку України задекларовано, що головним пріоритетом для неї залишається набуття спочатку асоційованого, а потім і повного членства в ЄС.

Вже в 1998 році Україна почала впроваджувати відповідні правові акти (Декрет Президента України «Про затвердження стратегії інтеграції України до Європейського Союзу»), в 2000 році було запроваджено «Програму інтеграції України до Європейського Союзу».

15 вересня 2000 року на саміті ЄС – (Париж) Україна підтвердила, що її головною і безальтернативною метою є входження до Європейського Союзу [5].

Структура зовнішньої торгівлі України порівняно з 2005р. змінилася у бік зменшення частки товарів в експорті та імпорті.

Обсяги експорту товарів з України зросли на 12,1%, імпорту – на 24,6% і становили відповідно 38367,7 млн. та 45034,5 млн. доларів. Від'ємне сальдо зовнішньої торгівлі товарами становило 6666,8 млн.дол. (у 2005 році – 1907,9 млн.дол.). Україна здійснювала зовнішньоторговельні операції товарами з партнерами із 213 країн світу.

Із країн СНД імпортовано 44,8% (у 2005р. – 47,1%) усіх товарів, країн ЄС – 34,7% (у 2005р. – 32,9%).

Експортовано до країн СНД 33,0% проти 31,3% у 2005 році, країн ЄС – 28,3% проти 26,9%.

Найбільші обсяги експортних поставок товарів і імпортних надходжень до України відображено в таблиці 1.

Таблиця 1 – Найбільші обсяги експортних поставок товарів і імпортних надходжень

Країна	Експортні поставки, %	Імпортні надходження, %
Російська Федерація	22,5	30,6
Білорусь	3,2	2,8
Польща	3,5	4,7
Німеччина	3,3	9,5
Італія	6,5	3,3
США	3,1	
Туреччина	6,2	
Китай		5,1
Туркменістан		7,8

Оцінки розвитку ринку зовнішньої торгівлі України свідчить про те, що основні товарні і фінансові потоки будуть зосереджені на євроазіатських і євроамериканських напрямках.

Фактично на сьогодні відсутні конкретні та дієві підстави для реального поступу в напрямі європейської інтеграції.

З Україною Єврокомісія збирається утворити так зване „коло друзів”, з яким вона погоджується тісно співпрацювати, але яких не планує приймати до своїх лав, принаймні у найближчому майбутньому.

У зв'язку з цим пропонується активніше проводити політичні й економічні реформи, аби наблизитися до стандартів ЄС. За позитивних результатів Україні буде надано широкий доступ на ринки Євросоюзу [5].

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Pelkmans J. Adison Wesley Longman Ltd.-New York, 1997. – S.284.

2. 2.Луцишин В.П., Федонюк С.В. Європейські інтеграційні процеси: формування єдиного ринку.- Луцьк: Видавництво обласної друкарні, 2004. – С.200.
3. 3.Wysokinska Z., Witkowska J. Integracja europejska. Rozwoj rynkow. – Warszawa: Wydawnictwo naukowe PWN, 2001.-S.60.
4. 4.Конституція України прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року.
5. 5.<http://www.pravda.com.ua>

Чумак Н.В., Приходченко Т.А.

ІНОЗЕМНІ КОМЕРЦІЙНІ БАНКИ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА НАСЛІДКИ

Перші представництва іноземних банків з'явилися в Україні на початку 1990-х років. Активний прихід банків з іноземним капіталом відбувся у 1994 році - упродовж року в Україні розпочали свою діяльність 12 банків.

Початковий етап діяльності банків з іноземним капіталом в Україні характеризувався низкою обмежень, зокрема:

- максимальний розмір частки іноземного капіталу у загальному капіталі банківського сектору не повинен перевищувати 15 %;
- максимальний розмір частки одного іноземного інвестора у банку обмежувався 35 %;
- створювати дочірні банки в Україні дозволялося лише "першокласним" банкам-нерезидентам;
- заборонялися інвестиції у банки з офшорних компаній;
- регламентувався мінімальний розмір статутного фонду новоствореного банку у разі істотної участі у ньому іноземного капіталу.

Зараз доступ іноземного капіталу на ринок банківських послуг дещо лібералізовано унаслідок скасування низки обмежень. Ця обставина стала стимулом активізації приходу іноземних капіталів у банківський сектор України.

Інтерес західних банків до України вважався абстрактним і таким, що не становить серйозної конкурентної загрози вітчизняним банкірам лише до того часу, як австрійська група Raiffeisen International сплатила за банк "Аваль" 11,03 млрд. дол. США.

Що саме в Україні приваблює європейські банки? На думку фінансистів, існує два чинники. По-перше, це недорозвиненість власного банківського сектору, що означає високий потенціал зростання, і, по-друге, сусідство з Євросоюзом.

Активне проникнення іноземного капіталу у вітчизняний банківський сектор несе в собі як позитивні наслідки, так і певні ризики, які можуть призвести не лише до зміни структури банківського сектору, а й спричинити неконтрольовані наслідки для економічної системи держави. Враховуючи те, що український ринок банківських послуг упродовж останніх років

залишається одним із найдинамічніших у Східній Європі, а отже, досить привабливим для освоєння іноземними банками, особливої актуальності набувають дослідження сучасних тенденцій присутності іноземного капіталу в банківському секторі України.

Банківська система України має достатній капітал, однак він розподілений серед численних банків і не в змозі кредитувати великі проекти. Йдеться про його концентрацію, на чому дехто наголошує, а про розширення регулятивного капіталу. В Україні нині діють більше 160 банків, серед яких понад 50 % мають капітал менший 100 млн грн. Вони неспроможні надавати великі довгострокові і до того ж дешеві кредити. На думку деяких вчених, у країні варто залишити близько п'ятдесяти великих банків, беручи до уваги при цьому досвід Російської Федерації, яка планує до 2010 р. залишити 5-6 великих банків з необхідними для країни ресурсами.

Нині в Україні діють 23 банки з іноземними інвестиціями, працюючи на нормативно-правовому полі материнських банків. На них банківський нагляд не поширюється, що негативно впливає на контроль за їхньою діяльністю з боку НБУ. Зарубіжні банки мають низку переваг перед вітчизняними. По-перше вони володіють сучасною банківською технологією, по-друге, значна їх частина має вищий рейтинг, ніж українські банки, по-третє, вони високоприбуткові, що дає їм змогу маневрувати кредитними і депозитними ставками, і по-четверте, вони мають нижчу ціну кредиту.

Іноземні банки з'явилися в Україні з метою отримання прибутку за рахунок монополізації кредитних операцій з населенням через відсоткові ставки за кредит і депозити. Нині розгорнулася конкурентна боротьба між вітчизняними й іноземними банками. Особливо це стосується ринку іпотечного кредитування, оскільки українські банки не мають достатніх ресурсів для надання таких довгострокових кредитів.

Стратегічною метою банківської діяльності на сучасному етапі має стати забезпечення системної стабільності і створення необхідних умов для розвитку ринку банківських послуг на засадах добросовісної конкуренції для України це означає, по-перше, необхідність відмови від практики створення захисних бар'єрів для збереження слабких банків, по-друге, необхідність зосередитися на показниках ефективності банківської діяльності з метою створення банків, здатних до стабільного розвитку, до розвитку в міжнародному масштабі. Можливим шляхом вирішення цього завдання є додаткове вливання капіталу як з боку акціонерів, так і через об'єднання з іншими фінансовими установами.

Кількість іноземних банків у країні має бути обмежена, оскільки подальше їх зростання може призвести до ситуації, за якої нерезидентські банки зі своїм капіталом підпорядкують усі пріоритетні галузі народного господарства. Деякі постсоціалістичні держави, зокрема Російська Федерація, обмежують кількість зарубіжних банків на своїх територіях. Введення такого обмеження не має стати перешкодою на шляху вступу України до СОТ. Враховуючи, що в Україні діє кілька десятків іноземних банків, варто було б прийняти постанову

Верховної Ради України, в якій обмежити кількість іноземних банків в Україні, зважаючи на слаборозвиненість вітчизняної банківської системи і недостатню її конкурентоспроможність. Поряд з іншими заходами варто поступово і неухильно спрямовувати державний капітал у транснаціональні компанії на кшталт розвинених країн світу, де захист конкуренції є урядовою стратегією. До цього процесу має бути підготовлена і банківська система України.

Поява випадків ринкового продажу акцій українських банків зарубіжним інвесторам є позитивним явищем із точки зору підвищення їхньої капіталізації, забезпечення прозорості, в іншому разі в Україні консервуватиметься домінуюча закрита низькокапіталізована модель діяльності банків. Виникнення конкуренції серед іноземних інвесторів за купівлю українських банків змусуватиме останніх підвищувати прозорість діяльності, ефективність ризик-менеджменту, інакше вони витіснятимуться у низькоприбуткові й високоризикові сегменти діяльності. Активізація вторинного ринку акцій банків потребує адекватної реакції з боку НБУ, оскільки в регулятивному процесі назрівають серйозні проблеми.

Отже, на сучасному етапі експансія іноземного капіталу в банківський сектор України має об'єктивні передумови як внутрішнього характеру (структурна розбалансованість вітчизняного банківського сектору, обмежена кількість фінансово надійних банків, низька конкурентоспроможність та ін.), так і зовнішнього (процеси фінансової глобалізації, експансія банківського капіталу з перенасичених ресурсами ринків розвинених країн, завершення переділу ринків банківських послуг у Східній Європі).

Намагання встановити обмеження на присутність іноземного капіталу в Україні не є розв'язанням проблеми регулювання його доступу. Крім того, встановлення штучних преференцій для банків негативно позначиться на розвитку інших сегментів фінансового ринку. Враховуючи викладене, системний підхід до регулювання доступу іноземного капіталу в банківський сектор Широкомасштабними завданнями в галузі реформування фінансового сектору України мають стати заходи:

- зміцнення та пришвидшення реструктуризації банківського сектору;
- удосконалення банківського регулювання і нагляду;
- сприяння зростанню доходів і скороченню витрат банків;
- створення сприятливих умов для банківських клієнтів;
- розвитку сектору небанківських фінансових установ.

При формуванні нового типу комерційного банку в Україні треба враховувати тенденції в розвитку банківської системи Заходу. Тоді банківська система України не розвиватиметься ізольовано від світового банківського співтовариства і зможе поступово інтегруватися у світовий фінансовий простір.

5. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІКИ І СОЦІОЛОГІЇ ПРАЦІ

Атаева Е.А.

ПРОБЛЕМЫ ЭФФЕКТИВНОГО ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦИАЛА В ДОНЕЦКОМ РЕГИОНЕ

Эффективное использование трудового потенциала в последние годы превращается в важный рычаг развития рыночного производства в Донецком регионе, повышения его конкурентоспособности, решения социально-экономических задач. Важность решения проблем использования трудовых ресурсов определяется, прежде всего, высоким ее экономическим потенциалом и его долей в потенциале Украины. Это подтверждается удельным весом Донецкой области в Украине в 2006 г. по ряду важных экономических и демографических показателей, %:

территория	4,4
численность населения.....	9,8
промышленное производство.....	13,3
производство электроэнергии.....	44,7
добыча угля.....	71,9
выплавка стали.....	46,4
производство цемента.....	16,6
добыча соли.....	59,6

Уровень валового регионального продукта на одного человека в 2006 г. составил 12,5 тыс. грн., что превысило этот показатель в среднем по Украине на 33,3%. Среднемесячная заработная плата составила 1202 грн. и превысила средний уровень по Украине на 15,5%. Реальные доходы на одного человека (8,9 тыс. грн.) превысили средний уровень по Украине на 13,3%, уровень безработицы (1,6%) ниже уровня в Украине на 1,2 пункта или на 42,8%. Плотность населения составила 179 человек на один квадратный километр, в то время как в среднем по Украине – 78 чел.

Рациональное использование трудового потенциала определяется многими социально-экономическими факторами, представляющими сложную систему взаимозависимых экономических процессов. Поэтому в экономической теории и практике этой экономической категории в последние годы уделяется повышенное внимание. Среди исследований, посвященных трудовому потенциалу, можно выделить работы В.В. Адамчука [1], И.И. Бажана [2], Б.М. Генкина [3], Н.И. Есиновой [4], Ю.В. Макогона, Г.М. Теплицкого, Н.Д. Лукьянченко, С.П. Калининой, Е.С. Шилец [7], А.В. Калины [8], М.Н. Кима [9], В.Н. Ковалёва [10] и др.

В трудах этих ученых акцент делается на использование трудовых ресурсов как главного элемента трудового потенциала. В качестве показателя оценки

уровня трудовых ресурсов обычно используется среднесписочная численность работающих и ее совокупный фонд рабочего времени.

Однако, рассматривая трудовой потенциал, как ресурс труда, способный обеспечивать определенный экономический и социальный результат производства, в его состав следует включать не только экстенсивную величину труда (трудовые ресурсы), но и его профессиональную подготовленность, организационно-технический уровень производства, интенсивность, качество труда и мотивационную заинтересованность работающих. Именно эффективное использование комплекса указанных компонентов трудового потенциала способно обеспечивать конкурентоспособность продуктов труда в рыночном производстве.

В методологическом плане количественная оценка трудовых ресурсов и условий, определяющих их уровень, известна и не вызывает затруднений. Однако при комплексном рассмотрении закономерностей развития трудового потенциала и определяющих его факторов используются ценностные, натуральные и относительные показатели, которые подчас несопоставимы. Поэтому целью данной работы является на основе исследования закономерностей развития трудовых ресурсов и определяющих их условий совершенствование методов оценки резервов эффективного использования трудового потенциала в регионе.

Основным источником пополнения трудовых ресурсов является население страны, которое подразделяется на экономически активное и неактивное население. Согласно методическим положениям, которые учитывают рекомендации Международной организации труда (МОТ), к экономически активному населению относится население в возрасте 15-70 лет, которое обеспечивает предложения рабочей силы на рынке труда и состоит из занятых и безработных [9, 10]. В состав экономически активного населения (рабочей силы) включены люди, занимающиеся экономической деятельностью или готовы приступить к ней, то есть имеют соответствующую квалификационную подготовку и физическую готовность к труду.

В этой формулировке очевидно, однако, отождествление понятия экономически активного населения и рабочей силы, в то время как последняя является функционирующей категорией в производстве. Поэтому экономически активное население можно отождествлять с трудовыми ресурсами (занятые и безработные). С учетом этих уточнений предлагаемая нами схема классификации населения и условий, определяющих трудовой потенциал, должна учитывать уровень управления трудом (государственный или региональный, предприятия или отдельно взятые исполнители), количественную (экстенсивную) и качественную характеристику труда (производительную силу, интенсивность, качество и мотивированность труда) (см. рис. 1).

С этой точки зрения рабочую силу можно считать основным элементом реально существующего уровня трудового потенциала, как экстенсивно определенную его величину на различных уровнях управления трудом.

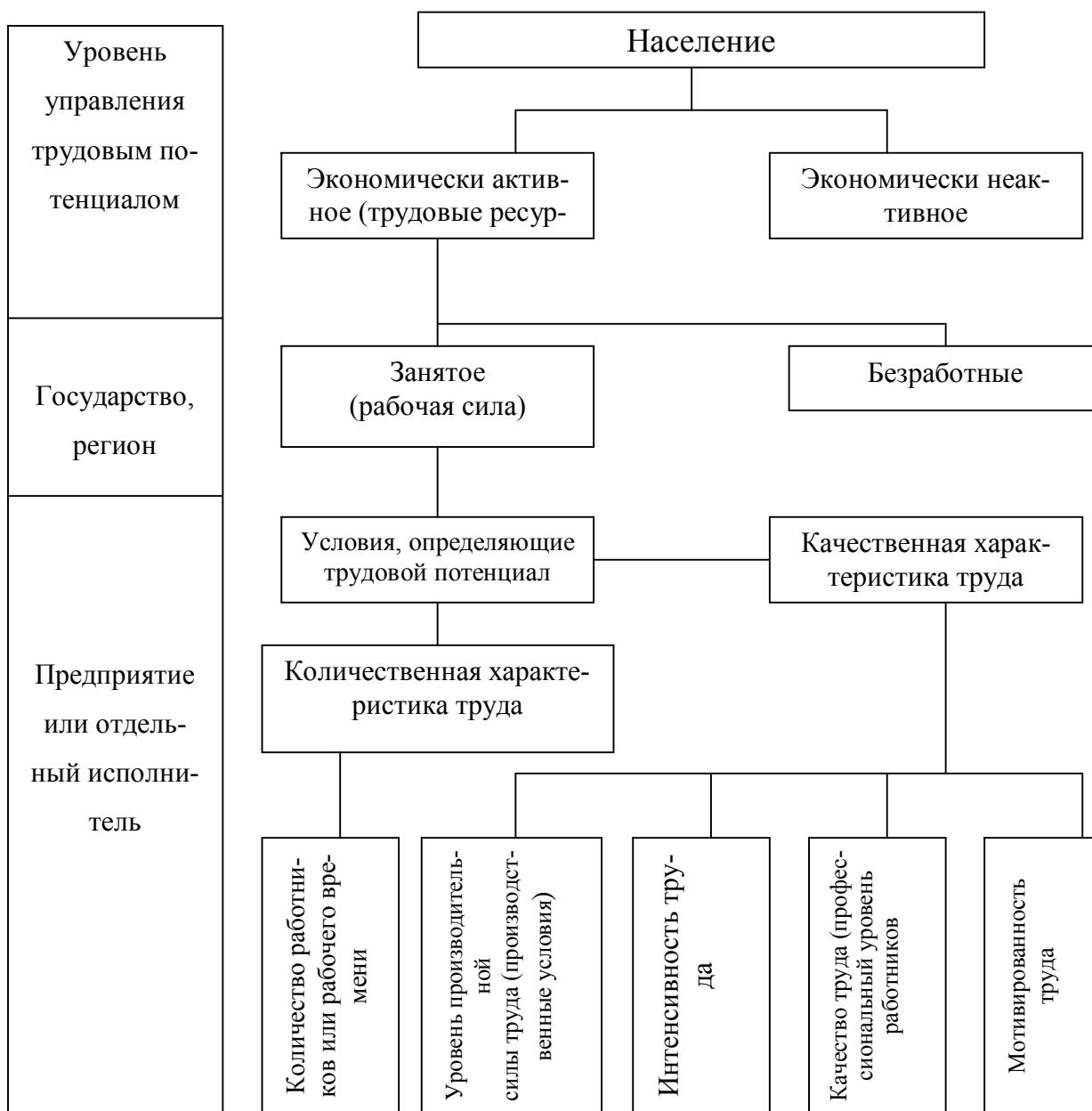

Рис. 1. Схема классификации населения и условий, определяющих трудовой потенциал на различных уровнях управления трудом

В методических положениях Донецкого Облстата [9, 10] экономически активное население дифференцируется по полу и месту проживания. Рассматриваются факторы, определяющие использование экономически активного населения. Они выражаются показателями: уровень экономической активности, занятость, безработица и ее уровень, экономически неактивное население, безработные и уровень зарегистрированной безработицы, нагрузка на занятых трудовой деятельностью граждан на одно свободное рабочее место, профессиональная принадлежность, распределение населения по уровню образования и др. В методических положениях Облстата даны также определения приведенным выше категориям, которые использованы в данном исследовании.

С учетом указанных методов исследования показали, что в Донецкой области

в период 1990-2006 гг., основным фактором изменения численности населения стал естественный его прирост, который имеет отрицательную тенденцию изменения в динамике (табл. 1).

Таблица 1 – Естественный прирост населения в Донецкой области на 1000 человек населения в период 1990-2006 гг., чел.

Показатели	Уровень показателей в период					
	1990	1995	2000	2004	2005	2006
Количество родившихся	10,9	7,4	6,1	7,6	7,7	8,5
Количество умерших	12,1	17,1	17,0	17,5	18,0	17,7
Естественный прирост населения,	-1,2	-9,7	-10,9	-9,9	-10,3	-9,2
в том числе:						
- в городах	x	x	x	x	-10,0	-8,9
- в сельской местности	x	x	x	x	-13,2	-11,7
В том числе умерших по причине:						
- болезни кровообращения	7,1	10,3	10,3	10,7	12,1	11,1
- новообразования	2,2	2,2	2,2	2,3	2,2	2,2
- отравления и травмы	1,2	2,1	2,0	1,8	0,1	0,1
- болезни органов дыхания	0,5	0,8	0,7	0,5	0,5	0,5

Как видно из таблицы 1, численность населения в Донецкой области снижается. Естественный прирост отсутствует из-за превышения смертности над рождаемостью, коэффициент которого в 2006 г. составил $2,1 \left(\frac{17,7}{8,5} \right)$. Но при этом наблюда-

ется тенденция стабилизации смертности на уровне 17-18 человек на одну тысячу населения. Количество родившихся после 2000 г. имеет тенденцию к увеличению. Обращают на себя внимание причины смертности, которые можно ранжировать следующим образом: болезни кровообращения после (2000 г. 10,3-12,1 чел. на одну тысячу умерших); болезни новообразований (стабильно 2,2 человека на одну тысячу умерших); отравления и травмы (за период 1995-2006 гг. снизились с 2,1 чел. до 0,1 чел. на одну тысячу умерших); болезни органов дыхания (снизились с 0,8 до 0,5 чел. на одну тысячу умерших).

Сопоставление этих данных свидетельствует о неудовлетворительном состоянии медицинского обслуживания населения в части предотвращения и лечения болезней кровообращения и новообразований, улучшения питания и бытового обслуживания, снижения нервно-эмоционального напряжения.

Кроме сказанного выше, на изменение численности населения в Донецкой области оказывают влияние такие демографические факторы, как брако-разводный процесс и миграционный процессы.

Динамику бракоразводного процесса характеризуют следующие данные:

Годы	Браков	Разводов	Разводы к бракам, %
1990	9,1	4,4	48,3
1995	7,8	4,3	52,1
2000	5,0	4,7	94,0
2004	5,5	3,8	69,1
2005	6,7	4,2	62,7
2006	7,1	4,1	57,7

Как видим, влияние бракоразводных процессов на естественный прирост

населения с 1990 г. до 2000 г. резко снижалось. В 2000 г. число разводов приблизилось к числу зарегистрированных браков (94%) и лишь с 2004 г. до настоящего времени установилась тенденция укрепления семей и снижения количества разводов. Однако количество разводов по сравнению с зарегистрированными браками еще высоко и составило в 2006 г. 57,7 %.

Влияние миграционных процессов на прирост населения положительно, но практически мало заметно. Об этом свидетельствует следующее изменение сальдо миграции в 2005 г. и 2006 г.:

	2005 г.	2006 г.
1. Число прибывших на 1000 жителей, чел.	14,2	14,2
2. Число выбывших на 1000 жителей, чел.	14,5	14,3
3. Сальдо миграции	-0,3	-0,1

Существенное значение для оценки уровня трудового потенциала имеет анализ динамики изменения экономической активности населения, его занятости и уровня безработицы. Закономерности изменения этих показателей раскрыты в табл. 2.

Таблица 2- Изменение экономической активности населения в работоспособном возрасте (15-70 лет) в Донецкой области

Показатели	Уровень показателей в период				
	2001	2004	2005	2006	2006 г. к 2001 г., %
1. Экономически активное население, тыс. чел.	2315,2	2250,4	2265,1	2261,6	97,7
1.1 То же, в % к предыдущему году	100,0	97,2	100,7	99,8	X
2. Занятые, тыс. чел.	2159,1	2086,0	2124,9	2132,3	98,8
2.1 То же, в % к предыдущему году	100,0	96,6	101,9	98,8	X
3. Безработные, тыс. чел.	156,1	164,4	144,4	129,3	82,8
3.1 То же, в % к предыдущему году	100,0	105,3	87,8	89,5	x
4. Уровень безработицы (стр. 3/стр.1),%	6,7	7,3	6,4	5,7	85,1
4.1 То же, в % к предыдущему году	100,0	109,0	87,7	89,1	x
5. Экономически неактивное население, тыс. чел. ^{x)}	2578,4	2408,6	2344,9	2306,4	89,5
5.1 То же, в % к предыдущему году	100,0	93,4	97,4	98,4	x
6. Все население, тыс. Чел.	4893,6 ^{xx)}	4659,0	4610,0	4568,0	93,3
6.1 То же, в % к предыдущему году	100,0	95,2	99,1	99,1	x

x) в экономически неактивное население нами включено также население нетрудоспособного возраста
xx) наличное население.

Данные табл. 2 свидетельствуют о том, что в 2006 г. в сравнении с 2001 г. экономическая активность населения снизилась на 2,3% (97,7-100), занятость - на 1,2%, безработица на 17,2% (82,8-100). Именно наиболее значительное влияние на изменение численности экономически активного населения оказало снижение уровня безработицы, которое привело к значительному замедлению темпов снижения экономической активности. С другой стороны, на занятость отрицательно повлияло снижение общей численности населения, которое в

2006г. по сравнению с 2001 г. уменьшилось на 0,9% (99,1-100). Как уровень, так и темпы изменения занятости свидетельствуют о положительных экономических процессах, которые наступили в 2004-2005 гг. В исследовании закономерности изменения занятости населения в Донецкой области существенным показателем являются пропорции распределения наемных работников по видам экономической деятельности. (табл.3)

Таблица 3 – Динамика изменения численности занятого населения и наемных работников по видам экономической деятельности, тыс. чел.

Показатели	Уровень показателей по годам								Коэффициент значимости вида деятельности, (гр.8?гр.9)/100
	2001	2002	2003	2004	2005	2006			
						уровень	структура, %	2006г.к 2001г., %	
Общая занятость, в том числе:	2077,1	2069,5	2074,2	2086,0	2124,9	2132,3	100,00	102,66	105,01
Промышленность	723,0	693,4	675,5	669,3	667,7	662,3	31,06	91,6	28,45
Строительство	110,0	101,3	100,8	116,2	122,5	123,0	5,77	111,82	6,45
Торговля, гостиницы, рестораны	366,2	390,2	408,5	443,3	467,0	471,0	22,09	128,62	28,43
Транспорт, связь	161,9	162,0	161,8	177,9	179,9	176,5	8,28	109,02	9,03
Финансовая деятельность	15,2	15,7	17,0	19,5	20,9	23,5	1,1	154,61	1,70
Операции с недвижимостью	79,1	78,7	81,6	79,4	79,5	87,4	4,1	110,49	4,53
Государственное управление	90,5	91,3	88,6	72,6	70,5	72,0	3,38	79,56	2,69
Образование	130,7	134,8	133,4	131,5	129,9	130,3	6,11	99,69	6,09
Здравоохранение	122,0	122,0	121,9	120,7	120,5	120,1	5,63	98,44	5,54
Оказание услуг	64,0	66,9	66,8	67,9	73,6	74,6	3,5	116,56	4,08
Сельское хозяйство	214,5	213,5	218,3	187,7	192,9	191,6	8,98	89,32	8,02

Анализ данных табл. 3 позволяет установить положительную тенденцию роста занятости населения области, которая за период 2001-2006 гг. составила 2,66%, что можно квалифицировать как улучшение использования экстенсивной части трудового потенциала. Значимым представляется рост занятости населения в таких жизненно важных сферах, как строительство, торговля, транспорт и связь, финансовая деятельность, операции с недвижимостью, и обслуживание населения, где анализируемый показатель возрастал в диапазоне 109-154,6%. Тенденция занятости в этих областях экономической деятельности свидетельствует об усилении рыночной направленности развития экономики

Донецкой области. На это указывает также ослабление государственного регулирования экономики, где уровень занятости снизился на 20,44% (79,56-100).

В то же время, при оценке перспектив роста занятости населения необходимо обратить внимание на существенное снижение анализируемого показателя в промышленности, сельском хозяйстве, образовании и здравоохранении.

Уровень занятости здесь снижался в пределах от 0,31% (99,69-100 – образование) до 10,68% (89,32-100 – сельское хозяйство), в то время, как именно эти сферы экономической деятельности определяют уровень и эффективность использования трудового потенциала.

Влияние указанных сфер экономической деятельности на трудовой потенциал проявляется в следующих направлениях:

- промышленность и сельское хозяйство обеспечивают материальные условия развития трудовых ресурсов;
- здравоохранение – улучшение здоровья, снижение заболеваемости трудовых ресурсов;
- образование – повышает профессиональный уровень и улучшает качественный состав рабочей силы.

В качестве показателя оценки влияния указанных выше видов экономической деятельности на степень занятости населения, а следовательно на уровень трудового потенциала, нами предложен коэффициент значимости экономической сферы (K_3), который можно определить по формуле:

$$K_3 = \frac{U_в \times I_y}{100};$$

где $U_в$ - удельный вес уровня каждого вида экономической деятельности в общей занятости населения региона, %;

I_y - индекс, выражающий отношение уровня занятости отчетного периода к базовому периоду, %.

Поведенная по этой методике оценка K_3 (табл.3) позволяет ранжировать его значение по видам экономической деятельности в следующем порядке:

Виды экономической деятельности	K_3
1. Промышленность.....	28,45
2. Торговля, гостиницы, рестораны	28,43
3. Транспорт, связь.....	9,03
4. Сельское хозяйство.....	8,02
5. Строительство	6,45
6. Образование.....	6,09
7. Здравоохранение.....	5,54
8. Операции с недвижимостью.....	4,53
9. Оказание услуг.....	4,08
10. Государственное управление.....	2,69
11. Финансовая деятельность.....	1,70
12. Общая занятость.....	105,01

Из этих сопоставлений выясняется, что рейтинг сферы промышленности и торговли по показателю K_3 составляет более 50% всех видов экономической

деятельности. Но поскольку именно в промышленности уровень занятости населения заметно снизился, здесь возникает необходимость увеличения количества рабочих мест, учитывая то, что нагрузка на одно свободное место (вакансию) в среднем по Донецкому региону за период с 2002 г. до 2006 г. снизилась с 4 до 2 человек.

Этому процессу в значительной мере будет способствовать распределению инвестиций, которые в 2006 г. составили 11,7 млрд. грн. Из них 62,3% направлены на развитие промышленности, и только 1,6% - сельского хозяйства, на транспорт и связь – 10,5%, в торговлю – 8,4%, остальные 17,2 распределены по другим экономическим сферам.

Как отмечалось выше, существенным фактором, влияющим на эффективность трудового потенциала является общая и профессиональная подготовка и переподготовка рабочей силы, уровень, который отражен в табл. 4.

Таблица 4 – Освоение новых профессий и повышение квалификации работающих в Донецкой области в 2004-2006 гг. в сравнении со средними показателями по Украине и Луганской области

Показатели	Уровень показателей, тыс. чел.		
	Украина	Донецкая обл.	Луганская обл.
Обучение новым профессиям:			
2004 г.	321,8	60,5	28,2
2005 г.	317,6	58,1	28,3
2006 г.	302,6	57,3	24,0
Повышение квалификации:			
2004 г.	950,3	136,7	62,9
2005 г.	976,0	150,8	58,4
2006 г.	994,5	151,5	60,9
в том числе за 2006 г. по профессиональным группам, %:			
- руководители	12,3	11,5	9,5
- профессионалы и специалисты	41,8	26,8	28,8
- технические служащие	3,4	4,4	1,5
- рабочие	42,5	57,3	60,2

Данные табл. 4 свидетельствуют о том, что количество обученных новым профессиям снижается, хотя доля Донецкой области по этому показателю в Украине остается высокой и практически неизменной. Она составляет 18,3-18,9%. Не изменяется и доля повысивших квалификацию. Она установилась на уровне 14,4-15,5% и является довольно высокой по сравнению со среднеукраинским уровнем, а также уровнем в Луганской области (7,9-8,9% - при освоении новых профессий и 5,6-6,6% при повышении квалификации).

Фактором уровня и эффективности использования трудового потенциала является уровень научных исследований в Донецкой области и научной квалификации ученых, занятых в экономике региона. Учитываются также перспективы роста квалификации кадров. В табл. 5 раскрыта динамика изменения численности научных кадров, имеющих научные степени, их возрастного состава, структуры и финансирования научно-исследовательских работ (НИР).

На основании исследования динамики изменений указанных показателей можно установить тенденции развития науки, влияющей на трудовой потенциал. Очевидны: существенный рост затрат на НИР, который составил 522,7%, снижение численности научных работников и улучшение качественного состава научных кадров.

За анализируемый период число работников в науке возросло: докторов наук на 30,8% (130,8-100), кандидатов наук на 16,5% (116,5-100). При этом доля докторов наук в общей численности научных кадров возросла на 176,5% (276,5-100), кандидатов наук – на 145,7% (245,7-100), на что повлияло в значительной степени также снижение общей численности работников, занятых НИР [на 52,5% (47,5-100)].

Таблица 5 – Изменение численности научных кадров Донецкой области, занятых в экономике и имеющих научные степени в 1995-2006

Показатели	Изменение уровня показателей по годам							
	1995	2000	2002	2003	2004	2005	2006	2006 г. к 1995 г., %
Численность исследователей, чел.	15838	9996	8211	7828	7798	7633	7527	47,5
Численность докторов наук, чел., из них в возрасте, лет:	542	587	623	627	646	686	709	130,8
- до 50	127	119	107	102	102	103	114	89,8
- старше 50	415	468	516	525	544	583	595	143,4
в том числе:	483	512	536	533	548	574	584	120,9
- мужчин	483	512	536	533	548	574	584	120,9
- женщин	59	75	87	94	98	112	125	211,9
Численность кандидатов наук, чел., из них в возрасте, лет:	4030	4142	4259	4298	4355	4449	4696	116,5
- до 50	1984	1809	1813	1863	1923	1986	2122	106,9
- старше 50	2046	2333	2446	2435	2432	2463	2574	125,8
в том числе:	2805	2709	2689	2662	2638	2646	2763	98,5
- мужчин	2805	2709	2689	2662	2638	2646	2763	98,5
- женщин	1225	1433	1570	1636	1717	1803	1933	157,8
Количество аспирантов к численности кандидатов наук, %	21,4	33,3	x	x	36,6	36,1	36,9	172,4
Выехали за рубеж:	15	5	4	1	2	1	-	0,0
- доктора наук, чел.	15	5	4	1	2	1	-	0,0
- кандидаты наук, чел.	-	11	7	7	6	3	-	0,0
Доля ученых, имеющих научные степени, в общей численности исследователей:	3,4	5,9	7,6	8,0	8,3	8,9	9,4	276,5
- докторов наук	3,4	5,9	7,6	8,0	8,3	8,9	9,4	276,5
- кандидатов наук	25,4	41,4	51,9	54,9	55,8	58,3	62,4	245,7
Затраты на НИР, млн. грн.	47,5	97,8	141,0	165,7	212,8	250,5	295,8	622,7

При росте численности научных сотрудников с учеными степенями, наблюдается старение состава высшей квалификации. Так, число докторов наук в возрасте до 50 лет снизилось в 2006 г. по сравнению с 1995 г. на 10,2% (89,8-

100), старше 50 лет возросло на 43,4% (143,4-100). Число кандидатов наук до 50 лет возросло на 6,9%, а старше 50 лет – на 25,8% (125,8-100).

Среди докторов наук число мужчин возросло на 20,9% (120,9-100), число женщин – на 111,9% (211,9-100). Среди кандидатов наук число мужчин снизилось на 1,5% (98,5-100), число женщин возросло на 57,8% (157,8-100). Возросло также число аспирантов к численности кандидатов наук на 72,4% (172,4-100).

Таким образом, положительно оценивая тенденции улучшения качественного состава научных кадров, следует обратить внимание на существенное старение состава среди докторов и кандидатов наук, учитывая то, что этот фактор связан с развитием трудового потенциала Донецкой области.

Степень использования рабочего времени, которая непосредственно влияет на эффективность функционирования трудовых ресурсов, характеризуется показателями 2006 г. в Донецкой области в сравнении со средним уровнем по Украине и Луганской области (см. табл.6).

Таблица 6 – Использование рабочего времени в Украине, Донецкой и Луганской областях в 2006 г.

Объект оценки	Фонд рабочего времени (явки и неявки) на одного работника в год, чел.-час	В том числе по видам затрат рабочего времени, чел.-час				
		отработано	потери раб. времени	неявки по уважит. причинам		
				ежегодные отпуска	временная нетрудоспособность	учебные отпуска
Украина	1922	1672	32	154	53	11
Донецкая область	1947	1677	24	167	65	14
Луганская область	1923	1643	34	173	58	14
	Всего фонд раб. времени, млн. чел.-час	Структура фонда рабочего времени, %				
Украина	21975	87,0	1,7	8,0	2,8	0,5
Донецкая область	2516	86,1	1,2	8,6	3,4	0,7
Луганская область	1148	85,5	1,8	9,0	3,0	0,7

Из табл. 6 можно установить, что общий фонд рабочего времени в Донецкой области выше, чем в Украине на 1,3 % ($\frac{1947}{1922} \times 100 - 100$), чем в Луганской области на 1,25% ($\frac{1947}{1923} \times 100 - 100$). Потери рабочего времени также ниже, чем в Украине на 25% ($\frac{24}{32} \times 100 - 100$), чем в Луганской области на 29,4% ($\frac{24}{34} \times 100 - 100$).

Неявки по уважительным причинам составили, %:

- по Украине – 218 чел.-час (154+53+11);
- по Донецкой области 246 чел.-час (167+65+14);
- по Луганской области 245 чел.-час (173+58+14).

Таким образом при более эффективном балансе затрат рабочего времени в Донецкой области его резервом является превышение неявок по уважительным причинам по отношению к уровню Украины на 28 чел.-час (246-218), т.е.

на 12,8% ($\frac{246}{218} \times 100 - 100$) к уровню Луганской области 1 чел.-час (246-245), т.е. на 0,4% ($\frac{246}{245} \times 100 - 100$).

В то же время приведенные сведения об изменении развития трудовых ресурсов, его составляющих элементов, позволяют установить количественные пропорции и закономерности роста или снижения уровня трудового потенциала. В части установления зависимости между ними и факторами, определяющими эффективность использования трудового потенциала, принятые показатели во многих случаях несопоставимы. Поэтому желательно найти интегральный показатель, позволяющий обеспечивать сопоставимость различных экономических явлений. К таким показателям может быть отнесен уровень заработной платы и ее доля во внутреннем валовом продукте.

На изменение уровня заработной платы влияет вся совокупность факторов по группам: количество затраченного рабочего времени, производительная сила, интенсивность и качество труда. Кроме того, рациональная организация оплаты труда оказывает мотивационное воздействие на эффективное использование трудового потенциала.

Заработная плата, как существенный фактор мотивации труда в Донецком регионе определяющим образом влияет на доходы населения. Динамика изменения ее среднемесячного уровня по основным видам экономической деятельности представлена в табл. 7.

Таблица 7 – Динамика среднемесячной заработной платы наемных работников в Донецкой области по основным видам экономической деятельности в 2001-2006 гг.

Показатели	Среднемесячная заработная плата по годам, грн.						
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2006 г. к 2001 г., %
Всего	383	452	550	712	962	1202	313,8
Сельское хозяйство	238	280	326	451	620	742	311,8
Промышленность	476	551	671	869	1148	1407	295,6
Торговля	283	319	361	472	681	824	291,2
Транспорт	451	558	669	828	1028	1299	288,0
Образование	232	274	345	433	635	792	341,4
Здравоохранение	183	224	278	357	528	663	362,3
Финансовая деятельность	745	913	945	1175	1545	1813	243,4

Данные табл. 7 показывают, что за анализируемый период в Донецкой области среднемесячная заработная плата возросла на 213,8% (313,8-100). Рост ее по различным сферам экономической деятельности был различным, что в определенной степени привело к изменению дифференциации среднего заработка и выравниванию по отраслям экономики. Так, в 2001 г. и 2006 г. самый высокий уровень среднемесячной заработной платы установился в финансовой сфере. По отклонению к этому уровню средняя зарплата составила, %:

Виды экономической деятельности	2001 г.	2006 г.
Сельское хозяйство	31,9	40,9
Промышленность	63,9	77,6
Торговля	38,0	45,4
Транспорт	60,5	71,6
Образование	31,1	43,7
Здравоохранение	24,6	35,6
Финансовая деятельность	100,0	100,0

Как видно из сопоставления приведенных данных, за период 2001-2006 гг. в Донецкой области диапазон различий в средней заработной плате между отраслями экономики не только не сократился, но возрос с 39,3% (63,9-24,6) в 2001 г. до 42% (77,6-35,6) в 2006 г. По-прежнему, наиболее низкий уровень заработной платы в таких важных сферах экономики, которые определяющим образом влияют на трудовой потенциал, как здравоохранение (35,6%), образование (43,7%), сельское хозяйство (40,9%), торговля (45,4%). Поэтому решение проблемы оплаты труда видится в восстановлении функции государства в ее регулировании, тем более, что уровень доходов населения определяется также и другими их источниками, о чем свидетельствуют данные табл. 8.

Таблица 8 – Доходы и расходы населения Донецкой области в сравнении с показателями по Украине в 2006 г.

Показатели	Уровень показателей, млн.грн.		Доля Донецкой области в Украине, %	Структура доходов, %	
	Украина	Донецкая обл.		Украина	Донецкая обл.
Доходы – всего в том числе:	479309	51328	10,7	100,0	100,0
- заработная плата	206473	25026	12,1	43,1	48,8
- социальная помощь и другие текущие трансферты	185831	19116	10,3	38,8	37,2
- доход от собственности и смешанный доход	87005	7186	8,3	18,1	14,0
Расходы на приобретение товаров и услуг	383163	33826	8,8	x	65,9
Текущие налоги и оплаченные трансферты	x	4876	x	x	9,5
Прирост финансовых активов	x	12626	x	x	24,6

Как видно из таблицы 8, в структуре доходов Донецкой области заработная плата занимает 48,8%, в то время как в среднем по Украине – 43,1%. В то же время, доход от собственности на 4,1 пункта ниже, чем в среднем по Украине. Социальная помощь составила 37,2%. Ее уровень высок, снижение которого за счет роста удельного веса заработной платы в структуре доходов, совершенствование ее организации будет повышать мотивационную ее роль в повышении эффективности использования трудового потенциала. Это направление должно быть первоочередной задачей социально-экономической политики государства в Украине

Перспективними напрямками дальніших досліджень по розгляданій проблемі являються: розробка методів оцінки і стимулювання використання трудового потенціала в масштабі регіону і його підприємств.

Использованные источники

1. Адамчук В.В., Ромашов О.В., Сорокина М.Е. Экономика и социология труда: Учебник для вузов. – М.: ЮНИТИ, 1999. – 407 с.
2. Бажан І.І. Показники оцінки трудового потенціалу. – Формування ринкових відносин в Україні. - № 5, 2003. – с. 87-92.
3. Генкин Б.М. Экономика и социология труда. Учебник для вузов. – М.: Группа НОРМА-ИНФРА, 1998. – 384 с.
4. Есинова Н.И. Экономика труда и социально-трудовые отношения. – К.: Кондор, 2003. – 384 с.
5. Использование незанятого населения при создании инфраструктуры специальных экономических зон// Г.М. Теплицкий, Ю.В. Макогон, Н.Д. Лукьянченко, С.П. Калинина, Е.С. Шилец. – Донецк: ДонНУ, 2001. – 105 с.
6. Калина А.В. Организация и оплата труда в условиях рынка (аспект ефективності). – К.: МАУП, 2001. – 312 с.
7. Ким М.Н. Трудовой потенциал: формирование, использование, управление. – Харьков: ХНУ им. В.Н. Каразина, 2003. – 250 с.
8. Ковальов В.М. та ін. Економіка праці та соціально-трудоі відносини. Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2006. – 256 с.
9. Економічна активність населення Донецької області у 2004 році / Статистичний збірник № 14/320. – Донецьк: Облстат, 2005. – 71 с.
10. Економічна активність населення Донецької області у 2005 році / Статистичний збірник № 13/258. – Донецьк: Облстат, 2006. – 107 с.

Величко А.Є.

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ В ОПЛАТІ ПРАЦІ ЗАЙНЯТИХ В АГРАРНОМУ СЕКТОРІ

Одним з основних факторів підвищення ефективності використання трудового потенціалу продовольчого підкомплексу є забезпечення належного матеріального стимулювання його працівників. Проте існуючий нині рівень їхньої оплати праці є вкрай недостатнім і не забезпечує нормального відтворення робочої сили.

Нині проблема рівня оплати праці є дуже гострою, особливо в сільському господарстві. Катастрофічний стан з оплатою праці в сільському господарстві зумовлений багатьма причинами, але серед них найбільш важливими є дві.

Перша – це нееквівалентний обмін вартостями між аграрним та іншими секторами економіки. Друга – відсутність дієвих механізмів і стимулів в аграрному секторі до зменшення частки матеріальних витрат у структурі собівартості сільськогосподарської продукції.

Як показують дослідження, рівень оплати праці працівників різних сфер економіки нашої країни неоднаковий, про що можна судити за даними таблиці

1.

Таблиця 1 - Динаміка середньомісячної заробітної плати працівників, зайнятих в окремих галузях економіки України

Галузь	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
У середньому по галузях економіки, грн.	230	311	376	462	590	806	1041
у т.ч. промисловість	302	406	485	591	743	967	1212
сільське господарство	111	151	178	210	295	415	553
транспорт	336	460	573	685	843	1057	1328
торгівля	230	289	330	394	509	713	898

Серед наведених у таблиці даних сфер діяльності найнижчий рівень оплати праці у сільському господарстві. У 2006 році середньомісячна заробітна плата працівників, зайнятих у сільському господарстві, становила менше 53% від середнього її рівня по галузях економіки. Головною причиною такої ситуації є низька продуктивність і рентабельність виробництва.

Відомо що ефективність АПК лише на третину зумовлюється вкладеннями в техніку й устаткування, тоді як інше забезпечується людським чинником. Тому важливою проблемою нині є створення на селі можливостей для одержання працівниками сільського господарства заробітної плати на рівні, не нижчому середнього у галузях народного господарства.

Слід зазначити, що на сьогодні спостерігається значна диференціація в оплаті праці і за регіонами. Так, найвища середньомісячна заробітна плата в сільському господарстві в 2006 році була в Донецькій та Київській областях – відповідно 743 і 737 грн., а найнижча у Волинській (1355 грн.) та Житомирській (1386 грн.) областях.

Про погіршення ситуації щодо оплати праці в аграрній сфері, свідчить і зниження її питомої ваги у загальних витратах на виробництво сільськогосподарської продукції. Якщо у 2002 році цей показник становив 14,7%, то у 2005 році – 14,4%. В той же час, у розвинутих країнах світу частка оплати праці у собівартості продукції становить 30%, а у структурі ВВП – до 65%.

Як показали проведені нами дослідження, низький рівень оплати праці не забезпечує виконання нею ні одної з її функцій (відтворювальної, стимулюючої, розподільчої) і породжує на селі велику кількість соціально-економічних проблем. Складність матеріального становища працівників аграрного сектору посилюється ще й такими негативними явищами, як нерегулярність виплати заробітної плати та існування внаслідок цього істотної заборгованості з її виплати.

Так, заборгованість із виплати заробітної плати в сільському господарстві на 1 січня 2007 року становила 174,9 млн. грн., причому більше половини з неї (89,2 млн. грн.) – це заборгованість підприємств-банкрутів. В регіональному розрізі найбільша заборгованість із виплати заробітної плати працівникам сільського господарства на 1 січня 2007 року була у Вінницькій (20,5 млн. грн.) та Хмельницькій (18,9 млн. грн.) областях.

Проте, необхідно наголосити й на позитивних зрушеннях у сфері матеріального стимулювання працівників аграрного сектору. Це стосується зменшення

частки натуральної оплати і частки продажу продукції в рахунок оплати праці (табл. 2).

Таблиця 2 - Аналіз форм виплати нарахованої заробітної плати працівникам сільського господарства за роками, млн. грн.

Показники	1990	1999	2000	2001	2005
Нараховано заробітної плати	13256	3310	3296	3861	5167,5
Виплачено заробітної плати натурою	-	513,7	418,6	267,4	61,1
% натуроплати	-	15,5	12,7	6,9	1,3
Продано продукції в розрахунок заробітної плати	1854	1903,7	2056,5	2213,3	746,3
% проданої продукції в рахунок заробітної плати	13,9	57,5	62,4	57,3	16,1
Загальний відсоток	13,9	73,0	75,1	64,2	17,4

Позитивні зміни відбулись і в структурі заробітної плати, покращилася позитивна тенденція до збільшення змінної частини оплати праці. Так, хоч і неістотно, але зросла частка додаткової заробітної плати.

Таким чином, підвищення рівня оплати праці працівників сільськогосподарського підприємства можливе лише на основі підвищення ефективності використання, збільшення доходності підприємства. Останнє неможливе без упровадження в сільськогосподарське виробництво нових досягнень НТП, його інтенсифікації на основі механізації та автоматизації.

Скрипка В.М.

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД ПРИ ВИБОРІ ФОРМ І СИСТЕМ ОПЛАТИ ПРАЦІ РОБІТНИКІВ НА ВУГІЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Розробка питання вибору форм і систем оплати праці робітників вугільних підприємств в сучасних умовах господарювання є важливою ланкою в удосконалюванні організації заробітної плати.

Форми й системи оплати праці як один з основних елементів заробітної плати дозволяють встановлювати прямий зв'язок оплати праці з його результатами, і забезпечують взаємодію елементів заробітної плати, а саме тарифної системи, нормування праці й систем преміювання [2].

Різноманіття систем оплати праці робітників обумовлюється різноманіттям «залежностей оплати праці робітників від його результатів, що відрізняються змістом, напрямками стимулювання, характером зв'язків і організацією заохочення».

Галузева диференціація та диференціація оплати за умовами праці здійснюється з допомогою коефіцієнтів співвідношення до мінімальної заробітної плати мінімальних тарифних ставок по галузях народного господарства України.

На підприємствах вугільної промисловості оплата праці працівників і обчислення витрат на заробітну плату проводяться відповідно до Законів Укра-

їни "Про оплату праці", "Про колективні договори і угоди", Кодексу законів про працю України (КЗпП України), законодавчих актів, а також відповідно до галузевої Угоди між Мінпаливенерго і всеукраїнськими профспілками вугільної промисловості України.[3]

Керівник державного підприємства обирає форми і системи оплати праці, встановлює працівникам конкретні розміри тарифних ставок, відрядних розцінок, посадових окладів премій, винагород, надбавок і доплат, керуючись єдиною тарифною сіткою та умовами, що передбаченні колективним договором. Підприємства інших форм власності можуть використовувати традиційну тарифну систему; застосовувати тарифні ставки та оклади тільки як орієнтир; запроваджувати власну модель оплати праці.

Встановлені тарифні ставки, коефіцієнти та розряди, які визначають міру оплати праці, самі по собі не дають можливості розраховувати заробіток працівників. Виникає необхідність їх ув'язки з фактичними результатами праці. Саме цю функцію виконують форми та системи оплати праці.[1]

На підприємствах вугільної промисловості застосовуються дві основні форми оплати праці працівників: а) відрядна система, за якою розмір одержуваної заробітної плати визначається в залежності від фактично виробленої продукції; б) почасова система, за якою розмір одержуваної заробітної плати визначається в залежності від кількості відпрацьованого часу: годин, днів, місяців.[3]

Відрядна оплата праці провадиться за виконану роботу за відрядними розцінками, встановленими для даного виду робіт. Відрядну оплату праці працівників варто застосовувати в тих випадках, коли є можливість точного обліку виконаних обсягів робіт. Види робіт, на яких може застосовуватися відрядна оплата праці, визначаються керівником підприємства за узгодженням з комітетом (комітетами) профспілки.

У залежності від організації виробництва на шахтах використовуються такі системи відрядної оплати праці: індивідуальна, бригадна і акордна.

Індивідуально-відрядна система оплати праці застосовується, коли підлягають вимірюванню результати роботи кожного робітника.

Бригадно - відрядна система плати праці застосовується, коли за умовами виробничого процесу робота виконується бригадою працівників, або коли результат роботи кожного працівника не доцільно визначати окремо.

Бригадно-відрядну систему оплати праці на шахтах доцільно застосовувати на очисних і підготовчих роботах; роботах з монтажу і демонтажу гірничо-шахтного устаткування; ремонту, відновлення, погашення гірничих виробок; чищення водозбірників і зумпфів; збирання та переробки металобрухту.

Акордною формою оплати праці передбачається, що розмір заробітної плати робітників устанавлюється діючими нормами і відрядними розцінками на весь заданий обсяг робіт в цілому.

При почасовій оплаті денний або місячний заробіток робітника визна-

чається виходячи з кількості годин, відпрацьованих ним протягом дня або місяця. Керівником робіт (майстром) щодня фіксується час роботи кожного робітника, час простоїв як з його так і не з його вини. Почасова система оплати праці застосовується: а) на роботах, де за їхнім характером не можливо нормувати працю робітника, тобто коли робота не може бути визначена в кількості одиниць продукції, обсягу робіт за одиницю часу; б) на виробництвах з дорогим, унікальним устаткуванням, що потребує особливо дбайливого ставлення; в) коли необхідно забезпечити підвищену обережність при виконанні робіт, незважаючи на витрачений час.

Почасова і відрядна системи заробітної плати застосовуються як самостійно так і разом з системами преміювання, за яких працівники понад основного заробітку одержують додаткову заробітну плату за досягнення визначених, заздалегідь установлених показників: норм праці, нормованих завдань, якості продукції та ін.

Конкретні показники, умови і розміри преміювання працівників передбачаються Положенням про преміювання підприємства, розробленим на основі Положення про преміювання працівників вугільної промисловості, в якому досить повно дається порядок визначення економічної ефективності систем преміювання робітників за виконання й перевиконання планів виробництва, технічно обґрунтованих норм, нормованих завдань, за дотримання якості продукції (робіт), норм витрат та економії матеріальних витрат і ін..

В умовах переходу на системні методи керування виробництвом і розширення господарської самостійності підприємств вибір систем оплати праці робітників повинен розроблятися на підприємстві.[1] Однак, різноманіття систем оплати праці робітників висуває вимогу розробки загальних методичних рекомендацій з їхнього вибору в конкретних умовах виробництва.

Вивчення стану галузевих і міжгалузевих досліджень, можливих наукових підходів до вибору систем оплати праці робітників показало, що в цей час практично відсутній єдиний комплексний підхід до рішення цього завдання. Наявні розробки не носять системного характеру, а обмежуються рекомендаціями умов застосування, що склалися на практиці, систем оплати праці, методів визначення ефективності застосування систем оплати праці і систем преміювання.

На підставі аналізу галузевих і міжгалузевих досліджень вибір систем оплати праці робітників на шахтах пропонується робити за укрупненою схемою, наведеної нижче.

- А. Визначення доцільності застосування діючої системи оплати праці.
 1. Вибір об'єкта дослідження.
 2. Оцінка ефективності системи оплати праці.
 3. Аналіз умов виробництва й праці.
 4. Визначення основних вимог до умов раціонального застосування системи оплати праці.
 5. Аналіз відповідності системи оплати умовам виробництва й пра-

ці.

6. Визначення доцільності застосування системи оплати праці:

а) при доцільності застосовується аналізована система оплати праці;

б) при недоцільності вибирається нова система оплати праці.

Б. Визначення доцільності застосування обраної системи оплати праці.

1. Вибір об'єкта дослідження.

2. Аналіз умов виробництва й праці.

3. Визначення основних вимог до умов раціонального застосування системи оплати праці.

4. Аналіз відповідності системи оплати умовам виробництва й праці.

5. Оцінка ефективності системи оплати праці:

а) при виборі діючої на інших ділянках виробництва (з порівнянними умовами) здійснюється по даним виробничої діяльності об'єкта її застосування;

б) при виборі нової або діючої на інших ділянках виробництва (з непорівнянними умовами) здійснюється по даним виробничої діяльності ділянки після впровадження її апробації на ньому.

6. Визначення доцільності застосування системи оплати праці.

Слід зазначити, що за даною схемою можна вибирати системи оплати праці робітників на стадії проектування й впровадження, а також визначати відповідність застосовуваних систем оплати праці конкретним умовам виробництва.

Вибір об'єкта дослідження, в умовах якого визначається доцільність застосування тієї або іншої системи оплати праці робітників, обумовлюється погіршенням значень техніко-економічних показників його роботи або необхідністю впровадження нової, більше ефективної системи оплати праці. Об'єктом дослідження може бути комплекс робочих процесів (робітник процес), здійснюваний групою робітників однієї або декількох професій.

Одним з найважливіших етапів визначення доцільності застосування систем оплати праці є оцінка їхньої ефективності. Визначення ефективності систем оплати праці здійснюється розрахунковим шляхом критеріїв оцінки, які повинні найбільше повно відбивати результати роботи досліджуваного об'єкта.

Критерії оцінки можуть бути відносними і абсолютними (кількісними) і повинні характеризувати ефективність застосування як комплексу систем оплати праці, так і кожної з них окремо. Для оцінки ефективності комплексу застосовуваних систем оплати праці можна використати з урахуванням особливостей вугільної галузі інтегральний показник, а також кількісні критерії оцінки: питома вага елемента «Заробітна плата» у собівартості продукції, частка приросту заробітної плати на одиницю приросту продуктивності праці. Ефективність застосування конкретної системи оплати праці залежно

яка в її основі форма оплати може характеризуватися при відрядних формах оплати співвідношенням темпів росту продуктивності праці й заробітної плати, приростом заробітної плати на одиницю зниження трудомісткості робіт, виробітком (продуктивністю праці) робітника на вихід, раціональною структурою заробітної плати; при погодинній формі оплати зниженням матеріальних витрат на грн. преміальних виплат, різниця в темпах росту (зниження) продуктивності праці (трудомісткості робіт) і заробітної плати, приріст заробітної плати на одиницю зниження трудомісткості. Для порівняння критеріїв оцінки умови виробництва й праці на досліджуваному об'єкті повинні бути порівнянні (як у просторі, так і в часі). Оцінка ефективності проводиться для застосовуваних на практиці систем оплати праці.

Оцінка ефективності знову обираної системи оплати праці проводиться тільки після її ретельної апробації в конкретних умовах виробництва.

Аналіз умов виробництва на кожній конкретній ділянці й робочому місці повинен дати відповіді на питання про характер виробництва (основної або допоміжне) і виконуваної роботи (основної або допоміжної) технології виконуваних робіт, організації виробництва, ступеня механізації робіт, доцільності застосування колективної або індивідуальної організації праці, наявності показників праці, можливості їхнього контролю й обліку, можливості й необхідності збільшення обсягу виробництва продукції (робіт), вплив виконуваних робіт на суміжні процеси і їхню взаємозалежність, вплив умов виробництва на економію живої й упредметненої праці, умовах праці на робочому місці, вимогах до якості продукції (робіт) і техніку безпеки й ін.

При аналізі умов виробництва також повинна приділятися увага питанням нормування праці (живого й упредметненого), планування показників виробництва, тарифікації робіт і гірничо-геологічних умов виробництва.

Наступним етапом вибору систем оплати праці робітників є виявлення умов їхнього застосування. При цьому якщо буде потреба спочатку можуть визначатися умови застосування форм (відрядної, погодинної) оплати праці. Для цієї мети можна використати основні вимоги до умов їхнього застосування, виявлені в результаті узагальнення досліджень і практики їхнього застосування. До зазначених вимог ставляться: можливість і необхідність збільшення продуктивності праці й обсягу виробництва, наявність кількісних показників праці, можливість обліку й контролю показників праці, можливість і ефективність нормування праці, вплив суміжних процесів на збільшення продуктивності праці, вимоги до якості продукції (робіт) і техніку безпеки.

На підставі перерахованих вище вимог виявляються умови застосування відрядної й погодинної форми оплати праці робітників. При виявленні умов застосування відрядно-погодинної (комбінованої) форми оплати праці крім вищевказаних вимог варто враховувати: доцільність установлення більше тісної залежності оплати праці почасовиків, що включають в укрупнені комплексні бригади, від кінцевих результатів праці всього колективу; наявність частини робіт, виконуваної колективом (бригадою), що не залежить від працевитрат робітників; необ-

хідність регулювання заробітної плати у високомеханізованих вибоях у випадку виконання більших обсягів непередбачених робіт (наприклад, ліквідація прориву води й обвалення покрівлі у вибої).

Різноманіття, динамічність і різна спрямованість систем оплати праці ускладнюють розробку рекомендацій з виявлення умов їхнього застосування в кожному конкретному випадку. Більш точно вимоги до умов застосування систем оплати праці можуть бути визначені безпосередньо на підприємстві стосовно до конкретної ділянки виробництва. Виявляючи умови застосування систем оплати праці, необхідно враховувати мету й завдання матеріального заохочення, необхідність збільшення обсягу виробництва продукції (робіт) і продуктивності праці, організацію виробництва й праці, наявність фронту робіт, наявність, характер і можливість обліку показників заохочення, розміри матеріального заохочення, коло робітників, що підлягають заохоченню, зв'язок систем матеріального заохочення із джерелами заохочення, стан нормування живої й упредметненої праці, якість планування показників заохочення, характер впливу праці окремого робітника або колективу на кінцеві результати праці бригади, ділянки, цеху й т.д., спосіб розподілу колективної заробітної плати, взаємозалежність суміжних процесів виробництва, умов праці, вимоги до строків, якості й дотриманню техніки безпеки виконуваних робіт.

Для практичного використання на підприємстві (шахті) необхідно мати перелік найбільш прийнятних систем оплати праці з основними вимогами до умов їхнього застосування. Даний перелік повинен обновлятися залежно від зміни завдань і умов виробництва, а також з появою нових, прогресивних систем оплати праці робітників.

Визначивши основні вимоги до умов застосування діючої або обираної системи оплати праці робітників, переходять до аналізу їхньої відповідності конкретним умовам виробництва (зіставляються вимоги до умов застосування системи оплати праці з конкретними умовами виробництва). На даному етапі розкриваються причини, що стримують ефективне застосування діючої або обираної нової системи оплати праці й приймаються міри до їхнього усунення. На основі аналізу порівнянності й оцінки ефективності визначається доцільність застосування системи оплати праці, вибирається та система оплати праці, що найбільше повно відповідає умовам виробництва, критерії її ефективності мають позитивні значення.

У всіх випадках перевагу варто віддавати тій системі оплати праці, при якій забезпечується найбільш повний облік результативності праці і економічно обґрунтована матеріальна зацікавленість її підвищення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Фатхутдинов Р.А. Организация производства: Учебник. – М.: ИНФА, 2003. – 672с.
2. Кулінцев І.І. Економіка та соціологія праці. – М.: Центр економіки та маркетингу, 1999. – 426с.
3. Галузева угода між Міністерством палива та енергетики України, НАК „Вугілля України”, іншими власниками (об'єднанням власників), що діють у вугільній галузі, і всеукраїнськими профспілками вугільної промисловості від 03.07.2001р. (реєстраційний

номер в Міністерстві праці та соціальної політики України № 71 від 07.08.2001р.) з доповненням та змінами. – Київ, 2005р. 336с.

Солоцьких М.В., Приходченко Т.А.

АНАЛІЗ РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ

Головним явищем у соціальному житті України є вивільнення працівників (тобто їх скорочення з ініціативи адміністрації підприємств та організацій) з різних галузей народного господарства і поява безробітних. За останні роки щорічно вивільнялося з різних галузей господарства 200-273 тис. чол. [1, с.4] Причому майже половина з них працювали у різних галузях промисловості. З інших галузей економіки значне вивільнення відбувається на транспорті і зв'язку, у торгівлі і громадському харчуванні, будівництві, науці і науковому обслуговуванні та в освіті.

За останні роки цей попит на робочу силу не перевищував 36 тис. чол. Майже третина цього попиту припадає на галузі промисловості. Нині рівень зайнятості трудових ресурсів України досягає 72%, або майже 23 млн. чол. [1, с.3]. Певна частина працездатного населення України офіційно зареєстрована як безробітні. Зараз в Україні зареєстровано близько 1 млн. безробітних.

Рівень безробіття є досить диференційованим по окремих регіонах України. Нині найвищий рівень зареєстрованого безробіття характерний для західних областей країни.

Відповідно до статистичних даних, безробіття населення за методологією Міжнародної організації праці (у відсотках до економічно активного населення у віці 15-70 р.) має позитивну тенденцію до зниження з 11,6% у 2006 р. до 7,2% у 2007 р. (див. табл.1). Рівень зареєстрованого безробіття аналогічно має позитивну тенденцію до зниження. Необхідно зазначити, що зниження рівня безробіття відбувається низьким темпом та без відповідних реорганізацій на ринку праці, що підтверджується дисбалансом попиту та пропозиції робочої сили на ринку праці. Навантаження на одне вільне робоче місце (вакансію) становить у 2007 р. – 6 осіб, в той час, як в 2004 р. – 9 осіб [2, с.380], що свідчить про покращення економічної ситуації по витрачання трудових ресурсів.

Паралельно існує регіональна диференціація в навантаженні на одне робоче місце, так в Полтавському регіоні на одну вакансію навантаження у 2007 р. становить 20 осіб, Черкаському – 24 особи, в Житомирському – 10 осіб, в Київському – 4 особи [4].

Необхідно зазначити, що попит на робочу силу теж підвищується з 166,5 тис. осіб у 2006 році - до 186,6 тис. осіб у 2007 році, при цьому простежується чітка диференціація попиту на робочу силу за видами діяльності [5]. Найбільший попит зареєстровано в обробній промисловості, оптовій та роздрібній торгівлі, в сфері державного управління; найнижчі показники попиту зареєстровані

в рибному господарстві, готельному та ресторанному бізнесі, та в сфері освіти.
 Таблиця 1 - Рівень безробіття населення (за методологією МОП) за статтю, віковими групами та місцем проживання у 2006–2007 рр. (% до кількості економічно активного населення відповідної вікової групи)

	Всього	У тому числі за віковими групами, років					Праце-здатно-го віку	
		15–24	25–29	30–39	40–49	50–59		60–70
2006 р.								
Все населення	8,6	15,7	9,3	8,4	7,9	6,1	0,6	11,6
- міське населення	8,7	16,5	9,0	8,3	7,7	6,0	1,1	9,1
- сільське населення	8,4	13,9	9,9	8,6	8,3	6,4	0,1	9,3
2007 р.								
Все населення	7,2	14,9	7,6	6,7	6,5	4,9	0,3	7,2
- міське населення	7,8	16,7	8,1	6,8	7,0	5,2	0,5	8,3
- сільське населення	5,7	11,1	6,3	6,4	5,4	4,0	0,1	6,6

Таким чином, загроза безробіття в умовах України пов'язана не з кризою надвиробництва, вичерпанням місткості ринку, як у західному світі, а з сучасною кризою недовиробництва, неузгодженістю процесів вивільнення, перерозподілу та працевлаштування робітників.

Впровадження ринкових механізмів господарювання вимагає від держави, регіональних органів управління завчасної розробки та реалізації соціальних гарантій у сфері зайнятості населення працездатного віку. Тим більше, що значна частина населення зараз перебуває в умовах вимушеної неповної зайнятості. Лише чисельність працюючих в режимі неповного робочого тижня (дня) перевищує 2 млн. чоловік.

Сьогодні на території України спостерігається дисбаланс на ринку праці, що знаходить своє відображення в невідповідності попиту та пропозиції на ринку робочої сили, як за видами економічної діяльності, так і за регіонами, та проблемі уповільненої швидкості зниження рівня безробіття, що слугує тягарем для країни у її планомірному розвитку та досягненню стратегічних цілей.

Тому, першочергово необхідно звернути увагу на наступні позиції: необхідність підвищення попиту на робочу силу та його рівномірність на конкурентоспроможних підприємствах, які розширюватимуть обсяги виробництва; підвищення якості робочої сили.

Отже, завданням сучасного етапу в сфері регулювання зайнятості є перехід до активної політики на ринку праці. Пріоритетними напрямками реформування українського ринку праці є вдосконалення системи оплати праці, розширення можливостей отримання населенням офіційних основних і додаткових доходів, соціальна підтримка окремих груп населення, підвищення якості та конкурентоспроможності робочої сили; сприяння ефективним і доцільним переміщенням працездатного населення; запобігання зростанню безробіття через створення робочих місць за рахунок різних джерел фінансування, впровадження механізмів звільнення і перерозподілу, реструктуризації економіки і піднесення вітчизняного виробництва.

Для поліпшення ситуації із зайнятістю населення Міжнародна організація праці пропонує Україні вдосконалити розвиток національного ринку праці, насамперед, підвищити якість робочих місць і сприяти поживленню економічної активності населення.

Одним з перспективних пріоритетів для мобільності української робочої сили є інтеграція України до ЄС. Одним з постулатів політики ЄС є підвищення зайнятості населення, яке передбачає міжнародне співробітництво. ЄС зацікавлений в робочій силі з України. У вересні 2008р. Єврокомісія планує ухвалити директиву про введення „блакитної картки”, власник якої зможе без додаткових перешкод працевлаштуватися у будь-якій з країн Євросоюзу [4, с.1]. Це дасть можливість зробити перші кроки до створення спільного ринку праці і забезпечить можливість вільного переміщення робочої сили та відкриття доступу до внутрішнього ринку праці країн- учасниць ЄС.

Слід зазначити, що в даному аспекті необхідна адаптація та реформування в галузі освіти (участь у Болонському процесі та ін.), прийняття заходів щодо захисту прав людини на міжнародному рівні, тобто адаптація чинного законодавства до законодавства про зайнятість та страхування на випадок безробіття країн-учасниць ЄС, узгодження соціального захисту громадян України, працюючих на території країн ЄС.

Отже, всі ці заходи дадуть можливість Україні відкрити шляхи та розкрити основні напрями перспективи розвитку країни та суспільства, як закономірного результату розвитку продуктивних сил країни.

Література:

1. Грабарій Н. М., Фінст Т. В. Проблеми розвитку робочої сили в Україні // Економіка України 2 (524). – Київ.: 2007. - 27с.
2. Статистичний щорічник України за 2006 рік за ред. О. Г. Осауленко // Державний комітет статистики України. – К.: Вид-во „Консультант”, 2007. – 590с.
3. Туранський Ю. Перспективи діяльності Державної служби зайнятості в контексті євро інтеграційних процесів в Україні // Україна: аспекти праці. – 2006 - №5.-с.3.
4. <http://www.ukrstat.gov.ua/>
5. <http://www.kmu.gov.ua/>

Табачкова Н.А., Афанасьєва К.О.

ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ АКТИВНОСТІ БЕЗРОБІТНОГО НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

На сучасному етапі ринкових перетворень характерними ознаками ринку праці України залишаються наявність значних обсягів та тривалості безробіття, досить низький рівень зайнятості та соціального захисту населення тощо.

Проте найактуальнішим і найскладнішим є питання безробіття, особливо довготривалого. Аналіз ринку праці свідчить про низький рівень економічної активності безробітного населення, значну питому вагу осіб, що перебувають у

стані довготривалого безробіття, пасивність безробітного населення в пошуку роботи тощо. Негативними наслідками для безробітних у даному випадку є те, що вони сприймають себе як слабку особистість, починають жити лише теперішнім чи минулим, не мають чітких цілей і планів на майбутнє.

Наявна ситуація, на нашу думку, зумовлена не тільки економічними чинниками, а й пасивністю певної частини безробітного населення в пошуку роботи. Про це свідчать і результати дослідження, що проводилось Інститутом підготовки кадрів Державної служби зайнятості України. Так, 14,3% опитаних безробітних, які тривалий час перебувають у стані безробіття, схильні до песимістичного настрою; 26,2% безробітних пасивні до працевлаштування в разі потреби опанування нової професії; 72% - у разі тривалості проїзду до місця роботи до 1 години; кожен п'ятий опитаний безробітний сподівається на краще майбутнє завдяки збільшенню допомоги з безробіття, а не власним зусиллям. На особисту активність сподіваються лише 10% безробітних.

Наслідки наведеного, безперечно, є негативним явищем, що проявляється в подальшому погіршенні ситуації на ринку праці України. У зв'язку з цим уже сьогодні виникає необхідність вивчення сутності й особливостей зазначених процесів, а одним із способів вирішення існуючих проблем є вдосконалення механізму підвищення економічної активності безробітного населення. Під останнім розуміється сукупність закономірних зв'язків та відношень, які зумовлюють процес засвоєння соціальних цінностей, норм, правил поведінки, визначення специфічних для безробітної особи ціннісних орієнтацій та настанов в економічній активності; комплекс економічних, правових, психологічних важелів, які підвищують економічну активність безробітних.

З метою розроблення заходів, спрямованих на підвищення економічної активності безробітного населення, важливим є з'ясування сутності цієї категорії. Найточнішим і найоптимальнішим, на нашу думку, є визначення економічній активності безробітного населення як міри економічної діяльності, спрямованої на реалізацію внутрішнього та зовнішнього потенціалу безробітної особи для досягнення цілей щодо працевлаштування, пошуку роботи, підвищення своєї конкурентоспроможності, участі в активних програмах зайнятості, започаткування власної справи тощо.

Варто нагадати, що на економічну активність безробітного населення впливають різні чинники: економічні, нормативно-правові, фінансові, інформаційні тощо. Так, до економічних чинників слід віднести: співвідношення попиту і пропозиції на робочу силу, рівень оплати праці та допомоги з безробіття, можливості працевлаштування після перенавчання; рівень валового внутрішнього продукту (ВВП), номінальних і реальних доходів, питому вагу заробітної плати у ВВП.

Крім згаданих чинників на активність безробітних впливають психологічні настанови й економічні стимули. Зокрема, стимулом, що впливає на економічну активність безробітного, є формування необхідної усвідомленості безробітного, яка має бути зорієнтована на сучасне становище економіки та

ринку праці, розвиток підприємницьких здібностей безробітного, формування основних рис, які відповідають вимогам підприємницької діяльності.

Активність безробітних може також залежати від статі, віку, професії, трудового стажу, особистого досвіду, інтересів, ціннісних орієнтацій, сімейного стану, наявності дітей, утриманців і членів сім'ї, які потребують догляду, тривалості безробіття, рівня освіти і професійно-кваліфікаційної підготовки, рівня доходів та їх співвідношення з можливим заробітком, наявності інших (окрім заробітної плати) джерел життєдіяльності, терміну очікування реєстрації громадянина як безробітного, терміну виплати та розміру допомоги з безробіття, вимог центру зайнятості до безробітного щодо активного пошуку роботи, регулярного відвідування безробітним центру зайнятості, обмеженості кількості відмов від пропозицій підходящої роботи, складання безробітним плану пошуку роботи, проведення семінарів з питань техніки пошуку роботи тощо.

До соціально-психологічних чинників слід відносити: мобільність (професійну, галузеву, територіальну), ставлення до легальної і нелегальної економічної діяльності, готовність до зміни (у разі потреби) професії, підвищення кваліфікації, орієнтацію на часткову, повну або вторинну зайнятість, наявність підприємницьких здібностей.

В Японії використовують такий вид стимулювання безробітного до пошуку роботи: чим швидше безробітний знайде нове робоче місце, тим більший бонус отримає (навіть у розмірі чотиримісячної допомоги з безробіття). Досвід виплати премій довготривалим безробітним, які зуміли працевлаштуватися, існує в Австралії та Новій Зеландії.

На мотивацію безробітного населення впливають і такі чинники, як впевненість в отриманні роботи, з'ясування нових способів отримання роботи, краще уявлення про свої здібності щодо можливостей опанувати нові професії, повна інформація про потребу в робітниках певних професій, оволодіння новими методами пошуку роботи, премія за більш швидкий пошук роботи.

Мотивуючим чинником сприяння працевлаштуванню є складання плану самостійного пошуку роботи, а саме: організація звітування безробітного щодо вжитих заходів із питань пошуку роботи; інтенсифікація пошуку роботи шляхом: участі в семінарах, які організовує центр зайнятості, надсилання резюме, анкет, телефонування роботодавцям, постійного інформування та звітування безробітних спеціалістам центрів зайнятості про здійснені заходи з пошуку роботи; аналіз плану самостійного пошуку роботи та його коригування тощо.

Основні зусилля працівників центрів зайнятості України, на нашу думку, мають бути спрямовані на працевлаштування безробітних, оскільки це безпосередньо дозволяє повернути значну кількість працездатного населення до суспільно корисної діяльності.

Одним з важливих чинників, який впливає на вибір місця роботи безробітною особою, є розмір заробітної плати. Водночас результати досліджень Інституту підготовки кадрів Державної служби зайнятості свідчать про те, що роз-

мір заробітної плати в Україні в сучасних умовах ще не виконує стимулюючої функції повною мірою.

Певне коло науковців вважає, що допомога з безробіття має антистимулюючий вплив на активність безробітного населення. Тому для об'єктивної оцінки мотивуючих аспектів розміру заробітної плати важливим є порівняння розміру середньої заробітної плати, її бажаного рівня та розміру допомоги з безробіття.

Згідно з результатами проведених нами соціологічних досліджень можна стверджувати, що найважливіше місце в мотивації безробітного населення до пошуку роботи посідає саме заробітна плата. Дещо менше на активність безробітних впливає цікавість роботи, що пропонується, та можливість самореалізації. Такий чинник, як самостійність та відповідальність під час виконання роботи в найменшому ступені мотивує безробітних.

Отже, можна стверджувати, що теперішній стан ринку праці в Україні зумовлено не тільки економічними причинами, а й такими, що залежать від особистісних характеристик безробітних, а саме низькою економічною активністю безробітного населення в пошуку роботи та започаткуванні власної справи.

Соціальна орієнтація розвитку економіки України передбачає формування системи зайнятості населення, однією з ознак якої є якісно новий підхід до розв'язання проблем безробіття завдяки вдосконаленню механізму підвищення економічної активності безробітного населення. З метою підвищення економічної активності безробітного населення в пошуку роботи необхідно перш за все:

- розробити методологічні основи підвищення економічної активності безробітного населення на засадах мотивації з урахуванням потреб, інтересів, мотивів і стимулів безробітних осіб; у зв'язку з цим потребують удосконалення класифікаційні ознаки мотивів і стимулів активності безробітного населення, які охоплюють ступінь усвідомленості, напрям і силу вияву, що дозволить визначити більшу кількість мотивів безробітних для підвищення їх мотивації до пошуку роботи та започаткування власної справи;

- з метою створення ефективної системи мотивації економічної активності безробітного населення проводити мотиваційний моніторинг, який надає можливість створити базу даних про потреби, інтереси, мотиви безробітних, установити залежність між віком, статтю, стажем роботи й активністю безробітних і визначити напрями дій, які б найбільшою мірою спонукали безробітного до повернення у сферу суспільно корисної діяльності.

Визначення основних проблем, що перешкоджають підвищенню активності безробітних, та вивчення і застосування зарубіжного досвіду створюють основу для вдосконалення механізму підвищення економічної активності безробітного населення в пошуку роботи в Україні.

Табачкова Н.А.

ВИРОБНИЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ І ТРУДОВІ РЕСУРСИ ЯК ФАКТОРИ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

Добре відомо, що добробут населення країни, можливості вирішення економічних і соціальних проблем, сталий розвиток всіх галузей залежать від невинного розвитку власного матеріального виробництва, і в першу чергу - промисловості. В період переходу економіки України до ринкового механізму господарювання, трансформації виробничих відносин особливо великого значення набувають питання ефективного використання існуючого виробничого потенціалу, його вдосконалення. Це є досить важливим на даному етапі саме тому, що виробничий потенціал в Україні протягом тривалого періоду знаходився в стані глибокої економічної кризи, і тому задача сьогодення для економіки нашої країни полягає в тому, щоб відродити та стабілізувати виробничий потенціал, знайти надійні можливості його ефективного використання.

Проблема розвитку виробничого потенціалу складається з технічного, економічного та соціального аспектів, які в свою чергу повинні розглядатися з різних рівнів управління: народногосподарського, галузевого та регіонального. Докорінна перебудова економіки України неможлива без нових науково обґрунтованих методичних та практичних рекомендацій з розвитку та ефективного використання виробничого потенціалу та його складових, тому виникає гостра необхідність комплексного дослідження цієї проблеми.

Особливе місце в структурі виробничого потенціалу посідають трудові ресурси. Трудящі з їх знаннями та навичками праці відіграють найбільш значну роль у виробництві продукції. Крім робочої сили елементом виробничого потенціалу є також засоби праці. Вони мають безпосереднє відношення до трудових ресурсів, тому що кількість та продуктивність машин, механізмів, обладнання, їх сукупні можливості впливають на здатність робочої сили виготовляти ту чи іншу кількість продукції певної якості. Відносно другого елемента засобів виробництва - предметів праці - то включення їх до складу виробничого і, взагалі, економічного потенціалу не є доцільним, тому що вони беруть участь в виробничому процесі тільки протягом одного циклу, вони не є ресурсами довготривалої дії.

Якість робочої сили не можна виміряти одним показником, для цього використовується система соціально-економічних показників, що характеризують рівень загальноосвітньої та професійної підготовки робітників, їх виробничий досвід та особисті якості (стан здоров'я, розумові здібності, мотивованість, інтереси, характер тощо). Але по більшості якісних характеристик практично неможливо визначити кількісний вплив на результативність праці робітника, хоча можна стверджувати, що з введенням обов'язкової середньої освіти вирішальним фактором якості робочої сили стає професійна підготовка в спеціальних навчальних закладах та безпосередньо на виробництві. Продуктивність праці являє собою показник якості робочої сили в кількісному вигляді і використовується в економічній

науці та господарській практиці для оцінки рівня результативності трудової діяльності людей.

Узагальнюючи думку окремих дослідників проблеми виробничого потенціалу, вказуючи на відмінності в трактовці понять та категорій, як структурні так і якісні, М.І. Іванов вказує на те, що саме виробничий потенціал є головною умовою для створення матеріальних благ [1]. Поряд з кількісними характеристиками елементів виробничого потенціалу завжди використовуються якісні характеристики, причому як окремо, так і в сукупності по всіх ресурсних елементах.

Російські економісти, характеризуючи кризу в російській економіці протягом ряду років, спад виробництва, зниження ефективності праці, а також негативні явища в соціальній сфері, пояснюють це тим, що економічні реформи мало були пов'язані безпосередньо з виробництвом, всі зусилля в основному концентрувалися на сфері розподілу, фінансово-кредитних відносин, формуванні комерційних структур, банків, бірж та інших елементів ринкової інфраструктури, а не на пошуку шляхів підвищення ефективності виробництва і створенні умов для ефективного використання трудового потенціалу [2]. Тут же йдеться про необхідність зосередження зусиль державних структур на тому, щоб сприяти розвитку реального сектору економіки.

Комплексне і раціональне використання всіх ресурсів території (фінансових, матеріальних, трудових, природних), на думку Л.М.Зайцевої, може забезпечити управління адміністративно-територіальними одиницями - система, що відповідає, з одного боку, специфічним особливостям регіональної структури господарства, з іншої - умовам, що склались на конкретній території (демографічним, природним, економічним) [3].

Про складність і різноманітність процесів розподілу й перерозподілу трудового потенціалу в період переходу до ринку як в регіональному, так і міжрегіональному аспектах, йдеться в роботі С.Ю.Трубича [4]. Для вирішення проблем, пов'язаних з вивільненням значної кількості трудящих з підприємств, що не витримали "пресу ринкових катаклізмів", високим рівнем трудової міграції, автор пропонує створення сприятливих умов для подальшого економічного зростання за рахунок відродження виробництва.

На думку вітчизняних економістів, сьогодні виникає потреба пошуку нових форм і методів регулювання сфери трудової зайнятості "на всіх ієрархічних рівнях управління, зміст якого становить зміщення акценту від безпосереднього регулювання трудовими ресурсами до необхідності управління соціально-економічним середовищем функціонування робочої сили. Зазначене означає, що з поглибленням ринкових відносин у різних секторах економіки безпосереднім об'єктом управлінської дії стає характер, зміст і умови праці, наявність мотиваційних механізмів, здатних певною мірою реалізувати економічні інтереси людей в основній сфері життєдіяльності - праці" [5,с.36].

За висновком професора Д.М.Стеченка, "політика регіонального розвитку має сприяти раціональному використанню природно-ресурсного, інвестиційно-інноваційного та інших потенціалів, створювати умови для врахування особливос-

тей кожної території (природно-географічних, історичних, ресурсних, виробничих, соціальних, демографічних та ін.) в контексті загальнодержавних інтересів” [6,с.4]. В роботі автором вказується також на те, що більшість сучасних соціально-економічних проблем, погіршення екологічної ситуації, неефективне використання ресурсного потенціалу, низький рівень соціально-економічного розвитку окремих регіонів є наслідком недосконалого територіального управління. Тут же визначено основні функціональні завдання територіального управління: в соціальній сфері - це створення умов для задоволення матеріальних і духовних потреб населення регіону, у виробничий - забезпечення ефективного розвитку господарства регіону.

Одним з найважливіших напрямків територіального управління сьогодні є регулювання ринку праці. Воно обов’язково має бути органічно пов’язане з усім комплексом системних перетворень, спрямованих на економічне зростання. У зв’язку з цим необхідно вирішити два блоки проблем: перший пов’язаний із необхідністю загального пожвавлення економічної ситуації та інвестиційної активності, що в свою чергу сприятиме зростанню в потребі робочої сили, створенню нових робочих місць; другий - з підвищенням споживчого попиту населення в результаті зростання його доходів та вдосконалення системи розподільчих відносин.

Сьогодні представниками владних структур досить часто висловлюється думка, що об’єктом їх управління може виступати тільки комунальна власність, а це, враховуючи зміну форм власності багатьох підприємств в останні роки, досить незначне коло підприємств. В Законі ж “Про місцеве самоврядування в Україні” йдеться про доцільність підготовки відповідних висновків та пропозицій щодо діяльності підприємств, організацій та установ, які не належать до комунальної власності, але які представляють загрозу для сталого соціально-економічного розвитку територій можливими негативними соціальними, демографічними, екологічними та іншими наслідками. Саме з цього виходить, що для реалізації вказаних повноважень органи місцевого управління обов’язково повинні вирішувати питання щодо розвитку промисловості. Серед відповідних завдань можна назвати такі: формування і реалізацію регіональної стратегії розвитку всіх галузей промисловості, прискорення їх структурної перебудови в напрямку збільшення обсягів продукції виробничо-технічного призначення та товарів (послуг) народного споживання; визначення пріоритетних напрямків в розвитку галузей економіки та промисловості з метою стабілізації та економічного зростання в регіоні; координація діяльності підприємств, організацій та установ, що функціонують на визначеній території, при заключенні ними договорів; сприяння в пошуку інвесторів, пільговому кредитуванні.

Підвищити ефективність використання трудових ресурсів, покращити показники використання праці на підприємствах можливо тільки за умови забезпечення росту обсягів виробництва.

Рис. 1. Комплексний територіально-галузевий підхід щодо використання виробничого потенціалу та трудових ресурсів промислового регіону

У період переходу до ринку такі підприємства потребують організаційної і економічної підтримки з боку місцевих і регіональних органів управління за декількома взаємопов'язаними напрямками: сприяння в пошуку замовників-споживачів вироблюваної продукції та постачальників матеріалів, а також у наданні податкових та фінансових пільг у цілях розвитку виробництва та допомоги в комплектуванні недостатніми кваліфікованими кадрами і працевлаштуванні вивільнених працівників. Схематично заходи щодо організаційного та економічного забезпечення ефективного використання виробничого потенціалу та трудових ресурсів з боку як органів територіального, так і галузевого управління, на основі зростання матеріального виробництва представлено на рисунку 1.

В контексті викладеного можна зробити висновки, що в реалізації виробничого потенціалу використовується як галузевий підхід, так і територіальний. Але вимогою часу є комплексний територіально-галузевий підхід, що передбачає, з одного боку, визначення виробничих можливостей галузей економіки і сфери матеріального виробництва в цілому, взаємозв'язків та взаємозалежностей потенціалів окремих галузей матеріального виробництва; з іншого боку – це диференціація виробничого потенціалу по регіонах, територіально-виробничих комплексах та інших територіальних утвореннях. Такий комплексний підхід надає можливість підвищити ефективність використання як виробничого потенціалу в цілому, так і окремих його елементів, зокрема трудових ресурсів.

Необхідним є формування механізму прискореного відтворення промислового виробництва на основі визначення пріоритетів розвитку (з інвестиційно – інноваційною орієнтацією), що сприятиме економічному зростанню в регіоні та підвищенню життєвого рівня населення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Иванов Н.И. Экономические аспекты производственного потенциала. – Теория и практика. - Донецк: ИЭП НАН Украины. - 2000.- 420 с.
2. Магомедов М.М. Трудовой потенциал. - М. - 2000. - 168 с.
3. Зайцева Л.М. Региональная система управления (организационно-методологический аспект). - Донецк: ИЭП НАН Украины. - 2003.- 336 с.
4. Трубич С.Ю. Трудовой потенциал і зайнятість населення України в умовах переходу до ринку. – Тернопіль. - 1996. - 198 с.
5. Пітюлич М.І., Бібен М.І., Мікловда В.В. Трудовой потенциал регіону: стратегія розвитку і функціонування. - Ужгород: Карпати. - 2006.- 139 с.
6. Стеченко Д.М.. Управління регіональним розвитком: Навчальний посібник.- К.:Вища школа.- 2000.-223 с.

Черняєва О.В., Михальченко Г.Г., Лизан І.Я.

ПРОБЛЕМЫ ВНЕДРЕНИЯ И МЕХАНИЗМ МОДЕЛИРОВАНИЯ СОЦИАЛЬНОЙ СТРУКТУРЫ ТРУДОВОГО КОЛЛЕКТИВА

Сегодняшнее украинское общество характеризуется уменьшением социальной активности, ростом отчуждения, индивидуализацией частной и общественной жизни, уменьшением внимания к культурной жизни. Социальное отчуждение, связано с деформацией общественной иерархии в сознании людей: подавляющее большинство населения причисляет себя к социальным низам. Актуально также невозможность общества справедливо оценить заслуги человека. Разрушенная система социального поощрения и вознаграждения как в пределах отдельно взятого трудового коллектива, так и общества в целом отрицательно влияет на консолидацию украинского общества и в частности его рабочей силы [7, с. 139].

Эти настроения усиливаются современными процессами глобализации, которая заставляет ощущать себя маленьким винтиком гигантской машины, когда тяжело планировать будущее.

Социальное управление, взаимная необходимость, сотрудничество руководителей и подчиненных, создание благоприятной производственной атмосферы содействуют повышению командного духа, усиливают ощущение сопричастности каждого к общему делу и способствуют развитию технического творчества. Это очень важно, поскольку нам приходится большую часть своей жизни проводить на работе. Поэтому ответственность за полезное использование этого времени, распределена между работодателем и работником.

Но предыдущее утверждение определяет только небольшую часть условий работы каждого. Когда работник соглашается работать, он получает еще и «пакет» условий конкретной фирмы. Это влияет на эффективность труда, энтузиазм и техническое творчество. В определенных условиях размер заработной платы не является определяющим фактором повышения качества труда, – начинают действовать условия работы, а именно: отношения с коллегами, включенность в процесс и заинтересованность в результате, трактовка себя как необходимой и ценной части всей производственной машины и т.п. Это может быть дополнительным рычагом фирмы для оптимизации затрат, поскольку создать общие условия дешевле, чем внедрить индивидуальное поощрение, экономически это менее рискованно, учитывая повышение среднего уровня заработной платы в стране.

Экономически и социально-психологически доказана взаимозависимость между эффективностью работы и ее условиями, которая широко рассматривается в трудах известных ученых М. Альберта, Р. Мертона, М. Мескона Ф. Хедоури, И.А. Громова, А.Ю. Мацкевич, А.И. Пригожина, В.А. Семенова, С.С. Фролова, и других. Сознвая всю болезненность поиска и экспериментов в социальной сфере, мы признаем, что для создания благоприятных условий труда, ко-

которые способствуют развитию технического творчества работников, нужны научные исследования, осторожная проверка рабочих гипотез, реализация прогрессивных или перспективных моделей, которые должны соответствовать современному уровню развития научно-технического прогресса и рыночной конъюнктуре.

В современных условиях не каждое предприятие имеет социальную структуру, обеспечивающую благоприятную производственную атмосферу. Тем не менее, каждое предприятие подбирает персонал, ставит требования к нему, определяет размер вознаграждений, наказаний за результаты деятельности [3, с. 155-174]. Предприятие ориентируется на определенный набор положительных и значимых характеристик.

В групповой деятельности работник-индивид постоянно находится в поиске собственного «я», определении своего статуса, профессионального и карьерного развития в будущем. Совокупность таких «я» формирует социальную структуру группы в комбинации с профессионально-ориентированными требованиями к кадрам. В каждой группе, кроме формальной структуры, существует еще и неформальная, влияние которой непосредственно распространяется и на производственные процессы, поэтому исследования социальной структуры являются экономически обоснованными [1].

Приоритетным становится вопрос выбора методов создания гипотетической и реальной моделей: как избрать подход, который бы максимально полно раскрывал суть исследования? Поэтому проведем исследования с использованием как экономико-математических методов, так и наглядного графического метода. Рассмотрим возможности применения как одномерных, так и многомерных моделей.

Одномерным объектом, то есть прямой, чаще всего обозначают появление определенных изменений во времени (в нашем случае, например, получение статусов) или определение личной позиции, или отношение на шкале с противоположными смыслами («отрицательное–положительное» или «от -5 до 5» и т.п.). Неслучайно одномерное моделирование – только часть многих исследований, поскольку оно не пригодно для комплексной оценки исследуемого явления.

Двухмерное моделирование предусматривает расположение социальных характеристик на плоскости и позволяет четко определить место объекта в границах действия определенных сил. Примерами могут служить разнообразные схемы, которые отображают позиционирование индивида (бренд компании и т.п.) или графики исследуемых социальных тенденций. Такое моделирование более представляется нам более завершенным и может помочь оценить явление и принять решение.

Эволюционным собранием моделей являются трехмерные четырехмерные модели. Последние дают возможность оценить трансформационные процессы во временном поле. Эти исследования, несмотря на большую информативность, требуют существенных экономических затрат. Весомость зафиксированных во

времени трехмерных моделей теоретически растет и на них следует обратить особое внимание.

Ниже приведен авторский взгляд на возможную трехмерную модель социальной структуры промышленного предприятия.

Геометрической базой нашего исследования возьмем пирамиду. Смоделируем результаты. Для поэтапной оценки выберем двумерную проекцию пирамиды - треугольник. В социологии треугольник занимает особое место, возьмем во внимание хотя бы иерархическую теорию потребностей А. Маслоу [2, с. 332].

Предлагаем такую гипотезу: поскольку кадровый потенциал предприятия формируется и развивается динамично, в зависимости от текущих потребностей и субъективных требований менеджмента, то эти потребности и требования являются определяющими факторами каждой позиции в конкретный промежуток времени. Таким образом, если предложить довольно широкий набор личностных, профессиональных, социально-психологических и физиологических качеств, то каждый менеджер будет иметь возможность избрать для каждого уровня и каждой позиции несколько определяющих критериев.

Наличие у работника всех или отдельных качеств следующего уровня может обусловить его карьерный и профессиональный рост. Теоретически сотрудник высшего уровня должен иметь качества низшего уровня, которым он руководит. Тем не менее, много характеристик низших уровней теряют свою важность. Каждый работник должен иметь качества своего уровня, иначе будет слабое место в структуре, а значит, он – потенциальная угроза для успешного функционирования подразделения.

Построению геометрической модели социальной структуры предшествуют:

- а) разработка критериев оценки;
- б) выбор методов и разработка инструментария исследования;
- в) гипотетический анализ исследования на каждом этапе и уровне;
- г) непосредственное проведение исследования;
- д) накопление и анализ эмпирического материала [9; 10].

На первом этапе рассмотрим схему организационной структуры предприятия (рис. 1). Каждое структурное звено этой организации впишем в треугольник (обозначен пунктирной линией). Обозначим уровни распределения власти и обязанностей внутри каждого подраздела-треугольника (уровни 1-3 разделяют треугольник на три части, указаны слева от треугольника). Для каждого уровня обозначим количество важных факторов, которые необходимы для правильного построения модели (вписаны в квадрат справа от треугольника).

В соответствии с организационной структурой, обозначим каждого работника вертикальной черточкой от нижней линии уровня к верхней (вместо стандартно принятого прямоугольника). Начиная с низшего уровня, строим отдельную шкалу с названиями определяющих характеристик (вместо количества факторов, вписанных в квадрат справа от треугольника на рисунке 1), рисунок 2. В соответствии

с полученными эмпирическими данными, на черточке, обозначающей конкретного работника, откладываем количество полученных баллов (1 балл = 1 характеризуется нужным качеством из количества определяющих для данного уровня). Соединяем линиями из точек высшие пометки всех работников каждого уровня, чтобы получить кривые соответствия, которые показывают общее и детальное соотношения кадров к требованиям этого структурного подразделения в целом и каждого уровня в частности.

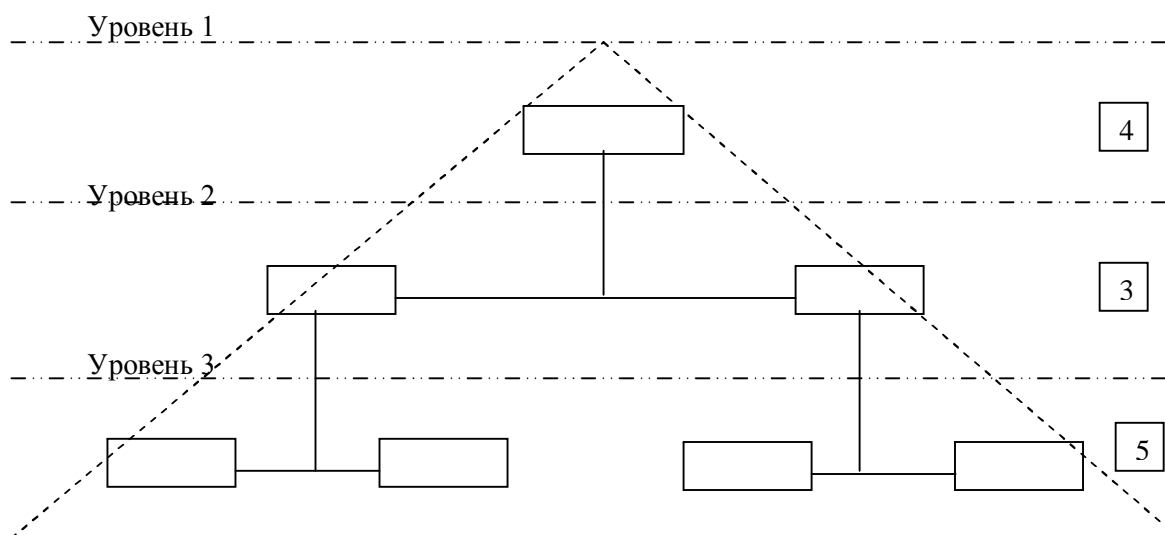

Рис. 1. Организационная структура (фрагмент)

Обратим внимание, что техническое творчество это высшая характеристика любого работника, которая является составляющей для характеристик всех последующих уровней и не утрачивает значимости ни на одном из последующих уровней иерархии управления предприятием. Так высшая характеристика работников второго уровня – саморазвитие способствует раскрытию личностного потенциала работников и росту их способности к творчеству, в частности техническому. Развитие персонала означает не только умелое обеспечение и организацию процесса обучения для достижения организацией поставленных целей, а также совершенствование навыков и умений, расширение объема знаний, повышение компетентности, способности к самообучению и техническому творчеству сотрудников на всех уровнях организации, что способствует непрерывному росту в процессе саморазвития.

Высшая характеристика руководителя – креативность. Профессиональное управление персоналом требует нестандартных действий, творческого подхода. Креативность, умение конструктивно, нестандартно мыслить и вести себя, развитие творчества равно необходимы менеджеру.

Скорость, точность, оригинальность и творческое мышление, выдержка, уверенность в себе – черты креативного характера. Это помогает менеджеру оригинально решать организационные и управленческие проблемы, поддерживая благоприятный социальный климат в коллективе, не редко являясь приме-

ром для подражания.

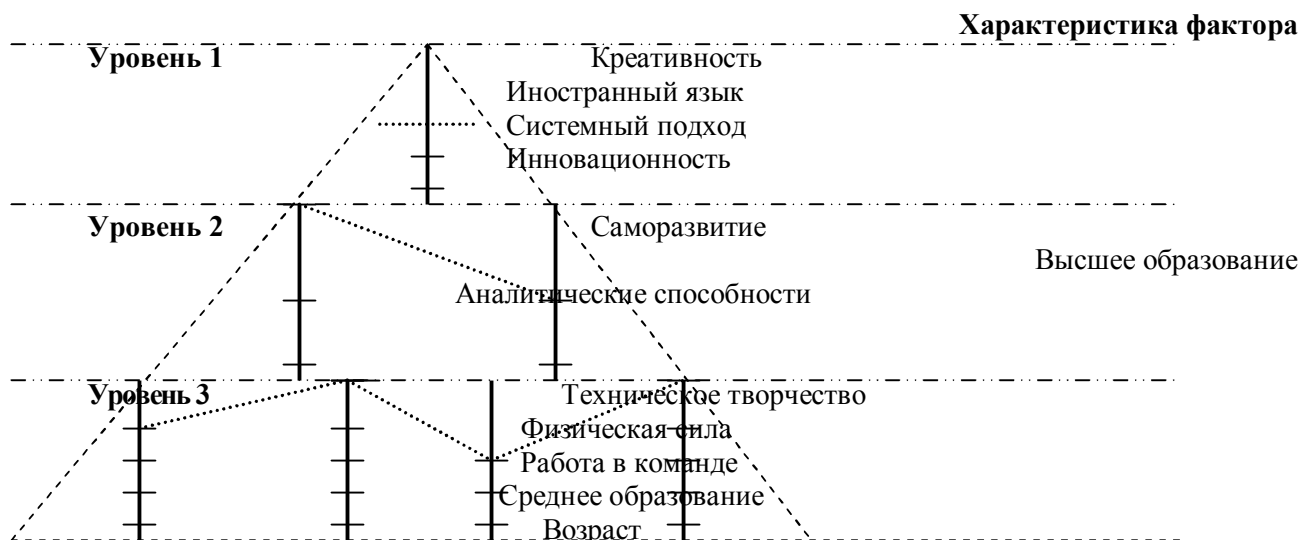

Рис. 2. Анализ эмпирического материала (фрагмент)

Объединив результаты анализа по другим подразделениям, можно построить трехмерную модель всего предприятия (рис.3), что демонстрирует:

- а) иерархию требований к каждому уровню организации;
- б) стабильность организационной системы с учетом стабильности каждой составляющей;
- в) социальную наполненность организации.

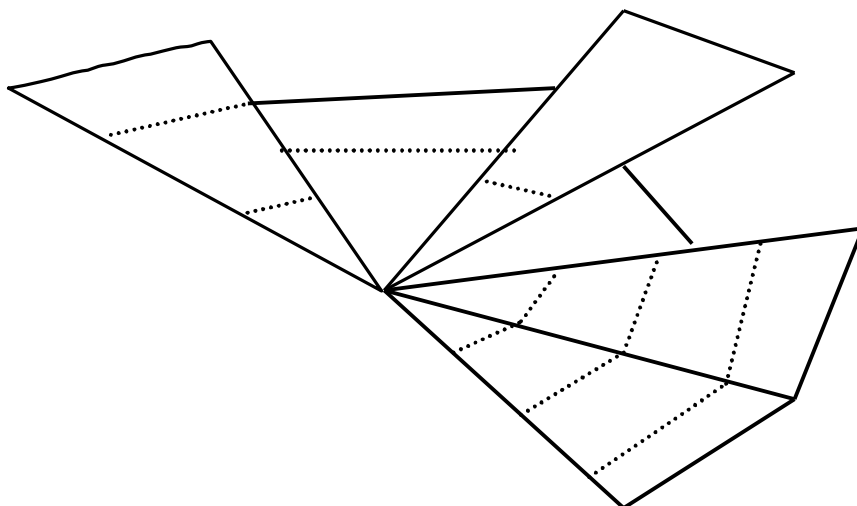

Рис. 3. Трехмерная модель социальной структуры

На основе полученных результатов можно сделать выводы:

- а) о необходимости проведения тренингов в отдельных подразделениях для профессионального развития сотрудников и активации у них технического творчества;

б) возможности реорганизации структуры посредством перевода отдельных работников на высшие или низшие должности.

Проведение такого рода исследований на промышленных предприятиях делает возможным улучшение социального климата внутри трудового коллектива, повышение профессионализма работников, улучшает взаимопонимание руководителей и подчиненных в результате обеспечивает благоприятные условия для активизации технического творчества. Это возможно, конечно, если такое исследование происходит в нужном социальном направлении, а не является способом дискриминации и отчуждения.

Литература

1. Паніна Н. В., Головаха Є. І. Тенденції розвитку україньського суспільства (1994-1998 рр.): Соціологічні показники (таблиці, ілюстрації, коментар). – К.: Абрис, 1999.
2. Домашина Е.В. Формирование механизма хозяйствования в реформированных сельскохозяйственных предприятиях: Дис. канд. экон. наук: 08.07.02. – Луганск, 2000.
3. Андреева Г. М. Социальная психология. – М.: Изд-во Московского университета, 1988.
4. Громов И. А., Мацкевич А. Ю., Семенов В. А. Западная социология. – СПб.: Ника, 2003.
5. Сурмин Ю., Туленков Н. Методология и методы социологических исследований. – К.: МАУП, 2000.
6. Ядов В. А. Социологические исследования: методология, программа, методы. – М.: Наука, 1987.

Y. N. Kosenko

WOMEN DISCRIMINATION AT THE LABOR MARKET

The high female labor force participation rate and the narrow gender wage gap are often cited as indicators of gender equality. However, gender inequality as well as social inequality persist when it comes to the labor market, and thereby when it comes to the work, career and income development for different groups of people. On the one hand, woman participate in the labor market to the same extent as men but, on the other hand, they work under conditions different from that of men. The labor market is highly segregated by gender.

Traditional attitudes internalizing a traditional gender division of labor and the coding of jobs, into feminine and masculine jobs suitable for women and men respectively, may hinder employers from hiring the most skilled and suitable person. The strong coding of feminine and masculine knowledge and skills causes inflexibility because it reduces mobility between female and male jobs and naturally this hampers efficiency. A strict and traditional division of knowledge and labor also hampers equal opportunities and is thus highly relevant to an analysis from a gender perspective.

There are many different situations that show us different types of discrimination at the labor market. Let's speak about them more wider.

My point of view about discrimination as a result of preferences connects with:
Women's discrimination by employers.

The major part of employers disposed to discrimination, I mean, they have preju-

dice about hiring definite groups of workers. For example, they don't want to hire women, black men and so on [9,11]. The same problem we can see in media: the major readers of magazines see that they want to see:

These magazines suggest that a woman should be an attractive, well dressed and independent woman, who most often than not is very career minded. Also intelligent, and likes all modern types of things, for example, modern interior house decor and furnishings, types of clothes, books etc. Any other icon men always reject.

In addition, women don't know, how to demonstrate their competence. They used to show their femininity, to demonstrate uncertainty in own strengths, skills and knowledges, that's why they implant preferences, that lead to increasing discrimination on the labor market.

There is direct subordination between value of diversity in male's and female's pay and level of inclination to discrimination.

Several female-dominated jobs receive lower pay, which to some extent is a result of the discrimination of women, and of systematically undervaluing what are labeled female knowledge and skills. Moreover, it is hard to believe that male-dominated occupations referred to are more dependent on a continuous career than the female-dominated ones [2, 3, 12].

Maybe, such employers attitude connects with next studies.

According to theory and earlier research, a two-step model of gender inequality is predicted: first, women are less likely than men to take part in training and, second, once women do get the more remunerative training (primarily in the form of general training that increases promotion opportunities), they are not rewarded for their new skills to the same extent as men are.

Gender differences are great, where investments in women are considered to entail more risk.

The probability of a woman leaving the employers entirely upon childbirth is low. From 1939 gainfully employed women may not be dismissed on the grounds of pregnancy or marriage [4].

It was found the discrimination by consumers.

Such behavior takes place at spheres with high connection with consumer. At first, it is the service business. Consumer's preferences lay down in conviction to be served by definite groups of service staff.

There is a contributor's discrimination at the labor market.

It is suitable to show some examples of discrimination in-house any organization or company.

Very often, staff renounces to work with representatives of another sex. It is very strange, but there is a prizes 'for sex's belongings' in some companies. Only men receive such prizes. For example, when they don't want to work, where top-manager is female [5,6].

It takes place, when man refuses to work at organization, where only women are working. Skepticism directed at women's employment was ascertained with a five-item scale that measures the degree to which individuals perceive that women are not suited

for corporate life. Examples of these items include 'women's personal characteristics make life at work difficult' and 'women are not suited for work outside of the home'. Statements were evaluated with a four-point scale ranging from '1' (strongly disagree) to '4' (strongly agree), and the scores were combined and divided by the total number of items. Higher composite values indicated increased skepticism of women's employment.

The measure had a coefficient alpha of 0.89 [7, 10].

An alternative theory of discrimination is that of statistical discrimination. According to this theory, employers have but imperfect information about the future behavior and productivity of job applicants. In an attempt to cut down costs associated with the hiring process, employers resort to ascribing sketchy characteristics to the applicants on the basis of their gender. If women as a group have lower labor force participation rates and are more likely to take time off to care and work part-time, they are assumed to be less committed to their job. Each and every female job applicant will, in this process, be assumed to hold these characteristics and consequentially not be hired in some jobs. This is unfavorable especially to women who have other characteristics. If the prevalence of statistical discrimination is taken into consideration before labor market entrance, women will be concentrated in educational programs that lead to jobs in which statistical discrimination is less likely to occur and the disadvantage of being female is little.

It is pity, but this kind of labor discrimination can be solve without changes in society. Statistical discrimination set up in our minds.

References:

1. Arnot, Madeleine, Miriam David, and Gaby Weiner. 1999. *Closing the Gender Gap: Postwar Education and Social Change*. Cambridge: Polity.
2. Carrigan, Tim, Robert Connell, and John Lee. 1985. 'Toward a new sociology of masculinity', *Theory and Society* 14: 551 – 604.
3. Sydney: Allen & Unwin. – 1987. *Gender and Power: Society, the Person and Sexual Politics*. Cambridge : Polity.
4. Donaldson, Mike. 1991. *Time of our Lives: Labour and Love in the Working Class*. Sydney: Allen & Unwin.
5. Eagly, Alice H. 1987. *Sex Differences in Social Behavior: A Social – Role Interpretation*. Hillside, NJ: Lawrence Erlbaum.
6. Kanter, Rosabeth. 1977. *Men and Women of Corporation*. New York: Basic Books.
7. *Psychological Bulletin* 125: 470-500. Knllontai, Alexandra. 1977. *Selected Writings*, translated by A. Holt.
8. I.aing, R. D. 1968. *The Politics of Experience*. New York: Ballantine Books.
9. Maccoby, Eleanor E., ed. 1966. *The Development of Sex Differences*. Stanford, Calif.: Stanford University Press.
10. Marchand, Marianne H., and Anne Sisson Runyan, eds. 2000. *Gender and Global Restructuring: Sightings, Sites and Resistances*. London: Routledge.
11. Lorber, Judith. 1994. *Paradoxes of Gender*. New Haven: Yale University Press.
12. Irigaray, Luce. 1985 [1977]. *This Sex Which is Not One*, translated by C. Porter and C. Burke. Ithaca, NY: Cornell University Press.
13. Jaffee, Sara, and Janet Shibley Hyde. 2000. 'Gender differences in moral orientation: a meta-analysis'. *Psychological Bulletin* 126: 703-26.

6. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

Бессонова Т.В.

ПЕРЕПОДГОТОВКА МЕНЕДЖЕРОВ

На сьогоднішній день Україна знаходиться в подвійному положенні: з одної сторони хаос і явлення дикого капіталізму, з другої перспективи вступлення в ВТО, призрачні, але все таки надії вступлення в ЄС, глобалізація, яка нас уже стосується і напряму затрагує економічні процеси в Україні.

І всім жадає світле майбутнє, але тільки не зрозуміло як його досягти. Якщо застосувати порівняння, то ситуація виглядає приблизно так – є півмашина-півтелега у якої чотири різних колеса, але потрібно їти причем в потрібному напрямку і з гарною швидкістю. Інакше не догнати навіть вчорашній день. І тут на порядку дня стоїть питання кадрів, тут заходить мова про грамотних керівників, здатних правильно вибрати пункт призначення, напрямку руху, шлях досягнення і зібрати ефективну команду для вирішення поставлених завдань. Так, безсумнівно, в Україні є потужні і успішні менеджери. Але найбільш популярний і востребований до цих пор вид лідерства в Україні – це інтуїтивне лідерство – без належних знань і досвіду, без стратегічного і тактичного планування, а на перспективному виденні і драйві. Перші десять років самостійного розвитку української економіки тільки цього драйву було достатньо, особливо якщо був доступ до природних ресурсів. Так і відбувалося первинне накоплення капіталу по-українськи. Але капіталу потрібно рух, динаміка. Тому що капітал повинен створювати новий капітал. Він повинен бути прибутково вкладений, бажано в довгостроковій перспективі. А для цього потрібні не тільки драйвові, а саме освічені лідери.

Тому завдання номер один в сучасній Україні – це навчання менеджерів уже маючих вищу освіту і значущий досвід роботи на керівних посадах. Стоїть питання – куди йти навчатися менеджеру? Питання складне, варіантів відповіді декілька: перший – навчатися у себе в країні, другий – в країнах ближнього зарубіжжя, третій – навчатися в країнах дальнього зарубіжжя. Приймаємо всі три варіанти. Ми ж спробуємо зрозуміти, як вибір країни навчання залежить від особистих цілей менеджера.

Якщо менеджер планує жити, працювати і бути успішним в своїй країні, то в ній же він і повинен навчатися.

Другий варіант рішення цієї ж проблеми – навчатися в країнах ближнього зарубіжжя. Достойні бізнес-школи є в Росії, Казахстані, Прибалтиці, Польщі і інших країнах центральної Європи, але, так само як і наші школи, вони орієнтовані в першу чергу на практику ведення бізнесу в своїй

стране. А экономики у всех разные, со своей историей становления, со своими кросс-культурными особенностями, со своим статусом (кто-то уже в ЕС, кто-то почти, а кого-то туда никогда не возьмут). Поэтому учиться за границей, для того чтобы быть успешными здесь не совсем правильно. Такое образование при всем его престиже и высоком уровне менее признано украинскими работодателями, но самое главное менее адаптировано для украинского бизнеса. С другой стороны учиться в странах ближнего зарубежья, для того чтобы делать карьеру там же тоже не совсем подходящий вариант, потому что бизнес-образование в этих странах находится на этапе становления. Так же как в Украине бизнес-школам в большинстве своем не достаёт статусности. Престижности эти дипломы, как правило, еще не имеют за исключением, конечно, тех единичных бизнес-школ, которые прошли соответствующие аккредитации в ведущих бизнес-образовательных ассоциациях (AACSB, EFMD, AMBA). В связи с этим это образование не будет признано серьезными западными работодателями, оно для них не будет иметь веса. Поэтому вывод очевиден, для того чтобы сделать карьеру не в нашей стране нужно получить образование в одной из рейтинговых школ дальнего зарубежья. Учиться на таких программах с целью работать на Украине бессмысленно. Знания, полученные там, в Украине пригодятся лишь частично и будут требовать серьезной адаптации.

Если подытожить выше сказанное, то ответ на вопрос: куда пойти учиться, должен оцениваться экономическим эффектом инвестиции в себя, путем сопоставления стоимости образовательной услуги и ожидаемым результатом в виде должности и зарплаты. С этой точки зрения всегда наиболее беспроигрышным будет вариант – в какой стране планируешь работать в той и учишься.

Следующий вопрос, на который следует ответить – какую программу выбрать? И тут начинается путаница. С одной стороны аббревиатура MBA (Master of Business Administrator) понятна и общеизвестна, а с другой стороны мало кто может объяснить, что она обозначает, и под час этого не могут сделать даже сами обладатели MBA.

Программы MBA давно известны, оправдали себя и пользующийся заслуженной популярностью формат бизнес-образовательных услуг. Но программы MBA не смотря на все их разнообразие (International, Executive, General, MBA со специализацией или, иначе говоря, концентрацией на финансовом, маркетинговом, IT или HR направлениях) нужны не всегда и не всем. MBA программы ориентированы на топ-менеджеров и собственников, этот диплом свидетельствует об управленческой степени. Все MBA программы формируют функциональный кругозор менеджера, давая общую картину по системе управления, не углубляясь до тактических нюансов ни в одну из функций менеджмента. Кроме конечно специализированных MBA программ, основная цель которых по-прежнему – это рассмотреть систему управления в целом и одну из функций управления более подробно.

Выбор программы напрямую зависит от занимаемой должности на сегодняшний день и планов на будущее.

И еще один немаловажный факт – язык преподавания. К сожалению, в нашей стране долгое время не существовало традиции серьезно изучать иностранные языки. Железный занавес, за которым существовал Советский Союз, нивелировал полностью это желание, а главное возможность. Поэтому более старшее поколение успешных и талантливых менеджеров, как правило, не знают язык на должном уровне. Но к счастью на сегодняшний день на рынке существуют качественные украиноязычные и русскоязычные программы.

А теперь подытожим все выше сказанное. Закончить я хочу фразой Аристотеля: "Благо везде и повсюду зависит от соблюдения двух условий: правильного установления конечных целей и отыскания соответствующих средств, ведущих к конечной цели". Поэтому я рекомендую точно анализировать свои карьерные возможности и в связи с этим определять личностные цели, а также анализировать рынок бизнес-образовательных услуг и подбирать наиболее оптимальный формат бизнес-образовательных программ для достижения поставленных целей.

Короткий И.И.

ОБУЧЕНИЕ РАБОТНИКА И ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ЕГО РАБОТЕ

Мы живем в хаотичном переходном периоде, который формируется глобальной конкуренцией, быстрыми переменами, более быстрыми потоками информации и коммуникаций, увеличивающейся сложностью бизнеса и всепроникающей глобализацией. На данном этапе времени существуют три движущие силы: 1) знания – интеллектуальный капитал стал стратегическим фактором; 2) перемены – непрерывные, быстрые и сложные, создающие неопределенность и сокращающие предсказуемость; 3) глобализация – в научно-технических разработках, технологиях, производстве, торговле, финансах, коммуникациях и информации, которая ведет к открытию экономик, глобальной гиперконкуренции и взаимозависимости бизнесов.

В современных условиях важную роль играют знания и умения в сфере информационных технологий, вычислительной техники и средствах коммуникаций, которые активно внедряются практически во все сферы человеческой деятельности. Поэтому остается актуальной проблема повышения профессионального развития и обучения персонала не только как повышения квалификации или аттестации, но и умения работы в сфере информационных технологий, так как с помощью ИТ организация может получить множество преимуществ как во внешней сфере деятельности, так и во внутренней среде.

Знания и непрерывное обучение сегодня стали критическими компонентами успеха. В новой экономике важность знаний в производстве новых продуктов, услуг и самой работе резко возросла, и знания стали доминирующей

компонентой в создании потребительской ценности и продвижении работника. Превращение знаний в основной источник создания ценности привело к тому, что лидерами новой экономики стали компании, которые научились эффективно управлять знаниями, – создавать, находить и интегрировать знания в новые продукты, услуги, персонал быстрее, чем их конкуренты.

Радикальные изменения в конкуренции, технологиях и мировоззрении работников заставляют компании искать новые, более ориентированные на человека, способы увеличения продуктивности и конкурентоспособности. Самые большие перемены произошли под влиянием информационных и коммуникационных технологий. Способность получения доступа к самым разнообразным источникам информации в течение минут и все более дешевой передачи информации на огромные дистанции и со все более хорошим качеством трансформируют способы общения и взаимодействия между людьми и компаниями.

Информационные технологии применяются практически в каждой области кадрового менеджмента. Поиск талантливых сотрудников, управление эффективностью, обучение и расчет заработной платы – составляющие автоматизированного процесса HR-службы. Прогнозы по развитию рынка информационных технологий в кадровом менеджменте более чем положительные. Так, по последним отчетам исследовательской компании IDC, ежегодный рост рынка услуг по автоматизации процессов управления персоналом составит 9,6% вплоть до 2009 года, а объем рынка достигнет \$133,4 млрд.

Информационные системы, как и информационные технологии, более не просто инструмент, обеспечивающий обработку информации для отделов и конечных пользователей внутри фирмы. Осуществляется переход от бумажных носителей к интерактивным сетям. Уже сейчас применение вычислительных сетей приводит к быстрому изменению методов и способов торговли товарами и услугами, методов управления, способов создания рабочих мест. В настоящее время трудно оценить полностью прогресс этих технологий. Развиваются существующие и создаются новые информационные технологии. Поэтому и менеджеры, и исполнители должны понимать основные концепции и способы применения информационных технологий и быть способными принимать важные решения относительно их использования. Ответственность менеджера в области этих технологий — обладание техникой личной работы в информационной среде и умение принимать правильные стратегические решения по развитию информационных систем организаций. Нужно уметь управлять информацией и улучшать свое дело с помощью правильного ее использования для повышения эффективности работы и для повышения качества управления. Большинство преуспевающих организаций это делает с помощью автоматизированных информационных технологий.

Из вышесказанного можно сделать предложения, к которым отнести: использовать информационные технологии в деятельности бизнеса, по необходимости обучить работника, обеспечить работника условиями работы с использованием информационных технологий, дать возможность работникам самим по-

вышать свой профессиональный уровень в сферах обучения информационных технологий с помощью обучающих мероприятий или без них, мотивировать работников к обучению.

Крохмалюк І.В., Ляшок Н.Ю.

МОТИВАЦІЯ ТРУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Мотивація – це процес спонукання себе і інших до діяльності для досягнення особистої мети або мети організації.

Мотивація складає основу трудового потенціалу працівника, який у свою чергу складається з психофізіологічного потенціалу, тобто здібностей і схильностей людини, стану здоров'я, працездатності, типу нервової системи, і особистого потенціалу, тобто мотиваційного. Зовні суб'єкт управління може впливати на працівника або примушуючи його силою, або надаючи якісь блага. У зв'язку з цим в психології розрізняють мотивацію двох видів: позитивну і негативну. Позитивна мотивація - це прагнення добитися успіху в своїй діяльності. До негативної мотивації відноситься все те, що зв'язано із застосуванням застосування за судження, несхвалення, що спричиняє за собою, як правило, покарання не тільки в матеріальному але і в психологічному значенні слова.

Початковими для розуміння мотивації виступають категорії «потреба», «інтерес».

З психологічної точки зору потребами називаються фізіологічні або психологічні відчуття недовілику чого-небудь. Це те, від чого людина прагне звільнитися, оскільки поки потреба існує, вона дає про себе знати і вимагає усунення. Люди по-різному реагують на них: задовольняють, пригнічують або зовсім не реагують. Потреби, так само, як і їх задоволення, можуть бути усвідомленими і не усвідомленими. Дотепер немає однієї всіма прийнятої ідентифікації потреб. Традиційно потреби розділяються на матеріальні, соціальні і духовні або: первинно-матеріальні (їжа, вода, потреба дихати, спати і т.п.), вторинно-соціальні (потреба в спілкуванні, в добрих відносинах в колективі і т.п.) і третинно-духовні (потреба в культурній творчості, в підвищенні правосвідомості суспільства і т.п.).

Основоположником створення концепції мотивації праці є А. Маслоу. В його концепції відображаються первинні і вторинні потреби. За теорією Маслоу всі ці потреби можна розкласти у вигляді строгої ієрархічної структури, в якій вони розташовуються відповідно до пріоритету. Поведінку людини визначає найнижча незадоволена потреба в ієрархічній структурі. Після того, як потреба задоволена, її мотивуюча дія припиняється.

Первинні потреби є за своєю природою фізіологічними. Прикладами можуть служити потреби в їжі, воді, потреба дихати, спати, сексуальні потреби. Вторинні потреби за своєю природою є психологічними. Наприклад, потреби в

успіху, пошані, прихильності, владі і т.д. Первинні потреби закладені генетично, а вторинні звичайно усвідомлюються з досвідом. Оскільки люди мають різний придбаний досвід, вторинні потреби людей розрізняються більшою мірою, ніж первинні.

А. Маслоу і Г. Мюррей запропонували розділити потреби на п'ять основних категорій:

1. Фізіологічні потреби є необхідними для виживання. Вони включають потреби в їжі, воді, притулку, відпочинку і сексуальні потреби.

2. Потреби в безпеці і впевненості в майбутньому включають потреби в захисті від фізичних і моральних небезпек із сторони навколишнього середовища і впевненість в тому, що фізіологічні потреби будуть задоволені в майбутньому.

3. Соціальні потреби, іноді звані потребами в причетності, включають відчуття приналежності до когось-небудь або чому-небудь, відчуття, що тебе приймають інші, відчуття соціальної взаємодії, прихильності і підтримки.

4. Потреби в пошані включають потреби в самоповазі, особистих досягненнях, компетентності, пошані з боку оточуючих, визнанні.

5. Потреби самовираження - потреба в реалізації своїх потенційних можливостей і зростанні як особистості

Можна погодитися з Маслоу в тому, як він розділив потреби за групами, але по-перше, поведінку людини не завжди визначає нижня незадоволена потреба (наприклад, людина через відчуття власної гідності може нехтувати своєю безпекою) і, по-друге, якщо потреба задоволена, то не завжди вона припиняє мотивуючий вплив (припустимо, потреба в пошані).

Дещо іншу класифікацію потреб дає теорія Д. Мак-Клелланда. Він вважав, що людям властиві три потреби: влади, успіху і причетності. У різних людей може домінувати та або інша з них. Потреба влади виражається як бажання впливати на інших людей. Люди з потребою влади – це не обов'язково кар'єристи, що рвуться до влади, в негативному значенні цього слова. Якщо у цих людей відсутня схильність до авантюризму і тиранства, то ці люди є відмінними організаторами і краще всього проявляють свої здібності, впливаючи на інших людей. Психологічні категорії «індивід», «суб'єкт» і «особа», критерійно розведені Анисимовим О.С. в роботі «Методологічна версія категоріального апарату психології» (Новгород, 1990), дозволяють піти від деталей і більш великоблочно розглядати ієрархічну структуру потреб.

Індивідуальні прояви людини в діяльності характеризуються спрямованістю дій на задоволення своїх потреб і розглядом всього оточуючого як предметів своєї потреби. За індивідуального самовизначення людина розглядає діяльність як джерело отримання засобів для задоволення власних потреб. Норми, які отримує людина з індивідуальною спрямованістю, вона прагне змінити таким чином, щоб їй було зручно, навіть на шкоду рішенням задач діяльності. При виникненні ускладнень в рішенні поставлених задач людиною з індивідуальним самовизначенням втрачає значущість виконання

нереалізовуваної, на її думку, норми і припиняє роботу. Суб'єктні прояви людини в діяльності - це дії, відповідні вимогам діючої норми. Суб'єктне самовизначення припускає оцінку своїх дій і всього оточення з погляду виконання функціональних і нормативних вимог. Основний акцент діяльності - виконання. У разі виникнення перешкод в реалізації своїх задач суб'єкт діяльності або коректує свої дії в рамках заданої норми, або інформує керівника про труднощі. Значущість строгої відповідності нормі сприяє готовності суб'єкта до постійного професійному зростанню Особисті прояви людини в діяльності - це дії, в основі яких полягають соціальні цінності або цінності діяльності. В рамках діяльності особисте самовизначення виявляється як дії, спрямовані на розвиток діяльності фірми. При виникненні або прогнозуванні ускладнень і проблем в діяльності діяч з особистою орієнтацією активізує аналіз причин і шукає оптимальні шляхи виходу з труднощів. Таким чином, особистий акцент зосереджений на безперервному вдосконаленні діяльності за рахунок корекції нормативної бази, але не на основі своїх потреб (як у індивіда), а на підставі злагоджених цінностей діяльності.

Таким чином, в мотиваційному процесі велика роль належить цінностям і ціннісній орієнтації особи в процесі мотиваційної діяльності. Трудові цінності - це те, що є важливим, цінним для працівника, що спонукає його до праці. Цінності можна розділити на базові («гігієнічні») чинники (тобто чинники, що знижують незадоволеність працею, але не мотивуючі на ефективну роботу) і змістовні чинники (мотиватори), сприятлива зміна яких підвищує ступінь задоволеності працівника, а несприятлива — знижує її, але практично не викликає незадоволеності. Ці чинники в основному визначаються змістом роботи, тобто є внутрішніми по відношенню до працівника, і на них він може впливати. До них відносяться: особистісне і професійне зростання, зміст роботи, самостійність і відповідальність, визнання з боку колег, результати роботи. Таким чином, спостерігається тісний зв'язок між мотивацією і цінностями працівника, вплив структури цінностей на структуру трудової мотивації.

Структура трудової мотивації має найважливіше значення для підвищення ефективності трудового процесу, оскільки є основою трудового стимулювання.

Трудове стимулювання – ця дія на трудову поведінку працівника через мотивацію. Стимулювання праці ґрунтується переважно на матеріальних засобах винагороди, заохоченнях і санкціях, якими виступає заробітна платня. Але не будь-яка оплата праці є одночасно і стимулюванням. Спостереження і дослідження фахівців показують, що існує безліч ситуацій, коли оплата праці не стимулює. В соціології виділяються наступні основні види стимулювання праці: пропорційне (дотримання пропорцій в стимулюванні), прогресивне (зростання міри стимулів) і регресивне (убування міри стимулів); жорстке (примусшення працівника до витрат зусиль) і ліберальне (залучення працівника до витрат зусиль); актуальне (оплата праці як джерела повсякденного існування) і перспективне (задоволення потреб у власності, владі, престижі).

В умовах ринкової системи господарювання стимулювання праці має колосальне значення. З другого боку, в період соціальних перетворень особливого значення набуває соціальний захист працівників.

Крупский А.П., Паршак А.И

ГЕНДЕРНО ОРИЕНТИРОВАННЫЙ МЕНЕДЖМЕНТ НА ПРИМЕРЕ СОЦИАЛЬНЫХ ПАКЕТОВ

Актуальность данной работы заключается в том, что при наличии огромного числа исследований особенностей «Женщины-руководителя» исследования гендерной направленности механизмов управления встречаются крайне редко.

Для примера возьмем такой инструмент как социальный пакет, входящий в **компенсационный пакет** предприятия. Компенсационный пакет — это прямое и косвенное возмещение компанией физических и умственных сил, вложенных сотрудниками в деятельность и развитие организации. Компенсационный пакет состоит из следующих элементов:

Основные выплаты – фиксированная часть зарплаты, т.е. гарантированная материальная компенсация работнику за его труд в компании.

Стимулирующие выплаты — переменная часть оплаты труда: премии, единовременные вознаграждения, поощрительные выплаты, участие в прибыли, индивидуальные и командные бонусы, оплата труда на основе КРІ и т.д.

Социальные выплаты и льготы — мотиваторы, предоставляемые персоналу сверх предусмотренных трудовым законодательством. В некоторых случаях требуют инвестиций компании (бенефиты).

В разных организациях распределение тех или иных социальных выплат и льгот производится как в соответствии с трудовым вкладом или уровнем должности, так и независимо от этих факторов. Данная часть компенсационного пакета и представляет собой **социальный пакет**.

Наши пилотажные исследования показали, что при наполнении социального пакета предприятия абсолютно не учитываются половые и гендерные признаки сотрудников.

В состав социального пакета могут быть включены следующие дополнительные выплаты и льготы:

1. Социальные выплаты:

- денежная помощь сотрудникам по случаю личных торжеств или праздников;
- материальные вознаграждения, направленные на интересы семьи сотрудника;
- оплата выходных дней, предоставляемых в связи со свадьбой, рождением ребенка или его болезнью, смертью родственника;
- оплата отпускных дней сверх положенного по тарифному соглашению;

- дополнительное обучение
- оплата питания;
- оплата проживания;
- оплата мобильной связи;
- оплата транспортных расходов;
- вознаграждение за стаж работы в компании.

2. Социальные льготы:

- страхование жизни;
- медицинское страхование;
- пенсионное страхование;
- предоставление беспроцентных кредитов сотрудникам;
- льготные цены на продукцию компании;
- жилищное обеспечение (предоставление служебных квартир);
- членство в спортивных клубах;
- сертификаты на посещение спортивно-оздоровительных комплексов;
- сертификаты на обед с членами семьи или друзьями в лучших ресторанах города;
- туристические путевки;
- содержание детей в дошкольных учреждениях;
- организация питания;
- спецодежда;
- предоставление места для парковки автомобиля;
- приоритет при планировании графиков работы;
- обеспечение телефонной связью и служебным автомобилем;
- предоставление дополнительных выходных дней;
- гибкий рабочий график;
- корпоративная программа отдыха.

3. Корпоративные праздники:

- внутрифирменные праздники для сотрудников и членов их семей;
- подарки детям (на дни рождения, Новый год);
- корпоративное празднование общепризнанных событий (Новый год, 23 февраля, 8 марта), дня рождения компании, дней рождения сотрудников.

4. Другие вознаграждения:

- звание “лучший работник месяца”;
- запись о достижениях работника в трудовую книжку;
- устная благодарность;
- выпуск специального меморандума, распространяемого по всей компании, с выражением благодарности сотруднику от лица руководства;
- увеличение полномочий;
- табличка с гравировкой имени работника;
- канцелярская принадлежность высокого качества;
- декоративная отделка или улучшение оснащения рабочих мест лучших специалистов;

- упоминание имени работника на продукте, услуге или оборудовании как автора улучшений;
- публикация фотографии работника, рассказа о его достижениях в корпоративной газете или информационном листке;
- доска объявлений с перечнем тех, кто постоянно достигает поставленных целей;
- вручение майки, рубашки, кружки и т.д. со специальной пометкой (например, «лучший работник»);
- распространение информации о достижениях работников;
- посещение топ-менеджерами мероприятий, проводимых в рамках отдела, где производится награждение работников;
- обнародование среди персонала благодарственных писем от клиентов;
- приоритеты в получении нового оборудования и инструментов;
- выделение хороших работников из системы постоянного контроля их работы;
- перевод по горизонтали хороших работников;
- проведение конкурсов внутри компании и выявление номинантов;
- обеды лучших сотрудников с руководителями организации («Обед с президентом»);
- торжественные проводы хороших работников, увольняющихся из компании;
- подписка на дорогие журналы, оплата членства в клубах или ассоциациях по выбору работника;
- присвоение части зданий или отдельным помещениям имени лучшего сотрудника;
- введение в политики и процедуры компании исключений, распространяющихся на конкретных работников.

Наше исследование показало, что социальный пакет, предоставляемый в компании, является универсальным и не учитывает индивидуально-психологических особенностей сотрудников. Структура профессиональных институтов традиционно базируется на ценностях соревновательности и агрессивности, что свойственно в большей степени мужчинам, а это накладывает существенный отпечаток на наполнение социальных пакетов на предприятии. На большинстве крупных предприятий руководителями, отвечающими за формирование социального пакета являются мужчины. Соответственно и социальный пакет получается маскулинно - ориентированным. Таким образом, это приводит к неявной дискриминации женщин на предприятии и ухудшению профессионально-психологического климата в компании. В свою очередь дискриминация женщин может иметь следующие последствия:

- женщины оставляют работу или их увольняют за неповиновение;
- усиливаются негативные условия на работе;
- снижаются возможности для достижений;
- отсутствует доход;
- отсутствует трудовой стаж;

- прерывистый трудовой стаж;
- эмоциональный стресс, включая потерю самоуважения и уверенности, депрессию и страх.

Таким образом, учитывая вышеизложенное, мы считаем необходимым при построении кадровой политики предприятия (и составлении социальных пакетов) учитывать гендерные и индивидуально-психологические особенности сотрудников.

Гендерноориентированные персонал-технологии способствуют улучшению социально-психологического микроклимата в подразделениях предприятия, повышения лояльности сотрудников, что в результате приводит к повышению экономической эффективности деятельности предприятия.

Лахтіонова А.В., Пархоменко М.М.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Протягом багатьох років людському чинникові надавалась другорядна роль, підпорядкована фінансовим і виробничим завданням підприємства. Актуальною проблемою сучасного менеджменту є активізація людських ресурсів для досягнення успіху підприємства. Перехід до ринкової економіки, зміна форм власності та стратегії діяльності підприємства викликали зрушення у сфері управління персоналом.

Управління персоналом набуває дедалі більшого значення як чинник підвищення конкурентоспроможності підприємства, досягнення успіху в реалізації його стратегії розвитку.

Проблемним аспектом діяльності будь-якого підприємства є його персонал. Це пов'язано з тим, що поряд з матеріальними, фінансовими та інформаційними ресурсами людські є найважливішими компонентами підприємства. Оскільки за своїм змістом вони суттєво відрізняються від інших ресурсів, то й вимагають відповідно особливої уваги. На відміну від інших ресурсів, чим більше люди залучені до професійної діяльності, тим більше в них накопичується життєвого і професійного досвіду, тим менше часу їм потрібно для якісного вирішення професійних завдань. Тому кадровий менеджмент у такій ситуації набуває особливого значення, оскільки дозволяє реалізувати та узагальнити цілий ряд питань з адаптації індивіда до зовнішніх умов, врахування чинника особистості у побудові системи кадрового менеджменту підприємства [2].

Можна виділити такі проблеми управління персоналом :

- розробка гнучкої і неперервної системи підготовки, перепідготовки і перерозподілу персоналу для задоволення потреб підприємства;
- мобілізація інвестицій для підготовки і перепідготовки трудового потенціалу підприємства;

- пошук і залучення до співробітництва висококваліфікованих спеціалістів з управління кадровим потенціалом;
- забезпечення стабільності, зайнятості, безпечних умов праці, заходів щодо підвищення професійної кваліфікації, мотивації співробітників.

Метою статті є формування стратегій управління персоналом, розвиток менеджерів, створення належних і необхідних умов для вдосконалення своїх професійних здібностей, поєднання ефективного навчання персоналу, підвищення кваліфікації і мотивації для розвитку здібностей працівників, застосування цих стратегій в українській практиці.

Персонал — найбільш складний об'єкт управління в організації, оскільки, на відміну від речових факторів виробництва, є живим, має можливість самостійно приймати рішення, діяти, критично оцінювати пред'явлені до нього вимоги, має суб'єктивні інтереси і т.п. Персонал є мотором будь-якої організації. Часто керівники основну увагу приділяють фінансовим, виробничим питанням, проблемам матеріально-технічного забезпечення чи збуту готової продукції, не приділяючи при цьому достатньої уваги людям, які забезпечують роботу організації в усіх напрямках. Ці помилки занадто дорого обходяться. Без людей немає організації. Без потрібних людей жодна організація не зможе досягти своєї мети і вижити.

Людина є не тільки найважливішим елементом виробничого процесу на підприємстві, а й головним стратегічним ресурсом компанії в конкурентній боротьбі. Якби не були прекрасні ідеї, новітні технології, найсприятливіші зовнішні умови, без добре підготованого персоналу високоефективної роботи домогтися неможливо [3].

В рамках такого підходу людина розглядається як важливий елемент капіталу підприємства, а витрати на оплату її праці, підготовку та перепідготовку, підвищення кваліфікації, створення сприятливих умов діяльності — як особливий вид інвестицій.

Добре підготовлений персонал з високим рівнем мотивації на якісну роботу впливає не менше, а то й більше, ніж нове обладнання і передова технологія. Тому слід приділяти особливу увагу проблемі навчання працівників і підвищення їх кваліфікації. Працівник має свій, залежно від віку, визначений період працездатності до виходу на пенсію. Він потребує свого роду "ремонт" — медичної допомоги при виробничих травмах і захворюваннях. Працівник підлягає "моральному зносу" — старіння знань і необхідність їх оновлення через навчання та підвищення кваліфікації. Модернізація обладнання дозволяє йому залишатися продуктивним протягом тривалого часу. Те ж саме можна сказати і про працівника, який пройшов навчання та підвищення кваліфікації[4].

Розвиток менеджерів у компанії має бути одним із ключових елементів стратегії управління персоналом. Це підтверджують праці М. Маккола, який у своїй моделі розвитку управлінського таланту вважає, що компанії повинні

відноситися до розвитку управлінського таланту як до стратегічного пріоритету бізнесу [1].

Менеджмент компанії має чітко визначити, які чинники є важливими для персоналу, що саме працівники бажають отримувати, виконуючи дану роботу, і що спонукатиме їх працювати ефективніше.

Дослідження мотивації праці у Фінляндії, проведені Т. Алкулою, які аналізують у своїй роботі „Системи мотивації персоналу в Західній Європі та США” М.Дряхлов та Є.Купріянов [5], виявляють, що для працівників організація, в якій вони працюють, - це місце проведення значної частини часу і тому цікавим є оточення, у якому бажали б працювати люди, а також їхні очікування відносно роботи.

Дуже важливим методом управління персоналом є делегування повноважень та участь, які активно застосовуються у провідних компаніях.

Надання повноважень – це надання прав працівникам ставити свої робочі цілі ухвалювати рішення та вирішувати проблеми в межах сфери їхньої відповідальності та компетенції. Участь – це надання працівникам права голосувати в ухваленні рішень щодо їхньої власної роботи [6]. Участь працівників в ухваленні рішень, їхня подальша реалізація, спостереження за позитивними наслідками сприяє, по-перше, їх більш належному виконанню, а по-друге, дозволяє задовольнити потребу працівників у досягненні цілі, визнанні та самореалізації.

Менеджер має усвідомлювати, що саме спонукає робітників до праці, та розуміти те, як спрямувати ці спонукання в річище досягнення цілей організації. Як казав Форд-старший, що тільки два стимули змушують працювати людей : жага зарплатні та боязнь її втратити. Отже, ефективним інструментом спонукання людей до ефективної діяльності є винагородження. В теорії управління під винагородженням розуміється широкий спектр конкретних засобів, які базуються на системі цінностей людини. При цьому розрізняють два типи винагородження:

внутрішнє – його дає сама робота, її результативність, змістовність, значущість тощо

зовнішнє – його робітник отримує від організації(зарплата, просування за службою, пільги, привілеї тощо[7].

Практика показує: немає поганих підприємств, фірм, немає поганих колективів, є погані керівники. Можна навести тисячі прикладів, коли у підприємства, яке ледве трималося на плаву, з'являвся друге дихання і воно починало ефективно працювати, тільки завдяки тому, що його очолив талановитий менеджер.

Підприємства зуміють вижити у жорсткій конкурентній боротьбі, якщо їхній керівний персонал зможе правильно і вчасно оцінювати навколишній світ і тенденції суспільного розвитку. Успішне управління кадрами насамперед ґрунтується на систематичному обліку й аналізі впливу навколишнього світу, адаптації виробництва до зовнішніх впливів [8].

Треба будувати роботу на українських підприємствах за принципами сучасного західного менеджменту, коли працівники – це співробітники, „команда” однодумців, сама робота – цікава „гра” за цивілізованими правилами; керівник – „один із нас”, який упроваджує демократичні методи управління, мотиваційний механізм[9].

Українські підприємства, фірми, організації для забезпечення ефективності своєї діяльності повинні значну увагу приділяти залученню й утриманню талановитих, перспективних, успішних управлінців, тобто менеджерів. Приділяти особливу увагу стратегії управління персоналом, що деталізує напрямки кадрової політики, які прийняті в стратегічному плані розвитку підприємства. Метою стратегії управління персоналом являється створення системи, що ґрунтується, в основному, не на адміністративних методах, а на економічних стимулах і соціальних гарантіях, орієнтованих на зближення інтересів працівників з інтересами підприємства в досягненні високої продуктивної праці, одержання найвищих економічних результатів діяльності підприємства.

Література

1. Професійний розвиток менеджерів як стратегія управління персоналом у міжнародному бізнесі //Актуальні проблеми економіки №8, 2007.
2. Щекин Г.В. Теория кадровой политики: Монография. — К.: МАУП, 1997.
3. Хміль Ф.І. Менеджмент : Підручник. — К.: Вища школа, 1995.
4. Лозниця В.С. Психологія менеджменту. Навчальний посібник. — К.: КНЕУ, 1997.
5. Дряхлов Н., Куприянов Е. Системы мотивации персонала в Западной Европе и США // www.cfin.ru.
6. Гріфін Р.В., Яцура В. Основи менеджменту. – Львів: БаК, 2001
7. Актуальні проблеми економіки №2 2006, за ред. М. М. Єрмошенко
8. Смолівик П.В. Управление процессом подбора персонала //Персонал. —2000. — №4.
9. Федуллова Л.І. Менеджмент організацій : Підручник. – К:”Либідь”, 2003.

Лещова О.С., Ляшок Н.Ю.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ РОБОТИ З КАДРАМИ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Основною задачею управління людськими ресурсами є найефективніше використання здібностей співробітників відповідно до мети підприємства і суспільства. При цьому повинне бути забезпечено збереження здоров'я кожної людини і встановлені відносини конструктивної співпраці між членами колективу і різними соціальними групами.

Управління людськими ресурсами підприємства включає комплекс взаємозв'язаних видів діяльності:

Визначення потреби в робітниках, інженерах, менеджерах різної кваліфікації, виходячи із стратегії діяльності фірми

Аналіз ринку праці і управління зайнятістю

Відбір і адаптація персоналу

Планування кар'єри співробітників фірми, їх професійного і адміністративного зростання

Забезпечення раціональних умов праці, у тому числі сприятливої для кожної людини соціально-психологічної атмосфери

Організація виробничих процесів, аналіз витрат і результатів праці, встановлення оптимальних співвідношень між кількістю одиниць устаткування і чисельністю персоналу різних груп

Управління продуктивністю праці

Розробка систем мотивації ефективної діяльності

Обґрунтування структури доходів, ступеня їх диференціації, проектування систем оплати праці

Організація діяльності винахідництва і раціоналізації

Участь в проведенні тарифних переговорів між представниками роботодавців та найманих працівників

Розробка і здійснення соціальної політики підприємства

Профілактика і ліквідація конфліктів

Об'єм робіт по кожній з цих функцій залежить від розмірів підприємства, характеристик вироблюваної продукції, ситуації на ринку праці, кваліфікації персоналу, ступеня автоматизації виробництва, соціально-психологічної обстановки на підприємстві та за його межами.

Результати діяльності багатьох підприємств і накопичений досвід їх роботи з кадрами показують, що формування виробничих колективів, забезпечення високої якості кадрового потенціалу є вирішальними чинниками ефективності виробництва і конкурентоспроможності продукції. Проблеми в області управління персоналом і повсякденна робота з кадрами, за оцінкою фахівців, в найближчій перспективі постійно знаходитимуться в центрі уваги керівництва. В майбутньому з розвитком науково-технічного прогресу зміст і умови праці придбають більше значення, ніж матеріальна зацікавленість.

Впровадження досягнень науково-технічного прогресу в більшості випадків визначається якістю робочої сили і приводить до глибоких змін в трудовій діяльності людини. Скасовуються старі і створюються нові робочі місця, що викликає структурні перетворення на ринку

Підприємства зуміють вижити в жорсткій конкурентній боротьбі, якщо їх керівний персонал зможе правильно і своєчасно оцінювати навколишнє середовище і тенденції суспільного розвитку. Успішне управління кадрами, перш за все, пов'язане із систематичним обліком і аналізом впливу навколишнього світу, адаптацією виробництва до зовнішніх дій.

Кадрова політика за останні роки зазнала серйозних змін. Дефіцит кваліфікованої робочої сили, здатної працювати в нових умовах, зумовив відмову від розуміння роботи з кадрами як тільки адміністративної роботи. Ви-

никла необхідність більш широкого обліку мотиваційних процесів, складається комплексне розуміння кадрової політики як єдності наступних заходів:

Забезпечення всіх ділянок виробництва необхідною робочою силою

Створення мотивації працівника до високопродуктивної праці

Кадровою політикою починають займатися всі рівні управління фірми: її вище керівництво, начальники підрозділів, кадрова служба.

Велике значення в реалізації кадрової політики відіграють умови, загальні положення трудового законодавства.

Посилюється роль і стратегічної функції в області управління персоналом: змінюються роль і місце керівництва кадрової служби підприємства. Її керівник стає одним з основних керуючих підприємства. Він зміцнює здатність до впровадження інновацій і покращує ефективність управління, сприяє підвищенню здатності до виживання в умовах жорсткої конкурентної боротьби.

Швидке реагування на бажання споживача і дії конкурентів, як і на все оточуюче середовище, залежить від компетенції управлінських і керівних кадрів, методів і стилю їх роботи. Правильний підбір, розстановка і удосконалення знань управлінських і керівних кадрів визначають успіх справи на ринку.

Перебудова діяльності кадрових служб повинна здійснюватися в наступних напрямках:

- забезпечення комплексного рішення задач якісного формування і ефективного використання кадрового потенціалу на основі управління всіма компонентами людського чинника: від трудової підготовки і профорієнтації молоді до турботи про ветеранів праці;
- широке впровадження активних методів пошуку і цілеспрямованої підготовки потрібних для підприємства і галузі працівників. Основною формою залучення необхідних фахівців і кваліфікованих робітників для підприємств повинні стати контракти з учбовими закладами. Актуальною є випереджаюча підготовка робітників і фахівців для освоєння нової техніки і технології в галузях народного господарства, що вимагає від кадрових служб вдосконалення планування підготовки кадрів;
- планомірна робота з керівними кадрами, з резервом для висунення, яка повинна будуватися на таких організаційних формах, як планування ділової кар'єри, підготовка кандидатів на висунення за індивідуальними планами, ротацийні пересування, навчання на спеціальних курсах і стажування на відповідних посадах;
- активізація діяльності кадрових служб по стабілізації трудових колективів, підвищенню трудової і соціальної активності працівників на основі вдосконалення соціально-культурних і етично-психологічних стимулів;
- забезпечення соціальних гарантій трудящих в області зайнятості, що вимагає від працівників кадрової служби дотримання порядку трудовлаштування і перенавчання працівників, що вивільняються, надання ним встановлених пільг і компенсацій;

- перехід від переважно адміністративно-командних методів управління кадрами до демократичних форм оцінки, підбору і їх розстановки, широкої гласності в кадровій роботі. Від працівників сучасних кадрових служб вимагаються уміння застосовувати методи психологічного тестування, соціологічні методи вивчення громадської думки, оцінки кандидата на висування;
- посилення кадрових служб кваліфікованими фахівцями, підвищення їх авторитету, в зв'язку з чим стає актуальним створення системи підготовки фахівців для кадрових служб, їх перепідготовки і підвищення кваліфікації;
- оновлення науково-методичного забезпечення кадрової роботи, а також її матеріально-технічної і інформаційної бази. Доцільно у зв'язку з цим визначити в галузях і регіонах ті наукові організації і консультаційні бюро (фірми), які розроблятимуть кадрові проблеми, надаватимуть практичну допомогу кадровим службам.

Ляшок Н.Ю.

РОЗВИТОК ПЕРСОНАЛУ ЯК ЗАСІБ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЙОГО КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

Ефективне функціонування будь-якої організації визначається насамперед ступенем розвитку її персоналу. В умовах сучасного швидкого старіння теоретичних знань, умінь та практичних навичок спроможність організації постійно здійснювати розвиток своїх працівників є одним з найважливіших факторів забезпечення конкурентоспроможності організації на ринку, оновлення та зростання обсягів виробництва товарів чи надання послуг.

Управління розвитком персоналу сприяє ефективному використанню трудового потенціалу особистості, підвищенню її соціальної та професійної мобільності, є засобом профілактики масового безробіття, відіграє значну роль у підготовці працівників для здійснення структурної й технологічної перебудови галузей економіки.

Розглядаючи питання забезпечення конкурентоспроможності, поряд з іншими чинниками, легко дійти висновку про основну роль компетентного, професійно підготовленого персоналу. Особливу актуальність наявність професійно підготовленого персоналу набуває в період серйозної конкурентної боротьби, чим характеризується сьогодення стадія розвитку українського бізнесу. В сучасних умовах найбільші шанси вижити й розвиватися мають підприємства, що мають сильну внутрішню організацію, основою якої є компетентність й професіоналізм усього персоналу.

У таких умовах розвиток персоналу є одним з найважливіших напрямів раціонального функціонування будь-якої організації, її конкурентоспроможності на ринку.

Одночасно розвиток персоналу сприяє підвищенню рівня конкурентоспроможності самих працівників на ринку праці. Працівники, підвищуючи свій рівень кваліфікації чи опановуючи нову професію або спеціальність, засвоєнням нових знань, умінь і навичок одержують додаткові можливості для планування професійної кар'єри як в організації, так і за її межами.

Розвиток персоналу забезпечує підвищення загального інтелектуального рівня особистості. Як наслідок, покращуються соціально-психологічний клімат у структурних підрозділах організації, підвищується мотивація працівників до праці, їхня вірність цілям і стратегічним завданням організації, забезпечується наступність в управлінні, а також знижується рівень плинності кадрів.

Розвиток персоналу належить до основних показників прогресивності суспільства та є вирішальним важелем науково-технічного прогресу. Тому у державах з розвинутою ринковою економікою все більше компаній перебирають ініціативу щодо здійснення неперервного розвитку персоналу своїх підприємств. Планування й організація розвитку персоналу стають важливими функціями управління персоналом. Успадкування Україною цього досвіду є обов'язковою умовою забезпечення сталого економічного зростання.

Дослідження показало, що в кадровій політиці більшості українських підприємств домінують дві основні стратегії навчання персоналу: 1) працівників приймають на роботу відповідно до конкретних професійних вимог, і в такому разі формується колектив професіоналів, що самі дбають про підтримання своєї кваліфікації; 2) проводиться політика найму працівників без професійної підготовки. У таких людей нижчі вимоги до умов праці і рівня її оплати, що дозволяє роботодавцю комплектувати штат без особливої турботи про працівників. Однак це зумовлює високу плинність кадрів, за якої навчання персоналу взагалі втрачає всякий сенс.

Унаслідок економічних, негараздів і браку справжньої орієнтації на науково-технічний прогрес на більшості підприємств система підвищення кваліфікації та службового просування кадрів якщо і діє, то в дуже урізаному вигляді (порівняно з і радянськими часами). Збереглася вона і діє приблизно так само, як і раніше, здебільшого лише в тих галузях, спеціалісти яких зобов'язані відповідати державним кваліфікаційним стандартам, а значить періодично проходити навчання і сертифікацію кваліфікації (наприклад, освіта й охорона здоров'я, небезпечні роботи тощо).

Загалом в економіці України практика, коли підприємство бере на себе турботи про кваліфікацію співробітників, скоріше виняток, ніж правило. На більшості підприємств, окрім найуспішніших та найбагатших, практично немає спеціальної стратегії навчання та підвищення кваліфікації працівників. Лише невелика частина сучасних підприємств готова витратити значні кошти на розвиток персоналу. До них належать: багаті підприємства, які використовують працю висококваліфікованих спеціалістів (фінансово-кредитні, страхові та ін.); заклади, які працюють відповідно до державних кваліфікаційних стандартів;

підприємства, які використовують працю рідкісних спеціалістів; підприємства з іноземними інвестиціями, орієнтовані на західні технології і культуру виробництва.

Можна зробити висновок, що на даному етапі розвитку ринкових відносин в Україні навчання і підвищення кваліфікації персоналу не є пріоритетним завданням для абсолютної більшості підприємств. Ситуація на ринку праці цілком сприятлива для роботодавців: можна знайти і будь-якого потрібного спеціаліста, запропонувавши конкурентоспроможну заробітну плату, і, разом з тим, швидко можна укомплектувати штат некваліфікованими, однак придатними для більшості робочих місць працівниками, запропонувавши невисоку, але гарантовану оплату. Підприємці (за невеликим винятком), потребуючи працівників, приймають на роботу вже готових спеціалістів з необхідною освітою і бажаними характеристиками, остерігаючись витратити кошти і час на підготовку працівника.

Отже, можна стверджувати, що у справі забезпечення потрібної для ринкових, соціальних та науково-технічних зрушень кваліфікації найманих працівників у нашій країні утворилося зачароване коло: з одного боку, орієнтовані на просте виживання, а не на прогрес, підприємства традиційного сектору не мають ні стимулів, ні коштів для розвитку персоналу, а низький рівень оплати праці не спонукає, та й не залишає можливості працівникам дбати про свою кваліфікацію. З іншого боку, без кардинальних змін у структурі і рівні кваліфікації великої частини персоналу неможливо розраховувати на успіх будь-яких реформ. Ситуація на ринку праці така, що й сучасні підприємства здебільшого можуть розв'язувати проблеми комплектування штату без витрат на навчання персоналу. Таким чином, могутній і дійовий у розвинутих країнах чинник економічного прогресу та соціального захисту — безперервне навчання персоналу на підприємствах — в Україні практично не діє і без цілеспрямованого втручання держави діяти не почне.

Першочерговою нашою пропозицією до основних напрямів державної політики в розглянутій галузі є впровадження системи заходів для сприяння підприємствам та організаціям у забезпеченні високої якості робочої сили, у розвитку персоналу на виробництві. Адже саме кадрова політика підприємств та організацій може стати в найближчій перспективі пріоритетним чинником зростання ефективності всіх форм національної системи розвитку людських ресурсів,

З цією метою ми пропонуємо розробити і прийняти доповнення до Кодексу законів про працю, суть яких зводиться до того, щоб у деталях і в зобов'язуючій формі подати розділ про професійне навчання працівників. У нормах цього розділу необхідно визначити: порядок організації різних форм професійного навчання і профконсультування персоналу; закріпити гарантії і норми соціальної підтримки працівників, котрі поєднують роботу з навчанням; додаткові заходи державної підтримки підприємств, які забезпечують розвиток персоналу відповідно до державних програм. Крім цього, вважаємо за

необхідне розробити нормативну базу і створити систему координації різних форм професійної освіти, включаючи відкриту і дистанційну освіту, з ефективним зворотним зв'язком на загальнодержавному та регіональних рівнях. Як розвиток цих норм Кодексу законів про працю слід розробити й ухвалити закон про підготовку персоналу на виробництві, загальнодержавну, галузеві та регіональні програми розвитку людських ресурсів, що дозволить зберегти і в майбутньому зміцнити професійний потенціал української економіки та забезпечити соціальний захист працюючого населення.

Павленко Н.С., Климова Н.А.

СПІЛКУВАННЯ З ПРЕДСТАВНИКАМИ ПРЕСИ (ПРЕС-КОНФЕРЕНЦІЯ)

Останнім часом велика увага приділяється спілкуванню із пресою. Спілкування завжди допомагало з'ясувати та вирішити проблеми суспільства, а спілкування із пресою - справа суцільно індивідуальна, яка потребує особливого складу характеру, особистої схильності й специфічного досвіду, що напрацьовується від інтерв'ю до інтерв'ю (інтерв'ю - це метод одержання інформації від людини в ході живого діалогу (очної бесіди), відповідно до якого спеціально підготовлений виконавець (інтерв'юер) задає питання, керуючись певною метою й певною комунікативною тактикою (послідовність, форма постановки питань і т.д.)

От чому, власне, хотілося б просто розповісти про те, як все-таки переважніше всього "побудувати" відносини із пресою з урахуванням специфіки її діяльності й того незаперечного факту, що поза залежністю від бажання-небажання відповідальної посадової особи ЗМІ існують, і із цим феноменом сучасності треба миритися у всіх значеннях цього слова, будуючи відносини, які базувалися б насамперед на засадах співіснування.

Усі мабуть помітили, що на зустрічі із представниками преси кожна людина поводить себе по-різному: одна – намагається уникнути розмови, інша навпаки, намагається викласти свої думки, при цьому додаючи надлишкову емоційність (міміку, жести).

Найпоширеніша форма спілкування із представниками преси - це прес-конференції. Із журналістами можна обговорити заздалегідь тему і питання, тому під час прес-конференції завжди можна піти від відповіді на несподіване запитання, пославшись на рамки відведеної для розмови теми. І не треба цього уникати! Ніхто не обвинуватить вас у тому, чого ви не говорили. Є, щоправда, ймовірність того, що ваше мовчання буде інтерпретовано відповідним чином, але у такому випадку краще промовчати чим говорити несенітницю. Також прес-конференції можуть проходити із присутністю електронних ЗМІ, це коли протягом години вам доводиться контролювати себе, ні жестом, ні словом не

можна дати засумніватися публіці у правдивості й правильності сказаних вами слів. І «найстрашніше» полягає у тому, що нікому невідомо, які п'ятнадцять-двадцять секунд увійдуть в ефір. Щоб уникнути цього, потрібно підготувати цитати, які потрібно вимовляти з таким натхненням і акцентом, щоб ні в кого з кореспондентів не залишалось сумнівів. Через те, що вам приділяється настільки пильна увага протягом таки тривалого часу, потрібно завчасно подумати не тільки про слова, але й про зовнішній вигляд і вміння триматися протягом години. Принаймні, на це треба себе налаштувати. Як вважають психологи, найбільшу небезпеку представляють руки. Вони вічно заважають, і нічого з ними не можна поробити. От чому для початківців «нюсмейкерів» (а таким хочеш - не хочеш доводиться ставати залежно від рангу) у цьому випадку вас може врятувати найпростіша авторучка (бажано, звичайно, не дуже проста, але й не така шикарна, щоб не відволікти увагу журналістів від вашої персони, який-небудь інший предмет може викликати різні інтерпретації, але тільки не цей). А саме головне - не треба велику увагу приділяти годиннику.

Однак, перш ніж проводити прес-конференцію потрібно дотримуватися деяких принципів, які потрібно пам'ятати під час спілкування. Тому зважаючи на те, що кожна людина має свій погляд на спілкування із пресою, ми пропонуємо основні принципи:

Принцип 1. Ніколи не кажіть неправди. Будь-яка неправда рано чи пізно буде розкрита, і тоді буде потрібно багато зусиль, щоб відновити підірвану довіру не тільки стосовно вас особисто, але й у цілому до всього відомства.

Принцип 2. Ніколи нічого не видумуйте. Не можна дозволити собі піддатися тиску з боку кореспондента, щоб той відразу радісно повідомив у редакцію: «Я вибив з нього це визнання!» Потім важко буде пояснити, що, мов, «нічого такого» ви не говорили, він «сам усе вигадав». Якщо ви не знаєте відповіді на питання - так і скажіть, додавши при цьому, що не хочете здатися необ'єктивним і намагатиметесь з'ясувати деталі, а пізніше неодмінно поділитесь із пресою достовірною інформацією.

Принцип 3. Ніколи не коментуйте того, про що у вас немає чіткої інформації, тим більше, якщо спрямованість розмови виходить за рамки ваших прямих функціональних обов'язків. Не дозволяйте втягувати себе в гіпотетичні дискусії, особливо на політичні теми (навіть із посиланням на свою особисту думку). Дотримуйтеся рамок застереженої раніше проблематики бесіди.

Принцип 4. Ніколи не давайте волю вашим почуттям. У жодному разі не дозволяйте собі проявів брутальності, безтактності, дратівливості. Залишайтеся спокійним, розважливим і, по можливості, чарівним.

Принцип 5. Ніколи не критикуйте справу, якій служите. Стримана критика припустима, якщо вона носить конструктивний характер і спрямована на зміну ситуації до кращого.

Принцип 6. Ніколи не коментуйте чутки й думки інших людей. Дотримуйтеся тільки безсумнівних фактів.

Принцип 7. Ніколи не конкретизуйте дані про втрати, поки цьому немає документальних підтверджень. Пам'ятайте, що родичі не повинні дізнаватися імена загиблих з інформаційних зведень новин.

Принцип 8. Ніколи не розкривайте інформацію обмеженого поширення. Краще обмовити заздалегідь, що такі-то теми зачіпатися не будуть. Треба вжити заходів для того, щоб карти й схеми в приміщенні, куди запрошені журналісти, не потрапили в об'єктиви відео і фотокамер.

Принцип 9. Ніколи не порушуйте обіцянок. Робота редакційного цеху залежна від інформації, і під ваше інтерв'ю може бути залишене місце. Зірвана зустріч або не надані на домовлений термін дані повернуться до вас бумерангом у гіпертрофованому виді.

Принцип 10. Ніколи не кажіть: «Без коментарів» Завжди можна знайти спосіб відповісти на запитання, навіть якщо ви не знаєте відповідь або не можете говорити на якусь певну тему. Відмова відповісти журналістові створює враження, що відповідь ви знаєте, але не хочете «розкривати страшну таємницю».

Принцип 11. Ніколи не думайте погано про журналістів.

Отже, ознайомившись із усіма принципами спілкування із пресою, можна сказати з упевненістю, що у будь-який час ви зможете без усяких зусиль знайти влучне слово, яке допоможе вийти із різних ситуацій, та проводити прес-конференції на високому рівні.

Література

1. Дяченко Н.І., Кононова М.М. Основи психології (курс лекцій).

Спілкування і його функції: Красноармійськ.2004.-54с.

2. Яковлева О.Л. Психологія розвитку творчого потенціалу особистості: М.: "Флінт", 1997.- 224с.

Сорока Т.М., Лизунова О.М.

ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ МОТИВАЦІЇ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ СИСТЕМ СТИМУЛЮВАННЯ ПРАЦІ

В умовах ринкової економіки фактори матеріального стимулювання є первинними. Існуюча теорія і практика мотивації у сфері праці не дозволяє досягати комплексного вирішення усіх проблем в господарській діяльності. Механізм мотивації праці залишається застарілим і неефективним, не відповідає потребам сьогодення, стратегічним завданням соціально-економічного розвитку держави, тому дослідження поставленого питання є досить актуальним на сучасному етапі розвитку економіки України.

Аспекти стимулювання праці й розробки методів мотивації висвітлюються в працях таких закордонних вчених, як О. Алехін, А. Сміт, М. Портер, Т. Шульц, П. Макконел, Л. Брю, Г. Беккер, Н. Волгіна, Р. Гіббонс, Л.

Латишева, Г. Ліберман, В. Холстром і вітчизняних дослідників: А. Колот, Д. Богиня, О. Грішнова, М. Долішній, Г. Кулікова, В. Куценкова, В. Онікієнко, І. Петрова, І. Бондар, О. Васильєва, С. Покропивний, В. Решетова, Й. Завадський, О. Таряник, А. Перетятко та інші.

Майже всі науковці вважають, що механізми стимулювання працівників є складними системами впливу керівництва організації на працівників, що безпосередньо передбачають взаємодію керівника і працівника.

Проаналізуємо найважливіші, на мою думку, системи стимулювання праці. В існуючих наукових працях займає важливе місце вдосконалення механізму регулювання заробітної плати, адже висока заробітна плата справляє вагомий вплив на стабілізацію ефективного сукупного попиту на робочу силу, супроводжується посиленням мотивації та підвищенням продуктивності праці, зростанням платоспроможного попиту населення, інвестуванням економіки, а отже зростанням зайнятості і поліпшенням її структури. Але особливо актуальним питанням у сучасній Україні є порядок визначення затвердження і застосування на практиці мінімальної заробітної плати (МЗП). Механізм встановлення і регулювання МЗП дуже різноманітний і залежить від рівня економічного розвитку країни, особливостей соціально-трудова відносин, традицій, напрямів в соціальній політиці, рівня розвитку системи соціального партнерства, тощо.

Функції МЗП в забезпеченні відтворення робочої сили і соціального захисту працівників повністю втрачені. Це призвело до зниження ціни робочої сили, послаблення матеріальної захищеності працівників, розповсюдження нелегальних форм зайнятості і оплати праці, збільшення масштабів бідності. Таким чином, МЗП не стала ще дієвим інструментом регулювання заробітної плати, а отже й мотивації ефективної праці.

Крім того, доцільно розробити і реалізувати науково-обґрунтований механізм державного регулювання оплати праці стимулюючого типу, для чого потрібно вдосконалити методику визначення погодинної МЗП і законодавчо закріпити процедуру і механізм її перегляду.

Вирішення проблеми підвищення заробітної плати є надзвичайно актуальним, оскільки заробітна плата є основним джерелом доходів населення. Основним чинником підвищення рівня МЗП, як і заробітної плати загалом, є зростання продуктивності праці за рахунок скорочення чисельності працюючих (особливо надлишкової), непродуктивних витрат проміжного споживання. Отже, проблеми в сфері МЗП можуть бути вирішені тільки у контексті загальної соціально-економічної політики.

До матеріального стимулювання можна також віднести додаткове матеріальне стимулювання, а саме: винагороди, надбавки, доплати до тарифних ставок та посадових окладів за високі досягнення в праці, професійну майстерність, які встановлюються за системою „оцінки заслуг”, тобто:

1. Бездефектна робота, висока якість робіт та послуг;
2. Високопродуктивна праця протягом півроку з перевищенням середніх у сфері професійної діяльності показників, висока інтенсивність праці;

3. Участь у розробці, впровадженні та освоєнні нової техніки, виконанні організаційно-технічних заходів, застосуванні передових заходів та методів праці;
4. Економне та раціональне використання матеріальних та енергетичних ресурсів;
5. Безаварійна робота, суворе дотримання виробничої та трудової дисципліни.

За цією системою оцінки доплати та надбавки встановлюються на термін до шести місяців, потім вони переглядаються і термін дії продовжується, або доплати та надбавки скасовуються.

Розмір винагороди може диференціюватися залежно від рівня перевиконання основних показників і він поки що лишається незмінним, тому що будується на застарілих засадах.

Впровадження методів оцінки результатів праці працівників (підвищення тарифних ставок за стаж роботи на підприємстві, освоєння суміжних операцій, набуття додаткових професій, тощо), на мою думку, стане дієвим механізмом посилення мотивації до праці й сприятиме поліпшенню кінцевих результатів роботи підприємств і розвитку економіки України в цілому.

Одним із способів сприяння позитивному розвитку підприємств є використання методів нематеріальної мотивації персоналу. Класифікація її методів:

1. Вдосконалення якості трудового процесу: створення сприятливих умов праці, вдосконалення змістовності праці, раціоналізація розподілу робочого часу;
2. Формування та підтримання корпоративного духу: визначення етичних норм ділових взаємовідносин, осмислення філософії підприємства, формування корпоративної культури.

Отже нематеріальна мотивація є безпосереднім продовженням економічного заохочування персоналу. Обидві складові мотиваційного механізму створюють цілісну систему впливу на робітників, які тільки за таких умов здатні забезпечити збільшення позитивних наслідків своєї роботи.

Третяк О.О.

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ УНІВЕРСАЛЬНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ НАБОРУ ТА ВІДБОРУ ПЕРСОНАЛУ ЯК ПЕРЕДУМОВА ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

В умовах ринкової економіки першочергова задача будь-якого підприємства – вигідно продати свою продукцію. Виходячи з цього достатньо помітною виступає проблема забезпечення підприємства високоякісним персо-

налом, який є визначаючим чинником підвищення ефективності будь-якого підприємства. Досягнення цієї мети у значній мірі залежить від того, наскільки раціонально буде поставлена робота підрозділу з управління персоналу щодо набору та подальшого відбору такого персоналу, який за своїми особистісними, діловими та професійними якостями буде ефективно приймати участь у продажу вигід від запропонованих товарів та послуг.

Набір працівників у минулому обмежувався оцінкою якості претендентів, що зверталися за роботою за своєю ініціативою. Керівник нерідко проводив відбір без допомоги кадрових служб, покладаючись на свою інтуїцію і досвід, а також на рекомендації з колишнього місця роботи. Часті помилки приводили до звільнення працівника і його заміни новим, що в свою чергу породжувало високу плінність кадрів. Такий підхід є не тільки не ефективним з погляду забезпечення потреб у кваліфікованій робочій силі, але й просто дорогим.

За оцінками ведучих фахівців рекрутських агентств в Україні професійний відбір персоналу знаходиться поки на початковій стадії. Але інтерес до питань управління персоналом на українських підприємствах достатньо високий. Все більше вчених розділяють думку про те, що здатність керівників ефективно управляти своїми співробітниками є головним джерелом довготривалого процвітання підприємства.

Відбір персоналу – найвідповідальніший етап в управлінні персоналом. Тому в цій роботі надається особлива увага розгляду науково-методичних принципів і організаційних заходів відбору персоналу, що дозволяють успішно вирішувати кадрові проблеми.

З метою вирішення вищезазначеної проблеми пропонується сформувати універсальну технологію набору та відбору персоналу, що складається з певних структурованих та послідовних етапів:

- відділом з управління персоналом та начальником підрозділу, що потребує кваліфікованого спеціаліста у своїй сфері, розробляються вимоги до вакантної посади, ґрунтуючись на її посадовій інструкції. У результаті подальший пошук обмежується претендентами, що мають необхідну кваліфікацію до вказаної роботи. Керівник структурного підрозділу за узгодженням з директором підприємства подає заявку на вакансію;

- ставиться задача привернути для участі у конкурсі якомога більше кандидатів, що максимально відповідають визначеним вимогам. Використовуючи можливості кадрових агентств, ЗМІ, сайтів Інтернету, працівники відділу з управління персоналу подають запит на вакансію, проводять першочерговий відбір претендентів;

- кандидат на роботу проходить співбесіду в обумовлений час із визначеним пакетом обов'язкових документів;

- відділ з управління персоналом проводить аналіз анкетних даних у поєднанні з іншими методами відбору та виявляє: відповідність рівня освіти заявника мінімальним кваліфікованим вимогам; відповідність практичного досвіду кваліфікації посади; наявність обмежень іншого роду на виконання посадових

обов'язків; готовність до ухвалення додаткових навантажень (наднормові роботи, відрядження). Відбір кандидатів на вакантну посаду керівника повинен здійснюватися за допомогою оцінки ділових і особових якостей кандидатів. При цьому повинні використовуватися спеціальні методики, які враховували б систему ділових і особових характеристик, що охоплюють такі групи якостей: суспільство-громадська зрілість; відношення до праці; рівень знань і досвід роботи; організаторські здібності; вміння працювати з людьми; вміння працювати з документами та інформацією; вміння своєчасно приймати і реалізовувати рішення; творчі здібності; морально-етичні риси. Кандидат повинен представити відгуки попередніх керівників та інші аналогічні документи. Якщо колишні працедавці дають тільки загальну мінімальну інформацію, то користь від рекомендаційних листів невелика. Якщо є необхідність перевірки біографічних даних, більш прийнятною альтернативою листу може бути телефонний дзвінок попередньому начальнику з тим, щоб обмінятися думками або з'ясувати подробиці. Пунктами, що часто перевіряються, є останнє місце роботи та освіта. Деякі організації вимагають відомостей про медичний огляд кандидата на роботу; причинами цього можуть бути: у разі подачі працівниками скарг з приводу компенсації необхідне знання фізичного стану заявника у момент найму; необхідно запобігти найму переносників заразливих хвороб;

- кандидат на роботу заповнює відповідний лист оцінки результатів співбесіди, що містить певну послідовність його проходження за підрозділам;
- кандидата на роботу ознайомлюють з охороною праці на підприємстві;
- підготовлюється відповідна документація про зарахування на посаду;
- проводиться процедура адаптації нового співробітника.

На кожному з перерахованих етапів розроблені універсальні форми документів, які можуть використовуватися на будь-якому підприємстві.

Помилки при відборі кадрів – особливо коли йдеться про керівні кадри – дуже дорого обходяться організації. Втрати організації від помилкових рішень, аварій, браку – це тільки частина тих витрат, які доводиться нести у результаті незадовільної роботи щодо відбору нових кадрів.

Вибір такої технології набору та відбору персоналу направлений на те, щоб вживаний спектр методів дозволяє з максимальним ступенем точності визначити, наскільки кандидат відповідає вимогам посади і потребам підприємства.

Таким чином, в умовах ринкової конкуренції якість персоналу – найголовніший чинник, що визначає виживання і економічний стан українських підприємств. Набір і відбір кадрів не повинен розглядатися як ізольований пошук відповідної людини для виконання конкретної роботи. Вони повинні бути вписані в загальний контекст кадрового плану і в існуючі програми, що реалізуються у сфері управління персоналом. Відбір працівників не можна здійснювати, лише орієнтуючись на якусь одну ознаку або рішення якоїсь однієї задачі. Це вимагає комплексного підходу з використанням різних методів вибору відповідних кандидатур. Для найбільшої ефективності процесу пошуку і відбору

кадрів відділ з управління персоналом повинен володіти всім набором прийомів для залучення кандидатів і використовувати їх залежно від конкретної задачі. Для успішної організації пошуку кандидатів слід керуватися двома основними правилами: завжди проводити пошук кандидатів усередині організації і використовувати, щонайменше, два методи залучення кандидатів зі сторони.

Федотова Т.А.

ВЕКТОРЫ УПРАВЛЕНИЯ ПЕРСОНАЛОМ В АМЕРИКАНСКОЙ, ЯПОНСКОЙ И НАЦИОНАЛЬНОЙ МОДЕЛЯХ

Одним из главных результатов современного этапа научно-технической революции стало превращение человека в главную движущую силу производства, поэтому сегодня для организации ее персонал является основным богатством.

Актуальность данной темы для отечественного менеджмента определяется, прежде всего, продолжающимся становлением рыночной экономики, что в свою очередь требует перестройки не только форм и методов хозяйствования, но и мышления всех категорий трудящихся, участвующих в процессе управления. Поэтому необходимым условием разрешения поставленных задач является научный поиск, анализ, обобщение практики и обоснование такой системы управления персоналом, которая могла бы обеспечить повышение эффективности производства и насыщение рынка высококачественными товарами.

На современном этапе развития экономики человеческий фактор и кадровый корпоративный капитал – основной ресурс предприятия, который является практически неисчерпаемым при условии организации эффективной системы управления персоналом. Нами проведен сравнительный анализ особенностей управления персоналом в США, Японии и Украине.

Расхождения принципов управления рабочей силой и восприимчивости к новым технологиям на американских и японских предприятиях представлены в таблице 1.

Подводя итог анализа американского подхода к работе с персоналом, надо отметить, что преимущества американского подхода в том, что каждый специалист может осуществлять свою деятельность в любой среде на любом предприятии, и это позволяет быстро наладить дело. Недостатки американского подхода, во-первых, в слабой связи работающих друг с другом и, во-вторых, если производственный процесс потребует, чтобы каждый специалист изменял или перестраивал свои цели или приобретал новые профессиональные привычки, то при узкой специализации это сделать невозможно.

Японский кадровый менеджмент считается очень эффективным, поскольку учитывает наименьшие детали. Успех системы обеспечивается умением работать с людьми и персонально с каждым сотрудником, их привлечение к

делам фирмы, в производство высококачественной продукции. Поощряются инициатива и творческий вклад в снижение затрат производства, интенсификацию производственных процессов и новаторская деятельность.

Таблица 1. Отличия моделей управления рабочей силой

Признаки	Тип А (американский) Модель “рынок труда”		Тип Б (японский) Модель “человеческий капитал”	
	Свободный вход и выход рабочей силы и гибкость затрат на нее		Закрытый вход и выход рабочей силы и постоянно высокие затраты на нее	
	Формы управления	Последствия	Формы управления	Последствия
Средства управления рабочей силой	Свободный найм. Штрафы работающим. Гибкость зарплаты. Низкий уровень обучения	Высокая текучесть кадров. Относительно низкая дисциплина. Низкая удовлетворенность трудом	Тщательный отбор. Высокая квалификация Слабая мобильность и конфликтность между работниками и руководством	Низкая текучесть. Слабая отчужденность Высокая преданность предприятию
Восприимчивость к новым технологиям	Акцент на использование уже существующих знаний. Возможность замены рабочей силы. Конфликт между рабочими и нововведениями	Склонность работника к специализированным технологиям. Низкая склонность к нововведениям. Слабое вознаграждение за нововведения. Высокая стоимость нововведений	Акцент на обучение новым профессиям. Принятие решений снизу вверх. Премии за ускорение нововведений	Низкая стоимость нововведений. Высокая добросовестность в обучении

Недостаток японской системы - в крепкой благосклонности к конкретным условиям, к определенной фирме. И он может обнаружить себя в том случае, если будет «размываться» система пожизненного найма. Некоторые тенденции этого процесса в Японии просматриваются вследствие возрастающего осознания молодежью индивидуальных ценностей и роста межфирменной мобильности рабочей силы.

Отличительные принципы работы с человеческими ресурсами в Японии и США представлены в таблице 2.

Украинский кадровый менеджмент начал развиваться после развала Советского Союза в 1991 году. За 16 лет суверенитета не смогла сформироваться четко выраженная национальная система управления персоналом. В советские времена ее национальные особенности в Украине не поощрялись. Страна в советский период руководствовалась законами распределительной экономики, которая ничего общего не имеет с рыночной. За годы национальной самостоя-

тельности еще не создана в окончательном виде трудоспособная государственная "вертикаль", которая бы системно занималась проблемами человека в рабочем коллективе и новых условиях хозяйствования, где согласованно работали бы социологи, психологи, физиологи, юристы и другие специалисты по работе с людьми.

Таблица 2. Модели управления человеческими ресурсами

ТИП А: АМЕРИКАНСКИЙ	ТИП Б: ЯПОНСКИЙ
1. Незначительные вложения в обучение	1. Большие вложения в обучение
2. Обучение конкретным навыкам (специализация)	2. Общее обучение
3. Формализованная оценка результатов труда	3. Неформализованная оценка результатов труда
4. На первом месте внешние факторы, то есть состояние рынка рабочей силы	4. На первом месте внутренние факторы найма, то есть тщательный отбор исходя из ценностей предприятия
5. Краткосрочный найм	5. Долгосрочный (пожизненный) найм
6. Специализированные лестницы повышений	6. Неспециализированные лестницы продвижения
7. Обычно прямые контракты найма на определенный срок	7. Прогнозируемые контракты, то есть имеется в виду, но не обсуждается пожизненный найм
8. Внешние стимулы к труду	8. Внутренние стимулы к труду
9. Индивидуальные рабочие задачи	9. Ориентация только на групповые задачи

В Украине не сложился контингент "кадровиков", которые работают на уровне предприятий. Обычно кадровые службы предприятий возглавляют работники без специального образования, например, бывшие военные, которые привыкли отдавать приказы и признают только их безусловное выполнение без учета особенностей личности сотрудников.

Некоторые руководители предприятий, в основном из номенклатуры управленцев "со стажем советского времени", живут по старым понятиям и другим законам, чем их подчиненные, и не пользуются уважением и доверием своего коллектива.

На ненадлежащем уровне находится индивидуальная работа с каждым сотрудником. Персонал часто не знает о перспективах предприятия, направленности его деятельности в социальном плане и про долгосрочные цели. Сотрудники "служат" на предприятии, и не воспринимают его интересы как свои. В этих условиях не раскрывается творческий потенциал личности, а уникальные знания остаются лишь в головах сотрудников и не работают ради общего успе-

ха підприємства. Не викоренен ще принцип: "Підприємство робить вигляд, що платить зарплату, а співробітник робить вигляд, що працює". Старий принцип "працювати багато" сьогодні вже неактуальний. На ринку праці користується попитом інтелект, талант, компетенція, вміння приймати рішення.

Кваліфікований менеджер з персоналу дорого коштує, і його важко знайти. Має в штаті такого спеціаліста - великий успіх. В СРСР навчальні заклади не готували спеціалістів такого профілю. А ті одиниці, які мали необхідними знаннями і сучасними технологіями управління персоналом, оволоділи їх самостійно, частіше працюючи за кордоном. В сучасних умовах ринкової господарської ситуації починає змінюватися завдяки ініціативі комерційних освітніх структур.

Мистецтво менеджера з кадрами складається в тому, щоб в будь-яких умовах вміти створювати користь для фірми, керувати ситуацією і надавати вплив на зміцнення колективу і налаштування його настрою на успіх. Щоб впоратися з такими завданнями, менеджер повинен знати діюче трудове законодавство; основи соціології, психології трудових і людських взаємовідносин; правила і етику спілкування (праці) з персоналом: можливості і засоби вирішення конфліктів в колективі мирним шляхом і ін.

Зовнішнє середовище змінюється швидше, ніж люди. Тому зміна економічної системи не привело ще до зміни основ кадрового менеджменту. Сьогодні в цій сфері не вирішено ряд важливих питань, наприклад: обмеження відповідальності (для рядових співробітників) і чітке визначення рівня відповідальності (для керівників); можливість самовираження особистості при роботі в колективі підприємства; мотивація персоналу і визначення можливостей персонального зростання; формування комплексної методики оцінки професійної придатності персоналу, створення "командного духу" і позитивного настрою.

За останнє час стан в області національного кадрового менеджменту змінюється на краще. Керівники багатьох підприємств зрозуміли, що людський ресурс - головний ресурс їх бізнесу, і почали приділяти увагу кадровим проблемам і виділяти кошти на їх вирішення.

В цілому, можна констатувати, що на сьогоднішній день Україна нагортає темпи формування своєї системи управління персоналом, в основному, за західними варіантами.

7. ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СУЧАСНОЇ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Антоненко В.М., Бурлуцький Б.В.

ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД ОПОДАТКУВАННЯ ФІЗИЧНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ

Відомо, що податки – це знаряддя перерозподілу доходів юридичних і фізичних осіб у державі. Їх мобілізація й використання зачіпає інтереси не тільки кожного підприємця чи громадянина, а й цілих верств населення і соціальних груп, між якими точиться жорстока боротьба за форми й методи розподілу та перерозподілу, які в історії цивілізації спричиняли соціальні потрясіння та війни. На сьогодні податки – це найефективніший інструмент впливу на суспільне виробництво, його динаміку і структуру, на розвиток науки і техніки, масштаби соціальних гарантій населенню.

Податки з населення – невід'ємна частина економічної системи будь-якої країни. У всіх економічно розвинутих країнах прибутковий податок з фізичних лиць є основним джерелом доходів державного бюджету. В нашій же країні основний податковий тягар лягає на юридичних осіб. Це можна вважати як одне з особливостей податкової політики нашої країни. Низькі доходи основної маси населення навряд чи можуть забезпечити достатні надходження до державного бюджету. Отже, об'єктом дослідження тез є оподаткування фізичних осіб в Україні.

Розглянемо історію оподаткування фізичних осіб. Після перемоги Жовтневої революції радянська фінансова система здебільшого пристосовувала старі форми до нових умов господарювання. Були збережені не тільки форми прямого оподаткування доходів у вигляді промислового та прибуткового податків, а й система непрямого оподаткування у вигляді акцизів. Кількість форм мобілізації доходів до бюджету від державних підприємств неухильно зростала і напередодні 1930 року сягнула близько 69.

На той час була сформована шкала оподаткування доходів громадян від 76 до 500 рублів. Шкала оподаткування була проста прогресивна до 500 рублів доходу, зі ставками від 0,75% до 3,4%, для доходів понад 500 рублів встановлювалась пропорційна система із ставкою 3,5%. Тобто у цілому було встановлено прогресивно-пропорційну систему оподаткування.

Характерні ще дві особливості оподаткування того часу:

- податок зменшувався залежно від кількості утриманців;
- у тих випадках, коли громадянин мав кілька місць роботи, доходи оподатковувалися за кожним місцем роботи окремо, навіть якщо доходи за кожним місцем роботи були менші від мінімуму і не оподатковувалися, то сукупний дохід також не оподатковувався, навіть якщо він був більший від

мінімуму. Тобто економічної категорії "сукупний оподатковуваний дохід" тоді не існувало.

Це була, напевно, найліберальніша за усі часи як Росії, так і СРСР та України система прибуткового оподаткування.

Подальший етап у прибутковому оподаткуванні визначався указом Президії Верховної Ради СРСР від 30 квітня 1943 року "Про прибутковий податок з населення" з наступними змінами та доповненнями.

Прибутковий податок стягується з усіх громадян, які мають самостійні джерела доходу на території СРСР. До 1953 року він є основним податком з міського населення. З 1953 року прибутковий податок сплачують також і колгоспники.

Так, згідно з указом від 30.04.1943 року та змінами до нього станом на 01.01.1955 року в СРСР склалась шкала оподаткування доходів від 26 до 2000 рублів. Наведемо деякі приклади з цієї шкали: доходи до 25 рублів включно не оподатковувались; дохід 26 рублів оподатковувався на суму 0,39 коп., тобто 1,5%; дохід 2000 рублів оподатковувався на суму 212,00 рублів, тобто 10,6%.

Для обчислення податку з доходів понад 2000 рублів податок збільшувався на 130 рублів за другу тисячу. Так само запроваджувалась пільга (зменшення оподаткування) на утриманців, але з'явилося додаткове оподаткування неодружених. Таким чином, мабуть, у СРСР стимулювалися створення сім'ї та народжуваність дітей.

У цілому, як бачимо, податкове навантаження зросло до 10,6%. Оподаткування було простим прогресивним.

З 1 січня 1957 року було підвищено розмір неоподаткованого мінімуму заробітної плати до 370 рублів, і станом на 1957 рік в СРСР склалась така шкала оподаткування доходів (табл. 1). Ось тут уперше і з'являється число 13% у прибутковому оподаткуванні, яке згодом з'явилося у системі прибуткового оподаткування України у 2004 році згідно з Законом "Про податок з доходів фізичних осіб" №889-4 від 22.05.2003 року. Тут оподаткування стає більш прогресивним.

Таблиця 1 – Шкала прибуткового оподаткування в СРСР, 1957 рік

Сума доходу (рублі)	Сума оподаткування
0-370	Не оподатковувався
371	0,50, тобто 0,13%
450	21,70, тобто 4,8%
451-500	22 + 8%
501-700	26 + 10%
701-1000	46 + 12%
1001 і вище	82 + 13%

У шкалі прибуткового оподаткування в СРСР у 70—80-х роках минулого століття (табл. 2) число 13 уже міцно закріпилося в системі прибуткового оподаткування. Як бачимо, оподаткування прогресивне із складною прогресією.

Екскурс у прибуткове оподаткування в Україні доцільно розпочати з Закону ще УРСР від 5 липня 1991 року № 1306-12 "Про прибутковий податок з громадян Української РСР, іноземних громадян та осіб без громадянства".

Таблиця 2 - Шкала прибуткового оподаткування в СРСР, 1977 рік

Сума доходу (рублі)	Сума оподаткування
0-70	Не оподатковувався
71	0,25, тобто 0,3%
90	6,81, тобто 7,5%
91-100	7,12 + 12%
101 і вище	8,2 + 13%

Це був перший етап в еволюції прибуткового оподаткування в Україні.

Шкала оподаткування мала такий вигляд (табл. 3). Дохід у 185 крб. не оподатковувався, в оподаткуванні встановлювалась складна прогресія з верхньою межею у 90%.

Мінімальна заробітна плата була встановлена Законом УРСР №1280-12 від 03.07.1991 року в розмірі 185 крб. Тобто дохід, який не оподатковувався (неоподатковуваний мінімум), і був мінімальною заробітною платою, що правочинне з точки зору принципу справедливості, в оподаткуванні.

Таблиця 3 – Шкала оподаткування згідно з Законом України №1306-12 від 05.07.1991 року

Розмір місячного доходу	Сума податку
від 186 до 1500 крб.	12% із суми, що перевищує 185 крб.
від 1501 до 2000 крб.	157 крб. 80 коп. + 15% із суми, що вище 1500 крб.
від 2001 до 3000 крб.	232 крб. 80 коп. + 20% із суми, що вище 2000 крб.
від 3001 крб. і вищий	432 крб. 80 коп. + 30% із суми, що вище 3000 крб.

Розбіжності між ними почалися з другої половини 1993 року, коли мінімальна заробітна плата (ЗП) була встановлена в розмірі 20000 крб., а неоподатковуваний мінімум — 13800 крб.

Неоподатковуваний мінімум та мінімальна заробітна плата майже зрівнялися знову наприкінці 1996 року внаслідок проведення грошової реформи в Україні: було встановлено мінімальну ЗП – 15 грн., мінімум – 17 грн. Далі знову спостерігається розбіжність, причому станом на 01.01.2004 року (запровадження Закону України "Про податок з доходів фізичних осіб" №889-4 від 22.05.2003 року) ця розбіжність сягає різниці майже у 14 разів.

Однак нас найбільше цікавить сучасний етап оподаткування фізичних осіб у тому вигляді, в якому воно є зараз. Реформування прибуткового оподаткування в Україні фактично продовжилося у 2003 році з прийняттям Закону України "Про податок з доходів фізичних осіб" №889-4 від 22.05.2003 року, який набрав чинності з 01.01.2004 р. Цим законом встановлено єдину ставку оподаткування – 13% (відтепер 15%). Головна проблема, на якій зосереджують увагу економісти, – це наявне (до запровадження цього Закону) високе податкове навантаження на доходи фізичних осіб.

Узагальнюючи історію розвитку системи прибуткового оподаткування, можна дійти висновку, що історично прибуткове оподаткування завжди мало такі основні моменти:

- встановлювався дохід, який не оподатковувався, такий дохід встановлювався на рівні мінімальної заробітної плати;
- встановлювалась проста чи складна прогресія в оподаткуванні;
- прогресія у прибутковому оподаткуванні за всю його історію сягала максимуму в 13% за часів Радянського Союзу (реально ж дещо менша, оскільки прогресія при 13% була складною, тобто досягти 13% можна було за безкінечного збільшення доходу).

Україна ж створила свою систему прибуткового оподаткування з дуже значним податковим навантаженням. Очевидно, що в Україні при створенні системи прибуткового оподаткування був запозичений досвід розвинених країн Європи та США, а не історичний набуток свого розвитку. Справді, здебільшого у європейських країнах шкала прибуткового податку прогресивна і прогресія сягає значних величин: 40% у Великобританії, 42% — у Данії, 45% — в Італії і так далі. Але ж це країни з ринковою економікою, з високим рівнем життя, з високим доходом на душу населення. Звичайно, це сприяло тільки тінізації як економіки в цілому, так і заробітної плати зокрема. Суспільство почало усвідомлювати необхідність реформування прибуткового оподаткування, яке стало гальмом на шляху економічного розвитку.

В свою чергу Росія, маючи систему прогресивного прибуткового оподаткування зі ставками від 12% до 35%, систему, створену на зразок систем розвинених країн і непридатною для перехідної економіки, розпочала реформування системи прибуткового оподаткування шляхом запровадження пропорційного оподаткування за ставкою 13% з 2001 року, запозичивши її із системи прибуткового оподаткування Радянського Союзу, до того ж замінивши прогресивне оподаткування пропорційним.

Україна для реформування системи прибуткового оподаткування скопіювала російську модель пропорційного оподаткування зі ставкою 13%, тобто не можна стверджувати, що це була економічна доцільність.

Однак пропорційне оподаткування – тимчасовий і неоптимальний шлях, воно створює нерівномірне податкове навантаження, порушує принцип нейтральності в оподаткуванні, а короткий екскурс в історію підтверджує – прибуткове оподаткування завжди було прогресивним.

Очевидно, що становлення системи прибуткового оподаткування України та його реформування відбувається шляхом запозичення фрагментів, як розвинених країн з ринковою економікою, так, зокрема, й Росії. Видно, що мало береться до уваги власний досвід та серйозні економічні розрахунки.

Антоненко В. М., Татарнікова С.В.

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ОПОДАТКУВАННЯ СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Ефективність функціонування економіки у розвинутих країнах значною мірою залежить від оптимального співвідношення в ній малого, середнього та великого бізнесу.

Аналіз розвитку малого підприємництва в Україні дає підстави зробити висновок стосовно ролі держави у функціонуванні малого бізнесу. З одного боку, держава отримує надходження до бюджету у вигляді податків від малих та середніх підприємств, не залучаючи при цьому ніяких коштів, позбавляється виплат по безробіттю. Зацікавленість держави у поширенні малого бізнесу є очевидною. Але з іншого боку, держава зупиняє розвиток малих підприємств нестійкою податковою системою, великими податками, що призводить до корупції, організованої злочинності; багато малих підприємств мають занадто короткий життєвий цикл, не витримуючи податкового тягара. Отже для повнішого функціонування малий бізнес потребує активної підтримки і допомоги держави.

Як доводить аналіз світового досвіду, роль держави в ринковій економіці залежить від забезпечення конкурентоспроможності національної економіки, створення однакових сприятливих умов для розвитку різних форм бізнесу, у тому числі малого бізнесу, а також всебічної підтримки підприємництва й приватної ініціативи. При цьому податки є найнадійнішим та найефективнішим важелем стимулювання розвитку підприємництва.

Але, на жаль, в Україні однією з причин, що найбільше заважає розвитку малого підприємництва та його інвестиційному забезпеченню, є саме податкова система.

Тому правовим кроком підтримки малого підприємництва було видання Указу Президента України від 3 липня 1998 року № 727 “Про спрощену систему оподаткування, обліку і звітності суб'єктів малого підприємництва” (у редакції Указу Президента України від 28 червня 1999 року № 746/99 “Про внесення змін до Указу Президента України від 3 липня 1998 року № 727 “Про спрощену систему оподаткування, обліку і звітності суб'єктів малого підприємництва”).

Безсумнівно, спрощена система оподаткування є стимулюючою і економічно вигіднішою в цілому для підприємництва. Але, якщо розглядати цю проблему більш детально, то можна сказати, що вона є лише меншим лихом для суб'єктів малого підприємництва, ніж звичайне оподаткування.

Як відомо, перехід на спрощену систему оподаткування можливий, якщо суб'єкт підприємницької діяльності не перевищує визначених розмірів виручки від реалізації та середньооблікової чисельності. Якщо ж обсяги виручки або чисельність підприємців, що користувалися податковими пільгами, починають

перевищувати обмеження, то, щоб залишити собі пільги, ці суб'єкти повинні або залишатися в обмежених розмірах, або приховувати "зайві" обсяги своєї підприємницької діяльності. Тому стимулююча функція спрощеного оподаткування раптом перетворюється в свою абсолютну протилежність, що аж ніяк не на користь ні малому, ні будь-якому підприємству. Крім того позбавлення права на застосування спрощеної системи скоріше спіткає найбільш кмітливого і дотепного підприємця, який налагодив найефективніший бізнес.

Крім того, обмеження щодо розмірів виручки від реалізації розповсюджуються на будь-яких суб'єктів малого підприємства і зовсім не враховують специфіку окремих видів діяльності. Наприклад, для окремих видів діяльності, таких як юридичні послуги, аудиторська діяльність, маркетинг, розробка програмного забезпечення, що не мають істотних матеріальних витрат, Указом Президента встановлений граничний розмір виручки від реалізації робіт (послуг) у розмірі 1 млн. грн., що надає право застосовувати спрощену систему оподаткування, значно завищений.

Для більш детального аналізу спрощеної системи доцільно було б зробити деякі кількісні розрахунки на прикладі малих підприємств, що відрізняються складом витрат виробництва та обігу. Цікаво було б подивитися, чи підуть вони на спрощену систему, тобто чи приверне вона їх економічні інтереси.

Припустимо, що умови підприємницької діяльності відрізняються по показниках матеріаломісткості, трудомісткості, прибутковості. Якщо враховувати тільки ці перелічені вище фактори, то суму єдиного податку треба зіставити із сумою нарахувань на заробітну плату та податку на прибуток (прибуткового податку з громадян – для фізичних осіб).

Розрахунок економії від переходу на спрощену систему оподаткування тоді матиме вигляд:

$$E = \left(OP \cdot \frac{H_{on}}{100\%} + P \cdot \frac{P_n}{100\%} \right) - EP = \\ = \left(OP \cdot \frac{H_{on}}{100\%} + (BP - MB - OP - OP \cdot H_{on}) \cdot \frac{P_n}{100\%} \right) - BP \cdot \frac{C_{en}}{100\%}$$

де ОП – витрати на оплату праці; H_{on} – загальна ставка нарахувань на оплату праці, %; П – прибуток; P_n – ставка податку на прибуток, %; ВР – виручка від реалізації; МВ – матеріальні витрати; C_{en} – ставка єдиного податку.

Оскільки H_{on} близько 37-40%; P_n дорівнює 25%, а C_{en} за умови сплати ПДВ встановлена на рівні 6%, то розмір Е залежить від матеріальних та трудових витрат в сумі виручки від реалізації.

Безумовно, що вигідність спрощеної системи зменшується за умови росту матеріальних витрат, зменшення витрат на оплату праці при зменшенні розміру прибутку (рентабельності).

Виходячи з аналізу спрощеної системи оподаткування малих підприємств, можна запропонувати деякі її корективи.

По-перше, доцільно було б диференціювати ставку податку в залежності від частини матеріальних витрат у виручці: чим більше така частка, тим менша повинна бути ставка єдиного податку.

Тому для підприємств з невеликими матеріальними витратами можна застосувати ставку податку й більшу, ніж 6%. Але, щоб залучити інтереси підприємств до економії матеріальних та прирівнених до них витрат, зменшення податкової ставки має відбуватися не обернено пропорційно збільшенню матеріальних витрат, а помітно повільніше, наприклад, так:

Частка матеріальних витрат у виручці, %	Ставка податку, %	Частка матеріальних витрат у виручці, %	Ставка податку, %
60 і більше	6	Від 30 до 39,9	9
Від 50 до 59,9	7	Від 20 до 29,9	10
Від 40 до 49,9	8	Від 10 до 19,9	11
		Менше 10	12

Це б ні для кого і ні в якому разі не збільшило б розмір податкового тягря, а навпаки, дало б змогу при його зменшенні (при переході із звичайної системи) забезпечити рівнонапруженість єдиного податку на різних його платників – малі підприємства.

По-друге, можна запропонувати особий механізм дії спрощеного оподаткування, тобто потроху відсувати обмеження цієї системи. Це в якійсь мірі сприятиме інвестуванню вилучених коштів у розвиток виробництва. Щоб ще більше зацікавити підприємців в ньому, треба замінити пропорційну податкову ставку регресивною, розмір якої б зменшувався при зростанні обсягів реалізації. Наприклад, якщо ставка податку в (i-1) періоді $СП_{i-1}$, то при збільшенні реалізації вона буде:

$$СП_i = СП_{i-1} \cdot (1 - K_p \cdot K_n),$$

де K_p – коефіцієнт приросту обсягів реалізації;

$$K_p = \frac{P_i - P_{i-1}}{P_{i-1}},$$

де P_i, P_{i-1} – відповідно обсяги реалізації в i-му та (i-1)-му періодах;

K_n – поправочний коефіцієнт, який застосовується для забезпечення випередження темпів зростання обсягів реалізації над темпами зменшення податкової ставки, $K_n < 1$.

Значення цього останнього коефіцієнту дуже важливе. Ним можна регулювати і розмір податкової ставки, і, внаслідок цього, обсяги інвестувань у виробництво, і розміри надходжень до бюджету; отже, він якраз на стику інтересів підприємців і держави.

Розмір податку (Π) при цьому буде таким:

$$\Pi = P_i \cdot СП_{i-1} \cdot (1 - K_p \cdot K_n) = P_i \cdot СП_{i-1} \cdot \left(1 - \left(\frac{P_i}{P_{i-1}} - 1 \right) \cdot K_n \right)$$

При збільшенні об'єкта оподаткування P_i зменшується ставка податку, але завдяки коефіцієнту K_n надходження до бюджету збільшуватимуться. Якщо буде зростати P_i , то при зменшенні ставки єдиного податку більша частка від виручки від реалізації залишатиметься платнику податку.

При такому гнучкому розмірі податкової ставки спрощена система оподаткування мала б стимулююче значення для всіх суб'єктів малого підприємництва і стимулювала б його розвиток.

Богущая О.А., Брюховецкая Н.Е.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ОПРЕДЕЛЕНИЮ СУЩНОСТИ ФИНАНСОВОГО ПОСРЕДНИЧЕСТВА

Исследование сущности финансового посредничества и его роли в инновационном развитии страны предполагает, прежде всего, изучение теоретических подходов к этому определению. Как полагает профессор С. де Куссерг, финансовые посредники занимают одно из основных мест в современных экономических теориях, «поскольку их деятельность представляет интерес с точки зрения анализа финансирования экономики» [5].

Традиционная экономическая теория, анализируя связь между сбережениями и инвестициями, не рассматривает механизм, который бы обеспечивал движение капитала от собственников сбережений к потенциальным заемщикам, отводя ведущую роль закону спроса и предложения. Идея эффективного распределения ресурсов с помощью системы финансового посредничества впервые была выдвинута английским экономистом А. Пигу и получила дальнейшее развитие в работах Й. Шумпетера, Р. Голдсмита, Дж. Герли, Е. Шоу, Дж. У. Зилбера и др. [2, с.9].

В своей работе «Экономическая теория благосостояния» (1920 г.), А. Пигу обосновал тезис о важности механизма трансформации сбережений в инвестиции. Он сделал вывод о том, что рост экономического состояния (в современной терминологии – динамика ВВП) зависит от степени оптимального распределения ресурсов (труда и капитала). А. Пигу предложил распределить факторы, влияющие на мобильность капитала, то есть риски инвестирования, путем создания института «системы гарантий» - системы финансового посредничества. Эта система, по его мнению, берет на себя риски инвестирования, обеспечивает рациональное распределение капитала и, как следствие, экономический рост [1].

Й. Шумпетер в работе «Теория экономического развития» предложил «концепцию инновационного финансирования», согласно которой предпосылкой экономического развития являются инновации, а обеспечивает их появление кредит. Главной функцией финансовых посредников, исходя из этого, яв-

ляется, стимулирование предпринимательской деятельности и платежеспособного спроса [1; 4].

Новый подход к определению влияния финансового посредничества на экономический рост предложил Р. Голдсмит в работе «Финансовая структура и развитие» (1969 г.). В этой работе впервые обращалось внимание на связь между размером финансовой системы (отношение совокупных активов финансовых посредников к ВВП) и экономическим ростом. Изучив статистический материал, содержащий данные по банковскому сектору 35 стран в период с 1860 г. по 1963 г., он пришел к выводу, что в долгосрочной перспективе темпы экономического роста выше в тех странах, где роль финансовых посредников более высока [1; 4].

В теоретическом исследовании финансового посредничества важную роль сыграли работы американских ученых Дж. Герли и Е. Шоу (Gurley, Shaw, 1960), в которых была сформулирована идея о параллельности роста доходов и спроса на услуги финансовых посредников. Такое предположение означает, что по мере роста доходов растет и необходимость в формировании адекватных механизмов размещения сбережений. Удовлетворения спроса собственников свободных денежных средств достигается путем роста предложения новых финансовых инструментов – «финансовых инноваций». Реализацию интересов собственников сбережений призвана обеспечить система финансового посредничества путем постоянного развития новых технологий, предложения новых финансовых инструментов, географической экспансии. Идея Дж. Герли и Е. Шоу была развита У. Зилбером, который сформулировал ее в «теорию финансовых инноваций» [3, с.5-6; 5].

Однако подходы к определению системы финансового посредничества в свете вышеизложенных теорий носят преимущественно макроэкономический характер, при этом поведение финансового посредника как такового практически не анализируется. Как полагает С. де Куссерг, рассматривавшая в качестве финансовых посредников банки, исследования, посвященные непосредственно финансовым посредникам до начала 80-х годов, опираются на такие модели, как, неоклассическая теория фирмы и портфельная теория. С точки зрения этих теорий, по мнению С. де Куссерг, «банковская фирма является «черным ящиком», который преобразует факторы в банковские продукты и автоматически применяет правило максимизации прибыли, что мало соответствует реальному функционированию предприятий» [5].

Исходя из теории финансового посредничества, с начала 80-х годов 20 столетия разработаны модели распределения ресурсов с использованием асимметричности информации и трансакционных издержек. С. де Куссерг в работе «Новые подходы к теории финансового посредничества и банковская стратегия» выделяет роль банков среди прочих финансовых посредников, поскольку именно «банк является учреждением, которое служит источником информации и тем самым предотвращает ее асимметрию, от которой страдают покупатели и продавцы, сталкиваясь лицом к лицу на рынке капиталов». Вышеизложенные

аргументы в пользу финансовых посредников, по мнению Сильви де Куссерг, «лежат в основе новых теоретических подходов, относящихся к банкам» [5].

Однако С. де Куссерг отводит чрезмерную роль банкам в реализации информационной функции системы финансового посредничества. По ее мнению, «сущность новой теории финансового посредничества можно сформулировать одной фразой: банки – это предприятия, специализирующиеся на сборе и использовании информации» [5]. Такой подход вызывает сомнение, поскольку по определению финансовые посредники – это организации, основной деятельностью которых является выпуск и продажа финансовых обязательств (требований к себе) в качестве активов и приобретение за счет полученных таким образом средств финансовых активов других компаний [6, с.21].

Тем не менее, подход С. де Куссерг является более реалистичным с точки зрения институциональной экономики, поскольку в основном в работах, посвященных финансовым посредникам, информационному направлению их деятельности и связанных с ним трансакционными издержками практически не уделяется внимание. Финансовые посредники, как правило, рассматриваются лишь с точки зрения «покупки и продажи денег», при этом за предпосылку берется наличие нулевых трансакционных издержек внутри системы финансового посредничества для всех участников этого рынка: инвестора (вкладчика), заемщика и самого финансового посредника.

Реальная действительность такова: степень трансакционных издержек, связанных с поиском и обработкой информации, а также в связи с ошибками при получении недостоверных сведений и оппортунистическим поведением как заемщика, так и посредника внутри системы финансового посредничества достаточно высокая для всех субъектов на рынке финансового посредничества. К примеру, заемщик не раскрывает полной информации (в частности, о своей возможной неплатежеспособности) и в последствии не в состоянии погасить задолженность по кредиту. Финансовый посредник (банк) переносит риск непогашения займа на платежеспособных заемщиков путем завышения им цены за кредит с учетом невозвращения средств неплатежеспособными заемщиками.

Обобщая результаты теоретических исследований ученых, обосновавших роль системы финансового посредничества в эффективном распределении ресурсов и экономическом развитии, можно сделать следующие выводы. Во-первых, с помощью системы финансового посредничества происходит распределение рисков инвестирования между субъектами экономической деятельности. Во-вторых, развитие финансового посредничества способствует стимулированию предпринимательской деятельности и росту «инноваций». В-третьих, финансовое посредничество способствует расширению круга инвесторов, поскольку вложение капитала через финансовых посредников является более эффективным и менее рискованным, чем прямое инвестирование. Вышеизложенные факторы способствуют более эффективному распределению ресурсов и, как следствие, экономическому росту в стране.

Тем не менее, учитывая, что асимметричность информации может возникнуть не только вне системы финансового посредничества, но и внутри нее, следует отметить целесообразность введения в структуру системы финансового посредничества нового звена, способствующего реализации информационной функции в системе финансового посредничества и снижению транзакционных издержек.

Список использованных источников

1. Берездивин В.В. Управленческий учет в инвестиционном банке // Аудит и финансовый анализ. – 2000. - № 2. - www.cfin.ru/
2. Зимовець В.В., Зубик С.П. Фінансове посередництво: Навч. посіб. – К.: КНЕУ, 2004. – 288 с.
3. Матюшин А.В., Анненков И.В. Институциональное обеспечение банковского кредитования промышленных инвестиций (научный доклад) // Национальная академия наук Украины, Институт экономики промышленности. – Донецк, 2006. – 87 с.
4. Рубцов Б.Б. Эволюция институтов финансового рынка // Финансовые институты и экономическое развитие. – М.: ИМЭМО РАН, 2006. - www.markin.ru/
5. Сильви де Куссерг, Красавина Л.Н. Новые подходы к теории финансового посредничества и банковская стратегия // [www.vestnik.fa.ru/1\(17\)2001/](http://www.vestnik.fa.ru/1(17)2001/)
6. Шарп У.Ф., Александер Г.Д., Бейли Д.В. Инвестиции. - М.: ИНФРА-М, 2006. - 1028 с.

Буряк А.В.

ІННОВАЦІЙНИЙ ФАКТОР РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Забезпечення високих темпів соціально-економічного розвитку потребує істотної інтенсифікації національної економіки, реалізації стратегії модернізації її сфер на досконалій інноваційній основі. Лише за такої умови може бути забезпечена висока якість зростання, ресурсозабезпечення, ефективність виробництва, випуск конкурентоспроможної продукції. Це підтверджується практикою розвинутих країн, де приріст ВВП на 75-100% продукується саме сферою інноваційно-інвестиційної діяльності. Цей фактор забезпечує формування виробничого потенціалу суспільства на принципово новій науково-технічній основі і визначає конкурентні позиції країн на світовому ринку, що важливо для України з огляду її вступу до СОТ.

Теоретичне узагальнення чинників інноваційного розвитку дозволяє виділити три його вихідні передумови: досконале макроекономічне та підприємницьке середовище (macroeconomic environment), розвинутість адекватність йому державних інституцій (quality of public institutions) і динамічний технологічний процес (technology). Зазначені передумови не є самодостатніми, локальними: вони, переплітаючись і взаємодіючи, створюють єдину функціональну систему впливу на економіку і одночасно вдосконалюючись в процесі її розвитку, посилюють генерацію нею фінансових ресурсів для подальшої інноваційної діяльності. Таким чином, інновація активізує функціонування економіки через вдосконалення її продуктивних сил,

фінансування яких здійснюється внаслідок зростання результативності господарської діяльності.

Інноваційна теорія економічного розвитку має українській пріоритет: вона була започаткована на початку минулого століття М.Туган-Барановським, згодом була систематизована й розвинута Й.Шумпетером, а в 70-х рр. стала складовим елементом ідеології постіндустріального суспільства. Розвиток окремих положень теорії інноваційно-інвестиційної діяльності в Україні був стимульований потребами ринкової трансформації національної економіки, створення дієвого фінансово-економічного механізму антикризових заходів та її розвитку на засадах ринкових відносин. Вагомий вклад у вирішення цих завдань внесли О.Амоша, Ю.Бажал, І.Бланк, В.Грець, А.Даниленко, М.Дем'яненко, М.Долішній, І.Лукінов, П.Саблук, В.Семиноженко, А.Чухно та ін.

За сучасними уявленнями інноваційно-інвестиційний процес не обмежується лише рамками науково-технічних перетворень (модернізації економіки, технічного і технологічного оновлення виробництва, підвищення його конкурентоспроможності тощо). Мова йде про якісну змістовність явища прогресу (що за звичай асоціюється з кумулятивним поступальним рухом), а про нову сутність еволюції продуктивних сил, що включає реструктуризацію визначальних факторів розвитку, ранжування їх значущості за критерієм ступеню результативної дієвості. Інноваційно-інвестиційний процес є виразом еволюційного етапу сучасного цивілізаційного поступу, що характеризується тим, що головним і вирішальним фактором прогресу стає людський інтелект. Будучи виражений в абстрактній формі як інтелектуальний капітал, він інтегрує продуктивний потенціал суспільства (сукупність факторів - природних ресурсів, промислового, торгівельного і банківського капіталу та робочої сили), створюючи нову, якісно відмінну продуктивну силу - більш потужну творчу енергію, що реалізує ефект синергізму.

Зазначене положення зумовлює необхідність більш чіткого визначення категорії «інновація» та «інноваційний процес» як системи цілеспрямованої організаційно-економічної діяльності.

Виходячи із традиційної змістовності науково-технічного прогресу виробництва його чинник «нововведення» часто інтерполюється на явище «інновація». Це безпідставно: нововведення є об'єктом упровадження, інновація ж є цілеспрямованою діяльністю щодо формування, реалізації наступного поширення нововведення, яке може бути окремим елементом інновації, але не її аналогом.

Інновація та інноваційний процес мають відмінність, яка полягає в тому, що інновація обмежується окремим об'єктом впровадження (продукт, ідея чи практика), а інноваційний процес - цілеспрямована системна діяльність. Міжнародна організація економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) визначає поняття інновації як нове застосування у виробництві наукових і технічних знань, що дає підприємству певні переваги і зумовлює його ринковий

успіх. Об'єктивною умовою інноваційного процесу є створення нових знань, їх продукування і втілення в інновації як кінцевий продукт, тобто комерціалізація накопичених знань, технологій та устаткування.

За характером прояву інновації поділяються на підтримуючі та підривні. Перші з них спрямовані на вдосконалення уже створеного результату інноваційного процесу, другі - продукування принципово нового результату або позицій ринку (його сегменту), внаслідок чого відбувається заміна продукту. Підтримуючі і підривні інновації взаємодоповнюються, внаслідок чого відбувається: розширення ринку, вихід у вищі, більш продуктивні сектори; входження в нові ринки і створення нових ринків там, де їх раніше не було. Підтримуючі інновації сприяють зростанню обсягу бізнесового обороту, інтенсивності виробництва, концентрації фінансових ресурсів. Підривні ж інвестиції пов'язані з високим ризиком і невизначеністю, можуть мати глобальний і локальний прояв. Якщо підтримуючі інвестиції спрямовані передусім на прискорення технічного прогресу, то підривні - обривають технологічний цикл виробництва певних товарів і започатковують новий. Наприклад: створення системи електронних комунікацій витісняє з вжитку такі сфери бізнесу як пошта, телефон, друковані ЗМІ не зважаючи на використання в них різних підтримуючих інновацій - вдосконалень.

На мікроекономічному рівні Й.Шумпетер виділяв такі напрямки інноваційних змін: продукцію; технологію; ринки збуту; сировина, матеріали, напівфабрикати; організаційні принципи і структури. Суб'єктом інновацій виступає певна економічна структура - підприємство, об'єднання, корпорація. Проте виробнича діяльність завжди є суспільно-економічною сферою. Ось чому широкомасштабна інноваційна діяльність в сучасних умовах є фундаментом стабільного та ефективного економічного зростання як національної економіки в цілому, так і окремих її галузей та підприємств, що має особливе значення для аграрного виробництва.

Особливість аграрного виробництва полягає в тому, що, по-перше, цей сектор національної економіки виступає сферою виробництва продовольства (а відтак є джерелом продовольчого достатку та запорукою продовольчої безпеки як безумовної компоненти суверенітету держави), що зумовлює необхідність стійкого поступального розвитку цієї галузі на інноваційній основі. По-друге, аграрне виробництво не локалізоване (на відміну від окремих видів промисловості) в певних регіонах країни, а входить невід'ємним компонентом народногосподарського комплексу до складу кожного регіону країни. По-третє, в кожному регіоні країни аграрне виробництво організаційно структурне, функціонує як територіальний (районний і обласний) агрокомплекс із своїм функціональним і адміністративним управлінням (чого немає в промисловості). По-четверте, територіальні агрокомплекси кожного регіону країни виробничо-спеціалізовані насамперед у відповідності до регіональних потреб. У відповідності з цим, інноваційний розвиток аграрного підкомплексу регіональних народногосподарських комплексів виступає не лише самостійною

субстанцією, а є органічним елементом продуктивних сил кожного регіону, відображаючи певною мірою ступінь соціально-економічного розвитку регіонів.

Зазначені особливості аграрного виробництва впливають на методи і форми його інноваційного розвитку: повсемісна територіальна розосередженість на відміну від промисловості виключає можливість концентрації капіталу на вирішальних напрямках (оскільки всі напрямки є вирішальними) та створення так званих «точок росту». Разом з тим аграрне виробництво потребує колосальних ресурсів, оскільки основні засоби виробництва в сільському господарстві зношені майже до критичного рівня, а потреба інвестиційних ресурсів лише для заміни зношених засобів виробництва обраховується десятками мільярдів грн. (не говорячи про машинні комплекси традиційних технологічних схем). Власні кошти у аграрних товаровиробників відсутні внаслідок нееквівалентного міжгалузевого обміну (диспропорції цін міжгалузевих товаропотоків), низької прибутковості та збитковості значної частини підприємств, що робить аграрних товаровиробників неплатоспроможними. Іноземні ж прямі інвестиції безпосередньо в сільськогосподарське виробництво - мізерні, вони становлять лише близько 2% від загальної суми отриманих Україною інвестицій.

Виходячи із зазначеного, в аграрному виробництві пріоритетним напрямком інноваційного процесу є не впровадження цілісних технологій, а введення окремих прогресивних технологічних елементів малотривалого використання. Вони потребують відносно невеликих інвестицій, але забезпечують досить відчутний приріст економічного ефекту. Такими технологічними елементами є сортозаміна і сортопоновлення, використання ефективних добрив і хімічних засобів захисту посівів від бур'янів, шкідників, хвороб, оренда високопродуктивних сільськогосподарських машин (особливо збиральної техніки) тощо.

Прикладом успішного здійснення підтримуючих інновацій в аграрному виробництві є диверсифікація і комбінування виробництва з промисловими підприємствами та іншими бізнес-формуваннями агросервісу. Про це свідчить позитивний досвід корпорацій ВАТ «Металургійний комбінат ім.Ілліча», «Агропродінвест», «Рось», агрофірми «Шахтар» у Донецькій області, «Зоря» в Рівненській області, а також оренда землі і сумісний бізнес з вітчизняним та іноземним капіталом, зокрема компаніями «Каргілл», «Массей-фергюсон», «Чумак», СП «Агрокомплекс», СП «Райз-інвест», СП «Данко», «Маїс-Данко МТС», «Агросоюз» та ін.

Таким чином, застосування підтримуючих інновацій в окремих технологічних елементах, є не лише засобом прогресу, а й єдиним реальним заходом генерації інвестиційних ресурсів для соціально-економічного розвитку регіонів.

ВИКОРИСТАННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ ПРИ ДОСЛІДЖЕННІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ-ПЛАТНИКІВ ПОДАТКІВ

Податкова реформа, що проводиться в Україні, підтвердила значний вплив податків на розвиток соціально-економічних процесів. Державне регулювання економіки шляхом використання податків має бути спрямоване на забезпечення і підтримку збалансованого економічного росту, ефективне використання ресурсів, стимулювання інвестиційної і підприємницької активності.

В сучасних ринкових умовах української економіки, коли створюються нові підприємства, що здійснюють свою фінансово-господарську діяльність у різних сферах економіки, з'являються нові можливості відхилення від сплати податкових платежів у бюджет, які викликані впливом багатьох обставин. Деякі з них викликані кризовим станом економіки і діють на загальнодержавному рівні, деякі обумовлені специфічними особливостями функціонування фіскальних органів, інші пов'язані з податковим мисленням людей, так званою „податковою етикою”. [1]

Контролюючі органи мають право здійснювати перевірки своєчасності, достовірності, повноти нарахування та сплати податків і зборів, які віднесені до їх компетенції. Тому для ретельного вивчення податкового навантаження на підприємства, виявлення причин їхнього незадовільного економічного стану, виявлення додаткових (прихованих) джерел надходження коштів до бюджету необхідно проводити комплексний фінансово-економічний аналіз стану підприємств, аспекти використання якого пропонуємо розглянути далі.

Аналіз є діагностикою економіки, проте ринкова економіка покладає на аналіз не просто діагностичну функцію, але і виявлення невикористаних можливостей, пошук раціональних і обґрунтованих управлінських рішень.

Аналіз полягає в розділенні процесів і явищ, що відбуваються, на такі складові елементи, які дозволять вивчити природу, глибину досліджуваних явищ, встановити всі зв'язки і визначити рівень стану даного об'єкту. [2] М.І. Баканов стверджує, що встановлення взаємозв'язків, взаємообумовленості і взаємозалежності між елементами досліджуваного об'єкту є найважливішим моментом аналізу. Тому, оцінюючи ефективність управлінських рішень, необхідно говорити про ефективність здійснення аналізу на підприємстві, розглядати рівень всебічності і наявності причинно-наслідкових зв'язків в досліджуваних процесах.

Досліджуючи сучасні тенденції аналізу господарської діяльності, слід зазначити, що для підвищення конкурентоспроможності компаній недостатньо тільки економічного аналізу, як це було в вітчизняній економіці, або тільки фінансового, як в ринковій економіці. Закордонний досвід свідчить про необхідність фінансового аналізу, а вітчизняний - вказує на актуальність

економічного аналізу. Сучасна українська економіка повинна органічно з'єднати ці два напрями.

Слід зазначити, що ані економічний, ані фінансовий аналіз не можуть цілком враховувати велику різноманітність зв'язків і обумовленостей показників в господарській діяльності підприємства. Це покликаний зробити саме фінансово-економічний аналіз (ФЕА).

Ринкова економіка і наявність в ній приватного бізнесу зумовили розвиток аналізу діяльності господарюючого суб'єкта як фінансового. Такий аналіз має безліч різних методик, заснованих на використуванні аналітичних коефіцієнтів. Саме інвестори, кредитори, власники стали ініціаторами розвитку фінансового аналізу за кордоном. Проте, серйозним недоліком є відсутність взаємозв'язку фінансових методик з економічними, що визначає необ'єктивність у виробленні управлінського рішення.

Практика економічного аналізу в національній економіці зводилася до пошуку причин невиконання вже запланованого фінансового результату. Проте, ринкова економіка функціонує за іншими принципами, даючи можливість господарюючим суб'єктам об'єктивно оцінювати свої результати діяльності. Слід зазначити, що ринкова економіка характеризується динамічністю ситуацій, як комерційної діяльності підприємства, так і його зовнішнього середовища. У зв'язку з цим, в сучасних умовах української економіки зростає пріоритетність і роль фінансового аналізу, основним змістом якого є комплексне, системне вивчення фінансового стану підприємства і чинників його формування з метою оцінки ступеня ризиків і прогнозування рівня прибутковості капіталу. [3]

В сучасних працях по аналізу фінансовий аналіз розглядається як розділ економічного аналізу. І лише М.Я. Коробов відзначає, що "економічний аналіз діяльності підприємств не "фінансовим" бути не може, а тому доцільно говорити про фінансово-економічний аналіз діяльності підприємств". ФЕА - це комплексне вивчення функціонування підприємства з метою об'єктивної оцінки досягнутих фінансових результатів і виявлення шляхів подальшого підвищення прибутковості (рентабельності) при забезпеченні безпечного рівня ліквідності. [4]

Таким чином, фінансово-економічний аналіз - це новий етап розвитку аналізу, обумовлений сучасними потребами суб'єктів ринкової діяльності, який комплексно відображає і розкриває причинно-наслідкові зв'язки між фінансовими і економічними показниками. Метою ФЕА є об'єктивна оцінка саме причинно-наслідкових зв'язків між економічними і фінансовими показниками, що дає можливість мати вичерпну інформацію для ухвалення управлінських рішень. Поглиблений аналіз економічних та фінансових показників рекомендується проводити на підприємствах, платежі надходжень до бюджету яких є вагомим внеском до загального обсягу надходжень до бюджету України, а підвищення стійкості відіграє певну роль для відповідної галузі і регіону розміщення.

В сучасних умовах господарювання українській економіці необхідні комплексні аналітичні методики, що дозволяють об'єктивно оцінювати господарську діяльність підприємства і на підставі цього розробляти ефективні управлінські рішення. Тому використання фінансово-економічного аналізу і розробка його методики є актуальними питаннями при вдосконаленні оцінки діяльності підприємства, підвищенні її об'єктивності в умовах ринкової економіки.

На підставі результатів та висновків аналізу комісією чи особою, що проводила аналіз, розробляються заходи, які повинні при їх впровадженні привести підприємство до поліпшення фінансово-господарської діяльності та фінансового стану, зокрема, і як наслідок, – до своєчасності і повноти сплати податків і зборів до бюджету держави.

Література

1. Милявська Е.П., Сердюк О.М. Податкова система. – К.: Видавничий Дім „Слово”, 2005.- 336 с.
2. Тарасенко Н.В. Економічний аналіз. - Львів: Магнолія плюс, 2004. – 344 с.
3. Галушка В.В., Антоненко В.М. Фінансово-економічний аналіз: історія, сучасні проблеми та перспективи розвитку/Теоретичні та прикладні питання економіки. Збірник наукових праць. Випуск 14.- К.: Видавничо-поліграфічний центр „Київський університет”, 2007.- с.208-215.
4. Коробов М.Я. Фінансово-економічний аналіз діяльності підприємств. – К.: Т-во “Знання”, КОО, 2001. – 278 с.

Кірова Л.Л.

АГРАРНО-ПРОМИСЛОВА ІНТЕГРАЦІЯ В УМОВАХ РИНКУ: МОТИВИ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ФОРМИ ЗДІЙСНЕННЯ

Системні перетворення, що відбулися в процесі ринкової трансформації державно-планової моделі економіки у ринкову, породили ряд проблем реструктуризації раніше існуючого народногосподарського комплексу та пошуку найбільш ефективних організаційно-правових форм господарювання.

Специфічними особливостями трансформаційного процесу в промисловості було те, що основна маса підприємств зберегли цілісність майново-господарського комплексу і виробничу спеціальність, яка забезпечувала їм монопольність у своїй сфері діяльності, оскільки вони першопочатково будувались як монопольно-спеціалізовані. В сільському ж господарстві процес ринкової трансформації мав переважно реверсивний характер. Якщо в промисловості приватизувати основні засоби виробництва «в натурі» було неможливо, то і організаційно-правовою формою функціонування їх підприємств стало акціонерне товариство (закритого і відкритого типу) із переважно збереженою цілісністю майново-господарського комплексу. В сільському ж господарстві основний засіб виробництва – земля - була розпайована (за винят-

ком окремих підприємств загальнодержавного значення). Внаслідок цього майново-господарські комплекси крупних аграрних підприємств втратили свою цілісність і галузь набула характеру парцелярного землеробства, тобто у цьому відношенні була відкинута на декілька століть назад. В галузі почали функціонувати як рівноправні одноосібні (сімейні, домашні господарства), фермерські господарства та різного роду товариства і кооперативи. Тут розпочався природний процес еволюційного відбору найбільш ефективних форм господарювання, який на основі інтеграційних процесів має привести до утворення крупних аграрних підприємств різного організаційно-правового статусу.

Можна передбачати, що інтеграційні процеси в аграрному секторі економіки України набудуть класичних форм: створення крупних багатогалузевих цілісних комплексів з виробництвом і переробкою сільськогосподарської сировини до готових продуктів споживання. Уже зараз значна кількість аграрних підприємств функціонують як інтегровані крупні аграрні формування, інші ввійшли до складу утворень як поставщики сировини переробним підприємствам галузі харчової промисловості або функціонують в складі асоціацій.

Процес агропромислової інтеграції стримується відсутністю легального ринку землі. Офіційна заборона купівлі-продажу землі має негативне значення для розвитку продуктивних сил сільського господарства. По-перше, при відсутності земельного ринку неможливо створити потрібні за розміром масиви землі в обробку. По-друге, підприємства позбавлені можливості брати банківські кредити для свого розвитку під заставу землі для техніко-технологічної модернізації виробництва, реалізувати інноваційні прориви переходу до його високої конкурентоспроможності. По-третє, при відсутності легального ринку землі виключається механізм переходу землі від недбайливого господаря до високоефективного. По-четверте, відсутність земельного ринку стримує приплив у сільське господарство істотних іноземних інвестицій. По-п'яте, зазначена обставина унеможлиблює застосування в сільському господарстві акціонерних товариств відкритого типу.

Включення у систему економічних відносин власності на землю може сприяти відродженню формування територіальних агропромислових комплексів, насамперед – районних із відповідною інфраструктурою. Це буде основою відродження села не лише у виробничо-економічному, а й в соціальному плані, включаючи створення необхідної мережі соціальних закладів, посилення ролі місцевої влади самоуправління.

Оригінальним прикладом інтеграції промисловості та сільськогосподарського виробництва є створення сумісного виробництва металургійним комбінатом ім. Ілліча (ОАО «ММК ім. Ілліча») з рядом аграрних підприємств на засадах холдингу. Агрокомплекс ВАТ «ММК ім. Ілліча» створений 17 травня 1999р. на базі двох сільськогосподарських підприємств і одного заводського госпрозрахункового підрозділу. Згодом агрокомплекс комбінату об'єднав 73 структурних підрозділи в Донецькій та Запорізькій областях. Пло-

ща землекористування склала 232,0 тис. га сільськогосподарських угідь, взятих у оренду 32 тис. власників земельних паїв. На основі цього агрокомплексу створено дочірнє підприємство (ДП) «Ілліч-Агро» та розроблений план його розвитку на 2005-2009 рр.

Необхідність створення в структурі металургійного комбінату аграрного підрозділу зумовлена не отриманням додаткового доходу, оскільки агрокомплекс є збитковим як і значна кількість самостійно функціонуючих підприємств. Сутність зазначеної інтеграції лежить поза межами ринкової логіки і підпорядкована принципу симбіозу – сумісного виживання: адже відмінити харчування людей лише на тій підставі, що продовольство вироблене збитковими підприємствами неможливо. Збитковість же аграрного виробництва зумовлена спотвореним механізмом ціноутворення на сільськогосподарську продукцію, адже за законами ринку продукція щоденного вжитку, яка користується постійним попитом, не може бути збитковою. Таким чином, промислово-аграрний холдинг ВАТ «ММК ім. Ілліча» консолідував економічні і соціальні інтереси населення значної території на півдні України шляхом перерозподілу отримуваного від металургійної галузі прибутку задля загального добробуту і успіху. Агрокомплекс комбінату не є самостійною юридичною особою, а входить як структурний підрозділ до консолідованого балансу комбінату.

Планом розвитку дочірнього підприємства «Ілліч-Агро» передбачено за 5 років збільшити обсяг товарної продукції в 1,6 рази з досягненням на кінець періоду власних джерел фінансування в розмірі 275,5млн. грн., проти 167,3 млн. грн. в 2004 р.

Виробнича програма ДП «Ілліч-Агро» включає розвиток таких сфер: сільськогосподарське виробництво (землеробство і тваринництво); виробництво комбікормів, переробка сільськогосподарської продукції (виробництво борошна, крупів, макаронних виробів, олії, хлібобулочних виробів, м'яких сирів, вершків); виробництво плодоовочевих консервів; вилов морської і ставкової риби; виробництво рибних консервів та рибної продукції; будівництво виробничих будівель і споруд; будівництво і ремонт доріг; ремонт сільськогосподарської техніки; виробництво швейних виробів. Для розгортання цієї діяльності із загального доходу комбінату виділено кошти за такими формами фінансування:

- дотації на виробничу діяльність аграрного сектору;
- інвестиції аграрному сектору на будівництво і закупку техніки;
- фінансування об'єктів соціальної інфраструктури.

Дотації виділяються для покриття збитків. Розмір дотацій передбачається поступово зменшувати по мірі зростання доходів аграрного підрозділу. Якщо в 2004 р. дотації становили 193 млн. грн., в 2005 р. – 134,3 млн. грн., в 2006 р. – 119,7 млн. грн., то в 2007 р. – 106, 2 млн. грн., а в 2008 р. їх буде виділено 91, 1 млн. грн. і в 2009 р. – 55,6 млн. грн..

Інвестиції орієнтовані на зміцнення матеріально-технічної бази аграрного сектору холдингу, їх розмір щорічно становить 40-50 млн. грн. За рахунок цих коштів буде побудовано комплекс відгодівлі свиней потужністю 10 тис. голів за рік, птахофабрики на 100 тис. курей-несушок, здійснено реконструкцію і модернізацію рибоконсервного комплексу, проведено капітальний ремонт тваринницьких ферм. Введені в дію за рахунок інвестицій виробничі об'єкти передаються у використання аграрному сектору на умовах оренди з послідуочим викупом.

Фінансування діяльності соціальних, культурних і побутових закладів аграрного сектору холдингу здійснюється за рахунок коштів металургійного комбінату без передачі їх до складу дочірнього підприємства. Щорічно на ці цілі виділяється 16 млн. грн.

Внаслідок промислово-аграрної інтеграції на кінець 2009 р. передбачено завершити створення в складі холдингу ефективно функціонуючого аграрного багатогалузевого виробництва з площею землекористування 162,5 тис. га сільськогосподарських угідь, із яких 134,7 тис. га буде орендовано у сільських жителів-власників землі. Площа ріллі буде становити 147,5 тис. га. За плановий період передбачено впровадити прогресивні технології в рослинництві, тваринництві та в переробних об'єктах. Обсяг виробництва агросектору холдингу буде складати 385,7 млн. грн., що в 2,5 рази більше, ніж на час його створення. Цей підрозділ холдингу буде функціонувати на принципах госпрозрахунку.

Характерною особливістю діяльності багатогалузевого ДП «Ілліч-Агро» є використання внутрішньогосподарської агропромислової інтеграції. Зокрема, вирощене насіння соняшника буде перероблено на олію на власних виробничих потужностях і використано для виготовлення рибних консервів, а також для видачі олії працівникам комбінату в розрахунку 3 літра в квартал, в рахунок оплати оренди землі тощо, а відходи олійного виробництва – макуха для виготовлення на власних заводах комбікорму.

Наведений приклад агропромислової інтеграції показує, що вона можлива як важливий фактор економічного зростання не лише в ланці «сировина-переробка-агросервіс», а і в інтеграції регіонального типу промисловості з сільським господарством.

Олійник О.О.

ОЦІНКА РУХУ ГРОШОВИХ ПОТОКІВ ПІДПРИЄМСТВ ЯК ОСНОВА ІНДИКАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Передумовою для ефективного і стабільного соціально-економічного розвитку нашого суспільства є фінансово міцні підприємства та територіальні (регіональні) їх комплекси. Фінансовий стан підприємства як суб'єкта господа-

рювання характеризується систематичним надходженням коштів, достатніх для здійснення їх фінансово-господарської діяльності та формування прибутку, що забезпечує не лише приріст споживання, а й нагромадження фінансових ресурсів для розширення своєї матеріально-технічної бази шляхом відповідної інвестиційно-інноваційної діяльності.

З метою оцінки фінансового стану підприємств в різних країнах розроблено велику кількість відповідних методик, орієнтованих на забезпечення моніторингу фінансового стану та його підтримки на необхідному для бізнесу рівні, здійснення фінансової санації, прогнозування та запобігання банкрутства. Методологічно вони становлять собою дискримінантні багатофакторні моделі. Найбільш відомими серед них є модель Альтмана (США) [1], Тоффлета і Тішоу (Великобританія) [2], Беєрмана (Німеччина) [3], Давидової і Белікова (Росія) [4] та Терещенка (Україна) [5].

Аналіз зазначених методик показує, що вони не позбавлені окремих вад. Насамперед – вони розроблялись для конкретної мети із врахуванням специфіки функціонування економічних систем в окремих країнах, відмінних від вітчизняних умов. Це унеможливує використання їх для оцінки фінансового стану українських підприємств (зокрема неможливість використання ринкового рейтингу оцінки, оскільки цінні папери абсолютної більшості підприємств не котируються на біржах). Крім того, особливої уваги потребує селективний відбір фінансових коефіцієнтів, які включаються до багатофакторного дискримінантного аналізу і будуються як співвідношення окремих змінних величин (показників) як факторів впливу, що беруться із фінансової звітності. У процесі аналізу підбирається комбінація тих показників, що мають вплив на значення вихідної змінної, яка в інтегральному вигляді характеризує фінансовий стан підприємства. Мета такого відбору полягає в тому, щоб взяти найбільш значущі та достовірні показники для оцінки потенціальної фінансової спроможності підприємств.

В переважній більшості звітів підприємств значення багатьох потрібних показників дорівнюють нулю або мають від'ємне значення. Так, наприклад, коефіцієнти рентабельності та прибутковості, що розраховуються на основі показника “чистий прибуток”, не можуть бути використані внаслідок багатоступінчатості його обчислення, що дає можливість показати у світі його значення рівне нулю, що робиться з метою ухилення від податку на прибуток. Можливе нульове значення показника “грошові кошти та їх еквіваленти”, що не дає можливості визначити коефіцієнт абсолютної ліквідності. Внаслідок невикористання багатьма підприємствами залучених коштів стає неможливим обрахувати коефіцієнти покриття боргів власним капіталом, концентрації залучених коштів, співвідношення залучених і власних коштів.

Слід звернути увагу також на те, що більшість методик оцінки фінансового стану підприємств будується на підставі фінансової звітності, складеної на певну заздалегідь відому дату. Виходячи із ситуативних інтересів, підприємство може маніпулювати величинами окремих показників, які на дату

звітності просто “склалися” і відхиляються від їх фактичних значень. Це унеможливорює прогнозування розвитку багатьох процесів, необхідних для прийняття управлінських рішень.

Крім зазначених недоліків методик, що аналізуються, є також те, що вони орієнтовані на оцінку фінансового стану, абстрагуючись від існуючих взаємозв'язків з іншими підприємствами. В реальній же дійсності завжди важливо оцінювати не лише індивідуальний показник підприємства, а й його вплив на економічне середовище для регіону діяльності певних взаємопов'язаних суб'єктів господарювання. Адже важливо не лише досягнути високого результату окремого підприємства в регіоні, а й мати позитивні зрушення в соціальній, екологічній, культурній та інших сферах функціонування регіональної сукупності підприємств як певного комплексу. Отже виникає проблема визначення індикаторів економічної динаміки соціально-економічного розвитку регіонів із використанням таких параметрів як “сталий розвиток” і “стабільний розвиток”.

“Сталий розвиток” і “стабільний розвиток” – дві самостійні категорії, які характеризують процес економічної динаміки з різних сторін. Проблема сталості об'єднує проблему економічного зростання з питаннями раціонального використання природних ресурсів, природної основи життя, що відкидають можливість деградації людини і соціально-деструктивних процесів суспільства. Тобто сталий розвиток – керований розвиток регіону в усіх аспектах його економічної діяльності та життєдіяльності регіонального соціуму. Зміцнення фінансового стану окремих суб'єктів господарювання в регіоні має позитивно впливати на його розвиток за критеріями рівня життя в регіоні (достаток, демографія, екологія, зайнятість тощо). “Стабільний розвиток” є характеристикою темпів росту, амплітуди економічного циклу, інших коливань, притаманних економічній динаміці.

Розглянуті питання дозволяють констатувати, що регіональний підхід до характеристики економічного росту потребує виокремлення двох аспектів цього явища:

- відособлений рамками окремого суб'єкта господарювання;
- цілісний як системи взаємозв'язку цих суб'єктів.

На рівні держави загально визнаним показником економічного зростання виступає темп збільшення ВВП, на рівні регіону – темп зростання доданої вартості (як різниці між випуском і витратами на проміжне споживання), на рівні підприємства – валової продукції. Ці показники – вартісні, вони відображають економічне зростання як рух вартостей, вимірником їх величини є грошові потоки, оптимізація яких відображає ступінь досконалості виробничого, організаційного та управлінського менеджменту, а критерієм оцінки його – максимально можливий результат діяльності, стабільний розвиток суб'єктів господарювання і сталий розвиток груп суб'єктів господарювання у регіональній сукупності (компаній, фірм, підприємств, домогосподарств).

Таким чином, сталий економічний розвиток підприємства, регіону репрезентує їх здатність забезпечити власне зростання в умовах дотримання оптимальних пропорцій свого внутрішнього розвитку і збалансованості з розвитком взаємодіючих з ним систем, що забезпечується обміном створюваних продуктів, виражених грошовими потоками. Тобто грошові потоки виступають безпосереднім об'єктом менеджменту розвитку на макро-, мезо- та мікроекономічних рівнях, своєрідним інструментом гармонізації економічних інтересів сукупності суб'єктів господарювання та економічних відносин між ними у заданому колі економічного середовища.

Грошовий потік як об'єкт управління уособлює вектор руху коштів. Він характеризується величиною і напрямком руху: звідки, куди і в якій розмірності відбувається рух коштів як вираз взаємодії суб'єктів економічної діяльності. Це дає підстави розглядати грошові потоки як кількісну і якісно виражену систему фінансово-економічних відносин – генераторів руху фінансових ресурсів в економічному середовищі, заданих показниками часу (тривалості), ризику (відповідальності) і перспективи (імперативності в сенсі причинно-наслідкової зумовленості).

Виходячи із потреб управління регіональним розвитком, велике значення має обґрунтований вибір індикаторів виміру цього процесу та джерел ресурсів, що його забезпечують. У цьому відношенні слід звернути увагу на досить поширену помилкову трактовку результату господарської діяльності – одержання прибутку. За умови ринкових відносин в існуючій системі бухгалтерського обліку прибуток виступає розрахунковою величиною, а не виразом дійсно створеної “додаткової” вартості. Методика його обчислення регламентується нормативними актами оподаткування, якими введено чітке визначення тих видатків, які включаються у витрати підприємства, що формують собівартість продукції. За цієї умови з метою збільшення бази оподаткування обмежуються певні витрати (зокрема податок на прибуток), внаслідок чого величина розрахункового прибутку може варіювати в значних межах. Крім того, прибуток відображає минулі процеси, на які вплинути уже неможливо, він не може використовуватись для обчислення платоспроможності, ліквідності та бути основою прогнозування. Ці функції може виконувати так званий “чистий потік” грошових коштів, що відображається як величина позитивного сальдо грошових потоків (вхідних та вихідних).

На основі балансу вхідних і вихідних грошових потоків формується інформація, яка оперативно (щоденно) характеризує ступінь стабільності зростання, а відтак і сталості економічного розвитку. Закономірності динаміки чистого грошового потоку дозволяють не лише оцінювати поточний рівень ефективності функціонування економічних систем, а й виступати основою прийняття рішень щодо регулювання цих процесів в перспективному періоді.

Література

1. Altman E.I. Financial Ratios, Discriminant Analysis and the Prediction of Corporate Bankruptcy. “The Journal of Finance” № 44, 1968, p. 589-609.

2. Toffler R., Tishow H. Going, going, gone – four factors which preclit. “Accountancy”, March 1997, p. 50-54.
3. Beermann K. Prognosemöglichkeiten von Kapitalverlusten mit Halfe von jahrezabschlussen. Sheriftenreihe des Instituts fur Rewisionswesen der Westfalischen Wilheelms-Universitat Munster. Band 11, 1976, Dusseldorf, S. 118-121.
4. Давыдова Г.В., Беликов А. Методика количественной оценки риска банкротства предприятий / Управление риском, 1999. – № 3. – с.13-20
5. Терещенко О.О. Управління фінансовою санацією підприємств. – К.:КНЕУ, 2006. – С.53-77.

Пальчик О.О., Портнова Г.О.

ВПЛИВ ПОДАТКОВОГО НАВАНТАЖЕННЯ НА ФІНАНСОВИЙ СТАН І ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ

Становлення і розвиток податкової системи України свідчать про її переважну роль у формуванні та розподілі фінансових ресурсів держави. Однак найбільш суттєвий вплив система оподаткування має на функціонування і ділову активність підприємств, тобто на ту ланку господарської діяльності, де створюється податковий потенціал країни. Але нестабільність умов господарювання, прагнення до поповнення бюджету, недотримання принципу економічної обґрунтованості податкових реформ призвели до надмірного податкового навантаження на виробників. Сьогодні у податковому законодавстві відсутні положення, які б чітко і однозначно регламентували механізм реалізації цілей і завдань податкової політики, що гальмує розвиток підприємницьких структур.

В Україні останнім часом виникає така ситуація, коли податкове навантаження лягає на плачі платників непосильним тягарем. Сумарні податки, що стягуються з юридичних осіб, часом сягають 70 – 75% від заробленого. [1, с.72] Велике навантаження на платників створює перешкоди для впровадження ними інвестиційних програм, а також погіршує їхній фінансовий стан. При цьому податки виконують, переважно, фіскальну функцію. Стимулюючий же потенціал податкової політики, який сьогодні реалізується у наданні пільг і преференцій, майже не використовується.

Збільшення податкового тиску призводить до зростання протиріччя між державою та платниками, спричиняє зменшення надходжень до бюджетів. [2, с.77] Влада зобов'язана забезпечити надходження коштів до державного бюджету в необхідному обсязі й вигадує різні види податків і змінює їх ставки. Однак, введення владою кожного нового податку спричиняє пошук платниками податків шляхів, які дозволять якщо не уникнути, то зменшити податкові виплати.

Серед найбільш проблемних аспектів податкового навантаження підприємств слід відзначити оподаткування прибутку юридичних осіб та опо-

даткування фонду заробітної плати, оскільки саме вони призводять до того, що підприємства починають приховувати свої реальні доходи.

Політика оподаткування прибутку, яка сьогодні проводиться в Україні, має низку вад. Серед них слід особливо відзначити:

- велику кількість нормативних документів й нестабільність податкового законодавства з питань оподаткування прибутку;
- наявність двох паралельних обліків – бухгалтерського та податкового;
- безсистемне, необґрунтоване надання пільг тощо.

Ще однією досить важливою проблемою оподаткування прибутку є збитковість вітчизняних підприємств. [3, с.40] Однак, слід зауважити, що частіше мова йде про їх штучну збитковість, бо більшість таких підприємств працюють збитково для себе протягом років. Це свідчить про створення штучної збитковості, причому різними шляхами: приховується реальна виручка, штучно завищуються валові витрати, тощо.

Крім того, політика оподаткування прибутку підприємств в нашій державі майже зовсім не стимулює підприємства до інвестиційної та інноваційної діяльності, що гальмує розвиток як самих підприємств, так й економіки країни в цілому.

Значна питома вага оподаткування від фонду заробітної плати теж призводить до переходу господарюючих суб'єктів на подвійний бухгалтерський та податковий облік. Значна кількість відрахувань та зборів робить процес утримання із заробітної плати складним і значним при оподаткуванні та впливає на збільшення собівартості виробництва. Висока собівартість виробництва, в свою чергу, призводить до зниження як виручки від реалізації продукції підприємств, так і їх прибутковості.

Посилує податкове навантаження також збільшення кількості загальнодержавних та місцевих податків і зниження простоти нарахування та сплати платежів.

За таких умов потрібні зміни в оподаткуванні, які будуть спрямовані на оптимізацію податкового навантаження та скорочення кількості податкових платежів. Зниження податкового тиску забезпечить стабілізацію фінансового становища підприємств і розвиток економічних процесів країни. Виникає потреба у проведенні трансформації діючої податкової системи, тому що вона обтяжена значною кількістю податкових платежів та податковим тягарем на платників, що призводить до тінізації економіки і незаконних дій.

Що стосується оптимізації оподаткування фонду заробітної плати, то ефективним буде застосування одного соціального податку нарахувань на заробітну плату з нижчим відсотком оподаткування, ніж діючий сьогодні. Це спростить порядок нарахувань і буде сприяти прозорості процесу оплати праці, а також дасть змогу хоча б часткового виведення капіталу з “тіні”.

Важливим напрямом удосконалення податкової системи має стати перегляд чинних податкових пільг. Податкові пільги мають надаватися підприємствам, які вкладають кошти у розвиток виробництва, здійснюють за-

ходи з реінвестування, впроваджують інновації, забезпечують високу якість виготовленої продукції, тощо.

Зниження податкового навантаження позитивно вплине на фінансове становище підприємств, за рахунок звільнення фінансових ресурсів, які залишаються після оподаткування. Залишки фінансових ресурсів доцільно направити на розвиток виробництва, що надасть можливість отримання прибутку у майбутньому.

Однак, у зв'язку зі скороченням податкового навантаження повинна зрости і відповідальність платників за ухилення від оподаткування. Раціональне використання фіскальних функцій зі стягнення податкових платежів та підвищення платіжної дисципліни можливо забезпечити контролюючим органам при обов'язковому притягненні платників до відповідальності.

Таким чином, можна зробити висновок, що податкове навантаження має знизитися до оптимально допустимого як в інтересах платників, так і в інтересах держави. Повинна скоротитись загальна кількість податків для спрощення ведення підприємствами податкового обліку.

Крім того, підприємства і самі можуть регулювати податкове навантаження, використовуючи податкове планування. Це дозволить зменшувати податкові нарахування підприємства і оптимізувати його податковий портфель.

Результати зниження податкового тиску максимально ефективними будуть за умов всебічних заходів держави з легалізації "тіньового" капіталу і направлення його на розвиток інвестиційних програм та можливості використання його у оподаткуванні надалі.

Зменшення податкового навантаження буде привабливим для впровадження інвестицій з іноземних і вітчизняних джерел, що позитивно вплине на розвиток українських підприємств та економіки країни в цілому.

Література

1. Панченко.В.І. Податкове навантаження як засіб впливу на економічні процеси країни // Актуальні проблеми економіки. – 2005р. - №9 – С.70-75
2. Еріс Л.М. Податкове планування як засіб збільшення фінансових ресурсів підприємств // Актуальні проблеми економіки. – 2004р. - №2 – С.76-86
3. Паєнтко.Т.В. Гармонізація прибуткового оподаткування // Фінанси України. – 2005р. - №3 – С.37-43.

Поливяна І.М.

КУРС НА ПАРТНЕРСЬКІ ВІДНОСИНИ З ПЛАТНИКАМИ ПОДАТКІВ – МОЖЛИВІСТЬ НАБЛИЖЕННЯ ДО ЄВРОСТАНДАРТІВ

Одним із показників ступеня цивілізованості громадських відносин в країні є рівень добровільно сплачених податків і зборів. Очевидно, що чим вищий цей показник, тим держава менше витрачає адміністративних і

фінансових ресурсів на виконання функцій і процедур податкового контролю. Тому поряд з іншими механізмами стимулювання добровільної сплати податків платники широко використовують масово - роз'яснювальну роботу серед платників податків. Законодавче підкріплення такої роботи визначено Законом України "Про державну податкову службу в Україні".

З огляду на нові вимоги, поставлені перед податковою службою, підрозділи масово-роз'яснювальної роботи направляють зусилля на пропаганду поваги до податкового законодавства, своєчасне роз'яснення його положень, забезпечення платника об'єктивною, доступною та різноманітнішою інформацією з питань оподаткування.

В Красноармійській ОДПІ з платниками податків ведеться багаторівневий системний і систематичний діалог. В рамках такого діалогу податкова служба не диктує умови податкової поведінки, а прислуховується до судження платників податків з нагальних питань оподаткування, підприємницької діяльності та власне діяльності податкових органів, аналізує і враховує в роботі позитив. Платники у ході спілкування висловлюють свої зауваження та побажання, надають конкретні і досить цікаві пропозиції по покращенню взаємин між владою і бізнесом.

Це не лише прогресивно, але й перспективно, - адже таким чином здобувається довіра платників, залучається громадськість до участі у податкових процесах, і, як наслідок суттєво зростає рівень добровільної сплати податків і сумлінності платників.

Головне завдання полягає у створенні потужної системи обслуговування платників податків, яка б передбачала такі напрямки, як просвітницька робота з населенням, розповсюдження форм податкової звітності та рекомендацій щодо її заповнення, підготовка та розповсюдження податкової інформації, надання консультацій платникам податків по телефону та на особистому прийомі, розгляд письмових звернень платників податків у тому числі й у мережі Інтернет.

Так пропаганда необхідності повної та своєчасної сплати податків проводиться шляхом інформування населення про основні напрямки витрат бюджетних коштів. Наводяться приклади конкретного спрямування коштів державного та місцевого бюджетів, донарахованих сум по результатам податкових перевірок, наприклад, на ремонт шкіл, придбання медичного обладнання до лікарні, ремонт об'єктів комунальної сфери і т.д. Доречи, чим конкретніша інформація, тим більшу зацікавленість викликає вона у населення.

Широко висвітлюються виявлені факти приховування доходів від оподаткування, особлива увага приділяється причинам виникнення податкових порушень.

Податки і збори (обов'язкові платежі) скрізь і завжди сплачують без задоволення і збирати їх повністю ніколи не вдається. Однак у розвинутих країнах уже знайдені досить ефективні методи вирішення цих проблем. В

основі їх – досягнення розумної збалансованості у взаємовідносинах між державою та платниками податків. З огляду на це в Україні виникла необхідність розробки податкової системи, побудованої на новому рівні зацікавленості та відповідальності сторін податкових відносин. Саме це зробить масове ухилення від сплати податків та зборів (обов'язкових платежів) неможливим. При цьому мова йде не лише про те, щоб збирати усе, що належить державі, а й навчитись переконувати платників податків у необхідності виконання ними свого громадянського обов'язку.

Вирішення цього завдання потребує підготовки об'єктивних передумов і пов'язане з ефективністю податкової політики держави, що має позначитися на формах і методах організації роботи органів державної податкової служби. Проведення цілеспрямованої постійної діяльності для досягнення “податкової грамотності” населення передбачає:

- формування громадської думки про необхідність повної і чесної сплати податків як виконання свого громадянського обов'язку;
- проведення опитування серед населення для визначення рівня обізнаності про податкову систему;
- розміщення на телебаченні і радіо навчальних передач з питань податкової політики держави і податкового законодавства;
- підготовка та розміщення в засобах масової інформації статей і виступів працівників податкової служби з питань оподаткування;
- проведення регулярних зустрічей спеціалістів податкових служб з працівниками підприємств та громадськими організаціями;
- проведення системної роботи серед потенційних платників податків в навчальних закладах середньої та вищої школи.

Уже давно почався і постійно починає здійснюватися процес реформування податкової служби, у ході якого підтримується курс на позицію максимальної лояльності до платника податків.

Проведена модернізація податкової служби України висуває підвищені вимоги до працівників державної податкової служби в частині дотримання етичних норм і моралі. Сьогодні основними характеристиками в оцінці діяльності податкового інспектора є компетентність, досвід, уміння аналізувати, приступність і тактовність у спілкуванні, повага до особистості, допомога громадянам у рішенні проблем. Професійні і моральні якості службовців – один з найважливіших факторів створення ефективної системи державної влади, що відповідає стандартам правової країни.

Сьогодні платника податків повинний зустрічати не тільки професіонал, що знає користь у податковому законодавстві, а і розсудлива і тактовна людина з високими морально етичними якостями. Саме так створюється соціальний імідж нашої служби, підвищується її авторитет у суспільстві.

Державні службовці повинні забезпечити довіру громадян до податкової служби, інакше ми не будемо мати підтримки своєї діяльності в

суспільстві. Незалежно від займаної посади, віку, світогляду, кожен податковий інспектор повинний дотримувати принципів Кодексу честі податківця і відповідати високому званню – представник держави. І це не ідеалізація особистості, це прийнята в усьому світі повсякденна норма.

У рамках креативних партнерських відносин з власниками бізнесу в Красноармійській ОДП відбулася ціла низка тематичних публічних заходів, направлених на залучення платників до добровільної сплати податків, посилення віри громадськості у професійність і прозорість роботи Красноармійської ОДП, упередження порушень чинного податкового законодавства, роз'яснення законодавства з питань оподаткування та навчання платників.

Друковані ЗМІ мають значний вплив на формування свідомості громадян щодо виконання конституційного обов'язку сплачувати податки. Завдяки пресі проблеми, які виникають при застосуванні податкового законодавства, піддаються громадському обговоренню і завдяки “акулам пера” якнайшвидше знаходяться шляхи вирішення проблем. У більшості громадян існує підвищена ступінь довіри до надрукованого тексту, як до документу.

Не менш значимою формою є виступи на телебаченні та радіо працівників податкових органів в ЗМІ з матеріалами, в яких розповідається про повсякденну роботу податкової служби, про методи і результати їх роботи. Так, на сьогоднішній день Красноармійська ОДП встановила творчі зв'язки з 9 друкованими видавництвами: “Маяк”, “Орбіта плюс”, “Телескоп”, “Наш городок”, “Наша зоря”, “Інформатор”, “Будні Новогродівки”, “Шкільний журнал”, “Красноармійська вітрина” та з 3-ма телекомпаніями: КТВ Орбіта, ТБ Капрі, ТК Інфо-Центр. З початку 2007 року опубліковано в пресі та пролунало в ефірі телебачення 503 матеріали на податкову тематику, з яких 225 було присвячено іміджевим акціям. Широко використовується селекторний зв'язок на центральному ринку м.Красноармійська.

Суттєву допомогу у навчанні платників податків надають публікації в журналі “Вісник податкової служби України” під рубрикою “Ви запитували на семінарі”. Завдяки інформації у даному журналі одночасно з суб'єктами підприємницької діяльності підвищується рівень професійних знань і податківців.

Так, за 11 місяців 2007 року було проведено 10 зустрічей керівництва з редакторами місцевих ЗМІ з питань співробітництва.

Під час проведення розмови докладно розповідалось про те, якими проблемами живуть податківці, що непокоїть та викликає труднощі, і які є здобутки, чим можуть допомогти, сказати своє слово засоби масової інформації.

Увійшли у традицію зустрічі керівників та провідних спеціалістів інспекції з представниками ЗМІ шляхом проведення прес-конференцій та брифінгів з актуальних питань оподаткування. Так, за 11 місяців 2007 року проведено 12 брифінгів та прес-конференцій, де приймали участь перші керівники податкової інспекції, місцевої виконавчої влади, Пенсійного фонду, Асо-

ціації платників податків, Красноармійського центру зайнятості. Брифінги були присвячені підведенню підсумків роботи КОДП, налагодженню партнерських відносин з бізнесом та створенню сприятливих умов для діяльності чесних бізнесменів та інвесторів.

Формою дійового роз'яснення платникам податків особливостей застосування податкового законодавства є засідання так званих "круглих столів". Так, за 11 місяців 2007 року проведено 8 таких "столів" з питань діяльності Красноармійської ОДП та 6 – з питань податкового законодавства. За підсумками роботи "круглих столів" розробляється план суспільних дій представників податкової служби та учасників "круглого столу" по удосконаленню системи оподаткування, розробляються пропозиції до законодавчих актів. Активну участь приймає Красноармійська ОДП в "круглих столах", які проводить Красноармійський центр роботодавців.

З метою оперативного вирішення злободенних питань керівниками КОДП щомісячно проводяться телефонні сеанси "гарячих ліній". На питання платників податків відповідають керівники Красноармійської ОДП. Так, з початку року проведено 27 таких "ліній", результати яких висвітлювалися у пресі.

Однією із форм донесення до платників податків податкового законодавства та змін до нього є семінар – як інформація з перших рук. На даний момент особлива увага приділяється підвищенню якості проведення семінарів для платників податків, тому до участі залучаються керівники структурних підрозділів та висококваліфіковані фахівці з достатнім досвідом роботи в Красноармійській ОДП, проводиться аналіз звернень громадян, після чого найактуальніші питання виносяться на порядок денний.

Податківці готові до спілкування та обговорення з питань якості та ефективності семінарів. На семінарах проводиться анкетування з метою з'ясування питань, які найбільш турбують платників, а також відбувається соціологічне дослідження відносно думки громадян про якість роботи податкової служби та ступінь довіри до неї з боку населення.

З початку поточного року проведено 43 семінарських заняття, де кількість присутніх складала 1966 слухачів, в тому числі 1 – спільно з теркомом працівників вугільної промисловості ДП "Селидіввугілля", 1- з Селидівським торговим відділом, та 1 – спільно з Донецькою філією журналу "Вісник податкової служби України".

Крім того, в Красноармійському міськрайонному управлінні юстиції відбувся семінар з юристконсультами підприємств, установ, організацій м. Красноармійська та Красноармійського району.

За бажанням платників проводяться тематичні семінари для вузького кола платників. Для безробітних, які вирішили створити власну справу, проводяться семінари - консультації.

Вдосконалюючи партнерські відносини між податковою службою і громадськістю, певний акцент робиться на формування податкової культури

підростаючого покоління, залученні дітей до освоєння податкових знань, знань про діяльність податкової служби, її місце і роль у державі.

Особлива увага приділяється роботі з такою важливою категорією, як старшокласники. Податківці регулярно зустрічаються з учнями загальноосвітніх шкіл, гімназій, ліцею, читають тематичні лекції з правознавства, податкового законодавства, застосовують активні форми і методи навчання. З початку року в навчальних закладах прочитано 61 лекцію. Школярі відвідують податкову інспекцію, знайомляться з основними функціями, напрямками в роботі служби, проводяться Дні відчинених дверей.

Доброю традицією стала організація та проведення конкурсів – виставок “Таланти про податки” та “Податки очима дітей”.

Крім того, Красноармійська ОДП співпрацює з всеукраїнським художньо – публіцистичним виданням для школярів “Шкільний журнал”, який засновано на базі ЗОШ № 5 м. Красноармійська. Видають журнал випускники даної школи. Це видання завоювало чималу популярність серед юнацтва, оскільки на його сторінках публікуються статті школярів, вчителів, директорів про шкільне життя. В той же час публікації фахівців Красноармійської ОДП “Академія Державної податкової служби України”, “Вступайте до лав волонтерів ДПС”, “Історія податків”, “Роль податків у нашому житті” допомагають формувати особистість із здоровим образом життя, високою мораллю та податковою культурою.

Однією з форм роботи є надання соціальної реклами, а саме :біля кожної статті податківців в газеті “Орбіта – плюс розміщено логотип – картинку з надписом “Ми платимо податки для щасливого майбутнього”. На логотипі зображена символіка податкової служби та щаслива сім’я з усміхаючимися дітьми. Дана реклама допомагає усвідомити громадську користь від сплати податків. Тільки дотримуючись принципу “Я турбуюсь про державу, а вона турбується про мене”, можливо побудувати багату економічно розвинуту країну.

Даний логотип розміщено у телефонному довіднику Красноармійського регіону біля телефонів податкової служби.

Вагоме значення в діяльності податкової служби приділяється роботі з громадськими організаціями. На зустрічах розглядаються питання удосконалення податкового законодавства, погашення заборгованості по заробітній платі платниками податків, боротьбі з платниками, котрі ухиляються та мінімізують сплату податків, надають звіти з прочерками, являються порушниками податкового законодавства та боржниками, а також розглядаються питання модернізації податкової служби України та співробітництво по обговоренню регуляторних актів.

Однією із форм роботи є виготовлення друкованої продукції. З початку року Красноармійською ОДП було розроблено, виготовлено та розповсюджено 29 видів друкованої продукції загальним тиражем 515 екземплярів. Ця

робота, як вид надання консультаційної допомоги, надає платникам податків можливість краще розібратися в податковому законодавстві та мати під рукою наочні матеріали.

Серед першочергових завдань, що вирішуються сьогодні органами державної податкової служби, є робота зі зверненнями громадян, своєчасне реагування на проблемні питання, підняті у зверненнях, та вжиття заходів щодо об'єктивного розгляду скарг на діяльність податкових органів.

Красноармійською об'єднаною державною податковою інспекцією проводиться наступна робота: ведуться особисті та виїзні прийоми керівниками; надаються кваліфіковані консультації по телефону та особисто громадянам під час відвідування інспекції; проводиться аналіз звернень громадян та його результати висвітлюються в засобах масової інформації. За 2007 рік платникам надано 5114 консультацій.

З метою з'ясування відношення платників податків до податківців та податкової служби в цілому, на 1 поверсі Красноармійської ОДПІ розміщено скриньку для листів, заяв, скарг та пропозицій громадян та платників податків.

Постійно функціонують на території Красноармійського регіону 2 консультаційних пункти, на яких розміщено стенди з корисною інформацією щодо оподаткування.

Податківці щоденною працею демонструють: податкова служба нової формації – служба для платника податків. Напрямок податкової служби – рух назустріч платникам та створення комфортних умов для кожного платника податків. Для забезпечення належного рівня обслуговування платників при виконанні ними зобов'язань перед бюджетом, Красноармійською ОДПІ проводиться акція “Чергам – НІ”. Завдання – упередження утворення черг, пов'язаних з поданням платниками податкової звітності. Крім того, у даний період посилено роз'яснювальну і навчальну роботу.

Кожен платник повинен знати, що двері податкової служби всіх рівнів для нього відкриті. “До нас звертаються – значить нам довіряють і сподіваються на те, що скоординованими спільними зусиллями будуть розв'язані проблеми, які хвилюють людей”, - це базовий принцип спілкування з громадянами. І досвід посвідчує його правильність. Разом з постійним зростанням надходжень до бюджету різьоме змінилося ставлення до сплати податків і до податківців. Платники податків мали змогу пересвідчитися: сплачені ними податки працюють на державу і людей. А громадяни, поспілкувавшись з працівниками ДПС, переконалися – в центрі уваги податківців – людина, її інтереси і проблеми, які максимально враховуються при здійсненні справи наповнення державної казни.

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ БЕЗПЕКИ СУЧАСНОЇ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНОЇ СИСТЕМИ: РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Постановка проблеми. Україна проходить складний шлях подальшого розвитку ринкових відносин і вдосконалення систем управління економічними процесами. У нових умовах господарювання особливого значення набувають фінансово-кредитні відносини. Без становлення фінансово-кредитної сфери, яка відповідатиме задачам ринкової економіки, неможливо ніякого економічного росту. За даними світового досвіду, умовам ефективної економіки, відповідає, як правило, саме безпечний стан фінансово-кредитної сфери [3].

Особливу увагу слід звернути на регіональний рівень фінансово-кредитної сфери. Це обумовлено підвищенням ролі регіонів в економічному житті. Господарський розвиток окремих регіонів у кінцевому рахунку забезпечує економічну могутність всієї України. Регіональна економічна система, як нерозривна частина єдиного національного господарського комплексу, є відносно самостійною підсистемою. Ефективна регіональна економічна політика у фінансовій сфері має передбачати пробудження і підтримку місцевої ініціативи, використання власних можливостей і резервів. Окремі заходи з підтримки необхідного рівня безпеки необхідно поєднати у цілісну концепцію, комплексну програму дій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні, методологічні та практичні аспекти забезпечення фінансової безпеки як специфічного виду суспільно-економічних відносин, які виникають між державою та суб'єктами соціально-економічних відносин, розглянуто у роботах О. Барановського [1], В. Бурцева [2], М. Єрмошенка [3], О. Кириленка [5, 6]. Розроблено понятійний апарат, встановлено реальні та потенціальні загрози безпеці, обґрунтовано принципи захисту фінансових інтересів. Вказано роль і задачі бюджетної політики в рішенні проблеми безпеки. Встановлено сутність управлінського впливу на стан фінансової безпеки. Запропоновано групи індикаторів безпеки, в тому числі для регіонального рівня. На підставі статистичних даних виконано аналіз рівня фінансової безпеки країни. Сформульовано стратегію, підходи і заходи, спрямовані на досягнення необхідного рівня безпеки.

Невирішені раніше частини проблеми. У попередніх дослідженнях основну увагу було приділено фінансовій безпеці держави, окремих підприємств. Регіон як об'єкт досліджень розглянуто недостатньо. Невирішеною залишається задача обґрунтування заходів з підвищення рівня фінансової безпеки регіонів з урахуванням показників економічної та фінансової діяльності.

Метою статті є обґрунтування та розробка заходів по управлінню фінансовою безпекою регіону.

Виклад основного матеріалу. Безпрецедентні трансформації в економіці, фінансах та підприємстві, що мають місце у сьогоднішній Україні, спричинили докорінну зміну уявлень про безпеку, а головне – стали поштовхом до радикального переосмислення місця безпеки як умови подальшого економічного розвитку. Річ у тім, що методологія та принципи, що застосовувалися у рішенні різних задач безпеки, у XXI столітті вже втратили свою актуальність. Сьогодні нагальною є потреба пошуку шляхів безпекотворення та формування сучасної системи управління безпекою з опертям на їх реальні суб'єкти – державні та недержавні організації, формальні та неформальні інститути та інституції ділової поведінки, неформальні зв'язки та відносини.

З огляду на це поняття безпека набуває нового значення. Забезпечення її достатнього рівня передбачає існування певного механізму, який має в своїй основі організаційні та самоорганізаційні начала. Існування будь-якої системи, в тому числі системи безпеки, передбачає самоуправлінські засади. При самоуправлінні система є суб'єктом й об'єктом управління. Система безпеки, що діє на основі самоуправління, має постійно розширювати коло об'єктів свого впливу. Система безпеки, являючи собою динамічну, складну, внутрішньо організовану органічну сукупність структурних, може розглядатися з позицій самоуправління.[9] Зміцнення системи безпеки має в своїй основі підвищення відповідальності місцевих виконавчих органів влади та місцевих органів самоврядування у вирішенні поточних і майбутніх проблем територій. Не може бути уніфікованого підходу до управління економічними і фінансовими процесами в такій територіально диверсифікованій державі, як Україна, а сама глибина втручання центральної влади у ці процеси має свої розумні межі. Необхідність регіоналізації фінансової політики є закономірною й об'єктивною, що передбачає, насамперед, вирішення проблем децентралізації влади, розширення прав і відповідальності регіонів у фінансових питаннях.[7] Зміни, що відбуваються в регіональній фінансово-економічній політиці, передбачають підвищення ролі і відповідальності місцевих органів влади, пошук нових інструментів економічного і фінансового розвитку [4, 8]. Ще одним важливим принципом управління є принцип відкритості і публічності. Особливо це стосується інвестиційного сектору. За статистичними даними обсягів іноземних інвестицій в Україну складено трендову модель (рис. 1). [10]

Хоча і відмічено позитивну динаміку, у той же час інвестиційний клімат не можна назвати привабливим. Основною причиною недостатньої притоки інвестицій в регіони є те, що з точки інвесторів ризики перевищують можливу прибутковість. Інвестиційні інститути повинні: оперативно акумулювати і передавати інвесторам інформацію про події на інвестиційному ринку; проводити моніторинг національного (регіонального) законодавства і нормативного забезпечення інвестиційних ресурсів; удосконалювати механізми і інструменти обслуговування інвестиційних ресурсів на різних рівнях ухвалення рішень; визначати джерела підтримки інвестиційних проектів і програм; вести спеціалізовані

бази даних інвестиційних проектів; проводити моніторинг основних показників діяльності підприємств, процесу освоєння інвестиційних ресурсів.

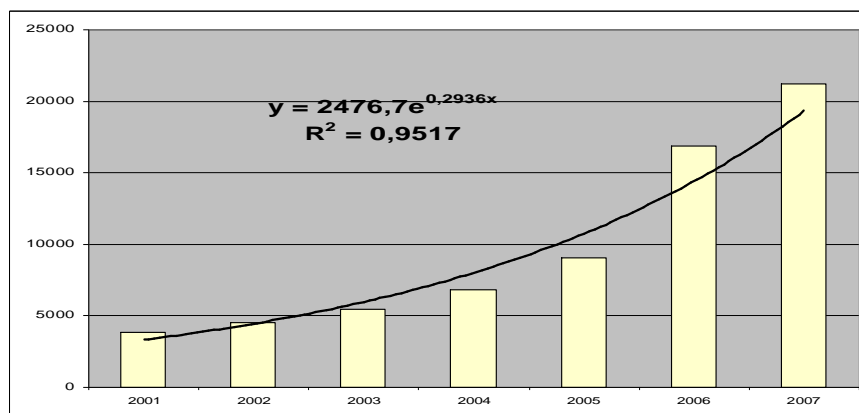

Рис. 1 - Прямі іноземні інвестиції в Україну (на початок року),
млн. дол. США

Ефективність системи забезпечення безпеки фінансово-кредитної сфери регіону все більш залежить не тільки від державних органів управління і формальних відносин, але і від неформальних зв'язків, самоорганізаційних підходів, самоуправлінських засад. Роль і відповідальність місцевих органів влади, громадськості зростатиме. Слід більш впроваджувати принципи відкритості і публічності у роботі з суб'єктами фінансово-кредитних відносин.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барановський О.І. Фінансова безпека: монографія. Інститут економічного прогнозування. – К.: Фенікс, 1999. – С. 37 - 52.
2. Бурцев В.В. Факторы финансовой безопасности в России// Менеджмент в России и за рубежом. – 2001. - № 1. – С. 26 – 38.
3. Єрмошенко М.М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення. – К.: КНТЕУ, 2001. – С. 34 - 36.
4. Закон України «Про місцеве самоврядування»// Відомості Верховної Ради. - 1997. - № 24. - Ст.170.
5. Кириленко О.П. Фінансова незалежність місцевого самоврядування//Фінанси України. – 1998. - №3. – С. 34 – 39.
6. Кириленко О.П. Місцеві бюджети і фінансова безпека держави// Актуальні проблеми міжнародних відносин: Зб. наук. праць. – Вип.. 26. Київськ. Нац. Унів. ім. Т. Шевченка. – Ін-т міжнародних відносин. К.: ВПЦ «Київський ун-т». – 2001. С. 106 – 113.
7. Кравців В., Стадницький Ю. Актуальні питання реалізації політики стимулювання розвитку регіонів України в сучасних умовах// Регіональна економіка. – 2005. - №3. – С. 77 – 84.
8. Кузьменко Л.М. Управление функционированием и развитием экономики региона: Монография/ НАН Украины. Ин-т экономики промышленности. – 2004. – 284 с.
9. Ліпкан В.А. Безпекознавство. – К.: Видавництво Європейського університету, 2003 – С. 49 - 52.
10. Україна у цифрах у 2006 році: Статистичний довідник// За ред. Осауленка О.Г. – К.: Державний комітет статистики України. – 2007. – С. 87 – 93.

Стрельникова Д.М., Сайгіна Т.Б.

УДОСКОНАЛЕННЯ КРЕДИТНИХ ОПЕРАЦІЙ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ ЯК НАПРЯМОК РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ КРЕДИТНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Кредитні відносини і ринок кредитних ресурсів є органічною складовою ринкової економіки. Ринок забезпечує умови для цілеспрямованого руху кредитів у ті сфери національної економіки, де вони можуть бути використані найефективніше. Купуючи ресурси на вільному ринку кредитних ресурсів і продаючи їх підприємствам (фірмам), комерційні банки здійснюють прямий вплив на розвиток національної економіки.

У процесі своєї діяльності комерційні банки розробляють кредитну політику, ефективність проведення якої визначається правильним вибором параметрів кредитних відносин. Основою кредитної політики виступає стратегія розвитку банку. Вона повинна спрямовуватися на посилення можливостей банку щодо акумулювання заощаджень і перетворення їх на інвестиції.

В Україні в сучасних умовах актуальною є проблема реформування системи кредитування суб'єктів господарської діяльності. Йдеться, насамперед, про орієнтацію банківського сектора на першочергове кредитування пріоритетних у народногосподарському плані виробництв. Для виходу української економіки з кризи кредитні відносини мають бути підпорядковані пошуків інвестиційної та інноваційної діяльності, фінансовому забезпеченню структурних перетворень та економічному зростанню. За умов динамічних змін у сучасних соціально-економічних системах саме стабільність і надійність банківської системи, вдосконалення банківського менеджменту і зміцнення його стратегічної складової може забезпечити фінансову безпеку держави.

Через недосконалість банківського менеджменту виникають такі проблеми: мала потужність; низький рівень довіри населення до комерційних банків; недосконалість державного регулювання банківської сфери. За певних умов ці проблеми перетворюються на серйозні загрози безпеці банківської системи та фінансовій безпеці країни.

Серед проблем, що стоять перед вітчизняними комерційними банками, однією з найбільш болючих є обмеженість вільних грошових коштів для кредитування. Цей фактор (обмеження пропозиції) активно сприяє збереженню відносно високої ціни кредиту для позичальників (виходячи з того теоретичного постулату, що зростання пропозиції кредитних ресурсів знижує процентні ставки, і навпаки). Отже, з макроекономічного погляду цей чинник є вкрай негативним. Також однією з фундаментальних проблем для комерційних банків була і залишається можливість непередбаченого списання коштів з клієнтських рахунків "до запитання", іншими словами, зі звичайних розрахункових рахунків підприємств. Якщо таке списання відбувається протягом одного-двох днів,

після чого обсяг залучених коштів відновлюється на попередньому рівні, це не стає великою проблемою для банку і вирішується шляхом купівлі короткострокового кредиту на міжбанківському ринку кредитних ресурсів. Проте іноді комерційні банки стикаються з проблемою втрати клієнтів внаслідок переходу останніх на обслуговування до іншого банку, який запропонував, наприклад, більш привабливі тарифи чи залучив кошти "до запитання" на строковий депозит. У такому випадку банк може різко втратити значну суму пасивів і стикнутися з дефіцитом ліквідності, що виявляється в тому, що пасиви зменшуються значно швидше, ніж передбачено графіком повернення активів (наданих раніше кредитів, погашення цінних паперів тощо). Єдиним надійним способом вирішення цієї проблеми може бути вдосконалення умов надання кредиту.

Таким чином, до найбільших загроз у банківській сфері України можна віднести наступні:

- незначний рівень надійності та капіталізації банківської системи;
- невідповідність діяльності банківських установ вимогам щодо обслуговування реального сектору економіки і населення;
- ризикованість кредитної політики комерційних банків та недосконалість їх відсоткової політики;
- нестабільність фінансового стану значної кількості комерційних банків;
- надмірний обсяг готівкового обігу;
- відсутність економічних механізмів запобігання банкрутств великих банків;
- недосконалість методичних підходів до оцінки можливих ризиків, що супроводжують банківську діяльність;
- відсутність обґрунтованої стратегії розвитку парабанківських установ;
- недостатній рівень маркетингу, менеджменту та правового регулювання у фінансово-кредитній сфері;
- криміналізація окремих ланок банківської системи.

Більшість комерційних банків так і не повернулися обличчям до реального сектору економіки України, що створює потенційну загрозу економічній безпеці держави. Це зумовлено як їх неготовністю надавати великі і довгострокові кредити, так і нестійкістю функціонування виробничих підприємств, відсутністю реальних структурних перетворень у вітчизняній економіці, а відтак, високими кредитними ризиками. Деякі вітчизняні економісти навіть стверджують, що в Україні майже немає стабільних джерел надходження ресурсів до комерційних банків. Висока вартість кредитних ресурсів банківської системи робить їх важкодоступними і обмежує попит на них з боку окремих суб'єктів господарювання. Потенційні позичальники, особливо фізичні особи, змушені відмовлятися від отримання кредитів через їх високу вартість та невисокий рівень власної платоспроможності.

Таким чином, стратегічний банківський менеджмент під час організації кредитних операцій має узгоджуватися з поточними потребами економіки в кредитних ресурсах. Зменшенню вартості кредитів сприятимуть подальше зни-

ження ставки рефінансування та зростання рівня капіталізації банківської системи. Впровадження та розвиток довгострокового рефінансування дасть можливість збільшити обсяги надання довгострокових кредитів, з якими пов'язують реалізацію інвестиційних проектів.

Також варто зазначити, що нормативне регулювання кредитних відносин Національним банком України не має системного характеру й не забезпечує сталого функціонування і розвитку системи банківського кредитування в Україні. Тому, необхідно прийняти ряд законодавчих актів, які зможуть безпосередньо регулювати діяльність комерційних банків, тобто створити надійну законодавчу базу.

З метою забезпечення стабільного функціонування та розвитку банківської системи, доступності кредитів для підприємств та населення, їх здешевлення потрібні насамперед подальша розбудова банківської системи, підвищення її кредитної спроможності, для чого необхідно:

- * вирішувати завдання щодо підвищення рівня капіталізації банківської системи, зміцнення і поліпшення її ресурсної бази, підтримувати збалансованість темпів зростання кредитного портфеля з темпами капіталізації;

- * активізувати механізми і удосконалити форми сполучення капіталів комерційних банків і промислових підприємств;

- * забезпечити впровадження сучасних систем управління фінансами підприємств з боку комерційних банків, у тому числі обслуговування конкретної інвестиційної програми підприємства;

- * стимулювати збільшення інвестиційних резервів підприємств на рахунках банків; амортизаційні відрахування і прибуток, що призначений на розвиток виробництва, доцільно розміщувати на спеціальних рахунках у банках з обов'язковим використанням цих коштів за цільовим призначенням і тільки як довгострокові кредити;

- * заохочувати спільні кредитні, насамперед інвестиційні, проекти комерційних банків, державних інвестиційних інститутів і приватних інвесторів;

- * поліпшити кредитну політику, в тому числі щодо зниження рівня ризикованості здійснюваних операцій шляхом впровадження спеціальних інструментів страхування та резервування довгострокових кредитів;

- * здійснити розбудову інститутів довгострокового кредитування, насамперед утворити Державний банк реконструкції та розвитку та забезпечити його функціонування.

Для досягнення зазначених показників необхідно поліпшити внутрішній та зовнішній контроль за банківською діяльністю; удосконалити законодавство щодо захисту прав кредиторів, вкладників та позичальників; адаптувати банківське законодавство до вимог міжнародних організацій.

Поки що вітчизняна кредитно-банківська система не виконує ролі прискорювача розвитку національної економіки. Недостатніми є власні кошти банків, а отже, й обсяги кредитування народного господарства.

Для поліпшення стану справ у сфері кредитування необхідне досягнення в Україні фінансової і макроекономічної стабільності, проведення раціональної промислової і податкової політики, що дозволило б банкам здійснювати виробничі інвестиції, а позичальникам — відновити свою кредитоспроможність.

Цветнова О.В.

СПОЖИВЧЕ КРЕДИТУВАННЯ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Попит на кредит в Україні постійно зростає. Так, за даними ділового видання “100 %” [1], у 2006 році кредитні вкладення вітчизняних банків збільшились на 71% - до 245,3 млрд. грн. кредити, надані фізичним особам, зросли у 2,3 рази, а юридичним – на 51,8%.

Великий попит на кредити та висока рентабельність сприяють зростанню конкуренції на ринку споживчого кредитування. Крім вітчизняних банків на ринок виходять зарубіжні, такі як чеський банк HomeCredit, грецький EFG, турецький Finansbank.

В умовах жорсткої конкуренції нечесні фінансові установи стали робити ставку на економічну безграмотність населення. Так позичальники притягуються невеликими відсотковими ставками (10-15%), в той час як реальна ставка складає 30-60%. Банки використовують різноманітні технології у боротьбі за клієнтів: “швидкі кредити”, нульові відсотки по кредиту, отримання кредити без довідки про доходи (тобто кредити видаються будь-кому). Реально ж банки закладають у вартість кредиту комісії, приховані у договорах: плата за надання кредиту, плата за розрахунково-касове обслуговування, плата за дострокове погашення, страхування та інші.

Використання таких “технологій” призводить до зростання обсягів неповернення кредитів до 30-40%. Фінансові установи, пропонуючи такі “цікаві” продукти, передбачають, що буде велика доля неповернення і тому вони компенсують втрати зростанням вартості кредитів на ризиковані види товарів та послуг.

Але люди вже навчилися рахувати свої гроші. Крім того, на початку 2007 року набула чинності постанова НБУ, яка зобов’язує фінансові установи розкривати клієнтам інформацію про реальну ефективну відсоткову ставку по кредиту та розповідати про всі тарифи, які пропонує банк, для того, щоб клієнт обрав найоптимальніші для себе умови.

Ефективна відсоткова ставка – повна сума платежів за користування кредитними засобами фінансової установи, розподілена на весь термін дії кредитного договору. Визначається розрахунковим шляхом та включає у себе, крім номінальної відсоткової ставки, всі витрати, що супроводжують оформлення та обслуговування кредиту.

Таке нововведення покликане впорядкувати роботу кредитного ринку та захистити фінансово-кредитну систему країни від можливого краху. За даними видання "100%" [1] більшість експертів прогнозує зміну складу гравців на ринку експрес-кредитування. На ринку залишаться лише ті банки, у яких вагомий досвід роботи, авторитет, мінімальні неповернення по кредитах, оптимальні відсоткові ставки, якісне після продажне обслуговування, а також більш досконала система скорінгу.

Скорінг – методика оцінки ризику кредитора на основі аналізу соціально-демографічних та економічних характеристик позичальника, до яких відносяться рівень доходу, професія, час роботи на останньому місці, час існування підприємства, інформація з бюро кредитних історій.

Бюро кредитних історій спеціалізуються на індивідуальній оцінці позичальників та надають інформацію фінансовим установам про попередні кредитні операції потенційних клієнтів. Діяльність кредитних бюро розширює діапазон відомостей банків про позичальників, що дає можливість більш точно спрогнозувати ймовірність повернення кредиту. Оцінка платоспроможності клієнта потребує додаткових витрат, а звернення до послуг кредитних бюро дозволяє зменшити плату за пошук інформації, яка підвисила би вартість надання кредиту. Крім того, бюро кредитних історій виконують дисциплінарну функцію, стимулюючи клієнта до виконання умов договору.

Зараз майже всі банки в Україні самостійно займаються роботою по поверненню прострочених кредитів, витрачаючи на це додаткові грошові засоби та багато часу, тоді як у всьому цивілізованому світі цим займаються колектори. Наш ринок споживчого кредитування вже досягнув достатніх обсягів, щоб на нього виходили колекторські компанії.

У той час, як у розвинутих країнах життя у кредит давно вже стало нормою, в Україні кредитна практика знаходиться на стадії розвитку. Але за останні роки змінилось відношення до кредиту та люди набагато легше приймають рішення придбати товар в кредит. За думкою аналітиків зростання попиту на кредитному ринку в Україні буде продовжуватися ще кілька років. Але повинна зростати не тільки кількість, але й якість надання кредитних послуг. Повинна скластися культура процесу кредитування: кредитні історії, оптимальні відсоткові ставки, етика взаємовідносин банк-клієнт. Прозорий та надійний механізм кредитування буде забезпечувати безпеку як клієнта, так і фінансової установи, та сприяти стабільній роботі фінансово-кредитної системи країни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ткаченко А. Кредиты: все для всех на свете // «100%». – 2007. - № 13.

8. ТЕОРІЯ ФІНАНСОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ ТА ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Іваненко Л.В.

ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ МАЛИХ ПІДПРИЄМСТВ

Притаманні малому бізнесу властивості первинного накопичення капіталу, забезпечення зайнятості та посилення конкуренції зумовлюють необхідність забезпечення сприятливих умов його сталого розвитку як в Україні, так і в її окремих регіонах.

В умовах дефіциту фінансових ресурсів особливої актуальності набувають питання формування фінансових ресурсів підприємств та вибору стратегії управління ними. Досягнення ефективної діяльності підприємства можливе за умови реалізації зваженої фінансової політики, націленої не лише на формування та використання фінансових ресурсів в рамках поточних потреб, а і на узгодження цих потреб зі стратегічними цілями розвитку підприємства.

Окремим питанням управління фінансовими ресурсами – аналізу, плануванню, оптимізації та удосконаленню механізму реорганізації управління, присвячені наукові праці таких вітчизняних та зарубіжних вчених: Балажан І.Р., Білик М.Д., Бланк І.А., Ванькович Д.В., Герасименко Р.А., Зятковський І.В., Коваль С.Л., Мних Є.В., Надточій С.І., Неділько І.Г., Попова Р.Г., Романченко О.А., Слав'юк Р.А., Чорба П.М. та інших.

Щодо сутності фінансових ресурсів підприємства, то на сьогодні за цим питанням серед вчених-економістів відсутня єдина думка. Крім того, повною мірою не розглянуті або не розглянуті зовсім особливості формування фінансових ресурсів малих підприємств.

Мета цієї статті – дослідити сутність фінансових ресурсів підприємств, уточнити їх значення з урахуванням особливостей функціонування малих підприємств.

В економічній літературі і серед практичних працівників досить часто вживається термін «фінансові ресурси». Це не випадково, оскільки здатність підприємства в досягненні успіху на ринку залежить від рівня забезпеченості та ефективності управління його фінансовими ресурсами. Добре організоване управління є необхідною складовою для успішної роботи в умовах жорсткої ділової конкуренції.

Фінансові ресурси – це сукупність фондів грошових коштів, які знаходяться у розпорядженні господарюючих суб'єктів, держави, домашніх господарств, тобто це гроші, які обслуговують фінансові відносини. Вони утворюються в процесі матеріального виробництва, де створюється нова вартість і виникають валовий внутрішній продукт та національний дохід. Щодо сутності

фінансових ресурсів підприємства, то на сьогодні за цим питанням серед вчених-економістів відсутня єдина думка. Визначення цього поняття, які наводяться у навчальній і спеціальній літературі українських авторів та авторів близького зарубіжжя, охоплюють різні за своїм економічним змістом категорії.

Поширеним є тлумачення фінансових ресурсів як сукупності грошових коштів підприємства. Рубцов І.В. [1, с. 9], Поддерегін А.М. [2, с. 10] та Гриньова В.М. [3, с. 14] висловлюють думку, що фінансові ресурси представляють собою грошові кошти підприємства, виділяючи при цьому єдину ознаку фінансових ресурсів – право суб'єкта господарювання розпоряджатися ними без будь-яких обмежень.

Українські вчені Зятковський І.В. [4, с. 57] і Буряковський В.В. [5, с. 22] також вважають, що фінансові ресурси представляють собою сукупність грошових коштів, однак основною ознакою виділяють їх цільове призначення, вказуючи при цьому на можливість їх існування як у фондовій, так і у нефондовій формі. Оскільки особливістю всіх грошових фондів та резервів є їх цільовий характер, тобто не існує нецільових фондів і резервів, тому вказівка на цільове призначення фінансових ресурсів у фондовій формі грошових коштів є певною тавтологією.

Вищенаведені поняття фінансових ресурсів доповнюється іншими авторами шляхом конкретизації цільового призначення накопичених або залучених грошових коштів. Чорба П.М. [6, с. 146] вважає, що фінансові ресурси використовуються для виконання фінансових зобов'язань і здійснення витрат по розширенню виробництва. На думку Слав'юк Р.А. [7, с. 175], окрім названих цілей, фінансові ресурси можуть направлятися на витрати з економічного стимулювання працівників. Лапуста М.Г. і Скамай Л.Г. [8, с.15] вважають, що за рахунок фінансових ресурсів здійснюється також фінансування поточних витрат підприємства.

Основними ознаками грошових коштів, які характеризують фінансові ресурси, як матеріальної основи функціонування фінансів підприємств, є джерела їх походження і право суб'єкта господарювання розпоряджатися ними без будь-яких обмежень. Формулюючи зміст поняття «фінансові ресурси», автори розглянутих підручників і посібників дотримуються двох точок зору щодо джерел їх походження. Частина економістів (Коваленко А.Ю. [9, с. 54], Большаков С.В. [10, с. 115] та інші) зводять фінансові ресурси лише до власних засобів підприємства, інші ж виходять із розширеного тлумачення, і тому відносять до фінансових ресурсів не лише власні, але і позичені, а також залучені кошти. Виходячи з позиції першої групи економістів щодо походження фінансових ресурсів лише за рахунок власних засобів, їх цільове призначення обмежується фінансуванням витрат в порядку розподілу прибутку та використання амортизаційних відрахувань. Розширене тлумачення допускає використання фінансових ресурсів для фінансування всіх видів витрат підприємства.

На відміну від більшості авторів, Філімоненков О.С. висловлює критику визнання грошових коштів фінансовими ресурсами і наголошує на тому, що

«грошові кошти є матеріальним вираженням фінансових ресурсів і фіксуються в активі балансу. А сума джерел формування активів підприємства, зафіксована в пасиві балансу, є капіталом підприємства. Отже, фінансові ресурси підприємства - це їх власний, позичений та залучений капітал, який вони використовують для формування власних активів і здійснення виробничо-фінансової діяльності» [11, с. 13]. Однак, виходячи із того, що ресурси (від фр. «ressource» - допоміжний засіб) це засіб, до якого звертаються в необхідному випадку [12, с. 148], капітал підприємства є саме джерелом формування засобів підприємства, тобто джерелом фінансових ресурсів.

Таблиця 1 - Рентабельність продукції та виробництва малих підприємств за видами економічної діяльності у 2006 р.

Вид економічної діяльності	Доход від реалізації, млн. грн.	Операційні витрати, млн. грн.	Фінансовий результат, млн. грн.	Рентабельність продукції, %	Рентабельність виробництва, %
Всього	99940,4	95578,6	249,5	0,25	0,26
Промисловість	14055,9	12967,9	-274,6	-	-
Будівництво	11502,9	10382,3	-354,4	-	-
Торгівля	43437,4	37600,2	-361	-	-
Діяльність готелів і ресторанів	1973,9	1970,1	-130,6	-	-
Діяльність транспорту та зв'язку	5085,7	5016,8	-104,4	-	-
Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	14821,1	16702	601,7	4,06	3,60
Освіта	334,8	312,4	20,4	6,09	6,53

Звернувшись до первісно встановленого визначення фінансових ресурсів, як ресурсів, що обслуговують фінансові відносини між господарюючими суб'єктами, державою та домогосподарствами, а також встановлених їх властивостей можна навести власне визначення. Фінансові ресурси підприємств представляють собою сукупність грошових коштів у фондовій та у нефондовій формі, які знаходяться у розпорядженні підприємства, використовуються для здійснення всіх видів діяльності з метою отримання прибутку і акумульовані підприємством як за рахунок власних доходів, накопичень і капіталу, так і за рахунок різного виду надходжень.

Джерелами формування фінансових ресурсів малого бізнесу є власні та прирівняні до них кошти, ресурси, мобілізовані на фінансовому ринку, а також надходження від фінансово-банківської системи в порядку перерозподілу.

Основним джерелом фінансових ресурсів суб'єктів малого бізнесу є власні накопичення та сімейні позики. Банківські кредити використовуються обмежено через високі процентні ставки та відсутність гарантій. За даними Державного комітету статистики України середній рівень відсоткових ставок банків за кредитами у національній валюті становив 15,1 % [13, с. 63]. Розраховані в табл. 1 рівні рентабельності продукції та виробництва малих підприємств (за видами економічної діяльності) в Україні у 2006 р. [13, с. 302] набагато нижчі за середній рівень відсоткових ставок за кредитами, що підтверджує обмеженість доступу цього сектору до кредитних ресурсів банківської системи.

Розв'язання проблеми обмеженості доступу до кредитних ресурсів для малого бізнесу можливе шляхом надання фінансової підтримки через функціонування бізнес-інкубаторів та надання кредитів через структуру Українського фонду підтримки підприємництва, що надасть змогу забезпечити існування малих підприємств на стадії створення та розвитку.

Фінансові ресурси кожного малого підприємства мають конкретну структуру, тобто співвідношення між власними, залученими і запозиченими коштами, що складається під впливом конкретних умов: організаційно-правової форми, виду діяльності, обсягу продукції або послуг, тощо. Забезпечення оптимального співвідношення в структурі джерел фінансових ресурсів є особливо важливим завданням управління в умовах дефіциту фінансових ресурсів. Подальші дослідження передбачають розробку методики оптимізації структури фінансових ресурсів суб'єктів малого підприємництва з урахуванням специфіки їх діяльності.

Література

1. [2] [2]Фінанси підприємств: Підручник /За ред. А.М. Поддєрьогіна. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К.: КНЕУ, 2000. – 356 с.
2. Гриньова В.М. Фінанси підприємств в схемах: Навчальний посібник. – Харків: Інжек, 2003. – 189 с.
3. Зятковський І.В. Фінанси підприємств: Навч. посіб. – 2-гі вид., перероб. і доп. – К.: Кондор, 2003. – 364 с.
4. Фінанси підприємств: Навч. посіб. / За ред. В.В. Буряковського. – Д.: Пороги, 1998. – 254 с.
5. Чорба П.М. Финансы потребительской кооперации. Учебник для вузов. – М.: Издательство РДЛ, 2004. – 296 с.
6. Слав'юк Р.А. Фінанси підприємств: Навчальний посібник. – К.: ЦНЛ, 2004. – 460 с.
7. Лапуста М.Г., Скамай Л.Г. Финансы фирмы: Учебное пособие. – М.: ИНФРА-М, 2002. – 264 с.
8. Коваленко А.Ю. Финансы в схемах и таблицах с комментариями: Учебное пособие.: М.: Эксмо, 2006. – 320 с.
9. Большаков С.В. Финансы предприятий: теория и практика. Учебник. – М.: Книжный мир, 2005. – 617 с.
10. Філімоненков О.С. Фінанси підприємств / Навч. посіб. - К.: МАУП, 2004. – 328 с.
11. Толковый словарь русского языка: в 4-х т. / Сост.: В.В. Виноградова, Г.О. Винокур, Б.А. Ларин и др. ; Под ред. Д.Н. Ушакова. - М.: 1994. - т. 4. - 1500 с.
12. Статистичний щорічник України за 2006 рік / За ред.. О.Г. Осауленка. – К.: Консультант, 2007. – 551 с.

Церфас Х.Ю., Сайгіна Т.Б.

ПОДАТКОВЕ ПЛАНУВАННЯ ЯК ШЛЯХ ДО ЗБІЛЬШЕННЯ ПРИБУТКОВОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Становлення і розвиток податкової системи України свідчать про її переважну роль у формуванні та розподілі фінансових ресурсів держави. Проте найбільш дієвий вплив система оподаткування має на функціонування і ділову активність підприємницьких структур. Але нестабільність умов господарювання у перехідний період, прагнення до поповнення бюджету, недотримання принципу економічної обґрунтованості податкових реформ призвели до надмірного податкового навантаження на виробників. Такі обставини обумовлюють необхідність управління податками не тільки на макро-, але й на мікроекономічному рівні.

Управління податками, як елемент управління фінансами підприємств, передбачає розробку рішень, спрямованих на формування фінансового потенціалу і підвищення його ефективності. Отже, головна мета управління податками полягає в оптимізації їх обсягу і структури, тобто в активному впливі на максимізацію чистого прибутку підприємства (збільшенні фінансових ресурсів) при заданих параметрах податкового середовища і ринкової кон'юнктури. Податки, разом із іншими обов'язковими платежами, із точки зору керівника підприємницької структури, входять у категорію витрат. Унаслідок зниження їх суми (за стабільного розміру прибутку) може підвищитися результативність діяльності підприємства. Водночас, твердження, що "чим менше податки, тим більший прибуток"[1,с.15], належне деяким авторам наукових досліджень, на наш погляд, не завжди правомірне. Адже може статися, що зменшення розміру сплати одних податків призведе до збільшення розміру сплати інших податків, а також до фінансових санкцій із боку контролюючих органів. Тому найефективнішим способом збільшення прибутковості є не механічне скорочення податків, а побудова ефективної системи управління підприємством і прийняття таких рішень, щоб оптимальною була вся структура бізнесу, шляхом використання, зокрема, податкового планування як одного із основних методів управління фінансовою діяльністю.

Податкове планування – це комплекс науково обґрунтованих і практично доцільних організаційно-економічних заходів платників податків, спрямованих на максимальне зменшення ризиків, пов'язаних із оподаткуванням господарської діяльності підприємств [2,с.78]. Податкове планування складається з наступних етапів : організаційно-підготовчого ; дослідницького ; розробки податкового плану ; заключного етапу.

Організаційно-підготовчий етап включає формування мети і завдань, визначення сфери обігу і виробництва, напрямів господарської діяльності підприємства ; врахування регіональних особливостей в оподаткуванні, а також

вибір одної з наявних організаційно-правових форм підприємницької діяльності.

Дослідницький етап полягає у виборі інструментів реалізації податкового планування. Основним інструментом, як правило, є облікова політика підприємств, оскільки вона базується на багатоваріантності обліку та методів оцінки господарських операцій і може таким чином здійснювати значний вплив на кінцевий фінансовий результат [3,с.38]. Наприклад, існує три методи оцінки запасів і розрахунків фактичної собівартості спрямованих у виробництво матеріальних ресурсів: середньої собівартості; собівартості перших за часом придбання (ФІФО); собівартості кожної одиниці. Метод ФІФО дає можливість продавати продукцію за ціною, нижчої від собівартості і збільшувати розмір прибутку за потреби фінансування розвитку підприємства.

На етапі розробки податкового плану здійснюється регулювання бази оподаткування, у тому числі виявлення можливостей її зменшення за рахунок прямих та непрямих податкових пільг, а на заключному – приведення бухгалтерського обліку і звітності у відповідність із чинними нормами.

На підставі податкового планування на підприємстві повинна бути розроблена податкова стратегія, яка дозволить узагальнити та систематизувати процес оптимізації сплати податків. Процес її формування здійснюється у кілька стадій:

1. Визначення загального періоду формування податкової стратегії;
2. Дослідження чинників зовнішнього податкового середовища і податкової політики держави;
3. Формування стратегічних цілей діяльності підприємства у сфері податкового планування. Головною метою такої діяльності є підвищення рівня добробуту власників підприємства і максимізація рентабельності виробництва за рахунок зниження податкових витрат;
4. Конкретизація цільових показників за термінами їх реалізації – забезпечується динамічність подання системи стратегічних нормативів податкового планування, а також їх внутрішня і зовнішня синхронізація;
5. Розробка податкової політики за окремими аспектами діяльності з планування податкових відрахувань;
6. Розробка системи організаційно-економічних та економіко-правових заходів із забезпечення реалізації податкової політики;
7. Оцінка ефективності розробленої податкової стратегії.

Тим не менш, практика сплати податків, зокрема, за першою подією неоднозначна у визначенні точки відліку. У законах про ПДВ і про оподаткування прибутку підприємств нічого не сказано про те, на якому рівні визначається перша подія: за підприємством в цілому, за кожним продавцем (покупцем), за кожною угодою з покупцем (продавцем), за кожним товаром (роботою, послугою). Отже, маємо чотири варіанти визначення рівня першої події, розрахунок за кожним з яких дає різний розмір валових витрат підприємства. Щоб запобігти непорозумінню з контролюючими органами, дехто з фахівців радить

зафіксувати в наказі про облікову політику підприємства варіант визначення рівня першої події в податковому обліку і не змінювати його протягом усієї господарської діяльності й чинності законів України про оподаткування прибутку і ПДВ. Однак, з нашої точки зору, це є недоцільним, адже в Законі України “Про податок на додану вартість” визначено, що об’єктом оподаткування ПДВ є саме операції платника податку. Ми бачимо, що ситуація дуже складна, і остаточне нарахування зобов’язань перед бюджетом як із податку на прибуток, так і з ПДВ відбувається за певного результату роботи підприємства загалом, а не окремих операцій. Це пояснюється тим, що платниками даних податків є потужні підприємства з великими товарно-грошовими оборотами.

З вищесказаного випливає такий висновок: сьогодні потрібно розробити механізми, котрі дадуть змогу зробити податкове планування інтегрованим процесом упорядкування фінансово-господарської діяльності підприємства відповідно до чинного податкового законодавства, стратегії розвитку підприємства і суспільства в цілому. Для цього необхідно вивчити сутність такого економічного явища, як податкове планування на українських підприємствах, а також проаналізувати його структуру, а саме:

1. структуру повноважень і відповідальності посадових осіб, які беруть участь у плануванні бази оподаткування ;
2. документи, що розробляються у процесі податкових відрахувань ;
3. заходи щодо оптимізації бази оподаткування ;
4. показники ефективності управлінських рішень у сфері оподаткування ;
5. порядок контролю за реалізацією прийнятих рішень ;
6. участь посадових осіб інших підприємств у формуванні бази оподаткування даного підприємства ;
7. залучення аудиторських фірм до процесу податкового планування.

Щодо податкової стратегії підприємства, рекомендується звернути увагу на її погодженість із загальною стратегією розвитку підприємства та змінами зовнішнього середовища; внутрішню збалансованість; вирогідність виконання; прийняття рівня ризиків, пов’язаних із її реалізацією.

Література

1. Кізіма А.Я. “Податкове планування у системі податкового менеджменту” // Фінанси України, № 2, 2003 р.
2. Єріс Л.М. Податкове планування як засіб збільшення фінансових ресурсів підприємств // Актуальні проблеми економіки. 2004. -№ 2.
3. Василькова Т.В. Удосконалення планування податкових платежів // Фінанси України. 2003 .-№6.

МОДЕЛЬ ОПТИМІЗАЦІЇ ДЖЕРЕЛ ФІНАНСУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВА

Сьогодні успішне фінансування підприємств значною мірою залежить від якості управління фінансовими потоками. І незалежно від масштабів та напрямків цих потоків керівництво підприємства має прийняти рішення, за рахунок яких коштів фінансуватиметься той чи інший проект. У більшості випадків власних вільних коштів виявляється недостатньо, тоді підприємство використовує позичковий капітал з різних джерел фінансування. У зв'язку з цим тема оптимізації джерел фінансування є надзвичайно актуальною.

Залучення позичкового капіталу для підприємства - один із способів розширення його діяльності. При цьому окремі види залучених коштів мають для підприємства різну вартість. Незважаючи на велику кількість видів заборгованості, загальним підходом до визначення вартості залученого капіталу може бути такий: ціна залученого капіталу визначається відношенням витрат, пов'язаних із залученням фінансових ресурсів, до самої величини капіталу, що залучається.

Якщо обсяг залучених коштів розглядати тільки як фінансові борги (кредити, позики), класична формула ціни залученого капіталу має вид:

Ц_{зк} = Відсотки за користування / Середня величина кредитів та позик

Інший варіант визначення величини позичкового капіталу рекомендують Ю.Брігхем і Л.Гапенскі. Згідно з їхнім підходом знаменник формули включає: частину короткострокових кредитів та позик, що є постійним джерелом фінансування, і довгострокову заборгованість [1, с. 322-323].

Загалом оцінка різних варіантів фінансування має такі яскраво виражені хиби:

- здебільшого береться до уваги одна група витрат - плата безпосередньо за використання позичкових коштів;
- при виборі способу фінансування не враховується часові графіки залучення коштів, платежів за їхнє використання й повернення боргу;
- у самій процедурі вибору раціонального варіанта не використовують методи оптимізації вартості фінансування.

Ціна фінансування не є показником унітарним. Він містить у собі такі елементи, як:

- 1) плата безпосередньо за використання коштів(f). Це процентні платежі за банківськими кредитами, векселями, облігаціями, дивіденди за акціями тощо;
- 2) додаткові витрати, пов'язані із залученням фінансування, розмір яких залежить від суми коштів, що залучаються (у). Вони можуть включати витрати на страхування застави (у разі, коли вона передбачена), комісію банку, витрати на емісію і поширення цінних паперів та інше;

3) додаткові витрати, пов'язані із залученням фінансування, розмір яких не залежить від суми коштів, що залучаються (λ), - це витрати на нотаріальне оформлення договору фінансування, придбання або виготовлення бланків цінних паперів та інші витрати, пов'язані з оплатою супутніх послуг.

Щодо потреби врахування фактору часу, хотілося б зауважити, що на практиці усі витрати, пов'язані з фінансуванням, здійснюються здебільшого не одноразово, а частинами упродовж певного часу. Надходження коштів із зовнішніх джерел також дуже часто розтягнуто в часі і залежить, з одного боку, від потреби в них, а з іншого – від можливості надання їх кредитором.

Перераховані недоліки дають підстави припускати, що традиційні підходи до оптимізації фінансування не є досить коректними. Тому Довбня С.Б. пропонує модель, в основі якої лежить критерій оптимальності FEI (financing efficiency index) – показник ефективності фінансування:

$$FEI = \frac{\sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^m x_{ij} * d_j}{\sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^m (f(x_i)_j * d_j + y(x_j)_j * d_j + \lambda_{ij} * d_j + x'_{ij} * d_j)} \rightarrow \max$$

$$\sum_{i=1}^n x_{ij} = FR_j$$

$$\sum_{j=0}^m x_{ij} \leq FV_i,$$

де x_{ij} - обсяг фінансування, що залучається з i -ого джерела в j -ий період часу, грош.од.;

$f(x_i)_j$ – сума прямих виплат за використання коштів, що залучаються з i -ого джерела, в j -ий період часу, грош.од.;

$y(x_i)_j$ – сума інших виплат, пов'язаних із залученням з i -ого джерела, в j -ий період часу, розмір яких залежить від суми коштів, що залучаються, грош.од.;

λ_{ij} - сума інших виплат, пов'язаних із залученням з i -ого джерела, в j -ий період часу, розмір яких не залежить від суми коштів, що залучаються, грош.од.;

x'_{ij} – сума повернення позичкових коштів, що залучені з i -ого джерела, в j -ий період часу, грош.од.;

d_j – коефіцієнт дисконтування для в j -ого періоду часу;

FR_j – потреба у фінансових ресурсах в в j -ий період часу, грош.од.;

FV_i – можливий обсяг залучення фінансових ресурсів з i -ого джерела, грош.од.

Для демонстрації можливості й економічної доцільності практичного застосування запропонованої моделі розглянемо умовний приклад.

У підприємства «Будмакс» з'явилась можливість придбати нове обладнання вартістю 250000 грош.од. Але, оскільки підприємство не має у своєму

розпорядженні достатньої суми власних коштів для придбання обладнання, його керівництво розглядає два варіанта залучення коштів.

Перший варіант: випуск облігацій на загальну суму 250000 грош.од. зі строком погашення 4 роки та купонною ставкою 18% річних; витрати на емісію та рекламу – 8000 грош.од.

Другий варіант: банківський кредит, який підприємство може залучити в розмірі 250000 грош.од. під 21% річних на 5 років; комісія банку – 1,5% від суми кредитування, нотаріальні послуги – 1500 грош.од.

Треба порівняти ефективність фінансування для двох схем залучення коштів підприємством «Будмакс».

У таблиці 1 представлено розрахунок й оцінку двох різних варіантів фінансування на підставі запропонованої моделі.

Таблиця 1 - Порівняльний аналіз варіантів фінансування

		1 рік	2 рік	3 рік	4 рік	5 рік	Усього, гр.од.	FEI
К-т дисконтування (12%)	1,0000	0,8929	0,7972	0,7118	0,6355	0,5674		
Випуск облігацій								
Обсяг фінансування, гр.од.	250000							
Витрати на емісію і рекламу, гр.од.	8000							
Виплати за облігаці- ями, гр.од.		45000	45000	45000	45000			
Сума погашення, гр.од.					250000			
Дисконтова на сума обсягу фінансування, гр.од.	258000						258000	
Дисконтована сума виплат, гр.од.		40180,5	35874	32031	187472,5		295558	0,873
Банківський кредит								
Обсяг фінансування, гр.од.	250000							
Комісія банку та но- таріальні послуги гр.од.	5250							
Виплата відсотків, гр.од.		52500	52500	52500	52500	52500		
Повернення кредиту, гр.од.						250000		
Дисконтована сума обсягу фінансування, гр.од.	255250						255250	
Дисконтована сума виплат відсотків і погашень кредиту, гр.од.		46877,3	41853	37369,5	33363,8	144828,85	304292,5	0,839

Порівняння значень показника FEI дає можливість зробити висновок: випуск облігацій підприємством «Будмакс» є більш ефективним варіантом фінансування, тому що $FEI(1) > FEI(2)$ ($0,873 > 0,839$).

Отже, практичне застосування запропонованої моделі дає змогу вибрати оптимальне для кожної ситуації поєднання джерел фінансування і має наступні переваги:

- дає змогу здійснювати комплексну оптимізацію фінансування;
- відображає чистий фінансовий результат залучення ресурсів;
- враховує графік руху фінансових потоків і зміну вартості коштів у часі;
- найповніше враховує всі витрати, пов'язані із залученням і використанням фінансування;
- дає можливість аналізувати і порівнювати різні варіанти фінансування, структуру вартості кожного варіанта, окремі елементи вартості кожного джерела та ін.

Література

1. Ефимова О.В. Финансовый анализ – М: Изд-во «Бухгалтерский учет».-2002.

Щербініна А.В., Ляшок Н.Ю.

ДЖЕРЕЛА ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Вивчення світового досвіду економічного розвитку дозволяє стверджувати, що забезпечення економічного росту у довгостроковій перспективі вимагає здійснення інноваційної діяльності та відповідного фінансового забезпечення, яке дієво впливає на ступінь активності цієї діяльності та сприяє впровадженню її результатів в практику.

Проблема фінансового забезпечення інноваційної діяльності не є новою для економічної науки. Її розв'язанню присвячена чимала кількість робіт зарубіжних та вітчизняних вчених-економістів: О.Амоши, Ю.Бажала, І.Балабанова, Г.Возняк, С.Науменко, А.Савчука, М.Туган-Барановського, Л.Федулової, Р.Фатхудінова, Й.Шумпетера, О.Яфінович та ін.

Мета роботи – узагальнити погляди сучасних вчених-економістів щодо класифікації джерел фінансових ресурсів, які використовують для здійснення інноваційної діяльності.

Фінансове забезпечення інноваційної діяльності можна визначити як комплекс методів та важелів впливу на інноваційну діяльність, до складу якого входять методи та форми фінансування, джерела надходження коштів, моніторинг і контроль за фінансуванням інноваційної діяльності. Вищенаведені складові відображають головні аспекти організації процесу фінансування інноваційної діяльності на промислових підприємствах, які необхідно враховувати при здійсненні даного виду діяльності.

Традиційним є поділ джерел фінансового забезпечення інвестиційної та інноваційної діяльності за відношенням власності (власні, позикові та залучені), видами власності (державні інвестиційні ресурси, інвестиційні ресурси господарюючих суб'єктів, фізичних осіб та їх об'єднань, інвестиційні ресурси іноземних інвесторів, спільні), строковістю (довгострокові, середньострокові, короткострокові) [1, с. 396].

В роботах Возняк Г.В. [2, с. 177] запропоновано класифікацію джерел фінансування інноваційної діяльності за стадіями інноваційного процесу. При цьому встановлено, що власні кошти підприємств, які включають статутний, резервний та амортизаційний фонди, нерозподілений прибуток, доходи майбутніх періодів направляються до інвестиційного процесу на стадіях дослідно-конструкторських та експериментальних робіт, комерціалізації та дифузії інновацій. До проведення прикладних науково-дослідних робіт, від результатів та швидкості яких залежить ефективність та своєчасність всіх наступних стадій інноваційного процесу, здійснюється переважно за рахунок бюджетних коштів.

О. Яфінович вважає за необхідне виділяти в класифікації джерел фінансування інноваційної діяльності фінансове забезпечення науки і освіти, а також виробництва та продажу інноваційних продуктів [3, с. 52]. В цьому також закладений поділ джерел фінансування інноваційного процесу за його стадіями.

Проведений за даними Держкомстату України [4, с.336] аналіз структури обсягу фінансування наукових та науково-технічних робіт за джерелами у 2000 – 2005 роках (табл. 1) свідчить про відсутність значних зрушень у фінансуванні інноваційних програм за рахунок власних коштів господарюючих суб'єктів.

Таблиця 1 - Структура обсягу фінансування наукових та науково-технічних робіт за джерелами фінансування в Україні у 2000–2005 рр., (%)

Джерела фінансування	Період					
	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Кошти держбюджету	30,03	29,86	28,08	29,76	34,09	33,16
Власні кошти	3,00	8,78	5,62	6,35	6,49	6,56
Кошти вітчизняних замовників	38,40	32,94	35,75	36,73	34,69	32,56
Кошти іноземних замовників	23,32	23,17	26,16	24,33	21,37	24,38
Інші джерела	5,26	5,25	4,40	2,82	3,36	3,34
Всього	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

В результаті розглянутих підходів до визначення джерел фінансування окремих стадій інноваційного процесу постає питання щодо можливості та своєчасності реалізації інноваційного потенціалу України, з огляду на недостатність бюджетних коштів для повного фінансування фундаментальних досліджень.

Література

1. Економіка і організація інноваційної діяльності: Підручник / О.І. Волков, М.П. Денисенко, А.П. Гречан та ін.; Під. ред. проф. О.І. Волкова, проф. М.П. Денисенка. – К.: ВД „Професіонал”, 2004. – 960 с.
2. Возняк Г.В. Механізм фінансового забезпечення інноваційного розвитку в країнах з перехідною економікою // Науковий вісник: Збірник науково-технічних праць. – Львів: УкрДЛТУ. – 2004, Вип.14.4. – с.176-183.
3. Яфінович О.Б., Рожко О.Д. Фінансово-кредитні важелі інноваційного розвитку України // Формування ринкових відносин в Україні: Зб. наук. праць / Науково-дослідний економ. ін-т. – Київ, 2005. – Вип. 10(53). – с.50-54.
4. Статистичний щорічник України за 2005 рік / За ред. О.Г. Осауленка. – К.: Видавництво „Консультант”, 2006. – 576 с.

9. БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК, АНАЛІЗ І АУДИТ ЯК СКЛАДОВІ ЕФЕКТИВНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ

Жовтопуп М.М.

ФІНАНСОВІ РЕЗУЛЬТАТИ, ЯК СКЛАДОВА ЧАСТИНА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Після переходу України до ринкової економіки підприємства ще не зовсім адаптувалися до нових умов господарювання, внаслідок чого, багато великих промислових підприємств України або зупинилися або працюють «одержуючи» збитки, оскільки весь отриманий дохід йде на покриття витрат, пов'язаних з діяльністю підприємства.

Таким чином, важливою задачею на сьогоднішній день для них є визначення впливу об'єктивних і суб'єктивних факторів на обсяг реалізації і фінансові результати, визначення резервів збільшення суми прибутку і розробки заходів щодо використання виявлених резервів, адже прибуток є головною рушійною силою економіки, бо він забезпечує інтереси не тільки окремих підприємств, їх власників і персоналу, але і інтереси країни в цілому.

Дану тему досліджували такі автори, як Бланк І.О., Бутинець Ф.Ф., Друрі К., Лишиленко О.В., Сопко В.В., Ткаченко Н.М.

Поняття фінансових результатів діяльності трактується в П(С)БО 3 «Звіт про фінансові результати». Під фінансовим результатом розуміється прибуток (збиток) від конкретного виду діяльності (виробничої, торговельної, а також надання послуг), який визначається як алгебраїчна сума валового прибутку (збитку), інших операційних доходів, адміністративних витрат та витрат на збут відповідного виду діяльності та інших операційних витрат [1, с. 294].

Фінансовий результат діяльності підприємства складається з фінансових результатів від основної діяльності, іншої звичайної діяльності та надзвичайних подій і фінансових операцій.

До основної діяльності підприємства відносять операції, пов'язані з виробництвом або реалізацією продукції (товарів, послуг), що є визначальною метою створення підприємства та забезпечують основну частку його доходу (придбання сировини і матеріалів, виготовлення продукції та її реалізації, тощо).

Під звичайною діяльністю розуміють будь-яку діяльність підприємства, а також операції, які її забезпечують або виникають внаслідок здійснення такої діяльності (розрахунки з постачальниками та замовниками, працівниками, податковими органами, банківськими установами, тощо).

До надзвичайної діяльності підприємства відносять операції, які не відбуваються часто або постійно і відрізняються від звичайних операцій (стихійне лихо, пожежа, техногенні аварії, тощо) [3, с. 524-526].

Для обліку фінансових результатів призначено рахунки класу 7 «Доходи і результати діяльності». Зіставлення дебетового і кредитового оборотів по рахунку № 79 «Фінансові результати» за звітний період відображає кінцевий результат – чистий прибуток [1, с. 294-295]. По кредиту рахунка № 79 «Фінансові результати» відображаються суми в порядку закриття рахунків обліку доходів, а по дебету – суми в порядку закриття рахунків обліку витрат, а також належна сума нарахованого податку на прибуток. Сальдо рахунка при його закритті списується на рахунок № 44 «Нерозподілені прибутки (непокриті збитки)» [3, с. 543].

Для ефективної роботи у процесі своєї діяльності кожне підприємство повинно вибрати відповідний принцип, за допомогою якого воно зможе виявити фінансовий результат.

Розглянемо основні принципи виявлення фінансового результату.

Принцип облікового періоду. Відповідно до нього, допускається, що тривалість роботи господарського підприємства не обмежена в часі. Однак, керівництву й іншим зацікавленим сторонам періодично потрібно знати, як ідуть справи підприємства.

Ця необхідність приводить до принципу облікового періоду: бухгалтерський облік вимірює діяльність за конкретний проміжок часу, названий обліковим періодом. Обліковим періодом є фінансовий рік.

Принцип обережності в оцінці (бухгалтерського консерватизму). Ця концепція обґрунтовує період визнання доходу при проведенні облікових операцій і формуванні фінансової звітності.

На думку англійця Ф.Вуда, принцип означає, що бухгалтер, як правило, вибере таку величину, що скоріше занижує прибуток, чим приводить до її збільшення. Американські вчені вважають, що для збільшення доходів необхідні більше вагомі докази, чим для визнання видатків. Іншими словами, дохід визнається тільки тоді, коли на те є обґрунтована впевненість, а видаток – як тільки виникає обґрунтована можливість.

Якщо додержуватися бухгалтерської логіки, заснованої на обережності в оцінці, не слід визнавати дохід при наявності можливості цього не робити. Визнаний дохід, як мінімум, припускає сплату податку на додану вартість і на прибуток. У випадку відсутності підтвердження доходу надходженням коштів (перетворення заборгованості покупців у сумнівні борги) продавець змушений перерахувати суму доходу і повернути з бюджету помилково сплачену суму податків.

Бухгалтер використовує принцип обережності в оцінці тільки для ідентифікації моменту визнання доходу. Однак застосування цього методу для визначення моменту визнання видатку, яке може призвести б до небажаних наслідків.

Принцип реалізації. Обумовлює суму доходу від продажу, що повинна бути визнана. Відповідно до методу нарахування доходів з моменту переходу права власності на товари, продукцію й зроблені послуги, доходи вважаються

отриманими в той звітний період, коли факт переходу власності мав місце (незалежно від того, надійшли за них гроші чи ні). Реалізацією вважається приплив грошей або вимог на них (тобто рахунків до одержання) у результаті продажу товарів або надання послуг. Доходи враховуються в сумі, одержання якої є цілком певною подією. Допускається, що сума визнаного доходу виявиться меншою від продажної ціни реалізованих товарів і послуг, наприклад у наступних випадках: зменшення суми доходів від реалізації на величину безнадійних боргів; реалізація в кредит з відстрочкою строку платежу зі знижкою за дострокову оплату, тощо.

У першому випадку принцип припускає створення резервів по недовірливих боргах на суму дебіторської заборгованості, що утворилася за рахунок визнання доходу з моменту переходу права власності на продукцію, товари й послуги від продавця (виробника) до покупця (користувача), строк позовної давності якої минув.

Другий випадок - реалізація за допомогою кредиту з відстрочкою строку платежу з наданням покупцеві знижки за дострокову оплату.

Коли товари продаються в кредит, обидві сторони повинні мати чітке подання про суму й строки платежу.

Принцип відповідності (пов'язання доходів і видатків). Застосування цього принципу дозволяє ідентифікувати видатки періоду як собівартість отримання доходів, а також припускає чітке розмежування витрат по етапам життєвого циклу виробленого продукту.

Відповідно до принципу обережності в оцінці (бухгалтерського консерватизму) при складанні бухгалтерської звітності, бухгалтеру досить для визнання видатків обґрунтованої можливості, тобто він готовий включити у видатки періоду всі витрати, які мало підприємство, якщо на це є методичний дозвіл і відповідний виправдувальний первинний документ.

Даний принцип — концепція, сутність якої полягає у тому, що видатки повинні бути віднесені до звітного періоду виникнення витрат (а не виплати грошей), пов'язаних з одержанням доходів, які, у свою чергу, повинні бути віднесені до звітного періоду продажу товарів і надання послуг (а не одержання грошей).

Метод нарахувань в обліку доходів і видатків. Принцип відповідності погоджує в одному звітному періоді отримані доходи, які забезпечують їхні видатки. Практична реалізація зазначеної концепції ґрунтується на спеціальному методі нарахувань в обліку доходів і видатків, що дозволяє "відбити фінансові наслідки для підприємства виникаючих фактів господарського життя в ті періоди, коли ці факти мали місце, а не тоді, коли це підприємство одержує або виплачує борги".

Підводячи підсумки, хотілося б відзначити, що знаючи тільки всі тонкості свого підприємства можна вибрати саме той принцип, який допоможе виявити найбільш точний фінансовий результат

Підстави для вибору різні, когось приваблює простота використання, а хтось думає і про ефективність вибраного принципу для успішного його застосування у майбутньому [2, с. 131-140].

ЛІТЕРАТУРА

1. Бутинець Ф.Ф., Чижевські Л.В., Герасимчук Н.В. Бухгалтерський управлінський облік.- Житомир: ЖІТІ, 2000.- 448 с.
2. Кутер М.И. Бухгалтерский учет: Основы теории.- М.: „Экспертное бюро-М”, 1997.- 496 с.
3. Ткаченко Н.М. Бухгалтерський фінансовий на підприємствах України.- К.: А.С.К., 2000.- 784 с.
4. Национальные стандарты бухгалтерского учета: нормативная база.- Х.: Фактор. 2001.- 136 с.

Крючкова Е.Ю.

БУХГАЛТЕРСКИЙ УЧЕТ, АНАЛИЗ И АУДИТ КАК СОСТАВНЫЕ ЭФФЕКТИВНОГО ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ

Для решения проблем повышения эффективности деятельности всех участков производства большое значение имеет рациональная организация бухгалтерского учета и анализа хозяйственной деятельности. Главная задача современной рациональной организации системы учета, контроля и анализа заключается в подготовке данных, необходимых для принятия решений по управлению производством.

Предприятиям для того, чтобы выжить в нынешних условиях, необходимо внедрять современные технологии управления бизнесом. Наличие и успешное применение таких технологий – сильнейшее преимущество, позволяющее предприятию обогнать своих конкурентов.

Сегодняшние покупатели хотят получать товары и услуги более высокого качества, более того, получать одновременно и дополнительные (сопутствующие) услуги, удобства и гарантии, неся при этом минимальные затраты. Сотрудники хотят иметь не просто работу, а интересную творческую работу, и достойную оплату собственного труда, а также иметь социальный пакет льгот. Инвесторы хотят видеть отдачу от своих инвестиций, партнеры хотят, чтобы предприятия учитывали их выгоду. Поэтому руководителям необходимо решать, каковы требования инвесторов, покупателей, сотрудников, поставщиков и уметь определять насколько он (предприятие, руководителем которого он является) сможет выполнить эти требования, обеспечивая при этом не только функционирование, но и развитие бизнеса.

Чтобы справиться с этими задачами, руководителю нужно уметь считать, что дает компании каждый сегмент деятельности, отдельный контрагент, отдельный вид продукции (товар), чтобы сосредоточить усилия на наиболее выгодных видах деятельности, контрагентах, рынках сбыта. Без внедрения на предприятии финансового планирования, учета и контроля доходов и расходов,

получаемых от деятельности предприятия и без управленческого учета это сделать невозможно.

Нужно постоянно отслеживать множество различных параметров, составляя приоритеты: сегодня нужно приступить к созданию нового продукта, завтра воодушевить персонал и достойно противостоять конкурентам, а послезавтра – учесть новые пожелания клиентов (покупателей).

И опять на помощь руководителю приходят анализ, финансовое планирование, учет, контроль и управленческий учет, которые являются сверхмощным ресурсом для принятия и поддержания решений.

В связи с этим, современные технологии управления бизнесом становятся для многих предприятия предметом первой необходимости. Освоение этих технологий позволит им в ближайшем будущем сохранить самостоятельность и успешно развиваться, в отличие от тех, которые управляют своей деятельностью, используя только традиционную учетную службу.

На современном этапе экономического развития традиционный бухгалтерский учет уже давно не отвечает требованиям менеджмента.

Цель сегодняшней службы бухгалтерского учета и анализа – обеспечение оперативной и объективной информацией, необходимой для принятия управленческих решений. Учет и анализ должны не просто фиксировать данные, а исходить из стратегических целей предприятия.

Как правило, методологическую основу отечественного бухгалтерского учета составляет объемный набор инструкций министерств и ведомств, предписывающих, как и что делать в конкретных ситуациях. Однако, официальная методология учета все заметнее отстает от практики. Сегодня бухгалтерам все чаще приходится сталкиваться с непредусмотренными ситуациями и отсутствием соответствующих инструкций. Переосмысливание роли бухгалтера в обществе требует создания новых методологических основ.

В соответствии с современными требованиями, бухгалтер – организатор учета должен быть также и аналитиком. Сегодня возникло новое направление деятельности работников учета, которое требует дополнительных знаний по калькулированию, анализу, прогнозированию, использованию экономико-математических методов в учете и управлении. Бухгалтер становится полноправным членом управленческой команды.

Для принятия стратегических решений, особое значение приобретает достоверность информации, которая в полном объеме отражает действительное финансовое состояние разных сегментов деятельности предприятия. В связи с этим возрастает роль финансового анализа, который является одной из важных систем поддержки эффективности финансового управления.

Использование информации, полученной в результате анализа, дает возможность своевременно выявлять и устранять недостатки в финансовой деятельности и находить резервы для повышения стоимости предприятия.

Введение национальных стандартов бухгалтерского учета, повышение роли финансового анализа при проведении аудита финансовой отчетности в

значительной степени меняет подходы к методологическому обеспечению финансового анализа.

Традиционно сущность финансового анализа заключалась в оценке и прогнозировании финансового состояния предприятия на основе данных финансовой отчетности и учета.

В условиях рыночной экономики финансовый анализ является одним из главных инструментов финансового управления предприятием. В его основе лежит анализ и оценка эффективности управления финансовыми ресурсами хозяйствующих субъектов.

Для того, чтобы предприятие имело возможность выжить в условиях жесткой конкурентной борьбы и быть прибыльным, руководству необходимо владеть методикой финансового анализа, иметь определенную информационную базу для его проведения и квалифицированных аналитиков для реализации этой методики на практике.

Поскольку в основном финансовый анализ базируется на общедоступной (публичной) информации о финансово-хозяйственной деятельности предприятия, он может выполняться как управленческим персоналом предприятия, так и любым внешним аналитиком, владеющим методикой анализа.

Независимую финансовую экспертизу и анализ публичной финансовой отчетности предприятий зачастую проводят аудиторы. Хотя основной обязанностью аудиторов является оценка финансовой отчетности предприятия, в ходе аудиторской проверки финансовой отчетности, аудитор вникает в систему внутреннего контроля и методы управления и, по результатам своей проверки выдают для руководства отчеты, в которых указывают слабые стороны этих систем и методов. В последнее время аудиторы дополнительно дают качественную оценку деятельности организаций, экономичности и результативности их работы. Решением АПУ от 27.09.2007 г № 182/5 утвержден Перечень услуг, которые могут предоставлять аудиторы (аудиторские фирмы). Это, в том числе, и

- оценка (проверка) эффективности (соответствия) использования производственных мощностей;
- оценка (проверка) эффективности (соответствия) функционирования системы управления;
- осуществление на заказ расчетов (экономический, финансовый, стратегический и другие виды анализа) для оценки состояния и результатов хозяйственной деятельности;
- оценка (тестирование) надежности системы бухгалтерского учета;
- проверка прогнозной финансовой информации;
- избрание учетной политики;
- установление и соблюдение методологии бухгалтерского учета;
- организация бухгалтерского учета.

Все вышесказанное сводится к тому, что современный бухгалтерский учет, анализ, аудит призваны улучшать качество экономических решений, при-

нимаемых пользователями, в том числе и управленческим персоналом. Если данные учета не соответствуют этой цели, они не имеют реальной ценности. То есть, современный бухгалтерский учет, анализ, аудит являются составляющими элементами эффективного функционирования предприятий.

Рацебарська І.М.

МОЖЛИВІ НАПРЯМКИ РЕФОРМУВАННЯ СПРОЩЕНОЇ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ

Підтримка становлення та розвитку малого і середнього бізнесу в Україні є одним з визначальних пріоритетів державної політики з перших років економічних реформ. Вагома роль малих і середніх підприємств у забезпеченні конкурентного середовища, гнучкості національної економіки, зайнятості та доходів населення здобула широке визнання на всіх рівнях та знайшла свій вияв у здійсненні спеціальних заходів державної політики щодо підтримки розвитку малого бізнесу в Україні.

Розроблений і впроваджений в 1998 році Указом президента єдиний податок містить досить багато суперечливих положень і в такому вигляді існувати не може. Зокрема, це стосується і ставок, і граничного обсягу виручки для переходу на спрощену систему, і переліку податків і зборів, замість яких сплачується єдиний податок. Настрої щодо реформування спрощеної системи вже інтуїтивно відчуються суспільством.

Втім, цій системі ніщо не загрожує – поки що – оскільки відповідно до пункту 4 розділу XV "Перехідні положення" Конституції України, Указ президента про спрощену систему оподаткування діятиме до прийняття Верховною радою закону, що буде регулювати оподаткування малого бізнесу.

1. Спрощена система оподаткування об'єднує дві абсолютно різні системи оподаткування, а саме, оподаткування за фіксованою ставкою податку та сплата фіксованого розміру податку не залежно від результатів діяльності. Якщо перша система ще має право на існування через те, що розмір податку все ж таки прив'язаний до економічної діяльності суб'єктів господарювання, то друга система може застосовуватись лише для невеликого кола дрібних бізнесменів.

2. Фіксований розмір податку не переглядався з 1998 року, в той час як за період з 1998 року кумулятивний індекс інфляції склав 231,1%. Таким чином, існують економічні підстави для збільшення розміру фіксованого розміру податку (чи принаймні його верхньої межі) у 2,5-3 рази, тобто до 500-600 грн. Водночас, такий підхід не знімає проблеми перегляду цього розміру у майбутньому.

3. Граничний обсяг операцій для реєстрації платником єдиного податку перевищують граничний обсяг операцій для обов'язкової реєстрації платником ПДВ. Зокрема, для можливості переходу на спрощену систему обсяг виручки

суб'єкта господарювання – фізичної особи не має перевищувати 500 тис. грн., а юридичної особи – 1 млн. грн., в той час як для обов'язкової реєстрації платником ПДВ обсяг оподатковуваних операцій має бути більшим за 300 тис. грн. (підпункт 2.3.1 пункту 2.3. статті 2 Закону України від 3 квітня 1997 року №168 «Про податок на додану вартість»). Через таку розбіжність на практиці можуть виникати ситуації, коли платник єдиного податку зобов'язаний реєструватися платником податку на додану вартість незважаючи на можливість лишатися на спрощеній системі оподаткування. Такий суб'єкт господарювання буде сплачувати і єдиний податок, і ПДВ. З огляду на складність обліку податку на додану вартість це може виявитись неприйнятним для багатьох дрібних підприємств і підприємців і стати причиною наростання тінізації.

4. Ситуація із моментом виникнення необхідності реєструватися платником ПДВ для малого підприємства ускладнюється ще й тим, що при реєстрації платником єдиного податку за основу береться період у один календарний рік (тобто з 1 січня до 31 грудня), тоді як для визначення моменту виникнення зобов'язання реєструватися платником ПДВ враховуються 12 календарних місяців (тобто це може бути з 1 квітня до 31 березня, з 1 жовтня до 30 вересня і т.ін.). Така «часова» розбіжність може створити додаткові проблеми для сезонних підприємств у вигляді неочікуваного і незапланованого зобов'язання зареєструватися платником ПДВ.

5. Існуюча система спрощеного оподаткування та звітності відкриває широке поле для мінімізації податкових зобов'язань. Сюди слід віднести:

- нарахування зарплат – втрати місцевих бюджетів в частині податку з доходів фізичних осіб;
- надання фіктивних послуг в межах граничного обсягу – втрати податку на прибуток, ПДВ;
- використання спрощеної системи при проведенні надприбуткових видів діяльності)

6. Згідно чинного законодавства, надходження єдиного податку не враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів. Поясненням цьому може бути те, що єдиний податок сплачується замість низки загальнодержавних податків, які зараховуються до державного бюджету – податок на додану вартість, податок на прибуток підприємств тощо. Водночас, низка податків і зборів, обов'язок щодо сплати яких не виникає на спрощеній системі оподаткування належить до власних надходжень місцевих бюджетів, тобто доходів «другого» кошику, як-от плата за землю, місцеві податки. При чому, втрати місцевих бюджетів внаслідок цього не компенсуються.

7. Деякі положення Указу Президента «Про спрощену систему оподаткування» дозволяють різні тлумачення, що призводить до проблем з контролюючими органами. Зокрема, така ситуація виникла з виключенням комунальних підприємств з кола осіб, які можуть переходити на спрощену систему оподаткування. Так, згідно роз'яснення ДПА у випадку, якщо засновники (органи державної влади та органи місцевого самоврядування) державних та комуна-

льних підприємства не є суб'єктами малого підприємництва і їх частка в цих підприємствах перевищує 25 відсотків, то дія Указу Президента України від 3 липня 1998 року N 727/98 «Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва», на зазначені підприємства не поширюється.

Варіанти реформування спрощеної системи оподаткування та звітності

I. Відмінити спрощену систему оподаткування та звітності як таку, що створює нерівні умови оподаткування для різних суб'єктів господарської діяльності, а також умови для ухилення від оподаткування.

До переваг даної пропозиції слід віднести створення рівних умов господарювання для всіх суб'єктів господарської діяльності й повне усунення всіх ризиків пов'язаних з функціонуванням спрощеної системи оподаткування та обліку, зокрема, ризики ухилення від оподаткування.

Недоліком реалізації даної пропозиції є ризик переходу в тінь значної частини малого та середнього бізнесу. Крім того, можна очікувати значний супротив реалізації даної пропозиції як з боку представників малого бізнесу (їх об'єднань), так і з боку частини депутатського корпусу.

II. Встановити «прогресивну» шкалу ставок оподаткування для різних обсягів виручки платника єдиного податку.

Застосування «прогресивної» шкали оподаткування притаманне оподаткуванню доходів фізичних осіб – береться до уваги те, що деякі особи через об'єктивні причини (старість, хвороба, каліцтво тощо) не в змозі «конкурувати» з іншими. При оподаткуванні суб'єктів господарювання, вважається що всі вони з самого початку знаходяться в рівних умовах і питання забезпечення соціальної справедливості між ними не стоїть. Тому при оподаткуванні доходів СПД, як правило, застосовується єдина ставка. Відносна фіскальна справедливість пропозиції переважається міркуваннями більш простої схеми оподаткування, при якій застосовується одна єдина ставка. При чому, в останньому випадку фіскальна справедливість забезпечується, оскільки особа з вищим рівнем доходів в даному випадку сплатить більшу суму податкового зобов'язання.

До недоліків даної системи слід віднести також необхідність застосування досить складної системи контролю за правильністю нарахування податкових зобов'язань, що означає посилення адміністративного тиску на платників податку.

III. Внести зміни до певних елементів діючої системи спрощеного оподаткування: види діяльності, на яких дозволяється застосовувати спрощені методи оподаткування та обліку, перелік податків, замість яких сплачується єдиний податок, ставки, граничний обсяг виручки, який дозволяє застосовувати спрощену систему тощо. Цей підхід дозволяє як зберегти позитивний досвід функціонування спрощеної система, а також усунути виявлені недоліки і закрити законодавчі «дірки», які використовуються для мінімізації податкових зобов'язань.

Серед напрямів реформування спрощеної системи оподаткування та обліку можна визначити такі:

- 1) Застосування спрощених схем справляння окремих податків (ПДВ, податок на прибуток) для певних галузей.
- 2) Законодавчо визначити перелік видів діяльності, щодо яких юридичним та фізичним особам дозволено застосовувати спрощену систему оподаткування.

Прикладом такого обмеження можуть бути інші системи спрощеного оподаткування, передбачені українським законодавством – фіксований сільськогосподарський податок та фіксований податок з доходів фізичних осіб. Перевагою такого підходу є обмеженість можливостей його використання у схемах мінімізації податкових зобов'язань. Недоліком – те, що значна кількість малого бізнесу лишається поза межами спрощеної системи оподаткування.

Недоліком даної пропозиції є те, що виключний перелік видів діяльності важко визначити

- 3) Вивести з переліку податків і зборів, замість яких сплачується єдиний податок, плату за землю та місцеві податки.
- 4) Іншою пропозицією може бути: передбачити, що єдиний податок сплачується замість податку на додану вартість та податку на прибуток підприємств. Всі інші податки, збори та обов'язкові платежі сплачуються на загальних підставах.

Недоліком даної пропозиції є ускладнення обліку та збільшення податкового навантаження на суб'єктів малого бізнесу. Крім того, дана пропозиція придатна лише для юридичних осіб.

- 5) Передбачити різні ставки єдиного податку для суб'єктів підприємницької діяльності в залежності від виду діяльності.

Серед напрямів реформування спрощеної системи оподаткування та обліку щодо фізичних осіб можна визначити такі:

- 1) Перелік видів діяльності, при здійсненні яких фізичним особам дозволяється сплачувати єдиний податок за фіксованою сумою, має бути суттєво обмежено.

Згідно чинного законодавства фізичні особи сплачують фіксований розмір єдиного податку, що дозволяє ухилятися від оподаткування, мінімізувати податкові зобов'язання та переводити в готівку значні суми шляхом використання надавачів послуг – єдиноплатників. Для унеможливлення цього пропонується визначити ті види діяльності, контроль за застосуванням спрощеної системи при здійсненні яких є достатньо простим та ефективним.

- 2) Передбачити індексацію верхньої межі розміру єдиного податку для фізичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності у випадках, коли кумулятивний індекс інфляції перевищує 10%.

Фіксований розмір єдиного податку не переглядався з 1998 року, а за період з 1998 року кумулятивний індекс інфляції склав 231,1%. Таким чином,

існують економічні підстави для збільшення розміру фіксованого розміру податку (чи принаймні його верхньої межі) у 2,5-3 рази, тобто до 500-600 грн. Формула індексації верхньої межі розміру фіксованого єдиного податку (для фізичних осіб) може бути такою: $k_i = (k_1 * k_2 * \dots * k_n)^* - 1$; де k_i – коефіцієнт індексації, k_1 – коефіцієнт середньорічного індексу інфляції, n – кількість календарних років, що минуло від базового року. Якщо значення k_i не перевищує 0,1 – то індексація не проводиться.

- 3) Обмежити верхню межу обсягу виручки «фіксованого» єдиного податку граничним обсягом оподатковуваних операцій, який є обов'язковим для реєстрації платником ПДВ. Водночас, передбачити на такому ж рівні можливість застосування ставки 10% для платників єдиного податку. Крім того, термін обліку такого обсягу слід гармонізувати й визначити його виходячи з 12 календарних місяців, а не з 1 календарного року.

Дана пропозиція спрямована не те, щоб не виникало ситуацій, коли особа має право сплачувати податкові зобов'язання за спрощеною схемою, і в той же час муситиме зареєструватися платником ПДВ.

- 4) Обмежити перехід фізичних осіб на єдиний податок однією особою.
- 5) Справляти єдиний податок з фізичних осіб, які займаються високодохідними видами діяльності або отримують пасивні доходи, у вигляді податку з обороту зі ставкою податку, встановленою для юридичних осіб.

На сьогодні, розмір єдиного податку з високодохідних видів діяльності ніяким чином не залежить від обсягу отриманого доходу. Отже, метою даної пропозиції є посилення принципу фіскальної справедливості, згідно якого сума податкового зобов'язання має залежати від обсягу отриманого доходу.

- б) Як варіант вищезазначеної пропозиції, пропонується застосовувати ставку податку не до всієї суми, а до зменшеної на певний відсоток в залежності від виду діяльності. При чому, відсоток, на який зменшується база оподаткування визначається виходячи з розрахункового середньозваженого показника витрат на облаштування робочого місця по виду діяльності.

Що стосується спрощеної системи оподаткування та обліку для юридичних осіб, варто відзначити такі пропозиції:

- 1) Єдиний податок, який сплачують юридичні особи зараховувати повністю до державного бюджету.

Метою даної пропозиції є усунути підґрунтя для примусового «заохочення» переходу юридичних осіб на спрощену систему оподаткування з метою збільшення надходжень, які зараховуються до місцевих бюджетів.

Недоліком такої пропозиції є зменшення надходжень місцевих бюджетів на суму єдиного податку з юридичних осіб.

- 2) Передбачити, що єдиний податок сплачується замість податку на додану вартість та податку на прибуток підприємств. Всі інші податки, збори та обов'язкові платежі сплачуються на загальних підставах.

- 3) Передбачати умови обов'язкової реєстрації фізичної особи – СПД юридичною особою.

Висновок: Діюча на сьогодні податкова система в ряді випадків прямо перешкоджає зусиллям суб'єктів підприємництва щодо розвитку виробництва і підвищенню ефективності їх діяльності. Закони про нові податки, збори й обов'язкові платежі приймаються відповідно поточним потребам у фінансуванні дохідної частини бюджету. За таких умов суб'єкти малого підприємництва знаходяться в критичному становищі – більшість з них не в змозі встежити за змінами, вони не знають, що саме, коли і за яким порядком вони повинні платити. Малий бізнес України повинен розвиватися у відповідності до мінливості нормативно-законодавчого забезпечення, підвищення регіональної концентрації капіталів, змін у обсягах зовнішнього фінансування. Завдання держави у цей період - у підтримці процесів активізації суб'єктів стратегічної підтримки та контролю. Більша частина функцій стратегічного розвитку малого підприємництва має координуватися місцевими органами самоуправління, контроль же – забезпечуватися двома рівнями органів державного фінансового контролю з правом дублювання окремих функцій.

Список використаної літератури

1. Гнатівський О.П. Ефективність запровадження та розвитку малого підприємництва в Україні // Фінансист № 5, 2006 с.17-19
2. Гнатцов О. Г. Малий бізнес в Україні: від стратегії зростання до стратегії розвитку // Збірник матеріалів конференції „Проблеми розвитку малого бізнесу в Україні”, УПСК, 2006 с.61-65.
3. Донців В.Я. Проблеми законодавчого забезпечення малого підприємництва // Економіка підприємства №1, 2005 с.5-9
4. Заїкіна О. О. Проблеми розвитку малого бізнесу на сучасному етапі трансформації економіки України // Збірник матеріалів конференції „Проблеми розвитку малого бізнесу в Україні”, УПСК, 2006 с. 47-51

Сахаров П.О.

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ АНАЛІЗУ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Вступ. В сучасних економічних умовах діяльність кожного господарюючого суб'єкта являється предметом уваги широкого кола учасників ринкових відносин (організацій і осіб), які зацікавлені в результатах його функціонування. На основі доступної їм звітної-облікової інформації вказані особи намагаються оцінити фінансове положення підприємства. Основним інструментом для цього є фінансовий аналіз, за допомогою якого можна об'єктивно оцінити внутрішні і зовнішні відносини об'єкта, що аналізують: охарактеризувати його платоспроможність, ефективність і прибутковість

діяльності, перспективи розвитку, а потім по його результатам прийняти обґрунтовані рішення.

Мета діючої системи аналізу фінансової звітності, визначити напрямки її вдосконалення, своєчасно виявляти і попереджувати недоліки у фінансовій діяльності і знаходити резерви покращення фінансового стану підприємства і його платоспроможності.

При цьому необхідно вирішувати наступні задачі:

1) на основі вивчення причин взаємозв'язку між різними показниками виробничої, фінансової і комерційної діяльності дати оцінку виконання плану по надходженню фінансових ресурсів і їх використанню;

2) прогнозування можливих фінансових результатів, економічної рентабельності, виходячи із реальних умов господарської діяльності і наявності власних і залучених ресурсів, розробка моделей фінансового стану при різних варіантах використання ресурсів;

3) розробка конкретних заходів, направлених на більш ефективне використання фінансових ресурсів і укріплення фінансового стану підприємства.

Сучасний фінансовий аналіз має певні відмінності від традиційного аналізу фінансово-господарської діяльності. Насамперед це пов'язано із зростаючим впливом зовнішнього середовища на роботу підприємства. Посилилась залежність фінансового стану господарського об'єкту від зовнішніх економічних процесів, надійності контрагентів (постачальників і покупців), ускладнення організаційно-правових форм функціонування. В результаті інструментарій сучасного фінансового аналізу розширюється за рахунок нових прийомів і засобів, які дозволяють враховувати ці явища.

Намагаючись вирішити конкретні питання і отримати кваліфіковану оцінку фінансового положення, керівники підприємств все частіше прибігають до допомоги економічного аналізу. При цьому, як правило, вже незадовільняються констатуванням величини показників звітності, а розраховують отримати конкретне заключення про достатність платіжних засобів, нормальних співвідношень власного і залученого капіталу, швидкості обігу капіталу і причинах її зміни, типах фінансування тих чи інших видів діяльності.

В цих умовах змінюється роль бухгалтерії, в чій функції все частіше входить не лише ведення поточного обліку і складання звітності, а і економічний аналіз виключно в цілях управління підприємством.

Основним завданням проведення фінансового аналізу є оцінка результатів господарської діяльності за попередній та поточні роки, виявлення факторів, які позитивно чи негативно вплинули на кінцевий показник роботи підприємства, прийняти рішення про визнання структури балансу задовільною (незадовільною), а підприємство платоспроможним (неплатоспроможним).

На сьогоднішній день в Україні утворилась нова економічна система, що побудована на ринкових відносинах. Якісні зміни торкнулися всіх ділянок управління, в тому числі і бухгалтерський облік.

Для здійснення управління підприємством необхідно використовувати нові методи управління і сучасні технічні засоби побудови різноманітних інформаційних систем.

При ринкових відносинах має вплив як внутрішнє так і зовнішнє середовище. До зовнішнього належать такі зовнішні прямі і посередні змінності: політичні, законодавчі та інші органи; економіка, конкуренція, постачальники, технології; соціальні, культурні та інші відносини. У кожній з них відбуваються постійні зміни обставин, які також впливають на об'єкти управління та його внутрішні змінності (мета, структура, завдання, технологія, працівники).

Щоб зазначені об'єкти управління в умовах ринкової економіки успішно діяли, надзвичайно важлива компетентність, професійна підготовленість та заповзятість, нарешті, комп'ютерна грамотність як керівників так і фахівців різних рівнів.

До внутрішніх чинників впливу відносяться такі чинники як напрямок діяльності конкретного підприємства, його структура, асортимент пропонованої продукції чи послуг, а також важливе місце займає якість та структура внутрішньогосподарського обліку. Це є продовження, а точніше подальше поглиблення, деталізація даних бухгалтерського фінансового обліку в частині затрат та доходів діяльності, коли розкривається вся ефективність придбаних ресурсів, їх переробки, технологічних та організаційних рішень, мотивації, тощо.

Для того щоб вижити в ринкових умовах і не допустити банкрутства підприємства, необхідно добре знати, як керувати фінансами, якою повинна бути структура капіталу по складу і джерелам утворення, яку частку повинні займати власні кошти, а яку – залучені. Необхідно знати і такі поняття ринкової економіки, як ділова активність, ліквідність, платоспроможність, кредитоспроможність підприємства, поріг рентабельності, запас фінансової стійкості, ступінь ризику, ефект фінансового важелю і ін., а також методику їх аналізу.

В процесі аналізу деяких підприємств стає зрозумілим, окремому розгляду підлягає проблема залучення і використання довгострокових і короткострокових кредитів, направлення їх по цільовому призначенню, забезпеченість і повернення ссуд і займів в обумовлені строки. При аналізі стану розрахунків виявляються причини і строки утворення кредиторської і дебіторської заборгованості, що приводить до перерозподілу коштів між підприємствами. Оскільки головна причина збільшення кредиторської заборгованості зниження обіговості коштів, детально вивчається стан запасів товарно-матеріальних цінностей по окремим типам і видам. Обчислюється сума вивільнених із обігу коштів внаслідок прискорення

обіговості або додатково залучених в обіг коштів із-за повільного обігу. Перелік питань, що розглядається може змінюватись в залежності від багатьох факторів, в тому числі і від інтересів користувача.

На сучасному етапі Україна переживає економічну кризу, яка має всеоб'ємлюючий характер. Кризові явища в галузях економіки України спричинені недостатнім і несвоєчасним урахуванням змінних умов виробництва, можливостями інтенсифікації, змінами у методах господарювання та іншими причинами. Темпи виробництва почали різко сповільнюватися. А намагання стримати спад виробництва екстенсивними методами не призвело до відповідних результатів, спричинило зменшення фондівіддачі.

Показники фінансових результатів характеризують абсолютну ефективність господарювання на підприємстві. Разом з абсолютною оцінкою розраховують також відносні показники ефективності господарювання - показники рентабельності. Відношення валового прибутку до середньої вартості основних засобів і обігових коштів визначає загальну рентабельність. В умовах ринкової економіки основу економічного розвитку підприємства становить прибуток. Показник прибутку став важливим для оцінки виробничої і фінансової діяльності підприємства як самостійного товаровиробника. Прибуток є основним показником ефективності роботи підприємства, джерелом його діяльності.

Вивчення та аналіз розробок різних авторів показав, що на Україні ще не розроблено єдиної методики проведення аналізу фінансового стану. Незгода в тлумаченні окремих показників та в визначенні граничних величин у різних авторів не дає можливості однозначно застосувати методику дослідження даної теми. На мій погляд, визріла необхідність до складання такої методики аналізу. Наявність розробленої методики дала б можливість співставляти результати аналізу проведеного на різних підприємствах різними виконавцями.

Методи розрахунку показників балансової ліквідності, платоспроможності, та фінансової стабільності в методиках слід викласти більш детально та спрощено. Це дасть змогу в подальшому розробити спеціалізовану програму для використання комп'ютерної техніки в аналізі фінансового стану. Комп'ютеризація народного господарства України – один з основних чинників підвищення ефективності виробництва, забезпечення розвитку економіки й техніки нашої країни згідно з вимогами міжнародних стандартів, тому для удосконалення управління підприємством необхідно, в першу чергу, провести реконструкцію його технічної і інформаційної бази на основі введення автоматизованої системи обліку, контролю і аудиту.

МІСЦЕ ПРИБУТКУ СЕРЕД ОБ'ЄКТІВ ОБЛІКУ

Еволюція системи бухгалтерського обліку призвела до появи трьох підсистем обліку:

- фінансовий облік, призначений для надання достовірної інформації про фінансово-господарську діяльність підприємства;
- управлінський облік, основне призначення якого полягає у накопиченні інформації для прийняття оптимальних управлінських рішень;
- податковий облік, який призначений для розрахунку зобов'язань підприємства перед бюджетом зі сплати податків і зборів.

Основним об'єктом обліку у кожній з цих підсистем є прибуток як найважливіший показник фінансових результатів діяльності підприємства, його фінансового стану, основна мета функціонування підприємств. Однак мета його обліку в різних облікових підсистемах відрізняється, відповідно різняться методи обліку та навіть методика визначення прибутку. Але дані фінансового, управлінського та податкового обліку взаємопов'язані та взаємозалежні, тому виникає проблема чіткого розуміння місця прибутку й особливостей його обліку в різних облікових підсистемах.

Основною метою фінансового обліку є визначення фінансових результатів господарюючого суб'єкту. Основні показники результатів діяльності підприємства відображаються у Звіті про фінансові результати.

Бухгалтерський прибуток є приростом власного капіталу суб'єкту господарювання за звітний період за даними бухгалтерського обліку, в якому відображаються лише ті доходи і витрати, які можуть бути точно визначені та оцінені. Тут не враховуються альтернативні доходи і витрати, які могли б бути результатом прийняття альтернативних варіантів управлінських рішень, що враховуються при визначенні економічного прибутку. Це пов'язано з тим, що користувачі фінансової звітності повинні отримувати правдиву та точну інформацію про величину прибутку.

Бухгалтерський прибуток має чітку методику розрахунку, визначення його величини досить не трудомістке та, на відміну від економічного прибутку, він не несе суб'єктивних оцінок.

У фінансовому обліку інформація про фінансовий результат формується поступово від усіх видів діяльності. Таким чином, у фінансовому обліку формується інформація про фінансові показники діяльності підприємства, яка спроможна задовольнити запити різних груп користувачів. Професор Я.В. Соколов з цього приводу зазначив: "... єдиного розуміння прибутку немає і не може бути, адже воно залежить від цілей, поставлених зацікавленою особою... така особа, передусім, повинна вирішити: що включити до складу активу і як визначений бухгалтерський прибуток (прийнято статичне чи динамічне трактування)" [2].

Результат від різних видів діяльності є розрахунковим показником, який отримують в результаті співставлення відповідних доходів і витрат. На рисунку 1 представлена схема визначення фінансових результатів діяльності підприємства.

Таким чином, бухгалтерський облік фінансових результатів повинен забезпечувати отримання достовірної, повної та своєчасної інформації про результати від різних видів діяльності підприємства за будь-який період.

В сучасних умовах українським підприємницьким структурам надано господарську та фінансову самостійність, що призвело до значного ускладнення процесу управління підприємством. У зв'язку з цим розширилось коло проблем, які призвані вирішувати бухгалтерський облік. Сьогодні вже не достатньо лише надавати інформацію про факти фінансово-господарської діяльності та фінансові результати роботи підприємства. В цих умовах виникає управлінський облік, який необхідний для оперативного управління підприємством та прийняття оптимальних управлінських рішень. Як відомо, головною метою підприємницької діяльності є отримання прибутку, тому набуває важливого значення ефективне управління його формуванням. Крім того, прибуток підлягає розподілу, від оптимальності якого залежать умови його формування у майбутньому, та який повинен враховувати стратегію розвитку підприємства. Управління прибутком представляє собою процес розробки, прийняття, реалізації та контролю за виконанням управлінських рішень в сфері його формування та розподілу.

Головною метою управління прибутком є зростання матеріального добробуту власників підприємства. При цьому повинні враховуватись інтереси працівників підприємства та держави. Враховуючи дану мету, для ефективного управління прибутком підприємства необхідно забезпечити вирішення таких завдань:

- забезпечення максимізації розміру прибутку за рахунок підвищення доходів (обґрунтування цінової політики, розширення ринку збуту продукції, повне завантаження виробничих потужностей, використання відходів тощо) та зниження витрат, що зводиться до посилення контролю за витрачанням ресурсів та пошуку резервів зниження собівартості;

- забезпечення якості прибутку, тобто росту питомої ваги прибутку від операційної діяльності;

- дотримання оптимального співвідношення між розміром прибутку та рівнем ризику, пов'язаного з його отриманням;

- забезпечення ефективного розподілу прибутку, який забезпечує реалізацію програми стратегічного розвитку підприємства;

- забезпечення оптимальної участі персоналу підприємства та держави в розподілі прибутку.

Для забезпечення ефективного управління прибутком на підприємстві повинна бути створена спеціальна служба, яка займається розробкою й реалізацією політики у сфері формування та розподілу прибутку з урахуванням цілей

стратегічного розвитку підприємства. Крім того, повинен здійснюватись постійний та ефективний контроль за виконанням прийнятих рішень у сфері управління прибутком. Все це сприяє створенню системи управління прибутком, яка є складовою загальної системи управління підприємством.

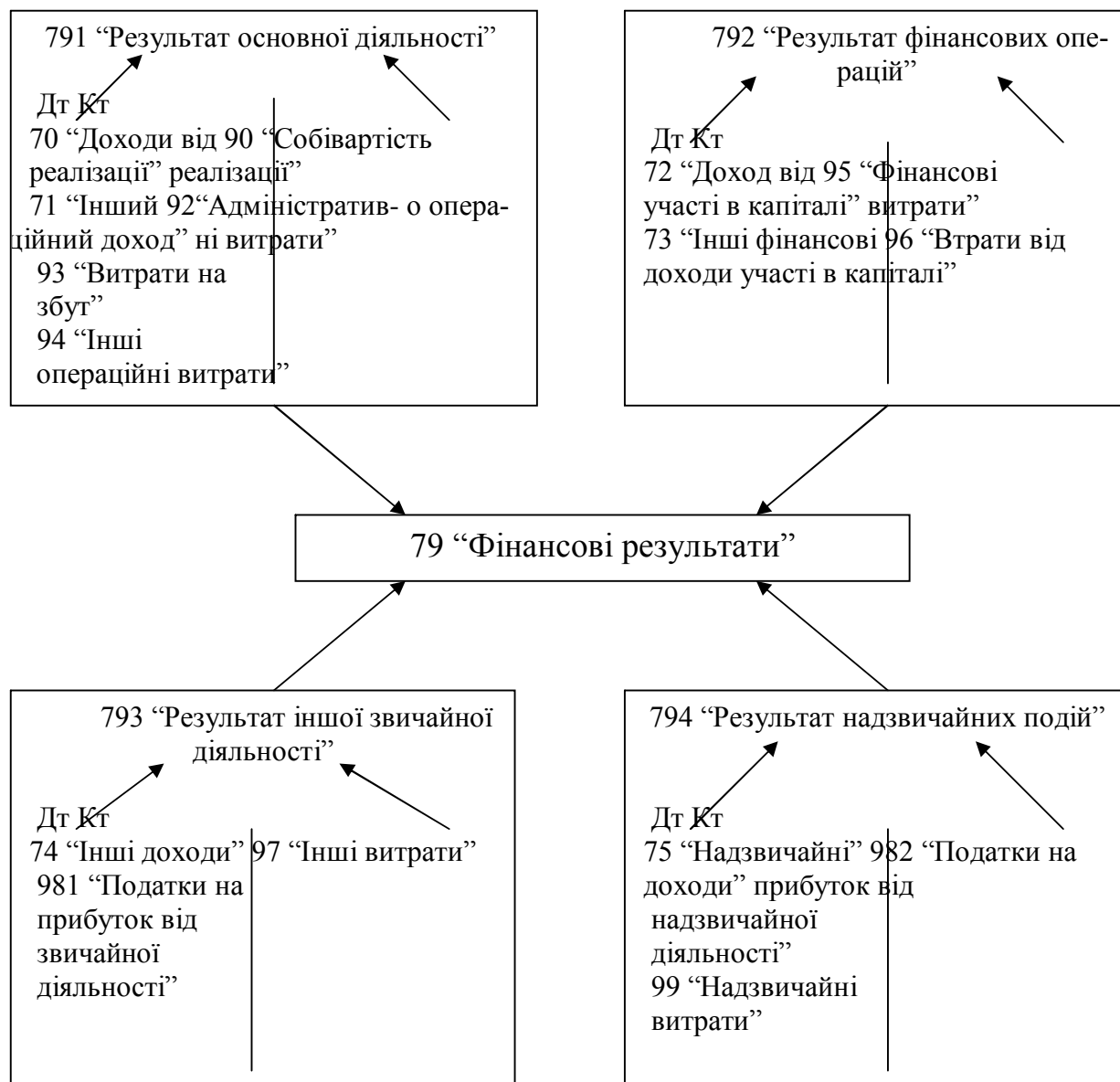

Рисунок 1. Схема визначення фінансових результатів діяльності підприємства

Як зазначив професор Ф.Ф. Бутинець, до об'єктів системи управління прибутком відносяться:

- управління формуванням прибутку;
- управління розподілом та використанням прибутку.

Кожен з цих макрооб'єктів управління прибутком підприємства, в свою чергу, поділяється на об'єкти нижчого порядку, утворюючи певну ієрархічну систему (рис. 2) [1].

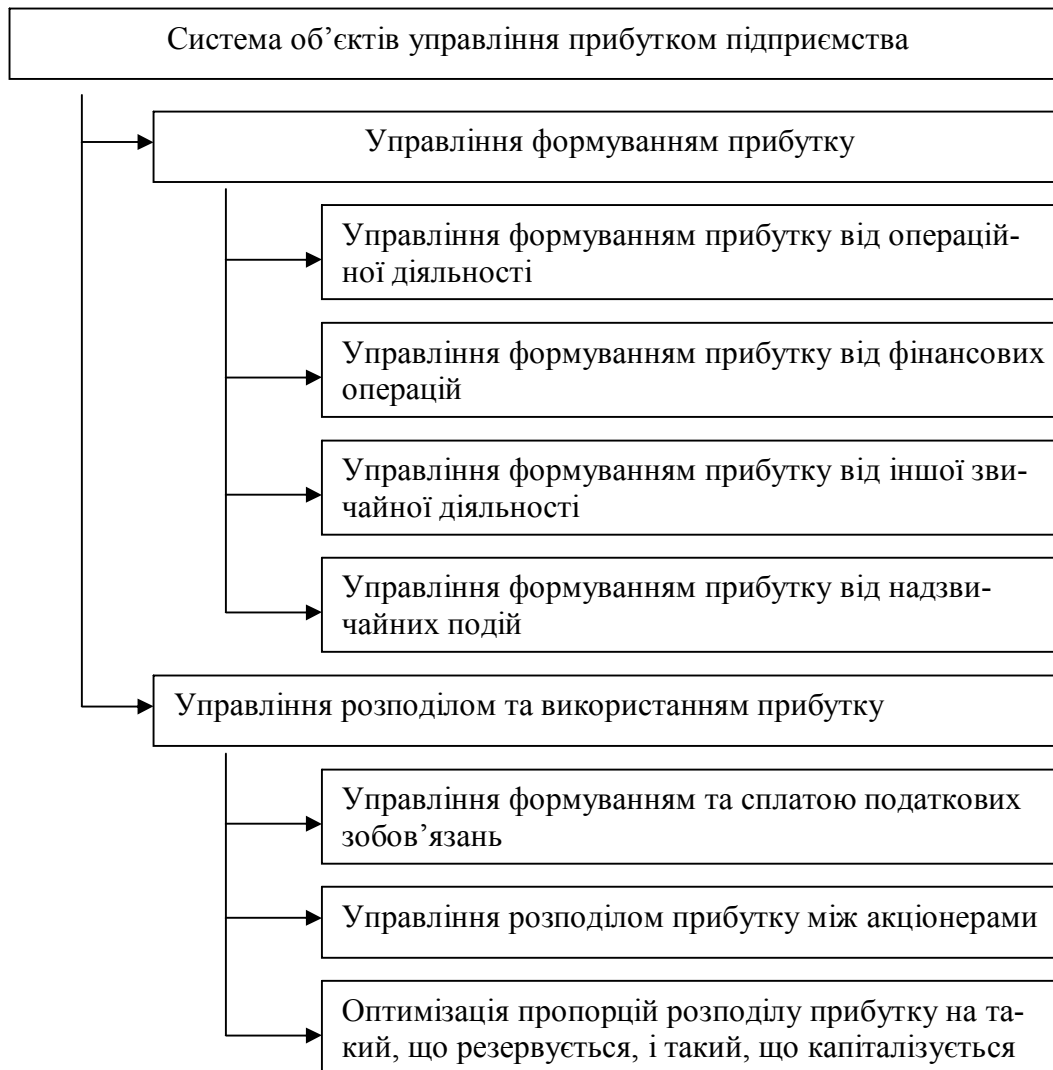

Рисунок 2.- Схема багаторівневої системи об'єктів управління прибутком підприємства

Процес управління прибутком підприємства залежить від зовнішніх та внутрішніх чинників, які представлені на рисунку 3.

Таким чином, ефективна система управління прибутком підприємства уможливує вирішення завдань і досягнення мети її функціонування та підвищує ефективність діяльності в цілому.

Встановлення у законодавчому порядку методики розрахунку суми оподаткованого прибутку призвело до появи такої підсистеми бухгалтерського обліку як податковий облік. Під податковим обліком розуміється система збору, фіксації та обробки інформації для правильного обчислення податкових зобов'язань платника податків.

Оскільки сьогодні в Україні ретельній перевірці підлягають лише дані податкового обліку та за порушення податкового законодавства передбачена певна відповідальність, то особлива увага приділяється веденню податкового обліку, а бухгалтерський облік все більше підпорядковується цілям оподаткування.

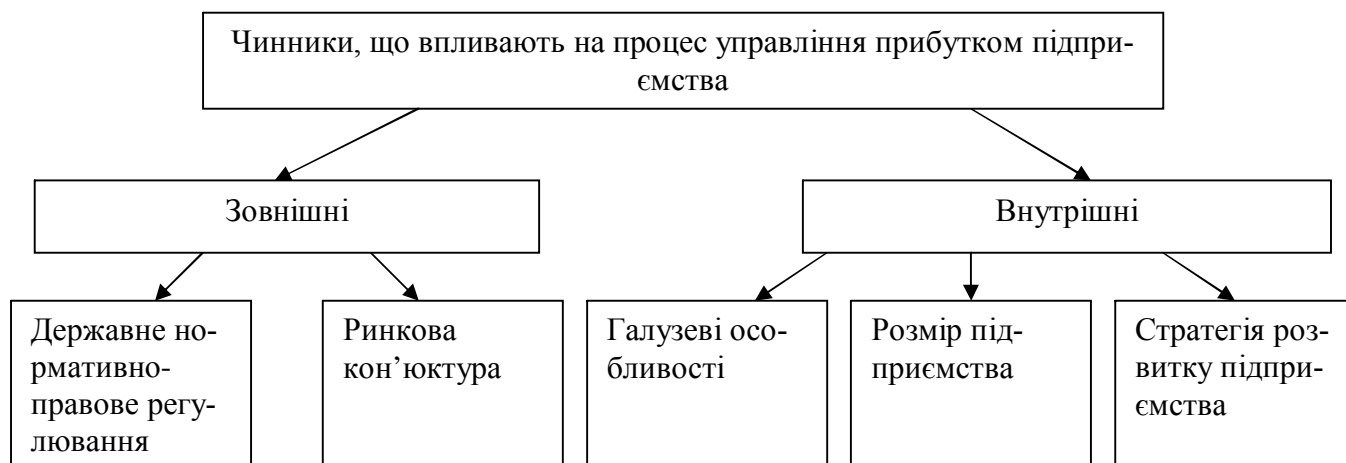

Рисунок 3.- Чинники, що впливають на процес управління прибутком підприємства

Визначення суми оподаткованого прибутку регламентується Законом України “Про оподаткування прибутку підприємств” та залежить від змін податкового законодавства. Податковий прибуток розраховується шляхом зменшення суми скоригованого валового доходу звітного періоду на суму валових витрат та на суму амортизаційних відрахувань. В результаті виникають відмінності між величиною бухгалтерського та податкового прибутку. Внаслідок цього виникають нові об'єкти бухгалтерського обліку - відкладені податкові активи та відкладені податкові зобов'язання. Тому дослідження потребують проблеми організації та ведення обліку за вказаними об'єктами та практичної реалізації методики узгодження бухгалтерського та податкового прибутків.

Існування трьох підсистем обліку не означає незалежне їх існування, оскільки фінансовий, управлінський та податковий облік базуються на даних одних і тих же первинних документів, а також ведуться, як правило, бухгалтерською службою підприємства. Удосконалення та поглиблення взаємозв'язку цих підсистем забезпечить підвищення ефективності обліку та результативності діяльності підприємств.

Таким чином, система бухгалтерського обліку представляє собою єдину інформаційну систему, що спрямована на розв'язання завдань управління й контролю та задоволення інтересів різних користувачів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бутинець Ф.Ф., Давидюк Т.В., малюга Н.М., Чижевська Л.В. Бухгалтерський управлінський облік: підручник для студентів спеціальності 7.050106 “Облік і аудит” вищих навчальних закладів. За ред. проф. Ф.Ф. Бутиця; 2-е вид., перероб. і доп.- Житомир: ПП “Рута”, 2002.- 480 с.
2. Соколов Я.В., Соколов В.Я. История бухгалтерского учета: Учебник. – М.: Финансы и статистика, 2003. – 272 с.

10. ФИЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ ЕКОНОМІЧНОЇ ТА ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Сардак С.Е.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ ШЛЯХОМ СПРИЯННЯ САМОРОЗВИТКУ НАСЕЛЕННЯ

У вітчизняній науковій літературі активно дискутується питання визначення перспективних шляхів сталого розвитку ринку праці. Сучасні ринкові умови обумовлюють суттєвий вплив зайнятості населення на результати національної економіки, тому дослідження заходів удосконалення функціонування ринку праці є завданням актуальним та вкрай необхідним.

Розвиток ринку праці залежить, з одного боку, від заходів активної і пасивної політики держави в сфері зайнятості, а з другого, від зусиль працездатного населення. Переважно, дослідники спрямовують свої розробки у напрямку державного регулювання зайнятості, пропонуючи удосконалити державну політику зайнятості, відповідно сучасних умов розвитку національної економіки, ґрунтовно визначаючи пріоритет поширення зайнятості за державою [1–4]. Але, враховуючи бурхливий розвиток НТП, ускладнення впливу геополітичних та природних чинників, збільшення кількості інформації, посилення процесів глобалізації, зростання швидкості руху транспортних засобів, удосконалення комунікацій, стає очевидним прояв тенденції ускладнення вимог кінцевих споживачів до продукту праці суб'єктів господарювання, які, насамперед і є головним джерелом розвитку ринку праці. У свою чергу наявність цієї тенденції обумовлює посилення конкуренції, необхідність удосконалення механізму господарювання та постійного професійного розвитку трудових ресурсів, збільшення вимог роботодавців до найманих працівників, що викликає необхідність посилення уваги до саморозвитку населення [5].

Метою даного дослідження є огляд можливості динамічного розвитку ринку праці України шляхом сприяння саморозвитку населення. Досягнення визначеної мети пропонується здійснити завдяки удосконаленню заходів навчання економічно активного населення та посилення прагнення його участі у функціонуванні ринку праці, що забезпечить виконання нагальних завдань: поширення зайнятості, розвиток наукового потенціалу, створення нових підприємств, задіяння матеріальної та сировинної бази, відтворення промислових потужностей, збільшення обсягів виробництва товарів та надання послуг.

Під впливом змін продуктивних сил і виробничих відносин в країнах спостерігається формування національних ринків праці. Удосконалення існуючих і розвиток нових технологій, автоматизація праці, неминуче призводить до полегшення і у той же час до скорочення праці людини. Але задля адекватного дослідження перспектив розвитку ринку праці в країнах слід врахову-

вати не тільки сучасний стан державної економіки, а й національні особливості поведінки економічно активної частини населення та фактично існуючі проблеми у сфері зайнятості.

Так, до національних особливостей поведінки економічно активної частини населення України слід віднести: обережність, терплячість, зневірення, інертність, запасливість, творчість [6]. Ринку праці України на сучасному етапі притаманні низка проблем. Насамперед це: невідповідність між темпами розвитку економіки і зайнятістю, незбалансованість попиту на працю, нераціональна структура зайнятості в галузях національної економіки, загострення проблеми працевлаштування, невідповідність рівня заробітної плати рівню вимог до кваліфікації працівників та соціальної незахищеності працівників порівняно з розвинутими країнами, поширення неформальної та тіньової зайнятості населення, недостатньо ефективна діяльність профспілок [7, с. 217; 8–9].

В умовах тривалої політичної та економічної кризи в Україні, під впливом особливостей поведінки економічно активної частини населення та фактично існуючих проблем у сфері зайнятості відбувається збільшення кількості суб'єктів господарювання, які заради економії ресурсів і часу, зниження ризиків та збільшення поточних прибутків, вже не хочуть брати на себе витрати за підготовку кадрів та кадрового резерву, перекидаючи це в обов'язки бажаючих працювати та працюючих осіб. За цих обставин набуває посилення процес саморозвитку населення. У науковій літературі ці питання докладно досліджуються у публікаціях на тему самозайнятості населення, самоменеджменту, самоуправління, самонавчання [10–12].

Важливість саморозвитку населення обумовлюється також і морально психологічними чинниками. Наприклад, не зважаючи на усі позитивні заходи державної політики, які спрямовані на підтримку осіб які опинилися безробітними (грошова допомога, підвищення кваліфікації, надання тимчасових робочих місць), частина з них не може знайти собі гідного місця в нових умовах і деградує. Запобігти цьому можливо у разі довгострокового навчання (ще з дитинства) основам саморозвитку. Проте, не так як у рекламних роликах: “Олександр почав справу з 10 гривнями в кишені, а через п'ять років став мільйонером”. Цей формат звернення є деструктивним і навіть образливим для пересічних громадян. Тому, на наш погляд, державна політика зайнятості повинна впливати на різні вікові сегменти населення і ще з дитинства прививати думку молоді про побудову особистісного “стрижня” та відзнайдення переваг, які необхідно розвивати завдяки наполегливій праці протягом усього життя. Практично ідеться мова про впровадження концепції необхідності та доцільності саморозвитку населення. Здійснити це можна завдяки допомогі оволодіння інструментарієм її опанування – визначення цілей, методика пошуку інформації, придбання мінімально необхідних економічних знань, професійних навичок, які допоможуть людині протягом усього життя витримувати

вати зміни при формуванні професійної кар'єри і опосередковано зміцнюватиме трудовий потенціал країни.

Державні заходи щодо поширення саморозвитку, повинні також враховувати й інтереси провідних осіб серед економічно активного населення, які вже відбулися, як вдалі учасники ринку праці. Насамперед, це підприємці та кваліфіковані фахівці. Завдяки спрощенню процедури міграційних переміщень, придбанню нерухомості та організації бізнесу в інших країнах, що стимулює еміграцію підприємницького ресурсу і капіталу з країни. Так за експертними оцінками зараз за межами України зараз працює понад 5 млн її громадян [13]. Ця обставина може посилити такі негативні наслідки в довгостроковому періоді: скорочення податкових надходжень через зменшення числа платників податків; поширення "відтоку розумів", який призводить до уповільнення темпів зростання науково-технічного прогресу та культурного рівня країни; здійснюється старіння структури трудових ресурсів; посилення проблеми реадaptaції робітників, які повертаються після роботи за кордоном і відвикли від місцевих умов праці та життя.

Враховуючи особливості розвитку вітчизняної економіки, поведінки економічно активної частини населення та фактично існуючих проблем у сфері зайнятості слід визначити, що при приділенні пильної уваги до заходів державного регулювання зайнятості необхідно одночасно посилити увагу до розробки та впровадження заходів поширення використання інструментів саморозвитку населення, що призведе до динамічного розвитку ринку праці, удосконалення механізму господарювання ринкових суб'єктів та підвищення рівня життя населення, що доводить необхідність подальших досліджень у цьому напрямку.

Список використаної літератури

1. Пешко А., Мазуренко Г. Економічні механізми регулювання розвитку ринку праці в Україні // Збірник наукових праць Національної академії управління при Президенті України. – 2005. – Вип.1. – С. 191–198.
2. Васильченко В.С. Державне регулювання зайнятості: Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2003. – 252 с.
3. Кравченко О.Б. Сутність та основні елементи організаційно–економічного механізму регулювання зайнятості населення // Формування ринкових відносин в Україні: Збірник наукових праць. Вип. 5(48). – К. 2005. – 127 с.
4. Афендікова Н.О. Стратегічні підходи до розробки механізму регулювання зайнятості населення // Держава та регіони. – 2004. – №2. – С. 4–10.
5. Позняк О. Теоретико–методичні основи дослідження самозайнятості в Україні // Україна: аспекти праці. – К. 2000. - №8. - С. 3-7.
6. Діденко Я. Ринок праці України в аспекті національної ментальності // Україна: аспекти праці // 2003. – №8. – С. 26–30.
7. Лібанова Е. Ринок праці та соціальний захист: Навч. посіб. із соц. політики / Е.Лібанова, О.Палій. – К: Вид-во Соломії Павличко "Основи", 2004. – 491 с.
8. Гуць М. Оцінка стану ринку праці в умовах реформування економіки України // Україна: аспекти праці. – К. 2005. – №2. – С. 13–17.
9. Юрченко В.В. Романишин В.О. Ринок праці України: сучасний стан та шляхи реформування // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – № 6. – С. 214–219.

10. Заяць Т.А., Дем'янчук О.І. Сприяння розвитку самозайнятості населення на ринку праці України // Зайнятість та ринок праці. – Вип.19. – 2004. – С. 76–82.
11. Пітюлич М., Пітюлич М.М. Фінансово–економічні механізми стимулювання розвитку самостійної зайнятості населення // Регіональна економіка. – 20003. – №4. – С. 88–93.
12. Колпаков В. Самоменеджмент человека: стратегия и тактика // Персонал. – 2002. – №11. – С. 68–73.
13. Україна і світове господарство: взаємодія на межі тисячоліть / А.С. Філіпенко, В.С. Будкін, А.С. Гальчинський та ін. – К.: Либідь, 2002. – 470 с.

Соколовський В.П.

ФІЛОСОФІЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Завдання розбудови і утвердження України як демократичної, культурної, економічно й науково розвиненої держави вимагають якісних перетворень у системі підготовки національних кадрів без втрати кращих надбань нашого суспільства в цій сфері в минулому.

І. Революція в сучасній системі освіти, що відбувається уже понад два десятиріччя в усіх цивілізованих державах світу може бути охарактеризована наступними моментами:

- різкі зміни в меті і стратегії освіти,
- гуманізація і гуманітаризація освіти,
- поява принципово нового технічного забезпечення освіти,
- введення сучасних технологій,
- розробка нових моделей підготовки спеціалістів,
- розвиваюче та випереджуюче навчання

Визначаючи це, слід звернути увагу на те, в якій мірі ці процеси притаманні нашій освіті. Скажу відверто, мені не подобається формальний характер чиновничих потуг в цій сфері. Добре знаючи обмежене технічне забезпечення нашого студента, в більшості низький його загальний культурний рівень та сьогоднішній деформований менталітет, організатори навчального процесу спрямовують його не виключно формалізовану методіку. Мене як викладача філософії турбує тут декілька проблем, в цілому не нових, достатньо відомих, але актуальних і сьогодні. Це перш за все проблема гуманітаризації освіти, проблема світоглядної орієнтації молоді, проблема поєднання процесу навчання та виховання. По-друге, в контексті нашої конференції, це проблема економічної освіти. Значно розширивши кількісну сторону підготовки фахівців у нас недостатньо приділяється уваги її змісту, особливо в світоглядному напрямку. Будуючи «дикий капіталізм» ми повинні сформувати принципово нового фахівця в сфері економіки і менеджменту, який би міг в своїй практичній роботі протистояти принципам «дикого капіталізму». І тут наша задача – дати студенту розуміння того, що стабілізація та розквіт економічної сфери неможливі без послідовного зміцнення державності, без продуманої освітньої, культурної та

наукової стратегії. І, по-третє, це сфера ідеології і духовності. Наше суспільство переживає своєрідний момент свого розвитку і це перш за все молоде покоління. Старі цінності та загальножиттєві орієнтації, етичні норми та ідеали часткового застаріли та відмерли, частково розтоптані і відкинуті. Чим же заповнюється цей вакуум в свідомості молодої людини тепер? Не вдаючись в подробиці, я стверджую, що наш інформаційний простір є розгулом псевдокультури, псевдонаукової та навіть псевдорелігійної продукції. Так звана «демократизація культури» наповнюється сурогатом духовності, яка веде до розбещення молоді і загрожує нам отримати «втрачене покоління».

Підсумовуючи цю тезу слід підкреслити виключну роль освіти взагалі і вищої школи зокрема в подоланні окреслених, досить тривожних тенденцій розвитку нашого суспільства.

II. Перш за все особливу увагу необхідно звернути на інтенсифікацію навчання, формування освіченої, гармонійно розвиненої особистості здатної до постійного оновлення наукових знань, професійної мобільності до змін і розвитку в соціо-культурній, соціо-економічній та соціо-політичній сферах. А це, в свою чергу, передбачає розробку і впровадження у практику концепції гуманітарної освіти. Ця ідея набула в кінці минулого століття широкої уваги, але з часом втратила свою вагу. Гуманітаризація освіти зустріла значний опір в технічних, і не тільки, вузах. Тому можна абсолютно стверджувати що освіта у нас носить технократичний характер як по змісту так і по організації освіти. А це звужує світоглядні орієнтири спеціаліста, позбавляє його загально-соціологічної універсальності. Як відомо, найважливіші наукові досягнення, як завжди, здійснюються людьми, які подолали вузьке технократичне мислення. Обмеженість світогляду не меншої, якщо не більшої шкоди приносить і розбудові суспільства.

Звертаючись до економічної сфери слід зазначити, що економічні натбання у суспільстві залежать передусім від духовних якостей людини. Саме духовна криза суспільства спричиняє деструктивні процеси в його економічних структурах. Насамкінець необхідно зрозуміти, що технократична освіта позбавляє фахівця вищого рівня можливості системного підходу по аналізу отриманих знань та їх оптимального використання.

Практика останніх років (виключно письмовий контроль, модульні роботи, орієнтація на Болонський процес, скорочення часу на соціально-гуманітарні дисципліни, деформація їх програм, тестування та ін.) показала, що технократизм та породжений ним прагматизм знизив рівень підготовки сучасних спеціалістів.

III. Загальна проблема гуманітаризації освіти в повій мірі стосується і економічної освіти, підготовки фахівців економічного спрямування. Ця підготовка має бути спрямована на знайомство майбутніх фахівців з економічними проблемами сучасного суспільства, навчання умінню аналізувати ці проблеми, розвивати здатність до активної участі у теоретичному відпрацюванні та практичному здійсненню економічної політики. Виконати цю

задачу можливо тільки при комплексному підході до організації економічної освіти. Тому раціональним було б розробити комплексну програму (концепцію) економічної освіти в ДонНТУ. Така програма має включати ряд напрямків. З погляду «чистого» гуманітарія вона повинна включати перш за все перспективні завдання економічної освіти. Для цього така концепція повинна в загальній частині окреслити проблеми економічного розвитку суспільства (регіону) та місце і роль економічної освіти. При цьому слід звернути особливу увагу на роль соціально-економічних дисциплін як загальнотеоретичної бази. У концепції мають бути визначені методологічна, прогностична та прагматична функція економічної освіти. Зокрема, методологічна функція повинна наповнюватись світоглядними аспектами, забезпечити оволодіння фундаментальними знаннями економічної теорії. Прогностична функція має озброїти фахівців перспективним мисленням – вмінням оцінювати як макроекономічні так і мікроекономічні процеси. Прагматична функція економічної освіти повинна виконати завдання формування широко освіченого фахівця, спроможного в практичній роботі протистояти негативним тенденціям як суб'єктивного так і об'єктивного характеру.

Водночас концепція має сформулювати модель сучасного фахівця та передбачити можливість формувань економічної культури не тільки фахівця, а і масову економічну культуру, що дуже важлива в умовах ринкової економіки.

Черенков М.Н.

ИДЕЯ УНИВЕРСИТЕТА: ОБЩЕНИЕ, СВОБОДА, ТРАДИЦИЯ (К ВОПРОСУ О ФОРМИРОВАНИИ ЛИЧНОСТИ)

В. Гумбольдт, Г.-Г. Гадамер, Я. Пеликан, Ж. Деррида, рассуждая об идее «университета», фиксируют внимания вдумчивого читателя на трех аспектах: общении, свободе, традиции. Для студентов вполне оправдано повышенное внимание к первом аспекту, т.к. университет для них, прежде всего, сообщество мыслящих. Для молодых философов особенно привлекательна тема свободы как возможность найти себя и реализовать свое призвание. Для меня, тоже молодого и начинающего, общение и свобода обретают целостность и полноту смысла в традиции.

Ярослав Пеликан известен в широких кругах христианской общественности своим афоризмом «Традиция – живая вера мертвых. Традиционализм – мертвая вера живых». Чтобы идея университета оставалась живой, необходимо сохранить традицию, поддерживать общение с ее авторами и продолжателями, наконец, свободно и творчески продолжить ее.

Вильгельм фон Гумбольдт призывает относиться к науке как к неразрешенной проблеме и ценить постоянный поиск выше готовых устоявшихся фор-

мул¹. Речь идет не просто об «игре в бисер», но об интеллектуально-духовном бытии человека. В русле немецкой традиции Гумбольдт связывает идею университета не с накоплением знаний, но с формированием характера, с преобразованием души, со школой свободы. Студент сознательно отказывается от суеты и удовольствий, чтобы сосредоточиться на свободном самоформировании. Очевидно, что речь идет не о начетничестве и вольном философствовании, но о строгой духовной традиции.

Ганс-Георг Гадамер прямо соотносит гумбольдтовскую идею университета с протестантской критикой школы эпохи Просвещения; указывает на отчуждение как результат неверно понятой свободы, породившей взаимное отчуждение факультетов, студентов и преподавателей, жизни и идей². Университет освобождает от слепого следования традиции и не дает взамен готовых рецептов и формул. Обретенную свободу нужно реализовать в сознательном выборе и заполнить общением, чтобы вместе формировать жизнь и характер. Иными словами, традицию нужно выбирать – свободно и ответственно.

Ярослав Пеликан напоминает о первопринципах, фундирующих традицию, в которой возникает и развивается идея университета³. Интересно, что лучшего собеседника, чем Джон Ньюман (XIX в.) среди современников ему найти не удалось. Ньюман симпатичен Пеликану своим убежденным консерватизмом: с пятнадцати лет догматы стали его личными фундаментальными принципами. Во времена модернистских реформ в церкви и плюрализма религиозности Ньюман отстаивает нерушимость первопринципов веры.

Пеликан разделяет европоцентричность и христианский консерватизм Ньюмена: так он не отрицает китайский университет, однако признает его как «не наш университет».

В самом деле, еще надлежит серьезно осмыслить университет как исторический феномен европейской культуры, ставший возможным не где-нибудь, а именно в данном духовном пространстве.

Изначально университет воспроизводит христианскую модель мира, а потому должен репрезентировать универсальность и целостность знания (кафоличность). Узкая специализация и конфликт факультетов – симптомы инструментализации и прагматизации научного знания.

Сегодня «страх метафизики» распространился в университетских коридорах и серьезный разговор о первопринципах предан забвению. Несмотря на это,

¹ - Вильгельм фон Гумбольдт. Про внутрішню та зовнішню організацію навчальних закладів у Берліні // Ідея університету: Антологія. – Львів: Літопис, 2002. – С. 25-33.

² - Ганс-Георг Гадамер. Ідея Університету – вчора, сьогодні, завтра // Ідея університету: Антологія. – Львів: Літопис, 2002. – С. 169-184.

³ - Pelican J. The Idea of the University. A Reexamination. - New Haven and London. Yale University Press. 1992. - 238 p.

Пеликан упрямо следует традиции и ведет диалог с непопулярными ныне Джоном Ньюманом, Вальтером Липманом, Жаком Маритеном, Альфредом Уайхедом.

Интересное и полезное общение, свобода мыслить и исследовать возможны благодаря определенным первопринципам, возводящим специальное и плюральное к общему и целостному.

За разнообразием научных познавательных практик скрывается универсальная первооснова – фундаментальные метафизические интуиции или постулаты веры. Именно они утверждают некий порядок мироустройства, тем самым делая возможным его познание. Презумпция Абсолюта-Логоса и логосности мира лежит в основании христианской традиции, в которой становится возможным европейский университет. В этом – метафизические основания единства и универсальности знания, его цельности и синтетичности. Возможность содружества наук также укоренена в интуиции законосообразности, гармоничности мироздания. Вне данных онтологических первопринципов картина мира распадается на враждебные дискурсы, а познание становится способом власти.

Жак Деррида обращает внимание на конфликт как естественное состояние жизни университета⁴. Вспоминая историю Канта, он признается, что сам мечтал бы получить письмо от короля с обвинениями в «безответственности», в дурном воспитании студенчества и нелояльности к власти. В работе «Конфликт факультетов» Деррида пишет о деконструкции и борьбе за власть над обществом, но ни одного доброго слова о первопринципах и традиции.

Современные университетские ученые говорят о конфликте факультетов и невозможности междисциплинарной коммуникации как о вечной проблеме ввиду отсутствия тех самых метапринципов, лежащих в основе научной картины мира и специализации познавательных дисциплин; при этом соглашаясь, что цельное знание связано не только с эпистемологической, но и аксиологической и онтологической истиной, истиной, которая могла бы наполнить смыслом и личную, и общественную жизнь⁵.

Видеть мир целостным, верить в предустановленную гармонию – сознательное предпочтение онтологии и этоса христианской традиции: мыслить принципиально, жить идеями, исходить из первопринципов и восходить к универсальному, крепить творческое сообщество ученых-христиан, создавать творческую атмосферу для самоформирования личности, ответственно и творчески развивать традицию европейского университета.

⁴ - Jacques Derrida. Mochlos, or The Conflict of the Faculties // J. Derrida. Eyes of the University. – Stanford: Stanford Univ. Press, 2004. – Pp. 83-112.

⁵ - Алдис Гедутис. Конфликт факультетов: возможна ли междисциплинарная коммуникация? // Критика и семиотика. Вып. 1-2, 2000. - С. 181-198; Буряк В.В Институционализация европейского знания// Ученые записки Таврического национального университета. – Вып. 11 (45), 1998.

ДЕМОКРАТИЯ И ЛИБЕРАЛИЗМ КАК УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ СОВРЕМЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА (РОССИЯ И ФРАНЦИЯ)

Ни в какой иной области человеческой жизнедеятельности демократия и либерализм не противопоставлены друг другу столь явно как в области образования и воспитания. Демократы видят в этом подконтрольном обществу социальном институте, контролируемом государством и предоставляющем бесплатное и одинаковое для всех образование, гарантию всеобщего равенства. Либералы же, напротив, вместо того, чтобы оценить государственный характер образования как преимущество гражданского общества, видят в нём стремление государства монополизировать данную отрасль и осуществлять таким образом контроль над формированием сознания молодёжи и их ожиданиями в реализации гражданских свобод. Это классическое разведение двух концепций описал ещё В. Гумбольдт⁶.

Демократия и либерализм приводят образование в конечном итоге к двум крайностям: республиканскому сознанию гражданского долга или же строптивому индивидуализму. Можно сказать, что в известной степени Франция и Россия встали сегодня на эти два различные пути, хотя и не достигли в своём развитии этих крайностей, предпочитая идти на компромисс. Так Россия предпочла государственное правление при частичной автономии государственных ВУЗов, тогда как Франция – личную свободу при частичном государственном вмешательстве. Характеристики современного состояния университета в России таковы, что: 1. Только государство, благодаря системе государственных стандартов, способно предпринимать необходимые усилия для создания доступной и качественной системы образования 2. Организация этой системы зиждется на воле государства как в административном, так и в финансовом плане 3. И именно государство берёт на себя роль структуры, обладающей способностью определять, что составляет «всеобщее благо», нужды и ожидания общества по отношению к университетскому образованию, что в конечном итоге определяет государственную политику в этой области. В конечном итоге, огосударствлённая система российского образования в результате уже проведённых частично реформ приобрела дух Левиафана, совмещая в себя бюрократическую рациональность и различные способы демократического контроля. Государство, таким образом, позиционирует себя в качестве арбитра, способного, благодаря своей политической и технической мощи, преодолеть сложности социальной дифференциации, в том числе, с помощью системы образования.

⁶ Humbolt W. The Sphere and Duties of Government, John Chapman: London, 1854, 203 p.

Сегодня многие адепты либерализма не разделяют более концепции нейтрального государства как последней инстанции, в которой окончательно разрешаются ценностные конфликты в обществе. Они предпочитают видеть в рыночных отношениях, то есть в механизмах децентрализации, критерий эффективности университетов, тем самым лишая государство судейской функции. Однако они оставляют за государством минимальную степень контроля, рассматривая его, при этом, как покровительствующее государство. Сторонники централизованной системы образования, хулители либеральной теории упрекают его за разрушение общности интересов, которая служит объединению различных социальных слоёв, и за приверженность капиталистическим ценностям и категорическому неприятию генерирующей роли государства.

Демократия и либерализм на протяжении всей истории оказывались в постоянном противостоянии друг другу, даже тогда, когда в обиход вошёл термин «либеральная демократия». Также как и демократия, либерализм предлагает политическую программу, в основе которой лежит определённое видение сущности и целей человеческого существования, а также предлагает пути для их достижения. Так, либерализм опирается на антропологическую теорию, постулируя свободу и автономию воли человека, то есть позиционирует человеческую личность как автономную сущность со своими интересами и стремлениями, которая первична по отношению к власти государства и общества. Это также доктрина, касающаяся права и властных технологий, которой мы обязаны преимуществом права и индивидуальных прав, свобод человека и гражданина, а также теорией разделения властей. Наконец, менее широко освещаемая заслуга либерализма – это определённая эпистемология, которая в конечном итоге связана с теорией социальной организации.

В либеральной теории понятие «общего блага» чрезвычайно размыто и неопределенно, человеческий разум, несовершенный и ограниченный в своих познавательных способностях, не может универсализировать человеческий опыт и постичь всю гамму социальных причинно-следственных связей. В либеральном контексте, децентрализованные организации, являющиеся полицентрическими, чья деятельность регулируется целой совокупностью автономных акторов, являются более действенными, нежели централизованные и унифицированные. Эта идея нашла отражение у французского исследователя М. Полани⁷.

Можно сделать вывод, что компромисс, к которому могут прийти и демократически и либерально настроенные идеологи университета состоит в том, что, следуя логике идеологического и социального плюрализма, и те и другие должны признать идею институционального плюрализма, которая находит себе всё больше и больше сторонников⁸, а также тот факт, что настает время людей, которые не столько генерируют, сколько управляют смыслами и формируют коды социального бытия. Но тут-то и возникает загвоздка, поскольку демократия, принципы свободы и равенства которой являются путеводной звездой для её адептов при вы-

⁷ Polanyi M., *La logique de la liberte*, Presse universitaire de France, Paris, 1989, 253 p.

⁸ Nemo Ph. Ecole, vers le pluralisme institutionnel// *La Revue des deux mondes*, avril 1993, p. 109.

работке принципов реформаторской деятельности в различных сферах социального бытия, в конечном счёте, оказывается под вопросом. Если на вершине социальной иерархии находится нетократический класс, класс людей, в руках которых находятся основные властные рычаги, то ни о каком равенстве в условиях информационного общества говорить не приходится, более того, неравенство такого общества реализуется ещё на генетическом уровне. XX век является иллюстрацией смены общественной парадигмы, в основе которой лежит бэконовская формула «знание – сила». И в этих условиях неминуемой трансформации подвергаются и экономическая, и политическая сферы, в частности, сетевая информационная парадигма отвергает национальное государство предшествующей эпохи. Этнический подход к определению нации и государства-нации фактически исчерпал себя. Появляются страновые холдинги (Шенген), страны-системы (США, Китай, мировые регулирующие органы (ООН, Всемирный банк, «восьмёрка»).

Внутри демократического государства его роль также весьма ограничена. Так, идея институционального плюрализма состоит в нейтралитете, который должно сохранять государство по отношению к различным учебным заведениям, которым предоставляется автономия в вопросах самоуправления при финансовой поддержке со стороны государства и возможности достижения согласованности действий учебного заведения и общегосударственных задач. Государство должно воздержаться от всяких попыток унифицировать образовательные потоки в различных ВУЗах. То есть государство не должно навязывать им нормы образовательной политики и стратегии развития, коль скоро, если речь идёт о реализации «современного университета» в условиях либеральной демократии. Это позволит избежать сугубо утилитарного подхода к образованию и вместе с тем предотвратит сведение педагогики и содержания образования к частным вопросам образовательных технологий, которые должны находиться в ведении экспертов.

Нам представляется, что такая позиция либеральных демократов имеет несколько недостатков, поскольку не рассматривает возможности дискоординации деятельности различных образовательных практик во всей совокупности учебных заведений на территории той или иной страны. Единство целей и соотнесение задач, которые призваны решать эти учебные заведения, включая университеты, должно так или иначе обеспечиваться неким независимым арбитром, вопрос только в том, кто эту функцию будет выполнять. Без определённой степени централизации образовательной системы в целом всё равно не обойтись. Другое дело, что она должна быть гарантирована от произвола какого-либо заинтересованного лица или группы лиц, действия которых могут быть расценены как противоречащие государственным устремлениям. И в этом смысле образовательная система, в частности университеты, как её структурообразующие элементы, не могут существовать абсолютно автономно по отношению к государственной политике, как и государство не должно оставаться нейтральным в тех случаях, когда избираемая тем или иным ВУЗом стратегия развития прямо противоречит его интересам. Однако это не означает, что мы пропагандируем возврат к централизованной системе управления образованием и университетами, в частности, однако полагаем, что в

ведении университетов должен оставаться выбор определённой логики образовательного процесса, который научное сообщество этого университета считает наиболее оптимальным для воспроизводства интеллектуальной элиты общества.

Таким образом, миссия современных университетов должна, на наш взгляд, основываться на трансмиссии знания и передаче новых либеральных ценностей новым поколениям, разрабатывая наиболее эффективные методики и учебные программы. И если для этого им нужна финансовая и административная автономия, государство должно её обеспечить, одновременно оставаясь главным арбитром при оценке эффективности деятельности ВУЗов. Таким образом, нам представляется, что акценты в борьбе за демократические преобразования университетов должны быть расставлены иначе, нежели в большинстве статей, посвящённых данной проблематике. Так, чаще всего в центре внимания исследователей «университетского вопроса» оказываются именно финансовые и организационные вопросы университетской автономии, тогда как их разрешение есть лишь условие, хотя и необходимое, для реализации совершенно иной задачи – формирования сознания молодёжи с учётом современных «вызовов», которые обращает к нам цивилизация.

Модернизационные процессы, направленные на реформирование университетов как в России, так и во Франции, имеющие своей целью обеспечение децентрализованного функционирования отдельных университетов, отделения образовательной миссии университетов от изначально им осуществляемой также научно-исследовательской функции ведут к виртуализации университетского образования и углублению кризиса как российской, так и западной ментальности. Общую духовную направленность новой социальной парадигмы хорошо продемонстрировал Зб. Бжезинский в работе «Между двух веков», выпущенной им ещё в 1960-х гг. В ней он предсказал возникновение Нового мира, элита которого будет освобождена от либеральных ценностей, а главным инструментом в достижении её целей станут современные информационные технологии воздействия на сознание людей, позволяющие подчинять его тотальному контролю. Человеческая индивидуальность, столь ценная для аксиологии либералов, растворяется в «толпе» и «массе», разнообразие личностей стирается. Развитие информационных сетей приводит к тому, что было описано ещё М. Фуко и М. Кастельсом, как превращение структуры власти во власть структуры, когда социальное действие оказывается во власти социальной морфологии⁹. Становление информационного общества, таким образом, оборачивается структурной несвободой для личности в противоположность предрекаемому Д. Беллом общества «информационной свободы». И хотя менталитет русского человека веками формировался в условиях его закропощения и развития рабской сущности, а менталитет французов базировался на развитии человеческой свободы, в итоге тотальная демократизация как российского, так и европейского общества, а также попытки внедрения либеральных

⁹ Кастельс М. Становление общества сетевых структур. Новая постиндустриальная волна на Западе. В кн.: Антология (под ред. В. Иноземцева). М.: Academia, 1999. С. 495-505.

ценностей превращаются в очередную социальную утопию и во Франции, и в России, как и во всём остальном мире, основная позитивная функция которой сводится к обеспечению потребности людей в социальной иллюзии, так или иначе способствующей развитию общества, поскольку она является во все времена стимулом для социальной борьбы. Более того, «в общественном сознании из «ничего» возникают иллюзии, которые становятся «всем». У большинства людей их внутренние установки полостью вытесняют реальность. Люди с неохотой воспринимают рациональные объяснения»¹⁰. Однако, несмотря на схожесть в проблемах, с которыми столкнулись современные французские и российские общества, наиболее болезненными и сложными при переходе от тоталитарного к свободному обществу эти изменения оказались для менталитета русского народа, который совершил нечто вроде «бегства от свободы» (в терминах Э. Фромма).

Ещё Р. Декарт выразил сущность человека формулой «мыслю, следовательно, существую», которая может быть понята и как «думаю, следовательно, действую», стремясь подчинить мир своей воле, а это стремление к «власти» является одной из основных естественных особенностей человека. Эта мысль нашла отражение также в работах 1970-х гг. Ж. Делёза, согласно которому не его формирует мысли, а мысли формируют его. Человек не в состоянии добиться объективной истины, формируемые им представления о ней зависят от его целей и случайным образом совпавших обстоятельств. Тотальная информатизация, породившая новый господствующий класс нетократов, привела частично уже сейчас, а в дальнейшем эта тенденция станет только усиливаться, к тому, что университетское образование, ориентированное на предоставление доступа к информации, а не на образование посредством вовлечения в научно-исследовательские практики, будет противоречить принципам гуманизма и станет одним из проводников виртуального насилия. А вместо изучения окружающей естественной среды станет пропагандировать исследование некой «гипперреальности» (в терминах Ж. Бодрийяра), или виртуальной среды.

С учётом всего выше сказанного возникают вопросы, которые пока мы оставим без ответа, однако имеющие принципиальное значение для критики пропагандируемой сегодня новой социальной парадигмы: насколько разветвленная сеть разнородных университетских образований, не объединённых какой-либо универсальной системой ценностей, норм, представлений о миссии и месте университета в современном мире, может выступать в роли агента глобальных информационных процессов? И каковы принципы легитимации этих отдельных независимых университетских институций, единственным общим основанием которых является замена критерия «истинности» критерием «эффективности»?

¹⁰ Мясникова Л. Российский менталитет и управление // Вопросы экономики, №8, 2000. С. 44.

11. ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ГУМАНІТАРНИМ ДИСЦИПЛІНАМ

Білецька Л.Л.

ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ: ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Після підписання Україною Болонської конвенції в країні почалась повсюдна уніфікація формату освітянської системи. Дослідження та створення науково-методичного і технологічного супроводу переходу на Європейський стандарт вищої освіти є актуальним сьогодні. Маємо виходити з того, що освітня діяльність, відповідно до вимог Болонської декларації – не тільки рівні, модулі, експерименти, кредити, рейтинги. Це перш за все нова філософія освітньої діяльності, нові принципи організації навчального процесу, новий тип відносин між викладачем і студентом, це, зрештою, нові «технології» опанування знаннями унеможливлення репродуктивних методів навчання, повна прозорість навчального процесу і багато чого іншого.

Чи має змінитись методика викладання іноземних мов у зв'язку із сучасними тенденціями? Чи може вона залишитись традиційною? Це залежить від того, що ми розуміємо під словом «традиційний». Чи з'являється у нашій уяві класна кімната із диктатором-викладачем і студентами, до яких ставляться як до об'єкту процесу навчання, де немає місця альтернативі думки і висловлювання? Та якщо під «традиційним» ми розуміємо успадкування певних уяв, поглядів і найкращої практики та методів від попередніх поколінь, що довели свою ефективність, тоді традиційний викладач – це професіонал, спроможний використати найкращі знахідки в галузі навчання іноземної мови.

Ніщо не може стати надбанням розуму і якості людини без її особистої активної діяльності. Знання, навички, здібності студента – це завжди продукт його власних, причому наполегливих і тривалих зусиль.

Залишається фактом, що в курсі навчання іноземної мови і викладачі і студенти цінують результати тестів більше, ніж практику спілкування, і багато студентів з високими результатами тестування часто виявляють доволі слабкі вміння в мовленні, особливо в обговорюванні проблем своєї професії. Під час візиту до України Malcolm Mann, автор курсу Laser FCE (Cambridge First Certificate Exam) сказав в своєму інтерв'ю з цього приводу такі слова: In Europe there's too much emphasis on exams and not enough emphasis on actually learning and using the language. Well, in Greece, for historical reasons, it's an economy demand for people getting certificate: parents demand it, schools demand it... Even if you've passed the exams but can't communicate in English, that's not useful. But I would like in an ideal world less emphasis on exams. But there are good things about

exams. Exams provide a focus, an incentive to study and they provide some kind of proof that you've achieved something. The ideal exam for me tests language skills as much as possible and exams skills as little as possible. Не можна не погодитись із цим. Болонська конвенція передбачає, що викладачі у певних модулях доноситимуть до студентів лише цілі, задачі та стислий зміст курсу, а до глибинної суті дисципліни студенти доходитимуть самотужки. Для деяких (старанних і відповідальних) студентів це надасть можливість збільшити глибину вивчення дисципліни. Але ж є певна кількість ледачих студентів. І ці, останні студенти, надлишок вільного часу можуть витратити, наприклад, на пияцтво і розваги. Тобто для держави це, водночас, і величезний плюс, і не менш величезний мінус.

За стандартами Болонської конвенції студенти мають право обирати собі викладачів. За умови, що серед студентів люди старанні та відповідальні складатимуть більшість, це буде дуже і дуже добра справа, що дозволить освітянській системі України позбутися випадкових особистостей у своїх лавах. А якщо більшість студентів складатимуть невміхи, то система освіти України лишиться принципових та чесних педагогів. Це почалось із введення у практику контролю рівня знань учнів та студентів сумнозвісної "середньої встигаємості", яку відомий вчитель В.Ф. Шаталов влучно і справедливо назвав "процентоманією".

То ж питання тут стоїть таким чином: хто зараз серед українських студентів складає більшість? Це – риторичне питання. Але вже зараз, негайно, його повинен задати самому собі й кожен студент, і кожен викладач, і кожен з батьків кожного студента, та й кожен державний діяч також. Не перетворити освіту в профанацію цього поняття, у прагнення деяких студентів лише до шматка пластичної маси, що зветься дипломом про вищу освіту.

Впроваджуючи європейські стандарти, ми ризикуємо знизити якість підготовки фахівців, якщо не зосередимося на розробці нових підходів до викладання і навчання, нових базових вимог і адаптації курсів до нових навчальних пріоритетів. Створення наукової і професійної еліти суспільства має стати головним завданням не тільки вищих навчальних закладів, а всієї системи освіти, включаючи шкільну, що зможе забезпечити багаторівневу систему освіти з урахуванням фактора його безперервності.

Найбільше не влаштовує закордонних працедавців у підготовці наших фахівців – низька дієвість знань. Дієвість – це здатність використовувати набуті знання, уміння на практиці. За експертними оцінками цим параметром ми поступаємося найбільше. За кордоном, якщо фахівець не буде підготовлений належним чином і фірма матиме до нього претензії, імідж університету може бути втрачений назавжди, його рейтинг серйозно постраждає.

Нещодавно тисячі студентів львівських вищих навчальних закладів вийшли на вулиці міста протестувати проти введення екзаменів (в тому числі з іноземної мови) до магістратури. Цей захід студентів прокоментував у теле-ефірі міністр освіти і науки України С.Ніколаєнко. Він висловив здивування

тим фактом, що львівські студенти, багато з яких планують продовжити навчання у ВНЗ Польщі, Чехії, Німеччини, де вони змушені будуть підтвердити свій рівень через систему іспитів і тестів, так негативно і агресивно сприймають необхідність скласти екзамени у своїх навчальних закладах своїм викладачам.

Ми починаємо рух до Болонського процесу. На цьому шляху важливо, щоб нас не спіткала небезпека. Вона в тому, аби наші перетворення не виявилися поверховими, косметичними і не звелися лише до конференцій та обговорень. Вони мають бути такими, щоб досягти бажаної мети – надати молоді можливість, співпрацюючи з Європою, розбудувати Україну і зробити усіх нас громадянами прекрасного європейського континенту.

Голоп'яров І.В., Шистко О.Г.

ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ МОЛОДІ - ОДНЕ ІЗ НАПРАВЛЕНЬ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ У М. АРТЕМІВСЬКУ

Першим регіоном нашої держави, в якому було започатковано запровадження спеціального режиму інвестиційної діяльності для окремих територій пріоритетного розвитку, стала Донецька область.

Указом Президента України від 18.06.98 р. N 650/98 "Про спеціальні економічні зони та спеціальний режим інвестиційної діяльності в Донецькій області" на територіях міст: Вугледар, Горлівка, Дзержинськ, Дмитрів, Добропілля, Донецьк, Єнакієве, Жданівка, Кіровське, Красноармійськ, Макіївка, Маріуполь, Новогродівка, Селидове, Сніжне, Торез, Шахтарськ, а також Волноваського та Маріїнського районів у пріоритетних галузях (підгалузях), виробництвах на 30 років запроваджено спеціальний режим інвестиційної діяльності.

Законами України від 15.07.99 р. N 984-XIV та від 22.09.99р. N 1097-XIV "Про внесення зміни до Закону України "Про спеціальні економічні зони та спеціальний режим інвестиційної діяльності в Донецькій області" цей перелік значно розширено: згідно з першим до таких територій включено місто Костянтинівку та Костянтинівський район, згідно з другим - міста Артемівськ, Краматорськ, Красний Лиман, Слов'янськ, Амвросіївський та Слов'янський райони.

Спеціальний режим у цьому регіоні запроваджено з метою залучення інвестицій у пріоритетні галузі виробництва для створення нових робочих місць і працевлаштування працівників, які вивільняються у зв'язку із закриттям, реструктуризацією гірничодобувних та інших підприємств, для впровадження нових технологій, модернізації діючих виробництв, розвитку зовнішньоекономічних зв'язків, збільшення поставок на внутрішній ринок високоякісних товарів

та послуг, створення сучасної виробничої, транспортної та ринкової інфраструктури, ефективного використання природних ресурсів.

Отже, на сьогодні статус територій пріоритетного розвитку надано 22 містам та 5 районам області у тому числі місту Артемівську.

Артемівськ - місто обласного підпорядкування, одне з міст в Донецькій області, яке має потужний промисловий і науково-культурний потенціал, з населенням 108,1 тисяч чоловік.

Основними цілями розвитку території є:

- Побудова інноваційно-інвестиційної моделі розвитку економіки з метою забезпечення високих темпів економічного зростання;
- Підвищення рівня державних соціальних стандартів;
- Удосконалення системи оплати праці;
- Стимулювання зайнятості та створення нових робочих місць з метою підвищення рівня життя населення;
- Створення умов для всебічного гармонійного розвитку людини;
- Розвиток підприємництва та створення рівних умов для суб'єктів господарювання.

Сучасний Артемівськ - це багатогалузеве промислове місто. Основу економічного потенціалу міста становить промисловість. Економіка міста представлена такими галузями промисловості як добувна, харчова, металургія, виробництво машин та обладнання. На промислових підприємствах міста добувають гіпс, поварену сіль, виготовляють запчастини для гірничошахтного обладнання, збірний залізобетон, є виробництво гіпсокартону і сухих сумішей, виробництво по унікальній технології виноградних вин і виробництво соків і нектарів безалкогольних напоїв з натурального соку.

Пріоритетні галузі промислового комплексу :

- Металургія
- Добувна промисловість
- Харчова промисловість

Швидкий розвиток промислових технологій, зростання обсягів виробництва потребують висококваліфікованих кадрів. Дефіцитом на ринку праці сьогодні є висококваліфіковані працівники робочих професій (токарі, фрезерувальники, електрики, машиністи кранів, водії, робітники будівельних професій).

Одним з напрямків в системі державних гарантій є забезпечення населення робочими місцями. Розроблена державна програма «Про вдосконалення державного регулювання у сфері зайнятості населення та ринку праці в Україні», а також міська «Програма зайнятості населення, яке мешкає на території Артемівської міської ради, на 2008-2009 р.р». У заходах програми, яка розроблена з урахуванням пріоритетних напрямів, визначені шляхи збільшення рівня зайнятості населення, створення нових робочих місць, спрямовані на стабілізацію ринку праці, створенню належних умов для гідної праці як основи

зростання добробуту населення, розвитку трудового потенціалу, зниженню соціальної напруги у суспільстві.

Одним з пріоритетних напрямів програми є працевлаштування молоді віком до 35 років. У 2007 році цей показник складає 55% від загальної кількості осіб, які були забезпечені роботою. З метою надання реальної допомоги громадянам, які потребують соціального захисту, щорічно рішенням виконкому Артемівської міської ради бронюються робочі місця для молоді даної категорії. На протязі 2007 року було працевлаштовано 1300 чол. за рахунок дотаційних та заброньованих робочих місць.

Послідовна реалізація заходів програми зайнятості населення на території міської ради протягом останніх років дозволила збільшити рівень зайнятості молоді, розширити сферу застосування праці за рахунок створення нових робочих місць. Поступово відбувається зменшення кількості безробітного населення на фіксованому ринку праці. Щорічно чисельність безробітних зменшується в 1,1 рази.

Молодь міста може отримати освіту в 14 навчальних закладах міста, освоїти професії по 81 спеціальності, як на денному відділенні так і на заочному, як на бюджетній формі навчання так і на контрактній. Головним вищим навчальним закладом є Українська інженерно-педагогічна академія з підготовки спеціалістів для міста і регіону.

Працевлаштуванню молоді сприяє розвиток інвестиційної політики у місті. На території Артемівської міської ради затверджено 9 інвестиційних проектів, з них реалізується 6, на загальну суму 85,3 млн. доларів США.

Значна кількість підприємств міста розширюють та відновлюють виробництво, виробляють високоякісну продукцію за рахунок інвестицій. Наприклад, Артемівський завод по обробці кольорових металів, АТЗТ «Артемівський м'ясокомбінат», «Форте-Україна», ТОВ «Екопродукт», ТОВ ЕВП «ЕС Полімер», ТОВ «КНАУФ ГПС ДОНБАС». Головним напрямком підвищення ефективності виробництва у 2008-2012 роках має стати його масштабне технічне й технологічне оновлення. З цією метою на основі визначених на підприємствах, установах, організаціях міста заплановано впровадження ряду заходів щодо інноваційного розвитку.

Підприємствами, організаціями, установами розташованими на території Артемівської міської ради, згідно Плану інноваційного розвитку на 2008-2012 роки передбачено 56 заходів інноваційного розвитку. Загальна сума витрат на реалізацію запланованих заходів складе 566289,2 тис. грн.

Інноваційна політика промислових підприємств міста потребує високої кваліфікації фахівців. До виробництва необхідно залучати молоді кадри. Їх підготовка ведеться в професійних ліцеях та вищих навчальних закладах I-IV рівня акредитації.

В зв'язку з цим прогнозується зростання потреби у фахівцях сучасних технологій, організаторів наукоємких виробництв, фахівців з систем експлуатації високотехнологічного устаткування, по металообробці,

кошторисників і проектувальників в будівництві, фахівців електронних і комунікаційних систем.

Створення 60 нових робочих місць на ТОВ „Артемівський метизний завод”, 180 нових робочих місць на заводі по розливу соків у м. Артемівську за рахунок впровадження інвестиційного проекту, ухваленого Радою з питань спеціальних економічних зон і спеціального режиму інвестиційної діяльності дасть можливість частково вирішити питання працевлаштування молоді.

Запровадження інвестиційних проектів дало можливість створити 942 нових робочих міста та зберегти 647.

Рішенням проблеми працевлаштування молоді займаються також громадські організації міста. Так, жіночий соціальний еколого-правовий центр проводить тренінги для безробітної молоді.

Тільки об'єднання зусиль усіх зацікавлених сторін дає можливість вирішувати проблеми працевлаштування молоді міста.

Дяченко Н.І.

КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ ЯКОСТІ НАВЧАННЯ ГУМАНІТАРНИМ ДИСЦИПЛІНАМ В ТЕХНІЧНОМУ ВНЗ ТА ЇХ ВИЗНАЧЕННЯ

Модернізація системи вищої освіти в Україні здійснюється за допомогою вдосконалення організації навчального процесу з метою підвищення якості освіти. Якість освіти на рівні вищого навчального закладу формується під впливом багатьох чинників: якості державних освітніх стандартів, змісту освітніх програм, рівня підготовки абітурієнтів, кваліфікації науково-педагогічних кадрів, рівня і якості матеріально-технічної бази навчального закладу, впровадження в навчальний процес наукових досягнень, креативного характеру стратегії розвитку навчального закладу тощо.

За цих умов особливого значення набуває організація та методика оцінки рівня якості навчання. Вимірювання навчальних досягнень студентів є формою зворотного зв'язку, джерелом інформації для викладача про хід оволодіння студентами навчальним матеріалом, про повноту та міцність його засвоєння. Об'єктивна оцінка допомагає і студентам критично оцінити свої досягнення та помилки, правильно організувати свою подальшу роботу, забезпечити її системність і регулярність, застосовувати здобуті теоретичні знання у практичній діяльності. В літературних джерелах викладено значну кількість підходів, які застосовуються для оцінювання якості підготовки фахівців у системі вищої освіти [1]. Але недоліком цих методів є те, що вони ґрунтуються на визначенні і аналізі певного кола показників для всіх навчальних курсів, і не враховують специфіки оцінки якості навчання окремим дисциплінам. Крім того, не існує єдиного об'єктивного підхода при оцінюванні знань студентів при

окремих видах завдань. Тому розробка і впровадження формальної оцінки якості навчання студентів в межах управління якістю освіти є актуальною.

Цикл гуманітарних дисциплін в технічному вищому навчальному закладі поділяється на фундаментальні дисципліни (філософія, психологія, історія України) і курси за вибором факультету (конфліктологія, авторське право, інтелектуальна власність тощо). Формалізація та структурування даних дисциплін без якісних збитків для їх викладання неможливе. Це пов'язане з тим, що гуманітарні дисципліни виконують не тільки гносеологічні та методологічні функції, але і аксеологічні функції. За допомогою гуманітарних курсів здійснюється виховний вплив на особистість студентів, їх світогляд та подальший життєвий сценарій. Постановка мети вивчення дисципліни враховує ці особливості, а оцінка якості освоєння навчального матеріалу не зважає на світоглядні та виховні елементи, формування яких виділено як мету освоєння окремого гуманітарного курсу. Тому критерії оцінки освоєння дисциплін часто містять формалізовані елементи: обсяг матеріалу, засвоєного студентом; виконання ним вимог щодо індивідуальних завдань; участь в аудиторних заняттях тощо. На нашу думку, якість оцінювання повинна мати підвалиною змістовні характеристики результатів освоєння навчальної програми. Тому взагалі потрібно говорити не про критерії оцінки, а про рівень компетенції студента з окремих дисциплін гуманітарного циклу. Критерієм когнітивної (змістовної) компетенції є глибина і системність знань, здатність формувати мету і задачі окремих видів робіт здійснювати аналіз і синтез отриманого матеріалу на засадах принципів об'єктивності та історизму; здатність провести аналіз альтернативних теорій та позицій; вміння формулювати питання та відповідати на них.

До особистісної компетенції треба віднести позитивну динаміку освоєння дисципліни студентам, а саме: підвищення інтересу до дисципліни впродовж її освоєння; посилення професійної спрямованості отриманих знань, активізація аудиторної та самостійної роботи, прагнення до участі в творчих конкурсах, проблемних лабораторіях тощо.

Процесуально-операційна компетентність передбачає знання методів моделювання, проектування та аналізу отриманої інформації; вміння проводити бібліографічну роботу і класифікацію джерел; навички якісно оформляти навчальну документацію (індивідуальні, контрольні, курсові та дипломні роботи).

Для досягнення кожним студентом поставлених дидактичних завдань доцільно скористатися систематикою Б.С. Блума [2, с. 35]. Автором статті запропоновані критерії оцінки якості знань студентів з гуманітарних дисциплін, які впродовж декількох років використовуються при освоєнні філософії, психології, правових курсів і надає можливість об'єктивно оцінити компетентність студента з даних дисциплін. Критерії логічно обумовлені та доступні для сприйняття студентами. В умовах контрольних заходів їх можна розглядати як план відповіді, а саме:

- визначення основного поняття теми або питання (здатність студента виділити ключове поняття та пояснити його за допомогою наукових термінів або своєю мовою);
- викладання основних концепцій, дискусій та їх засновників; характеристика джерел теми або питання;
- повнота (розкриття) питання або теми;
- аналіз поставленого питання (навички студента до виділення позитивних і негативних впливів; здатність до характеристики історико-наукового середовища тощо);
- формування висновків з урахуванням сучасного значення проблеми та її подальшого розвитку, уміння практичного застосування отриманих знань.

Вище визначені критерії, звичайно, не є остаточними. Об'єктивна оцінка повинна базуватися на актуальних (фундаментальних) знаннях з дисципліни, що обумовлює необхідність перегляду навчальних програм з гуманітарного циклу. Стурбованість викликає і нездатність більшості студентів до логічної побудови, класифікації та систематизації вже отриманих знань. Тому ми вважаємо, за необхідне ввести курс логіки починаючи з адаптаційного періоду в ВНЗ. Особливо це важливо для студентів технічного навчального закладу, для яких вміння формалізації знань має принциповий характер; орієнтує студентів на таке навчання, яке б дозволило йому сформувати у своїй особистості перш за все фундаментальні основи системно структурованих знань за певним фахом і набути здатності самостійного пошуку новітніх актуальних знань, максимально адаптованих до вимог своєї професійної діяльності.

Література

1. Вища освіта України і Болонський процес: Навчальний посібник / За ред. В.Г. Кременя. – Тернопіль: Навчальна книга. – Богдан. – 2004. – 384 с.; Величко О.Г., Пінчук С.И. Вдосконалюємо менеджмент якості освітянської діяльності. // Нові технології навчання. – 2004. - № 36; Віткін Л.М. Управління якістю у вищих навчальних закладах // Стандартизація, сертифікація, якість. – 2002. - № 4; Бондаренко О.О. Контроль навчального процесу як складова якості фахівців. Інформаційне забезпечення навчального процесу у вищій школі; Тези доп.наук.-практ.конф. м.Одеса, 19-21.04.2007р. – О.: Наука і техніка, 2007. – с. 223-225 та інші.
2. Бондарчук Ю., Чуйко Г., Чуйко Н. Удосконалення форм і методів навчання відповідно до вимог Болонського процесу // Вища школа. – 2005. - № 2. – с. 35-41.

Дяченко Н.О.

ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ПЕДАГОГІЧНОГО НОВАТОРСТВА А.С.МАКАРЕНКА

Однією з найважливіших складових успішної розбудови української економіки та подолання кризи в суспільній свідомості є духовне відродження окремого громадянина і спільноти в цілому. Майбутнє української нації зале-

жить від змісту цінностей, що формуються в серцях і душах молодих людей сучасною педагогікою, а також від того, якою мірою набуті знання стануть основою їх соціального буття. Останнє має рухливий і мінливий характер. Незважаючи на те, що до минулого в нас неоднозначне відношення, але сприймаємо його як скарбницю корисного і повчального досвіду. Історія дає нам право вибору в пошуках моделей соціально-економічного та культурного розвитку, відношення та оцінки окремих історичних осіб.

Іноді ми не згоджуємося з тим, що видатні постаті нашого народу не мали зовнішньої величі, жили не в часи ратних подвигів, а їх діяльність не позначена в сучасній топоніміці. Разом з тим, їх внесок у відповідну епоху та плинне у часі історичне відлуння ми чуємо і зараз. До таких постатей ми відносимо Антона Макаренка.

Метою даної статті є аналіз економічних аспектів педагогічного новаторства А.С.Макаренка. це обумовлено тим, що інтерес до його діяльності був і за радянських часів, зберігається і сьогодні. Але економічним поглядам великого педагога не приділялося відповідної уваги. Ще у 1917 році, тільки закінчивши Полтавський педагогічний інститут, А.С.Макаренко дійшов висновку, що на формування світогляду молодих громадян нової країни значною мірою впливають колективні відносини та відома трудова діяльність. Ці принципові положення виховання стали основою для розробки педагогічної концепції, викладеної ним в таких працях, як «Педагогічна поема», «Прапори на вежах», «Марш тридцятого року», «ФД-1», листах до однодумців.

Основою його педагогічного новаторства став принцип: щонайбільше вимог до людини, але, разом з тим, щонайбільше поваги до неї. Впровадженню цього принципу сприяла організація праці молодих колоністів та зважена структура колективу. Весь склад колонії поділявся на 28 окремих загонів по 7-15 чоловік в кожному. Очолював кожний загін командир, якого на першому етапі призначав начальник закладу, а пізніше – рада командирів.

Крім постійних загонів, практикували створення тимчасових загонів для виконання негайної або тимчасової роботи. Вони мали велике виховне значення, адже керівниками цих загонів в цьому випадку ставали зазвичай рядові члени постійних загонів. Таким чином, майже кожний колоніст міг виступати не тільки в ролі відповідального виконавця, але і розвивати якості керівника. Ядром колонії, її активом, була рада командирів постійних загонів. На раді оперативно (регламент виступів – одна-дві хвилини) вирішувалися вкрай термінові питання господарського, побутового, культурного життя колонії. Через раду командирів А.Макаренко мав можливість впливати на всі сторони життя вихованців.

Загальні збори колоністів представляли колектив в цілому. На думку А.С.Макаренка, ці збори виховували відповідальність за кожне прийняте рішення, впроваджуючи одночасно суспільну думку всієї колонії.

Таким чином, новаторство педагогічної теорії і практики Макаренка ґрунтувалося на думці, що колоніст є не простим споживачем матеріальних

благ, що надає йому держава, не є об'єктом виховання, а є активним суб'єктом як процесу колективного виробництва, так і виховного процесу. Тому процес виховного впливу з боку медперсоналу колонії поєднувався з процесом колективного самовиховання і самоуправління.

Велике значення А.Макаренко приділяв дисципліні: «Наша дисципліна – це поєднання повної свідомості, ясності, повного розуміння, загального для всіх розуміння – як треба діяти, з ясною, точною зовнішньою формою, яка не допускає спорів, протиріч, полеміки, затягування».[1]

Формуванню зовнішньої форми дисципліни сприяла так звана «воєнізація»: накази, рапорти, ритуали спілкування. На думку А.Макаренка, воєнізація є «грою, естетичним додатком до трудового життя, життя і так важкого і досить бідного». Правила цієї гри приймали всі – від завідуючого до наймолодшого колоніста. Сенс і мета цієї гри були значно серйознішими: гра не тільки робила життя для її учасників цікавішим та красивішим; але і формувала не тільки такі зовнішні елементи поведінки, як точність, акуратність, повагу, але і якості, які є складовими сутності кожного свідомого члена колективу: організованість, дисциплінованість, відповідальність. Систему естетичного та морального виховання доповнювала фізична підготовка. Після важкої праці, занять в школі спортивні ігри, гімнастичні вправи, туристичні походи загартовували колоністів та давали повноцінний відпочинок.

Наприкінці 20-х років А.Макаренко не тільки реалізовував власні методи виховання колективу. В цей час від приходить до своєї найбільш плідної ідеї – вчення про «завтрашню радість»: «Не може бути допущена в житті колективу... - ділиться роздумами автор «Педагогічної поеми», - форми буття вільного людського колективу – рух вперед, форма смерті – зупинка». У кожній людини, вважає педагог, повинна бути мета, до якої вона повинна іти. Особливо це потрібно у виробничих справах. Роздумуючи над добробутом колонії, А.Макаренко пропонував: щоб зберегти дієздатність трудового колективу, або будівництво якогось об'єкту, або збільшення обсягу посівних площ тощо треба мати постійно конкретну справу на меті. Вчення «про завтрашню радість» він пропонував доповнювати методами «подиву» або «вибуху». Цей метод – «миттєвий вплив, який перевертає всі бажання людини, все його устремління». Цей метод було застосовано в 1928 році, коли вся колонія, маючи великі виробничі, культурні здобутки, сталий побут тощо, покинула успішну колонію, щоб здійснити цей «миттєвий вплив» і підняти до рівня комуни імені Горького колонію Куряж.

Після підйому Куряжу Макаренко покидає колонію. Цей вимушений крок став наслідком його довготривалої боротьби за правду та педагогічне новаторство. Нескінченні звіти, бюрократія, комісії та інспекції не тільки, як він вважав, підривали його авторитет керівника, але і створювали навколо нього «невиносиму організаційну самотність». В 1928 р. він виступив з докладом про свої педагогічні здобутки. Представники Комісаріату просвіти винесли вирок: «Запропонована система виховного процесу не є радянською».

Не прийнятий україно-радянською педагогікою, Макаренко не покидає її і починає новий педагогічно-виробничий експеримент в комуні імені Дзержинського. На відміну від попередніх, в цьому закладі виробничою основою стало не сільське господарство, а високотехнологічне виробництво. Рентабельність тут пов'язувалась з високим рівнем продуктивної праці. Через півтора роки комунна повністю перейшла на самоокупність. Річний баланс комуні на 1 січня 1934 року складав 65 млн. рублів, а річний прибуток – 4,5 млн. Випуск електросвердел та фотоапаратів «Лейка» мав державне значення, адже звільнив від ввозу іноземної продукції на 1,5 млн. руб. золотом щорічно. [2] Але справжню славу комуні принесли фотоапарати ФЕД, які випускалися впродовж всього існування Радянського Союзу і були якісними та популярними не тільки в нашій країні.

Важливим фактором виховання стала і система заробітної плати. Заводи приносили значний прибуток. Звичайно, основна частина грошей йшла на вдосконалення виробничого процесу та на потреби колективу в цілому. 105 поступало в фонд ради командирів для розподілу на окремі потреби колоністів, а саме: на культурно-освітні заходи, на стипендії комунарам (щорічно майже 40 комунарів поступали на робфак). Окрема сума переводилася на особисті зберігальні книжки, які при виході з комуні видавали колоністам. І деяка частина загального заробітку видавалася на власні потреби. Кожний вихованець особисто був зацікавлений в продуктивній праці, одночасно відчуваючи себе членом трудового колективу.

В 1934 році прибуток від двох заводів комуні склав 4,5 млн. рублів, а в 1935 – 5 млн. [3] Разом з тим, кожний вихованець працював 4 години, а 5 годин відводилось навчанню. В цей час в «Книзі для батьків» А.Макаренко писав: «Діти – квіти життя, але ці квіти не розкішний букет у японській вазі на столі, що вже вмирають і в'януть, але діти – це прекрасний яблуневий цвіт, який принесе не менш прекрасні плоди». В комуні було відкрито не тільки школу-десятирічку, але і робфак. Таким чином, кожний вихованець при бажанні міг підготуватися до вступу у вищий навчальний заклад. Для вчорашніх безбатченків, безпритульних та потенційних злочинців це було втілення мрій і впевнений крок у майбутнє.

За оцінкою ЮНЕСКО, досвід А.С.Макаренка до цього часу є неперевершеним у світовій педагогіці, а його організаційні знахідки в управлінні виробництвом ще чекають на вивчення та узагальнення.

Література

1. Макаренко А.С. Собрание сочинений в четырех томах.–Т.IV.–М.:«Правда»,1987.– С.535.
2. Гинда В. Беспризорная экономика // Корреспондент. – 2007. – 14 июля.
3. Макаренко А.С. Собрание сочинений в четырех томах.–Т.IV.–М.:«Правда»,1987.– С.540.

Коваленко С.О., Астапов С.В.

РАЗВИТИЕ ТВОРЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ В УСЛОВИЯХ ВУЗА

Современный уровень развития науки и техники остро требует для создания и реконструирования существующих промышленных производств, применения новых технологий и методов. В связи с этим возросли требования и к профессиональной подготовке специалистов, которых готовит система высшего образования.

Доминирующими качествами современного специалиста являются профессионализм и высокая образованность, формирование которых невозможно без развития творческих способностей.

Как показывает анализ научных источников по данной теме, исследование учеными процессов эвристической деятельности, методов поиска творческих решений является актуальной проблемой до настоящего времени. Исследования ведутся в трех направлениях - художественное, техническое и научное творчество. К сожалению, недостаточно разработана технология формирования способностей к техническому творчеству в условиях высшего учебного заведения. Вопросам исследования технического творчества уделяли внимание в своих работах следующие авторы: Рубинштейн С.Л., Гальтон Ф., Гильбух Ю.З., Данченко В.Н., Кудрявцев Т.В., Лук А.М., Мамыкин И.П., Чус А.В., Бака И.И. и др.

Целью данной статьи является:

- анализ и определение основных видов творческих способностей;
- исследование основных особенностей технического творчества;
- определение основных факторов, воздействующих на формирование способностей к техническому творчеству;
- определение сферы практического применения проблемного обучения в процессе формирования способностей к техническому творчеству.

Долгое время в науке существовала концепция таинственности и непознаваемости творческого процесса изобретателя. Исследователи-психологи вплоть до начала XX века изучали личность изобретателя с целью объяснить процесс решения технических задач с психологической точки зрения, пытались найти в нем необычное, исключительное, установить связь между психическими заболеваниями и гениальностью, выдвигали гипотезу об особом составе крови изобретателей и т.п. И только лишь в начале XX века утвердилось мнение, что творческие задатки есть почти у всех людей, нужно лишь суметь их раскрыть и развить.

Это положение послужило мощным толчком к изучению процессов эвристической деятельности, методов поиска творческих решений, к подготовке людей к творческому труду, а также легло в основу эвриологии – науки о твор-

честве, базирующейся, в первую очередь, на психологии. Психология творчества складывалась и развивалась как отрасль знаний о закономерностях создания человеком нового, оригинального. На начальном этапе развития областью ее исследования было художественное творчество, затем техническое и, вскоре, научное.

Дальнейшие исследования в этой области позволили определить, что развитие человека протекает более успешно, если в процессе обучения включаются элементы творчества. При этом важно отметить возможность переноса творческого опыта из одной области деятельности в другую.

Известный психолог В.М. Бехтерев считал, что творчеству можно и нужно учиться и к нему необходимо подготавливаться в процессе усвоения знаний и применения их на практике, т.е. в деятельности. Творческие способности можно разделить на три группы. Первая связана с мотивацией (склонности и интересы), вторая - с темпераментом (эмоциональность), третья - с умственными способностями. Среди них можно выделить:

- способность к переносу опыта. Умение применить навык, приобретенный при решении одной задачи, к решению другой, а также способность к выработке обобщающих стратегий и умения выделить аналогии;

- цельность восприятия. Способность воспринимать действительность в целом, не дробя ее на отдельные независимые порции. Умения опознавать образы, реагировать на сходные объекты, независимо от индивидуальных различий;

- готовность памяти. Готовность памяти воспроизвести нужную информацию в нужное время. Это один из компонентов сообразительности;

- гибкость мышления. Способность быстро перейти от одного класса явлений к другому, легко отойти от неверной гипотезы. Антиподом гибкости мышления является ригидность, инертность, застойность мышления;

- зоркость в поисках проблем. Способность видеть новое, нестандартное, выходящее из рамок изученного, общепринятого. Эта способность определяется особым качеством мышления;

- легкость генерирования идей. От количества выдвинутых человеком идей зависит скорость нахождения оптимального варианта решения проблемы. Но каждая идея должна быть содержательно оправдана и отражать объективные отношения явлений;

- способность к «сцеплению». Способность объединять воспринимаемую информацию с уже имеющейся. Под «антисцеплением» понимают способность избавляться от давления «предубеждения», «предварительного знания» и выделять наблюдаемое из того, что привносится интерпретацией;

- способ кодирования информации нервной системой. Мышление человека будет максимально продуктивным тогда, когда он пользуется доступным и приемлемым кодом информации. Поэтому, одной из задач развития творческих способностей является определение оптимального для данного человека кода информации (акустически образного, буквенного, цифрового, словесного, зрительно-пространственного и т.д.);

– беглость речи (и формулирования). Такая способность необходима для перевода мысли в слова или выражения ее с помощью графики, формул или иного кода;

– «боковое мышление». Оно будет действенным и результативным лишь в случае, когда решаемая проблема становится устойчивой целью деятельности, доминантой. «Боковое мышление» предполагает широкое распределение внимания на вариантах решения проблемы;

– способность предвидения. Творчество невозможно без фантазии или воображения человека. Известны три вида воображения:

- логическое (новое возникает путем логических преобразований уже известного);

- критическое (определяет, что несовершенно, и требует изменений к лучшему в окружающей действительности);

- творческое (рождает принципиально новые идеи, представления, не имеющие аналогов в реальном мире, хотя и опирающиеся на элементы действительности).

– сближение понятий. Легкость ассоциирования понятий и их отдаленность, «смысловое расстояние» между ними. Мыслительный процесс отличается от свободного ассоциирования тем, что мышление - это направленное на цель ассоциирование;

– способность к оценке. Умение выбирать одну из многих альтернатив до ее проверки. Оценка производится как по завершению работы, так и многократно в течение ее хода;

– способность к свертыванию мыслительных операций, т.е. к замене длинной цепи рассуждений одной обобщающей операцией. Это один из случаев проявления способности к замене нескольких понятий одним, к использованию более емких в информативном отношении символов;

– способность к доработке деталей, доводка первоначального замысла.

В основе любого творчества, в том числе и технического, лежит формирование мышления человека. Как говорили в древней Греции, мышление начинается с удивления, ибо удивление - это реакция человека на то, что «что-то не так». Удивление, иными словами - это реакция на противоречие.

Следовательно, выработка у студентов творческого подхода к делу, развития их творческих способностей связано, в первую очередь, с формированием у них способности задавать вопросы, умения находить источники их возникновения, т.е. способности выявить на занятиях противоречия. Причем, вопросы должны быть сформулированы самими студентами, т.к. на чужие вопросы отвечают, в основном, исполнители, творцы отвечают на свои.

В техническом мышлении, в отличие от обычного мышления, существенно отличаются образы, которыми оперирует человек. Если в обычном мышлении сведения задаются готовыми образами, то в техническом мышлении системой абстрактных графических знаков и линий - чертежом. Технические образы, в основном, сложны по структуре, имеют сложную пространственную зависимость и находятся в непосредственном взаимодействии, в динамике. Поэтому, при решении производственно-технических задач очень трудно, а иногда и невоз-

можно представить конечный результат. Любое техническое решение должно быть подвергнуто практической проверке.

Среди видов технических задач можно выделить познавательные, практические и творческие.

Познавательная задача определяется неизвестностью результата при более или менее известных средствах его достижения.

Практическая задача - известностью результата при неизвестности средств его достижения.

Неизвестность результата при неизвестности средств достижения определяют творческую задачу, решение которой зависит не только от уровня базовых знаний и умений студента, но и уровня развития творческих способностей.

Характерным для технической задачи является то, что ее содержание базируется на техническом материале, ее требование связано с большой неопределенностью области поиска, решение, обычно, многовариантное, процесс решения связан с творческим подходом.

В процессе профессиональной подготовки будущего инженера целесообразно систематически использовать на занятиях решение технологических, конструкторских, организационных технических задач.

В технологических задачах определяются режимы и технологии различных видов обработки материалов или сборки изделий. К ним можно отнести задачи на разработку и усовершенствование технологического процесса, задачи на объяснение процесса формообразования и т.д. Решение этих задач позволяет студентам установить причинно-следственные отношения между различными техническими системами, произвести выбор рациональных вариантов технологического процесса, исходя из заданных условий.

Конструкторские задачи позволяют изучить оборудование, инструменты и приспособления определенного профиля. Решение этого вида задач предполагает анализ устройства, принципа его действия, эксплуатационных возможностей, путей совершенствования технических объектов, а также осуществление технической диагностики их работы.

Организационные задачи подразделяются на диагностические (по совокупности признаков определенных явлений устанавливается из ряда возможных причина, которая соответствует данному сочетанию признаков) и на прогностические (установление возможных последствий мероприятий, когда нужно из нескольких возможных решений выбрать оптимальное для данного сочетания условий).

Таким образом, целенаправленное использование противоречий в подготовке студентов следует рассматривать не как методический прием или метод, а как некоторую систему, определенные направленность и характер всего учебного процесса.

Проблемный характер обучения, в основе которого лежит разрешение противоречий - это наиболее эффективный способ, ведущий к наибольшей продуктивности мыслительной деятельности и позволяющий воспитать творческое отношение к любому виду деятельности, в том числе и в области техники.

Естественно, что для достижения творческих успехов необходимо формирование мотивационной сферы у человека, т.е. желания, потребности заниматься творческой деятельностью. Огромную роль в ее формировании играет социальное окружение человека.

На первом этапе - семья. Семьи, поощряющие независимость и самостоятельность в детях, способствуют формированию также воображения, фантазии, «раскрепощенного» полета мысли. Непререкаемая власть родителей или одного из них развивает у ребенка лишь «скованное мышление», позволяющее получать результаты в рамках формальных логических рассуждений.

Вторым этапом является средняя школа, где должно происходить не только воспитание любознательности, вкуса к нестандартным решениям, способности мыслить нетривиально, но должна воспитываться готовность к восприятию нового необычного, стремление использовать и внедрять в творческие идеи достижения других людей.

Система высшего образования, как один из этапов, является продолжением этого процесса, поэтому, при определении путей формирования творческих, в частности технических способностей, у студентов технических вузов необходимо учитывать уровень сформированности их на предыдущих этапах. От этого зависит эффективность дальнейшей работы в этой области в стенах вуза.

Выводы и перспективы дальнейших исследований. Исследования в данной работе позволяют сделать вывод, что формирование способностей в области технического творчества - это процесс, на эффективность которого влияют следующие факторы:

- наличие творческих задатков в области техники;
- правильно организованное семейное воспитание;
- система общего и профессионального образования, направленная на развитие творческого потенциала каждого учащегося и студента;
- творческий климат в обществе в целом, где поощряется стремление к самосовершенствованию, поиску нового, неизвестного.

Основными путями развития творческих технических способностей у студентов вуза являются:

- использования в процессе профессиональной подготовки системы объективных методов;
- уровня творческих способностей студентов первого курса с целью определения оптимального способа работы в этой области с каждой из подгрупп;
- разработка действенных мероприятий по формированию положительной мотивации к техническому творчеству студентов. Важную роль в этом играет применение научно-обоснованных социальных и материальных стимулов;
- совместное участие студентов и преподавателей в разработке реальных технических проектов;

– основой профессиональной подготовки будущего специалиста должен быть проблемный характер обучения, направленный на активизацию творческого мышления.

Учет факторов, воздействующих на процесс формирования творческих способностей у студентов, а также практическая реализация изложенных направлений в этой области позволит качественно улучшить процесс профессиональной подготовки будущих специалистов.

Коваленко С.О.

ШЛЯХИ ПРИСКОРЕННЯ ПРОЦЕСУ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ІНЖЕНЕРНО-ПЕДАГОГІЧНОГО ВНЗ

Максимальне розкриття потенціалу кожного педагогічного працівника системи професійно-технічної освіти, формування їхньої готовності до постійного самовдосконалення, самоосвіти та саморегуляції значною мірою визначається якістю функціонування системи професійної підготовки. На сьогодні спостерігаються значні суперечності між вимогами суспільства до професійної підготовленості інженерно-педагогічних кадрів, їхньої загальної та професійної культури, готовності до активної педагогічної творчості та рівнем організації професійної підготовки.

Інженерно-педагогічна освіта є специфічним різновидом вищої освіти, в якій інтегрується вища технічна і спеціальна гуманітарна освіта, тобто специфічним у підготовці інженерів-педагогів є однакова професійна значущість дисциплін як суто технічних, так і психолого-педагогічних.

При цьому спрямованість студента має бути орієнтована на майбутню педагогічну діяльність у системі профтехосвіти.

Окрім інтеграції технічної і психолого-педагогічної підготовки, сучасний інженер-педагог повинен мати поліфункціональну професійно-педагогічну підготовку, тобто готуватися і як майстер виробничого навчання, і як викладач дисциплін профтехциклу (спеціальних і загальнотехнічних), і як керівник гуртка технічної творчості. При цьому на усіх цих посадах він повинен бути вихователем, розуміти стратегію виховання професіонала і громадянина.

Інженерно-педагогічна освіта поєднує в собі не тільки інженерну і психолого-педагогічну підготовку, а й підготовку з робітничої професії, яку треба розглядати як невід'ємну складову цієї освіти. Усі ці три види підготовки повинні здійснюватися протягом п'яти років, тобто у дуже стислі терміни. Таке може статися тільки завдяки прискореному засвоєнню студентами засобів навчальної діяльності, притаманних для ВНЗ, а також підвищенню ефективності їх навчання. Окрім загальних для будь якого інженерного ВНЗ засобів навчальної діяльності студенти інженерно-педагогічного повинні засвоїти засоби навчальної діяльності, притаманні педагогічному ВНЗ.

Вирішити цю проблему може тільки прискорення адаптаційних процесів на підставі організаційно-педагогічного керування ними. Термін „адаптація” в широкому значенні слова розуміється як пристосування до навколишніх умов

існування. В науковій літературі адаптація людини розглядається як явище біологічної, психологічної та соціальної природи. При цьому особливо відзначають соціальну адаптацію, як інтегральний показник становища людини, що відображає її можливості виконувати певні біосоціальні функції: адекватне сприйняття навколишньої дійсності і власного організму, здатність працювати, навчатись, організовувати дозвілля та відпочинок; здатність до самообслуговування та взаємообслуговування у сім'ї і колективі; змінювання (адаптивність) поведінки у відповідності з ролевими очікуваннями інших [1]. Так, за визначенням М.П. Лукашевича, соціальна адаптація - це процес специфічної адаптивної діяльності, обумовлений змінами соціальної дійсності і спрямований на оптимізацію взаємодії людини з навчальним соціальним середовищем у відповідь на зміну в останньому, на появу в ньому новизни [2, с. 15], це завершальний, підсумковий етап адаптації людини в цілому, який містить в собі у діалектично поданому вигляді попередні рівні біологічної та психологічної адаптації [2, с.53].

Залежно від того, до яких нових форм діяльності чи відносин вступає індивід, яким є його адаптивне середовище, дослідники визначають такі види соціальної адаптації: суспільно-політична, професійна, соціально-психологічна, навчальна, моральна, правова, побутова, сімейна. Тобто проблема адаптації не є притаманною тільки вищим навчальним закладам. Людина зустрічається з нею при зміні місця проживання, зміні місця роботи, призові на військову службу тощо. Вступ до ВНЗ окремих випадок входження до нового середовища.

Проблеми адаптації студентської молоді вже привертала увагу дослідників у галузі соціології, психології, фізіології та педагогіки [3, 4, 5, 6]. При цьому дослідницький досвід свідчить, що найбільш критичним для студентів є перші курси. У структурі адаптації можна виділити такі компоненти:

а) соціальна адаптація. Вона має на увазі необхідність встановлення нових між особистісних стосунків у навчальній групі, прийняття нових традицій, норм спілкування та поведінки, опанування новою соціальною роллю, статусом тощо. При цьому можуть виникнути труднощі спілкування, невпевненість у власних можливостях, особистісна тривожність, неадекватна самооцінка. Одним з шляхів прискорення соціальної адаптації, як показує практика, є правильна організація позанавчальної роботи. До форм позанавчальної роботи можна віднести різноманітні екскурсії, вечори, тематичні бесіди, турпоходи, спортивні змагання та інше. Ці організаційні моменти дають великі можливості для всебічного розкриття внутрішніх якостей особистості студента, вони дозволяють швидше увійти до колективу рівноправним членом, сформулювати своє соціальне „Я”.

б) дидактична адаптація. Сутність її полягає в засвоєнні нових засобів навчальної діяльності. Специфіка процесу адаптації у ВНЗ визначається відмінністю у засобах навчання та його організації в середній та вищій школах. Це може привести до так званого дидактичного бар'єру між викладачами та

студентами. Основними факторами, що є основою труднощів першокурсника під час дидактичної адаптації за даними В.В. Лагерєва [7, с.2 - 4] є:

- 1) недостатня підготовленість абітурієнта за програмою загальної середньої освіти. Нерозвиненість працелюбства та допитливості, дефіцит особистої відповідальності та навчальної активності;
- 2) слабо виражені навички навчальної роботи, недостатньо розвинуте логічне мислення, концентрація та розподіл уваги, вольова регуляція. Відсутні сталі навички користування навчальною літературою, конспектування, раціонального читання, організація та планування власної самостійної роботи;
- 3) невисокий рівень культури, моральної та трудової вихованості на фоні обмеженості життєвого досвіду та соціальної зрілості;
- 4) недостатня професійна спрямованість поряд із слабким проявом ціннісного ставлення до навчання;
- 5) невпевненість у власних можливостях щодо успішного навчання.

в) професійна адаптація. Цей вид адаптації пов'язаний із формуванням нового й адекватного уявлення про майбутню професійну діяльність. Як показують дослідження студентів-першокурсників професійна адаптація - самий складний і важкий вид адаптації. Він напряду залежить від ступеню уявлення про майбутню професію. Нажаль, далеко не всі студенти, що обрали інженерно-педагогічну спеціальність, мають повне і чітке уявлення про майбутню професію, про її специфіку, про складності оволодіння нею, про своє місце в ній. І саме це складає труднощі як для студентів, так і для викладачів ВНЗ.

Тому першим етапом допомоги з боку ВНЗ повинна бути організація кваліфікаційної допомоги потенційним абітурієнтам у виборі професії. Для цього на базі ВНЗ повинні проводитися Дні відчинених дверей, зустрічі з педагогічними робітниками ВНЗ, з випускниками. Велику роль у формуванні професійної спрямованості відіграє друкована інформація, в якій міститься інформація про професію: її специфіка, перспектива професійного росту, її вимоги до майбутнього спеціалісту, майбутнє місце роботи, при необхідності виписки з навчальних планів, різнобічне інформування студентів про зміст і умови навчання в інженерно-педагогічному ВНЗ (зокрема в УПА).

По даним досліджень найбільш гостро адаптація у стінах ВНЗ проходить на 5 - 10 учбовому тижні. Тому в цей період, на другому етапі, студентам найнеобхідніша допомога зі сторони педагогів ВНЗ. Ця допомога повинна бути цілеспрямованою, спланованою та систематичною, тобто процес адаптації необхідно розглядати як процес управління. В якості підсистеми, що керується, виступає студент, а в якості підсистеми, що керує - вищий навчальний заклад.

Процес планування, в першу чергу, починається з постанови мети, в даному випадку - мети адаптації студентів до навчання в інженерно-педагогічному закладі. Ця мета повинна бути поставлена як науково-педагогічним робітником ВНЗ, так і студентами відносно себе. По-друге, повинний регулярно здійснюватися моніторинг ступеню досягнення постановленої мети, тобто дослідження рівня адаптації студентів. По-третє,

потрібно проводити навчання методики адаптації професорсько-педагогічного складу ВНЗ.

Робота в цьому плані повинна проводитися з урахуванням головного принципу підготовки інженера-педагога - принципу педагогічної спрямованості загальнотехнічних та інженерних дисциплін. Його реалізація на практиці полягає в тому, що викладач дає не тільки систему знань з дисципліни, а й формує у студента педагогічні уміння і навички, тобто уміння доступно і правильно донести знання до учнів, логічно обґрунтовувати матеріал, зв'язувати його з базовими знаннями, особистим досвідом учня та інше. Реалізація даного принципу позитивно впливає на адаптацію студента.

Особлива увага повинна бути приділена роботі з кураторами груп, тобто з тими викладачами які краще всіх знають студентів своєї групи. Для цього необхідно обирати на цю посаду людей, які мають великий досвід роботи зі студентами, мають хороші психолого-педагогічні знання, володіють організаційними та комунікативними навичками, володіють емпатією. Ці якості допоможуть їм бути в курсі всіх подій, що відбуваються в групі, а також бути першими, до кого студент-першокурсник звернеться за допомогою.

Виходячи з вищезазначеного можна зробити висновки:

- процес адаптації повинний бути керуючим;
- процес адаптації повинний базуватися на врахуванні індивідуальних особливостей студента;
- керівництво процесом адаптації здійснюється адміністрацією ВНЗ та окремими викладачами за планом і з урахуванням даних моніторингу адаптивності;
- необхідна організація навчання педагогів ВНЗ методиці адаптації студентів;
- при плануванні процесу адаптації необхідно приділяти особливу увагу організації позанавчальної роботи зі студентами.

Література

1. Психологический словарь / Под общ. Ред. А.В. Петровского и А.Г. Ярошевского -М, наука, 1990,- 484 с.
2. Лукашевич Н.П. Социология воспитания: Краткий курс лекций. - К.: МАУП, 1996, - 180 с.
3. Asarnow G.R., Callan G.W. Boys with peer adjustment problem: social log native process // Journal of consultative and Clinical Psychology, Richmond. - 1985, - v53. - № 1, - P. 80-87.
4. George J. Posner. Field Experience: A Guide to Reflective Teaching. Longman, N. - Y. & L., 1985
5. Padds M.R., Snence C.N. et al. prevention and early intervention for anxiety disorders: a controlled trial // Consultative and Clinical Psychology/ - 1997 / № 65 (4). P. 627 - 635.
6. Шпак В.П. Організація самоосвіти студентів педагогічних вузів. Харків. - 1994. -100 с.
7. Лагереv В.В. Адаптация студентов к условиям обучения в техническом вузе и особенности организации учебно-воспитательного процесса с первокурсниками. - М.: НИ-ИВШ, 1991.- 48 с.

Коломиец В.В., Владимиров Э.А.

ПРИМЕНЕНИЕ ГРАФИЧЕСКОГО И АНАЛИТИЧЕСКОГО МЕТОДОВ ПРИ РЕШЕНИИ ПРЯМОЙ ЗАДАЧИ ПРОСТРАНСТВЕННОГО МАНИПУЛЯТОРА ПРИ ПРОВЕДЕНИИ ЛАБОРАТОРНЫХ РАБОТ ПО РОБОТОТЕХНИЧЕСКИМ ДИСЦИПЛИНАМ СО СТУДЕНТАМИ ИНЖЕНЕРНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ

Учебный план подготовки будущих инженеров-педагогов специальности 6.010100(29) «Профессиональное обучение. Автоматизированные системы управления промышленными установками» предусматривает среди прочих специальную подготовку в области робототехники. Актуальность этой подготовки не вызывает сомнений, так как в учебных планах подготовки младших специалистов и квалифицированных рабочих по техническим специальностям особое место уделяется подготовке к работе в качестве оператора робототехнических систем и умению управлению манипуляторами.

Овладение будущими инженерами-педагогами методики решения прямой задачи пространственного манипулятора поможет им в понимании теоретических аспектов задачи определения пространственных координат элементов манипулятора. Данная методика позволит им овладеть практическими навыками управления робототехническими системами и даст возможность использовать в своей педагогической деятельности наглядное решение задачи расчета пространственных кинематических цепей.

При изучении дисциплин, рассматривающих различные аспекты робототехники, возникают определённые трудности при решении прямой и обратной задачи кинематики пространственного манипулятора [1]. В этом случае приходится определять пространственные координаты элементов незамкнутой кинематической цепи, которая и представляет собой манипулятор. При этом возникает необходимость определять координаты как в локальных системах координат, связанных со звеньями манипулятора, так и в глобальной системе, связанной с неподвижным корпусом робота.

Так как перерасчёт координат из одной координатной системы в другую приходится проводить по весьма громоздким формулам, в учебной литературе рекомендуется выполнять эти перерасчёты матричным методом [2]. При расчёте пространственных кинематических цепей аналитическими методами теряется наглядность решения, что усложняет восприятие изучаемого материала студентами.

С целью совершенствования процессов изучения этого материала, необходима методика проведения лабораторно-практических занятий, которые проводятся в компьютерном классе и основаны на реализации графического решения этой задачи в среде Автокад с последующей проверкой правильности решения средствами Маткада.

Рассмотрим предложенную методику на примере пространственного манипулятора, кинематическая схема которого представлена на рис.1.

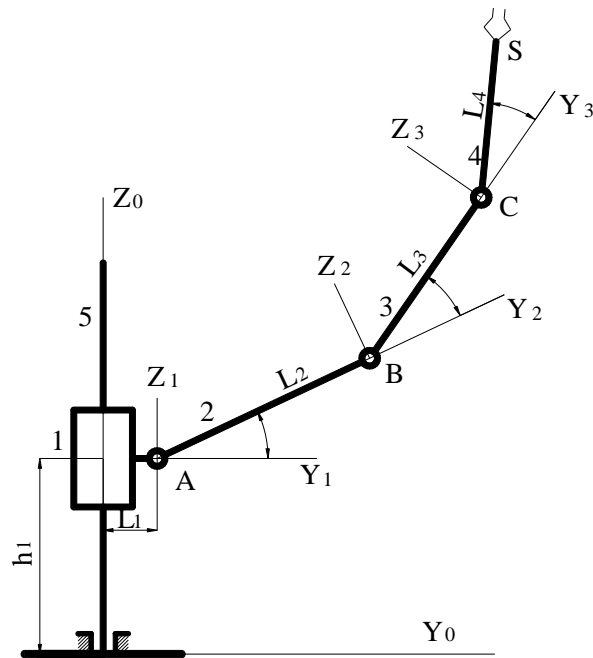

Рисунок 1- Схема просторанственого манипулятора

Манипулятор содержит 5 звеньев и работает следующим образом. Звено 2 с помощью, например, винтовой передачи может совершать поступательное движение вдоль вертикальной направляющей 1, которая с помощью, например, червячной передачи, установленной на корпусе робота, может вращаться вокруг вертикальной оси этой направляющей вместе со всеми звеньями манипулятора. Звенья 2, 3, 4 и 5 образуют между собой вращательные кинематические пары пятого класса, а их относительное вращательное движение осуществляется с помощью трёх электродвигателей, установленных на самих звеньях.

С манипулятором свяжем трёхмерную декартову систему координат, неподвижную относительно корпуса робота. Направление осей этой системы y_0 и z_0 показано на рисунке, а ось x_0 направлена перпендикулярно плоскости рисунка.

Предположим, что при работе робота точка S звена 5 манипулятора должна оказаться в определённой точке пространства, обслуживаемого роботом. Например, эта точка определяет положение детали, которая должна быть схвачена схватом манипулятора. Очевидно, что положение этой точки будет задано в глобальной системе координат, связанной со станиной робота. В свою очередь, точка S звена 5 окажется в нужном месте при определённом сочетании положений звеньев. Эти положения целесообразно определять в подвижных системах координат, связанных со звеньями манипулятора. Так, положение звена 2 удобно определять координатой h_2 в системе координат y_0z_0 , которая связана со станиной робота. В свою очередь, положение звена 3 удобно опреде-

лять в системе координат y_2z_2 , которая связана со звеном 2. При этом угол φ_3 , определяющий положение звена 3, равен углу поворота ротора двигателя, установленного на звене 2. Аналогично положение звена 4 с помощью угла φ_4 удобно рассматривать в системе координат y_3z_3 , жёстко связанной со звеном 3. Это относится также и к звену 5. Вращение манипулятора вокруг оси z определяется углом φ_1 .

Таким образом, при определённой комбинации длин звеньев L_1, L_2, L_3, L_4 и координат в местных подвижных системах $h_1, \varphi_1, \varphi_2, \varphi_3, \varphi_4$, которые носят название обобщённых координат, положение точки S схвата будет однозначно определено.

Её координаты определяем с точностью до 0,001 мм с помощью Автокада, в котором пространственные построения выполняются в прямоугольной изометрии.

Для подготовки экрана к трёхмерным построениям следует поступить следующим образом. После загрузки Автокада в верхней строке падающих меню следует выбрать меню Вид (View) и, открыв его, воспользоваться пунктом 3М виды (3D Views). После активизации этого пункта следует выбрать северо-восточную (СВ) изометрию (NE Isometric). Если щёлкнуть левой кнопкой мыши по этому пункту меню, изменится внешний вид графического экрана: пиктограмма координатных осей смещается в центр экрана и разворачивается так, что углы между осями составят 120 градусов. Кроме того, внутри пиктограммы появляется знак плюс, означающий, что в данном виде пиктограмма располагается в начале действующей системы координат и является мировой системой координат МСК (WCS). Ранее эту систему мы называли глобальной. Кроме этой системы можно применять также пользовательские системы координат (ранее мы их называли локальными), начало которых могут быть смещены, а оси повернуты относительно мировой системы координат.

Построение ПСК можно выполнить с помощью групповой кнопки ПСК в панели Стандартная. Рассмотрим команды, которые могут пригодиться при выполнении построений.

Команда **World** восстанавливает мировую систему координат.

Команда **Ucs Previous** возвращает предыдущую пользовательскую систему координат.

Команда **Origin** создаёт ПСК, параллельную текущей, но с новым началом координат, которое требуется указать.

Команда **Z Axis Vector** – указание нового начала координат и точки, лежащей на положительном направлении новой оси Z .

Команда **3Point** - указание нового начала координат и точек, определяющих положительные направления новых осей X и Y .

Команда **X** выполняет поворот текущей ПСК вокруг текущей оси X .

Команда **Y** выполняет поворот текущей ПСК вокруг текущей оси Y .

Команда **Z** выполняет поворот текущей ПСК вокруг текущей оси Z .

Кроме команд, выполняющих перестроение систем координат, необходимо знать команды, позволяющие строить отрезки, изображающие звенья манипулятора.

Если известны координаты концов отрезка, то для его построения на экране необходимо воспользоваться командой ОТРЕЗОК (LINE) и ввести через запятые сначала 3 координаты одного конца отрезка, а затем 3 координаты другого конца.

В том случае, если известны координаты начальной точки отрезка, его длина и ориентация в ПСК, удобно использовать относительный ввод точки с помощью записи следующего вида: @150<45<60. Понимать эту запись следует так: длина отрезка равна 150, проекция этого отрезка на плоскость XY ПСК образует с положительным направлением оси X угол 45° , а сам отрезок наклонён к плоскости XY под углом 60° . Можно рекомендовать следующую последовательность построений.

1 Загрузить Автокад.

2 В падающем меню Вид открыть пункт 3М виды и выбрать требуемый вид изометрии.

3 В дальнейшем построение осей координат следует дублировать построением отрезков произвольной длины, совпадающих с осями текущей системы координат. Это необходимо для сохранения наглядности построений, так как оси неактивной системы координат на экране не сохраняются. В связи с этим нужно построить 3 отрезка, начальные точки которых совпадают с началом координат, а конечные точки находятся на некотором расстоянии от начала координат соответственно на осях X, Y и Z.

4 Дальнейшие построения следует выполнять в предположении, что поворот звена 1 вокруг оси Z мировой системы координат пока не осуществляется и движение звеньев манипулятора происходит в плоскости ZY МСК. В связи с этим следует построить ПСК1, связанную со звеном 2, начало которой совпадает с точкой A, а оси параллельны осям МСК, для чего воспользуемся командой **Origin** групповой кнопки ПСК, после чего продублировать построение осей этой ПСК1.

5 Теперь в этой системе координат следует построить отрезок, изображающий звено 2, длиной L_2 мм, проекция которого на плоскость XY ПСК1 образует с положительным направлением оси X угол 90° , а сам отрезок наклонён к плоскости XY под углом φ_2° . Для этого необходимо активизировать команду ОТРЕЗОК и ввести координаты начальной точки отрезка в рассматриваемой ПСК (0,0,0), после чего выполнить относительный ввод точки в виде (@ L_2 <90< φ_2).

6 Теперь используя команду X групповой кнопки ПСК следует повернуть ПСК1 вокруг оси X на угол φ_2° и затем с помощью команды **3Point** перенести в точку B и получить ПСК2. Продублировать построение осей ПСК2.

7 Эти действия необходимо повторить для звеньев 2 и 3 и в результате получить положение точки S схвата.

8 Далее, используя команду **World**, следует восстановить мировую систему координат.

9 Теперь используя команду **Z**, следует выполнить поворот МСК вокруг оси **Z** на угол $(-\varphi_1)$.

10 Наконец, левой кнопкой мыши следует щёлкнуть на изображении четвёртого звена, на котором появятся ручки, одна из которых отметит конечную точку звена **S**. Направив прицел курсора на эту точку, в нижней строке режимов можно прочитать её координаты.

Заметим, что таким же образом можно определить координаты любой точки манипулятора в мировой или любой пользовательской системах координат.

С целью контроля правильности графических построений следует использовать матричный метод преобразования систем координат, который можно реализовать в среде Маткада.

Ниже приведены виды матриц, выполняющих различные операции по преобразованию систем координат.

Матрицы поворота вокруг осей **X**, **Y** и **Z** на углы соответственно φ, ψ и θ :

$$M_x := \begin{pmatrix} 1 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & \cos(\varphi) & -\sin(\varphi) & 0 \\ 0 & \sin(\varphi) & \cos(\varphi) & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 1 \end{pmatrix} \quad M_y := \begin{pmatrix} \cos(\psi) & 0 & \sin(\psi) & 0 \\ 0 & 1 & 0 & 0 \\ -\sin(\psi) & 0 & \cos(\psi) & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 1 \end{pmatrix} \quad M_z := \begin{pmatrix} \cos(\theta) & -\sin(\theta) & 0 & 0 \\ -\sin(\theta) & \cos(\theta) & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 1 \end{pmatrix}$$

Матрица переноса начала координат на величину a вдоль оси **X**, на величину b вдоль оси **Y** и на величину c вдоль оси **Z**, а также четырёхмерный вектор, представляющий координаты точки в исходной системе координат имеют следующий вид.

$$M_{abc} := \begin{pmatrix} 1 & 0 & 0 & a \\ 0 & 1 & 0 & b \\ 0 & 0 & 1 & c \\ 0 & 0 & 0 & 1 \end{pmatrix} \quad V_1 := \begin{pmatrix} x \\ y \\ z \\ 1 \end{pmatrix}$$

Тогда координаты этой точки в системе координат, полученной после поворота исходной системы координат вокруг оси **x** на угол φ , могут быть найдены в результате умножения соответствующей матрицы поворота на исходный вектор, то есть

$$V_2 = M_x \cdot V_1 \quad \text{или}$$

$$\begin{pmatrix} 1 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & \cos(\varphi) & -\sin(\varphi) & 0 \\ 0 & \sin(\varphi) & \cos(\varphi) & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 1 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} x_1 \\ y_1 \\ z_1 \\ 1 \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} x_2 \\ y_2 \\ z_2 \\ 1 \end{pmatrix}$$

При решении поставленной задачи следует выполнить следующие операции, воспроизводящие кинематику манипулятора:

- повернуть звено 1 на некоторый заданный угол θ вокруг вертикальной направляющей, переместить на величину h_1 и получить систему координат, связанную со звеном 1;

- повернуть звено 2 на заданный угол φ_2 в системе координат, связанной со звеном 1;

- повернуть звено 3 на заданный угол φ_3 в системе координат, связанной со звеном 2;

- повернуть звено 4 на заданный угол φ_4 в системе координат, связанной со звеном 3;

- определить координаты точки S схвата в системе координат, связанной с корпуса робота.

Эти преобразования в матричной форме могут быть представлены в виде

$$M_Z \cdot M_{bc} \cdot M_{X1bc} \cdot M_{X2bc} \cdot V_S = V \quad (1)$$

При этом можно рекомендовать следующую последовательность действий.

1 Загрузить Маткад.

2 Вывести на экран плавающие панели инструментов Math, Calculator и Greek. Для этого необходимо открыть падающее меню View и в нём раздел Toolbars и активизировать требуемые плавающие панели.

3 В рабочей области экрана ввести исходные данные, например, в следующей форме:

$$\theta := 0.52360 \quad y_a := 200 \quad z_a := 300$$

$$\varphi_2 := 0.3491 \quad L_2 := 600 \quad \varphi_3 := 0.4363 \quad L_3 := 500 \quad \varphi_4 := 0.5236 \quad L_4 := 400$$

При этом значения углов следует вводить в радианах.

4 Используя выведенные на экран плавающие панели инструментов, на основании формулы (1) построить матричное выражение в виде

$$\begin{pmatrix} \cos(\theta) & -\sin(\theta) & 0 & 0 \\ \sin(\theta) & \cos(\theta) & 0 & 0 \\ 0 & 0 & 1 & 0 \\ 0 & 0 & 0 & 1 \end{pmatrix} \cdot \begin{pmatrix} 1 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & 1 & 0 & y_a \\ 0 & 0 & 1 & z_a \\ 0 & 0 & 0 & 1 \end{pmatrix} \cdot \left[\begin{pmatrix} 1 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & \cos(\varphi_2) & -\sin(\varphi_2) & L_2 \cdot \cos(\varphi_2) \\ 0 & \sin(\varphi_2) & \cos(\varphi_2) & L_2 \cdot \sin(\varphi_2) \\ 0 & 0 & 0 & 1 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 1 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & \cos(\varphi_3) & -\sin(\varphi_3) & L_3 \cdot \cos(\varphi_3) \\ 0 & \sin(\varphi_3) & \cos(\varphi_3) & L_3 \cdot \sin(\varphi_3) \\ 0 & 0 & 0 & 1 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} 0 \\ L_4 \cdot \cos(\varphi_4) \\ L_4 \cdot \sin(\varphi_4) \\ 1 \end{pmatrix} \right]$$

5 Щёлкнув по знаку равенства при расположении курсора справа от этого выражения, получить результирующий вектор, компоненты которого являются координатами точки схвата в мировой системе координат, то есть в системе, которая жёстко связана с корпусом робота.

6 Эти результаты следует сравнить с результатами, полученными графическим методом в среде Автокад. Они должны совпадать.

Отчётным документом проделанной работы являются распечатки результатов, полученные на принтере, или результаты, содержащиеся на жёстком носителе.

Внедрение в учебный процесс рассмотренной методики позволило существенно повысить наглядность материала, изучение которого обычно вызывает трудности у студентов. Но самое главное, что студенты смогли осознать единство решения задач графическими методами, которые изучаются в курсе начертательной геометрии, и аналитическими методами, изучаемыми в курсе аналитической геометрии.

В дальнейшем предполагается использовать предложенную методику для исследования манипуляторов другой структуры, а в курсе математики при изучении теории матриц решать не абстрактные, а прикладные задачи исследования кинематики незамкнутых кинематических цепей.

Литература

1. Механика промышленных роботов. В 3-х книгах /Под ред. К.В.Фролова, Е.И.Воробьева.-М.: Высш.шк.,1989.
2. И. Б. Челпанов Устройство промышленных роботов. – СПб.: Политехника, 2001.
3. Александров П.С. Лекции по аналитической геометрии.-М.: Наука,1968.
4. М. Шахинпур Курс робототехники. – М.: Мир, 1990.

Кононова М.М.

МОТИВАЦІЙНА СФЕРА ЯК ПІДСТРУКТУРА ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ

Проблема активності особистості – це проблема її суб'єктивного реагування на вплив біосоціального середовища. Звертаючись до аналізу джерел активності особистості, ми відповідаємо на запитання: що спонукає людину ставити перед собою ту або іншу мету й домагатися її втілення? З відповіддю на це запитання ми отримуємо можливість зазирнути до мотиваційної сфери особистості, основу якої становлять потреби. Потреба – це нестаток суб'єкта в чомусь конкретному, а мотив – обґрунтування рішення задовольнити або не задовольнити зазначену потребу в даному об'єктивному й суб'єктивному середовищі.

Мотиваційну сферу як підструктуру особистості, – на думку В.Ковальова, – складають не тільки актуальні потреби й мотиви, скільки стійкі латентні мотиваційні утворення (спрямованість особистості, інтереси, мотиваційні установки, бажання), які багато авторів називають потенційними мотивами.[1, с.203]

Процес формування мотивації пов'язаний з використанням багатьох особистісних утворень, які поступово формуються по мірі розвитку

особистості. Тому кожний віковий етап має певні особливості мотивації і структури мотиву. Так, провідним видом діяльності, що сприяє розвитку мотиваційної сфери студентів, є професійне навчання. З метою виявлення пре-валюючих мотивів у навчанні нами були проведені тести серед студентів КІІ ДонНТУ.

Провідним мотивом на першому етапі навчання – етапі переходу абітурієнта до студентських форм життя виділяється мотив ствердження себе у статусі студента – престижний мотив, на другому – пізнавальний інтерес, а на третьому – професійно-практичний мотив.

Таким чином, на успішність навчання більшою мірою впливають «професійні» і «пізнавальні» мотиви, ніж «прагматичні».

Отримані данні схожі з даними досліджень, проведених авторами М.В. Вовчик-Блакитною, А.М. Печніковим і Г.В. Мухіною. [2,с.13]

Останнім часом ролі позитивної мотивації навчання у забезпеченні успішного оволодіння знаннями й вміннями психологами та педагогами надається все більше уваги. Виявлено, що висока позитивна мотивація може відігравати роль компенсуючого фактора на випадок недостатньо високих здібностей, однак у зворотньому напрямку цей фактор не спрацьовує –навіть високий рівень здібностей не може компенсувати відсутність навчального мотиву або низьку його вираженість, не може забезпечити значні успіхи в навчанні.[2,с.148]

Звертаючись до методики А.І. Гебоса, який виділив фактори, що сприяють формуванню у студентів позитивного мотиву до навчання, можемо про-ранжувати ці умови у порядку їх пріоритетного впливу на мотивацію студентської молоді (за результатами дослідження):

1. Професійна спрямованість навчальної діяльності (визначили 84% респондентів)
2. Усвідомлення теоретичної та практичної значимості засвоєних занять та найближчої і кінцевої мети навчання (підтвердили 76% студентів).
3. Наявність допитливості й «пізнавального психологічного клімату» в навчальній групі (36%)
4. Емоційна форма викладу навчального матеріалу (22%)
5. Показ «перспективних ліній» у розвитку наукових понять (19%)

Результати отримані внаслідок застосування методики А.І.Гебоса в групах ЕГВ-07, ЕМО-07,МП-03, МП-04Красноармійського індустріального інституту.

П.М. Якобсон запропонував для мотивів навчальної діяльності свою класифікацію.

Перший мотив – це мотив необхідності, який не може призвести до успіхів в навчанні. Це поштовх студента, викликаний усвідомленням певних незручностей і неприємностей, які можуть виникнути в тому випадку, коли він не буде навчатися. По суті, за таким мотивом – це навчання без бажання, без інтересу і до отримання освіти, і до відвідування навчального закладу.

Здійснення цього мотиву вимагає зусиль над собою, що при слабому розвитку вольової сфери веде до того, що учні залишають навчальний заклад.

Другий вид мотивів навчальної діяльності, який виділяє П.М. Якобсон, пов'язан з позанавчальною ситуацією також, але вона має позитивний вплив на навчання. Сучасне суспільство, впливаючи на студента, формує у нього почуття обов'язку, яке змушує отримати освіту, в тому числі й професійну, та стати повноцінним громадянином, корисним для країни, для своєї сім'ї. Якщо така установка являється стійкою і займає суттєве місце у спрямованості особистості учня, тоді вона робить його навчання потрібним та привабливим. У цю ж групу мотивів П.М. Якобсон відносить і ті, які пов'язані з вузько особистісними інтересами. При цьому процес навчання сприймається як шлях до особистісного благополуччя.

Третій вид мотивації пов'язаний з самим процесом навчальної діяльності. Саме тут простежується потреба в знаннях та намаганні пізнати нове. Крім того, студенти отримують задоволення від росту своїх знань під час засвоєння нового матеріалу; мотивація навчання відтворює стійкі пізнавальні інтереси. Як зазначає П.М. Якобсон, специфіка мотивації залежить від особистісних рис студента: від потреби у досягненні успіху, або, навпаки, від небажання здійснювати зусилля над собою. [3, с.23]

Одержані нами дані в процесі дослідження за методикою А.А. Реана і В.А. Якуніна «Вивчення мотивів навчальної діяльності студентів» дають можливість виявити більш значущі мотиви навчальної діяльності студентської молоді. [таблиця 1].

Таблиця 1 - Ранжування мотивів навчальної діяльності студентів, %

Види мотивів	%	ранг
Забезпечити успішність майбутньої професійної діяльності	76	1
Отримати диплом	69	2
Постійно отримувати стипендію	63	3
Стати висококваліфікованим спеціалістом	59	4
Успішно вчитися, складати екзамени на «добре» і «відмінно»	57	5
Отримати міцні знання	53	6
Виконувати педагогічні вимоги	50	7
Отримати інтелектуальне задоволення	48	8
Заручитися повагою викладачів	45	9
Не запускати вивчення предметів навчального циклу	37	10
Не відставати від однокурсників	33	11
Уникнути осуду й покарання за навчання	29	12
Досягти похвали від батьків та оточуючих	25	13
Бути прикладом для однокурсників	18	14

На базі загальної мотивації навчальної діяльності (професійної, пізнавальної, прагматичної, соціально-суспільної й особистісно-спостережної) у студентів з'являється певне ставлення до різних навчальних предметів, яке обумовлюється визначеними чинниками, розташованими нами у порядку їх пріоритетного визначення:

1. Важливістю предмета для професійної підготовки.

2. Якістю викладання (задоволенням заняттями з даного предмету).
3. Взаємовідносинами з викладачем даного предмету.
4. Інтересом до певної галузі знань і даного предмету як її частини.
5. Мірою труднощів оволодіння цим предметом, виходячи з власних здібностей.

Усі ці мотиватори можуть перебувати у різноманітних стосунках один з одним (взаємодія або конкуренція) й мати різний вплив на навчання, тому повне уявлення про мотиви навчальної діяльності можна отримати, тільки визначивши значущість для кожного учня всіх цих компонентів складної мотиваційної структури.

Крім того, виходячи з результатів проведеного дослідження, можна зазначити, що студенти високо оцінюють насамперед професійну компетентність викладачів, їх уміння викладати матеріал і поважне ставлення до студентської молоді. І це підґрунтя взаємовідносин викладача і студента являє собою важливу складову успішного навчання.

Разом з тим, студенти не поєднують успішну професійну діяльність з отриманням міцних знань та інтелектуальним задоволенням, що не може не турбувати викладачів. Адже така позиція студентів свідчить про недостатнє спрямування процесу навчання на формування професійної компетенції майбутніх управлінців-керівників.

Таким чином, посилення актуальної мотивації до отримання, систематизації і здатності до використання професійно значущих знань повинно бути основою педагогічного впливу.

Список використаних джерел

1. 4.Мистецтво життєтворчості: у двох частинах. Частина перша.-К.,1997.-380с.
2. 2.Климов Е.А. Психология профессионального самоопределения.- Ростов н/Д.,1996.-512с.
3. 5.Подтикан І.В. Особливості формування мотиваційної сфери особистості// Практична психологія та соціальна робота.-2006.-№9.

Лисенко Д.В., Школяренко О.О.

ЗАСТОСУВАННЯ ІНСТРУМЕНТІВ ПРОГРАМУВАННЯ ДЛЯ РОЗВ'ЯЗАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ЗАВДАНЬ

Фахова компетентність економістів формується у період навчання у вищому навчальному закладі шляхом засвоєння певної суми теоретичних знань і набуття практичних навичок розв'язання економічних задач. Навчальний процес побудовано таким чином, щоб головній меті отримання якісної професійної освіти були підпорядковані цілі нижчих рівнів, серед яких велику роль відіграє встановлення структурно-логічних зв'язків між окремими курсами. Від того, як скоординовано змістовне наповнення загальнонаукових, фундаментальних та спеціальних економічних дисциплін залежить успішність засвоєння навчально-

го матеріалу студентами, а також ефективність використання ними часу на аудиторні заняття та самостійну підготовку. Таким чином, в сучасних умовах приєднання вищої школи в Україні до Болонського процесу особливої актуальності набувають питання оптимізації використання навчального часу, зокрема, організації самостійної роботи студентів та проблеми ефективного використання інструментарію сучасних інформаційних технологій для вирішення фахових завдань. Саме таку спробу застосування методів програмування для розв'язання економічних задач здійснено в даній роботі.

Студенти напрямів підготовки “Економіка підприємства” та “Менеджмент” вивчають курс основ інформатики циклу загальнонаукових дисциплін протягом перших двох семестрів навчання. У другому семестрі вони вивчають дисципліну “Мікроекономіка” циклу загальноекономічної підготовки, яка є фундаментальною основою для подальшого набуття знань зі спеціальних дисциплін та виконання відповідних курсових робіт. Навчальною програмою курсу “Основи інформатики” передбачено освоєння студентами такої мови програмування, як Visual Basic у другому семестрі. З огляду на це, видається доцільним використання можливостей цієї мови з прикладною метою розв'язання задач з мікроекономіки. Це дозволить більш якісно і з меншими витратами часу опанувати обидві дисципліни.

В даній роботі пропонується приклад використання Visual Basic для розв'язання найбільш типових задач, метою яких є визначення оптимальних обсягу виробництва та розміру прибутку підприємства за умов функціонування на конкурентному ринку, коли окрема фірма не має можливості контролювати ринкову ціну продукції.

Вихідні умови для такого типу задач містять дані про обсяги виробництва товарів (у натуральному або вартісному виразі), величину витрат виробництва для кожного з цих обсягів, а також значення ціни продукції, яке не змінюється зі зміною обсягу виробництва. Цільова функція в даній задачі має вигляд:

$$\pi = TR - TC = (P \cdot Q - TC) \rightarrow \max,$$

де π – валовий прибуток підприємства, грн.;

$TR=f(Q)$ – сукупний дохід, грн.,

$TC=f(Q)$ – сукупні витрати, грн;

Q – обсяг виробництва, натур.од;

P – ціна продукції, грн.

Критерієм оптимальності виступає максимум цільової функції. Необхідно визначити такий обсяг виробництва продукції, при якому підприємство отримає максимальний прибуток, а також розрахувати величину цього прибутку.

Програма може мати такий вигляд:

```
Private Sub Calc()
```

```
Const nmax = 255
```

```
Dim Q(1 To nmax) As Long
```

```
Dim TC(1 To nmax) As Long
```

```

Dim PI(1 To nmax) As Long
Dim P As Long
Dim N As Byte
Dim pi_max As Long
Dim q_opt As Long
Rem
Rem Введення масивів Q,TC,PI та змінних N, P
Rem
i = 1
pi_max = PI(i)
q_opt = Q(i)
For i = 2 To N
PI(i) = P * Q(i) - TC(i)
If PI(i) > pi_max Then
pi_max = PI(i)
q_opt = Q(i)
End If
Next i
Rem
Rem Виведення pi_max, q_opt
Rem
End Sub

```

Підбиваючи підсумки, слід зазначити, що використання інструментів сучасних мов програмування для розв'язання економічних задач сприяє не тільки досягненню навчальних цілей, але й має практичну цінність, оскільки вихідні дані ґрунтуються на емпіричних даних діяльності сучасних підприємств, які студенти отримують під час проходження виробничої практики.

Придятько С.П.

ПЕДАГОГІЧНА ІННОВАТИКА У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Важливою ознакою становлення і розвитку національної системи освіти України ХХІ століття є орієнтація на входження у світовий освітній простір, яка супроводжується суттєвими змінами в педагогічній теорії і практиці [1]. Поступова зміна системи освіти на інноваційно-дослідницьких засадах спроможна забезпечити учасникам навчально-виховного процесу реалізацію соціальних потреб, природних задатків та здібностей. Зміст навчання збагачується новими сучасними знаннями та вміннями, розвитком здібностей оперування інформацією, творчим вирішенням проблем виробництва. Формування висококваліфікованого спеціаліста, якому притаманна творча активність, самостійність мислення неможлива без урахування психологічних особливо-

стей студентів, що вимагає від викладачів як педагогічної так і психологічної підготовки. У даному аспекті на перший план виходить педагогічна самоосвіта, яка є однією з ключових позицій навчального процесу у вищому технічному закладі освіти, де значна кількість викладачів не має базової педагогічної підготовки.

Педагогічна інноватика – порівняно нова галузь науки, яка займається широким комплексом проблем педагогічної творчості. Зміст інновацій полягає у створенні нового продукту діяльності людини, що має суспільну значущість та узагальнено характеризується кількома важливими ознаками: перетворенням речей, явищ, процесів, інших образів; новизною, особливою оригінальністю продукту діяльності. Педагогічні інновації – це результат творчого пошуку оригінальних, нестандартних рішень різноманітних педагогічних проблем. Продуктом творчого пошуку є нові навчальні технології, нові оригінальні форми, методи навчання та виховання, нестандартні підходи в управлінні навчальним процесом. Особливості інноваційних процесів у вищій школі зумовлені рядом суперечностей, що відрізняються джерелом походження. Основна суперечність розвитку сучасної системи вищої освіти полягає у невідповідності старих методів навчання новим умовам життя, формам господарювання. Стрімке зростання обсягу інформації обумовлює необхідність її оптимального відбору і аналізу. Суперечність між величезною кількістю нових різноманітних відомостей і рамками навчального процесу створило проблему базової освіти та мінімуму глибоких знань з найважливіших дисциплін, необхідних для підготовки сучасного конкурентноспроможного на ринку праці спеціаліста.

Вища освіта в усьому світі швидко реформується як за змістом, так і за формою. Необхідно відмітити, що зміни форм навчального процесу сьогодні домінують, викладач не стільки навчає, скільки допомагає студентові вчитись самостійно. Актуальним сьогодні є переміщення центру уваги викладача з *предмета, що вивчається, на студента, що навчається*, весь зміст сучасної освіти повинен підпорядковуватись особистості студента. Особистісно-орієнтований підхід у навчальному процесі сьогодні у загальноосвітній школі не є новиною і широко впроваджується. Викладачі вищих закладів освіти іноді продовжують працювати, орієнтуючись лише на особистий досвід, забуваючи про те, що педагогічна наука постійно розвивається, породжуючи нові ідеї, концепції. Досить важливими є моніторингові дослідження якості освіти, створення системи науково-організаційного контролю оцінювання стає вимогою сьогодення, дає можливість розв'язати низку питань:

- визначити якість теоретичної і практичної підготовки майбутнього фахівця;
- оцінити вплив матеріально-технічного, лабораторного забезпечення і оснащення закладу освіти на якість навчального процесу;
- встановити зв'язок між успішністю студентів і результатами роботи викладача;
- виявити фактори, що впливають на хід і результати освітніх реформ;

- порівняти результати роботи закладів освіти відповідного профілю з метою визначення оптимальних шляхів їх розвитку [2].

Моніторингові дослідження є важливим інструментом виявлення прогалин у фаховій підготовці спеціалістів, визначенні їх причин.

Суспільна потреба у новітніх методах і технологіях формування інтелектуального потенціалу України вимагає особливої уваги до інноваційних процесів. Нове у педагогіці – це не лише ідеї і підходи, методи і технології, а й той комплекс елементів педагогічного процесу, що дає змогу ефективно вирішувати важливі завдання розвитку і саморозвитку особистості, підготовки фахівців нового гатунку.

Література

1. Журавський В.С., Згуровський М.З. Болонський процес: головні принципи входження в Європейський простір вищої освіти. – К.: ІВЦ «Політехніка», 2003.
2. Лукіна Т. Моніторинг якості освіти: теорія і практика. – К.: Вид. дім «Шкіл.світ», 2006. – 128 с.

Самофалова Т.В.

САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Головним завданням вищої освіти є формування творчої особистості спеціаліста, який має здібності до саморозвитку, самонавчання, інноваційної діяльності. Реформа вищої школи, яка відбувається у теперішній час, пов'язана з переходом від парадигми навчання до парадигми освіти. Важливою формою навчального процесу є самостійна робота студентів (СРС). Самостійна робота - «це активна пізнавальна діяльність студентів з метою набуття нових знань та формування вмінь їх творчого використання» [1; с.128], тобто це така робота, у процесі виконання якої у студента проявляються здібності ставити та вирішувати різноманітні пізнавальні та практичні завдання.

Ця проблема має особливе значення у зв'язку з переходом на кредитно-модульну систему навчання, яка передбачає від 1/3 до 2/3 навчального часу на СРС. Різні аспекти планування, організації та контролю СРС розглядаються у роботах вітчизняних педагогів і методистів: Ю.К. Бабанського, А.Леонтєва, Г.Г.Румянцевої, М.М.Солдатенкова. Ще Я.А. Коменський прагнув знайти такі шляхи в навчанні, за допомогою яких «ті, хто навчають, менше б навчали, а ті хто навчаються, більше б навчалися» [1; с.55].

Самостійна робота має діяльнісний характер і складається з компонентів, характерних для будь-яких видів діяльності: мотивація, постановка конкретного завдання, вибір способів його виконання, саме виконання та контроль.

У системі вивчення іноземної мови у немовному ВНЗ можна виділити наступні види СРС:

1. Самостійна робота над короткостроковими завданнями (робота над мовним матеріалом з підручника, письмові вправи, читання, комунікативно - мовні завдання);

2. Самостійна робота над довгостроковими завданнями (поза аудиторне читання текстів, індивідуальні завдання, проекти та реферати на запропоновану тему).

Для СР студентам можна запропонувати оригінальні тексти, які мають краєзнавчу та професійно значну інформацію. Використовуються різні форми контролю СРС: письмовий та усний переклад, письмове та усне викладання змісту українською та іноземною мовою; обґрунтування та оцінка здобутої інформації. Формування комунікативних здібностей студентів відбувається у межах загальноосвітніх тем та тем за профілем навчання. Великий навчально-виховний потенціал має СРС з підготовки до участі в науково - творчих студентських конференціях та олімпіадах. Групова СР посилює фактор мотивації і взаємної інтелектуальної активності завдяки взаємному контролю.

При проведенні СР з іноземної мови прийнято виділяти такі її рівні: відтворювальний, напівтворчий та творчий.

Відтворювальний рівень самостійної роботи є дуже важливим при вивченні іноземної мови, тому що він лежить в основі інших її рівнів і відповідає за формування мовленнєво-лексико-граматичної бази, за відтворення пам'яті. Під час самостійного відтворення відбувається «пропускання крізь себе» нового матеріалу. В результаті такої роботи у студентів формуються навички правильно та в нормальному темпі відтворювати мовний та мовленнєвий матеріал, який потрібен студенту для вирішення завдань більш складного та вищого рівня.

Напівтворчий рівень самостійної роботи є наступним по складності виконання, і він витікає із відтворювального рівня. Тут виконується перенесення придбаних знань, навичок та умінь на інші, але аналогічні ситуації. Так, якщо у рамках відтворювального рівня розроблюється ситуація «Забруднення навколишнього середовища», то напівтворчий рівень припускає варіант: «Проблеми забруднення навколишнього середовища у регіоні». Від студентів потребується більше розумової діяльності і робота пов'язана з такими завданнями, як підстановка, розширення, трансформування.

Творчий рівень самостійної роботи пов'язаний з формуванням навичок та умінь відтворювати пошук при рішенні більш складних комунікативних завдань, як в усному мовленні, так і при читанні, наприклад: діяти відповідно до обставин і ролі, яку взяв на себе студент, підготувати повідомлення на конкретну тему, прослухати повідомлення та висловити свою думку щодо його змісту; прочитати оповідання та відповісти на проблемні запитання у зв'язку з змістовно-смісловим планом тексту. Під час виконання самостійної роботи такого рівня формується творча особистість.

Під час організації самостійної роботи значна увага приділяється спрямовуючій функції викладача. Від того, наскільки чітко та зрозуміло була

поставлена ціль перед студентом, залежить результат виконаного завдання. Викладач повинен «озброїти» студентів раціональними прийомами навчальної діяльності, виходячи з характеру самої діяльності та можливостей студентів даної групи і їх нового досвіду вивчення іноземної мови. Діяльність викладача у СРС повинна бути не тільки оцінююча, але й коригуюча. Ціль контролю СР з боку викладача - допомогти студенту методично правильно з мінімальними витратами часу засвоїти теоретичний матеріал та придбати навички рішення певних практичних завдань. Для досягнення цієї мети рекомендується використовувати коригуючий, констатуючий, підсумковий контроль, самоконтроль.

Оцінювання навчальних досягнень студентів здійснюється за шкалою опанування комунікативними одиницями, згідно з рекомендаціями в загальноєвропейських документах. Для кожного учня встановлюється певний рівень засвоєння знань, що формуються [2; с.74-77].

Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти пропонують щодо планування самостійного вивчення іноземної мови таке:

- стимулювання усвідомлення учнем його/її наявного стану знань;
- самостійну постановку реальних і вартісних цілей;
- добір матеріалів;
- самооцінювання [1; с.6]

Таким чином, самостійна робота органічно входить до навчального процесу з іноземної мови (під час навчання читання, мовленню, аудіюванню, письму). Вона повинна мати місце на усіх етапах навчання; її об'єм збільшується залежно від семестру, курсу, на якому навчається студент. СРС сприяє підготовці майбутнього фахівця до наступної ефективної професійної діяльності.

Література

1. О.П.Зеленська Організація СР курсантів з іноземної мови в ВНЗ МВС України. Актуальні проблеми викладання іноземних мов у вищій школі. Збірник наукових праць. Вип.. 9. – Донецьк: ДонНУ, 2007. – 156 с.
2. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти. – Київ: Ленвіт, 2003. – 273с.

Сергієнко Л. Г., Сергієнко О.І.

ФУНДАМЕНТАЛЬНА ІНЖЕНЕРНА ОСВІТА В УМОВАХ ФОРМУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРОСТОРУ

Вища технічна освіта має певну специфіку, що впливає з особливого призначення інженерів різного профілю. У прикладних науках немає диференціації на теоретиків і експериментаторів. Інженер повинний сполучити в собі знання і тієї, і іншої області. Для цього потрібно володіти технікою експерименту: лабораторного, напівпромислового і промислового. Величезне значення має тут фундаментальна підготовка, що виявляє зв'язки, залежності,

установлює закономірності результатів експерименту, тому ця тема завжди була, є і буде актуальною. Ця сторона настільки важлива для інженера, що її часто називають професійно-ремісничою [1]. Актуальність цієї теми підсилюється із вступом України до Болонського процесу, одним із основних принципів якого є конкурентоспроможність наших спеціалістів на Європейському ринку труда.

Важливе місце в підготовці інженерів різного профілю займають технічні і фундаментальні дисципліни, що дозволяють ознайомити студента із сучасними досягненнями математики, фізики, хімії й ін. Спеціалізація інженера передбачає також вивчення значної кількості спеціальних дисциплін. Отже, підготовка інженерів у вузах повинна бути спрямована на те, щоб інженер умів вирішувати усі технологічні та економічні задачі. Усе сказане свідчить про необхідність широти й універсальності знань інженера. Його роль особливо зростає з переходом на нові методи планування й економічного стимулювання промисловості України. Раціональне використання робочого часу, оперативність керівництва, високий рівень інженерних рішень, механізація інженерної й управлінської праці, створення науково обґрунтованої структури керування підприємством або відокремленою ланкою відіграють велику роль у підвищенні продуктивності праці спеціалістів.

У рішенні колегії Міністерства освіти України № 4/1 від 31.03.95р. приведений аналіз положення вищої освіти. У документі показано, що падає престиж науки і культури, а також мотивація придбання фундаментальної освіти, зв'язок вищих навчальних закладів з галузями. Тому необхідна структурна перебудова системи освіти, упорядкування структури підготовки фахівців, розробки введення в навчальний процес нових експериментальних навчально-професійних програм підвищення ефективності використання ПЕОМ у навчальному процесі, удосконалення підготовки фахівців з вищою освітою, що має професійну спрямованість, удосконалення фундаментальної підготовки фахівців різних спеціальностей [2].

Викладачі фундаментальних дисциплін найчастіше не володіють спеціальними питаннями і не загострюють увагу студентів на прикладних питаннях своїх дисциплін. Викладачі спеціальних дисциплін, що спираються на знання з фундаментальних дисциплін, часто скаржаться на погані знання студентів у цих питаннях. Однією з причин є те, що студенти при слуханні спецкурсів, не можуть актуалізувати знання фундаментальних дисциплін, тому що вони читаються, у більшості випадків, відірвано від їхнього використання в практичній діяльності. Тому, нашою першочерговою задачею є необхідність установлення тих питань, у яких стикаються загальні і спеціальні предмети. Це може бути реалізоване при побудові моделі того, якого навчають, по фундаментальних дисциплінах (математиці, фізиці, хімії) з використанням професіограми інженера різного профілю.

Пропонований метод підвищення ефективності професійної підготовки студентів технічного профілю вузів припускає синтез елементів фундаментальних і спеціальних дисциплін. Реалізується він шляхом логічно зв'язаного

науково-методичного забезпечення, що включає в себе питання дидактики фундаментальної освіти, прикладної психології і педагогіки зі спеціальними дисциплінами таким чином, щоб нівелювати грань між процесами засвоєння теоретичних знань і формуванням практичних умінь і навичок професійної діяльності майбутнього інженера (так називаний дидактичний пакет). Як відзначалося вище, специфічні особливості умінь інженера необхідно розглядати на основі аналізу професійної інженерної діяльності.

Відповідно до устояних поглядів в дидактиці, усяка діяльність згідно Н.Ф. Талізінної має кільцеву структуру [3]. Таким чином, природно, що структура діяльності інженера повинна узгоджуватися зі структурою будь-якої іншої діяльності, маючи свої специфічні риси.

Розробляючи нові технології і підходи до підготовки інженерів, вибираючи напрямки удосконалювання їхньої професійної освіти, необхідно виходити з вимог, пропонованих до інженерів різної спеціалізації, що відбиті в кваліфікаційній характеристиці. Кваліфікаційна характеристика є складовою частиною професіограми [4]. При розробці професіограми аналізується діяльність інженера, при цьому особлива увага приділяється змісту основних функцій, знань, умінь і навичок. Розглянемо формування професійних знань, умінь і навичок у процесі навчання майбутніх інженерів фундаментальним дисциплінам. Врахуємо, що професійна спрямованість являє собою систему психолого-педагогічних методів, націлених на формування в студента професійного інтересу. Вона повинна проводитися диференційовано, з урахуванням індивідуальних особливостей тих, яких навчають, зокрема:

- а) наявності пізнавального інтересу до дисципліни;
- б) схильності до практичної діяльності;
- в) обґрунтованості у виборі професії і шляхів її одержання.

Мета навчання фундаментальній дисципліні студентів технічних спеціальностей вузів полягає в тому, щоб ті, яких навчають, одержали знання про застосування фундаментальних законів у відповідній промисловості і суміжних областях, могли зрозуміти математичні, фізичні чи хімічні принципи роботи устаткування і технологічних процесів. Мова йде про фундаментальність знань і форми їхніх застосувань без зайвих технічних подробиць, що будуть розглянуті при вивченні спеціальних дисциплін. Досягти цілей освіти, у тому числі і професійній підготовці, можна з позицій діяльнісної теорії, тому що діяльність у цілому, а також дії, як того, якого навчають, так і викладача, спрямовані на досягнення визначених задач, заради яких відбувається підготовка фахівця. Задачу реалізації професійної спрямованості навчання можна вирішити тільки в тому випадку, якщо будуть сформульовані визначені вимоги при викладанні фундаментальної дисципліни:

1. Ознайомлення студентів з їхньою майбутньою професією у процесі проходження кожного розділу програмного матеріалу.

2. Розвиток професійних інтересів, схильностей і здібностей студентів у процесі навчання фундаментальним дисциплінам на заняттях усіх видів.

3. Виявлення інтересів студентів у даній області діяльності в ході виконання лабораторно-практичного і семінарського циклів.

4. Включення професійної тематики в оформлення предметних аудиторій і лабораторій, що містять виробничо-технічні зведення про майбутню професію, про основні технічні пристрої і технологічні процеси, теоретичні і практичні знання, необхідні інженерам тощо.

Таким чином, студенти в процесі навчання фундаментальним дисциплінам повинні одержати первісні теоретичні зведення й у них повинні бути сформовані практичні уміння до змісту професії по двох компонентах: "Що треба знати" і "Що треба вміти" майбутньому інженеру.

При формуванні початкових професійно спрямованих знань, умінь та навичок у студентів в навчальному процесі, наприклад, з фізики, нами ставилися наступні цілі:

- навчити студентів пояснювати фізичні явища і процеси, що відбуваються на відповідному виробництві;
- передбачати і прогнозувати хід фізичних процесів (наприклад, перегрів обмотки електродвигуна, перевищення прискорення переміщення тощо);
- виробити алгоритм послідовності рішення фізичних задач і особливо з технічним змістом, пояснити фізичний зміст отриманого результату;
- формувати графоаналітичні навички рішення фізичних задач; графічно зображувати результати вимірів, виражати по них аналітичні функціональні залежності і т.п.;
- навчити ставити і проводити експерименти, починаючи з прямих вимірів фізичних величин і кінчаючи зняттям характеристик приладів; планувати експеримент, монтувати установки, математично обробляти експериментальні величини і давати їм оцінку;
- формувати готовність застосувати знання з фізики в інших дисциплінах, у тому числі при виконанні курсових робіт, проектів, дипломів і т.д.

При формуванні експериментальних навичок студентів технічного профілю ставилися наступні цілі:

- навчити правильного використання вимірювальних приладів і пристроїв;
- навчити правильного складання схем, зборці установок і т.д.

При рішенні фізичних задач переслідувалася мета виробити в студентів наступні навички:

- аналізувати умови задачі;
- графічно інтерпретувати умови і можливий хід рішення;
- складати аналітичні вираження, з яких можуть бути знайдені шукані фізичні величини;
- раціональний поділ головних і допоміжних обчислень, розумного використання ПЕОМ;
- аналізувати результати, робити висновки.

Аналіз показує, що в результаті навчання фундаментальної дисципліни, наприклад фізики, студент повинний знати:

- закони і явища фізики, що лежать в основі технічних і вимірювальних пристроїв, а також технологічних процесів;
- пристрої і принцип дії, роботу машин, агрегатів, механізмів;
- загальну технологію виробництва, видобутку, транспортування і переробки;
- основи і принцип створення засобів і мір безпеки праці;
- основи і принцип створення екологічно чистого (по можливості) технологічного виробництва.

Студент повинний уміти:

- користатися механізмами відповідного виробництва;
- вибрати необхідні контрольно-вимірювальні прилади для автоматизації устаткування і користатися ними;
- уміти користатися пристроями, що забезпечують безпеку праці, засобами захисту при аварійних ситуаціях (різні датчики, інтерферометри, радіаційні лічильники, респіратори, само рятувальники і т.д.);
- обчислювати, знімати показання приладів;
- розбиратися в схемах і кресленнях;
- проводити техніко-економічну й енергетичну оцінку виконуваних робіт, енергетичних витрат підприємства чи окремої ділянки, енергоспоживання;
- вибрати оптимальні варіанти з урахуванням безпеки праці й охорони навколишнього середовища;
- керувати механізмами, машинами;
- регулювати роботу агрегатів, апаратів у основних технологічних і допоміжного устаткування: вентиляції, водовідливу, пожеаробезпеки.

Найважливішою проблемою сучасного суспільного розвитку й інтенсифікації економіки нашої країни є проблема ощадливого і дбайливого використання не тільки енергетичної сировини, але і трудових ресурсів, у тому числі і фахівців з вищою освітою, що складають ключове невичерпне джерело темпів росту науково-технічного прогресу України, підвищення ефективності і якості роботи всього господарського механізму країни. Передумовами успішного рішення даної задачі є удалий вибір молоддю своєї майбутньої професії. Кваліфікаційні характеристики встановлюють професійне призначення фахівців і визначають вимоги галузей народного господарства до сукупності основних знань, умінь і навичок випускників вищої школи. Знання вимог, пропонує професіями до якостей особистості, у порівнянні з особистими інтересами і здібностями дозволить їм усвідомлено підійти до вибору професії.

Сучасний фахівець повинний сполучити широку фундаментальну наукову і практичну підготовку, у досконалості володіти своєю спеціальністю, безупинно поповнювати свої знання, розширювати суспільно-політичний кругозір, уміти на практиці застосовувати принципи наукової організації праці, володіти передовими методами керування трудовими колективами, навичками виховної роботи серед трудящих і т.д., тому, що основними принципами Болонського

процесу є: якість навчання, конкурентоспроможність фахівців на ринку праці (зовнішнього та внутрішнього), навчання впродовж всього життя.

Сьогодні вузам надані широкі можливості пошуку оптимальних шляхів підготовки фахівців. Перебудова навчально-виховного процесу прямо зв'язана з ламанням устояних стереотипів у викладанні фундаментальних навчальних дисциплін. Звичайно, у системі вищої освіти накопичений величезний передовий педагогічний досвід, що допоможе знайти вірні орієнтири перебудови. Однак, як писав ще К.Д.Ушинський, "передається думка, виведена з досвіду, але не самий досвід" [5]. Думка, виведена з досвіду, і складає необхідні умови розробки адекватної нинішнім задачам психолого-педагогічної теорії фундаментальної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Мельников Н.В. Гірничі інженери. М.: Наука, 1981. - 270 с.
2. Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України, - Київ, "Освіта", №11, 1995 р. - 31 с.
3. Тализіна Н.Ф. Удосконалювання навчання у вищій школі. // Сучасна педагогіка. 1973. - № 7. - С.71-83.
4. Кваліфікаційний довідник посад керівників, фахівців і службовців/ Госкомтруд СРСР. - М.: Економіка, 1989.- 207 с.
5. Ушинський К.Д. Обрані праці. М.; Л.: АПН РСФСР. Вып.4: Людина як предмет виховання. Кн.1 - 1946. - 329 с.

Скалозуб О.М.

ІНТЕНСИФІКАЦІЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ВИЩОМУ ТЕХНІЧНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Система вищої професійної освіти в Україні повинна включати не тільки суто професійну, але й мовну підготовку, оскільки завтра професіонал, не готовий до спілкування з Європою, не буде мати серйозних перспектив. Тому зараз інтенсивні методики навчання іноземних мов можна вважати пріоритетними.

Для вивчення іноземної мови як засобу спілкування у встановленому програмою об'ємі навчальна діяльність студентів на заняттях повинна бути досить інтенсивною. Завдання інтенсифікації полягає в тому, щоб досягти гарних результатів в оволодінні іноземною мовою без збільшення запланованого часу.

Оскільки мовленнєві навички та вміння розвивають шляхом багаторазового повторення в різних ситуаціях спілкування, то цьому повинно бути відведено не менше як 90% аудиторного часу.

Інтенсивне тренування та практика означають одночасне виконання вправ студентами всієї групи. При цьому виникають труднощі в організації контролю. Адже розвиток повноцінних навичок та вмінь спілкування неможли-

вий без зворотного зв'язку щодо ефективності контролю знань. Тут на допомогу викладачу приходять технічні засоби навчання, а саме відтворення текстового матеріалу у звукозапису, та друкований роздатковий матеріал.

Навчання сприймати мовлення може проходити через аудіювання незнайомого тексту, яке ставить за мету його розуміння з подальшим обговоренням змісту. В процесі мовленнєвої практики зусилля студентів спрямовані на пошук та розуміння конкретної інформації в тексті з метою його інтерпретації.

В організації сучасного заняття з іноземної мови у вузі важливу роль відіграє інформативний аспект.

Розвиваючий і виховний вплив інформативного аспекту зумовлено насамперед якістю навчальних матеріалів. Зміст мовлення повинен характеризуватися новизною, доступністю, а також здатністю висловлювати певну соціальну позицію та викликати певні емоції.

Якість інформації на занятті з іноземної мови значною мірою залежить і від того, про який вид мовлення йдеться. Тексти завжди несуть більш глибоку і пізнавальну інформацію, ніж говоріння студентів. Чимала роль тут і самого викладача, який повинен відповідно підготувати навчальні розмовні теми. Зокрема, об'ємні теми завжди доцільно розбивати на більш конкретні і деталізовані порції інформації, наближаючи їх до реального життя студентів або суспільства.

Загальні вимоги до побудови навчального процесу передбачають, щоб цим підтемам відразу надавати проблемного характеру і цим заохочувати студентів до їх обговорення.

Інтенсифікація навчального процесу не означає використання тільки тих видів навчальної діяльності, в яких одночасно беруть участь студенти всієї групи. Під час занять необхідна індивідуальна робота викладача з окремими студентами. Важливо, щоб решта студентів не залишалась пасивною, а була залучена до мовного тренування або практики.

Розвиток студента у межах інформаційного аспекту здійснюється переважно через його навчальну діяльність із застосуванням інформації. Проте трапляються випадки, коли інформація виступає як автономний об'єкт уваги. Тут маємо справу з трьома різними рівнями взаємодії з нею студента:

- а) з простим сприйманням;
- б) з активною переробкою інформації, стимульованою зацікавленістю;
- в) з активним пошуком потрібної інформації (цільовий відбір).

Всі ці три рівні не є рівнозначними і рівноцінними з точки зору їх розвиваючого впливу на студента. Так, звичайне сприймання інформації вдосконалює механізми синтезу, оперативної пам'яті тощо. Активна її переробка, крім того, зумовлює участь і розвиток стійкої уваги та здатності до перегрупування та інтерпретації понять. Пошукове засвоєння інформації включатиме також механізм аналізу і відбору потрібних понять, оцінку змісту з точки зору цільового пошуку, вольову активність студента тощо.

Важливу роль у процесі інтенсифікації навчальної діяльності студентів відіграє і психологічний аспект. Мається на увазі ряд факторів, найвагомішими серед яких є позитивний емоційний настрій студентів, атмосфера доброзичливості і співробітництва та психологічний комфорт. Педагогічне керівництво студентами не повинне обмежуватись власне навчанням, у його задачі входить постійне створення сприятливих умов формування навчальної діяльності.

Проте, чи не найголовнішим джерелом позитивних емоцій є самостійна праця, відчуття успіху у праці, усвідомлення прогресу в оволодінні предметом.

Шинкаренко І.В.

ЩОДО ПРОБЛЕМИ НАСТУПНОСТІ У ВИВЧЕННІ СУСПІЛЬСТВОЗНАВЧИХ НАУК

Навряд чи існує потреба переконувати когось у необхідності вивчення суспільствознавчих дисциплін студентом вузу взагалі і студентом технічного вузу - зокрема. Загальновідомо, що саме філософія, історія, соціологія, політологія, культурологія та інші суспільні науки впливають на становлення всебічно розвиненої особистості, що ті вміння, які формуються у студентів під час навчання суспільствознавчим дисциплінам, з успіхом використовуються в подальшому під час вивчення технічних дисциплін (наприклад, вміння логічно мислити, формулювати свою думку, аргументовано і лаконічно її доводити). До того ж у майбутніх фахівців технічного напрямку формується безпосереднє відношення до третьої форми культури – технологічної (сюди відноситься культура освоєння й обробки будь-якого матеріалу, культура виконання, виготовлення, отримання чого-небудь). Нарешті, саме технічна інтелігенція завжди виступала не лише носієм, а і еталоном втілення загальнолюдських і культурних цінностей. На жаль, ми повинні констатувати, що проблема наступності у вивченні суспільствознавчих дисциплін у середньому навчальному закладі і у вищій школі, яка існувала завжди, на сьогоднішній день набуває надзвичайної гостроти і перетворюється у прірву, яку майже неможливо буде подолати і від якої постраждає все українське суспільство. Випускник середнього навчального закладу, що вивчав історію протягом тривалого періоду «дрібними порціями», приділяв занадто багато уваги конкретним деталям, тому, ставши студентом, він не готовий робити узагальнення, відчувати історичні тенденції, бачити аналогії, альтернативи суспільного розвитку, вивчаючи загальний курс історії України. Ще більше складностей виникає у тих студентів, що уже на першому-другому курсі приступають до вивчення таких світоглядних дисциплін як філософія і соціологія. Вони на цей час ще не адаптувалися в повній мірі до вузівської системи освіти і не готові сприймати складні науки і компетентно

організовувати свою самостійну роботу з них. А саме на останнє нас націлює приєднання України до Болонського процесу.

МОН України оголосило, що з 2008 року кожний бажаючий здобути вищу освіту і вступити до вузу повинен мати сертифікат, виданий Центром зовнішнього тестування [1]. З чим суспільство може зустрінутися вже через півроку?

- Не всі випускники шкіл здатні витримати таке тестування з різних причин;
- Випускники минулих років, які бажають навчатися без відриву від виробництва, не зможуть скласти конкуренцію вчорашнім школярам на тестуванні і таким чином можуть не потрапити до вузів;
- Вузи не дорахуються студентів-заочників;
- Загальна кількість вузів в результаті скорочення кількості абітурієнтів теж скоротиться.

Проте це – загальносуспільні проблеми. Проблема конкретна – це збільшення розбіжності між вимогами, що пред'являються до випускника загальноосвітньої школи і вимогами, що пред'являються до студента, що вивчає суспільствознавчі дисципліни.

Так, під час зовнішнього тестування випускнику запропонують тестовий зошит, де у більшості завдань необхідно вибрати правильну відповідь з декількох запропонованих; розмістити події в хронологічному порядку; встановити відповідність між датами і подіями або між іменами і подіями. Навіть найскладніші завдання не потребують від випускника розгорнутої осмисленої аргументованої відповіді.

На думку відомого психолога Роберта Штернберга, таким чином організоване випробування можна назвати змаганням, в якому перемагає той, хто більше запам'ятає всякої нісенітничі, і тому воно варте співчуття і осуду. Додамо, що таке змагання зовсім не відповідає основній меті і національній, і європейської історичної освіти, яка сформульована так: «Навчання історії – це не шлях накопичення знань, а шлях розвитку мислення» [2].

Власний досвід педагогічної діяльності автора і підготовки учнів до участі у суспільствознавчих конкурсах і олімпіадах доводить, що тести на вибір однієї правильної відповіді вправно вирішують ті, хто, як правило, не вмів думати, далеко не всі з таких переможців стають провідними фахівцями або вченими. А от учні, здатні мислити, відчувати історичну епоху, аналізувати, аргументувати тощо, допускають при вирішенні таких тестів багато помилок, втрачають бали і компенсують їх лише за рахунок виконання творчих завдань. Проте з таких учасників в подальшому виростають творчі особистості, здатні приймати нестандартні рішення. Ідеалом навчання все ж таки є не особистість з енциклопедично розвиненою пам'яттю, а особистість з гнучким розумом, швидкою реакцією на все нове з повноцінно розвинутими потребами подальшого пізнання і самостійних дій.

Зробимо спробу змодельовати ситуацію щодо формування гуманітарної компетенції студентів в найближчий час. Зовнішнє тестування з історії перетворюється на перевірку об'єму механічної пам'яті і саме на таку

підготовку буде орієнтуватися шкільна історична освіта, тобто, учнів будуть вчити механічному запам'ятовуванню, тренувати для вирішення наведених вище завдань, а не системному вивченню і осмисленню історії суспільства. Формуванню історичного мислення, в найкращому випадку, у небайдужих вчителів буде відведено позаурочний час, але це вже не буде системною роботою.

У відповідності із ст. VII.14 Національної доктрини розвитку освіти, якість освіти є національним пріоритетом і передумовою національної безпеки держави [3]. На думку авторитетного методиста і вченого С.Терно, перевірка знань випускника з історії у такий спосіб «навязывает системе образования схоластический характер обучения, отбрасывая её на сотни лет назад, когда в почёте были муштра, начётничество, зубрёжка и ненависть к школе» [4]. До вузів потраплять ті випускники, що вміють відтворювати отримані знання, а не мислителі і творчі особистості. Чи на таких студентів очікує вища школа? Чи не запізно розпочинати формування історичного мислення у 17-18 річному віці? Яку еліту ми сформуємо і чи саме така еліта буде потрібна Україні? На нашу думку, можливість такого перебігу подій – пряма загроза демократичним перспективам України взагалі, а тому необхідні суспільні зусилля щодо зміни змісту, форми і акцентів у організації зовнішнього тестування випускників з суспільних дисциплін, щоб не стало воно «дамокловим мечем» для нашого суспільства.

Спеціалісти з різних галузей одностайні в думці, що ХХІ століття стане часом, коли визначальним фактором у досягненні Україною суспільного прогресу стануть не природні ресурси, капітал і технології, а саме розумові здібності людей помножені на їх високі моральні якості. Тож формувати ці розумові здібності необхідно поступово і неперервно у відповідність з віковими особливостями, ставитися до цієї проблеми по-державному відповідально і виважено, враховуючи позитивний і негативний досвід національної і закордонної освітньої системи.

Література

1. Наказ МОН України № 607 від 13.07.2007 «Про проведення у 2008 році зовнішнього незалежного оцінювання навчальних досягнень випускників загальноосвітніх навчальних закладів»
2. Зайцева І.В., Кострач Л.М. Вища освіта України в контексті європейського освітнього простору. //Проблеми гуманізації навчання та виховання у вищому закладі освіти. Матеріали четвертих Ірпінських міжнародних науково-педагогічних читань. – Ірпінь, 2006.
3. Національна доктрина розвитку освіти // Кремень В. Освіта і наука України: шляхи модернізації (Факти, роздуми, перспективи). – К.: Грамота, 2003
4. Терно С. Внешнее оценивание по истории: стандарт серости в образовании? // Зеркало недели, №41 (670) 3 ноября 2007 г.

Яцюк М.М.

ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ В КРАСНОАРМІЙСЬКОМУ ФІЛІАЛІ ДПІ В 70-Х РОКАХ

На початку 70-х років ХХ ст.. Красноармійський філіал представляв собою досить потужну відокремлену структуру Донецького політехнічного інституту. В 1971 році чисельність студентів досягла 1165 [1]. Підготовка фахівців велася на двох факультетах: вечірньому та загально-технічному, щорічний прийом на які в 1970 році досяг 320 чоловік [2]. Вечірній факультет (декан ст.викладач А.Г.Дейнека) готував фахівців за трьома спеціальностями: технологія і комплексна механізація підземної розробки корисних копалин, гірнича електромеханіка та маркшейдерська справа. Кожен рік, вечірній факультет випускав більше 100 гірничих інженерів. Так, в 1970 році випуск склав 120 осіб [3]. Всього ж на початок 70-х років вечірній факультет випускав 470 фахівців [4].

На загальнотехнічному факультеті (декан доцент В.І.Безкровний) студенти навчалися за спеціальностями: розробка родовищ корисних копалин, енергетика машинобудування і приладобудування, електронна техніка, електроприладобудування і автоматика, технологія продовольчих продуктів, будівництво, транспорт, економіка. Загальнотехнічний факультет здійснював підготовку студентів лише на першому етапі (1-3 курси), після чого вони продовжували навчання в інших вузах у відповідності з профілем обраної спеціальності.

На початок 70-х років загальнотехнічний факультет закінчили 1447 студентів [5]. Майбутнім спеціалістам передавали свої знання 44 викладача, в тому числі 12 доцентів і кандидатів наук [6]. Багато випускників, одержавши дипломи інженерів продовжували успішно працювати на підприємствах регіону. Наприклад, колишній студент філіалу Є.Лабзін очолив перше управління тресту “Красноармійськшахтобуд”, а П.Педик став головним інженером шостого будівельного управління цього ж тресту. Саме в цей час закінчив вечірній факультет В.Юрков, відомий всій країні бригадир комплексної бригади шахти № 1 “Родинська”, Герой соціалістичної праці. [7].

Особливість філіалу полягала в тому, що в ньому була відсутня стаціонарна форма навчання. Оскільки заняття на обох факультетах велися за вечірньою формою це давало змогу студентам продовжувати виробничу діяльність. В той час держава всіляко стимулювала абітурієнтів, що поступали на спеціальності, які відповідали характеру їхньої роботи в народному господарстві, або мали направлення від підприємств, будов, радгоспів чи колгоспів.

В 1970 році керівництво ДПІ приймає рішення перетворити Красноармійський філіал на основну базу довузівської підготовки слухачів для всього Донецького політехнічного інституту. В січні 1970 року газета “Маяк” надрукувала виступ директора філіалу В.Мороза на зборах активу міської партійної організації, в якому він повідомив: “З наступного навчального року

філіалу доручене навчання слухачів на підготовчому відділенні. Це підготовчий курс інституту. Треба, щоб будівельники тресту “Красноармійськшахтобуд” завершили до 1 вересня спорудження навчального корпусу і гуртожитку, щоб можна було відкрити стаціонар підготовчого відділення на 350-400 чоловік” [8]. Мова йшла про завершення будівництва третього навчального корпусу і другого, дев’ятиповерхового гуртожитку, адже перший, п’ятиповерховий вже не задовольняв зростаючих потреб філіалу у розміщенні слухачів. Адміністрації філіалу, місцевій владі та керівництву тресту „Красноармійськшахтобуд” вдалося впровадитись з нелегкими завданнями. І ось невдовзі завідуючий підготовчим відділенням О.Ф.Агібалов напише: „У двох хороших гуртожитках проживають слухачі, що приїхали з багатьох міст області - Тереза, Горлівки, Жданова, а також з Кримської, Ворошиловградської, Запорізької, Воронежської областей. Заняття проводять висококваліфіковані викладачі, такі як О.О.Романова, О.М. Павлов, Д.М.Варцаба ...” У рік відкриття на підготовче відділення було прийнято 175 слухачів, в подальшому їх кількість постійно зростала [10].

Основу викладацького колективу філіалу в цей час склали працівники кафедри технології гірничого виробництва та кафедра гірничої електромеханіки. На першій працювало сім доцентів і кандидатів наук, серед них доценти І.М.Прокопенко, В.І.Безкровний, І.М.Бондаренко, М.Є.Соколов, А.Г. Дейнека. Кістяк другої склали молоді науковці-доценти кандидати технічних наук А.А.Сироватко та В.В.Вознесенський, а також досвідчені виробничники доценти О.П.Кандибей, І.І.Коваленко, ст.викладач П.О.Піскунов [11].

Крім штатних викладачів, до навчального процесу залучалися висококваліфіковані спеціалісти з виробництва. Серед них головний геолог тресту „Красноармійськвугілля” О.І.Зінченко, маркшейдер шахти „Центральна” Б.И. Додін, головний інженер ЦЕММ В.А.Лесін, начальник відділу праці і заробітної плати тресту „Красноармійськжитлобуд” Ф.Г.Яременко.

В 1975 році на базі кафедри загальнонаукових дисциплін утворюється кафедра загальноінженерних дисциплін, яку очолив директор філіалу В.Д.Мороз, а також кафедра фізики і електромеханіки під керівництвом В.В.Вознесенського [12].

В ці роки великий внесок в розвиток філіалу вніс його директор доцент В.Д.Мороз. В 1978 році він перейшов на роботу до базового інституту на посаду проректора. Директором був призначений доцент М.П.Бобрик. Це було надзвичайно вдале кадрове рішення керівництва ДПІ, яке надало Красноармійському філіалу новий потужний імпульс в його розвитку.

Література

1. Маяк. – 1971. – 16 березня	7. Маяк. – 1971. – 2 квітня
2. Маяк. – 1970. – 5 грудня	8. Маяк. – 1970. – 24 січня
3. Маяк. – 1970. – 8 липня	9. Маяк. – 1974. – 18 грудня
4. Маяк. – 1971. – 2 квітня	10. Маяк. – 1970. – 5 грудня
5. Маяк. – 1971. – 2 квітня	11. Маяк. – 1970. – 29 липня
6. Маяк. – 1971. – 2 квітня	12. Маяк. – 1996. – 12 травня

12. ПРИКЛАДНІ НАУКИ

Криводубський О.А., Чикунів П.А.

ЗАДАЧИ АВТОМАТИЗИРОВАННОГО УПРАВЛЕНИЯ СОЛЕДОБЫВАЮЩИМ ПРЕДПРИЯТИЕМ

Анализ работы горнодобывающих предприятий [1] показал, что для стабильной работы в рыночных условиях актуальной задачей является разработка обоснованных планов и программ функционирования всех участков предприятия, учитывающих эффективность использования материальных, информационных и финансовых ресурсов при принятии технических, организационных и инвестиционных решений. Автоматизированное управление дает возможность решать задачи планирования, учета и контроля, а также оперативного управления технологическими процессами [2]. Для определения структуры системы управления и перечня задач автоматизированного принятия решений (АСУП) и автоматического управления (АСУТП), рассмотрим технологию добычи, транспортировки, переработки и отгрузки продукции ГПО «Артемсоль».

В настоящее время солерудники по технике и технологии добычи каменной соли относятся к передовым участкам отрасли. Существующая технология добычи каменной соли в значительной мере определяет технологию ее переработки. Наиболее прогрессивная технология переработки каменной соли, из действующих на рудниках ГПО «Артемсоль», реализована на руднике №7, в настоящий момент ведущем добычу машинным способом. Обобщенная технологическая схема представлена на рис. 1. Добыча соли проходит в выработке комбайном. Самоходным вагоном куски соли (размером до 200 мм.) подаются в солеспуск, и попадают на сборный конвейер, расположенный ярусом ниже. Затем соль по магистральному конвейеру подается в накопительный бункер. С бункера идет подача на уклонный конвейер. Далее соль передается в бункер-дозатор, из которого она грузится в скип. Скип поднимает соль на поверхность и ссыпает её в бункер с вибрационным питателем, равномерно подающим её на конвейер. С конвейера соль поступает в инерционный грохот ГИЛ-52, имеющий два сита (25 и 5 мм). Надрешетный (класс +20мм, крупнокусковая соль) и междурешетный продукты (класс 4-20 мм, зерновая соль) грузят в ж/д вагоны навалом либо затариваются в МКР (1 т.). Подрешетный продукт попадает во второй грохот с ситом 3 мм. Надрешетный продукт (класс -4мм, сеяная соль) идет на погрузку в ж/д вагоны. В зависимости от назначения, в соль может добавляться противослеживающая добавка. Крупнокусковая соль может подаваться в центробежную дробилку СМД-75, затем в вальцевые мельницы ВМС-2А. Молотая соль (класс -2,5мм) поступает в цеха расфасовки и затаривания, либо смешивается с сеяной солью и грузится в вагоны. Подрешетная фракция

второго грохота смешивается с молотой солью. Сеяная и молотая соль перед расфасовкой и затариванием могут подвергаться йодированию. Производство солеблоков проходит в выработке камнерезной машиной. Готовые солеблоки (размером 200*200*400 мм) вагонетками поднимают на поверхность и грузят в ж/д вагоны.

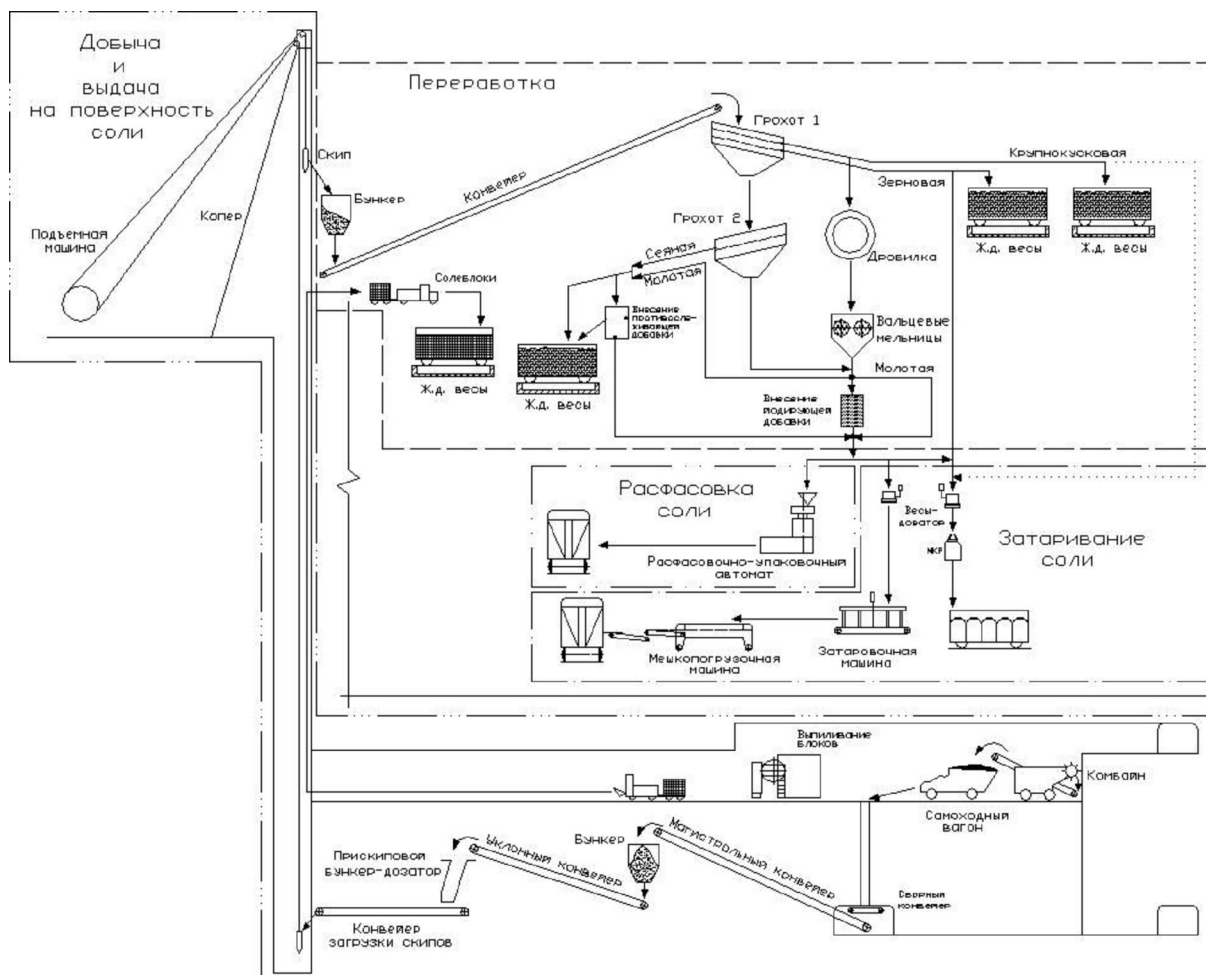

Рис. 1 – Обобщенная технологическая схема добычи, транспортировки, переработки и отгрузки продукции ГПО «Артемсоль»

Фасовка соли производится расфасовочно-упаковочным автоматом «Гамма-А мини» в картонные и бумажные пачки, полиэтиленовые пакеты (0,5–1,5 кг.). Расфасованная соль грузится в ж/д вагоны или автотранспорт. На этапе затаривания соль проходит через весы-дозатор, затем поступает в затаровочную машину или грузится в МКР. Затаровочная машина формирует мешки весом 50, 25 и 10 кг., затем мешкопогрузочная машина грузит их в вагоны или автотранспорт. Мешки МКР также грузят в вагоны и автотранспорт.

Показатели производства за 2006 г. и стоимость основных видов товарной продукции ГПО «Артемсоль» представлены в табл. 1. В структуре себестоимости продукции затраты на сбережение, транспортировку, упаковку и другие операции по перемещению товарно-материальных ценностей могут достигать 70%.

Внедрение автоматизированного управления позволит решить такие задачи: уменьшение запасов на всем пути движения материального потока, уменьшение времени прохождения продукта по технологической цепочке, уменьшение затрат на транспортировку, уменьшение затрат ручного труда.

Таблица 1 - Стоимость основных видов товарной продукции ГПО «Артемсоль» в 2006 г.

№№	Наименование товарной продукции	Производство, тыс. т.	Доля	Цена, грн./т
1	Соль молотая неупакованная	1076,1	32,54%	173,69
2	Соль молотая неупакованная с противослеживающей добавкой	396,2	11,98%	189,48
3	Соль молотая неупакованная сеянная	8,9	0,27%	242,11
4	Соль молотая неупакованная сеянная с противослеж. добавкой	20,6	0,62%	110,53
5	Соль фасованная	523,7	15,84%	315,79
6	Соль затаренная в мешки	629,0	19,02%	257,90
7	Соль затаренная в МКР	396,8	12,00%	194,74
8	Брикеты	28,3	0,86%	200,00
9	Соль дробленая зерновая	42,6	1,29%	110,53
10	Солеблоки	4,8	0,15%	521,06
11	Йодирование	179,8	5,44%	21,06

Перечисленные особенности предприятия, как объекта управления, позволяют определить структуру АСУП следующим образом. Предлагается осуществлять автоматизированное управление на двух уровнях: верхнем и нижнем. Верхний уровень управления предназначен для формирования целей, планирования конкретных мероприятий и сроков их выполнения, а нижний уровень отвечает за реализацию решений верхнего уровня на практике с помощью средств и ресурсов предприятия [3].

Первичной задачей считается планирование производства, согласно которому подразделения будут осуществлять добычу, транспортировку, переработку и отгрузку продукции. Вырабатываются плановые решения, подчиненные портфелю заказов, что является заданием для автоматического управления агрегатами. Предусматривается работа всех отделений и агрегатов (кроме добычных) в автоматическом режиме с применением микроконтроллеров. В зависимости от портфеля заказов система должна производить распараллеливание потоков соли, отправляя часть добытого на отгрузку, часть на переработку.

Для решения задачи учета и контроля производится учет результатов работы всех составляющих технологической системы и определяется величина рассогласования между плановыми и фактическими результатами. В случае возникновения рассогласования решается задача оперативного управления, путем перепланирования работы на основе имеющихся ресурсов. Сочетание задач планирования и оперативного управления осуществляется на базе распределен-

ной вычислительной сети. В этой сети реализуется обмен информацией, распределение БД, технический контроль работы агрегатов и объемов выпуска.

Предлагаемая система реализуется на комбинировании автоматического и автоматизированного управления с распределенной базой значений. Практическая значимость работы заключается в повышении эффективности принимаемых решений и технологических процессов с помощью АСУП, построенной на этих принципах. Реализация АСУП позволит повысить рентабельность предприятия в условиях ограничения оборотных средств.

Литература:

1. Л.О. Бабій. Логістика в управлінні гірничо-добувним підприємством. // Міжнародна науково-технічна конференція „Інтегровані комп'ютерні технології в машинобудуванні”: Тези доповідей. – Харків: Національний аерокосмічний університет, 2007.
2. В.А. Бесекеерский, Е.П. Попов. Теория систем автоматического управления. С-Пб.: Изд. „Профессия”, 2004.
3. О.А. Криводубский, П.А. Чикунев. Структура системы управления ГПО „Артемсоль”. // Сборник тезисов X международной научно-технической конференции „Моделирование, идентификация, синтез систем управления”. Донецк: Изд. Института прикладной математики и механики НАН Украины, 2007.

Шевченко В.В., Лизан И.Я., Шевченко С.Е.

ПРОБЛЕМЫ, ПЕРСПЕКТИВЫ И ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ ЭЛЕКТРОЭНЕРГЕТИКИ И ЭЛЕКТРООБОРУДОВАНИЯ ВОСТОЧНОЙ УКРАИНЫ

Начало 21 века характеризуется тем, что накопилось много нерешенных проблем: загрязнение окружающей среды, ограниченность топливных и минеральных ресурсов, непрерывный рост населения, потенциальная угроза применения ядерного и других видов оружия массового уничтожения, проблемы хранения отходов классических тепловых и атомных станций и т.д., [1]. Эти проблемы затрагивают все направления жизни человечества, но, в первую очередь, электроэнергетику – отрасль, которая является базовой для любого направления деятельности и для которой основными проблемами является следующее:

1) недостаточная мощность источников электроэнергии (генераторов, установленных на электростанциях), ограниченность запасов топлива для этих электростанций. Классические технологии получения электроэнергии реализуют несовершенные, экологически вредные методы получения энергии из относительно низкопотенциальных источников; мировые запасы топлива для этих технологий будут полностью исчерпаны к середине третьего тысячелетия, останутся только "возобновляемые" энергоресурсы – так называемая "зеленая" энергетика;

2) "зеленая" энергетика снижает уровень экологических проблем, но базируется на источниках еще более низкопотенциальных, чем предыдущие, и

поэтому может представлять лишь временное решение, приемлемое тактически, но лишенное перспективы;

3) значительные потери электроэнергии. Плохое техническое состояние электросетей и значительный износ электрооборудования, несовершенные системы учета вызывают увеличение уровня потерь электроэнергии: потери во всех сетях Украины составляют около 15-18 %, а в некоторых регионах потери из-за изношенности электросетей достигают и более существенных значений. Так, например, по данным Дебальцевских РЭС, потери в электрических сетях поселка Мироновка Донецкой области составляют в летний период 22 %, в зимний – 42 %, [1,2].

4) низкая надежность работы энергосистем и электрооборудования из-за их значительного физического и морального износа. Это ограничивает возможность регулирования мощности энергогенерирующих систем и электрооборудования, что весьма важно для нормализации работы систем электроснабжения (СЭС) в соответствии с графиками нагрузок. Надежность работы СЭС – определяющий фактор развития любой отрасли промышленности, быта. Например, для городского электрохозяйства, для осветительных и энергоснабжающих систем городов и поселков наиболее важны сети до 1кВ. Но именно они на сегодняшний день наиболее изношены и требуют немедленной модернизации, причем с использованием новых достижений, [2].

Силовой энергетический комплекс Украины является составной частью Объединенной энергетической системы (ОЭС), которая осуществляет централизованное энергоснабжение потребителей Украины и взаимобмен электроэнергией с энергосистемами соседних стран. В Украине в ОЭС входят электростанции энергогенерирующих компаний (14 ТЭС, 4 АЭС, 7 ГЭС и 1 ГАЭС, 97 ТЭЦ, 8 ВЭС, мини- и микро-ГЭС и т.д.), магистральные электрические сети национальной энергетической компании (НЭК) «Укрэнерго» и распределительные электросети региональных энергоснабжающих компаний.

Структура формирования энергосистемы Украины отличается от среднемировой, у которой средние показатели следующие: электростанции, которые работают на нефти (мазуте), вырабатывают 38 % общей выработки электроэнергии, на природном газе – 20%, на угле – 27%, что составляет 85 %. Остальные 15% приходятся на АЭС и на электростанции, работающие от возобновляемых источников энергии («зеленая энергетика»). В Украине в настоящее время АЭС вырабатывают до 45 % общего объема электроэнергии. Общая мощность 13 установленных энергетических блоков на 4 АЭС Украины составляет 11800 МВт, [3,4].

Прослеживается тенденция дальнейшего увеличения вклада АЭС в электроэнергетику Украины. Анализ литературных источников, [3,4], позволяет сделать вывод, что указанная задача будет решаться поэтапно, разными путями:

- повышение единичной мощности установленного электрооборудования;
- продление срока службы АЭС первого поколения;
- достройка новых энергоблоков АЭС высокой степени готовности,

- создание и ввод в строй АЭС нового поколения с высокими показателями уровня безопасности и экономичности.

Развитие атомной энергетики возможно с одновременным устранением проблем, связанных со значительным износом электрооборудования станций: в Украине уже не стоит вопрос о достаточной степени безопасности АЭС, а появился вопрос о самой технической возможности их эксплуатации. В настоящее время АЭС требуют немедленной модернизации, установленное оборудование практически отработало свой ресурс. По инженерно-экономическим оценкам, модернизация одного энергоблока АЭС оценивается в 130 миллионов долларов, [3]. Уже начаты единичные работы по ремонту и модернизации отдельных блоков, но это не решает проблем атомной энергетики в целом.

Тепловые электростанции оцениваются специалистами аналогично. На 104 блоках тепловых электростанций, работающих на угле, 96% оборудования отработало проектный ресурс, а 73% - превысили граничный ресурс, КПД станций снизился до 30 – 35%, [1,2]. Кроме того, под постоянной угрозой сама поставка твердого топлива на станции. Для тепловых электрических станций нужен импортный уголь, т.к. многие шахты Украины закрыты, а другие являются аварийными. На многих тепловых электростанциях отсутствуют газоочистные сооружения, что приводит к значительному выбросу в атмосферу оксидов азота, двуокиси серы и т.д. Постоянна и проблема быстрорастущих зольных отвалов. То есть и тепловая энергетика находится в состоянии, близком к технической катастрофе.

Можно констатировать, что ни одна из современных технологий получения энергии не имеет перспектив на отдаленное будущее и может решать только временные, сегодняшние проблемы. Кризисное состояние следует отнести к серьезным недоработкам современных технологий получения, распределения и потребления энергии, к недостаточному финансированию энергокомплекса страны. Предлагаемые решения выхода из кризиса, например, "концепция устойчивого развития", базируются на традиционных принципах эволюционного развития энергетики и воздействия на влияющие факторы путем введения ряда ограничений – на выброс газов, на удельное потребление бензина, угля, мазута, газа, на рост населения и т.д.

Существуют предложения по выходу из эколого-энергетического тупика, которые в отличие от эволюционного развития, предлагают революционные решения [3,6,7]. Например, применение децентрализации производства электрической энергии, интенсивное развитие нетрадиционных источников энергии, поиск и внедрение новых источников электроэнергии – новых типов генераторов. Но каждый из этих способов имеет очень много недоработок и на сегодняшний день весьма бесперспективен. Очевидно, что необходимо интенсифицировать научные исследования по поиску принципиально новых источников и способов получения электроэнергии. Этот путь требует вложения значительных материальных средств, но, на наш взгляд, за этим решением - будущее.

Проблемой является то, что срок получения практических результатов неизвестен, а электроэнергия нужна каждую минуту.

Все эти проблемы значительно обостряются в Восточной Украине и особенно в Донецком регионе, где сосредоточены основные промышленные мощности страны и самая высокая плотность населения. Именно здесь исторически наиболее рано формировались системы энергоснабжения, строились промышленные предприятия, устанавливалось электрооборудование. Однако годы после развала СССР отличаются тем, что ни ремонт, ни обновление, ни реконструкция энергохозяйства практически не проводились и наиболее пострадали именно промышленные регионы. Таким образом, и проблема стоит здесь наиболее серьезно и наиболее важно найти ее решение.

Как уже указывалось выше, развитие электроэнергетики может, а вероятно и должно, идти параллельно двумя путями: эволюционным, для обеспечения электроэнергией сегодня, завтра, ежедневно, и революционно, с возможностью выработки рентабельной, экологически чистой электроэнергии в будущем. Правильно, конечно, вести одновременное развитие этих направлений, но это требует настолько значительных материальных инвестиций, что для многих стран это сочетание невозможно. Но в пределах допустимых экономических границ, наше мнение, возможно следующее:

1) продление срока эксплуатации действующего оборудования за счет его модернизации, проведение реконструкции с внедрением новых технологий; повышение эффективности энергоустановок классических тепловых, атомных и гидроэлектростанций. Но следует помнить о прогрессирующем старении оборудования крупных энергоблоков электростанций;

2) внедрение нового энергооборудования с высокими энергетическими характеристиками: КПД, коэффициентом мощности, линейными нагрузками, индукцией, плотностью тока и т.д. Это приведет к экономии органического топлива во всех сферах - в промышленности, на транспорте, в быту. Следует также повышать единичную установленную мощность электрооборудования в блоках атомных электростанций до 1500 МВт. В качестве основного варианта замещения выбывающих мощностей предполагается строительство атомных энергоблоков с водо-водяными реакторами типа ВВЭР-1500 и турбоагрегатами мощностью 1500 МВт. Для реализации проекта такого энергоблока следует использовать возможности отечественной промышленности, добиваться минимальных, и, по меньшей мере, экономичных вложений для модернизации имеющихся производственных технологий и экспериментальной базы предприятий.

Уровень технического оснащения и развития отечественного электромашиностроения, в частности, завода «Электротяжмаш» (г. Харьков), и результаты предварительных конструкторских и технологических разработок показывают, что национальные промышленные предприятия в состоянии разрабатывать и изготавливать турбогенераторы мощностью 1500 МВт, как в тихоходном (1500 мин⁻¹), так и быстроходном (3000 мин⁻¹) вариантах. В обоих вариантах

предлагается безводородный турбогенератор с полным водяным охлаждением, обеспечивающий взрывопожаробезопасность энергоблока и обладающий повышенной надежностью вследствие низкого уровня нагрева и вибраций, высокой степени отработанности конструкции, [4].

Для сравнения, зарубежные фирмы при создании турбогенераторов мощностью свыше 1000 МВт ориентируются на четырехполюсное исполнение с частотой вращения 1500 мин^{-1} (50 Гц) или 1800 мин^{-1} (60 Гц). Это генераторы мощностью 1150... 1360 МВт, изготовленные в Японии (Мицубиси), США (Дженерал Электрик, Вестингауз), Германии (Крафтверкюнион), Швейцарии (Броун Бовери). Наибольшей мощности, 1485 МВт, достигла Франция (Альстом), [4].

В машинах предельной мощности основные проблемы возникают с охлаждением и механическим креплением обмоток ротора, в торцевых зонах сердечников, при решении вопроса крепления лобовых частей обмоток статора. При расчетах турбогенератора предельной мощности (1500 МВт) следует использовать новый подход к выбору числа фаз обмоток статора (т.е. рассмотреть варианты трехфазного и шестифазного исполнения обмоток статора).

Шестифазный турбогенератор имеет существенные преимущества по сравнению с трехфазным. Прежде всего, вдвое снижается объем тока в пазу, что ведет к повышению надежности крепления обмотки статора. Во-вторых, значительно снижаются добавочные потери на поверхности ротора из-за меньшего содержания высших гармонических в кривой намагничивающей силы обмотки статора. Это ведет к снижению нагрева отдельных элементов, т.е. к повышению КПД. Номинальное напряжение генератора мощностью 1500 МВт принимают равным 27 кВ. Это облегчает задачу разработки генератора, т.к. при увеличении активной длины по сравнению с генератором ТВВ-1200-2-У3 (производство НПО «Электросила», г. Ленинград), имеющим напряжение 24 кВ, удельные электромагнитные нагрузки возрастают не в 1,25 раза, а в 1,11 раза. При проектировании такой машины следует сохранить наиболее интересные технические решения:

- высокую перегрузочную способность, низкий уровень тепловых деформаций и, следовательно, стабильность и надежность работы изоляции, имеющей класс нагревостойкости F, [1,3].
- для ротора следует выбрать водоохлаждаемую демпферную обмотку, уложенную под пазовые клинья;
- на полюсах следует выполнить продольные пазы с магнитным заполнителем. Это обеспечит полное выравнивание изгибной жесткости ротора в плоскостях полюсов и обмотки возбуждения без создания концентраторов напряжений, т.е. позволит выровнять жесткость «бочки» неявнополюсного ротора по окружности.

Сегодня мы можем сказать, что одно из направлений развития электроэнергетики – повышение мощности в единице энергетической установки, - возможно и подкреплено созданием высокоэффективного турбогенератора пре-

дельной мощности, [1,3]. Такие генераторы востребованы для энергоблоков атомных станций, но само развитие атомной энергетики вызывает определенные вопросы из-за целого ряда проблем:

- Чернобыльская катастрофа заложила устойчивую психологическую неприязнь и страх не только у среднестатистического гражданина, но и у представителей руководящих органов, которые устанавливают объемы финансирования на научные исследования по атомной энергетике;

- общемировая тенденция по развитию энергетики - сворачивание объектов ядерной энергетики, т.е. АЭС. И в нашей стране необходимо было бы уже сегодня постепенно снижать вклад АЭС в общий объем производства электроэнергии, от 45 % до 10-15 %, как в других странах. Иначе ожидается резкий удар по энергетике через 10-20 лет, когда действующие атомные реакторы выработают свой ресурс, а строительство новых экономически не осуществимо из-за отсутствия финансирования, [4]. Но в плане развития электроэнергетики до 2030 года планируется увеличение вклада АЭС в общую картину электроснабжения Украины до 51-52 %;

- Проблема энергетической безопасности остается довольно острой, поскольку на данное время все ядерное топливо для украинских АЭС поступает из России, а перспективы строительства отечественного топливного ядерного цикла до сегодня остаются неопределенными. Учитывая большие естественные запасы урановых и циркониевых руд, прогнозируемый рост мировых цен на урановое сырье, наличие значительного промышленного и научно-технического потенциала, в Украине следует создавать объекты собственного ядерно-топливного цикла, что существенно повысит уровень энергетического самообеспечения страны.

- Вызывает опасение и принятый для Украины вариант сухого хранения отработанного ядерного топлива – система СХОЯТ. В настоящее время Украина не имеет возможности переработки отработавшего ядерного топлива (ОЯТ), не может принять отходы после переработки, т. к. нет ни заводов по переработке, ни хранилища для радиоактивных отходов. В результате тщательного сравнительного анализа возможных технологий хранения ОЯТ для крупнейшей украинской атомной станции: Запорожской АЭС, - была выбрана американская система сухого хранения ОЯТ в бетонных вентилируемых контейнерах, устанавливаемых на бетонной площадке в пределах охраняемой территории АЭС, [1]. Принятие такого решения определялось тем, что в процессе работы АЭС происходит накопление отработавшего топлива в специальных бассейнах выдержки внутри энергоблоков. А после развала СССР сократилась возможность вывоза ОЯТ на хранение в Россию, и как следствие — переполнение приреакторных бассейнов выдержки ОЯТ. Обеспечение безопасной эксплуатации энергоблоков становилось все более проблематичным. Использовались в экстренных случаях внутростанционные перевозки ОЯТ с блока на блок. Однако, это была лишь временная мера решения проблемы, но она требовала больших затрат и существенно снижала выработку электроэнергии. В результате произошло бы

полное заполнение бассейнов выдержки и энергоблоки были бы остановлены. Остановка АЭС – это значительные экономические потери на станции, в промышленности и т.д., т.к. убытки от простоя блока на 1000 МВт составляют около 10 тыс. грн. в сутки. Это обосновывало необходимость сооружения на АЭС стационарных хранилищ ОЯТ, наличие которого снимает зависимость станций от решения проблемы вывоза ОЯТ с ее территории и обеспечит возможность работы станции еще на 30 лет. Срок хранения ОЯТ в хранилище должен составлять не менее 50 лет с обеспечением возможности последующего вывоза отработанных тепловыделяющих сборок (ОТВС) на переработку или постоянное захоронение. Ввод в эксплуатацию проекта СХОЯТ, вместо вывоза отработавшего топлива в Россию, позволяет Запорожской АЭС экономить 393 млн.грн./год, [1]. Но нет решений по дальнейшей судьбе отработавших ОТВС, хранящихся в СХОЯТ-ах. Нет отработанной технологии по безопасному вскрытию контейнеров, не понятно, как поведут себя ТВЭЛ-ы даже после 50-летней выдержки в герметичном контейнере СХОЯТ. Перспективным может оказаться использование для атомных реакторов новых тепловыделяющих элементов (ТВСА), у которых, за счет изменения конструкции, в 2-3 раза увеличен срок эксплуатации по сравнению с обычными ТВЭЛ-ами. Это ведет к снижению объема отработанных топливных элементов, упрощает задачу хранения ОЯТ.

Достаточно медленно идет внедрение экономичных электроприводов с использованием частотноуправляемых асинхронных двигателей. Дешевые, надежные, легкие, простые асинхронные двигатели вполне конкурентоспособны в электроприводах, где исторически из-за хорошей регулировочной способности, т.е. способности плавно, просто, в широких пределах регулировать частоту вращения, были установлены дорогие, сложные в создании, эксплуатации и обслуживании двигатели постоянного тока. На наш взгляд, замена тяговых двигателей постоянного тока в приводе городского наземного и подземного электро транспорта, в приводе электричек и пассажирских поездов на частотноуправляемый асинхронный привод весьма рентабельно. Но если и начаты работы по замене приводов подвижного состава городских хозяйств, то только в отдельных регионах Западной Украины. На Востоке, где сосредоточена основная масса населения, т.е. и транспортные сети (к тому, давно требующие замены), эти работы практически не ведутся.

3) снижение потерь различными путями во всех элементах энергосистемы. Решение этой проблемы должно, по нашему мнению, идти как традиционно (установка нового электрооборудования с исходно более высокими значениями КПД, интенсификация охлаждения, что позволит поднять удельную нагрузку и т.д.), так и искать новые пути. Например, мы считаем целесообразным пересмотреть существующий ряд предпочтительных чисел формирования значений мощности силовых трансформаторов напряжения, т.е. вопрос «учащения» шкалы стандартных мощностей силовых трансформаторов. Например, добавить между существующими ступенями мощности 630 и 1000 кВА значение мощности 750-800 кВА. Это позволит проводить выбор оборудования с выпол-

нением рекомендаций по коэффициенту загрузки трансформаторов, исключит или снизит проблему их эксплуатации в режимах недогрузки и перегрузки, позволит сократить число устанавливаемых трансформаторов в цехах промышленных предприятий (снизит занимаемые площади, сократит используемую аппаратуру и приборы, число обслуживающего персонала). Целесообразно повышение роли ГАЭС в общей картине генерации электроэнергии, т.к. введение их в единую энергосистему позволит разгружать сети и повышать качество электроэнергии в часы снижения электронагрузок, причем без риска аварий, как это было бы при попытке снижать выработку невостребованной электроэнергии за счет разгрузки и перевода в ненормальные режимы (режим холостого хода) генераторов атомных станций (Чернобыльская АЭС).

4) внедрение новых инженерных решений и нового оборудования при проведении работ по реконструкции, обновлению, восстановлению. Например, в НЭК «Укрэнерго» разработана и успешно реализуется программа реконструкции и модернизации магистральных электросетей, рассчитанная до 2010 г., в которой предусмотрена замена изношенного оборудования только на современные его виды, включая элегазовые и вакуумные коммутационные аппараты, измерительные трансформаторы, полимерную изоляцию, микропроцессорные и цифровые приборы релейной защиты и противоаварийной автоматики. Для современных ВЛЭП предлагается использовать грозозащитные тросы с вмонтированными оптоволоконными кабелями связи, современные аккумуляторные батареи, автотрансформаторы, шунтирующие реакторы, изолированные провода и т.д. Для надежного электроснабжения жителей городов Украины необходимо провести замену устаревших линий электропередач напряжением 0,4-6,0 кВ. Эти линии требуют немедленной модернизации, т.к. исчерпали себя не только физически, но и морально. При модернизации городских линий электроснабжения и осветительных сетей целесообразно заменять провода марки АС на новый тип проводов – самонесущие изолированные провода (СИП). Такой выбор позволит значительно повысить надежность ВЛЭП, продлить их срок эксплуатации, уменьшить аварийность, сократить объем работ, связанных с неплановыми ремонтами, прорубкой просек и подрезкой деревьев, уменьшит материальные расходы РЭС по компенсации потерь и порчи электробытовой техники у населения и снизит возможность воровства электроэнергии, воровство самих проводов. Это позволит персоналу РЭС проводить плановые ремонты, обслуживание, модернизацию оборудования, что также повысит надежность и снизит энергопотери. Эти линии имеют меньший вес, повышенную надежность в зонах интенсивного гололедообразования, снижена возможность возникновения пожара из-за короткого замыкания при захлестывании проводов и их обрыве. При этом, т.е. при замене «голых» проводов ВЛЭП на СИП, могут быть использованы ранее установленные опоры, на тех же опорах, вместе с СИП, могут крепиться телефонные провода, что было недопустимо для «голых» проводов, т.е. расходы незначительны, срок окупаемости около 4 месяцев, [2]. Важно

также то, что прослеживается высокая безопасность для обслуживающего персонала, случайных прохожих и животных.

5) внедрение принципа децентрализации производства электрической энергии. Т.е. следует развивать полиэнергетику, что предполагает снижение единичной мощности энергоустановок, приближение источников выработки электроэнергии к потребителям, сокращение и упрощение передающих кабельных и воздушных сетей. Но следует помнить об остром дефиците органического ископаемого топлива. Децентрализация выработки электроэнергии требует развития оборудования для автономных источников энергии, делает рентабельной нетрадиционную энергетику. Так, по оценкам специалистов, [1], на территории Украины на 4-4,5 % площадей рентабельны для развития ветроэнергетики. Говорить о значительном возможном вкладе ветростанций в общую картину нельзя, но решать задачи местного электроснабжения, в территориально удаленных пунктах с невысоким энергопотреблением интересно (хутора, фермы, поселки в горах и т.д.). Целесообразно и весьма перспективно развитие гидроэнергетики. При этом основное внимание следует уделять развитию не крупных электростанций, а созданию малых или даже микро-электростанций, (микро- и мини-ГЭС). Это рентабельно в районах, где есть горные массивы, то есть естественные перепады высот. Такое решение позволит приблизить источники электроэнергии к потребителям, сократив расходы на создание ЛЭП и кабельных сетей.

6) Улучшение системы учета распределения и потребления электроэнергии, совершенствование систем управления технологическими процессами выработки электроэнергии.

Для получения реальной картины потребления и распределения электроэнергии необходим точный учет, что возможно только при наличии современных счетчиков. Замена устаревших счетчиков требует материальных затрат, но точный учет позволит исключить неправильное или нерентабельное распределение электроэнергии, что позволит достаточно быстро окупить затраты. Но замена счетчиков должна идти не только по пути физического обновления, необходимо внедрять современно оборудование. В последние годы существенно изменилась не только величина, но и характер нагрузки, увеличился вклад в суммарную картину нагрузки мощных однофазных электроприемников, силовых преобразовательных систем, реактивный характер нагрузок. Это усиливает асимметрию, нелинейность, нестационарность параметров электроэнергии в сети. Увеличился спектр высоких гармоник, выходящих в сеть, [5]. Учет по современным счетчикам идет только по первой гармонике и не учитываются другие составляющие, а их вклад непрерывно растет. По данным литературных источников, [5], убыток от некачественной электроэнергии в США в год составляет до 15 – 26 млрд. долларов, а в промышленности Европейского Союза - до 10 млрд. евро в год. Причем половина потерь возникает из-за несинусоидальности напряжения. Этот показатель и несимметрия становятся все более существенными факторами в объеме дополнительных потерь, но ни один реактивный

счетчик не учитывает потери из-за нестационарности нагрузки, т.к. в них не предусмотрено учет по данным усреднения реактивной мощности на рассматриваемых временных интервалах. Поэтому и расчет реактивной энергии идет неполный.

7) Поиск новых решений в получении электроэнергии. Особое внимание следует уделять исследованиям криогенного и сверхпроводящего электрооборудования.

Электрические машины традиционного исполнения не имеют перспектив радикального улучшения массогабаритных показателей путем повышения электромагнитных нагрузок, по крайней мере, в диапазоне малых и средних единичных мощностей. Сейчас использование активной стали и изоляционных материалов в электрических машинах находится на технически допустимом пределе. Возможно улучшение параметров электрооборудования, существенное снижение их удельной массы путем перехода на повышенные частоты вращения или на увеличение частоты тока для трансформаторов. Можно ожидать улучшение характеристик машин при использовании сверхпроводников (СП-ков) с высокой температурой перехода в безрезистивное состояние.

Десятая часть всей производимой в мире электроэнергии расходуется на потери, на нагрев медных и алюминиевых проводов. Между тем уже 100 лет хорошо известно, как этого избежать. Достаточно использовать СП-ники, обладающие при низких температурах нулевым сопротивлением. Электроток, возбужденный в кольце из подобного материала, способен годами течь безо всякой внешней подпитки. В настоящее время использование СП-ков в промышленности, на транспорте и, в том числе, и в энергетике теперь имеет не только смысл, но требуют немедленного исследования и внедрения, т.к. созданы СП-ки с температурой выше 77,3 К, т.е. выше температуры кипения азота. До 90-х годов высокая стоимость сверхпроводящих материалов и необходимость охлаждения до сверхнизких температур мешали их массовому применению в энергетике. Активность и интерес к СП-никам, достигшие значительной высоты в 70-х годах, затем резко снизились, т.к., согласно теории Бардина-Купера-Шриффера (БКШ), СП-мост может существовать только до 25-30 К. Это определяло необходимость охлаждения СП-щего материала жидким гелием ($T_K=4,2$ К), а затем защиту самого гелия жидким азотом. Практическое использование СП-ков оценивалось, как высокочрезвычайно затратное, ненадежное, и оно стало перспективным и практически обоснованным после открытия высокотемпературных сверхпроводников (ВТСП).

В начале 1987 года появились сообщения о разработке керамического материала со структурой $YBa_2Cu_3O_7$, в котором сверхпроводящее состояние наступает при 93 К в поле с $B_{кр}=5,7$ Тл. Такие материалы имеют структуру типа перовскита (минерала $CaTiO_3$). В системах Y-Ba-Cu-O в настоящее время достигнута допустимая плотность тока до 10^4 А/см², что меньше, чем в металлических СП-никах. Наиболее перспективны для промышленного использования висмутовые системы $Bi_2Sr_2Ca_2Cu_3O_x$, температура перехода которых достигает

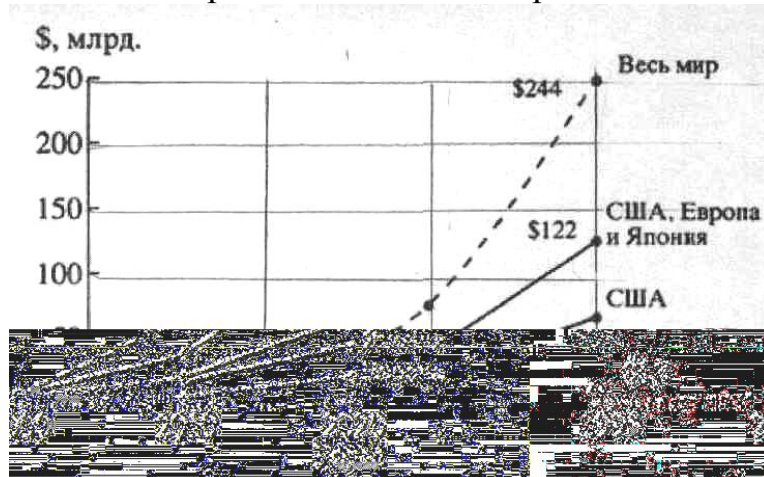
115 К. Есть сведения о получении высокотемпературных сверхпроводников с критической температурой 250 К.

Поскольку теория БКШ отвергала такую возможность, для объяснения механизма существования ВТСП необходимо было искать другой механизм, отличный от БКШ – теории формирования куперовских пар, - и один из возможных подходов описан американским физиком Литтлом. Он предположил, что в органических веществах особого строения возможна СП-мость при комнатных температурах, если удастся получить своеобразную полимерную нитку с регулярно расположенными электронными фрагментами. Корреляция электронов, движущихся вдоль цепочки, осуществляется за счет поляризации этих фрагментов, а не кристаллической решетки. Поскольку масса электрона на несколько порядков меньше массы любого иона, поляризация электронных фрагментов может быть более сильной, а критическая температура более высокой, чем при фононовом механизме (теория БКШ). В основе основной теоретической модели ВТСП, разработанной академиком В.Л. Гинзбургом, лежит так называемый экситонный механизм взаимодействия электронов: в электронной системе существуют особые волны - экситоны. Подобно фононам, они являются квазичастицами, перемещающимися по кристаллу и не связанными с переносом электрического заряда и массы. Модельный образец такого СП-ника представляет собой металлическую пленку в слоях диэлектрика или полупроводника. Электроны проводимости, движущиеся в металле, отталкивают электроны диэлектрика, то есть окружают себя облаком избыточного положительного заряда, который и приводит к образованию электронной пары. Такой механизм корреляции электронов предсказывает весьма высокие значения критической температуры ($T_K=200$ К). Открытие ВТСП опять активизировало интерес, и, соответственно, объем материальных вложений в развитие технологий изготовления промышленно применяемых СП-ников.

Сверхпроводимость - квантовое упорядочение коррелированной по спину зарядовой системы в макроскопических масштабах кристалла. Такое коллективное состояние с "аномальными" электронными корреляциями может возникать безотносительно к конкретному механизму спаривания только в системах с максимальной делокализацией зарядовых состояний, обеспечивающей дальний порядок. В противном случае корреляции не будут носить квантовый макроскопический характер. В сверхпроводящих металлах и сплавах делокализация электронов - ситуация общего положения. В смешанных оксидах - типичных ионных соединениях с локализованными, как правило, носителями, делокализация - исключительное свойство.

Свойства ВТСП зависят от химического состава и технологии. Наиболее простой способ состоит в размоле металлических оксидов, прессования смеси и отжиге в атмосфере кислорода при температуре 900°C. Новое вещество образуется в результате химической реакции. Для устранения межгранулярных прослоек и получения более упорядоченной ориентации кристаллов полученное соединение подвергают плавке с последующим охлаждением. Лучшие СП-щие

свойства получают в пленочных образцах, пропускающих ток $\sim 10^6 \text{ А/см}^2$. Сравнительно небольшие плотности критических токов ВТСП - одна из главных причин, сдерживающих их практическое применение. Поэтому поиски методов синтеза СП-ков с повышенными плотностями критических токов представляют несомненный интерес. Одним из путей повышения плотностей критических токов и критических температур оксидных ВТСП является введение в них различных модифицирующих добавок. Так, модифицирование таллийсодержащих ВТСП некоторыми металлооксидами приводит к улучшению критических параметров, некоторое возрастание обнаружено в Тl-содержащих ВТСП, модифицированных тонкодисперсной платиной. Образцы тщательно гомогенизировались в этаноле и высушивались при температуре 105°C . Высушенные смеси прессовались в таблетки под давлением 2 т/см^2 и отжигались при температуре 870°C в течение 10 - 20 мин с последующей закалкой на воздухе. Вследствие обильного газовыделения полученные образцы обладают высокой пористостью. Для уменьшения пористости они подвергались сухому перетиранию, прессовались и повторно отжигались при тех же условиях. Обнаружено, что модифицированные таким путем образцы имеют более высокое содержание СП-щей фазы, меньший размер зерен и обладают более резким переходом в СП-щее состояние по сравнению с образцами, полученными при тех же условиях, но без добавок фторидов. Перспективным методом получения длинномерных ВТСП композитов сложной формы является металлоорганический синтез, позволяющий формировать материалы в виде нитей, тканей, сеток с уровнем критического тока $2 \cdot 10^4 \text{ А/см}^2$ (77 К, 0 Тл). Гибкость и прочность солевых форм ионообменных материалов дают возможность проводить их навивку на конструкционные материалы для создания различного вида изделий.

Рост объема продаж сверхпроводникового электротехнического оборудования по прогнозу Всемирного банка.

Многие технологии построены на использовании серебряных компонентов. Все описанные выше и другие технологические процессы объясняют высокую стоимость ВТСП-ков. Однако, за последние несколько лет цены на СП-ки упали в 7-8 раз, причем эксперты прогнозируют их дальнейшее снижение, [6,7].

С конца 90-х годов 20 века началось промышленное использование СП-ков в самых разных отраслях промышленности. По оценкам Всемирного банка, уже через 10 лет рынок СП-никового электротехнического оборудования будет составлять 70 млрд. дол., а через двадцать лет превысит 240 млрд. дол. (рис.), [6].

Повсеместное внедрение СП-ков в промышленность пока ограничивается сложной, дорогой технологией их изготовления.

Для электроэнергетики наиболее интересны направления внедрения высокотемпературных СП-ков:

1) Генераторы и линии электропередач, накопители электроэнергии. Использование СП-щих электромагнитов для систем возбуждения, может повысить КПД генераторов большой мощности до 99,5%, по сравнению с максимально достигнутым значением коэффициента полезного действия обычных (теплых) генераторов 98,6 %. Ежегодная экономия топлива составит 1%. Экономически рентабельными сверхпроводниковые линии электропередач, особенно при стабильной передаче по ним большого количества энергии. Сверхпроводящие накопители энергии с охлаждением жидким азотом на 3% дешевле, чем обычные, а общие капитальные затраты уменьшаются еще на 5 %.

2) Поезда на магнитной подушке - наиболее перспективное применение сверхпроводников для скоростных поездов. Стоимость сооружения пути длиной 500 км обойдется в 1,5 – 4,5 миллиардов долларов, что несущественно превосходит строительство обычной железной дороги. При этом стоимость самих поездов составит не более 10% от общей суммы затрат, а системы охлаждения - всего 1%.

3) Силовые кабели. Одним из возможных практических применений изделий из ВТСП могут стать токоподводящие элементы в различных схемах электропередачи. Для этого, например, порошок синтезированного $YBaCuO$ с добавлением термопластичного пластификатора (5-7 мас.%) экструировался при температуре 200°C и давлении около 3 кбар. В зависимости от сечения и профиля выходной матрицы можно было получить провод, шину, трубу. После экструзии изделия обладали определенной пластичностью. Так, провод диаметром 1 мм без разрушения мог быть намотан на цилиндр $d \sim 4$ см. Для удаления пластификатора образцы медленно нагревались до 350 °C. Спекание проводилось путем нагрева до 1050 °C, кратковременной, в течение 10 мин, выдержки при этой температуре и отжига при 960°C в течение 12 часов с последующим медленным охлаждением и насыщением кислородом при 420 °C. Достаточно распространено изготовление ВТСП-ков по технологии «порошок в трубе». Этим методом можно получать кабельные изделия любой формы, используя процессы волочения, прокатки и прессования, как при комнатной, так и при повышенных температурах. В микрокомпозитах серебро неупорядоченно распределено по объему и находится в основном в порах и на границах зерен. С точки зрения описа-

ния концентрационных зависимостей свойств такие материалы представляют собой двух- (с учетом пор - трех-) компонентную среду с известными свойствами компонентов и неопределенной микрогеометрией их распределения по объему образца.

Серебро может быть введено в ВТСП - материалы как на стадии синтеза (в этом случае не исключено частичное замещение им ионов меди в кристаллической решетке), так и после, образуя механическую смесь. Ввод может быть осуществлен как в твердой фазе (мелкодисперсный порошок металлического серебра окисла или соли), так и в виде осаждения из раствора. Наиболее перспективны технологии, в которых каждая частица порошка ВТСП- соединения предварительно покрывается серебром (напылением, осаждением и т.д.), после чего происходит прессование; это первый шаг к контролируемой морфологии композита с оптимальным распределением серебра. Рассмотрено влияние концентрации серебра на сверхпроводящие характеристики композитов (критическую плотность тока, критическую температуру). Показано, что критическая температура уменьшается лишь незначительно вплоть до больших концентраций нормального металла (50~60% об.). Данные по критической плотности тока не столь однозначны; большая часть результатов свидетельствует о наличии максимума на ее концентрационной зависимости в районе 10-20% об. Описанные технологии позволяют получать одножильные и многожильные провода из порошка керамики любого состава. Для получения высоких значений необходимо оптимизировать металлургическими способами (температурой и обработкой давлением) состав и структуру сверхпроводящего ядра в серебряной оболочке.

Есть данные о внедрении ВТСП-щих кабелей в промышленность. В апреле 2005 года группа китайских разработчиков (CAS, IEE, TIPC) и компания American Superconductor объявили об успешной демонстрации 76-метрового трехфазного кабеля с теплым диэлектриком в действующей сети, $U_{ном} = 6,6$ кВ. С декабря 2004 года по апрель 2005 года данный кабель питал заводы компании Changtong Power Cable в городе Байин (Китай). Для подвода электроэнергии к одному из кварталов Детройта (США) был проложен сверхпроводящий кабель (длиной 3 км); примеру Детройта собираются последовать и некоторые другие американские города.

Многофакторная и неоднозначная связь между параметрами состава, структуры и токонесущей способностью приводит к тому, что на сегодняшний день каждый исследователь изучает свойства конкретного порошка и конкретного изделия и вынужден эмпирически подбирать оптимальные условия формования сверхпроводящей ленты и режимы ее термообработки, т.е. разрабатывать новые, собственные технологические процессы. Это также усложняет положение на рынке ВТСП-ков.

ВЫВОДЫ:

1) современная электроэнергетика – основа любого промышленного комплекса, сельского хозяйства, медицины, науки, т.д. - требует немедлен-

ного изучения во всех аспектах, поиска и решения проблем ее будущности.

2) развитие, реконструкции, обновление парка электрооборудования должно идти эволюционным путем, в поисках решений традиционного развития и модернизации. Но необходим и поиск принципиально новых решений, несмотря на то, что последнее требует значительных экономических вливаний.

3) при работе по решению проблем электроэнергетики нельзя пренебрегать ни одним из видимых вариантов их устранения, внедрять новое оборудование, как известное ранее, так и раньше не применявшееся. Вносить изменения в государственные стандарты. Следует внедрять достижения новых направлений в науке, осуществлять поиск возможных областей применения в электроэнергетике новых открытий в физике и технике. В частности, необходимо вести работы по практическому применению нетрадиционных, автономных источников энергии (ветроэнергетика, мини- и микро-ГЭС), заниматься изучением, созданием и внедрением в технику высокотемпературных сверхпроводников.

4) следует признать, что настоящая электроэнергетика и электроэнергетика ближайшего будущего невозможна без атомных электростанций. Следует признать это и заниматься очень пристально вопросами повышения надежности электрооборудования электростанций, хранением, переработкой и утилизацией радиоактивных отходов.

ЛИТЕРАТУРА

1. Шевченко В.В. Проблемы и основные направления развития электроэнергетики в Украине. //Электроэнергетика та електрифікація. – 2007, № 7, с. 11 – 16.
2. Шевченко В.В., Цурак С.М., Лизан И.Я. Перспективы внедрения и особенности проектирования ВЛЭП с изолированными проводами. //Системи обробки інформації. Збірник наукових праць. Вип. 4(62), 2007 г., с. 127-134.
3. Кузьмин В.В. О нетрадиционном сценарии развития энергетики в XXI веке // Новини енергетики, 1999, № 2, с. 49-59.
4. Кузьмин В.В. Энергетика Украины в третьем тысячелетии – пути преодоления кризиса и задачи научных исследований. // Региональный европейский форум WEC "Киев-2000", доклады, Киев, 2000, С. 135-140.
5. Кизилев В.У. К концепции компенсации некачественности потребителя электроэнергии//Электроэнергетика та Електрифікація,№1,2007,с.50– 52.
6. Шевченко В.В., Шевченко С.Е. Направления и перспективы использования специальных типов генераторов для энергетических установок с возобновляемыми источниками энергии//Системи обробки інформації. Збірник наук. праць.-Вип. 9,с.213-218.
7. Шевченко В.В., Гавриш А.Ю. Современное состояние и перспективы применения сверхпроводников в электроэнергетике. //Системи обробки інформації. Збірник наукових праць. Вип. 5(45). – Харьков, 2005, с. 194-204.

Шевченко В.В., Цурак С.М., Алексеев И.А.

АТМОСФЕРНЫЕ ПЕРЕНАПРЯЖЕНИЯ В СЭС С САМОНЕСУЩИМИ ИЗОЛИРОВАННЫМИ ПРОВОДАМИ

В настоящее время весьма широкое распространение получили самонесущие изолированные провода в изоляции из сухого сшитого полиэтилена, для воздушных линий электропередач до 1кВ, которые пришли на смену голому проводу марок А и АС. Применение самонесущего изолированного провода, (далее СИП) при строительстве ВЛИ, направлено на снижение эксплуатационных расходов, а высокая технологичность работ при строительстве ВЛИ значительно снижает сроки строительных и монтажных работ. На стесненных участках, а особенно при выходе ВЛИ с подстанций, возможен монтаж 2-х и более линий на одной опоре. Снижение расходов при строительстве ВЛИ, связано также и с экономией на транспортных расходах, заработной плате и плановых накоплениях. Опыт проектирования, строительства и эксплуатации ВЛИ 0,4 кВ показывает высокую эффективность их применения ВЛИ. На сегодняшний день ведутся работы по реконструкции электрических сетей ООО «Донецкоблэнерго», включая замену неизолированных проводов ЛЭП на самонесущие изолированные провода (СИП).

Реконструкция СЭС воздушных линий электропередач с СИП связана со значительным расходом материальных ресурсов. Поэтому большое значение имеет повышение надёжности и экономичности СЭС ВЛИ в различных режимах и условиях их эксплуатации, к которым относятся прежде всего аварийные и послеаварийные режимы, связанные с переходными процессами и существенными изменениями показателей качества электрической энергии у потребителей.

Провода марки СИП новое направление. Поэтому информация получена из нормативных документов, отдельных статей, информации из сайтов Internet, где размещена информация заводов-изготовителей и отдельные материалы конференции.

Цель работы – рассмотреть особенности эксплуатации и необходимость защиты от перенапряжений воздушных линий электропередач с самонесущим изолированным проводом.

Проблема «Перспективы внедрения и особенности проектирования ВЛЭП с изолированными проводами» ранее была рассмотрена [1]. В данный момент на территории Украины наблюдается активное строительство новых и замена старых линий электропередач в распределительных сетях 0,4 кВ. Увеличилось число линий, при монтаже которых применяются самонесущие изолированные провода (СИП). Воздушные линии, выполненные из изолированных проводов подобно, как и другие электроэнергетические объекты должны быть защищены от влияния последствий короткого замыкания и перенапряжений.

Самонесущие изолированные провода имеют высокие термические характеристики. В частности, для низковольтного СИП с изоляцией из термопластичного полиэтилена рабочая температура составляет до 70°C, температура при односекундном токе короткого замыкания 135°C. Для СИП с изоляцией из сшитого полиэтилена эти характеристики еще выше: рабочая температура составляет уже 90°C, а при токе короткого замыкания провод выдерживает 250°C в течение одной секунды. Это, с одной стороны, позволяет пропускать большие токи нагрузки по ВЛ с использованием таких проводов, но с другой стороны, требует обеспечивать надежную защиту от токов короткого замыкания и просчитывать линию на термическую устойчивость.

При проведении эксперимента была произведена частичная замена воздушной линии. Участок линии смонтировали с применением СИП с изоляцией из сшитого полиэтилена, а остальную часть оставили выполненной голыми проводами. Замена голого провода на СИП осуществлялась только в самом начале линии у питающего фидера и при этом не была предусмотрена защита от токов КЗ. В процессе проведения испытаний в концевой части ВЛ создали искусственное схлестывание голых проводов, и соответственно возникло короткое замыкание. Из-за отсутствия защитных устройств, ток КЗ длительно воздействовал на СИП. В результате провод подвергся нагреву, изоляция оказалась термически перегруженной, и произошло ее сползание с провода на всем проложенном участке. СИП оказался выведен из строя.

Подобной аварии можно было избежать, если бы с СИП была смонтирована вся линия или СИП был применен на ее завершающем участке. Тогда короткое замыкание не повлияло бы на провод.

Этот эксперимент демонстрирует необходимость защиты СИП из-за длительного воздействия токов короткого замыкания, которое может произойти на ВЛ не только от схлестывания голых проводов, но и например, при обрыве проводов, при случившейся аварии у потребителя и т.п.

Для надежного электроснабжения жителей городов Украины необходимо произвести замену устаревших линий электропередач напряжением 0,4-6,0 кВ. Эти линии требуют немедленной модернизации, т.к. исчерпали себя не только физически, но и морально. При модернизации городских линий электроснабжения и осветительных сетей целесообразно учитывать проблемы с организацией системы молниезащиты. Такой выбор позволит значительно повысить надежность ВЛЭП, продлить их срок эксплуатации, уменьшить аварийность.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Алексєєв Ігор Анатолійович - Українська інженерно-педагогічна академія, м. Артемівськ, асистент кафедри "Електромеханічних систем"

Антоненко Валентина Миколаївна - кандидат економічних наук, доцент, Донецький національний технічний університет, м. Донецьк, доцент кафедри "Фінанси і банківська справа"

Астапов Сергій Володимирович - Українська інженерно-педагогічна академія, м. Артемівськ, асистент кафедри електромеханічних систем

Атаєва Олена Алімівна - Українська інженерно-педагогічна академія, м. Артемівськ, старший викладач кафедри "Економіка підприємства і менеджмент"

Афанасьєва Катерина Олександрівна - Красноармійський індустріальний інститут Державного вищого навчального закладу «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, студентка групи МП-02

Беззубко Борис Ігорович - Донецький державний університет управління, м. Донецьк

Беззубко Лариса Володимирівна - доктор наук з державного управління, доцент Донбаська національна академія, м. Макіївка, професор кафедри «Менеджмент організацій» Донбаська національна академія будівництва і архітектури

Безсонова Тетяна Володимирівна - Красноармійський індустріальний інститут Державного вищого навчального закладу «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, асистент кафедри економіки і менеджменту

Беліченко Альбіна Федорівна - кандидат економічних наук, доцент Донецький національний технічний університет, м. Донецьк, доцент

Білецька Людмила Леонідівна - Красноармійський індустріальний інститут Державного вищого навчального закладу «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, старший викладач кафедри соціально-гуманітарної підготовки

Богуцька Ольга Анатоліївна – Донецький інститут економіки та права, м. Донецьк, аспірант

Бондарчук Інна Євгенівна - Красноармійський індустріальний інститут Державного вищого навчального закладу «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, студентка гр. МП-04

Борисова Юлія Євгенівна - Донецький інститут підприємництва, м. Донецьк

Броденко Ганна Леонідівна - Красноармійський індустріальний інститут Державного вищого навчального закладу «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, студентка групи ЕПР-05

Брюховецька Наталія Юхимівна - доктор економічних наук, професор, Донецький інститут економіки та права, м. Донецьк, проректор з наукової роботи, завідувача кафедрою "Фінанси"

Бурлуцький Богдан Валентинович - кандидат економічних наук, доцент Донецький національний технічний університет. Кафедра фінансів та банківської справи, м. Донецьк, доцент

Буряк Аліна Вікторівна - Національний аграрний університет, м. Київ асистент кафедри фінансів

Василенко Анатолій Іванович - Красноармійський індустріальний інститут Державного вищого навчального закладу «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, старший викладач кафедри соціально-гуманітарної підготовки

Василенко Ірина Анатоліївна - Красноармійський індустріальний інститут Державного вищого навчального закладу «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ інженер кафедри економіки і менеджменту

Васьковська Ярослава Володимирівна - Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет», Донецька філія, м. Донецьк, старший викладач кафедри економіки та менеджменту

Величко Алла Євстафіївна - Степовий зональний науково-дослідний центр продуктивності агропромислового комплексу, м. Дніпропетровськ, директор

Вискребець Андрій Сергійович - Красноармійський індустріальний інститут Державного вищого навчального закладу «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, студент групи ЕПР-05

Владимиров Едуард Олександрович - кандидат технічних наук, доцент Українська інженерно-педагогічна академія, м. Артемівськ, доцент

Власов Віталій Олександрович - Донецький державний університет управління, м. Донецьк, аспірант

Воронкова Анна Юріївна - Красноармійський індустріальний інститут ДВНЗ «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, студентка групи ЕПР-03

Галушка Владислав Вікторович - Автомобільно-дорожній інститут ДВНЗ Донецького національного технічного університету (м. Горлівка). Кафедра «Менеджмент організацій», асистент

Горбова Аліна Ігорівна - Красноармійський індустріальний інститут Державного вищого навчального закладу «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, студентка 1 курсу, групи ЕПР-07

Гоц Любов Миколаївна - Харківський інститут економіки, ринкових відносин та менеджменту, м. Харків, викладач кафедри «Менеджмент організацій»

Григоренко Анастасія Євгенівна - Красноармійський індустріальний інститут Державного вищого навчального закладу «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, студентка заочного відділення гр. МП-03

Губарєв Вячеслав Володимирович - Красноармійський індустріальний інститут Вищого навчального закладу «Донецький національний технічний університет», старший викладач кафедри економіки і менеджменту

Гурнак Олександр Володимирович - кандидат економічних наук, доцент кафедри

Донецький національний технічний університет, заступник завідувача кафедру, доцент кафедри "Фінанси і банківська справа"

Гуров Ігор Вікторович - Українська інженерно-педагогічна академія, м. Артемівськ, асистент кафедри "Електроніки і комп'ютерних систем управління"

Дяченко Наталія Іванівна - кандидат історичних наук, доцент, Красноармійський індустріальний інститут Державного вищого навчального закладу «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, завкафедри соціально-гуманітарної підготовки

Дяченко Наталя Олександрівна - Красноармійський індустріальний інститут Державного вищого навчального закладу «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, асистент кафедри економіки і менеджменту

Жовтотуп Микола Миколайович - Харківський національний економічний університет, м. Харків, викладач кафедри обліку в бюджетних та фінансово-кредитних установах

Зубенко Юрій Данилович - кандидат економічних наук, доцент, Донецький національний технічний університет, м. Донецьк, доцент

Іваненко Лілія Вікторівна - Красноармійський індустріальний інститут Державного вищого навчального закладу «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, старший викладач кафедри економіки і менеджменту

Іванченко Анатолій Анатолійович - Красноармійський індустріальний інститут Державного вищого навчального закладу «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, студент групи ЕПР-04 денного відділення

Ігнатова Олена Анатоліївна - кандидат економічних наук, доцент, Донецький інститут економіки та права, м. Донецьк, доцент кафедри "Фінанси"

Ігошина Марія Євгенівна - Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет», Донецька філія, студентка 3 курсу спеціальності «Фінанси»

Казакова Анжела Сергіївна - Донецький національний технічний університет, м. Донецьк, студентка

Кірова Людмила Леонідівна - Бердянський університет менеджменту і бізнесу, м. Бердянськ, старший викладач кафедри економічної теорії

Климова Наталія Андріївна - Красноармійський індустріальний інститут Державного вищого навчального закладу «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, студентка гр. МП-07А

Коваленко Сергій Олегович - Українська інженерно-педагогічна академія, м. Артемівськ, старший викладач кафедри "Загальнонаукових дисциплін"

Ковальов Валерій Миколайович - доктор економічних наук Українська інженерно-педагогічна академія, м. Артемівськ, професор кафедри "Економіка підприємства і менеджмент"

Ковальов Сергій Володимирович - Донецький національний технічний університет, м. Донецьк, слухач курсу магістратури

Коломиєц Валерій Віталійович - кандидат технічних наук, доцент Українська інженерно-педагогічна академія, м. Артемівськ, декан електротехнологічного факультету, зав.кафедрой "Електромеханічні системи"

Протоієрей Олександр Кондратюк - кандидат богослів'я, благочинний Красноармійського округу Донецької єпархії УПЦ

Коніщева Наталія Йосипівна - професор, доктор економічних наук Інститут економіки промисловості НАН України, м. Донецьк провідний науковий співробітник

Кононова Марина Миколаївна - Красноармійський індустріальний інститут Державного вищого навчального закладу «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, асистент кафедри соціально-гуманітарної підготовки

Коробський Руслан Владиславович - Красноармійський індустріальний інститут Державного вищого навчального закладу «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, старший викладач кафедри економіки і менеджменту

Короткий Ілля Ігорович - Донецький Державний Університет Управління, м.Донецьк, студент 4 курсу, гр.МП-04-1

Косенко Юлія Миколаївна - Дніпропетровський національний університет. м. Дніпропетровськ, студентка 5 курсу, магістр за спеціальністю менеджмент ЗЕД

Костюк Юлія Володимирівна - Красноармійський індустріальний інститут Державного вищого навчального закладу «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, студентка групи МП-05 заочного відділення

Криводубський Олег Олександрович - кандидат технічних наук, доцент Донецького інституту автомобільного транспорту, м.Донецьк, зав. кафедри "Системний аналіз"

Крохмалюк Ірина Володимирівна - Красноармійський індустріальний інститут Державного вищого навчального закладу «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, студентка гр. МП-04

Крохмалюк Ірина Володимирівна - Красноармійський індустріальний інститут Державного вищого навчального закладу «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, студентка гр. МП-04

Крупський Олександр Петрович - кандидат психологічних наук Дніпропетровський національний університет, м. Дніпропетровськ, доцент кафедри менеджмента

Крючкова Олена Юріївна - Приватне підприємство "Аудиторська фірма "Валена-аудит", м. Красноармійськ, директор

Лавренюк Ольга Леонідівна - Красноармійський індустріальний інститут Державного вищого навчального закладу «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, студентка групи ЕПР-04

Лахтіонова Анастасія Володимирівна – Красноармійський індустріальний інститут Державного вищого навчального закладу «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, студентка гр. МП-05

Лещова Ольга Сергіївна - Красноармійський індустріальний інститут Державного вищого навчального закладу «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, студентка гр. МП-04

Лизан Ігор Ярославович - кандидат технічних наук, доцент, Українська інженерно-педагогічна академія, м. Артемівськ, доцент кафедри "Електромеханічних систем"

Лизунова Олена Миколаївна - Красноармійський індустріальний інститут Державного вищого навчального закладу «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, асистент кафедри економіки і менеджменту

Лисенко Дмитро Вікторович - Донецький національний технічний університет, м. Донецьк, факультет ОТІ, студент групи СП-07А

Лисенко Світлана Миколаївна - кандидат економічних наук, доцент, Красноармійський індустріальний інститут Державного вищого навчального закладу «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, завідувач кафедри економіки і менеджменту

Ляшенко Андрій Геннадійович - Красноармійська міська рада, міський голова

Ляшок Наталія Юріївна - Красноармійський індустріальний інститут Державного вищого навчального закладу «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, старший викладач кафедри економіки і менеджменту

Мартінович Віктор Геннадійович - Красноармійський індустріальний інститут Державного вищого навчального закладу «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, студент групи ЕГВ-03

Матвєєва Любов Сергіївна - Українська інженерно-педагогічна академія, м. Артемівськ, асистент кафедри "Економіка підприємства і менеджмент"

Матвійчук В.І. - кандидат економічних наук, доцент, Донецький національний технічний університет, доцент

Михальченко Ганна Григорівна - кандидат управлінських наук, доцент Українська інженерно-педагогічна академія, м. Артемівськ, доцент кафедри "Економіка підприємства і менеджмент"

Моїсєєва Юлія Юріївна - Красноармійський індустріальний інститут Державного вищого навчального закладу «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, асистент кафедри Економіки і менеджменту

Олійник Катерина Миколаївна - Красноармійський індустріальний інститут Державного вищого навчального закладу «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, студентка 3 курсу групи МП-05

Олійник Олег Олександрович - Бердянський університет менеджменту і бізнесу, м. Бердянськ, старший викладач кафедри бухгалтерського обліку і аналізу

Павленко Наталія Сергіївна - Красноармійський індустріальний інститут Державного вищого навчального закладу «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, асистент кафедри соціально-гуманітарної підготовки

Пальчик Олена Олександрівна - Донецький національний технічний університет, м. Донецьк, магістрант

Папайка Ганна Андріївна - Красноармійський індустріальний інститут Державного вищого навчального закладу «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, студентка групи ЕПР-04

Пархоменко Марина Миколаївна - Красноармійський індустріальний інститут Державного вищого навчального закладу «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, асистент кафедри соціально-гуманітарної підготовки

Паршак Олександр Іванович - Інститут психології ім. Г.С. Костюка АПН України, м. Дніпропетровськ, науковий кореспондент

Пашкова Інна Віталіївна - Донецький інститут психології та підприємництва, м. Донецьк, студентка 5 курсу гр. МО-2003б факультету менеджменту організації

Поливяна Ірина Михайлівна - Красноармійська об'єднана державна податкова інспекція, м. Красноармійськ, перший заступник начальника Красноармійської ОДПІ, радник податкової служби I рангу

Портнова Галина Олександрівна - Донецький національний технічний університет. Кафедра фінансів та банківської справи, м. Донецьк, старший викладач

Придятько Світлана Павлівна - кандидат хімічних наук, доцент, Красноармійський індустріальний інститут Державного вищого навчального закладу «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, доцент кафедри геотехнології і охорони праці

Приходченко Тетяна Анатоліївна - кандидат економічних наук, доцент, Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет», Донецька філія. м. Донецьк, доцент кафедри економіки та менеджменту

Просоленко Олександр Миколайович, ТОВ "Аес ЛТД", економіст

Пуханов Роман Олександрович - Донецький національний університет, м. Донецьк, студент групи 0103-А

Рацбарська Інна Миколаївна - Красноармійський індустріальний інститут Державного вищого навчального закладу «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, асистент кафедри економіки і менеджменту

Рязанцев Микола Олександрович - кандидат технічних наук, доцент, Красноармійський індустріальний інститут Державного вищого навчального закладу «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, доцент кафедри РПР КІІ ДонНТУ

Рязанцева Надія Арсентіївна - Красноармійський індустріальний інститут Державного вищого навчального закладу «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, старший викладач кафедри РПР КІІ ДонНТУ

Сайгіна Тетяна Борисівна - кандидат економічних наук, доцент Донецький національний технічний університет, доцент кафедри "Фінанси і банківська справа"

Самофалова Тетяна Володимирівна - Красноармійський індустріальний інститут Державного вищого навчального закладу «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, старший викладач кафедри соціально-гуманітарної підготовки

Сардак Сергій Едуардович - кандидат економічних наук Дніпропетровський національний університет, м. Дніпропетровськ, доцент

Сахаров Павло Олександрович - Харківський національний економічний університет, м. Харків, викладач кафедри обліку в бюджетних та фінансово-кредитних установах

Сергієнко Людмила Григорівна - кандидат педагогічних наук, доцент Красноармійський індустріальний інститут Державного вищого навчального закладу «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, заступник декана

Сергієнко Олександр Іванович - Донецький інститут фізики і гірничих процесів, м. Донецьк, молодший науковий співробітник

Скалозуб Олена Миколаївна - Красноармійський індустріальний інститут Державного вищого навчального закладу «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, асистент кафедри соціально-гуманітарної підготовки

Скрипка Вячеслав Михайлович - Красноармійський індустріальний інститут Державного вищого навчального закладу «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, старший викладач кафедри економіки і менеджменту

Смирнов Віктор Вікторович - Красноармійський індустріальний інститут Державного вищого навчального закладу «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, студент групи ЕПР-05

Смирнов Сергій Миколайович - кандидат технічних наук, доцент Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет», Донецька філія, м. Донецьк, заступник директора з наукової роботи

Соколовський Володимир Павлович - Красноармійський індустріальний інститут Державного вищого навчального закладу «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, старший викладач кафедри соціально-гуманітарної підготовки

Солоха Дмитро Володимирович – кандидат економічних наук Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет», Донецька філія, м. Донецьк, доцент кафедри економіки та менеджменту

Солоцьких Марина Вікторівна - Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет», Донецька філія, м. Донецьк, студентка 3 курсу спеціальності «Фінанси»

Сорока Тетяна Миколаївна - Красноармійський індустріальний інститут Державного вищого навчального закладу «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, студентка гр. МП-04

Стрельникова Дар'я Миколаївна - Донецький національний технічний університет, м. Донецьк, студентка

Табачкова Наталія Анатоліївна - кандидат економічних наук, доцент, Красноармійський індустріальний інститут Державного вищого навчального закладу «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, доцент кафедри економіки і менеджменту

Татарнікова Світлана Валентинівна - Донецький національний технічний університет, м. Донецьк, аспірант

Топіліна Ольга Вадимівна - Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет», Донецька філія, м.Донецьк, студентка 2 курсу спеціальності «Фінанси»

Третяк Олена Олександрівна - кандидат економічних наук Дніпропетровський національний університет (ДНУ), м. Дніпропетровськ, доцент кафедри економіки та управління національним господарством факультету міжнародної економіки

Трушкіна Наталія Валеріївна - Інститут економіки промисловості НАН України, м. Донецьк, аспірант Донецького державного університету управління

Усова Аліна Костянтинівна - Красноармійський індустріальний інститут Державного вищого навчального закладу «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, студентка групи МП-03

Федотова Тетяна Анатоліївна - кандидат економічних наук Дніпропетровський національний університет, м. Дніпропетровськ, старший викладач

Філіпова Анастасія Володимирівна - Донецький національний технічний університет, м. Донецьк, слухач курсу магістратури

Цветнова Оксана Володимирівна - Красноармійський індустріальний інститут Державного вищого навчального закладу «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, асистент кафедри економіки і менеджменту

Церфас Христина Юріївна - Донецький національний технічний університет, м. Донецьк, магістрант

Цупко Олена Володимирівна - Донецький національний технічний університет, м. Донецьк, студентка факультету економіки, гр.. ЕФ-07м

Цурак Світлана Михайлівна - Українська інженерно-педагогічна академія, м. Артемівськ, асистент кафедри "Електромеханічних систем"

Чала Ірина Валеріївна - Донецький державний університет управління, м. Донецьк, аспірант

Чепеленко Анжеліка Михайлівна - Українська інженерно-педагогічна академія, м. Артемівськ, асистент кафедри економіки виробництва і менеджмента

Черенков Михайло Миколайович - кандидат філософських наук, Інститут філософії ім. Г.С. Сковороди Національної академії наук України, м. Київ, докторант

Черняєва Олена Вікторівна - кандидат економічних наук, доцент Українська інженерно-педагогічна академія, м. Артемівськ, доцент кафедри "Економіка підприємства і менеджмент"

Черняєва Олена Вікторівна - кандидат економічних наук, доцент Українська інженерно-педагогічна академія, м. Артемівськ, доцент кафедри "Економіка підприємства і менеджмент"

Чукунов Павло Олександрович - Українська інженерно-педагогічна академія, м. Артемівськ, старший викладач кафедри "Електроніки і комп'ютерних систем управління"

Чумак Наталія Володимирівна - Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет», Донецька філія, м. Донецьк, студентка 3 курсу спеціальності «Фінанси»

Шевченко Валентина Володимирівна - кандидат технічних наук, доцент, Українська інженерно-педагогічна академія, м. Артемівськ, декан Енергетичного факультету, доцент кафедри "Електроенергетика"

Шевченко Сергій Володимирович - Українська інженерно-педагогічна академія, м. Артемівськ, асистент кафедри "Електроенергетика"

Шинкаренко Ірина Валентинівна - Красноармійський індустріальний інститут Державного вищого навчального закладу «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, старший викладач кафедри соціально-гуманітарної підготовки

Школяренко Ольга Олександрівна - кандидат економічних наук, доцент Красноармійський індустріальний інститут Державного вищого навчального закладу «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, доцент кафедри економіки і менеджменту

Шліханова Юлія Василівна - Донецький національний технічний університет, м. Донецьк, студентка 5 курсу

Щербініна Анна Вікторівна - Красноармійський індустріальний інститут Державного вищого навчального закладу «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, студентка групи ЕПР-03

Энговатова Анастасия Валерьевна - кандидат філософських наук, Государственный университет - Высшая школа экономики, г. Москва, докторант

Яцюк Микола Миколайович - Красноармійський індустріальний інститут Державного вищого навчального закладу «Донецький національний технічний університет», м. Красноармійськ, старший викладач кафедри соціально-гуманітарної підготовки